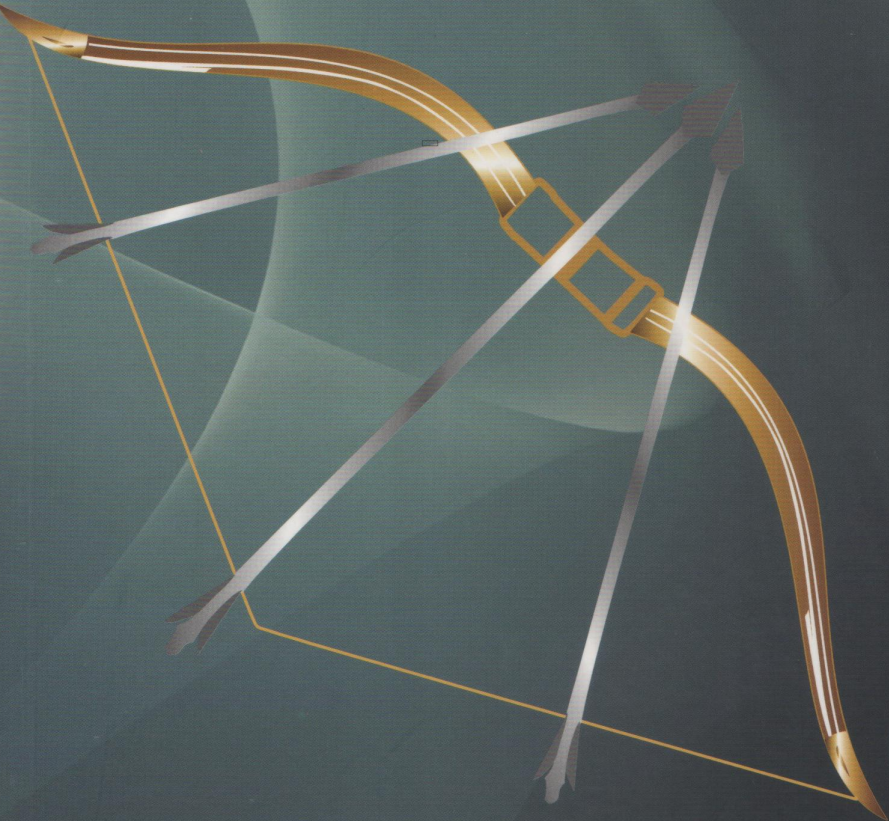

Dr. Mehmet Surur Çelepi

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE RÜYA

kömen

Kömen Yayınları 167

1.Baskı

Mayıs 2017

ISBN: 978-605-5184-88-9

Kömen Yayınları

Kürkçü Mah. Rampalı Çarşı Zemin Kat Nu: 11

Konya

eposta:komen54@hotmail.com

Tel: 0332 3534715

T.C. Kültür Bakanlığı Sertifika Nu: 31019

Kapak Tasarımı: Hüseyin Aşkaroğlu

Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türük'ün Rüyasındaki Cihan Hakimiyeti Sembolleri

Baskı

Şelale ofset

Fevzi Çakmak Mah Hacı Bayram Cad. Nu.: 22

Konya

Matbaa Sertifika Nu.:13361

Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE RÜYA

Kömen Yayınları

Vefakâr Eşim Seçil'e

İÇİNDEKİLER.....	1
GRAFİKLER DİZİNİ.....	VI
ÖN SÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM RÜYA KAVRAMI

1. RÜYANIN TANIMI	5
2. BİLİM ADAMLARI VE DÜŞÜNÜRLERİN ESERLERİNDE RÜYA	6
2.1. Rüyalara Biyolojik Yaklaşımlar	6
2.2. Rüyalara Felsefî Yaklaşımlar	8
2.2.1. İslam Dünyası	8
2.2.1.1. Farabi	8
2.2.1.2. İbn Sina	9
2.2.1.3. Kuşeyri	9
2.2.1.4. İmam Gazali	9
2.2.1.5. İbn Rüşt	10
2.2.1.6. Muhyiddin İbnu'l Arabî	10
2.2.1.7. Mevlânâ	11
2.2.1.8. İbn Haldun	11
2.2.1.9. İbrahim Hakkı	11
2.2.2. Batı Dünyası	12
2.2.2.1. Homeros	12
2.2.2.2. Platon	13
2.2.2.3. Aristoteles	13
2.2.2.4. Lucretius	13
2.2.2.5. Markus Tullius Çiçero	13
2.2.2.6. Daldisli Artemidor	13
2.2.2.7. Thomas Hobbes	14
2.2.2.8. Rene Descartes	14
2.2.2.9. Immanuel Kant	14
2.2.2.10. Friedrich Nietche	14
2.3. Rüyalara Psikolojik Yaklaşımlar	15
2.3.1. Sigmund Freud	15
2.3.2. Alfred Adler	20
2.3.3. Carl Gustav Jung	21
2.3.4. Erich Fromm	22
3. ESKİ MEDENİYETLERDE RÜYA	23

4. SEMAVİ DİNLERDE RÜYA	26
4.1. Musevilikte Rüya.....	26
4.2. Hristiyanlıkta Rüya.....	30
4.3. İslamiyet'te Rüya.....	31
4.3.1. Ayetlerde Rüya	31
4.3.2. Hadislerde Rüya.....	34
4.3.2.1. Hadislerde Rüyaların Özellikleri.....	34
4.3.2.2. Hadislerde Rüya Sonrası Davranışlar	36
4.3.2.3. Hadislerde Rüya Yorumları	36
4.3.3. İslamiyet'te Rüya Türleri	39
4.3.4. İslamiyet'te Rüya Yorumu.....	41
4.3.5. İslamiyet'te İstihare	43

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MİTOLOJİSİNDE RÜYA

I- MİTOLOJİ KAVRAMI.....	45
II. TÜRK MİTOLOJİSİNDE RÜYALARIN İŞLEVLERİ	46
1. Topraklarını Genişletme Ülküsü Taşıyan Rüyalar	48
1.1. Ülkünün Göğe Ait Unsurlarla Simgeleştiği Rüyalar	49
1.1.1. Gök Ruhü.....	49
1.1.2. Güneş-Ay-Yıldız.....	49
1.1.3. Yada Taşı	53
1.2. Ülkünün Yeryüzüne Ait Unsurlarla Simgeleştiği Rüyalar	55
1.2.1. Ağaç.....	55
1.2.2. Ateş.....	59
2. Hükümdarın Doğumunu veya Kutsallığını Bildiren Rüyalar	61
2.1. Doğumun ve Kutsallığın Bitkilerle Simgeleştiği Rüyalar	61
2.2. Doğumun ve Kutsallığın Hayvanlarla Simgeleştiği Rüyalar	63
2.2.1. Balık.....	63
2.2.2. İnek-Öküz (Boğa)	64
2.2.3. Koç.....	65
2.2.4. Kuşlar	66
2.2.5. Tavşan.....	66
2.3. Doğumun ve Kutsallığın Nesnelerle Simgeleştiği Rüyalar	68
2.3.1. Davul.....	68
2.3.2. Merdiven.....	68
3. Sırta Erdirici Rüyalar	71
III. TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ RÜYALAR HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DESTANLARINDA RÜYA

I- DESTAN KAVRAMI	77
II. TÜRK DESTANLARINDA RÜYALARIN İŞLEVLERİ	78
1. Topraklarını Genişletme Ülküsü Taşıyan Rüyalarda	83
2. Gelecekte Haber Veren Rüyalarda	86
2.1. Müjdeli Haberler Veren Rüyalarda	87
2.1.1. Kahramanların Doğumlarını Müjdeleyen Rüyalarda	87
2.1.2. Kahramanlarla İlgili Müjdelere Veren Rüyalarda	97
2.1.3. Fetihleri Müjdeleyen Rüyalarda	102
2.1.4. Tutsaklıktan Kurtulmayı Müjdeleyen Rüyalarda	104
2.2. Karşılaşılabilecek Durumları Gösteren Rüyalarda	105
2.2.1. Savaş Galibiyeti ile İlgili Rüyalarda	106
2.2.2. Savaş Mağlubiyeti ile İlgili Rüyalarda	107
2.2.3. Tehlikeleri Bildiren Rüyalarda	111
3. Rehberlik Eden Rüyalarda	132
3.1. Galibiyet İçin Rehberlik Eden Rüyalarda	133
3.2. Zor Durumdan Kurtulabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalarda	136
3.3. Rehberlik Edip Olağanüstülük Kazandıran Rüyalarda	139
3.4. Tılsımı Çözebilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalarda	140
3.5. Silah Yapabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalarda	141
4. Bir Emir veya İstek İçeren Rüyalarda	143
4.1. Kahramana Yardım Emri İçeren Rüyalarda	143
4.2. Emir ve İsteklerin Kahramana İletildiği Rüyalarda	145
5. Din Değiştiren Rüyalarda	148
6. Sağaltıcı Rüyalarda	155
7. Aşk Rüyalarda	158
III. TÜRK DESTANLARINDAKİ RÜYALAR HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER	163

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HALK HİKÂYESİNDE RÜYA

I. HALK HİKÂYESİ KAVRAMI	173
II. TÜRK HALK HİKÂYESİNDE RÜYALARIN İŞLEVLERİ	173
1. Aşk Rüyalarda	174
1.1. Bade İçerek Âşık Olma	175
1.1.1. Din Ulularının Elinden Bade İçerek Âşık Olma	176
1.1.2. Sevgilinin Elinden Bade İçerek Âşık Olma	201
1.2. Rüya Sevgiliyi Görmek İçin Âşık Olma	205
1.3. Rüya Sevgiliyle Evlendirilerek Âşık Olma	207

1.4. Rüyada Sevgilinin Resmini Görerek Âşık Olma	208
1.5. Rüyada Görülen Bülbüle Âşık Olma	209
2. Rüyada Ad Koyma, Mahlas Verme ve Mahlas Alma	210
3. Müjdecî Rüyalar	211
4. Rehberlik Eden Rüyalar	216
5. Uyarı Niteliğindeki Rüyalar	221
6. Kurgusal Rüyalar	226
7. Kehanet İçeren Rüyalar	227
III. HALK HİKÂYESLERİNDEKİ RÜYALAR HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER	228

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK MASALLARINDA RÜYA

I. MASAL KAVRAMI	237
II. TÜRK MASALLARINDA RÜYALARIN İŞLEVLERİ	238
1. Rehberlik Eden Rüyalar	240
1.1. Nasibin Kazanılmasına Rehberlik Eden Rüyalar	240
1.1.1. Maddî Nasiplendirme	240
1.1.2. Manevî Nasiplendirme	247
1.2. Zorlukların Üstesinden Gelebilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalar	251
1.3. Ölümünden Kurtulabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalar	255
1.4. Hayvandan İnsana Dönüşüm İçin Rehberlik Eden Rüyalar	258
1.5. Çocuk Sahibi Olabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalar	261
1.6. Sağaltabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalar	263
1.7. Konuşmayı Öğretmeye Rehberlik Eden Rüyalar	267
2. Gelecekte Haber Veren Rüyalar	268
2.1. Bela ve Tehlikeyi Haber Veren Rüyalar	269
2.2. Müjdecî Rüyalar	275
2.3. Yönetim ile İlgili Kehanet İçeren Rüyalar	282
3. Uyarı Niteliğindeki Rüyalar	285
3.1. Adağı ve Verilen Sözü Yerine Getirmeye Dair Uyarı	285
3.2. Eşi Tarafından Aldatıldığına Dair Uyarı	288
4. Rüyada Âşık Olma	290
5. Hayvanların Gördüğü Rüyalar	293
6. Kurgusal Rüyalar	294
III. TÜRK MASALLARINDAKİ RÜYALAR HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER	295

ALTINCI BÖLÜM

TÜRK EFSANELERİNDE RÜYA

I. EFSANE KAVRAMI	305
II. TÜRK EFSANELERİNDE RÜYALARIN İŞLEVLERİ	306

1. Şahıslarla İlgili Rüyalara.....	307
1.1.Tarihî Şahsiyetler ile İlgili Rüyalara	307
1.1.1. Hükümdarlara Gelecekte Haber Veren Rüyalara.....	307
1.1.2. Kumandanlara Yol Gösteren Rüyalara	316
1.2. Dinî Şahsiyetler ile İlgili Rüyalara	317
1.2.1. Keramet Örneği Rüyalara	318
1.2.2. Velilerin Ulviliğini Gösteren Rüyalara	321
1.2.3. Din Ulularının İkazlarını İçeren Rüyalara	327
1.2.4. Din Ulularının Rehberlikleriyle İlgili Rüyalara	331
2. Mekânlarla ilgili Rüyalara	335
2.1. Dinî Mekânlarla İlgili Rüyalara.....	336
2.1.1. Türbe, Yatır ve Mezarlarla İlgili Rüyalara	336
2.1.1.1. Türbe, Yatır ve Mezarların İnşasıyla İlgili Rüyalara	336
2.1.1.2. Türbe, Yatır, Mezarlarda Yatanların İkazlarıyla ilgili Rüyalara	350
2.1.1.3. Türbe, Yatır, Mezarlarda Yatanların Sağaltmalarıyla İlgili Rüyalara ...	363
2.1.1.4. Türbe ve Yatırlarda Yatanların Nasıplendirmeleriyle ilgili Rüyalara ...	366
2.1.2. İbadethaneler ile İlgili Rüyalara	367
2.2. Coğrafi Mekânların Oluşumu ve Adlandırılması İle İlgili Rüyalara	369
2.3. Yapıların İnşası ile İlgili Rüyalara	373
2.4. Yerleşim Yerlerinin Kurulmasıyla İlgili Rüyalara	376
III. TÜRK EFSANELERİNDEKİ RÜYALAR HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER.....	377

YEDİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

TÜRLER ARASI RÜYA KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELERİ.....	385
SONUÇ.....	405
KAYNAKÇA	409
ŞAHİS VE YER ADLARI DİZİNİ	431

Grafikler Dizini

GRAFIK 1: TÜRK DESTANLARINDA RÜYADA BİLDİRİLEN TEHLİKELERİN SİMGELERİ.....	132
GRAFIK 2: TÜRK DESTANLARINDA YER ALAN RÜYALARIN İŞLEVLERİ.....	164
GRAFIK 3: DESTANLARDA GELECEKTEN HABER VEREN RÜYALARIN İŞLEVLERİ.....	165
GRAFIK 4: TÜRK DESTANLARINDA RÜYALARI GÖRENLER.....	168
GRAFIK 5: TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE RÜYALARIN İŞLEVLERİ.....	228
GRAFIK 6: TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE AŞK RÜYALARI	229
GRAFIK 7: TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE RÜYALARI GÖRENLER	231
GRAFIK 8: TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE RÜYALARIN HAZIRLIK AŞAMALARI	232
GRAFIK 9: TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE RÜYAYA GİRENLER.....	233
GRAFIK 10: TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE RÜYADA GÖRÜLEN SİMGELER	234
GRAFIK 11: TÜRK MASALLARINDA RÜYALARIN İŞLEVLERİ	296
GRAFIK 12: TÜRK MASALLARINDA REHBERLİK EDEN RÜYALAR.....	297
GRAFIK 13: TÜRK MASALLARINDA GELECEKTEN HABER VEREN RÜYALAR.....	298
GRAFIK 14: TÜRK MASALLARINDA RÜYALARI GÖRENLERİN STATÜLERİ	299
GRAFIK 15: TÜRK MASALLARINDA RÜYALARIN HAZIRLIK AŞAMALARI.....	300
GRAFIK 16: TÜRK MASALLARINDA RÜYALARDAKİ KARAKTERLER	302
GRAFIK 17: DİNİ ŞAHISLARLA İLGİLİ RÜYALARIN İŞLEVLERİ.....	378
GRAFIK 18: TÜRK EFSANELERİNDE MEKÂNLARLA İLGİLİ RÜYALARIN DAĞILIMI	379
GRAFIK 19: TÜRBE, YATIR VE MEZARLARLA İLGİLİ RÜYALARIN İŞLEVLERİ.....	379
GRAFIK 20: TÜRK EFSANELERİNDE RÜYALARI GÖRENLER	381
GRAFIK 21: TÜRK EFSANELERİNDE RÜYALARIN HAZIRLIK AŞAMALARI.....	382
GRAFIK 22: TÜRLERDE TESPİT EDİLEN RÜYALARIN DAĞILIMI.....	385
GRAFIK 23: TÜRLERARASI RÜYA İŞLEVLERİ	388
GRAFIK 24: TÜRK KÜLTÜRÜNDE RÜYALARI GÖRENLER	391
GRAFIK 25: TÜRLERARASI RÜYALARIN HAZIRLIK AŞAMALARI	394
GRAFIK 26: TÜRLERARASINDA RÜYADA GÖRÜLEN KARAKTERLER	399

Ön Söz

Tarihin en eski çağlarından bu yana her medeniyet ve din, kendi kültürel özellikleriyle yoğurduğu bir rüya algısı yaratmıştır. Rüyaların genel olarak, bu dünya ile öteki dünyalar arasında iletişimi sağladıklarına, kutsal bilgilerin aktarıcısı olduklarına ve tanrının mesajlarını içerdiklerine inanılmıştır. İlk çağlarda, günlük hayatı etkileyen ve gelecekte haber verdiğine inanılan rüyaların, sadece tanrıların ödül ve cezasından ibaret olduğunu varsayan insanlar, zamanla rüyaların farklı işlevlerinin olabileceğini düşünmeye başlamışlardır. Bu yönde yapılan çalışmalar, rüyayı zamanla bilimsel disiplinlerin ilgi alanı haline getirmiştir. Rüya özellikle psikolojinin, biyolojinin, tıbbın ve sosyolojinin uğraş alanı içine girmiştir.

Türk kültüründe rüyalar, İslamiyet'in etkisiyle devirler arasında farklı özellikler gösterir. Farklı devirlerin rüya kabullerini tespit edebilmenin bir yolu, halk kültüründeki anlatmaya bağlı türleri incelemektir. Farklı dönemlere ait kültürel bilgiler, o döneme ait eserlerin incelenmeleriyle tespit edilebilir. Kültürel belleklerdeki mitoloji, destan, hikâye, masal ve efsaneler incelendiğinde bir kültür örneği kabul edilebilecek rüyalar, türlerin konu edindiği dönemin rüya algısı hakkında bilgiler verir.

Türk halk kültüründeki anlatılarda rüyaların işlevlerini tespit edebilmek amacıyla hazırlanan bu kitap giriş, yedi bölüm ve dizinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi ve çalışma hazırlanırken izlenen yöntem hakkında bilgi verildi. Birinci bölümde Rüya kavramı ayrıntılı bir şekilde incelendi. Rüyanın çeşitli alanlara ait sözlüklerdeki ve ansiklopedilerdeki tanımları verildikten sonra eski çağlardan bu yana Batı ve İslam dünyası düşünürlerinin rüyalar hakkındaki görüşleri aktarıldı. Daha sonra eski medeniyetlerin ve semavi dinlerin rüya algıları incelendi. İkinci bölümde Türk mitolojisine ait metinler incelenerek rüyaların işlevleri tespit edildi. Üçüncü bölümde Türk dünyasına ait ulaşılabilen bütün destanlar incelenerek, rüyaların işlevleri aktarıldı. Destanlar sıralanırken sahaları göz önünde bulunduruldu. Dördüncü bölüm halk hikâyeleri ile ilgilidir. Bu bölümde düş motifi zinciri olarak da adlandırılan rüya motifi birçok halk hikâyesi metninden hareketle tespit edildi. Beşinci bölümde rüyaların adaleti sağlayan bir öge olarak yer aldığı Türk masalları incelenerek rüyaların işlevleri tespit edildi. Altıncı bölüm, daha önce hakkında herhangi bir çalışmaya rastlanmayan Türk efsanelerinde rüya olarak oluşturuldu. Yedinci bölüm genel değerlendirme bölümü olarak oluşturuldu. Önceki altı bölümün bir araya getirilmesiyle ayrıntılı değerlendirme imkânı elde edildi. Sonuç bölümünden sonra şahıs ve yer adları ile ilgili dizinlere yer verildi.

Bu kitap, doktora tezimiz üzerinde tekrar çalışarak hazırlandı. Bu bağlamda eserin ilk ortaya çıkışında yol gösterme ve emeklerinden dolayı hocam Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL'a teşekkür ederim. Eserin tez aşamasından kitap aşamasına geçişteki incelemeleri ve yol göstermeleri ve basımdaki yardımları için hocam Prof. Dr. Mustafa Arslan'a teşekkür ederim.

Kısaltmalar

akt.	Aktaran
Alm.	Almanca
C.	Cilt
Coğ.	Coğrafi
çev.	Çeviren
Fr.	Fransızca
hızl.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
K.	Kesit
KB	Kültür Bakanlığı
M.	Mezar
Prof.	Profesör
R.	Rüya
R.E.R.	Rehberlik Eden Rüyalar
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.	Türbe
TDK	Türk Dil Kurumu
TFA	Türk Folklor Araştırmaları
TKAE	Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
vd.	ve diğerleri
Y.	Yatır
Yay.	Yayın

GİRİŞ

“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (Türkçe Sözlük 2005: 1282) olarak tanımlanan kültür, yapısındaki maddi ve manevi değerlere ait olmayı hissetme koşuluyla, kişilerin birey olmaktan çıkıp toplumsallaşmasını sağlar. Kültür ve insan arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. İnsanlar ortak değerleri yaşayarak ve yaşatarak kültürü oluştururken, kültür de insanların (aidiyet duygusuyla) bir geleneğe bağlı olmalarını sağlar ve onları korur.

Kültür, zaman ilerledikçe değişim gösteren sembollerden oluşur ve yeni durumlara uydukları referanslarını sürekli değiştiren yorumlara ihtiyaç duyar. Kültür insanın simgeleştirebilme kapasitesine dayanır (Parman 2001: XVII). Kültür içerisindeki her sembolün ayrı bir yeri vardır. Fakat bazı semboller diğerlerinden daha yoğun, daha etkili ve daha önemlidir. Önemli bir kültürel gösterge olan rüyalar, insanların simgeleştirebilmelerine açıktırlar ve semboller sistemin parçası olarak kültürle iç içedirler (Parman 2001: 2).

Kültürün en önemli göstergelerinden olan rüyaların incelendiği bu çalışmanın konusu Türk kültürüne ait mitoloji, destan, halk hikâyesi, efsane ve masal metinlerinde yer alan rüyalardan hareketle Türk Halk Kültüründeki rüya algısının, Türklerin kültürel belleğindeki yerini ve işlevlerini belirlemektir.

Rüya ve kültür arasındaki ilişki, karşılıklı etkileşimle şekillenir. Bireyler gördükleri rüyaları, kültürel sembollerle ilişkilendirerek, ortak rüya motiflerinin yer aldığı bir geleneğin oluşmasını sağlarlar. Aynı motiflerin olduğu benzer rüyaların artması, bunları bireysellikten çıkarıp yavaş yavaş toplumsal kılar. Oluşan yapı, bir rüya başlığı oluşturarak, bireyle anılmaktan sıyrılır ve kolektif rüya bilinciyle anılmaya başlar. Böylelikle ortak motiflerin yer aldığı kültürel rüyalar oluşur. Bu kültürel yapı oluştuktan sonra, artık kültürün bireysel rüyaları etkilemesi başlar. Kolektif olan rüya bilinci, bireylerin rüyalarını da etkilemeye başlar. Bireyler bu aşamadan sonra, rüyalarını, kolektif rüyalara göndermeler yaparak anlaşılır kılmaya çalışırlar.

Kültür örneği rüyalar, var olan kültür yaşadığı sürece devam eder. Bu rüyalar, geleneğin nesilden nesile aktarılmasını sağlar. Bütün rüyalar, bazen beliren bireysel yaşantılara rağmen, içeriklerini olduğu kadar yorumlarını da şekillendiren kültürel bir ortamda gerçekleşir. Başka bir deyişle insanlar, kültürleriyle belirlenen bir düzen içinde rüya görürler. Rüya görenin orijinal lisanı, sadece özel rüyanın kendisi hakkında değil, rüya görmenin tüm kültürel bağlamı hakkından da önemli ipuçları sağlamaktadır (Günay 1999: 91). Her toplum, rüyalarda her zaman, yalnızca bulmak istediğini bulur (Crews, Bulkeley 2008: 352). Bu yüzden toplumun ortak motifli rüyaları, toplumun kültürü hakkında bilgiler verir. Rüya ve kültüre ait semboller, üzerinde özenle durulması gereken sembollerdir. Bir rüyanın kültürel bağlamı, kültür ve rüya ilişkisi, simge sistemi, rüyaların anlamını belirginleştirir.

Türk kültüründe “rüya sahibi olma” yerine “rüya görme” fiilini kullanmak rüyaların bireyler tarafından yaratılması yerine, kültürel yapı içerisinde bireylere verildiği haliyle yaşandığı gerçeğini gösterir (Young 2008: 10-11). Ortaçağ Türk kay-

naklarında rüya için seyahat ve gözlem anlamına gelen “seyr” ifadesi kullanılmaktadır. Demek ki günlük yaşamdan uzakta, manevi âlemlerde bir şeylerin seyredildiği bir deneyim söz konusudur (Schimmel 2005: 47). Rüya görme, bahşedilen bir armağan olarak kabul edilir ve otantik bilgilerin kurallaşmasını sağlayan yaygın bir ilham yöntemi olarak kabul edilir. Rüya görmek, gerçeğin oluşumu için yetki verir. Rüyalarda insanlar yetkili kaynaklardan bilgi alır. Böylece rüya görenler ciddi bir şekilde konuşmaya hak kazanır (Lohmann 2008: 115).

Türk halk kültüründe, anlatmaya dayalı türlerde yer alan rüyaların tümü kolektif rüya bilinciyle oluşturulmuş rüyalardır. Hangi türde olursa olsun, rüyayı kim görürse görsün, rüya bireysel özelliklerden çok toplumsal özellikler gösterir. Bu türlerde yer alan rüyaların hiçbirisi psikanaliz gibi rüya analiz yöntemleriyle anlaşılabilir. Türlerdeki kahramanların rüyaları her zaman toplumsal bilinci ön plana koyarlar. Türk mitoloji, destan, hikâye, masal ve efsanelerinde yer alan rüyalar bazı işlevler üstlenirler. Rüyaların bu işlevleri neden üstlendikleri, rüyalarda kullanılan dilin mahiyeti, ancak Türk kültürünün yakından tanınmasıyla anlaşılabilir.

Daha önce Türk halk edebiyatındaki rüyalar hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğu bir tür (halk hikâyesi, saz âşıkları), dönem (Tekketaşavvuf) veya şahıslar ile sınırlandırılmışlardır. Bazı bilim adamları ise rüyaları sınıflandırma çalışmaları yapmıştır. Örneğin işlevlerine göre sınıflandırma çalışmalarından birini Ferial Ghazoul Hopkins, *The nature and Function of The Dream Motif in Turkish Folk Literature (Türk Halk Edebiyatında Rüya Motifinin Fonksiyonu ve Mahiyeti)* adlı makalesinde yapmıştır (Hopkins 1976: 133-144). Makalesine Türk kültüründeki rüya algısı hakkında bilgi vererek başlayan Hopkins, Türk halk edebiyatındaki rüyaları mahiyetlerine göre altı başlık altında toplar.

Bu kitapta Türk kültürüne ait mitoloji, destan, hikâye, masal ve efsanelerde geçen rüyaların işlevleri ve bu rüyaların yapısal özellikleri (Rüyayı görenler, rüyada görülenler, rüyadaki simgeler vb.), her tür için ayrı ayrı incelendi. Tür metinleri sadece Türkiye’den değil bütün Türk kültür dünyasını temsil edecek şekilde belirlendi. Bu türlerdeki karakterlerin gördükleri rüyalar üzerinden Türk halk kültüründeki rüya algısı ve işlevleri tespit edilmeye çalışıldı. Çalışmaya bireysel rüyalar dâhil edilmemiştir. Bu açıdan âşık biyografileri etrafında şekillenen rüyalara, mutasavvıfların rüyalarına ve Türk tarihindeki diğer bireysel rüyalara yer verilmemiştir. Efsane bölümünde, tarihî şahıslara ait verilen rüyalar bir geleneğin devamı olduklarından ve en önemlisi de efsane olarak kabul edildiklerinden çalışmaya alınmışlardır. Çalışma, halkın düşünce yapısını aktaran anlatmaya bağlı türlerdeki rüyaların işlevlerini ortaya koymayı hedefler. Örneğin bir âşığın biyografisinde yer alan aşk rüyalarına yer verilmezken, âşığın anlattığı halk hikâyesindeki kahramanın rüyasına yer verilir. Aynı zamanda türlerde “annesini çok özleyen birinin annesini rüyasında görmesi” örneğindeki gibi sadece kişisel özellikler gösteren rüyalara da kitapta yer verilmemiştir. İncelemeler sonucunda kültür örneği sayılabilecek 433 rüya tespit edildi. Amaç rüyaların işlevlerini incelemek olduğu için türlerdeki her rüyanın ne işe yaradığı tespit etmeye çalışıldı. Bunun için uygun olan her rüya;

- i) Rüya Öncesi
- ii) Rüya
- iii) Rüya Sonrası

olmak üzere üç bölümde incelendi. Amaç, rüya öncesi ve sonrasındaki farklılıkları tespit ederek, rüyanın bu değişimdeki işlevini ortaya koymaktır. Her rüyaya uygulayacağımız bu formu düzenlerken Umay Günay'ın, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* adlı eserinde kullandığı *Hazırlık Devresi, Rüya, Uyanış, İlk Değiş* şeklindeki taslaktan esinlenildi (Günay 1999: 98).

Rüya öncesinde, rüyayı görenin kim olduğu, statüsü, rüyanın hazırlık aşaması ve bazı türlerde de rüyanın nerede ve ne zaman görüldüğü tespit edilerek özetlendi. Rüya kısmında, metindeki rüya kısmı olduğu gibi aktarıldı. Rüya metinleri eğik ve girintili olarak verildi. Rüya metninin sonunda verilen kaynakça, hem rüya öncesi ve sonrasının da kaynakçası sayılmalıdır. Rüya da görülen kutsal karakterler, simgeler, rüyadaki rehberlikler, uyarılar, cezalar, amaçlar, işlevler tespit edildi. Rüya Sonrasında, rüya öncesi bölüm dikkate alınarak aradaki farklılıklar ve değişimler tespit edilerek, rüyaların bu değişimdeki rolleri incelendi ve işlevler ortaya çıkarıldı.

Her bölümün sonunda rüyalardan hareketle bazı istatistiksel bilgilere ulaşıldı. Her başlık için, rüyayı görenlerin statülerinin, rüyaların hazırlık aşamalarının, rüyada görülenlerin, uyarıların, müjdelerin, rehberliklerin, simgelerin, cezaların uygun olanlarının grafikleri ayrı ayrı verildi. Böylelikle her bölümün sonunda grafikler bir araya getirilerek tür (masal vb.) hakkında genel çıkarımlar yapılabilirdi. Her tür için oluşturulan değerlendirme bölümü “Genel Değerlendirmeler” bölümündeki değerlendirmeler kısmında birleştirildi. Rüyaların türlerarası ilişkilerini ortaya koyan en önemli bulgular, bu beş bölümün birleşmesiyle oluşan “Genel Değerlendirme” bölümünde ayrıntılı bir şekilde incelendi.

BİRİNCİ BÖLÜM RÜYA KAVRAMI

1. Rüyanın Tanımı

Rüya kelimesi, Arapçada "Görmek" anlamına gelen "*Rü'yer*" kökünden türemiştir (Çelebi 2008: 306). *Divanü Lugati't-Türk*'te rüya ve düş için "*Tüş*" kelimesi kullanılmıştır (Atalay 1941: 125).

Rüya kelimesi Azeri Türkçesinde "*rö'ya*", Başkurt ve Tatar Türkçesinde "*Tös*", Kırgız ve Özbek Türkçelerinde "*Tüş*", Kazak Türkçesinde "*Tüs*" Türkmen Türkçesinde "*Düş*"; Uygur Türkçesinde ise "*Çuş*" kelimeleriyle karşılanır (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991: I, 726).

Rüya kelimesi İngilizcede *Dream*, Almancada *Traum*, Fransızcada *Rêve* ve İspanyolcada *Sueño* kelimeleriyle karşılanır. Rüyanın tanımı sözlük, ansiklopedi ve bilim adamlarının eserlerinde birbirine yakın şekillerde yapılır. Bu tanımlarda rüyaların belirli özelliklerine yer verilir.

Rüya kelimesi sözlüklerde genellikle "Düş" başlığı altında incelenir. Sözlüklerde, "*Uykuda görülen şey*" (Şemseddin Sâmî 1996: 676), (Doğan 1996: 936); "*Bir kişinin uyku sırasında zihninden geçen hayâl dizisi*" (Tuğlacı 1974: 2442); "*Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü*" (Türkçe Sözlük 2005: 589), (Püsküllüoğlu 1995: 513); "*Uyurken zihinde beliren hayaller ve düşünceler*" (Ayyverdi 2005: 781) şeklinde tanımlar yapılır.

Dinî Kavramlar Sözlüğü'nde rüyalar için "*Görmek anlamına gelir; terim olarak, düş, uykuda görülen şeyler*" açıklamalarına yer verilerken, rüyaların içeriği hakkında "*Uykuda görülen şeyler, gerçeğe işaret olabileceği gibi, gerçek dışı şeyler veya uyanık iken zihnini meşgul eden şeyler, arzu edip de ulaşamadığı şeyler de olabilir.*" şeklinde bilgiler verilir (Karaman 2006: 565).

Ezoterik Sözlüğü'nde rüyaların "*Uykunun REM safhası sırasında oluşan bir bilinç aktivitesi oldukları, bilinçaltı tabakalarına önemli bir giriş sayıldıkları*" belirtilir (Werner 2005: 687). REM; "*Uykuda hızlı göz hareketlerinin ve rüya görmenin söz konusu olduğu döneme verilen ad*"dır (Salt, Çobanlı: 354).

Felsefe sözlüklerinde düşlerin "*Uyurken zihinde beliren olayların tümü*" (Çankı 1955: 560) ve "*Uyku sırasında oluşan, bilincin ve iradenin denetiminden bütünüyle bağımsız bir biçimde oluşan ruhsal hayaller*" oldukları kabul edilir (Cevizci 1999: 276). Voltaire, hazırladığı *Felsefe Sözlüğü*'nde rüyalar için şu bilgilere yer verir; "*Oradan oraya dönüp dolaşan gölgelerle zihinleri oyalayan düşleri, ne tanrı sunakları, ne de yüce güçler gökten gönderir. Herkesin düşü kendi malıdır. Düşler her zaman için büyük bir baş inan konusu olmuştur. Bundan daha doğal bir şey de olamazdı. Sevgilinin hastalığına çok üzülen bir insan, düşünde onu ölüm halinde görür. Ertesi gün de sevgilisi ölür. Demek ki tanrılar onun ölümünü kendisine haber vermişlerdir.*" (Voltaire 1977: 480)

Psikoloji sözlüklerinde rüyaların "*Uykuda iken imajların canlanması ile meydana geldikleri*" (Sarp 1955: 91) belirtilir ve "*Uyku esnasında ortaya çıkan ve birbirleriyle bağıntılı ya da bağıntısız olarak algılanan görüntüler bütünü*" (Gürün 1991: 129); "*REM uykusu sırasında gözlenen öykümsü imajlar*" (Budak 2000: 648) gibi benzer tanımlar yapılır.

Tasavvuf Terimleri Sözlüğü'nde; "Uyku halinde zihinde beliren düşünceler ve olaylar. Rüya ölümün kardeşidir, ölümle mâlum olan hususların bazıları rüya ile de mâlum olur." açıklamalarına yer verilir (Uludağ 1991:443).

Ansiklopedilerde rüyalar için birbirine yakın tanımlar yer alır. Rüya kelimesi için; "Bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi, düş" (Meydan Larousse 1969: X, 782); "Uyku sırasında görülen şey, düş" (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1977: VII, 369); "Uyku esansında görülen hayaller dizisi" (Yeni Türk Ansiklopedisi 1985: IX, 3307); "Düş olarak da bilinir, uyku sırasında canlı, çarpıcı, görsel ve işitsel varlıklarla (halüsinasyon) ortaya çıkan yaşantı" (AnaBritannica 1986: XVIII, 558); "Uyku sırasında zihinde ortaya çıkan ve bir kısmı belleğe kaydedilen ruhsal olay" (Büyük Larousse 1992: XIX, 10004) gibi tanımlar yer alır.

2. Bilim Adamları ve Düşünürlerin Eserlerinde Rüya

Rüya; biyoloji, fizyoloji, psikoloji, din, felsefe, tasavvuf ve edebiyat gibi birçok ilmi disiplinin ilgilendiren önemli alanlardan birisidir. Bu yüzden her bilim dalı rüyayı, kendi ilmi prensipleri doğrultusunda açıklamaya çalışır (Erdoğan 2003: 63).

Bilim dünyasında rüyaların biyolojik, fizyolojik ve psikolojik yönleriyle ilgili birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda rüyaların çeşitleri ve nitelikleri uzun uzadıya anlatılmış ve örneklendirilmiştir. Yapılan çalışmalarla çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlar, rüyaların biyolojik açıdan oluşumlarını, beslendikleri kaynakları, işlevlerini, insan yaşamına etkilerini, etraflarında oluşan kültürel dairenin sınırlarını açıklamaya çalışırlar. Oluşturulan kuramların bazıları rüyalara biyolojik yaklaşımlar sergiler. Biyolojik kuramlar, daha çok rüyaların oluşumunu izah etmeye çalışırlar. Günümüze kadar sırrını koruyan rüyalar hakkında, İslam ve Batı dünyasının düşünürleri çeşitli felsefi açıklamalarda bulunmuşlardır. Psikolojinin gelişmeye başlamasıyla, bilim adamları rüyaların insan bilinciyle ilişkisini ortaya koyan çeşitli kuramlar geliştirmişlerdir.

2.1. Rüyalara Biyolojik Yaklaşımlar

Rüya ve uyku hakkında yapılan çalışmalar çok eskilere dayanır. Bilimsel veriler olsa da uyku ve rüya hakkında yapılan çalışmalar yıllar içerisinde farklı sonuçlar vermiştir (Dee 1997: 17). Eski çağlardan H. Bergson'a kadar, rüyaların uyuyan beyin üzerine çarpan dış uyaranlar sebebiyle meydana geldiği görüşü benimsenmiştir. Hipokrat'tan Platon ve Aristo'ya kadar uzanan görüşler, meseleyi daha çok psikolojik açıdan ele almıştır. 1815'de Maine de Bran'ın, *Uyku, Rüyalar ve Sembolizm Hakkında Yeni Mülahazalar* adlı eseri, rüya hakkındaki görüşleri çeşitlendirir. Buna göre, rüyalar hayallerin pasif birer şekilleridir. H. Bergson, uyumayı dış dünyadan ilgiyi kesmek olarak nitelendirir (Yüksel 1996: 76-77).

Eski çağlardan bu yana, uyumanın fiziksel olarak vücudu dinlendirdiği düşünülür. Kasların, dinlenirken de gevşediği ve vücudun uykuda hareketsiz olmadığı tespit edilince, uykunun fiziksel rahatlamadan çok ruhsal rahatlamayı sağladığı kabul edilmiştir. Bu görüşe göre, uykudayken insanın en önemli ve hareketli organı olan beyin kapanır. Kısa bir zaman sonra beyin dalgalarının uykudayken de izlenebilmesiyle bu görüş de geçerliliğini yitirir. Bu konuda birçok deney yapılmıştır. İnsan ilişkileri ve dolayısıyla dış dünya ile etkileşim azalınca uykuya daha az ihtiyaç

hissedildiği fark edilmiştir. Son bilimsel araştırmalar, uykunun hem bedenin hem de ruhun dinlenmesi için önemli olduğunu gösterir (Dee 1997: 17-18). Uyku, dış dünyaya olan duyarlılığın ve farkında oluşun azaldığı bir durumda faaliyetsizlik halin geri dönüşü sayılabilir (Akot 2005: 10).

Teknolojinin ilerlemesiyle beraber H. Berger, 1920’de beyin hücrelerinin faaliyetinden doğan elektrik akımlarını tespit etmiştir (Özbaydar 1971: 56). Bunlara *Alfa* ve *Beta* isimleri verilir. Elektrikli aletlerin gelişmeye başlamasıyla *Delta* gibi birçok dalga bulunur. Bu dalgaların kaydedilebilmesi için başın değişik noktalarına *elektrotların* bağlanmasıyla dalgalar *elektroensefalograma*, kısaca *EEG*’ye dönüştürülür (Dee 1997: 20).

EEG’ler kişinin ne zaman rüya gördüğü hakkında ipuçları verir. Normal uyku süresinde ortalama her 89 dakikada bir, *Delta* ritmi dalgalar yerine *Alfa* ritminde dalgalar ortaya çıkar ve bunlar bir müddet sonra kaybolarak yeniden *Delta* ritmi devam eder. Rüyaların, her 89 dakikada bir ortaya çıkan bu *Alfa* karakterindeki dalgalar esnasında görüldüğü tespit edilmiştir. Uyuyan birinin göz hareketleri, göz kapağı üzerine ve göz kasları hizasına yerleştirilmiş bulunan elektrotlarla *EEG* üzerinde kaydedilebilir (Özbaydar 1971: 57).

Beyin dalgaları, uykunun farklı düzeylerini gösterir. Uykunun altı farklı düzeyi vardır. A en hafif uyku düzeyini gösterir ve B, C, D, E ve F ise derinleşen uyku düzeyleri için kullanılır. Altı düzeye bağlantılı iki çeşit uyku vardır. Bunlar *REM* (Rapid eye movement, Hızlı göz hareketi) ve *NREM* (non-REM, Yavaş göz hareketi) olarak tanımlanır. *NREM*, sessiz uyku olarak bilinir ve birkaç düzeyi vardır. İlki 90 dakika sürer. Bunu 10 dakikalık bir *REM* durumu takip eder. Araştırmacılar *REM* durumundaki birisini uyandırınca, denek genellikle rüya gördüğünü söyler. *REM*, esnasında eller ve kollar hareketsizdir. Kan basıncı ve kalp atışları artar. Gözler, göz kapaklarının altında hareket eden bir şeyi takip eder gibi hızla sağa ve sola hareket eder. Göz hareketleri en çok derin *REM* uyku olan F düzeyinde artar. *REM* durumda geceleri sık sık uyandırılıp rüyadan yoksun bırakılan insanlar çabuk kızıp, sinirli ve huzursuz olurlar (Dee 1997: 20-21). Uyku sırasındaki bu fiziksel değişimler, rüyanın ne zaman ve hangi aralıklarla görüldüğünün bilgisini verir.

Rüyaların oluşumuyla ilgili yapılan çalışmalar, ilgili teorileri artırır. Rüyaların insan midesiyle ilgili ilişkisini ele alan Hartley, rüyaların sadece uyuyan insanların tasavvurları, faziletleri veya hayalleri olduğunu savunur. Rüyaların oluşumunu bir önceki günde edinilen izlenim ve fikirlere, mide ve beyin durumuna ve bileşimlere bağlayan Hartley, mide veya vücudun herhangi bir bölümünde oluşarak beyne nakledilen titreşimlerin rüyaya sebep olduğunu düşünür (Yüksel 1996: 89-90).

Son yıllarda rüyaları insan biyolojisiyle çözümlemeye çalışan bilim insanları, rüyaların insan genetiği ile ilişkisini belirlemişlerdir. Michel Jouvet, *REM* uykusunun, beyin sapındaki *pons* adı verilen bölgeden gelen sinyallerle başladığını ve rüyaların bireyin genetik hareket planını belirleyen işlevleri olduğunu savunur. *REM* uykusunun, genetik emirlerle günlük deneyimleri birleştirdiğini, bireyler arasındaki psikolojik farklılıkların *REM* uykusundaki genetik kodlardan kaynaklandığını düşünür (Gökçeşu 2003: 32).

Rüyaların oluşumu hakkında birbiriyle çelişkili düşünceler ortaya atılmıştır. Rüyaların gizli arzuların ifadesi ve uykunun koruyucusu olduğunu savunan S.

Freud ve diğer *psikanalistler*, yıllarca *psikanalitik* ve psikiyatrik düşünceyi yönlendirmişlerdir. Rüyaların, beynin bir bölümünden sinir sisteminin rastgele faaliyetleriyle oluştuğuna inanan bazı bilim adamları *psikanalize* karşı çıkmıştır. Bu grubun düşüncesine göre rüyalar, ruhsal bir anlam içermeden oluşurlar. Günümüzde ise rüyaların beyne ait olgular olduğu, yalnızca insanlarda değil tüm memelilerde görüldüğü bilgisi kabul edilerek çalışmalar devam etmiştir (Stone 2000: 69).

2.2. Rüyalara Felsefi Yaklaşımlar

İslam ve Batı dünyası filozoflarının rüyalara birbirinden farklı yaklaşımları vardır. Batılı bilginler genel bir düşünceyle rüyayı, gün içinde karşılaştığımız olayların bilinçaltında büründüğü hâl şeklinde açıklarken, doğulu bilginler bu görüşe katılmakla beraber, onu daha çok bir ilahi ve uyarıcı mesaj olarak görmüşlerdir (Güven, Belbağı 2006: 19).

2.2.1. İslam Dünyası

İslam düşünürlerinin rüya hakkındaki düşünceleri, İslamiyet'in rüyaya bakışı etrafında şekillenmiştir. Düşünür ve mutasavvıflar *Kuran*'daki ayetlerden ve Hz. Muhammet'in hadislerinden yola çıkarak rüyalar hakkındaki düşüncelerini ve rüya sınıflandırmalarını eserlerinde bildirmişlerdir. İslam düşünürleri, rüyaların oluşumunu ve mahiyetlerini genel olarak Zümer suresinin 42. ayetine dayandırarak açıklarlar (Çelebi 2008: 307).

"Allah, o canları öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında alır. Sonra haklarında ölüm hükmü verdiklerini alıkoyar, diğerlerini de takdir edilmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ibretler vardır." (Zümer /42)

İlgili ayette, ruhun uykudayken bedenden ayrıldığı ve düşünebilen kavimler için bunda birçok hikmet olduğu anlatılır. Düşünürler, bu ayetten hareketle ruhun seyahate çıktığını varsayarak rüyaların, bu aşamada oluştuğunu düşünmüşlerdir.

2.2.1.1. Farabi

Farabi (870-950), rüyaları insan psikolojisine dayandırarak açıklamıştır. İnsanın psikolojik yapılarına "kuvvet" adını veren Farabi; hafıza, algılama ve hayali "muhayyile kuvvet" olarak adlandırırken; zekâ, yetenek ve düşünmeyi de "natık kuvvet" olarak kabul eder. Muhayyile, hayal gücü ve tasarlayabilme anlamlarına gelir (Köktürk 1997: 58). Farabi'ye göre, rüyada rol oynayan muhayyile kuvvetidir. Bu gücün, rüyaların oluşumunda belirleyici bir işlevinin olduğunu belirtir (Çelebi 2008: 307). Uyanıkken işitme, konuşma yeteneğiyle ortaklaşa çalışan muhayyile kuvveti, bu organların kendisine verdiği şeyleri kaydeder. Uyku hâlinde tam bir serbestliğe kavuşunca, yanında bulunan mahsulleri resmetmeye başlar ve onlarla meşgul olup kimini birbirinden ayırır, böylece adi ve sadık rüyalar görülür (Farabi 1989: 71-72). Her rüyayı muhayyilenin taklidinin bir ürünü olarak görür (İmamoğlu 2004: 17). Rüya ve peygamberlere gelen vahiyler arasında benzerlik olduğunu savunan

Farabi, ikisinin de aynı psikolojik yapı veya süreç içerisinde olduğunu düşünmüştür. Ona göre rüyalar, vahiyleri anlamak için birer anahtardır. Her iki olay da hayal gücü aracılığıyla gerçekleşir. Uyku anında olduğu gibi, şuurlu faaliyet geçici olarak durduğu zaman hayal gücü tam serbestliğe kavuşur ve diğer güçlerle olan ilişkisini koparır. Bu durumda, bağımsız olarak faaliyete geçer ve kendi hafızasında kayıtlı bulunan izlerle meşgul olur. Hayal gücünün çalışma alanını daha önceden yaşanmış duyumlar, kavramlar, istek ve heyecanlar oluşturur. Hayal gücü, bunlardan yeni hayaller oluşturur. Böylelikle rüyalar hatıraların, arzuların, eğilimlerin, beden ve ruh hallerinin bir ifadesi olarak gerçekleşir. Hayal gücünün “faal akılla” irtibat kurması durumunda yeni tasavvurlar, sadık rüyalar veya cüziyat bilgileri oluşabilir (Hökelekli, 2003: 32-34).

2.2.1.2. İbn Sina

Rüyaların sebebini ve yorumunu açıklamak üzere *el-kavl fî sebebi'l menâmat* adlı bir risale yazan İbn Sina (980-1037), rüyaların nefsin muhayyile gücüne açık olmasından dolayı oluştuğunu, nefsin uykudayken fizik ötesi âlemden bilgi alabileceğini düşünmüştür (Çelebi 2008: 307).

İbn-i Sina'ya göre, insan uyuduğu zaman duyu ve idrakleri durur ve bir ölü hâlini alır. Uyuyan beden, ölümlere benzer bir duruma gelir. Ancak, uyurken bazı şeyleri görür, işitir hatta sadık rüyalarda, uyanırken elde edemeyeceği bir takım bilgileri elde edebilir (İmamoğlu 2004: 18). Hayal gücü yüksek insanlar, rüyalarında bir şeyi gerçek hâliyle veya benzeriyle hayal edebilirler. İbn-i Sina, rüyaların oluşumunda insanın hayal gücünün yanında fizyolojik özelliklerinin ve metafizik âlemden nefse gelen etkilerin de etkili olduğunu söyler (Durusoy 1993: 106-114).

2.2.1.3. Kuşeyri

Kuşeyri (986-1072), ünlü risalesinin “makamlar kısmı” olan dördüncü bölümünde rüyayı, ayrı bir başlık olarak inceler. Kuşeyri, rüyayı keramet olarak nitelendirir ve kalple ilintili olduğunu düşünmüştür. Rüyanın kalbe gelen hatırlar ve hayallerle oluşturulan, tasvir edilen görüntüler olduğunu, his ve şuurun tamamen yok olmadığı sırada görüldüğünü belirtmiştir (Uludağ 2008: 309). Kuşeyri, insanların ilk olarak bunları gerçek zannettiğini, ancak uyandığı zaman gördüklerinin rüya olduğunu anladığını ifade etmiştir. İnsan, uykudayken beş duyu organı ile maddi âleme ait şeyleri tam olarak algılayamaz. Hissi ve zaruri bilgilerle meşgul olan muhayyile ve tasavvur kendisini bu algılayamama durumundan kurtararak, insan uykusunda rüya olarak belirir. Kişi uyandığı zaman, rüya esnasında gördüğü hayallerin, uyanık iken hissettiği duygulara ve zaruri olarak ortaya çıkan bilgilere göre daha zayıf olduğunu görür (Kuşeyri 1978: 506). Kuşeyri, kalbi, rüyaları algılama organı olarak nitelendirir. Kimileri, rüyaları algılama işini zihne yükler. Zihin, uykuda bir güneş gibi yayılıp genişler ve böylece insan, rüya meleğinden kendisine gösterdiklerini görebilir (Schimmel 2005: 36).

2.2.1.4. İmam Gazali

İmam Gazali (1058-1111), rüya hakkında bilgi verirken hadislerden faydalanır ve rüyanın asıl itibarıyla peygamberliğin nurlarından olduğunu belirtir (Yüksel 1996: 138). İmam Gazali'nin *Kimya-yı Saadet* adlı eserinde, rüya hakkında bilgiler

yer alır. Gazali'ye göre, duyarların yolu uyku âleminde kapandığında, kalbin içindeki açık bir pencere *levh-i mahfuzu* seyrederek. *Levh-i mahfuzu* seyretmekle gelecek hakkında bilgi sahibi olur. Gelecek hakkındaki bu bilgiler doğrudan görülebileceği gibi bazı simgelerle görülebilir. Bu durumda tabire ihtiyaç hissedilir. İlme, duyu organlarıyla sahip olunabileceğini düşünen insanlar, uyanık olan kimsenin marifetinin daha üstün olduğunu düşünseler de uyanırken gaibi görmek mümkün değildir, fakat uyku âleminde bu mümkündür. Bütün bunlar için kalbin dünya bağlarından kurtularak saf olması gerekir (Evginer 2010: 75). Bu durumda rüya, uykuda insan ruhu ile *levh-i mahfuz* arasındaki perdenin kalkmasıyla levhte yazılı olan şeylerin bazısının insan kalbine yansımalarıdır (Çelebi 2008: 307)

Gazali, *İhyâ u Ulûmi'd-Din* adlı eserinde rüyalara geniş yer verir. Gazali, salih ve sadık olan insanların rüyasının güvenilir olduğunu, çok yalan söyleyen insanların ise rüyalarının güvenilir olmadığını belirtir. Fesat ve yalanı çok olan insanların kalbi zamanla kararır. Bu insanların rüyalarının *adgas u ahlâm* cinsinden rüyalar olduğunu belirtir (İ. Gazali 1975: IV, 1066).

2.2.1.5. İbn Rüş

İbn Rüş (1126-1198), rüyaları, uyku-uyanıklık, gençlik-yaşlılık, ölüm-hayat gibi insan bedeninde bulunan ve nefse bağlı bulunan güçlerden kabul eder ve hayatın devamlılığı için hepsinin şart olduğunu belirtir. İbn Rüş rüyaları, uyku ve uyanıklığı psikoloji ilmiyle çözümler. Rüş'e göre rüyalar, gelecekte haber verebilirler. İnsanlar, rüyanın sebebini meleklerle, kehanetin sebebini cinlere ve vahyin sebebini de Allah'a bağlarlar. İbn Rüş, rüyaları doğru ve yalan rüyalar olmak üzere ikiye ayırır (Arkan 2006: 215-238).

İbn Rüş, insanların, geçmişe, şimdiki zamana ve geleceğe ait olayların bilgisinin rüyalarda elde edebileceğini düşünür. Tahayyül gücü, bu rüyaların ortaya çıkmasındaki en önemli güçtür. Bedendeki değişikliklerin rüyalara yansıdığını belirtir. Örneğin, rüyada ateş görmek vücutta safranın fazla olduğuna, su görmek ise balgamin fazlalığına işaret eder (İmamoglu 2004: 18).

2.2.1.6. Muhyiddin İbnu'l Arabî

Muhyiddin İbnu'l Arabî (1165-1239), rüya ilmini Hz. Musa'nın ruhaniyetinden Perşembe günü verilen bir ilim olarak görür. Arabî'nin bir rüya tabirnamesi vardır. *Fütûhat-ı Mekkiye* adlı eserini gördüğü rüyadan sonra yazmıştır (Yüksel 1996:137). Arabî'nin gördüğü rüyadan sonra yazdığı, *Fusûsu'l-Hikem* adlı bir eseri daha vardır. Hz. Muhammet'i rüyasında gördüğünü, onun kendisine bir kitap uzatarak; "Bu Fusûsü'l-hikemdir. Bunu al ve halkın faydasına sun." dedikten sonra eserini yazdığını bildirir (Uludağ 2008: 309). Eserde, peygamber kıssaları anlatılırken Hz. Yusuf'un rüyasına geniş yer verilmiştir (Gürer 2008: 39-56).

Muhyiddin İbnu'l Arabî'ye göre rüyalar; Allah'ın, melekleri aracılığıyla hakikat veya kinaye olarak kulun şuurunda uyandırdığı *enfûsi* idrakler ve vicdani duygulardır. (İmamoglu 2004: 29).

Rüya, manevi ve ruhsal konuların başında gelir ve kişinin hayal dünyasıyla ilgilidir. Arabî'nin teorisinde, rüyaların tabirinde psikoloji, felsefe, metafizik ve ta-

savvufla ilgili ögeler yer alır. Uyku sırasında, unsurların misal âlemindeki görünüşleri hayal dünyasına yansır. Bu durum nesnelerin aynaya yansımından farksızdır. Bu rüyaların bir yorumu ihtiyacı yoktur (Apaydın 1997: 268-269).

Arabî'ye göre, rüyalar iradeyle ilgilidir. Rüyada görülen şeyler, görenin, görülenin ya da her ikisinin irade ve kastı ile ilgili olabilir. Arabî, bu görüşle rüyaları, iradeye bağlı ve irade dışı olarak sınıflandırır. Eğer rüya iradeye bağlı olarak, istek sonucu görülüyorsa kasteden kastettiği şeyi bilir. Arabî, bizzat kendisinin dilediği herhangi bir vakitte, rüya veya *yakazasında* pirlerin suretlerini görebildiğini, bu pirlere onun önünde temessül ettiğini ve böylece onun da onlarla istediği gibi konuştuğunu belirtir (Gürer 2008: 43).

2.2.1.7. Mevlânâ

Mevlânâ (1207-1273), uyku ve rüya hakkında çeşitli bilgiler verir. İnsanlar uykudayken *fizik* ve *astral* bilgiler arasındaki bağların gevşediğini, bedeni bırakarak *astral* âlemde dolaştığını, bu sırada varlığımızın gerekli tesirlerle yüklendiğini ve tesir dengesinin elden geçirildiğini, fiziki bedene uzun bir kordonla bağlanmış olduğumuzu şu cümlelerle anlatmaktadır; “Rüya denilince şaşılacak şeyler açığa çıkar. Gönül uykuda pencere kesilir.” “Adam uyur, ruhu güneş gibi gökyüzünde parlar. Bedense yorgan altındadır.” (Malakçı 2009: 56)

2.2.1.8. İbn Haldun

İbn Haldun (1332-1406)'a göre rüya, uykudaki insan ruhunun manalar âlemine dalması sonucunda gapten kendisine yansıyan varlıklara ait şekil ve suretleri bir anda görünüşüyle oluşur (Çelebi 2008: 307). *Mukaddime* adlı eserinde rüyalar ve yorumlanmaları hakkında bilgiler verir. Haldun, ruhun latif bir buhardan oluştuğunu, ruhun kalbin iç tarafında ve kanın yardımıyla bedenin diğer parçalarında bulunduğunu belirtir. Gün boyunca yorulan ruh, insan uykudayken dinlenmek için vücudun diğer organlarını terk ederek kalbe döner. Bu durumda zahiri duyguların faaliyeti durur ve uyku oluşur. Ona göre insan, ancak uyku halinde bedensel ve maddi kaygılardan uzak olur, onlarla ilişkisini keser. Böylelikle ruh baskılardan kurtulur. Ruh, kişi uykudayken âlemde olan her şeyi idrak eder. Uyanıkken vücudun maddi kuvvetleri bu idrake engel olur. Ruh, âlemi idrak ettikten sonra bedene döner. Ruh, bedende bulunduğu sürece, kendisi de bedensel olduğu için sadece bedensel yetilere söz geçirebilir. Zihin de bedenseldir ve o da hayali oluşturur. Uykuda olan kişi, zihnin hayallerini gerçek hayat gibi algılamaya ve rüya görmeye başlar. Bu rüyaların her biri, uyku halinde hayalde oluşan suretlerdir. Bu suretler ruhtan hayale inmişlerse bunlar gerçek rüyadır. Hayal tarafından uyanıklık vaktine hafızaya emanet edilen suretlerden ise karışık bir rüyadır (İbn Haldun 1989: II, 560-566).

2.2.1.9. İbrahim Hakkı

Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780) *Marifetname* adlı eserinde rüyalar hakkında bilgiler verir. Eserinde insanın *ulvi* âlemden, bu *sufli* âleme garip geldiğini ve nefsinin işleriyle uğraştığını belirtir. İnsan, nefsinin menfaatine koştuğundan bu dar ve zor dünyada tutsak kalmıştır. İnsan uyuduğu zaman ise ruhun kendi saltanatına yükselip rahatladığına, bu rahatlamayla beraber, geçmiş işlerin uyarıcılığı ve gelecek hallerinin müjdesi, doğru bir rüya halinde insana malum olduğuna inanır.

Eğer uyuyanın ruhu berzahtan geçip *akl-ı küll* ile karşılaşarsa, birçok ilhamla sırrı çözecek bilgiye sahip olur. Uyunanın kalbi, uykuda da nefsin ağzında ise rüyada kâbuslar görür (İbrahim Hakkı 2003: 169-172). İbrahim Hakkı, eserinden anlaşıla-acağı üzere rüyaları yalan ve doğru olarak ikiye ayırır.

İbrahim Hakkı, yalancı rüyaların bir değeri olmadığına sadece kişiyi psiko- lojik yönden rahatlatığına inanır. Doğru rüyaları birtakım bilgilere sahip olma yolu olarak görür. Doğru rüyaları ancak kalbi temiz olanlar görürler. İnsan, sadık rüya yoluyla dünya ve ahiret ile ilgili bilgiler alabilir (Akot 2005: 182).

İslam düşünürleri genel olarak ruhun uykudayken seyahate çıktığını kabul ederler. Rüyaların, bu aşamada gerçekleştiğini düşünmüşlerdir. Rüyaların oluşu- munda hayal gücünün ve tasarlanmanın çok önemli olduğunu kabul etmişlerdir. Rü- yayı manevi ve ruhsal konuların başında kabul ederek kişinin hayal dünyasıyla ilgili olduğunu düşünmüşlerdir. Rüyaların nefsin muhayyile gücüne açık olmasıyla oluş- tuklarını belirtmişlerdir. Nefsin uykudayken fizik ötesi âlemden bilgi alabileceğine inanmışlardır. Bu doğrultuda rüyayı keramet olarak nitelendirerek kalple ilişkisini bildirmişlerdir. Duyular uykudayken algıya kapanırken kalbin görmeye devam etti- ğini varsaymışlardır. İslam dünyasındaki düşünürlerle göre kalp, rüyada gelecek hak- kında bilgi, sahibi olabilir. Rüyaları, nefse bağlı bulunan güçlerden kabul ederek ha- yatın devamlılığı için şart olduğunu bildirmişlerdir.

İslam dünyasında rüya algısının oluşumunda Hz. Muhammet'in rüyalara duyduğu güven etkili olmuştur. Bazı vahiyler rüya aracılığıyla bildirilmiştir. Bun- dan dolayı bazı düşünürler rüya ve vahiy arasında benzerlik kurmuşlardır. Rüyaları peygamberliğin nurlarından biri olarak kabul etmişlerdir. Bazı düşünürler de rüya ilmini Hz. Musa'nın ruhaniyetinden Perşembe günü verilen bir ilim olarak görmüş- lerdir.

2.2.2. Batı Dünyası

İslam düşünürleri arasında ve psikolojik olmayan rüya yorumlarında rüya, kehanet unsuru olarak daha sonra gerçekleşecek bir olayın önceden hissedilmesi ya da insan dışı güçler tarafından iletilmiş bir bilgilendirme olarak görülür. Batılı düşü- nüler arasında ve psikolojik rüya yorumlarında ise rüyalar, insan ruhunun oluştur- duğu birer görüntüdür. Bu iki düşünce, her zaman kesin biçimde birbirinden ayrıl- maz ve Ortaçağa kadar olan dönemde birçok düşünür, her iki düşünceyi de kabul eder. Onlar, bütün rüyaları, dini içerikli olarak yorumlanması gereken rüyalar ve psi- kolojik olarak açıklanması gereken rüyalar olarak ikiye ayırıyorlardı (Fromm 1990: 132). Antik dönem insanların benimsediği rüya görüşünün, aslında kendi kafala- rındaki gerçekleri, sanki gerçekmiş gibi dış dünyaya yansıtılmalarına yol açan genel evren görüşleriyle uyumlu olduğu açıktır (Freud 2011: I, 8).

2.2.2.1. Homeros

Yunan düşünürü Homeros (M.Ö 8.yy), rüyaların en akılcı veya en az akılcı güçlerimizin etkisiyle oluştuğuna inanır. Rüyalar, ortaya çıkabilmek için kemikten yapılmış gerçek kapıyı veya fildişinden yapılan delilik saçmalık kapısını kullanmak zorundadırlar. Bu ayırimda kemiğin geçirgen, fildişinin ise geçirgen olmamasını göz önünde bulundurur (Fromm 1990: 133).

2.2.2.2. Platon

Platon (M.Ö 427-347), *Phaidon* adlı eserinde, Sokrates'in rüya hakkındaki görüşlerini aktarır. Sokrates eserde, rüyaları vicdanımızın bir sesi olarak değerlendirir ve insanların bu sesi ciddiye alıp ona uymaları gerektiğini ileri sürer (Fromm 1990: 133). Platon, rüyalarımızın, akıldışı arzu ve dürtülerimizin bir eseri olduklarını kabul eder. Akıldışı rüyaları görme ihtimali, sakın ve huzurlu bir biçimde yatağa yatıldığında azalır. Fakat bu görüşü, rüyaların hem akıldışı, hem de akılcı bir doğaya sahip olmalarından doğan ikilik ile karıştırmamak gerekir. Platon, rüyaların genelde içimizde saklı olan vahşiliğin ve korkunun ürünleri olduğunu ileri sürer, yalnızca en üst olgunluğa ve bilgelige ulaşan insanlarda bu durum biraz değişmektedir (Parman 2001: 136). Platon, ruhun gerçekçi kısmı, şehvetli bölümü sakinken rüyada geçmiş, şimdi ve geleceğe ait bilgilere ulaşılabilceğini düşünür ve kişi uyandığında aklın, rüyayı yorumlaması gerektiğini bildirir (Parman 2001: 40).

2.2.2.3. Aristoteles

Aristoteles (M.Ö 384-322), rüyaların akılcılığına önem verir. Aristo, uykumuzda küçük ve fark edilmeyecek bedensel değişiklikleri hissedebilmenin mümkün olduğunu düşünür. Ayrıca uyurken, planlama ve davranış kuralları ile daha rahat ilgilenebiliriz. Fakat buna rağmen, Aristo, rüyalarımızın genelde bir anlam içermediğini öne sürer. Ona göre, rüyaların birçoğu, rastlantı sonucu oluşurlar ve geleceği önceden görme gibi bir işleve de sahip değildirler (Fromm 1990: 137). Aristo, rüyaların, hayal gücünün eserleri olduğunu düşünür (Bolay 1986: 91).

2.2.2.4. Lucretius

Lucretius (M.Ö 99-55), *De Rerum Natura* adlı eserinde gün boyu ilgilendirmiş olayların ya da bedensel ihtiyaçlarımızın kendilerini rüyalarımızda gösterdiklerini düşünür. Rüyaların, ruhen en fazla takip edilen, aklın daha çok uğraştığı şeyleri yansıttığına inanmaktadır (Fromm 1990: 138).

2.2.2.5. Markus Tullius Çiçero

Roma dönemi, düşünürlerinden Çiçero (M.Ö 106-43) rüya yorumu konusunda, *Kehanetler Üzerine* adlı şiirinde rüyalar hakkındaki görüşlerini aktarır. Ona göre rüyalar, Tanrı aracılığıyla gönderilmiyor, doğadaki hiçbir şeyle doğrudan ilişki içinde bulunmuyor ve de gözlemler ile deneyler sonucu kesin bir yorumlama kurallına tabi olamıyorlarsa, bu durum rüyaların önemsiz ve anlamsız olduklarının işaretidir. Bu yüzden rüyalara bakarak kehanette bulunmanın doğru olmadığını düşünür (Fromm 1990:141).

2.2.2.6. Daldisli Artemidor

Daldisli Artemidor (M.S 2.yy) yazdığı *Rüya Kitabı* 'nda sistematik bir rüya kuramı oluşturmaya çalışmıştır. İkinci yüzyılda yaşayan Artemidor'un düşünceleri, ortaçağ düşüncesine ilham olmuştur. Rüya, rüyanın yüzü, kehanet, fantezma (duygusal rüya) ve hayal olmak üzere dört ögenin olduğunu ve rüyanın gün boyu yaşanan olayları açıkladığını bildirir. Ona göre rüya denilen şey, sembol diliyle anlatılmış bir

bilgidir. Rüyaları yorumlamak için hiçbir genel kuralın olmadığını, bu yüzden zaman ve kişiye göre farklılık gösteren rüyaların tam olarak yorumlanamayacağını savunur (Fromm 1990: 139-140).

2.2.2.7. Thomas Hobbes

Thomes Hobbes (1588-1699), çok eskilerden beri rüyaları, bazı hastalıkların ön belirtisi sayan iddiayı daha da ileriye götürerek, bütün rüyaların hastalıklı olayların etkisiyle oluştuklarını varsayar. Bedendeki bazı kötü oluşumların rüyalara neden oldukları kabul edilirse, farklı ağrıların ve kötü duyguların, değişik rüyalara yol açmalarının da kabul edilmesi gerektiğini savunur. Ayrıca, insanın rüyasında gördükleri ile günlük hayat tecrübelerinin birbiriyle ters orantılı olduğunu savunur. Ona göre, uyanırken hareket beynimizden, uyurken ise iç organlarımızdan kaynaklanır (Fromm 1990: 151).

2.2.2.8. Rene Descartes

Descartes (1596-1650), rüyaların bilgi kaynağı olmadıklarını düşünür. Ona göre bilgi sadece aklın çalıştırılması yoluyla elde edilir ve bu da ancak bilinçli düşünce halinde meydana gelebilir. Descartes, rüyaları, duyuşal *illüzyonlara* ve yanlış hatıralara benzettir. Rüyaların tıpkı bunlar gibi doğru gibi görünmelerine karşılık yanlış olduklarını bildirir. Descartes, rüyalar hakkında bu düşüncelere sahip olsa da, çalışmalarındaki bakış açılarını bilinçli bir çalışmasından değil gördüğü bir rüya dizisinden elde eder. Bir gece art arda üç rüya görür. İlk rüyasında kiliseye giderken bir arkadaşı tarafından kendisine verilen bir kavun görür. Bunu tek başına olmanın sevgisi olarak adlandırır. İkinci rüyası korkutucudur. Kıvılcımlarla dolu bir adadadır. Bu rüyalarını ise günahlarına yorar. Üçüncü rüyasında ise kendisine bir sözlük ve şiir defteri verilir. Bunlarla beraber hayır ve evet yazılı kâğıtlar verilir. Descartes, ilk iki rüyayı geçmişe bağlarken, üçüncü rüyayı gelecekle ilişkilendirir. Gelecekteki görevinin insan aklı, kaderi ve gerçeklik arasındaki ilişkiye yönelik konuların çözümlendiği bir bilgi sistemi yaratmak olduğuna inanır (Parman 2001: 135-139).

2.2.2.9. Immanuel Kant

Immanuel Kant (1724-1804), önceleri rüyalarda bir takım kutsal bilgilere ve geleceği bilme yeteneğine sahip olunabileceğine inanmaz. Rüyaların ağır yenen bir yemekten sonra görüldüklerine inanır. Daha sonraları, rüyalarda sahip olunan fikirlerin, uyanık iken sahip olunan fikirlerden daha açık, kararlı ve kavrayıcı olduğunu belirtir (Fromm 1990:152).

2.2.2.10. Friedrich Nietzsche

Nietche (1844-1900), birçok masal, mit ve rüyayı bir araya getirerek oluşturduğu kuramında, rüyaları doğrudan gerçekleşmeyen eski olayların dolaylı olarak gerçekleşebileceği bir olgu olarak kabul eder. Nietzsche'ye göre rüya yorumu, eski bilginin elde edilmesini ve ruhta olanları bilinmesini hedefler (İmamoğlu 2004: 17).

Batılı düşünürler, genel olarak rüyaların en akılcı veya en az akılcı güçlerimizden etkisiyle oluştuğuna inanmışlardır. Rüyaların akılcılığına önem veren batılı

düşünürler, gün boyu ilgilenilen olayların ya da bedensel ihtiyaçların rüyada görül-
düğünü belirtmişlerdir. Rüyaları, insanların dikkate almaları gereken bir vicdan sesi
olarak kabul eden düşünülerin yanında rüyaları akıldışı arzu ve dürtülerin bir eseri
olarak kabul eden düşünürlerde vardır.

Batılı düşünürler, rüyalara bakarak kehanette bulunmanın doğru olmadığını
savunmuşlardır. Rüyaların bilgi kaynağı olmadıkları, bir takım kutsal bilgilere sahip
olmadıkları düşünülmüştür. Rüyaların, sadece gün boyu yaşanan olaylar hakkında
ipuçlarını barındırdıkları kabul edilmiştir. Bazı düşünürler ise bütün rüyaların hasta-
lıklı olayların etkisiyle oluştuklarını kabul ederler. Rüyaları doğrudan gerçekleşme-
yen eski olayların dolaylı olarak gerçekleşebileceği bir olgu olarak kabul ederler.

İslam ve Batı dünyasının düşünürleri arasında rüya algıları birbirinden fark-
lıdır. İslam düşünürleri rüyaları Allah'tan kabul ederler ve uykudayken ruhun seya-
hat etmesi sonucunda oluştuklarını kabul ederler. Bu seyahat sırasında ruhun, öteki
âlemlerle iletişime geçebileceğine ve kutsal bilgileri edinerek gelecek hakkında da
bilgi sahibi olabileceğine inanmışlardır. Nitekim Hz. Muhammet'te birçok hadisinde
bunu doğrulamıştır.

Batılı düşünüler arasında ve psikolojik rüya yorumlarında ise rüyalar, insan
ruhunun oluşturduğu birer görüntüdür. İnsanın gün boyu yaşadıklarından veya do-
yuma ulaşamayan arzularından kaynaklandığına inanılmıştır. Bu yüzden rüyalar ki-
şisel özellikler gösterir. Kehanet içermeleri ve kutsal bilgileri içermeleri düşünüle-
mez.

2.3. Rüyalara Psikolojik Yaklaşımlar

19. yüzyılın sonlarında bilim adamları, rüyaları psikoloji biliminin kuram-
larıyla incelemeye başlamışlardır. Çünkü onlara göre rüyalar, sadece rastgele sinirsel
ateşlemelerin tuhaf ve anlamsız ürünleri değil, duygusal olarak yüklenen korkuların,
arzuların ve tanımların ifade edildiği doğal bir olaydır (Lakoff 2008: 268). Bilim
adamları, antik çağın düşüncesiyle rüyaların, insanların inandıkları doğaüstü güçler
dünyasıyla ilişkili olduğu, tanrılardan ve şeytanlardan gelen vahiyler olduğu görü-
şünü değiştirmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşımların temelinde, rüyaların insan psiko-
lojisinin bir ürünü olduğu düşüncesi vardır. Bu bilim adamlarının en önemlisi Sig-
mund Freud'dur. Freud'dan sonra, Alfred Adler, Carl Gustav Jung ve Erich Fromm
bu düşünceyi desteklemişlerdir.

2.3.1. Sigmund Freud

S. Freud'un rüyalar hakkındaki görüşlerini anlayabilmek için öncelikle,
kendisinin geliştirdiği ve ruhsal problemleri tedavi ederken yararlandığı *psikanaliz*
yöntemi hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

Psikanaliz, S. Freud'un tanımıyla, sinir bozukluğu çeken kimseler için bir
tıbbi tedavi yöntemidir. Diğer tedavi yöntemlerinden en önemli farkı, tedavinin ba-
şında hastalara yapılan telkin konuşmalarının bu yöntemde olmamasıdır. Bu yön-
temde hastaya, tedavinin uzun süreceği ve zorlu bir süreç olduğu, başarının da has-
tanın çabalarına bağlı olduğu bildirilir (Freud 1993: 13-14). S. Freud, *psikanaliz* yön-
teminin temelini serbest çağrışım tekniğine dayandırır. Serbest çağrışım, hastala-
rın bilinçli düşüncelerini bir yana bırakarak, bilinçlerinin üst yüzeyini taramaları is-
tenir. Bu durum ancak akıllarına gelecek düşüncelerin peşine düşmekle mümkün

olur. Hastalar, kendilerine saçma ve tatsız gelen şeyler dâhil, akıllarından geçen ne varsa doktora söyleyeceklerdir. Böylelikle hastanın unuttuğu ve ortaya çıkmaması için direndiği bilgilere ulaşılmaya çalışılır. S. Freud, bilinç dışına itilen duyguların genellikle kötü olarak nitelendirilen bencillik, gaddarlık duyguları, en çok da yasak cinsel içgüdüler olduğunu belirtir. Buna göre, hastalık belirtileri yasaklanmış doyumların yerini tutar ve hastalık ahlaka aykırı duygularla düşüncülerin denetim altına alınmasında yetersiz kalır. Bu teknikle tedavi sürecindeki *hipnotizmanın* yerini serbest çağrışım almış olur (Evginer 2010: 81). Tedavide hasta ile doktor arasında söz değiş tokuşu yaşanır. Hasta, geçmiş yaşantısından, o anki izlenimlerinden, yakınmalarından söz eder, istek ve duygularını anlatır. Doktor ise bu bilgilerden hastanın düşünce süreçlerine yön vermeye çalışır, kendisine bazı şeyleri hatırlatır, dikkatini belli yönlere çekmeye zorlar. Bu yönlendirmelerle bilinçaltına ulaşılmaya çalışılır (Freud 1993: 16).

Psikanalitik kuram, zihinsel işleyiş ve insandaki varsayımlar topluluğudur. Kuram hem normal hem de normal olmayan zihinlerin işleyişini de incelediğinden sadece ruh hastalıklarının tedavisinde kullanıldığını düşünmek yanlıştır. *Psikanalitik* kuramın uygulanmasının ruhsal hastalık ve dengesizliklerde kullanıldığı, bu kuramın hastalar üzerinde yapılan çalışma ve tedavilerden çıktığı ne kadar gerçekse, normal olmayan zihinsel işleyiş yanında normali kapsadığı da o kadar gerçektir (Brenner 1998: 3).

Histeri konusundaki uzun araştırmalarının sonucunda S. Freud, hastalığın nedeninin sanılanın aksine biyolojik değil zihinsel olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu zihinsel rahatsızlığının sebebinin ise yaşanan tecrübeler olabileceğini düşünür. Josef Breuer ile ortak hastaları olan Bertha Pappenheim (Anna O. takma adıyla anılır)'i sağaltma çalışmaları yöntemin temelini oluşturur. J. Breuer'in hastası olan Anna O.'da, birçok histerik belirtisi mevcuttur. Anna O.'nun hatıraları, ağır hasta olan babasının bakımını üstlendiği dönemlerden ibarettir. *Halişünasyon* hâlinde, babasının yatağında gördüğü siyah bir yılanla boğuşması sonucu kolu da felç olmuştur. Anna O. hipnoz tekniğiyle geçmiş tecrübelerini anlatarak rahatlamaktadır. Bu tedavi onu rahatlatıp bir gerilim boşalması yaşatmaktadır. J. Breuer, bu rahatlama durumunu "konuşan tedavi" veya "baca temizleme" şeklinde tanımlar. Bu aşamadan sonra S. Freud, Anna O.'yu tek başına tedavi etmeye başlar. Anna O.'nun konuşarak rahatlaması, psikanalitik tedavi yönteminin ana unsuru olan serbest çağrışımı doğurur. Bu tedaviyle S. Freud, çatışan bir duygunun bastırılmasının rahatsızlık doğurduğunu ve kullanılması gereken yerde kullanılmayan zihinsel enerjinin rahatsızlığa dönüştüğünü tespit eder. Bu düşüncesini bir adım ilerleterek bastırılarak nevroza sebep olan rahatsızlığın kaynağının sıradan bir tecrübe olmadığını aksine, cinsel bir duygu olduğunu savunur. Bütün araştırmalardan sonra *psikanalizin* yapısını belirler. Buna göre, insan zihni yaşanan *travmatik* tecrübeleri, bunlardan kaynaklanan duygusal ısırtıp veren veya utarılacak olan hâileri bilinçaltında tutarak bilince çıkmasını engeller. Bu işlemi bastırma mekanizması düzenler. Bilinçli ve bilinçsiz zihin arasındaki çatışma *nevrotik* rahatsızlıkları doğurur (Köse 2000: 30-33). Sonuç olarak bu rahatsızlıkların tedavisinde *psikanaliz*, *psikiyatride* eksik olan psikolojik temeli olan sağlamayı, beden ve ruh bozukluklarının karşılıklı etkileşimini anlaşılır kılmaya çalışır (Freud 1993: 21).

S. Freud, *psikanaliz* yöntemini en çok rüya yorumlamalarında kullanır. Rüyalara bakışını, kendisinden önce gelen bilim adamlarının düşüncelerini bir adım ileriye taşıyarak oluşturur. S. Freud'un, rüyaların mahiyeti ve işlevleri ile ilgili düşüncelerine geçmeden önce, kendisinin Darwin'e inanılmaz derecede hayran olduğunu ve Darwin'in görevini sürdürdüğünü belirtmekte fayda vardır. Bu açıdan rüyaların kehanet ögesi olduklarına, insanlara doğru yolu gösterdiklerine inanmayan S. Freud, rüyaların insanın içindeki çelişkileri ifade ettiklerini düşünmüştür. S. Freud, bu yüzden rüyaların sembolik deşarj sağlayarak uykuyu koruduklarına inanır (Crew, Bulkeley 2008: 356).

S. Freud, Aristo gibi rüyaların, tanrılar tarafından gönderilmediklerine, ilahi bir yapıda olmadıklarına, doğanın ilahi olmamasından dolayı şeytani olduklarına, dolayısıyla rüyaların da şeytani olduklarına inanır. S. Freud'a göre rüyalar, doğaüstü dışsal yansımalar değildir. İlahi güçlerle akrabalığı doğru olsa da insan ruhunun yasalara uyar. Rüyaları, uyuyan kişinin uyuduğu süredeki ruhsal etkinliği olarak tanımlar (Freud 2011: I, 7). S. Freud, tüm rüyaları, akıl dışı ve asosyal insan doğasının bir ürünü olarak görür. Bu yüzden ona göre rüyalar, gelecekte haber veremez. Geçmiş hakkında bilgi verir ve geçmişten kaynaklanırlar. Fakat gelecekte haber verdikleri yolundaki inanç tam olarak yok edilemez. Rüyarlar, arzularımızı gerçekleştirmiş olarak göstermek suretiyle bizi geleceğe yöneltir. Ama rüya sahibinin şimdiki zaman olarak gördülediği bu gelecek, yok edilemez arzusu tarafından, geçmişin kusursuz benzeri olan kalıba dökülmüştür (Freud 2011: II, 390).

S. Freud, rüyaları bilinç dışı arzuların yansımaları olarak görür. *Nevrotik* rahatsızlıklar ve nedeni belli olmayan unutkanlıklarda olduğu gibi, rüyalarda da ortaya çıkmalarını istenilmediği için bilinç dışına itilen arzular, kendilerini biçimlerini değiştirmiş olarak gösterirler. Bu arzular, düşünceler tam kontrol altında tutulabildikleri oranda bastırılabilir. Uyku halinde böyle bir kontrol olmadığından bastırılan duygu ve düşünceler, uyku esnasında canlanır ve rüya olarak isimlendirilen bir olayla göz önüne gelirler. (Fromm 1990: 75). Rüyaların yeniden üretim için veri topladığı (Bunların bir kısmı uyanık yaşamda ne hatırlanır ne de uyanık düşünce etkinliklerinde kullanılır) kaynaklardan birisi çocukluk yaşantılarıdır (Freud 2011: I, 21). Görülen rüya dilinin ana özelliğinin ise akıl dışı arzuların değiştirilmesi ve farklılaştırılması olduğunu düşünür (Fromm 1990: 92).

Rüyayı, eksik terimlerle bir sırrın açığa vurulması olarak gören S. Freud, *psikanalizle* her rüyanın arkasında etkin bilinçli düşünce ve isteklerin bulunduğunu göstermiştir. Rüyanın ortaya çıkmasının nedeninin, ancak *psikanalitik* yöntem kullanılarak anlaşılabilceğini düşünür. Aksi takdirde bilinç dışı zihinsel işleyiş hiçbir zaman çözölemeyecektir (Brenner 1998: 14).

S. Freud, rüyaları arzuların doyurulmasında bir araç olarak görür. Freud'a göre rüya, *nevrotik* belirtiler gibi yasaklanmış istekler ile bu istekleri engelleyen güçlerin uzlaşmasıyla ortaya çıkar. Bu uzlaşıyla rüyanın görünen içeriği oluşur. Görünen içerikten, yasaklanmış isteklerin yer aldığı gizli içeriğe gidilebilir. Rüyarlar, kabul edilemeyen bilinçdışı içgüdüsel isteklerin, fantezi aracılığıyla doyuma ulaşmasını sağlar. Dolayısıyla uyku rüya içindir. Bilinçaltına itilmiş arzular, rüya aracılığıyla doyurulmazsa *nevrotik* durumlar, bir yandan kişilik dışı bölgeyle ilginin ve bağın

kopmasını doğuran *şizofrenik* durumlar, öbür yandan da hastalığı doğuran gereksinmeyi gizlemek ve yalandan doyurmak için düşlemler ortaya çıkar (Apaydın 1997: 265-266).

S. Freud, rüyaların ana işlevinin arzu giderme olmasının nedenini, arzuların gerçekleşmesinden başka bir amaç tanımayan ve arzu giderici dürtülerden başka gücü bulunmayan bilinçdışı sisteme bağlar. Bu sistem ancak rüya yoluyla rahata kavuşabilir (Freud 2011: II, 332). Üzerinde düşünülmesi gereken asıl sorulardan biri, rüyalarda gerçekleşen arzuların nereden kaynaklandığıdır. S. Freud, rüyalarda gerçekleşen arzuların üç nedene dayandığını düşünür. Söz konusu arzu, gün boyunca yükselmiş ve dış nedenlerle doyurulamamış olabilir. Bu durumda varlığı kabul edilen ama doyurulamayan bir arzu geceye bırakılmış olur. Böylelikle rüyalarındaki arzuların ortaya çıkmasının ilk nedeni oluşmuş olur. İkinci nedende arzu, gün boyunca yükselmiş, ama yadsınmış olabilir; bu durumda geride kalan şey, doyurulmayan ama baskı altına alınan bir arzudur. Üçüncü neden ise ruhun sadece bastırılan kısmından ortaya çıkan arzulardan birisi olabilir ve gece etkinleşebilir (Freud 2011: II, 313).

S. Freud, rüyaların temel işlevlerinin uykuyu korumak ve doyurulamayan arzuları doyurmak olduğunu düşünür. Ona göre rüya, iki işlevli bir uzlaşmadır. Bir yandan “ben”e uyar, çünkü uykuyu bozmak isteyen kamçılarını yok eder ve öte yandan bastırılmış içgüdüsel dürtüye doyum fırsatı sunar, bir isteğin hayalde gerçekleşme biçimi almasına olanak sağlar (Freud 2010: 36). S. Freud’un, rüyaların bu işlevlerinin ortaya çıkmasıyla ilgili üç teorisi vardır;

1. Zihin etkinliğinin rüyalarda da devam ettiğini savunan teorilere göre, zihnin uyumadığı ve yapısının olduğu gibi kaldığı varsayılır, fakat zihin uykusu sırasındaki normal işleyişinden farklı sonuçlar yaratır.

2. Rüya esnasında ruhsal etkinlikte bir azalma, bağlantılarda bir gevşeme ve erişilebilir malzemede bir zayıflama olduğunu öngören teoriye göre, uykunun zihin üzerinde çok kapsamlı bir etkisi vardır. Bu zihnin dış dünyaya kapanması değildir, onu geçici olarak devre dışı bırakmasıdır.

3. Rüya gören zihin teorisine göre, zihin uyanık yaşamda büyük ölçüde veya tamamen yoksun olduğu bir yetenekle özgün ruhsal etkinlikleri yerine getirme yeteneği kazanır (Freud 2011: I, 89-98).

Rüyalarda, düşünmek yerine yaşadığımızı, sanrılara tamamen inandığımızı (Freud 2011: I, 61) düşünen S. Freud, rüyaları, yaşamın can sıkıcı tekdüzeliğine karşı bir kalkan olarak görür. Hayal gücünü zincirlerinden kurtaran rüyalar, gündelik varoluşun görüntüsünü karmaşaya boğup yetişkin insanın hiç bitmeyen ciddiyetini bir çocuğun neşeli oyunuyla keserler. S. Freud, rüyaların olmaması durumunda insanların daha çabuk yaşlanacağını düşünür. Bu nedenle bunlara belki göksel armağan gözüyle olmasa da, değerli bir dinleniş, mezara giden yolda insana eşlik eden dost canlısı bir arkadaş gözüyle bakılmalıdır (Freud 2011: I, 98).

S. Freud, amacı uykuyu korumak ve arzuları doyurmak olan rüyanın, bu işlevlerini yerine getirebilmesi için bazı kaynaklardan beslenmesi gerektiğini ifade eder. Bu kaynaklar dört başlık altında incelenebilir;

a. Rüyada dolaysız olarak sembolize edilen yakın tarihli ve ruhsal açıdan önemli bir yaşantı

b. Rüyada tek bir bütünlük içinde birleştirilen birden çok yakın tarihli ve önemli yaşantı

c. Aynı zamana rastlayan alakasız bir olaya gönderme yapılarak rüya içeriğinde sembolleşen bir veya daha çok yakın tarihli ve önemli yaşantı

d. Rüyada yakın tarihli ama alakasız bir izlenimle gönderme yapılarak değişmez bir şekilde sembolize edilen önemli içsel bir yaşantı (Freud 2011: I, 209-210).

Rüya kaynaklarına ilişkin yapılan yukarıdaki eksiksiz gruplandırma, rüyaların sınıflandırılması için de kullanılabilecek olan dört kaynak türünü ortaya çıkarır. Bu kaynaklar aynı zamanda rüyaların görülme nedenleridir. Birinci kaynak “Dış (Nesnel) Duyusal Uyarılar” olarak kabul edilir. Uykudayken alnına bir damla su damlatılan kişinin, rüyasında İtalya’yı ve çok terlediğini görmesi örneğinde olduğu gibi dışarıdan kaynaklanan fiziksel etkiler, rüyanın kaynağını oluşturur. Rüyaların ikinci kaynağı “İç (Öznel) Duyusal Uyarılar”dır. Bu kaynaklarla ilgili başlıca bulgular halüsinasyonlar veya başka bir deyimle hayalî görsel olgulardır. Çoğu zaman canlı olan ve hızla değişen bu imajlar uyku sırasında ortaya çıkar. Halüsinasyon gören kişi bunun rüyasında da devam ettiğini görür. Diyet uygulamasından dolayı açlık hissine kapılan birinin halüsinasyon olarak gördüğü yemek tepsisi ve tepsiye uzanan bir el, rüyaya aynen yansır ve kişi rüyasında kendini bir yemek masasında görür. Üçüncü kaynak “İç (Organik) Bedensel Uyarılar”dır. Burada rüyaların kaynakları, dışarıda değil, organizmanın içindedir. İç organ rahatsızlıkları, kişilerin rüya görmelerine neden olur. Kalp ve akciğer hastalıklarında kaygılı rüyaların görülme sıklığı artar. Örneğin, akciğer hastalıkları çekenler, boğulma, kalabalık içinde sıkışıp kalma, kaçma rüyaları görürler. Dördüncü ve son kaynak ise “Salt Ruhsal Uyarım Kaynakları”dır. Rüya kaynağının, iç, dış, bedensel uyarınlarca açıklanamadığı durumlarda, rüyaların ruhsal bir kaynağı olduğuna inanılır (Freud 2011: I, 29-52). S. Freud, hangi kaynaktan beslenirse beslensin, en uzak geçmişe ait izlenimlerin rüyalara derin uykudayken girdiğine, buna karşılık daha yakın geçmişe ait olan izlenimlerin sabaha karşı ortaya çıktığına inanmıştır (Freud 2011: I, 27).

S. Freud, psikanaliz yöntemiyle hastalarının rüyalarını yorumlamaya çalışmıştır. Bununla ilgili kuramlarını da, *Rüyaların Yorumu* adlı iki ciltlik eserinde bir araya getirmiştir. Rüyaları yorumlayabilmek için öncelikle rüyaları istek, sıkıntı ve ceza rüyaları olarak üçe ayırır. Ceza düşlerinde de isteklerin gerçekleşmesi söz konusudur. Ruhsal yaşamı eleştiren, sansür koyan, cezalandıran dayatmalarından doyumla ulaşılır (Freud 2010: 46).

S. Freud, rüyayı anlatmanın aslında rüyayı bir dilden başka bir dile çevirmekle aynı anlama geldiğini çok çabuk kavramıştır (Penot 2000: 37). Rüyayı yorumlamanın, rüyaya bir anlam yüklemek yani bunu ruhsal eylemler zincirine uyan ve diğerlerine eşit bir geçerliliği ve anlamı bulunan bir şeyle değiştirmek olduğunu düşünmüştür (Freud 2011: I, 115).

S. Freud, yüzyıllardır rüya yorumlama çabalarında iki farklı yöntemden yararlandığını ifade eder. Bu yöntemlerden ilki rüya içeriğini bir bütün olarak ele alır ve bunun yerine anlaşılır ve bazı açılardan özgün içeriğe benzeyen başka bir içerik koymaya çalışır. Bu “sembolik” rüya yorumudur. Tevrat’ta geçen Firavun’un rüyası

için Hz. Yusuf'un önerdiği açıklamadır. Rüyaların öncelikle gelecekle ilgili olduğu ve gelecekten haber verdiği anlayışı, rüyanın sembolik bir yorum olarak kavranılan anlamın gelecek zaman dilimine aktarılması için bir gerekçe sağlar. İkinci yöntemde rüyalar, her bir işaretin sabit bir anahtar yoluyla bilinen bir anlamı bulunan başka bir işarete çevrilebildiği bir tür kriptografi olarak değerlendirilir. Bu yüzden buna "de-şifre" yöntemi de denebilir. Örneğin rüyada görülen bir mektup bir de cenaze töreninde, mektup dert olarak; cenaze de nişan olarak tercüme edilir. Geriye, bu şekilde deşifre edilen anahtar kelimeleri birbirine bağlayarak sonucu gelecek zaman diline çevirmek kalıyor, S. Freud, bu iki popüler rüya yorumu yönteminden hiç birinin konunun bilimsel analizi sırasında kullanılamayacağını düşünür (Freud 2011: I, 115-119).

S. Freud'a göre rüyaların bir açık, görünen içeriği, bir de gizli olan içeriği vardır. Bu görünen içerik rüya sahibine tatsız ve can sıkıcı gelebilir. Ancak, rüyanın gizli olan asıl içeriği, o kişiye özgü yorumlandığında bunun bir arzusun doyurulmasına yönelik olduğu fark edilir. Sansür rüyadaki arzuyu tanınmaz kılar. Rüya uykuyu devam ettirecek arzusun gerçekleşmesini sağlar. Arzu, rüyalarda geçmişi arar. Kayıpları, en eski hayalleri ararken uyanmak istemez. Bu durumda rüya da bekliliği üstlenir ve uykunun sürmesini sağlar.

S. Freud, rüya yorumlarken *psikanalizdeki* serbest çağrışım yöntemini kullanır. S. Freud, rüyayı gören kişiyle konuşmalarında, rüya görenden aklına gelenleri belirli bir düzen olmadan anlatmasını ister. Bu aşama serbest çağrışım sürecine girişi sağlar. Konuşmanın başlarında ilk akla gelen ad ile ilgili bir dizi, düzenli ve birbiriyle bağlantılı çağrışımlar ortaya çıkar. Bu çağrışımların verdiği bilgiler, çok zengin bir malzeme içerir. Akla kendiliğinden gelen sayılar şeklindeki çağrışımlar belki de en öğretici olanlardır. Çağrışımlar, yalnızca onlara yüklediğimiz anlamlara değil, bilinçaltı faaliyetlerine de bağlıdırlar. S. Freud, bu bağlantılardan, serbest çağrışımın, bir seçim işi olmadığını ve bir belirlenime tabi olduğunu anlar (Freud 1978: 109-111).

Özetle serbest çağrışım, rüyalarda görünüşte bağlantısız saçma gibi görülen karmaşık hayallerin hep şuur dışının maskeli görünüşünden ibaret olmalarıdır. Ona göre bütün mesele bunları tefsir edebilmektir. S. Freud, rüyanın bir unsurunun taşıdığı duygusal manayı bulmak için rüya gören kimseyi, gördüğü rüya hakkında konuşturmaya ve serbest çağrışım yöntemini bu şekilde uygulamaya başlar (Akot 2005: 58).

S. Freud'un *psikanaliz* kuramına ve rüya yorumlama metoduna birçok eleştiriler yapılır. Yapılan itiraz ve eleştiriler, genel olarak deneysel yöntemin uygulanmaması, cinselliğin aşırı vurgulanması ile birlikte nörotik kişilerin gözlemine dayalı bir kuram olması ve her şeyi açıklayabilen bir kuram olduğu yönündedir (Akot 2005: 78).

2.3.2. Alfred Adler

Sigmund Freud'un öğrencisi Avusturyalı Alfred Adler, önceleri S. Freud'un takipçisi olsa da, daha sonra rüyalar hakkında kendi yöntemini kurmayı başarmış ve bireysel psikoloji okulunu kurmuştur. Aynı zamanda *aşağılık kompleksi* adıyla anılan *organik aşağılık ve telafi* teorisini geliştirmiştir. Rüya hakkındaki görüşlerinin

temelini bu teori oluşturur. S. Freud'dan sonra, aşağılık duygusunun etkilerine dayanarak rüya analizleri yapar.

Alfred Adler, sadece S. Freud'un *psikanaliz* yöntemi ve kendisinin geliştirdiği bireysel psikoloji yönteminin rüyaları anlayıp yorumlamak için kapsamlı ve bilimsel nitelikte olduklarını belirtir. Daha sonra S. Freud'a karşı çıkar ve rüyaları tam bir mantıkla çözümlemenin kendi yöntemiyle mümkün olduğunu söyler (Adler 2003: 97). Alfred Adler'e göre rüyaların dün ile yarını birbirini bağlayan birer köprü olmaları en önemli işlevleridir. Kişi hakkında bilgi sahibi olmanın temel yollarından biri, hayat karşısındaki tavrını bilmek, şimdiyi ve geleceği birbirine bağladığı köprüyü nasıl kurduğundan haberdar olmak ve rüyalarındaki köprülerin mahiyetini anlamaktır. Çünkü bütün rüyaların temelinde hayata karşı takınılmış bir tavrın olduğunu düşünür. Her rüyanın arkasında bir gerçeğin saklı olduğunu düşünen Adler, saklı olanı bulabilmenin usta yorumcuların işi olduğunu söyler. Rüyaların ferdin heyecanını artırdığını ve problem çözmede ipuçları içerdiklerini düşünen Adler, bu sayede rüyayı görenin düşünce süreçlerinin ve davranış kalıplarının belirlenebileceğini savunur. Ferdin, özellikle güçlü olma arzusu ve sosyal duygusu bu rüyalarına yansır (Adler 1994: 114-125). A. Adler, rüya yorumlamalarında bir insanın karakteri ile ilgili sonuçlar çıkarabilmek için, bu sonuçların bireyin başka ayırt edici nitelikleriyle desteklenmesi gerektiğini de düşünür (Adler 1994: 226).

S. Freud, rüyaların amacının arzu doyurmak olduğunu düşünse de, Adler'e göre rüyaların amacı, geleceğin planlanmasına yardımcı olmaktır. Herkesin kendi rüyalarının amacını kendisinde uyandırdığı duygularda araması gerektiğini ifade eder. Rüyalar, yaşam üslubunun oluşmasına ve daha sonra devam ettirilmesine, geleceğin planlanmasına yardım ederler (Adler 2003: 102).

2.3.3. Carl Gustav Jung

İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung, *analitik psikolojinin* kurucusudur. Adler gibi, başlarda S. Freud ile beraber toplumsal bilinçaltı ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Daha sonraki araştırmalarıyla S. Freud'dan ayrılarak toplumsal şuurlarına yönelik rüya analiz yöntemini geliştirir.

C. G. Jung'a göre rüyalar, ruhun derinliklerinde var olanların, ruha açtıkları küçük ve gizli birer kapıdır (Evginer 2010: 95). Bastırılmış bir arzunun ifadesinden o andaki psikolojik durumunun en yalın tasviridirler (Sambur 2005: 114). Rüyaları, ilahi bir ses, bir elçi ve zihne hiçbir zaman zarar vermeyen bir kaynak olarak görür (Jung 1997: 33). Rüyaların, psikolojik doğruları ve kişisel gerçekleri kurguların dışında olduğu gibi gösterdiklerini belirtir. Rüyalar, kişinin ne olmak istediğinden çok ne olduğu ile ilgilidir. Kişiliğimizin derinliklerinden kaynaklanan rüyalar doğamızın saf ürünleridir (Sambur 2005: 115).

Bireyselleşmek isteyen kişilerin rüyalarının peşinden gitmeleri gerektiğini düşünen Jung'ın rüya teorisinde rüyalar, bilinç düzeyindeki bir niyet veya arzudan bağımsız ve doğal olarak oluşurlar. Bu rüyalar ferdin dengeli davranmasını sağlarlar. Rüyalarda görülenler bir işaret olmaktan çok gerçek birer semboldür (Stevens, 1999: 105). Rüyaları ruhun yaratıcı gücünün ifadesi olarak gören Jung, bu yaratmanın en önemli kısmının resim olduğunu belirtir (Werner 2005: 687). Rüyalar, insan iradesi dışında, kendiliğinden ortaya çıkan doğanın birer sesidirler. Eski yazı biçimlerinde

görülen simgeler ve resimler ya da çocukların önemli sözcükler yerine resimler çizerek üretmekten hoşlandıkları karmaşık harfler gibi dile getirildiklerinden, genellikle belirsizdirler ve anlaşılabilirliği güçtür (Fordham 1996: 125). Jung, bu güçlüğü yenmek, rüyaları anlamak için rüya kitaplarına bakmayı aptallık olarak nitelendirir. Rüya herhangi bir referans kitabını alıp herhangi bir sembolün anlamına bakmakla anlaşılabilir bir şey değildir. Çünkü her rüya farklı kişilerde farklı anlamlar içerir (Sambur 2005: 117). Bu yüzden rüyayı yorumlamayı, karanlık bir bölgenin aydınlatılması olarak görür ve rüyaların bilinçaltına yolladığı mesajların orijinal olanını bulmayı hedefler.

Jung, rüyaları kolektif şuurun eseri olarak kabul eder. Kuramına göre, rüyalar bireyin tecrübelerinden doğmaz. İnsanlığın ilk günlerinden beri geçen her olay, her âdet, her korku toplulukların kültürlerine, yaşayışlarına, eserlerine işlenerek kolektif şuur oluşturur. İnsanın rüyasında gördüğü ise işte bu kolektif şuurun oluşturduğu olaylardır (Akot 2005: 85)

Jung, rüyalara yöneltilen suçlamalara karşı çıkar. Rüyaların insanları kötüye sevk ettiğine dair görüşü kabul etmez. Rüyaları doğal bir araç olarak görür ve nevroz olmayan insanlarda bile ortaya çıkan doğal bir oluşum olduklarını varsayar. Rüyanın irade ve bilincin büyük ölçüde ortadan kalktığı zamanlarda görüldüğünü belirtir (Jung 1997: 37-40).

Jung da Benediecus gibi rüyaların bazılarının insan kökenli bazılarının ise ilahi kökenli olduğunu kabul etmiştir. İkisi de rüyaların dört sebebi olduğunu düşünürler. Beden ve dış etkenlerden kaynaklanan rüyalar, zihnin kontrolü altındaki sevgi, nefret, ümit ve korkunun etkisi ile görülen rüyalar, şeytanın etkisi ile görülen rüyalar ve tanrı tarafından ulvilere gösterilen rüyalar bahsedilen dört sebeptir (Jung 1997: 50).

S. Freud, tüm rüyaları akıldışı ve asosyal insan doğasının bir ürünü olarak görür. Jung ise rüyalara bilinçdışımızda yer alan yüce bir bilgeliliğin kendini ortaya koyuş biçimi olarak bakar (Fromm 1990: 151). Birçok durumda rüyaların bireyi aşip kolektif bilinçaltının tezahürü olarak ortaya çıktığına inanır. Bu bakımdan S. Freud'dan ayrılır.

2.3.4. Erich Fromm

Erich Fromm, Almanya doğumlu Amerikalı bir psikanalist ve sosyologdur. S. Freud, A. Adler ve C. G. Jung'ın temellendirdikleri psikanalist rüya analizlerinin bir diğer temsilcisidir. Rüya analizlerine getirdiği yeni bakış açılarıyla seleflerinden ayrılır.

Fromm'a göre rüya görme, uykudayken ruhun gösterdiği bütün faaliyetlerin anlamlı ve özellikli bir biçimde yansımasıdır (Fromm 1990: 45). İnsanların gün boyu varlıklarından haberdar olmadıkları tecrübe ve hatıraların açıkça ortaya çıkmasıdır. Sembol dilini kavrayabilenlerin mitos ve rüyaların benzer yönlerini bulabileceklerine inanır (Fromm 1990: 6). Fromm'a göre rüyalarındaki en çarpıcı nokta, rüyada hangi role bürünmüş olursa olsun, rüyanın sahibi rüyayı gören kişidir. Rüyadaki olayları kendi yaratır. Görülen rüyalar yüzde yüz gerçektir ve uyanık halin gerçekleri gibi tam olarak geçerlidir (Fromm 1990: 16-17). Rüyalar aynı zamanda kaynakları geçmiş yıllara uzanan arzuları da temsil ettikleri gibi geleceğe de yönelerek, rüya gören kişinin hedef ve düşüncelerine ışık tutarlar (Fromm 1990: 119-121).

Sembol dilini bir çeşit şifre, rüyaları da bu şifrelerin anahtarı olarak gören Fromm, seleflerinin rüya hakkındaki düşüncelerini eleştirmiştir. Rüyanın Jung'ın iddia ettiği gibi mitolojik imparatorluk olmadığını ve S. Freud'un savunduğu gibi akıl dışı kökenli ve libido destekli arzuların tatmini de olmadığını savunur. Rüyalar, düşünceler ve duygular yapılanlardan etkilenir prensibiyle açıklanmalıdır (Fromm 1990: 48). Rüyalarda akıldışı arzuların mı yoksa akılcı duyguların mı işlendiği ancak rüyayı görenin kişiliği ve yaşadığı tecrübeler göz önüne tutularak bilinebilir (Fromm 1990: 59).

Fromm, rüyaların bazı semboller içerdiğine ve rüyaların anlaşılabilmesi için bu sembol dilinin çözülmesi gerektiğine inanır. Herkesin kullandığı bu dil ortak bir dildir ve rüyalarda daha çok belirir. Bu rüya dilinin evrensel bazı değerleri vardır. Rüya dilinin en önemli özelliği ise geceleri ve uykuda ortaya çıkmasıdır. Rüyalar, insanların yaratıcı güçlerini artırır. Gerçekte sanatla ilgisi olmayan insanlar, rüyalarında başarılı ve üretken birer sanatçı olabilirler. İnsanlar, uyanırken yaşamak için uğraş göstermek zorundadırlar. Bu yüzden hayal güçleri azalabilir. Fakat uyku halinde ve rüyada hayal için çok vakit vardır. Bu yüzden uykuda yönetimi bilinçaltı ele alır ve böylece hiçbir şey gizli kalmaz. Rüyalar daha berrak oldukları ve insanlar rüyalarında daha özgür oldukları için, kendileri hakkında daha fazla bilgiye sahip olabilirler (Fromm 1996: 125-130).

3. Eski Medeniyetlerde Rüya

Tarihteki ilk medeniyetlerden bu yana, insanlar rüyalara özel anlamlar yüklemiştir. Rüyaların bu dünya ile öteki dünyalar, bilinenler ile bilinmeyenler, yaşayanlar ile ölüler, insanlar ile kutsal ruhlar arasında iletişimi sağladığına inanılmıştır. Medeniyetlerin kabul ettikleri bölgesel veya semavi dinler de bu rüya inanışlarını beslemiştir. Dinî inanışlar, rüyaların kutsallığını artırır. Tanrının gönderisi ve mesajı olarak algılanan rüyaların yorumlanması için dinî kimliği olanlar, kutsal mekânlarda rüyalarındaki sembollerini çözümlerler. Belirli bir zaman sonra rüyalar bireysellikten sıyrılıp kültürel özellikler göstermeye başlar.

İlkel insanlar, rüya ile gerçek hayatı birbirinden ayıramaz. Ölü ve diri beden arasındaki fark ve rüyalarda gördüğü insanlar ilkel insanı sürekli rahatsız etmiştir. O zamanlar insanlar, her insanın bir bedeni, bir ruhu ve bir de bedeninin eşi olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bedenin eşi, bedene rüyasında bir hayal olarak görünür. Uyku, ruhun bedeni geçici olarak terk etmesidir. Ruh, bedeni terk ettiği süre boyunca ne yapıyorsa, bunlar rüyasına yansır (Evginer 2010: 5). Ruhun seyahati inancı, *animizm*e bağlanabilir. *Animizm*, her nesnenin bir ruhi varlık veya ruh tarafından yönetildiğini kabul eden sistemdir. Kuramı ortaya atan Edward B. Taylor'a göre, insanlık ruh inancına rüya aracılığıyla varmıştır. İnsan, rüyasında çeşitli olayları yaşamakta, uzak ve değişik yerlere gitmekte, tanımadığı kimselerle tanışmakta, dostluk kurmakta ya da savaşmaktadır. Rüyaı gören kişinin bedeni ise bütün bunlar olup bitirken her şeyden bağımsız yatmaya devam eder. Bu durumda ruh, bedenden bağımsız davranarak onu terk eder (Ömek 1995: 24-25).

Eskiçağda rüyaların, bir mesaj içerdiğine inanılmıştır. Eskiçağlarda Mısır, Kalde, Fenike ve Asur'da rüya yorumunu meslek edinmiş kâhinler vardı. Bir çeşit kışkırtmayla kişinin rüya görmesi sağlanırdı. Bu iş Yunan-Mısır tanrılarının tapınak-

larında, ünlü kâhinlerin önünde yapılırdı. Hastalar geceleyin tapınakta sütunların altından geçer, rüyadayken meselelerine çözüm hastalıklarına çare beklerlerdi (Meydan Larousse, X, 1969: 782).

Mezopotamya’da rüya varlığına ilişkin ilk kanıt, *Akbabalar Kitabesi* olarak bilinen Sümerce bir kitabdır. Yaklaşık 4500 yıllık kabartmada Tanrı Ningirsu’nun, kralın rüyasına girdiği ve galibiyeti müjdelediği anlatılır. Bu rüya, kralın güçlenme ülküsünün bir işaretidir ve birçok medeniyette yer alır. Sümerlerde rüyalar ilahi mesaj içeriklidir. Bir tablette şu dizeler yer alır;

*Rüya- bir kapı bile durduramaz, ne de bir duvar;
Yalancıya yalan konuşur; doğru söyleyene doğru.
İnsanı sevindirebilir veya ağlatabilir;
Tanrıların kapalı arşiv sepetidir* (Noegel 2008: 46-47).

Dizelerde, rüyalar kapalı çivi yazısı tabletleri sepetine benzetilir. Benzetme, Sümerlerde rüyaların gizli yasal belgeler olarak kabul edildiğini gösterir.

Babilililer ve Asurlular, ölü ruhların rüyalarda kötü tesirlere sebep olduklarına inandıklarından rüya tanrıçası Mamu’dan yardım isterlerdi. Babil ve Asur rüya kitapları, Asur kralı Aşurnasirpal’in kütüphanesinde bulunmuştur (Günay 1999: 80). Kitaplarda, ismi Asurbanipal olarak da geçen kralın da rüyalarına yer verilmiştir. Örneğin bir gece, bir savaş öncesinde Asurbanipal, Tanrıça İştâr’a yol göstermesi için dua eder. Aynı gece bir papaz rüyasında, İştâr’ın bir yay ve kılıç tutarak zafer vaadinde bulunduğunu görür ve bunu krala aktarır (Noegel 2008: 47).

Eski Mısır medeniyetinde rüyalar uyanış anlamına gelen *Resut* kelimesiyle karşılanırdı. *Ölülere Mektuplar* adlı metinlerde Mısırlıların rüyalarla ilgili ilk inanışlarına rastlanır. Bu mektuplar, ölünün mezarına bırakılır ve ölüden, yaşayan birey için bir tür iyilik etmesi istenir. Bu metinlerde rüya, iki dünya arasındaki iletişimi sağlayan şeffaf bir alandır. Örneğin, bir mektupta hasta bir adam, acısını dindirmesi için ölen karısına yalvarmaktadır. İkisinin arasındaki iletişim rüyada gerçekleşecektir (Szpakowska 2008: 32). Eski Mısır inancına göre, vazifesi rüya gören kişileri uyarmak ve onların sorularına cevap vermek olan *Serapis* adında bir tanrı vardır. Kâhinler ve rüya tabircileri bu tanrıya ait tapınaklarda otururdu (Çelebi 2008: 306). Rüyaları, tanrılardan gelen mesaj olarak kabul eden Mısırlılara göre tanrılar, günah işleyenlerin tövbe etmelerini istemek, rüya gören kişiyi gelecek tehlikelere karşı uyarmak ve rüya gören kişinin sorularına cevap vermek gibi görevleri vardı (Günay 1999: 80).

Rüyaların gerçek hayatla farklı kaynaklardan beslendiğini düşünen Mısırlılar, rüya deneyimlerini kutsal kişilerin veya tanrılarının kendileriyle iletişime geçmeleri olarak görmüşlerdir. İletilen bilgilerin kötü olması durumunda, rüyayı gören kişinin kötü tesirlerin etkisi altında kalacağı düşünülmüştür. İnsanlarda iyi etkiler bırakan ve kendilerini koruyan rüyaların uyku tanrısından geldiğine inanılmıştır (Yücesoy 2001: 76). Bir tanrı veya önemli bir kişinin rüyada görünüp rüya gören kişiye verdiği mesajlar, rüyayı gören kişinin politik, ulusal veya askeri kaygılarını meşrulaştırmak, desteklemek ya da rahatlatmak amacını taşırlardı (Noegel 2008: 45).

Eski İran kültüründe rüyalar, gaibin bilinmesinde en önemli araçlardır. Zerdüş, semavi meseleler hakkındaki bilgisini, rüyasında gördüğü meleklerden öğrenir. *Şehname*'de geleceğe ışık tutan rüyalara örnekler verilir. *Şehname*'deki bir rüya örneği aşağıda verilmiştir.

"İran hükümdarı Siyavuş, müneccim ve tabircileri saraya çağırarak, rüyasında uçsuz bucaksız bir nehir gördüğünü anlatır. Nehrin iki tarafı eli kanlı savaşçılar tarafından sarılmıştır ve etrafı da ateşten yükselen yanardağlarla çevrilidir. Tabircilerden bu rüyayı tabir etmelerini ister. Tabirciler bu rüyayı Gerziyus'un Rum komutanı tarafından öldürüleceği şeklinde tabir ederler." (Akot 2005: 26)

Afrika'da, tanrılar ve ataları insanların rüyalarına girerek onlarla konuşur ve nasıl davranacakları hakkında rehberlik ederlerdi. Önemli birisi bir gece rüyasında bilinmeyen bir tanrı gördüğünde, bu rüya yeni dinin oluşması için yeterli görülürdü. Ölümler, insanların rüyalarına girerek kurban kesmelerini isterlerdi (Moran 1961: 34).

Hintlilerin kutsal kitabı *Veda*'da rüya listeleri bulunmaktadır. Hintliler, kötü rüyalardan korunmak için çeşitli ayinler düzenlerlerdi. Gecenin farklı devrelerinde görülen rüyaların, rüyalardaki olayların gerçekleşme zamanı hakkında ipuçları verdiğine inanılırdı (Günay 1999: 80). Hintliler, bir işe başlayacakları zaman Tanrı tarafından gönderilen rüyayı beklerlerdi. Özellikle sanatkarlar, bu rüyaları ilham olarak kabul eder ve bu tür rüyaları görmeden eserlerini yapmazlardı (Yüksel 1996: 16).

Budizm ile ilgili rüyalar, Hindistan ve Tibet'in zengin ve çeşitli kutsal biyografilerinde yer alır. Budizm'de rüyaların, gelecekte olacak şeyleri önceden haber verdiğine inanılırdı. Buda'nın annesi Kraliçe Maya'nın rüyası, Budizm'deki en önemli rüyadır. Rüya şu şekildedir;

"Dünyanın dört gardiyanı (tanrılar) onu yatağından kaldırmış ve Himalaya dağlarına taşıyarak, onu büyük bir bodi ağacının altına yerleştirmişlerdi. Sonra kraliçeleri onu yıkamış, eşsiz elbiseler giydirmiş, onu parfümlerle sıvamışlar ve üzerine muhteşem çiçeklerden yapılmış bir taç yerleştirmişlerdi. Onu, başı doğuya bakan harika bir yatağa yatırmışlardı. Bodhisattva, muhteşem beyaz bir fil halinde dolanıyordu. Ona kuzeyden yaklaşmıştı. Hortumunda beyaz bir nilüfer çiçeği tutarak, etrafında üç kere dolaşmıştı. Sonra yavaşça sağ tarafına vurmuş ve rahmine yerleşmişti." (Young 2008: 10)

Maya'nın rüyasını Brahman rahipleri yorumlar. Onlar Kraliçe Maya'nın bir erkek çocuk doğuracağını ve bu çocuğun evrensel bir kral olacağını müjdeliler. Doğacak çocuğun, dinî bir yaşam için evini terk etmesi durumunda da bir buda olacağını bildirirler (Young 2008: 10).

Çinliler, iki ruhun varlığına inanırlar: Vücut fonksiyonlarını ayarlayan ve yaşamın sona ermesiyle yok olan maddi ruh ve ölüm anında vücuttan ayrılan, vücutun zahiri görünüşünü koruyan manevi ruh. Çinliler, manevi ruhu, rüyaların kaynağı

olarak kabul ederlerdi. Rüya görüleceği zaman, manevi ruh, vücuttan ayrılır, ölümlerle haberleşir ve geri döner. Bu seyahatler rüyayı oluşturur (Günay 1999: 80).

Eski medeniyetlerde rüyaların sağaltıcı özellikleri vardır. Yunanistan'da iyileşmek isteyen hastalar, rüya yorumcularını ziyaret ederlerdi. Hasta bir insan tapınağa girer, oradan çeşitli törenlere katılır ve duş, masaj ve tütsülerle arınırdı. Daha sonra kurban edilen bir koçun postuna uzanır ve uyurdu. Rüyasında hastalığının çaresini görürdü. Bu çare semboller ve resimler halinde görülürdü (Freud 2011: I, 42).

Eski Yunanlılar uykuda, ruhun vücudu terk edip tanrıları ziyarete gittiğine inanırlardı. Yunanlılar Hristiyanlığın ortaya çıkışına kadar yirmi altı rüya tabiri kitabı yazmışlardır. Bunlardan sadece Efesli Artemidoros'un eseri günümüze ulaşır (Çelebi 2008: 306). Yunan kültüründe üç çeşit rüya vardır. Tanrıların ya da ruhların kendilerini insanlara gösterdikleri *Khrematismos*; olayların kendi şekilleri içinde görüldükleri *Theoremotikos* ve kişinin geleceğinin herhangi bir şekilde belirlediği rüyalar bu üç çeşit rüyadır (Kaya 2006: 331). Yunanlılar, hayatlarını bu üç rüyaya göre düzenlerlerdi. Bu rüyalar Yunanlıların eserlerinde de görülür. İlyada destanında kişi rüya görmeden önce rüya figürü gözlerdi. Figür genellikle bir anahtar deliğinden gelir, uyuyanın başında durur, rüya gören kişiye uykuda olduğunu söyler ve mesaj bırakıp giderdi. İlyada'nın ikinci kitabında Zeus, Agamemnon ile dalga geçmek için de rüyayı kullanmıştır (Parman 2001: 28).

4. Semavi Dinlerde Rüya

Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te rüyalar, tanrının bir mesajı olarak algılanır. Üç semavi dinin kutsal kitaplarında rüyalara, rüyalarla temellendirilmiş kıssalara yer verilir. Bu rüyaların kahramanları peygamberler olabileceği gibi sıradan insanlar da olabilir. Kutsal metinlerde rüyaların, yaşanan hayat kadar gerçek kabul edilmesi, rüyalarla gaibin bilinebileceğinin vurgulanması semavi dinlere inananların rüyaları tanrı mesajı olarak algılanmasına sebep olur. Peygamberler de rüyalara güvenirliliği artırır. Hz. Yusuf, rüya yorumlamalarına başlarken "Yorum tanrıya aittir" der. Hz. Muhammet, kendisinden sonra, müminlerin doğru yolu bulabilmeleri için onlara rüyaları bıraktığını söyler. Peygamberlerin rüyalara bu yaklaşımları, rüyaların tanrı mesajı olarak algılanmalarını sağlamıştır.

4.1. Musevilikte Rüya

Musevilikte rüyalara çok önem verilir. Museviler rüyaları ilahi kaynaklı kabul ederler. *Tevrat*'ta ilahi mesaj niteliğinde birçok rüya vardır. Birçok kehanet uzmanının olmasına rağmen Firavun'un ve mahkûmlarının rüyalarını yorumlama işi Hz. Yusuf'a; Babil kralının rüyalarını yorumlama işi Hz. Danyal'a; Hz. Yusuf'un rüyalarını yorumlama işi ise ailesine kalır (Noegel 2008: 55).

Tekvin, *Tevrat*'ın birinci kitabıdır. Yaradılış bölümü olarak da anılır. *Tekvin*'de bir mesaj içeren birçok rüya örneği vardır. Bu rüyaların çoğunda Yehova'nın bazı özelliklerine yer verilir. Bu rüyaları Musevilerin peygamberleri ve sıradan insanlar görür. En önemli rüyalar, Hz. Yakup, Hz. Yusuf ve Firavun'a aittir.

Hz. Yakup'un Yehova'yı gördüğü rüya *Tevrat*'taki önemli rüyalardandır. *Tekvin*'in 28. babında rüya şöyle geçer;

11. Bir yere varıp orada geceledi, çünkü güneş batmıştı. Oradaki taşlardan birini alıp başının altına koyarak yattı.
12. Düşte yeryüzüne bir merdiven dikildiğini, başının göklere eriştiğini gördü. Tanrının melekleri merdivenden çıkıp iniyorlardı.
13. Rab yanbaşımda durup, "Atan İbrahimim, İshakın Tanrısı Rab benim" dedi, "Üzerinde yattığım toprakları sana ve soyuna vereceğim.
14. Yeryüzünün tozu kadar sayısız bir soya sahip olacaksın. Doğuya, batıya, kuzeye, güneye doğru yayılacaksınız. Yeryüzündeki bütün halklar sen ve soyun aracılığıyla kutsanacak.
15. Seninle birlikteyim. Gideceğin her yerde seni koruyacak ve bu topraklara geri getireceğim. Verdiğim sözü yerine getirinceye kadar senden ayrılmayacağım."
16. Yakup uyanınca, "Rab burada, ama ben farkına varamadım" diye düşündü.
17. Korktu ve "Ne korkunç bir yer!" dedi, "Bu, Tanrının evinden başka bir yer olamaz. Burası göklerin kapısı."
18. Ertesi sabah erkenden kalkıp başının altına koyduğu taşı anıt olarak dikti, üzerine zeytinyağı döktü.
19. Oraya Beytelfü adını verdi. Kentin önceki adı Luzdu. (Tekvin 28: 11-19)

Musevilikte en önemli rüyalar, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyalar. Tekvin'in 37. bölümünde Hz. Yusuf'un rüyaları şöyle yer alır;

- "4.Yusuf'un kardeşleri babalarının onu kendilerinden çok sevdiğini görünce, ondan nefret ettiler. Yusuf'a tatlı söz söylemez oldular.
5. Yusuf bir düş gördü. Bunu kardeşlerine anlatınca, ondan daha çok nefret ettiler.
6. Yusuf, "Lütfen gördüğüm düşü dinleyin!" dedi,
7. Tarlada demet bağlıyorduk. Ansızın benim demetim kalkıp dikildi. Sizinkilerse, çevresine toplanıp önünde eğildiler.
8. Kardeşleri, "Başımıza kral mı olacaksın? Bizi sen mi yöneteceksin?" dediler. Düşlerinden, söylediklerinden ötürü ondan büsbütün nefret ettiler.
9. Yusuf bir düş daha görüp kardeşlerine anlattı. "Dinleyin, bir düş daha gördüm." dedi, "Güneş, ay ve on bir yıldız önümde eğildiler."
10. Yusuf babasıyla kardeşlerine bu düşü anlatınca, babası onu azarladı: "Ne biçim düş bu?" Dedi, "Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz yani?"
11. Kardeşleri Yusuf'u kıskanıyordu, ama bu olay babasının aklına takıldı.
12. Bir gün Yusuf'un kardeşleri babalarının sürüsünü gütmek için Şekem'e gittiler.

13. İsrail Yusuf'a, "Kardeşlerin Şekem'de sürü güdüyorlar" dedi, "Gel seni de onların yanına göndereyim." Yusuf, hazırım diye yanıtladı.

14. Babası, "Git kardeşlerine ve sürüye bak" dedi, "her şey yolunda mı, değil mi, bana haber getir." Böylece onu Hevron Vadisinden gönderdi. Yusuf Şekem'e vardı.

15. Kırdı dolaşırken bir adam onu görüp, "Ne arıyorsun?" diye sordu.

16. Yusuf, "Kardeşlerimi arıyorum" diye yanıtladı, "Buralarda sürü güdüyorlar. Nerede olduklarını biliyor musun?"

17. Adam, "Buradan ayrıldılar" dedi, "Dotana gidelim dediklerini duydum." Böylece Yusuf kardeşlerinin peşinden gitti ve Dotanda onları buldu.

18. Kardeşleri onu uzaktan gördüler. Yusuf yanlarına varmadan, onu öldürmek için düzen kurdular.

19. Birbirlerine, "İşte düş hastası geliyor" dediler,

20. "Hadi onu öldürüp kuyulardan birine atalım. Yabanıl bir hayvan yedi deriz. Bakalım o zaman düşleri ne olacak!" (Tekvin 37: 4-20)

Hz. Yusuf'un bu iki rüyası kolay anlaşılabilir rüyalardandır. Kardeşleri de rüyayı hemen yorumlar ve ardındaki anlamı ortaya çıkarırlar. Hz. Yusuf'un bütün aileden üstün olacağını anlayınca onu kuyuya atarlar.

Tekvin'deki diğer rüyalar, daha önce zindana atılmış Hz. Yusuf'un tanınmasını ve zindandan kurtulmasını sağlar. Hz. Yusuf, burada kendisi gibi zindana atılan iki kişinin rüyasını yorumlar. Tekvin'in kırkıncı babında rüyalar şu şekilde anlatılır;

"1. Bir süre sonra Mısır Kralının sakisiyle firıncısı efendilerini gücendirdiler.

2. Firavun bu iki görevlisine, baş sakiyle firıncı başına öfkeleni.

3. Onları muhafız birliği komutanının evinde, Yusuf'un tutsak olduğu zindanda gözaltına aldı.

4. Muhafız birliği komutanı Yusuf'u onların hizmetine atadı. Bir süre zindanda kaldılar.

5. Firavunun sakisiyle firıncısı tutsak oldukları zindanda aynı gece birer düş gördüler. Düşleri farklı anlamlar taşıyordu.

6. Sabah Yusuf yanlarına gittiğinde, onları tedirgin gördü.

7. Efendisinin evinde, kendisiyle birlikte zindanda kalan firavunun görevlilerine, "Niçin suratınız asık bugün?" diye sordu.

8. "Düş gördük ama yorumlayacak kimse yok" dediler. Yusuf, "Yorum Tanrıya özgü değil mi?" dedi, "Lütfen düşünüzü bana anlatın."

9. Baş saki düşünü Yusuf'a anlattı: "Düşümde önümde bir asma gördüm.

10. Üç çubuğu vardı. Tomurcuklar açar açmaz çiçeklendi, salkım salkım üzüm verdi.

11. Firavunun kâsesi elimdeydi. Üzümleri alıp firavunun kâsesine sık-tım. Sonra kâseyi ona verdim.”
12. Yusuf, “Bu şu anlama gelir” dedi, “Üç çubuk üç gün demektir.
13. Üç gün içinde firavun seni zindandan çıkaracak, yine eski görevine döneceksin. Geçmişte olduğu gibi yine ona sakilik yapacaksın.
14. Ama her şey yolunda giderse, lütfen beni anımsa. Bir iyilik yap, firavuna benden söz et. Çıkar beni bu zindandan.
15. Çünkü ben İbrani ülkesinden zorla kaçırıldım. Burada da zindana atılacak bir şey yapmadım.” (Tekvin 40: 1-15)

Hız. Yusuf'un tabirinde olduğu gibi saki üç gün içerisinde zindandan çıkar. Zindandan çıkışı, Hız. Yusuf'un da zindandan çıkışı demektir. Çünkü Firavun'un gördüğü rüyayı yorumlama işi, sakinin tavsiyesiyle Hız. Yusuf'a kalır. Tekvin'de Firavun'un rüyası şu şekildedir;

1. Tam iki yıl sonra firavun bir düş gördü: Nil Irmağının kıyısında du-ruyordu.
2. İrmaktan güzel ve semiz yedi inek çıktı. Sazlar arasında otlamaya başladılar.
3. Sonra yedi çirkin ve cılız inek çıktı. Irmağın kıyısında öbür ineklerin yanında durdular.
4. Çirkin ve cılız inekler güzel ve semiz yedi ineği yiyince, firavun uyandı.
5. Yine uykuya daldı, bu kez başka bir düş gördü: Bir saptta yedi güzel ve dolgun başak bitti.
6. Sonra, cılız ve doğu rüzgârıyla kavrulmuş yedi başak daha bitti.
7. Cılız başaklar, yedi güzel ve dolgun başağı yuttular. Firavun uyandı, düş gördüğünü anladı.
8. Sabah uyandığında kaygılıydı. Bütün Mısırlı büyücüleri, bilgeleri çağır-ttı. Onlara gördüğü düşleri anlattı. Ama hiçbirisi firavunun düşle-rini yorumlayamadı.
9. Bu arada baş saki firavuna, “Bugün suçumu itiraf etmeliyim” dedi,
10. “Kullarına -bana ve fırıncı başına- öfkelenince bizi zindana, muhafız birliği komutanının evine kapattın.
11. Bir gece ikimiz de düş gördük. Düşlerimiz farklı anlamlar taşı-yordu.
12. Orada bizimle birlikte muhafız birliği komutanının kölesi İbrani bir genç vardı. Gördüğümüz düşleri ona anlattık. Bize bir yorumladı.
13. Her şey onun yorumladığı gibi çıktı: Ben görevime döndüm, fırıncı başıysa asıldı.”
14. Firavun Yusuf'u çağırttı. Hemen onu zindandan çıkardılar. Yusuf tıraş olup giysilerini değiştirdikten sonra firavunun huzuruna çıktı.
15. Firavun Yusuf'a, “Bir düş gördüm” dedi, “Ama kimse yorumlaya-madı. Duyduğun her düşü yorumlayabildiğini işittim.”

16. Yusuf, "Ben yorumlayamam" dedi, "Firavuna en uygun yorumu Tanrı yapacaktır."

17. Firavun Yusuf'a anlatmaya başladı:

25. Yusuf, "Efendim, iki düş de aynı anlamı taşıyor" dedi, "Tanrı ne yapacağını sana bildirmiş."

26. Yedi güzel inek yedi yıl demektir. Yedi güzel başak da yedi yıldır. Aynı anlama geliyor.

27. Daha sonra çıkan yedi cılız, çirkin inek ve doğu rüzgârının kavurduğu yedi solgun başaksa yedi yıl kılık olacağı anlamına gelir.

28. "Söylediğim gibi, Tanrı ne yapacağını sana göstermiş."

29. Mısırda yedi yıl bolluk olacak.

30. Sonra yedi yıl öyle bir kılık olacak ki, bolluk yılları hiç anımsanmayacak. Çünkü kılık ülkeyi kasıp kavuracak.

31. Ardından gelen kılık bolluğu unutturacak, çünkü çok şiddetli olacak (Tekvin 41: 1-31)

Hz. Yusuf'un yorumundan sonra Firavun onu yanına alır ve ona akıl danışır. Hz. Yusuf, rüyada bildirilen tehlikeye karşı önlemlerini alarak rüyanın gerçekliğini ispatlar.

Musevilerde, bazen rüyalara sahte illüzyonlar ve rüya yorumcularına da sahte peygamberler gözüyle bakılmıştır. Hz. Musa, Musevileri sahte peygamberlere ve rüyacılar karşı uyarır (Parman 2001: 69).

4.2. Hristiyanlıkta Rüya

Hristiyanlıkta da rüyaların bazı mesajları taşıdığına inanılır. Özellikle Hristiyanlığın ilk dönemlerinde gelecek hakkındaki varsayımlara ve rüyalara, tanrıdan doğrudan gelen tezahürler olarak bakılır (Parman 2001: 68). En önemli rüya Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili olarak Hz. Yusuf'un gördüğü rüyadır. Rüya *Matta*'nın birinci bölümünde yer alır. Rüya şöyledir;

17.kuşak, Davut'tan Babil sürgününe kadar on dört kuşak, Babil sürgününden Mesih'e kadar on dört kuşak vardır.

18. İsa Mesih'in doğumu şöyle oldu: Annesi Meryem, Yusuf'la nişanlıydı. Ama birlikte olmalarından önce Meryem'in Kutsal Ruhtan gebe olduğu anlaşıldı.

19. Nişanlısı Yusuf, doğru bir adam olduğu ve onu herkesin önünde utandırmak istemediği için ondan sessizce ayrılmak niyetindeydi.

20. Ama böyle düşünmesi üzerine Rabbin bir meleği rüyada ona görünerek şöyle dedi: "Davut oğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma. Çünkü onun rahminde oluşan, Kutsal Ruhtandır.

21. Meryem bir oğul doğuracak. Adını İsa koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından O kurtaracak."

22. Bütün bunlar, Rabbin peygamber aracılığıyla bildirdiği şu söz yerine gelsin diye oldu:

23. “İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını Immanuel koyacaklar.” Immanuel, Tanrı bizimle demektir.
24. Yusuf uyanınca Rabbin meleğinin buyruğuna uydu ve Meryem’i eş olarak yanına aldı.
25. Ama oğlunu doğuruncaya dek Yusuf ona dokunmadı. Doğan çocuğun adını İsa koydu. (Matta 1: 17-25)

Rüyada, Hz. İsa’nın kurtarıcı olduğu müjdelenmektedir. Hz. Yusuf, rüyaların tanrıların mesajı olduklarına inandığından, Hz. İsa’nın babasız doğumunu sorgulamamıştır.

Rüyalar, Hristiyanlık tarafından kabulü devam ettirilmiş gaip haber vermenin birkaç şekline biridir (Parman 2001: 73).

4.3. İslamiyet’te Rüya

İslam dininde rüyaların rolüne bakıldığında, en eski ve en güvenilir kaynaklar olan *Kuran* ve Hz. Muhammet’in hayatı etrafında şekillenen hadisler ön plana çıkar. Rüyalara, hem ruhani hem de gerçek dünyanın gerçeklerini yansıttıkları ve gerçek hayatla gaip denilen diğer âlem arasında bağlantı kurdukları için özel önem atfedilir (Hermansen 2008: 73). İslamiyet’te Allah’ın insanlarla rüya aracılığıyla iletişim kurabileceğine inanılır. Peygamber Hz. Muhammet ve Allah arasındaki ilk iletişim, ilk vahiy rüya aracılığıyla gerçekleşir. Hz. Muhammet, gördüğü rüyayla peygamberlik görevinin kendisine verildiğini anlar. Okuma ve yazma bilmeyen Hz. Muhammet’in, rüyasında vahyin yanında Cebrail’i görmesi, rüyanın hem görüntü hem de mesaj içeren iki boyutunu gösterir (İkiz 2000: 109). İslamiyet’teki ibadetler rüyalarındaki vahiylerle bildirilmiştir. Namaz için gerekli olan çağrı da (ezan) birçok kişinin aynı rüyayı görmesiyle belirlenmiştir.

4.3.1. Ayetlerde Rüya

İslamiyet, *Kuran* ve hadisleri en önemli kaynaklar olarak kabul eder. İslamiyet’teki olguların tümü için bu iki kaynağa mutlaka bakılmalıdır. Bu yüzden İslamiyet’teki rüya olgusunun anlaşılabilmesi için öncelikle rüya ile ilgili ayet ve hadisler incelenmelidir.

Kuran’daki rüyalar, peygamberlerin hayatları etrafında geçenler ve peygamberlere vahiy iletenler olarak ikiye ayrılabilir. Yusuf suresinde Hz. Yusuf’un ve Mısır hükümdarının; Saffat suresinde Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail’in hayat hikâyeleri anlatılırken gördükleri rüyalara yer verilir. Enfal, İsra ve Zümer surelerinde de rüyaların bazı özellikleri verilmiş ve rüyalarla vahiylerin gelebileceği bildirilmiştir. Çalışmada, sureler *Kuran*’daki sıralarına göre, rüya ile ilgili ayetler de numaralarıyla verilmiştir. *Kuran*’da rüya kelimesi ilk olarak 8.sure olan Enfal’de geçer.

“Hani o vakitler Allah sana uykunda (rüyanda) onları az gösteriyordu. Eğer Allah sana onları kalabalık gösterseydi korkacaktınız ve savaş konusunda anlaşmazlığa düşecektiniz. Fakat Allah böyle bir şeyden sizi uzak tuttu. Çünkü O, gönüllerde yatanı da bilir.” (Enfal /43)

Enfal suresinde Bedir savaşından bahsedilir. İlgili ayette Allah, Hz. Muhammet'e rüyasında kâfirlerin sayısını az gösterdiğini bildirir. Bu ayet, Kuran'da gösterildiği gibi, Hz. Muhammet'in bilgileri rüyasında aldığının işaretidir (Hermansen 2008: 74).

Hz. Yusuf kıssası üç kutsal kitapta da yer alan önemli bir konudur. Kuran'ın kendisi, rüyaların önemini kabul ederek kendinden önceki kutsal kitaplara atıfta bulunur. Daha önce *Kutsal Kitapta* ilgili bölümler aktarıldı. Yusuf suresi Kuran'da 12. suredir. Surede rüya ile şu ayetler yer alır;

4. *Bir zaman Yusuf, babasına demişti ki, Babacığım! Gerçekten ben on bir yıldızla güneşi ve ayı bana secde ederlerken gördüm.*

5. *Yavrum! dedi, rüyayı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insana apaçık bir düşmandır.*

6. *Ve İşte böyle Rabbin seni seçecek, sana hadiselerin yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna nimetini tamamlayacaktır. Şüphe yok ki Rabbin Alim'dir, hakim'dir!*

41. *"Ey benim zindan arkadaşlarım! Gelelim rüyanıza; biriniz efendisine yine şarap sunacak, diğeri de asılacak, kuşlar başından yiyecek. İşte sorduğunuz mesele hallolmuş bitmiştir."*

43. *Bir gün Melik "Ben, dedi; rüyada görüyorum ki, yedi semiz inek, bunları yedi zayıf inek yiyor. Ve yedi yeşil başakla diğer yedi de kuru. Ey efendiler! Siz rüya yorumlarsınız bu rüyanın yorumunu bana haber verin."*

47. *Dedi: "Yedi sene âdetiniz üzere ekeceksiniz, biçtiklerinizi başağında bırakınız, biraz yiyeceğiniz hariç..."*

48. *"Sonra onun arkasından yedi kurak sene gelecek, önce biriktirdiklerinizi yiyip götürecektir, biraz sakladıklarımız hariç."*

49. *"Sonra onun arkasından bir yıl gelecek ki, halk onda sıkıntıdan kurtulacak, sıkıp sağlayacak."*

100. *Ve babasını anasını taht üzerine çıkardı, hepsi onun için secdeye kapandılar ve "Ey babacığım, dedi, işte bundan önceki rüyamın yorumu budur! Hakikaten Rabbim onu gerçekleştirdi, muhakkak bana ih-sanda bulundu. Çünkü beni zindandan çıkardı ve sizi çölden geçirerek getirdi.*

101. *"Ey Rabbim! Sen bana mülkten bir nasip verdin ve bana olayların (rüyada görülen) yorumunu öğrettin. Gökleri ve yeri yaratan Rabbim! Benim dünya ve ahrette velim sensin! Beni Müslüman olarak al ve Salihlerin arasına dâhil eyle" (Yusuf Suresi/4-101)*

Yusuf Suresindeki ilgili ayetlerde, Hz. Yusuf'un gördüğü müjdecî rüya, fı-rıncı, saki ve Firavun'un rüyalarının yorumlanmasına yer verilmiştir. Daha önce *Tekvin*'de geçen rüyalar, *Kuran*'da da değişmeden yer alır. İlgili ayetlerden, doğru yorumlanması durumunda, rüyaların geleceğe ışık tutabileceği anlaşılır. Bu özellik Hz. Yusuf'a Allah'ın verdiği bir yetenektir.

İsra suresinin 60. ayetinde Allah, gece vakti insanlara bir manzarayı gösterdiğini söyler. Ayet şöyledir;

60. Ve unutma ki vaktiyle sana, "Haberin olsun ki, dedik; Rabbin o insanları kuşatmıştır. Geceleyin o sana gösterdiğimiz manzarayı ve Kuran'da lanet edilen ağacı da sırf insanlara bir imtihan için yapmışızdır. (İsra Suresi/42)

Müfessirler ilgili ayette geçen "Geceleyin o sana gösterdiğimiz manzarayı..." kısmını rüyada göstermek olarak kabul etmişlerdir.

Kuran'ın 37. suresi Saffat'ta Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail'den bahsedilir. Rüya ile ilgili ayetler ve rüyanın ayetlerdeki şöyledir;

101. Biz de ona uslu bir oğul müjdeledik.

102. Ne zaman ki yanında koşmak çağına erdi, "Ey yavrum! dedi, ben rüyamda görüyorum ki, ben seni boğazlıyorum. Artık bak ne dersin?" "Ey babacığım, dedi; ne emrolunuyorsan yap! Beni inşallah sabredenlerden bulacaksın!"

103. Ne zaman ki bu suretle ikisi de teslim oldular ve onu tuttu şakağı üzerine yıktı;

104. Ve ona şöyle seslendik: "Ey İbrahim!"

105. "Rüyayı gerçekten tasdik eyledin! Biz böyle mükâfat veririz işte Muhsinlere!" (Saffat/101-105)

İlgili ayetlerde Hz. İbrahim'in verdiği sözü tutması için rüyasında uyarıldığı anlatılmaktadır. Hz. İsmail, babasına ve rüyanın ilahi bir mesaj olduğuna inandığından kendisinin kurban edilmesine hazırlıklıdır. Allah, Hz. İbrahim'in rüyasına gerek emirlerini bildirir. Hz. İbrahim de, rüyanın gerçekliğinin farkında olduğundan oğlunu kurban etmeye hazırdır. Allah, Hz. İbrahim rüyasında kendisine bildirilenleri yapmaya hazır olduğundan onu ödüllendirir.

İslam âlimleri, rüya hakkındaki görüşlerini Zümer suresinin 42. ayetine dayanarak açıklarlar.

"Allah, o canları öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında alır. Sonra haklarında ölüm hükmü verdiklerini alıkoyar, diğerlerini de takdir edilmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ibretler vardır." (Zümer /42)

İlgili ayetlerde, ruhun bedenden ayrılması anlatılmaktadır. Âlimler, ruhun seyahat etmesini rüya olarak açıklarlar.

Kuran'da rüya hakkındaki en açık bilgiler Fetih suresinde geçer. Allah 48. ayette Hz. Muhammet'e rüya yoluyla vahiy yolladığını söyler. İlgili ayet şöyledir,

27. “Andolsun ki Allah gerçekten Rasûlüne o rüyayı hakkıyla sadık gösterdi; Andolsun ki İnşallah Mescid-i Haram’a emniyetler içinde, başlarınızı tıraş ederek, kısaltarak, korkunuz olmayarak kesinlikle gi-receksiniz. Fakat sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de ondan önce yakın bir fetih yaptı” (Fetih/27)

Hudeybiye savaşı esnasında Hz. Muhammet’in gördüğü bir rüyadan bahse-dilir. Rüyada fetih müjdesi vardır. İslamiyet’in rüya düşüncesi, bu ayete dayanır. Allah, ayette, gerçek bilgiyi rüya yoluyla verebileceğini bizzat söyler.

4.3.2. Hadislerde Rüya

Hadisler, Hz. Muhammet’in söz ve davranışlarıdır. Peygamberin bu söz ve davranışları İslamiyet’te belirleyici roller üstlenmişlerdir. Daha önce belirtildiği gibi Kuran ve hadisler İslamiyet’in en önemli kaynaklarıdır. Hz. Muhammet’in rüyalarla ilgili sözleri ve davranışları, rüyaların inananlar arasındaki güvenilirliğini artırır. Hz. Muhammet, bazı vahiyleri rüyada aldığı için rüyalara çok önem vermiştir.

Hz. Muhammet’in rüyalarla ilgili hadisleri ortak konular bir araya getirile-rek incelenecektir.

4.3.2.1. Hadislerde Rüyaların Özellikleri

Hz. Muhammet’in hadislerinde rüyaların özellikleri hakkında bilgiler yer alır. Hz. Muhammet, rüyaları güvenilir bir bilgi kaynağı olarak kabul eder. Bununla ilgili hadisler şunlardır;

“Rivâyete göre, Resûlullah Sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyur-muştur: Zaman yaklaşıncı (ve kâinat son günlerini yaşamağa başla-yınca) müminin rüyası yalan çıkmaz; çünkü müminin rüyası nübüvve-tin kırk altı cüzünden bir cüzdür. Nübüvvetten cüzü olan şey ise yalan olamaz. (Ravi: Ebu Hüreyre)” (Buharî, 1973: XII, 271, Hadis no: 2107)

“Rivâyete göre, Resûlullah Sallallahu aleyhi ve sellem: “Sâlih bir kişi (veyâ sâliha bir kadın) tarafından görülen güzel rüya, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür” buyurmuştur. (Ravi: Enes b. Mâlik)” (Buharî,1973: XII, Hadis no: 2101)

Birbirine benzeyen bu iki hadiste Hz. Muhammet, salih ve mümin kişilerin rüyalarının gerçekleri yansıttığını bildirir. Kuran, vahiyler halinde 23 yıllık bir za-man diliminde tamamlanır. 23 yılın altı ayında bütün vahiyler rüya aracılığıyla gön-derilir. 23 yılın altı ayı, kırk altı parçanın bir parçası demektir. Bu yüzden Hz. Mu-hammet, vahiylerin rüyalarla geldiği dönemi nübüvvetin kırk altıda biri olarak kabul eder. Müslim’in aktardığı benzer bir hadiste Hz. Muhammet, anlatılmayan rüyanın, kuşun ayağında takılı durduğunu belirtir.

“Resulullah (sav) buyurdular ki: “Mü`minin rüyası, nübüvvetin kırk cüzünden bir cüzdür. Bu rüya, anlatılmadığı müddetçe bir kuşun ayağında (takılı vaziyette) durur. Anlatılacak olursa hemen düşer.(Ravi: Ebu Rezin)” (Müslim: 140, Hadis no: 960)

Peygamber, rüyaların insanlara doğru yolu gösterebileceğini bildirir. Bununla ilgili hadis şudur;

“Nebî Sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivayet olunmuştur: - Mübeşşirâttan başka nübüvvetten (ilhâm alacak) bir şey kalmadı, buyurdu. Ashâb: - Mübeşşirât nedir? Diye sorduklarında Resûl-i Ekrem: - Rüya-yı sâlihâdır, buyurdu. (Ravi: Ebû Hüreyre)” (Buharî, 1973: XII, 275, Hadis no: 2103)

Hiz. Muhammet, bu hadiste, rüyaların bilgi kaynağı olarak kabul edilebileceğini söyler. İslam âlimleri özellikle bu hadisle, rüyaların ilahi kaynaklı birer mesaj olduğuna inanırlar.

Hiz. Muhammet, bir hadisinde rüyada kendisini görenlere seslenir. İlgili hadis şöyledir;

“Nebî Sallallahu aleyhi ve sellem: “Her kim beni rüyasında görürse muhakkak o, uyanık bir halde de beni görecektir. Çünkü şeytan bana benzer bir sûrete giremez” buyurduğunu işittim, dediği rivayet olunmuştur. (Ravi: Ebû Hüreyre, Ebu Sâid-i Hudri)” (Buharî, 1973: XII, 277, Hadis no: 2104)

Hadiste Hiz. Muhammet, kendisini rüyada görenlerin, rüyalarının gerçek olduğu müjdesini verir. Çünkü şeytanın suretine bürünemeyeceği tek kişi Hiz. Muhammet’tir.

Hiz. Muhammet, Hiz. Musa döneminde olduğu gibi yalan söyleyerek rüya gördüklerini söyleyen insanlarla mücadele eder. Onları kötü bir sonun beklediğini söyler.

“Rivâyete göre, Nebî Sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Her kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddiâ ve isrâr ederse (kıyâmet gününde) ona iki şâir (arpa) dânesinin biri birine düğümlenmesi teklîf ve hiç bir zaman yapamayacağı bu işle azâb olunur. Her kim de bir cemiyetin duyulmasını hoşlanmadıkları bir haberini işitmeye çalışırsa, onun iki kulağına kıyâmet gününde kurşun dökülür. Her kim de (zî-hayât) bir sûret resmederse, ona da: Haydi buna ruh üfle (can ver) diye teklîf olunarak azâb olunur. Hâlbuki o, hayat vermek kudretini hâiz değildir. (Ravi: Abdullâh b. Abbâs)” (Buharî, 1973: XII, 284, Hadis no: 2109)

Rüyaları güvenilir bilgi ve ilahi mesaj olarak kabul eden Hiz. Muhammet, insanların rüyalara karşı oluşmuş güveni kötüye kullanarak, yalan yere rüya gördüklerini anlatmalarını yasaklar. Bununla ilgili bir diğer hadis şudur;

"Resûlu'llah Salla'llahu aleyhi ve sellem'in: "Yalanlardan en büyük yalan rü'yâsında görmediği şeyi iki gözüyle görmek iddi'âsıdır" buyurduğu rivâyet olunmuştur. (Ravi: Abdullah b. Ömer)" (Buharî, 1973: XII; 285, Hadis no: 2110)

4.3.2.2. Hadislerde Rüya Sonrası Davranışlar

Hz. Muhammet, insanların, gördükleri rüyalardan sonra nasıl davranacaklarını hadislerinde bildirir. Bununla ilgili hadisler şunlardır;

"Rivayete göre, Nebî Sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir: Sizden biriniz sevdiği bir rüyayı görürse bilsin ki, o, Allah tarafından (telkin) dir. Rüya sahibi bu rüyayı üzerine Allah'a hamdetsin ve başkasına da söylesin. Buna aykırı hoşlanmadığı bir rüya gördüğünde de muhakkak ki, bu rüya da Şeytandandır. Bu halde de rüya sahibi rüyasının şerrinden Allah'a sığınsın ve rüyasını kimseye söylemesin. Bu sûrette o rüya sahibine, zarar vermez. (Ravi: Ebû Saîd-i Hudrî)" (Buharî, 1973: XII, 274, Hadis no: 2102)

Hz. Muhammet, hadiste, insanın sevdiği bir rüya gördüğünde Allah'a şükretmesini, sevmediği rüyayı da şeytandan kabul edip, rüyanın şerrinden Allah'a sığınmasını ve bu rüyayı kimseye anlatmamasını söyler. Başka bir hadiste, Hz. Muhammet, sıkıntılı rüyadan sonra ne yapılacağını söyler;

"Resulullah (sav)'ın şöyle söylediğini işitmiştir: "Rüya Allah'tandır. Hulm (sıkıntılı rüya) şeytandandır. Öyle ise, sizden biri, hoşuna gitmeyen kötü bir rüya (hulm) görecek olursa sol tarafına tükürsün ve ondan Allah'a istiaze etsin (sığınsın). (Böyle yaparsa şeytan) kendisine asla zarar edemeyecektir. (Ravi: Ebu Katade)" (Müslim :144, Hadis no: 958)

Hadiste, Hz. Muhammet, sıkıntılı rüya görenlerin sol taraflarına tükürüp, kötü rüyanın şerrinden Allah'a sığınmalarını ister. Bu durumda şeytan kişiye zarar veremez.

4.3.2.3. Hadislerde Rüya Yorumları

Hadislerden anlaşıldığına göre, Hz. Muhammet, her sabah namazından sonra, sahabelerine aralarından kimlerin rüya gördüğünü sorar ve sonra bu rüyaları yorumlardı. Rüya ve rüya tabiri bu sayede İslam'da onay görür (Schimmel 2005: 17).

Hz. Muhammet, gördüğü birçok rüyayı yanındakilere tabir etmiştir. Allah, birçok durumda Hz. Muhammet'e rüyasında vahiy göndermiştir. Hz. Muhammet de bu rüya tabiriyle yanındakilere İslamiyet'i anlatmıştır. Hz. Muhammet, gördüğü bir rüyayı yorumlayarak ilme sahip olmasını anlatır. İlgili hadis şu şekildedir;

“Uykuda iken bana bir kadeh süt getirdiler. O kadar içtim ki kanıklık tâ tırnaklarımdan sızdığını (hâlâ) duyuyorum. (İçtikten sonra) artığını Ömer b. El-Hattâb’a verdim, buyuruyordu. Ya Resulullah! Bunu ne ile tevîl ettin?” diye sordular, “İlim ile” cevabını verdiler.” (Buharî 1973: I, 84, Hadis no: 73)

Bu hadisle Hz. Muhammet, rüya ile ilim sahibi olunabileceğini bildirmiştir. Hz. Muhammet, her gün sahabelerinin rüya görüp görmediklerini sorar ve bazılarınınkini tabir ederdi. Hz. Muhammet’in gördüğü ve tabir ettiği rüyaların bazıları şunlardır;

“Resulullah (sav) sık sık: “Sizden bir rüya gören yok mu?” diye sordurdu. Görenler de, Ona Allah’ın dilediği kadar anlatırlardı. Bir sabah bize yine sordu: “Sizden bir rüya gören yok mu?” Kendisine: “Bizden kimse bir şey görmedi!” dediler. Bunun üzerine: “Ama ben gördüm” dedi ve anlattı: “Bu gece bana iki kişi geldi. Beni alıp haydi yürü! dediler. Yürüdüm. Yatan bir adamın yanına geldik. Yanında biri, elinde bir kaya olduğu halde başucunda duruyordu. Bazen bu kayayı başına indirip onunla başını yarıyordu, taş da sağa sola yuvarlanıp gidiyordu. Adam taşı takip ediyor ve tekrar alıyordu. Ama başı eskisi gibi iyileşinceye kadar vurmuyordu, iyileştikten sonra tekrar indiriyor, önceki yaptıklarını aynen yeniliyordu. Beni getirenlere: “Sübhaneallah! Nedir bu? Dedim. Dinlemeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Yürüdük, sırtüstü uzanmış birinin yanına geldik. Bunun da yanında, elinde demir kanca- lar bulunan biri duruyordu. Adamın bir yüzüne gelip, çengeli takıp yüzünün yarısını ensesine kadar soyuyordu. Burnu, gözü enseye kadar soyuluyordu. Sonra öbür tarafına geçip, aynı şekilde diğer yüzünün derisini de ensesine kadar soyuyordu. Bu da, yüz derileri iyileşip eskisi gibi sıhhate kavuşuncaya kadar bekliyor, sonra tekrar önce yaptıklarını yapmaya başlıyordu. Ben burada da: “Sübhaneallah, nedir bu?” dedim. Cevap vermeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük. Fırın gibi bir yere geldik, içinden birtakım gürültüler, sesler geliyordu. Gördük ki, içinde bir kısım çıplak kadınlar ve erkekler var. Aşağı taraflarından bir alev yükselip onları yalıyordu. Bu alev onlara ulaşınca çılgılık koparıyorlardı. Ben yine dayanamayıp: “Bunlar kimdir?” diye sordum. Bana cevap vermeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük. Kan gibi kırmızı bir nehir kenarına geldik. Nehirde yüzen bir adam vardı. Nehir kenarında da yanında birçok taş bulunan bir adam duruyordu. Adam bir müddet yüzüp kıyıya doğru yanaşınca yanında taşlar bulunan kıyıda- ki adam geliyor, öbürü ağzını açıyor bu da ona bir taş atıp kovalıyordu. Adam bir müddet yüzdükten sonra geri dönüp adama doğru yine yaklaşıyordu. Her dönüşünde ağzını açıyor, kıyıda- ki de ona bir taş atıyordu. Ben yine dayanamayıp: “Bu nedir?” diye sordum. Cevap vermeyip yine: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük. Çok çirkin görünümlü bir adamın yanına geldik. Böylesi çirkin

kimseyi görmemiştir. Bunun yanında bir ateş vardı. Adam ateşi tutuşturup etrafında dönüyordu. Ben yine: "Bu nedir?" diye sordum. Cevap vermeyip: "Yürü! Yürü!" dediler. Beraberce yürüdük, iri iri ağaçları olan bir bahçeye geldik. İçerisinde her çeşit bahar çiçekleri vardı. Bu bahçenin içinde çok uzun boylu bir adam vardı. Semaya yükselen başını neredeyse göremiyordum. Etrafında çok sayıda çocuklar vardı. Ben yine: "Bunlar kimdir?" dedim. Cevap vermeyip: "Yürü! Yürü!" dediler. Beraberce yürüdük. Ulu bir ağacın yanına geldik. Ne bundan daha büyük, ne de daha güzel bir ağaç hiç görmedim. Arkadaşlarım: "Ağaca çık!" dediler. Beraberce çıkmaya başladık. Altın ve gümüş tuğlalarla yapılmış bir şehre doğru yükselmeye başladık. Derken şehrin kapısına geldik, kapıyı çalıp açmalarını istedik. Açtılar ve beraberce girdik. Bizi bir kısım insanlar karşıladı. Bunlar yaratılışça bir yarısı çok güzel, diğer yarısı da çok çirkin kimselerdir. Sanki böylesine güzellik, böylesine çirkinlik görmemiştir. Arkadaşlarım onlara: "Gidin şu nehre banın!" dediler. Meğerse orada açıkta bir nehir varmış. Suyu sanki safi süttü, bembeyaz.. Gidip içine banıp çıktılar. Çirkinlikleri tamamen gitmiş olarak geri geldiler. İki tarafları da en güzel şekli almıştı. Beni dolaştıran arkadaşlarım açıkladılar: "Bu gördüğün Adn cennetidir. Şu da metin makamındır. Gözümü çevirip baktım. Bu bir saraydı, tıpkı beyaz bir bulut gibi. "Beni gezdirin, içine bir gireyim!" dedim. "Şimdilik hayır! Amma mutlaka gireceksin," dediler. Ben: "Gecedен beri acayip şeyler gördüm, neydi bunlar?" diye sordum. "Sana anlatacağız," dediler ve anlattılar: "Taşla başı yarılan, o ilk gördüğün adam, Kuran'ı atıp reddeden, farz namazlarda uyuyup kılmayan kimsedir. Ensesine kadar yüzünün derileri, burnu, gözü soyulan adam, evinden çıkıp yalanlar uydurup, etrafa yalan saçan kimsedir. Fırın gibi bir binanın içinde gördüğün kadınlı erkekli çıplak kimseler, zina yapan erkek ve kadınlardır. Kan nehrinde yüzüp ağzına taş atılan adam faiz yiyen adamdır. Ateşin yanında durup onu yakan ve etrafında dönen pis manzaralı adam, cehennem, ateşin bekçisidir. Bahçede gördüğün uzun boylu adam İbrahim (a.s)'di. Onun etrafındaki çocuklar ise, fıtrat üzere (buluğa ermeden) ölen çocuklardır." Cemaatten biri hemen atılarak: "Ey Allah'ın Resulü! Müşrik çocukları da mı?" diye sordu. Resulullah (sav) "Evet," dedi, "müşrik çocukları da." ve anlatmaya devam etti: "Yarısı güzel yarısı çirkin yaratılışı olan adamlara gelince, bunlar iyi amellerle kötü amelleri birbirine karıştırıp her ikisini de yapan kimselerdir. Allah onları affetmiştir. (Ravi: Semüre ibnu Cündeb)" (Buharî, 1973: IV, 595-600, Hadis no: 681)

Hız. Muhammet'in ilk deniz savaşını ve İstanbul'un fethini rüyasında gördüğü hadiste aktarılır. Hadis şöyledir,

"Resûlullah, Ümm-i Harâm'ın ziyaretine gelirdi. Ümm-i Harâm, Ubâde İbn-i Sâmit radiyallahu anhin nikâhında idi. Bir gün Resûl-i Ekrem yine ziyaretine geldi. Resûl-i Ekrem'e yemek yedirdi ve başını

taradı. Sonra Resûlullah bir müddet uyudu. Sonra gülümseyerek uyandı. Ümm-i Harâm dedi ki: Yâ Resûlullah! Seni ne güldürüyor, diye sordum. Rüyamda bana ümmetimden bir kısım mücâhidlerin şu deniz ortasında gemilere binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum, buyurdu. Ümm-i Harâm der ki: Yâ Resûlullah! Beni de o gazilerinden kılması için Allah'a dua buyursanız, diye rica ettim. Resûlullah da dua buyurdu. Sonra Resûlullah başını yastığa koydu. Sonra yine gülümseyerek uyandı. Bunun üzerine yine ben: Yâ Resûlullah! Seni ne güldürüyor? Diye sordum. Resûlullah: Allah uğrunda (Kayser'in şehri Kostantiniyye) gazâyâ gittikleri gösterildi, buyurdu. Ümm-i Harâm der ki: Yâ Resûlullah! O (Kostantiniyye) gazilerinden kılması için Allah'a dua buyursanız, diye ricâ ettim. Resûlullah: Hayır, sen önceki deniz gazilerindensin, buyurdu. (Enes İbn-i Mâlik der ki): Ümm-i Harâm, Muaviye İbn-i Ebî Süfyan zamanında deniz gazâsında gemiye binmişti ve Muaviye'nin kumandasındaki gazâyâ iştirâk etmişti. Fakat (Kıbrıs adasına) denizden çıkıldığı sırada Ümm-i Harâm, bindirildiği kaptırdan düşerek gazâ yolunda şehit olmuştur. (Ravi: Enes b. Mâlik)" (Buhârî, 1973: XII, 278-279, Hadis no: 2106)

Hız. Muhammet, gördüğü rüyaları, birkaç örnekte Hız. Ebubekir olsa da genellikle kendisi yorumlar. Hız. Muhammet'in tabir ettiğı rüyalarda genelde gelecekten haber verilir. Örneğın, Hız. Muhammet bir rüyasında kırmızı beyaz ve siyah koyunlar görür. Hız. Muhammet, rüyayı Arapların ve Arap olmayanların İslam'a geçeceğine yorar. Siyah koyunlar Arapları, kırmızı beyaz koyunlar ise Arap olmayanları simgelemektedir (Schimmel 2005: 22).

Bedir savaşından önce, Hız. Muhammet'in rüyası Enfal suresi 43.ayette yer alır. "Ayetlerde Rüya" başlığında incelenen rüyada Allah, Hız. Muhammet'i cesaretlendirmiştir. Uhud savaşından önce de rüyasında, bir deveye bindiğini, deveyi bir koçun izlediğini ve kılıcının kırık olduğunu görür. Hız. Muhammet, rüyayı düşman komutanlarından birinin ve kendi akrabalarından da birinin öleceğine yorar. Savaşın sonunda amcası Hız. Hamza şehit düşer (Schimmel 2005: 20).

Hız. Muhammet, Hız. Ayşe ile evleneceğini rüyasında gördüğünü bildirir. Hız. Ayşe'nin aktardığına göre;

"Allah'ın müridi bana şöyle dedi; Seninle evlenmeden önce bana iki kez (rüyamda) gösterildin. Bir meleğın seni ipek bir kumaş parçasının içinde taşıdığını gördüm ve ona dedim ki; eğer bu Allah'tansa, o zaman gerçekleşmelidir." (Buhârî 1973: X, 80, Hadis no: 1554).

4.3.3. İslamiyet'te Rüya Türleri

İslam düşüncesinde rüyalar, Hız. Muhammet'in aşağıdaki hadisinden hareketle üçe ayrılır.

“Rüya üç kısımdır: Biri salih rüya olup Allah’tan müjdedir. Diğeri, şeytanın verdiği hüzündür. Üçüncüsü, kişinin kendi kendine konuştuğu şeylerdendir. Biriniz hoşlanmadığı bir şey, görürse hemen kalkıp namaz kılmalı. O’nu kimseye söylememelidir.” (Müslim: 148 Hadis no: 2263)

İslamiyet’te, yukarıdaki hadisin işaret ettiği gibi *rahmani rüyalar*, *şeytani rüyalar* ve *nefsani rüyalar* olmak üzere üç çeşit rüya vardır (Çelebi 2008: 307).

a) Rahmani (Sadık) Rüyalar

Bu rüyalara hadiste olduğu gibi “salih rüyalar” da denilir. Rüya denildiğinde ilk olarak akla bu rüyalar gelir. Hz. Muhammet bu tür rüyaları *mübeşşirat* olarak nitelendirir. Yalnızca iyi ve dürüst olan birisi sadık rüyalar görebilir. Bununla ilgili hadiste de “Yalan söylemeyen, doğru rüyalar görür.” bilgilerine yer verilir (Schimmel 2005: 45).

İbn Sina, rüyanın sadık olması için rüya gören kişinin beden sağlığının yerinde olması, nefsin doğruluğu alışkanlık haline getirmiş olması ve rüyanın sabaha karşı seher vaktinde görülmüş olması gerektiğini bildirir (Durusoy 1993: 109).

İbn Kesir, rüyalarının sadık olup olmadıklarını insanların kendilerinin anlayabileceğini belirtir. Sadık rüyaların doğruluğunu gösteren bazı deliller vardır. Rüya gören kişi bir ilhamla bu rüyanın Allah’ın bir müjdesi olduğunu anlar. Rüyaı gören hemen uyanır ve aldığı ilham uyanıkken de devam eder. Rüyaı gören bu rüyaı unutmaz. Eğer bir rüya, uyandıktan sonra unutuluyorsa ya da zorla hatırlanıyorsa bu rüyanın *ahlâm* olduğunun işaretidir (İbn Kesir, 1985: VIII, 4086-4087).

20. yüzyılın önemli tefsircilerinden Tantavi, sadık rüyaların beden sakin olduğunda, bedeni safra, sevdâ, kan, balgam, hayvani arzular, öfke rahatsız etmediğinde ve mide çok dolu olmadığında görüldüğünü belirtir. Bu sayede insanlar, akıl âleminde bazı görüntü ve bilgiler alabilirler. Bu bilgilerin bazıları gelecekte haber verebilir (Akot 2005: 108). Sadık rüyaları görenler Allah’a şükretmeli, sevinmeli ve hoşlanmadığı kimselere değil de, sevdiği kimselere anlatmalıdır (Halid El-Anberi 2003: 33).

Sadık rüyalar, peygamberliğin küçük de olsa bir parçası sayılan bir rüya çeşididir. Allah tarafından vahiy olunur ve yoruma gerek bırakmaz. İslam geleneğinde rüya tabircisi olarak ortaya çıkan Danyal Peygamber, gerçeğe uygun rüyaı dört çeşide ayırır. Emir, yasak, müjde ve uyarı rüyalarından özellikle uyarı rüyaları, daima ciddiye alınmalıdır (Schimmel 2005: 41).

b) Şeytani (Kâzip, Yalan) Rüyalar

Hulm olarak da bilinen bu rüyalar, şeytanın aldatma, vesvese ve korkutmalarıyla meydana gelen karışık hayaller ve telkinlerdir. Bunların anlatılması ve yorumlanması tavsiye edilmez (Çelebi 2008: 307). Daha önce aktarıldığı gibi Hz. Muhammet hadisinde “Rüya Allah’tan, hulm şeytandandır” demiştir. Şeytandan olan bu rüyaları görenlerin kalpleri evhamlıdır ve uyanıkken de aynı mahcubiyet içerisinde dirler. Batıl olan bu rüyalara itibar edilmemelidir (Yüksel 1996: 146).

c) Nefsani (Adğas u Ahlâm, Karışık) Rüyalar

Nefsin hayal ve kuruntuları, uyku esnasındaki dış etkiler ve günlük uğraşlarla ilgili rüyalarlardır. Bunlar sadık rüyalara benzeseler de, karmaşık olduklarından ötürü doğru dürüst açıklanamazlar, yorumları yapılamaz (Halid El-Anberi 2003: 28). Adi olarak da adlandırılan bu rüyalar, bedeni ihtiyaç ve sıkıntılardan, arzu ve isteklerden, fazla yemekten dolayı midedeki rahatsızlıklardan, bulunulan yerden ve gündüz vaktinin uğraşlarından kaynaklanırlar. Mürşit veya tabirci, bu rüyalarda ilahi bir yön bulunmadığı için tabir etmez (Yüksel 1996: 188).

Rüya tabiri ile ilgili önemli bir eseri olan İbn Sirin, insanların yatış şekillerinden rüya türlerinin belirlenebileceğini söyler. Sağ taraf üzerine yatan bir kişinin gördüğü rüya, Allah tarafından gösterilmiş sadık bir rüyadır ve mutlaka gerçekleşir. Sol taraf üzerine yatan veya arka üstü uyuyan kimsenin gördüğü rüyalar ise ruhlar tarafından gösterilen rüyalar olup, bunların da bir kısmı gerçekleşir. Yüzükoyun yatan kimselerin gördükleri rüyaların ise adğasu ahlâm (karışık) rüyalar olduğunu, önemsiz olup asla gerçekleşmeyeceklerini söyler (İmamoglu 2004: 34)

Şeytani ve nefsani rüyaları görenlerin kötü rüyanın şerrinden Allah'a sığınmaları, rüyadan sonra sol taraflarına üç defa tükümleri, yattıkları taraftan diğer tarafa dönmeleri, rüyadan sonra namaz kılmaları, rüyayı kimseye anlatmamaları gerekir (Halid El-Anberi 2003: 35-36). Bu rüyalar çok karışıktır ve anlamları yoktur. İnsanın biyolojisi ve psikolojisinden kaynaklanırlar. Bu rüyaları görenlerin sol taraflarına dönerek üç defa besmele çekmeleri ve "tu" demeleri gerekir. Bu sayede rüya ile kişi arasında bir perde oluşur ve korunmuş olur (Yüksel 1996: 186).

4.3.4. İslamiyet'te Rüya Yorumu

İslam âlimlerine göre tabir ilmi "*uykuda görülen hayali biçimleri duyulara ait şekillerle yorumlama*"dır (Yüksel 1996: 91). Semavi dinlerdeki rüyaların ilahi mesajlar içermeleri, dikkatle yorumlanmalarını gerektirir. Peygamberler, hem kendi rüyalarını hem de etraflarındakilerin rüyalarını yorumlamışlardır. Kutsal kitaplarda Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un, hadislerde ise Hz. Muhammet'in rüya yorumlamalarına örnekler vardır. Sadık rüyaları Hz. Muhammet, nübüvvetin kırk altıda biri olarak kabul eder ve rüyalarını etraflındakilere yorumlayarak anlatır. Bir hadisinde rüyanın bir kuşun ayağında asılı durduğunu, anlatıldıktan sonra hemen düştüğünü belirtir. Rüyanın anlaşılır olması hadiste ifade edildiği gibi anlatılmasına ve yorumlanmasına bağlıdır. Fakat her rüyanın yorumu yapılmamalıdır. Sadece sadık rüyalar yorumlanmalıdır. Şeytani rüyalar ve nefsani rüyalar hem sahibine hem de insanlığa bir fayda getirmeyeceğinden yorumlanmamalıdır. Rüya yorumlama, İslamiyet'te nurani ilimlerden sayılmıştır ve Hz. Muhammet'ten sonra birçok kişi rüya tabir etmeye başlamıştır.

İslam geleneğinde rüya tabiriyle ilgili olarak Cafer es-Sadık, İbn Sirin, Ebû İshak İbrahim el-Kirmani, Cabir el-Mağribi, Abdülğani en-Nablusi gibi müelliflere ait önemli eserler vardır. Özellikle Abu bekr Muhammed İbn Sirin'in rüya tabirlerini temalarına göre bir araya getiren *Kitâbü Ta'bîri'r-Rü'yâ* en tanınmış eserdir (Çelebi 2008: 308). İbn Sirin, her bir rüyanın tek bir yorumu olduğunu, önemli olanın kolay anlaşılabilen rüyaları yorumlamaktan çok, zıtlıklar oluşturan ve çeşitli açıklamalar gerektiren rüyaları yorumlamak olduğunu belirtir (İkiz 2000: 111). İbn Sirin'e göre, gerçek bir rüya yorumcusu rüyadaki bir sembol için, onu rüyasında her gören kişide

aynı açıklamaları yapmamalıdır. Her sembol kişilerin karakter ve tavırlarından dolayı rüyalarda farklı anlamlar içerebilir (Hermansen 2008: 78).

Rüyaların yorumları, *enfûsi yorumlar* (akla ve düşünceye dayalı) ve *afaki yorumlar* (akıl ve fikir dışı vahye ve ilhama dayalı) olarak ikiye ayrılır. *Enfûsi yorumları* sıradan insanlar da âlimler de aynı şekilde yapar. *Afaki yorumları* ise keşif ve keramet sahibi insanlar yapabilir (Hafız Hulusi Efendi 2005: 7-8).

Rüya yorumlamayla ilgili bir hadiste Hz. Muhammet; “Rüyayı ancak bilen veya size karşı samimi olan kimselere anlatınız.” diye buyurur. Bu hadisten hareketle birçok İslam âlimi, rüyaların sadece onu yorumlayabilecek kişilere anlatılması gerektiğini ifade etmiştir. Yorumlamayı bilmeyen kişiler, yorum yaptıklarında günah kazanırlar (Halid El-Anberi 2003: 53). Bir diğer husus da, rüya nasıl yorumlanırsa, rüyadaki olayın o yönde gerçekleşeceğidir. Bir rüya birden fazla şekilde yorumlanırsa, geçerli olan, bu işten anlayan kişinin yaptığı yorumdur. Bu yüzden rüyalar herkese anlatılmamalıdır. Bununla ilgili anlatılan bir rüya örneğinde, kocası seyahatte olan bir kadın, gördüğü bir rüyayı Hz. Muhammet’e anlatır. Hz. Muhammet, kocasının yakında döneceğini ve bir erkek çocuklarının olacağını müjdelar. Kadın, aynı rüyayı bir daha görür. Kadın tekrar Hz. Muhammet’e anlatmak istese de, onu bulamayınca Hz. Ayşe’ye anlatır. Hz. Ayşe de, kocasının öleceğini ve ahlaksız bir evlat doğuracağını söyler. Hz. Muhammet, geldikten sonra Hz. Ayşe’nin yaptığı yorumu öğrenince, bu şekilde yorumlar yapmamasını tembihler. Müslüman’ın yorumu hayır ile yorumlanmalıdır. Çünkü rüya tabir edildiği gibi gerçekleşir (Yüksel 1996: 96).

Rüya yorumcularının bazı özelliklere sahip olmaları gerekir. El-Beyanuni, rüya yorumlayacak kişinin, rüyalarla ilgili ayetler, hadisler, rüyayı gören kişi ve mesleği hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini belirtir (İmamoglu 2004: 41). Rüya yorumcusu aynı zamanda iyi düşünceli, zeki, uyanık, takvalı, insanların hallerini, niteliklerini, değerlerini ve konumlarını iyi bilen birisi olmalıdır (Halid El-Anberi 2003: 54). Rüya yorumu, gören kişiye, zamana, mekâna göre değişir. Bu yüzden yorumcu, rüyalarındaki kişisel hayallere, korkulara ve düşüncelere dikkat etmelidir. Yorumcu aynı zamanda kişinin ruh halini de dikkate almalı ve farklı yorumlar getirebilmelidir. Bununla ilgili anlatılan bir örnekte, bir halife rüyasında dişlerinin döküldüğünü görür. Rüya yorumcusu; “Efendimin bütün ailesi yok olacak.” deyince, halife bir başka yorumcuya rüyasını anlatır. İkinci yorumcu, “Efendimin rüyası iyi, çünkü akrabaları arasında en çok o yaşayacak.” diye yorumlayınca, Halife inceliğinden ve yeteneğinden dolayı adamı ödüllendirir (Hermansen 2008: 73).

Rüyaların anlatılma ve yorumlanma zamanları vardır. Görülen rüyalar gece anlatılmamalı. Anlatılırsa da, “gündüz niyetine” diye başlanmalıdır. Güneş doğduğunda, zeval vaktinde (12.00-13.30) ve güneş battığında rüya yorumu yapılmamalı, şafağın sökmesinden güneşin doğmasına kadar olan süre tercih edilmelidir (Yüksel 1996: 101).

Rüya yorumlarına Mevlevilikte önem verilir. Derviş, bir gelişme gösterip göstermediğini anlayabilmek için gördüğü rüyaları mürşidine anlatır. Mevlevilikte nefsin yedi mertebesini gösteren renkler rüyalara yansır. Rüya da görülen renkler ve mürşidin yapacağı yorumlar dervişin mertebesini gösterir (Ermetin 2009: 43)

4.3.5. İslamiyet'te İstihare

Her kültürde bir karar vermeden önce, o karar üzerinde rüyaya yatmanın bir türü yer alır (Bethards 2006: 11). İslam kültürünün olduğu medeniyetlerde istihare olarak adlandırılan bu rüyaya yatma, “hayırlı olmayı arzu etme” (Devellioğlu 1998: 456); “Girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uyuma” (Türkçe Sözlük 2005: 989) anlamlarına gelir. İslam âlimleri genel olarak istiharenin, hayırlı olanı istemek olduğunu belirtirler. Zor durumda kalan veya herhangi bir durum karşısında karar vermede tereddüt eden insanlar, Allah’tan bu konuda kendilerine yol göstermesi için dua ederler.

Hz. Muhammet, hadislerinden anlaşıldığı üzere istihareye çok önem vermiştir. *Kuran*’ı öğretir gibi herkese bu duayı öğretmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Buhari’nin eserinde ilgili hadis ve istihare duası şöyle geçer;

“Hazret-i Câbir demiştir ki: Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem Kurân’dan bir sûre öğretir gibi işlerimizin hepsinde bize istihâre (duâsını) talim ederek buyurdu ki: Sizin biriniz, bir işe kalben azmettiğinde o kimse farz değil, (istihâre niyetiyle nâfile olarak) iki rekât namaz kılsın. Sonra şöyle duâ etsin: Yâ Rab! (Hakkında hayırlısını) bildiğin için Senin dergâh-ı inâyetinden ben, hayırlısını bildirmeni dilerim. Ve hayırlı cihete gücün yettiğinden, Senden beni kudretlendirmeni dilerim. Yâ Rab! Hayırlı olan cihetin tebyîn ve takdîrini Senin o büyük kereminden isterim. Allâh’ım! Senin her şeye gücün yeter, halbuki benim yetmez, Sen her şeyi bilirsin de halbuki ben bilmem. Muhakkak Sen, şuurumuzdan uzak olan her şeyi de pek yakından bilirsin. Yâ Rab! Bilirsen şu azmettiğim iş dinime, dünya ve âhiretime taallûku cihetiyle benim için hayırdır. Bunu bana mukadder kıl, beni buna muvaffak kıl ve bunu bana müyesser kıl. Sonra işlemeğe kudret bahşettiğin ve bana müyesser kıldığın bu işi, bana mübarek kıl, hayr-ü bereketini arttır. Yine bilirsen şu azmettiğim iş dinime, dünya ve âhiretime taallûku itibariyle benim için şerdir. Bu işi benden, beni de bu işten çevir. Ve hayır, her nerede ise o hayrı bana makdûr ve müyesser kıl. Sonra nefsimi, bu hayr-ı makûre râzı kıl. (Ravi: Câbir b. Abdullâh)” (Buharî, IV, 1973: 543 Hadis no: 598)

Hadiste bildirildiği gibi, istihare’ye yatmak için öncelikle iki rekât nâfile namazı kılınır. Birinci rekâtta “Kafirun”, ikinci rekâtta ise “İhlas” suresi okunmalıdır. Namaz sonunda ise hadiste geçen dua okunmalıdır. Namazdan sonra abdestli olarak kıbleye dönülüp yatılmalıdır. İstihare rüyalarında beyaz ya da yeşil görülmesi hayra, siyah veya kırmızı görülmesi ise kötüye işarettir. Rüyadan sonra istihareye yatılan konu hakkında gönülde bir ferahlık duyulması, duanın kabulüne doğru ilk adımdır. Eğer gönülde bu ferahlık duyulmazsa Hz. Muhammet, yedi defa tekrar edilmesini tembihler (İmamoğlu 2004: 50-51).

İKİNCİ BÖLÜM TÜRK MİTOLOJİSİNDE RÜYA

I- Mitoloji Kavramı

Mit sözcüğü Yunanca kökenlidir ve mythos olarak bilinir. Türkçeye Fransızcadan geçmiştir (Bonnefoy 2000: 5). Mit kelimesinin karşılığı Azerbaycan, Başkurt, Kırgız, Tatar, Türkmen ve Uygur Türkçelerinde “mifologiya”; Kazak Türkçesinde “miftanuv”; Özbek Türkçesinde “mifologiyâ” şeklindedir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991: I, 596). Mitolojinin “esâtir” başlığı altında incelendiği *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgatte* kelime “uydurma hikâyeler, yalanlar, masal nevinden şeyler” şeklinde açıklanır (Devellioğlu 1998: 231). *Türkçe Sözlükte*; “Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, tanrı, tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili hayalî, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi” tanımı yer alır (Türkçe Sözlük 2005: 1403).

Türk mitolojisi hakkında önemli eserleri olan Bahaeddin Ögel, iki ciltlik *Türk Mitolojisi* adlı eserinin birinci cildinin ön sözünde, mitoloji ve benzer türlerin tanımlarını Almanların *Brockhous* adlı ansiklopedilerden alıntılarla şöyle açıklar; “Tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş kahramanlara ait efsaneler, mitolojilerin kadrosuna girer. Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan, yani *Légende*’dir. Bu açık tarife göre Oğuz destanı bir destan (*Légende*) değil; bir mitoloji (*Mythus*)’dur. Mitoloji araştırmalarının konusu yalnızca kahramanlık destanlarından ibaret değildir.” Daha sonra efsanelerin kendilerine *Mythus* veya *Mythe* denilmesi gerektiğini Mitolojinin ise bu efsaneleri inceleyen ilim kolu olduğunu ekler (Ögel 1989: V-VI).

Bilge Seyidoğlu mitler için; gerçek hikâye ve bunun da ötesinde “*sahip olunan çok değerli şeyler, kutsal, değerli ve manalı olanlar*” tanımını yapar (Seyidoğlu 1995: 9). Eserinde, mitlerin bir hikâyeyi ihtiva ettiğini ve bazı şeylerin nasıl meydana geldiğini anlattıklarını, karakterlerin olağanüstü olduklarını, kutsal ve olağanüstü değerleri açıkladıklarını, insanlara bir model sunduklarını ve bugünkü insanın nasıl yaşadığını, hangi kanunlara göre yaşadığını, hangi şartlarda çalıştığını belirttiklerini ifade eder (Seyidoğlu 1995: 10–11).

Mitolojiler hakkında bir sözlük hazırlayan Azra Erhat, mythosun söylenen veya duyulan söz olduğunu ve çoğu yerde masal, öykü, efsane anlamlarına geldiğini belirtir. Çalışmasında filozofların mitoloji hakkındaki düşüncelerine de yer veren Erhat, Herodot’un mythos için “*Değeri olmayan güvenilir söz*” söyleti; Platon’un ise “*Gerçeklerle ilişkisiz, uydurma, boş ve gülünç bir masal*” şeklinde tanımlar yaptığını belirtir (Erhat 1989:5). Bir diğer çalışma da mythos için, söylenen ya da duyulan söz; masal, öykü, efsane tanımları yapılır (Türkkan 1976: 3).

Dünya mitleri hakkında yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan Mircea Eliade eserinde mit hakkında şu bilgileri verir; “Mit, kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, “başlangıçtaki” masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğaiüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılış”ın öyküsüdür. Bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmağa başladığı anlatılır.” (Eliade 1993: 13)

E. Fromm, mitolojik metinlerin bu evrenden farklı bir dünyada uzak bir geçmişte gerçekleştiklerini, insanlar tarafından gerçek ve kutsal olarak kabul edildiklerini, ayrıca bir yaratılışın, ilk ortaya çıkışın metinleri olduklarını ifade eder. Mitolojiler ve rüyalar arasında büyük benzerlikler olduğunu söyleyen E. Fromm, mitosların bazılarının dini özellik kazanarak ilgi görürken, bazılarının da aydınlığa kavuşmamış beyinlerin çocuksu ifadeleri olarak kalabildiklerini söyler ve rüyaların, en aydınlanmış beyinlerde bile mitos olarak ortaya çıkabileceğini belirtir (Fromm 1997: 20).

Mitler, insan davranışı için model teşkil eden, hayata anlam ve önem kazandıran, dolayısıyla insanın kendisini anlamlandırmasını sağlayan ve her zaman için bir “yaratılışın hikâyesini” anlatan kutsal metinlerdir. İlkel insanın dünyayı ve kendisini anlamlandırmak amacıyla sorduğu “neden” ve “nasıl”larla o dönemin şartları içerisinde verdikleri cevaplardır.

Mitler, ortaya çıktıkları toplumun düşünce yapısını oluşturdıklarından ve tarihi dönemlerden evvel var olduklarından milletlerin tarihi ve edebiyatı hakkında bilgi verir. Mitler, sözlü olarak ortaya çıkar. Yazıya geçirildiklerinde aktaranın eklemeleriyle kalıcı hâle gelirler. Olağanüstülükleriyle masallara, kutsallıklarıyla efsanelere, ilk kültürel eserler olmalarıyla destanlara, kutsal sayılmalarıyla şiire, tiyatroya, musikiye ve dansa kaynaklık ederler (Seyidoğlu 1995: 92-93).

II. Türk Mitolojisinde Rüyaların İşlevleri

Düşünürler, mitolojiler ve rüyalar arasındaki benzerliklere dikkat çekerler. Rüyalar, kişiselleştirilmiş mit, mit ise kişisellikten çıkarılmış rüya olarak kabul görür. Hem rüyalar hem de mitler ruhun dinamiğinde bazı simgelere yer verirler. Aradaki tek fark rüyalarındaki simgeler rüya sahibinin kendine özgü sorunlarıyla tuhaflaşmışken, mitlerde ise belirtilen sorunlar ve çözümler bütün insanlık içindir (Campbell 2010: 30). Bütün milletlerin mitolojilerinde rüyanın çok önemli bir yeri vardır. Mitolojik metinlerde geçen rüyalar, ruhun yolculukları olarak düşünülür. Bu yüzden rüyada gerçekleşen olaylar, uyanikken gerçekleşenler kadar geçerli, hatta daha anlamlı kabul edilir. Rüya sırasında, ruhun gezinerek fiziksel görünüşün ötesine geçtiğine, dünyanın derin gerçekleriyle temasa girdiğine inanılır. Bu efsun, rüyayı kehanet kadar belirsiz kılar (Roux 2005: 77). Bu rüyaların, insanların yaratılışla, ortaya çıkışla ilgili sorularının bol olduğu mitolojik dönemlerde görülmeleri, onları daha inanılır kılar. Türk mitolojisinde de bedenden ayrılan ruh yolculuklar yapar. Bu yolculuklar esnasında kötü ruhlarla savaşır, birçok macerayla karşılaşır ve tekrar bedene döner. Bu yolculukların rüyalarda ortaya çıktığına inanılır. Altay Türklerinde “Yula” adı verilen ruh, insanın veya hayvanın eşi olarak kabul edilir ve bedenden ayrılıp müstakil yaşayabilir. Altay Türkleri, rüyalarda gördüklerinin işte bu Yulalar olduğuna inanırlardı (İnan 1976: 94).

Rüyaların yaşayanlar, ölümler ve tanrılar arasındaki iletişimi sağladığı inancı, onları birçok kültürde kutsal kılar. Bu kutsallıktan dolayı rüyayı anlatmak, dinî ritüel özelliği gösterir. Çözümle kavuşturulamayan meselelerde, rüyada ruhlarla veya tanrıyla iletişime geçilerek yol göstermeleri istenir. Bazı kültürlerde bu rüyaları görmek için hazırlıklar yapılır. Örneğin Sümer tapınaklarında kutsal yatak denilen bir yatak bulunurdu. Bu yatakta rüyada tanrıyı görüp konuşacak olan kâhin yahut papaz yatar. O gece tanrı ile görüşür, aldığı cevabı ertesi gün hakana duyurur (Uraz 1994: 248).

Türk mitolojisinde, rüyaların çok önemli fonksiyonları vardır. Rüyalar, toplumun ortak düşüncesini ve yaşamını ortaya koyarak “kültür örneği rüya” olurlar. Kültür örneği rüyalar geleneklerin devamında rol alırlar (Günay 1999: 91). Geleneklerin yaşamı düzenleyen birer kanun olarak kabul edilmesinde rüyalar referans alınabilir. Örneğin Türk mitolojisinde rüyaları genelde hükümdarlar ve onların aileleri görür. Bu rüyalar her ne kadar hükümdarlar tarafından görülse de işaret ettikleri olaylar bütün milleti ilgilendirir. İşaret edilen bu olaylar bir geleneğin devamıdır. Yeni hükümdarın seçilmesi, gök ve yer ruhları tarafından kutsanması, tanrının elçisi olarak kabul edilmesi, göğün altındaki her yerin ülke toprağı olarak görülmesi, şamanın sırta ermede ruhlardan ziyarete edilmesi bu geleneğin sadece birkaç örneğidir. Rüyalar bu amaçlara hizmet ederler.

Mitolojik rüyaların çoğunda halkın kültür öğeleri ve ortak kabulleri yer alır. Bunlar karşımıza birer motif veya kült olarak çıkar. Yada taşı, gök ruhu, ağaç, ışık, öküz gibi simgelerin rüyalarda görülmesi, rüyayı görenlerin kutsallıklarını artırır. Bunlar birer işaretçi olarak kabul edilir. Bu kutsalları rüyalarında görenler ve bunların işaret ettikleri de kutsallık mertebesine ulaşır. Yaşadıkları kültürün bu kutsal öğelerini bilenler, rüyalarında bunları sıklıkla gördüklerini belirterek bu rüyaları icraatlarına birer onaylama unsuru, meşruluk belgesi olarak göstermişlerdir. Ağacın yer ve gök ruhlarıyla ilişkisini ve halk için kutsallığını bilen hükümdarlar, haşmetli bir ağacı kendi ülkelerinin genişleme politikalarının başrolüne oturturlar. Buna benzer özellikler, mitolojilerdeki rüyaların inandırıcılığını artırır.

Mitolojilerde kültür örneği rüyalar, toplum içinde kişinin statüsünü değiştirir ve saygınlık kazandırır. Rüyayı görenler kutsal olarak kabul edilir ve şaman adaylarında olduğu gibi sırta erdikleri varsayılır.

Mitolojik metinlerde kutsal olarak kabul edilen unsurlara, rüyalarda yeni özellikler kazandırılır. Özellikle kutsal ruh olarak tasvir edilen hayvanlara, rüyalarda başka kutsalların özellikleri verilir. Örneğin; *hükümdar hastalandığında bir gün rüyasında sarı bir ejderha görür ve kısa bir süre sonra ölür*. Burada ejderha ölüm meleşinin can alma özelliklerini almıştır (Roux 2005: 78).

Mitolojik metinlerde rüyaların tanrı ile iletişimi sağlamaları, kutsal olmaları, dinî ritüellerle iç içe olmaları, yol göstermeleri ve en önemlisi alegorik bir simge diline sahip olmaları belirli kişiler tarafından ve belirli ayinlerle tabir edilmelerini gerektirir. Türk mitolojik metinlerinde bu görev öncelikle kâhinler ve büyücülere aittir. Sadece bunların çözebileceği bu alegorik dil, rüyalara efsun kattığı gibi kendilerini de kutsal ve vazgeçilmez kılar. Bu görevi kâhinlik ve büyücülüğün yanında, sosyal hayatı düzenleyen birçok geleneğin icracısı olan kamlar/baskılar/ şamanlar üstlenir. Mesleğin devamlılığı için kendilerinin de rüya yoluyla bu özellikleri kazanarak vazifelendirilmeleri, onlara bağlılığı artırır. Rüyadaki alegorik dili çözebilmeleri için rüya yoluyla sırta ermeleri gerekir. Rüya tabir etme işi mitolojik dönemin bitmesi ve destan devrinin başlamasıyla yerini hükümdarın yanındaki bilge adama bırakır. Uluğ Türük ve Şeyh Edebalı bu bilge adamların ikisidir. İslâmiyet’in etkisiyle bilge adam yerini dinî hüviyeti olan âlim adama bırakır. Bu dönemlerde tabirnamelerin sayısı artar. Âlim adamlar ise son olarak bu görevi astrologlara bırakır.

Türk mitolojisindeki rüyaların işlevleri üç başlık altında toplanabilir. Rüyaların topraklarını genişletmek isteyen hükümdarların bu düşüncelerini yansıtmaları ilk

işlev; doğacak hükümdarın rüya yoluyla müjdelenmesi ikinci işlevdir. Türk mitolojisindeki rüyaların sonuncu işlevi, şamanların bir üst kimliğe geçişini sağlayıp sırta erdirmeleridir.

1. Topraklarını Genişletme Ülküsü Taşıyan Rüyarlar

Türk mitolojisindeki rüyalarda, cihan hâkimiyeti mefkûresi geniş bir yer tutar. Türkler, bir kavmin fatih ve cihangir olabilmesini bir memlekete bağı ve güçlü bir göçebe özelliklerine sahip olabilmesine bağlarlar. Başta Oğuz Kağan destanında ve diğer Türk hanedanlarına ait destanlarda bu özellikler ön plana çıkar. Türklerin bu özelliklerini diğer milletlerde bilmiş ve güçlerini bu hususlara bağlamışlardır. Kuteybe İbn Müslim Türkler için; “Türkler vatanlarına çok bağı olup, onun için çırpınırlar. Basra’dan Umman denizi sahiline götürülen ve ipe bağı olan bir deve, nasıl fırsat bulduğunda kendi vatanına gitmek için inlerse, Türk de uzak memleketlere gittiği zaman vatani için bir deveden daha çok üzüdür, onu özleyerek inler.” demıştır (Togan 1981: 106–107). Türk’ün vatanına bağılılığının yanında, sürekli hareket halinde olması Oğuz Kağan’ın *Nişan olsun bize buyan/ Bozkurt olsun (bize) uran / Demir kargı olsun orman / Av yerinde yürüsün kulan / Daha deniz, daha müren / Güneş bayrak, gök kurikan* (Ergin 1988: 17) sözleriyle daha da belirginleşir. Kendisinin hâkim bir millet olarak yaratıldığına, Tanrı tarafından kendisine doğaüstü özellikler verildiğine inanan Türk, dünya coğrafyasında hüküm sürmeyi amaçlar. Yeryüzünün hükümdarı sayılan Türk Kağanları, “Tanrının yarlığı” ile dünyanın bütün ülkelerini idare etmeyi *Cihanşümöl devlet* olmanın gereği olarak görürler (Ögel 1988: 570). Bu özelliklerini diğer milletlere de kabul ettiren Türkler, topraklarını genişletmeyi başarırlar.

Türklerde hükümdar olacak kişinin bazı özellikleri olmalıdır. Bu özelliklerin başında tanrı ile ilişkisi gelir. Türklerde hükümdar, kimi zaman tanrının temsilcisi kimi zaman da oğludur. Bu özellikleriyle tanrı soyundandır. Bu yüzden hükümdara tanrı kutu da denir. Gücü elinde bulunduran hükümdar tanrı kutu ile kutsandığından sıradan biri olamaz (Önal 2009: 61-62).

Düşmanlarının gözünde kendini yücelten hükümdar bu gücün kendisine tanrı tarafından verildiğine inanır ve halkının da buna inanmasını ister. Bu inanç çerçevesinde idare etme hakkı kendisine verilmiştir. Tanrı istediği, kendisine kut (devlet, baht, iyi talih) verdiği için hükümdardır ve siyasi iktidar hakkına sahiptir (Akbiyık 1997: 1).

Türk mitolojisinde hükümdarların gördüğü rüyaların çoğunun bu hâkimiyeti pekiştirdiğine inanılmıştır. Hükümdarlar rüyalarının bu amaca hizmet ettiği düşüncesiyle büyük toylar hazırlatıp rüyalarını anlatırlar. Ayrıca bu rüyaların, belirli siyasi olayların ifade edilmesinde kullanıldıkları, bazıları sonradan uydurulsalar da siyasette belirli mekanizmaların işleyişine ışık tuttıkları unutulmamalıdır (Schimmel 2005: 16).

Türk mitolojisindeki rüyaların en önemli fonksiyonu, topraklarını genişletmek isteyen milletin, bu ülküsünü ortaya koymasıdır. Bu tür rüyaların tanrı tarafından gönderildiğine ve kutsal olduklarına inanılmıştır. Hükümdarın bu rüyanın ışığında sefere çıkacak olması, rüyaların halk arasında inandırıcılığını artırır. Rüyaların inandırıcılığını artırmanın en basit yolu, aynı rüyayı başkalarının da görmesi veya rüyanın bir toyda anlatılarak herkesin duymasının sağlanmasıdır.

Hakanın gücüne ve topraklarını genişletme ülküsüne işaret eden rüyalarda göğe ve yere ait bazı simgeler yer alır. Bu simgeler kültür dinamiklerini gözler önüne sererken bu simgelerin ışığında bu ülkü daha da belirginleşir. Bu simgeler iki başlık altında toplanabilir.

1.1. Ülkünün Göğe Ait Unsurlarla Simgeleştirdiği Rüyalar

Göğün Türk inanışları ve dinleri için çok önemli yeri vardır. Türkler, “Gök” kelimesiyle hem Tanrıyı hem de maddi olan “gök”ü anlatırlardı. Kağanlarını çoğu zaman, “Tengride bolmuş” yani “Gökte olmuş” gibi gösteriyorlardı (Ögel 1988: 576). Türkler, evreni üç katmanlı olarak görmüş ve göğü yaratıcı, koruyucu, ruhların ve tanrıların bulunduğu âlem yani en üstteki katman olarak kabul etmişlerdir (Arslan 2005: 66). Bazı kağanların da kutsanmak için göğe götürüldüğü bilinir. Bilge Kağan’ın babası İl-Teriş Kağan ile annesi İl-Bilge Hatun, Tanrı tarafından Gök’e götürülmüş ve tahta çıkarılmışlardır. Gök ile ilgili bu özellikler, göğe ait unsurları da kutsal kılar.

1.1.1. Gök Ruhı

Türkler, gök ruhunun insanlarla iletişime geçtiğine inanırlar. İletişim yollarından biri de rüya yoluyla gerçekleşir. Rüyada gök ruhunu görmek iyi talihe işarettir. Rüyasında gök ruhunu gören yönetici, rüyasını topraklarını genişleteceğine işaret olarak kabul eder. Uygurların hükümdarı Bökü Han rüyasında gök ruhunu görür.

i) Rüya Öncesi

Hükümdarlara dünyaya hâkim olacakları göğe ait kutsal ruhlar tarafından müjdelenebilir. Bökü Han, Uygur Türklerinin en oneli hükümdarıdır. Mani dinini kabul eden hükümdar olarak da bilinen Bökü Han’a, gördüğü rüyalarla çeşitli mesajlar verilir. Bu mesajlarla hükümdarlığının gücünü artırmayı hedefler. Gördüğü başka bir rüyada, “Yada” taşına sahip olarak dünyanın dört tarafının kendi egemenliğine gireceğini gören Bökü Han, yedi yıl altı ay ve yirmi iki gün boyunca aynı rüyayı görür. Topraklarını genişletme arzusu göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

“Bir gök ruhunun kendisine dünyaya hâkim olacağını söylediğini görür.” (Yüksel 1996: 22)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada kutsal olarak kabul edilen gök ruhu Bökü Han’ın rüyasına girer. Bökü Han, gördüğü rüyanın etkisinde kalarak sefere çıkar ve Ordu Balık şehrini kurar. Hakanları seçen ve onların yetişmesinde önemli bir vazifesi olan Gök ruhunun, Uygur hakanının rüyasına girerek ona dünyaya hâkim olacağını söylemesi, Türk mitolojisinde göğe ait unsurların rüya yoluyla ortaya çıkarak geleneği devam ettirdiklerine örnektir.

1.1.2. Güneş-Ay-Yıldız

Türklerin kozmik âleme, tabiata, güneşe, aya mitolojik özellik vermesinin esas sebebini gökteki cisimlerin insan hayatında tuttuğu yer ile açıklamak gerekir.

Birçok mitolojik sistemde güneş miti insan, ongon ve ışık olarak görülür. Bazen güneş mitinin tamamen insanlaştığına da rastlanılır. Eski insan Güneş'i her şeyin yaratıcısı saymış ve her zaman onun doğmasını izlemiştir. Güneşin hemen ardından ay ve yıldız inançları önem kazanır. Güneş ve ay genellikle siyasi rüyalarda ortaya çıkan, özel öneme sahip rüya simgeleridir. Bir topluluğun önderi ya da büyük bir bilgin, güneşle özdeşleştirilebilir. Ay ise bu bağlamda da hükümdarın yanındaki önemli, ama ikincil bir kişiyi simgeler (Schimmel 2005: 13).

Güneş, ay ve yıldızların rüyalarda görülmesi mitoloji, destan, masal ve efsanelerde sıklıkla yer alan bir motiftir. Göge ait unsurların rüyalarda görülmesi bütün türlerde güce, hükümranlığa ve iyi talihe işarettir. Bu özelliklerinden dolayı Türk mitolojisinde göge ait unsurları rüyasında gören hakanlar, bunları gücün sembolü olarak görür ve genişleme politikalarının bir dayanağı olarak kabul ederler.

1.1.2.1. Altay Mitolojisi

Altay ve Moğol mitolojilerinde, göge ait unsurların görüldüğü rüyalar yer alır. Altay Türklerinin mitolojisinde, hükümdar gördüğü rüyayı gücünün kanıtı olarak kabul eder ve halkının da kabul etmesini ister. Aşağıda Altay Türklerinin rüyasına yer verilmiştir.

i) Rüya Öncesi

Rüyada güneş, ay ve yıldızların beraber yer aldığı mitolojik metin Altay Türklerinde anlatılır. Hükümdar bu rüyayı kendi gücünü artırmak istediği dönemde görür.

ii) Rüya

“Hükümdar rüyasında sağda güneşi, solunda da ayı görmüş. Kendi alnında da sabahyıldızı (Zühre) parlıyormuş” (Ögel 1989: 288).

Hükümdar rüyasında Güneş'i, Ay'ı ve Zühre yıldızını görür. Türk halklarının mitlerinde, ışığın ve aydınlığın kaynağı olan güneş ve ay kaostan, karanlıktan doğar. Bununla ilgili anlatılan mitlerde “Kainat evvelce kaos halinde bir karanlık olmuş, Güneş-ışık oradan doğmakla onu ikiye parçalamıştır.” Görüşü vardır. Güneş, Türk halklarında çoğalmanın, yaratmanın başlangıcı olarak da düşünülmektedir. Güneş mukaddes sayılmış ve büyük saygı gösterilmiştir (Ögel 1988: 124). Yukarıdaki rüyanın örnek gösterildiği Altaylılarda göğün altıncı katında Güneş Ana oturmaktadır. Doğan güneşi ya üç ya da dokuz defa selamlamışlardır.

Orta Asya kavimlerinde güneş ve ay kültü çok eski çağlarda mevcuttur. Altaylı Şamanistler güneşle ant içerler, ant formüllerinde “kün ana körüptür” cümlesi geçer. Yakut masallarından anlaşıldığına göre büyük kahramanlar güneş ve ayın himayesindedir (İnan 1995: 29). Güneşe olan güçlü inançlarını, Şamanların kendi davullarında resmettikleri bilinir.

Eski inançlara göre Türk kabile ve boy birleşmeleri sırasında hâkimiyeti gök ve güneş belirler. Altay Türklerinde hem ailede hem de devlette büyük mevkiiler Gök'ten, Güneş'ten başlayarak sıralanır (Bayat 2005: 64–65). Göge hâkim olan güneşin rengi sarıyı ve ayın rengi beyazı birçok hükümdar bu bakımdan kendi renkleri olarak seçer (Yaltkaya 1942: 43). Hükümdarlar, güneşin sarı rengini, hâkimiyetlerinin ebedî olduğunu göstermek için seçmişlerdir.

Ay, Türklerde ve Hunlarda tanrı olarak yer almaz. Ayı yaratan bir Tanrının varlığına inanılır. Maniheizm ve Budizm'deki ay inancının yansımasıyla Uygur Türklerinde Ay Tanrı kavramı yaygınlaşmaya başlar (Ögel 1995: 202). En başta tek başına olan Ay, yaratılışın kaynağı olan güneşle işlevini paylaşmıştır. Güneş miti zenginleşene kadar dünyaya yakın olan, güneşe göre daha çok bilinen, gökyüzünde sürekli yer değiştiren, geceyi aydınlatarak kötülükleri dağıtan ay etrafında, güçlü bir kültür oluşmuştur (Bayat 2007: 268). Ayın doğup batması eski dünyanın birçok halklarında ve eski Türklerde ölüp dirilme olarak algılanmıştır. Bu nedenle bir mitolojik simge olan dolunay, Türk halk inançlarında yaşlanma, yeni doğan Ay yenilenme, gençleşme, hilal olgunlaşma gibi anlamlar kazanmıştır. Ayın güç sembolü olarak kabulü birçok rüyada kendini göstermiştir.

Moğollar'da güneşe "ayın anası" deseler de, ay ışığı yansıttığı için dişi, güneş ise ışık saçtığı için erkek olarak kabul edilmiştir. Yani ayın ışığının kendine ait olmaması, her zaman güneşin ışığını yansıtmaması ve belirli aralıklarla görünümünü değiştirmesi sebebiyle bağımlılığı, edilgenliği yansıttığından dişi olarak kabul edilir (Kocabıyık 2004: 5). Altay Tatarlarında güneş, ateşten; ay sudan çıkmıştır. Bu yüzden güneş sıcak, ay soğuk ve nemli bilinir. Çin etkisiyle de güneş erkek ve ay dişi kabul edilir (Roux 2005: 337).

Anadolu'daki birçok inanışa göre güneş kız; ay erkek olarak kabul edilse de bazı anlatımlarda ay ile güneş iki kardeş olarak kabul edilir (Boratav 2003: 28-29). Anadolu'da anlatılan efsanelerde de ay ve güneş kardeş olarak kabul edilir. Muğla'da anlatılan bir efsanede, birbirleriyle geçinemeyen kız ile erkek kardeş annelerinin "*İnşallah biriniz mağribe biriniz maşrika düşersiniz, birbirinizi hiç görmezsiniz.*" şeklindeki bedduasıyla kız kardeş güneşe, erkek kardeş aya dönüşür. Güneşin kız olması sıcak, ışık kaynağı ve dişil olması ile düşünülebilir. Erkek kardeşi bu durumda eril olan ayı karşılar (Önal 2005: 113-116).

Birbirinden ayrı düşünilemeyen güneş ve ay, gündüz ve geceyi temsil ederler ve eski Türk geleneklerinde ekinoks mevsimlerinde birleşerek "kavuşmak" yani "kün-ay" olarak kabul edilirler (Esin 2001: 154).

Türk mitolojisinde Çobanyıldızı olarak bildiğimiz Zühre yıldızı, sabaha doğru doğduğundan bu rüyada karşımıza sabahyıldızı olarak çıkar. Türk mitolojisinde bilgelik kaynağı olarak kabul edilen Çobanyıldızı, yol gösterme fonksiyonuyla Türklerin sürüleriyle birlikte uzak yola çıkmalarına yardımcı olurdu (Bayat 2007: 292). Göçebelerde sürünün başını çeken ana hayvan gibi bu yıldızın da bütün yıldızların başı olduğu ve diğer yıldızları arkasından sürüklediği düşünülebilir.

iii) Rüya Sonrası

Hükümdar rüyasında gücün sembolü olan Güneş'i ve Ay'ı sağında ve solunda, yol gösteren Çobanyıldızı'nı da alnının ortasında görmüştür. Hükümdar ülkesindeki tek güç ve rehber olarak kendisini kabul etmiş ve bu rüya, topraklarını genişletmesi için onu yüreklendirmiştir. Bütün halkın kendisini Çobanyıldızı olarak kabul etmesini arzulamış ve bu arzusunu bir rüyayla pekiştirmiştir.

Hükümdarın bu rüyasına farklı bir yorum da yapılabilir. Zühre yıldızı Yakut Türklerinde çok güzel bir kız; birçok Türk boyunda da güzelliğin sembolü olarak kabul edilmiştir. Hükümdarın alnında Zühre yıldızının parlaması ileride evleneceği kadına işaret olabilir (Ögel 1995: 214). Gördüğü rüyada göğe ait simgelerle gücü pekiştirilen hükümdara, yıldızla da evleneceği güzel kadın müjdelendir.

1.1.2.2. Moğol Mitolojisi

Moğolların mitolojilerinde de göğe ait unsurların olduğu rüyalara rastlanır. Bu rüyalar tarihî sırayla incelendiğinde ilk rüya Kaçuli; ikinci rüya ise Cengiz Han ile ilgilidir. Yıldızların rüyada görülmesi genellikle mutluluk ve güç olarak yorumlanır. Özellikle yıldızların yaydığı ışık toprakların genişleyeceği alanı gösterir ve gelecek kuşaklar hakkında bilgi verir. İlk rüyayı Cengiz Han ve Timur'un atası Kaçuli görür. Atanın rüyası, ülkesinin geleceği hakkında bilgiler verir.

i) Rüya Öncesi

Türk kavimlerinde yıldızların yaydığı ışığın görülebileceği yerlerin tümü, ülke toprakları olarak düşünülmüştür. Rüya Moğolların genişleme politikalarının öncesinde görülür. Kaçuli, rüyada kendisini ve kardeşi Kubil'i görür.

ii) Rüya

"Kaçuli, bir gece gördüğü rüyasında kardeşi Kubil'in böğründen üç yıldızın çıktığını görür. Bir süre sonra bu yıldızlar batar. Sonra bir dördüncüsü çıkar ve yaydığı ışık bütün dünyayı kaplar. Daha sonra kendisi de kendi böğründen yedi yıldız çıkarır. Bu yıldızlardan yayılan ışık da bütün dünyayı kaplar. Kaçuli uyandığında bu rüyayı kardeşine anlatır." (Uraz 1994: 33)

Kaçuli'nin rüyasında kendisinin ve kardeşinin böğründen çıkan yıldızlar Moğollar'ın ilerideki hanedan üyelerine simgeler.

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyanın ışığında Moğol tarihi incelendiğinde dördüncü yıldız Cengiz Han'ı, bundan sonraki üç yıldızla birlikte yedinci yıldız ise Timur'u işaret eder. Burada yıldızlardan yayılan ışığın bütün dünyayı kapladığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu motif, Moğolların "dünya devleti olma" politikalarını karşılamaktadır.

Moğol mitolojisinde göğe ait unsurların yer aldığı ikinci rüyayı Cengiz Han'ın kayınpederi görür. Rüyada Cengiz Han'ın ileride güçleneceğine işaret eder. Bu rüya Moğol tarihi için çok anlamlıdır. Cengiz Han, Moğol imparatorluğunun kurucusudur. Gücü tek elde toplayarak dağınık durumda olan Moğolları bir araya getirmiş, siyasi birliği sağlamıştır. Cengiz Han'ın kayınpederinin gördüğü rüya şöyledir;

i) Rüya Öncesi

Rüyayı Cengiz Han'ın kayınpederi Dei Seçen görür. Rüyayı Cengiz Han'ın babası Yesügey'e anlatmaktadır. Bu rüya Dei Seçen'in damadı ve Moğolların hükümdarı Cengiz Han'ı işaret eder. Dei Seçen, rüyayı kayını Yesügey ve damadı Cengiz Han kendisini ziyaret etmek üzereyken görür.

ii) Rüya

Dei Seçen, kayını Yesügey'e rüyasını şöyle aktarır;

"Kaynım Yesügey! Ben bu bir rüya gördüm. Bir ak-sungur ay ile güneşi, pençeleriyle yakalamış olarak, uçup geldi ve ellerimin üzerine kondu. Bu rüyamı, rastladığım bazı kimselere anlattım ve sordum:

—Şimdiye kadar güneş ile ayı uzaktan gördüm. Şimdi ise bu şahin, onları tuttu, onları taşıdı ve elimin üzerine kondu. Ak olarak kondu. Bu bana ne iyi ve uğurlu şeyler göstermiyor mu? Kaynım Yesügey! Bu

rüya bana gösteriyor ki, sen oğlunu alarak, herhalde geleceksin! Ben, iyi bir rüya gördüm. Bu rüya sizin Kıyat kabilesinden geldiğinizi gösteren, bir işarettir.” (Temir1986: 19)

Cengiz Han imparatorluğunun dayandığı “meşruluk belgesi” (Ögel 1995: 576) olması bakımından, bu rüya ayrı bir önem taşır. Sungur, doğana çok benzeyen bir kuş türüdür. Moğollarda doğanlar ve kartallar hükümrânlığın sembolü olarak kullanılmaktadır. Türklerde daha önce değinildiği gibi gücü karşılayan güneş ve ayı pençeleriyle yakalamış bir sungurun gelip Cengiz Han’ın eline konması, bütün gücün Cengiz Han’da toplandığına bir işarettir.

Kırgızlarda bugün olduğu gibi bazı eski Türk devletlerinde “beyaz” matemin rengidir. Akkoyonluların da bayrakları beyazdır (Yaltkaya 1942: 43). Moğollarda ise “beyaz” hükümrânlığın rengidir. Bu rüyada da hakanlığın rengi olan “ak”ın bu kuşun rengi olması önemli bir ayrıntıdır.

iii) Rüya Sonrası

Dei Seçen, hükümdar Yesügey’in oğlu Cengiz Han’ın, topraklarını genişleteceğini ve çok güçlü olacağını gördüğü bu rüya sonucu anlar. Tarihî süreçte Cengiz Han güçlenerek devletin sınırlarını genişletir.

1.1.3. Yada Taşı

Türklerin topraklarını genişletme ülküsünün rüyada belirginleşmesine en güzel örneklerden biri Uygurların Türeyiş metinlerinde geçer. Uygur mitolojisinde rüyayı, daha önce rüyasında gök ruhunu gören Bökü Han görür. Bu rüyada göğe ait olan Yada Taşı rüyanın en önemli unsurudur. Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk tanrısı Türklerin atalarına “Yada” denilen bir sihirli taş armağan etmiştir. Bununla istedikleri zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırlardı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuştur (İnan 1995: 160)

i) Rüya Öncesi

Bökü Han, Uygurların en önemli hükümdarlarındanır. Göç destanında olduğu gibi, Uygur Türkleri ile ilgili anlatılan mitoloji ve destanlarda adından bahsedilir. Din değiştiren Han, gördüğü bu rüyalarla kurduğu uygarlığın manevi boyutunu tesis etmeye çalışır. Bökü Han’ın bir gece gördüğü rüyanın aynısını veziri de görmüştür.

ii) Rüya

“Han, bir gece rüyasında beyazlar giyinmiş bir ihtiyar görür. İhtiyar ona yaklaşır ve kendisine çam kozalağı büyüklüğünde bir yeşim taşı vererek bu taşı muhafaza edebilirse dünyanın dört köşesinin onun himayesi altına gireceğini söyler. Bökü Han sabahleyin uyandığında aynı rüyayı vezirinin de gördüğünü öğrenir.” (Ögel 1989: 75)

Bökü Han’ın rüyasında, beyazlar giyinmiş bir ihtiyar, kendisine Yada taşı verir ve buna muhafaza edebilirse dünyanın dört köşesinin himayesi altına gireceğini söyler.

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyanın bir manası olacağını düşünen han, Batıya doğru akınlara başlar. Bu akınlr neticesinde Balasagun şehrini kurar ve bunu bütün dünyaya hâkim olmanın ilk adımı olarak görür.

Yada taşının nereden geldiğine dair anlatılan bir Dokuz Oğuz efsanesine göre; Oğuzların önceleri hakanı yoktu, yalnızca boylar halinde yaşıyorlardı. Bir gece gökten nur sütununun yeryüzüne indiğini gördüler. Bu altın ışıık bir çam ağacının üzerine düştü. Çam ağacı beş şehzadeye gebe kaldı ve onları dünyaya getirdi. Bunların en küçüğü yabgu seçildi ve böylece Oğuz illeri kuruldu. Gökten inen nur ise yeryüzünde taşa dönüştü ve yeşim taşından bir kaya haline geldi (Tanyu 1968: 35).

Türkler, yeşim taşını, diğer adıyla Yada taşını kaybettikleri veya diğer milletlere kaptırdıkları zaman başlarına her zaman felaket gelmiştir. “Yurt bütünlüğünün” ve “halk saadetine” sembolü olarak bilinen bu tılsımlı taş aynı zamanda mukaddes yurt taşlarının başkalarına bırakılamayacağını işaretidir (Banarlı 2001: 36). Bazı rivayetlere göre, Türklerle “hâkimiyet tılsımı” demek olan yada taşını Allah vermiştir (Togan 1981: 108).

Çin kaynakları; “*Gök-Türk devleti kurulmadan önce, Apangu’nun kardeşi tabiat-üstü kuvvetlere hükmediyor ve istediği zaman rüzgâr estirip yağmur ve kar yağdırabiliyordu. Bu da onlara ataları Kunlardan geliyordu. Bu doğa olaylarını kullanarak düşmanlarını mağlup ediyorlardı.*” bilgisini verirler (Turan 1998: 59). Bazı araştırmacılara göre bu tılsımlı taş ormandan toplanmış, gökten düşmüş ya da dağda bulunmuş gerçek bir taş olabilir. Hayvanların midesinde, kafasında bulunan vücut taşlarından biri de olabilir (Roux 2005: 159).

Yada taşı, uzman büyücü veya Yadacıların ellerinde her tür mevsimde fırtına koparma, yangınları söndürme, kuraklıkları bitirme, askerî birliklerin manevra yaptıkları toprakları bataklığa dönüştürme, nemden gevşemiş yayların ok atamayaacağı düzeyde sağanak yağmurlar ya da kar yağdırabilme özelliklerini taşırdı (Roux 2001: 108). Bu Yadacılar ellerindeki bu taşın gücüyle yanılığa düşmeyen kişiler olarak bilinirlerdi.

Yada taşının bu önemli özellikleri, onu ülkesinde bulundurana güç kazandırır. Düşmanlarına karşı galip gelmelerinde, topraklarını genişletmelerinde yardımcı olur. Bu rüyada da ihtiyarın Bökü Han’a verdiği Yada taşı, dünyanın dört tarafının onun himayesine gireceğine işaretir. Eğer Togan’ın belirttiği gibi bu taşı Türklerle Allah gönderdiyse bu fetih hareketlerini, Allah’ın da istediğine işaretir. Türk hakanlar, fetihlerinin her zaman tanrının inayetiyle gerçekleştiğine inanmışlardır. Bu rüyada ihtiyar, bu işareti vermekle görevlendirilmiştir. Yada taşının bu önemi, Türk mitolojisinde dağ ve taşların bile inanç unsuru olduklarını gösterir (Yayın 2012: 82). Rüyadan, bu ülküyü Bökü Han’la beraber vezirinin de paylaştığı görülmektedir. Bökü Han, rüyadaki Yada taşının özelliklerinden hareketle rüyadan sonra sefere çıkar ve Balasagun şehrini kurar.

Hükümdarların kendilerini gök cisimleriyle ilişkilendirmeleri, rüyalarında bu cisimleri görmeleri; kendilerini kabilenin ve düşmanın gözünde yüceltmek, kendilerinin sıradan biri olmadığını gözler önüne sermek ve topraklarını genişletme ülküsü düşüncesine sahip olduklarını ortaya koymak amacını taşımaktadır. Güneş ve ay güçlü olmanın yegâne sembolüdür. Gök her zaman için sonsuzluğu ifade eder. Gökyüzü daha fazla genişleyebilmenin işaretidir. Türk hakanları, göğün altındaki

her yeri kendi toprakları olarak kabul etmiş ve fethetmeye çalışmışlardır. Bu rüyalar da hükümdarın topraklarını genişletme arzusunda olduğuna bir işarettir.

1.2. Ülkünün Yeryüzüne Ait Unsurlarla Simgeleştirdiği Rüyalar

Türkler maddi olan gökten bahsederken “yer”i de söylerlerdi. Kâinataki bütün olayların kaynağı olan bu gök ve yir-sub, birbirine zıt olsa da birbirini tamamlayarak Türklerin kozmolojisini oluşturur (Esin 2001: 19). Göğe ait unsurların yanında yere ait unsurlar da kutsal kabul edilmiştir. Bu unsurlar Türk mitolojisinde hükümdarların rüyalarında sıklıkla görülerek genişleme politikalarının da sembolleri olarak kullanılırlar.

1.2.1. Ağaç

Ağaç, Türk mitoloji ve destanlarındaki en önemli simgelerdendir. Yer ve gök tanrıları arasındaki iletişimi sağlaması, göğe doğru yükselmesi, dallarının etrafı çevrelemesi, köklerinin derinlerde olması, tarihe tanıklık etmesi ve hayat kaynağı oluşundan dolayı ağaç, hükümdarların genişleme politikalarının simgesi olarak kullanılır. Türk kültüründe bunun en önemli örneği Osmanlı devletinin kurucusu Osman Bey’in rüyasında gördüğü ağaçtır.

i) Rüya Öncesi

Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında, devlet diğer Türk beylikleriyle ve Rumlarla savaş hâlinindedir. Yavaş yavaş güçlenen Osmanlı ailesinin hâkimiyetini meşrulaştırma çabalarında, ilahi ve siyasi teyit aranmıştır. Oğuz seçeresi, hâkimiyet için dünyevi liderlik iddiasını meşrulaştırılırken, ilahi meşruiyet için de Osman Bey ve babası Ertuğrul Gazi etrafında rüya motifi oluşur (Akbiyık 1997: 2). Bu süreçte hem Ertuğrul Gazi hem de Osman Bey gördüğü bir rüyalar dizisi mevcuttur. İlk rüyayı Ertuğrul Gazi, bir geceyi *Kuran-ı Kerim*’in karşısında saygıyla ayakta durarak geçirdikten sonra görür.

“Rüyasında Allah, Kuran’ı Kerim’e gösterdiği saygıdan dolayı soyunu yücelteceğini söyler.”

ii) Rüyalar

Bu rüya Osmanlı devletinin kuruluşu için ilk ilahi teyittir. Bu rüyayı Osman Gazinin gördüğü de söylenir. H. A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu* adlı eserinde Osman Bey’in rüyasını şu şekilde aktarır;

“Bir gün Osman geceyi zâhid bir Müslüman’ın evinde geçirmişti. Uykuya gitmeden evvel ev sahibi odaya girmiş ve rafa bir kitap koymuş. Osman bu kitabın unvanının ne olduğunu sorunca Kuran cevabını almış. Bunun üzerine içinde ne olduğunu sormuş ve ev sahibinden “Peygamber Muhammed vasıtasıyla cihana gönderilen Tanrı sözü” cevabını alınca Osman kitabı almış ve okumağa başlamış. Bu sûretle ayakta, bütün gece okumuş, Sabaha karşı yorgun ve bitkin bir halde uykuya dalmış. Kendisine bir melek görünerek şu sözleri söylemiş; “Mademki sen benim Kelâm-ı Kadimimi o kadar hürmet ve ta’zîle okudun, evlad ve ensalin nesilden nesle aziz ve mükerrerrem olacaktır.” (Gibbons 1998: 19)

Joseph von Hammer, yukarıdaki rüyayı Ertuğrul Gazi'nin gördüğünü belirterek, hayal ürünü garip rivayetlere Şarklıların ve özellikle Müslümanların itibar ettiğini bildirir (Hammer 1996: 60).

Kuran'a gösterilen bu saygıdan dolayı hem Ertuğrul Gazi'ye hem de oğlu Osman Bey'e soylarının yüceltileceği müjdesi verilir. İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk hükümdarları *Kuran*'a gösterdikleri saygıdan dolayı rüyalarında Hz. Muhammet tarafından ziyaret edilmişlerdir. Bu rüyaların ilk örneğini Selçukluların atalarından Lokman görür. Lokman evleneceği zaman zifaf odasında, o zamanın âdetine göre yedi *Kuran* nüshası da rahleler üzerinde dururmuş. Lokman, *Kuran*lara hürmeten o odada zifafa girmek istememiş. Bunu görenler kitapları kaldırıp başka yere götürmeyi teklif etmişler, Lokman bunu da münasip görmemiş. Başka bir eve giderek orada zifafa girmiş. O gece rüyasında peygamberi görmüş. Peygamber, *Kuran*'a gösterdiği bu hürmetten dolayı kendisinin ve çocuklarının dünya ve ahirette izzet ve devlete nail olmaları için dua etmiş (Köprülü 2006: 46). Yöneticilerin dualarında Hz. Muhammet'in dualarını almaları, halk arasında kendilerine kutsallık kazandırır.

Osman Beyin gördüğü ikinci rüya, kuruluş aşamasındaki Osmanlının devlet politikasını belirler. Osman Gazi, rüyasında öldüğünü ve toz haline geldiğini görür. Onun tozundan bir ağaç büyür ve bu ağaçtan altı kol uzar. Bütün insanlar ağacın altında durur. Gölgesi dünyayı sarar. Bu rüya Osman Gazi'nin altı oğlu olacağı ve Osmanlı hanedanının kıyamete kadar devam edeceği şeklinde yorumlanmıştır (Ak-bıyık 1997: 3). Bu rüyayı Âşık Paşaoğlu farklı motiflerle şu şekilde nakleder:

"Bir dervişin koynundan bir ay doğar, gelir, Osman Gazi'nin koynuna girer. Bu ayın, Osman Gazi'nin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç çıkar. Gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında dağlar var. Her dağın dibinden sular çıkar. Bu çıkan sulardan kimi içer, kimi bahçeler sular, kimi çeşmeler akıtır.

Osman Gazi uykudan uyandı. Sürdü, geldi. Şeyh'e haber verdi. Bunun üzerine Şeyh der ki "Oğul Osman! Sana müjde olsun ki Hak Teala sana ve nesline padişahlık verdi. Mübarek olsun ve benim kızım Malhun Hatun senin helalin oldu." Hemen nikâh edip kızını Osman Gazi'ye verdi." (Atsız 1992: 16–17)

Osman Bey'in bu rüyasına F. Köprülü *Osmanlı Devletinin Kuruluşu* adlı eserinde yer verir.

"Osman, misafiri olduğu Şeyh Edebali'den kızını ister. Şeyh iki sene buna müsaade etmez. Osman, bir gece Şeyh'in evinde uyurken bir rüya görür. Edebali'nin koynundan bir ay çıkarak Osman'ın göğsüne girer." (Köprülü 2006: 45)

Oruç Beğ Tarihi'nde bu rüyayı ilk olarak Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Bey'in gördüğü anlatılır. Bunun üzerine de Edebali rüyayı *"Ya yiğit, düşünün tâbiri budur kim bir oğlun ola, adı Osman ola ve benim dahi bir kızım ola Rabia adlu, benim kızımı senin oğlun Osman'a vireler."* şeklinde yorumlar.

Oruç Beğ Tarihi'nin bir başka varyantında anlatıldığına göre birçok cariyesi olduğu halde çocuğu olmayan Ertuğrul Gazi, dindar bir kadınla evlendikten sonra

bir rüya görür. Rüyasında ocağından çıkan bir pınarın deniz halini alarak bütün dünyayı kapladığını görür. Rüyasını Sultan Alâeddin'in veziri Abdülaziz yorumlar. Bir çocuğunun olacağını ve soyunun dünyayı yöneteceğini müjdeler (Akbiyık 1997: 4).

Ömer Lütfi Barkan *Kolonizatör Türk Dervişleri* adlı eserinde farklı kaynakları bir araya getirerek rüyanın farklı varyantlarını ve özelliklerini verir (Barkan 1974). Giese'nin neşrettiği *Tarih-i âli Osman* adlı eserde de rüyayı Ertuğrul gazinin gördüğü belirtilmektedir. Ertuğrul Gazi, rüyayı tabir ettirmek için suret değiştirerek Konya'ya gider ve orada Alâeddin'in veziri Abdülaziz'e bu rüyayı yorumlatmayı düşünür. Fakat halk, rüyanın tabirini Abdülaziz'in değil, aziz bir şeyhin yapabileceğini söyler. Babinger'in neşrettiği "*Uruc Bey*" tarihinde ise Ertuğrul'un gördüğü rüyayı tabir eden şeyh, Konya'da oturan Alaeddin'in bile itikat ettiği meşhur ve zengin bir şahsiyet olan Edebalı'dır. Ertuğrul, oğluna Edebalı'nın kızıyla evlenme zorunluluğunu bu tabirden sonra anlatır (Barkan 1974: 287).

Bu rüyanın bir diğer varyantı ve belki de en renkli olanını N. S. Banarlı, İdrîs-i Bitlîsî'den şu şekilde aktarır;

"Osman bir rüya görür: Edebalı'nın bedeninden bir ay çıkmakta, bu ay dolunay halinde gelip Osman'ın göğsüne girmektedir. Ardından karnından büyük bir yeşil ağaç çıkar; Kafkasya, Atlas, Toroslar ve Balkanlar bu ağacın gölgesinde kalmakta, ağacın köklerinden Dicle, Fırat, Nil ve Tuna fışkırmaktadır. Bereketli tarlalar, gemilerin aştığı ırmaklar, hilâlin taçlandığı altın kubbeli şehirler, ezan sesinin yükseldiği minareler görülmektedir. Ağacın yaprakları birer kılıca dönüşmekte, rüzgâr onları İstanbul yönüne sürüklemektedir. Bu, iki denizin akıntılarının birbirine karıştığı ve iki kıtanın birbiriyle buluştuğu yer de yer alan bir şehirdir; iki safirle iki zümürdün arasında yer alan, bir yüzüğün taşıını oluşturan elmasa benzemektedir; yüzük ise, tüm dünyayı kapsayan geniş bir yerin halkasıdır." (Banarlı 2001: 511-512)

Bu varyantta ayrıntı verilerek Osman Bey'in topraklarını Kafkaslardan Toroslara, Dicle'nin aktığı topraklardan Tuna nehrinin kıvrımlarına ve en önemlisi de İstanbul'a kadar genişleteceği bildirilir.

iii) Rüya Sonrası

Türk mitolojisinde ayın, bazen gücün bazen de dişiliğin sembolü olduğu daha önce belirtildi. Buradan hareketle rüyanın varyantlarının çoğunda ortak olan motiflere göre Edebalı, Osman'ın rüyasında gördüğü ayı kızı Mal Hatun'a; ağacı ise bu evlilikten doğacak soyun dünyaya hâkim olacağına bağlar.

Rüyada görülen ayın Mal Hatun'u karşılaması, ay simgeciligiyle örtüşse de ayın, Türk kültüründe mutlak iktidarın asıl sahibi olan Tanrı'nın kendi iktidarından bir payı, yeryüzündeki temsilcisi Osman'a devretmesinin simgesi olduğu söylenebilir. Rüyada geçen ay, Edebalı'nın Osman'a verdiği icazetin, kutsal yetkinin, bir anlamda da imparatorluğun meşruluk belgesinin simgesidir (Kocabiyyık 2004: 5). Osman'ın rüyasında beliren ayın bir başka anlamı da olabilir. Edebalı'den çıkan ayın (Bazı kaynaklarda hilâl olarak geçmektedir) Osman Bey'in koynuna dolunay olarak girmesi, olgunlaşmayı ifade eder. Osman'ın şeyhinden hilâl evresinde çıkan ayın, kendisine dolunay evresindeyken gelmesi, yaşlanmayı belki de kemale ermeyi ifade edebilir.

Orman ve ağaç kültü bütün dünya milletlerinin kültürlerinde ve hemen bütün dinlerde görülen motiflerden biridir. Orman kültü, ilkel toplulukların orman ürünleriyle ve avcılıkla geçindikleri devirlerden kalmıştır (İnan 1995: 62). Ötügen ormanlarının Göktürkler için önemi bunun işaretidir. Orman kültürüyle birlikte ağaçların da önemli olduğu bu dönemlerde, her kültürün öne çıkan “kutsal ağaç” motifi vardır. Dünya milletlerinde hayat ağacı, kozmik ağaç gibi adlarla karşılaşılır. Türk kültüründe kutsal ağaç; hayat ağacı olarak vücut bulur (Ögel 1995: 480). Hayat ağacı ilgili olarak Pervin Ergun *Türk Kültüründe Ağaç Kültü* adlı eserinde şu bilgileri verir;

“Mitolojik bir sembol olarak birçok mucizeyi gerçekleştirir. Hayat bahşederek üç âlemi birbirine bağlar. Bu olağanüstü ağaç, hem canlıların-özellikle insanların- üç âlemdeki işlerini düzenler, hem dünyanın düzenini temin eder, hem de içinde bulunduğu topluma ortak bir bağ, dayanışma, yakınlık sağlar. Bu ağacın temel vasfı ebedî canlılıktır. Dünyanın üç tabakasını temsil eden hayat ağacının kökleri, gövdesi ve dal-budaklarıyla, kozmik düzeyler arasında sağladığı iletişimle ideal bir semboldür. Allah’ın “el-hayat” sıfatını sembolize eden hayat ağacı, yeşil kaldığı müddetçe dünyanın var olacağına inanılmaktadır. Hayat ağacı tektir, yalnız ağaçtır ve kâinatın bel kemiğidir. İnsanın kemikleri de hayat ağacıyla özdeşleştirilir. Soy ağacı, soy kütüğü vs insan ile hayat ağacı arasındaki bağı gösterir. Hayat ağacı, dünya ile yer arasında kutsal değnek olarak da tanımlanır. Gökyüzünü tutan bu değneğin en önemli özelliği gökyüzündeki ruhların yolu olmasıdır. Şaman da bu yolu trans halinde iken kullanır.” (Ergun 2004: 145–146).

Hayat ağacı, Osman’ın rüyasında olduğu gibi soyun devamlılığını sağlayan nesillerin sembolüdür. Hayat ağaçları büyük devletler kurma yolunda ilerleyen Türk hakanların var olma düşüncelerini simgeler. Türk hakanlarının bazılarının hayat ağacında doğdukları (Uygurların hakanı Bökü Han), bazılarının da soyunun hayat ağacında yaşayan bir kadınla (Oğuz Kağan’ın ikinci eşi) devam ettiğine inanılır.

Türk kültüründe Tanrı’nın kut vererek hakanlara devleti yönetme vazifesi verdiğinden daha önce bahsedildi. Bu kurucu hakanlar hayat ağacından güç ve kuvvet almaktadır (Ergun 2004: 180). Osman’ın soyunu temsil eden hayat ağacı kendi rüyasında belirir. Rüya Osman’ın kendi göbeğinden çıkan ve Tann’nın yanına kadar uzanan kozmik ağaç, Tanrı’nın verdiği yönetme yetkisinin cisimleşmiş hâlidir. Ağaç yerle gök arasındaki bağı kurarak Osman’a verilen yönetme yetkisinin gökten geldiğine işaretler (Kocabıyık 2004: 5).

Rüyanın yer aldığı kaynakların çoğunda Osman Bey’in göbeğinden çıkan ağacın türü hakkında bilgi yokken, bazı kaynaklarda bunun çınar ağacı olduğu bildirilir. Çınar ağacı Türk düşüncesinde kökü, gövdesi, etrafa uzayan dalları ve güzel yapraklarıyla “ulu ağaç” veya Dede Korkut’ta yer aldığı gibi kaba ve büyük bir ağaç olarak kabul edilir (Ögel 1995: 477). Çınar ağacı, Osmanlı’da devletin ihtişamını ve saltanatını karşılayan ve daha çok Osmanlı’nın ilerleme ve genişleme devirlerinde kullanılan bir semboldür. İmparatorluğun haşmeti, yine haşmetli bir ağaçla sembolize edilir. Osman Bey’in düşlediği ihtişamlı devlet rüyasında çınar ağacı olarak belirlir.

Bu rüya etrafında oluşan efsane, bir dünyevi ve ilahi otoriteyi ima eden ve Osman Gazi ile soyunun Balkanlar, Anadolu ve ötesinde toprak ve iktidar için rakiplerine karşı kazandıkları başarıları haklı gösteren, imparatorluğun kuruluş efsanelerinin en dayanıklılarından biridir (Finkel 2007: 2). Ö.L. Barkan’a göre bu türden rüya hikâyelerinin tarihî bir hakikat gibi düşünülmesi yanlıştır. Bu rüyanın Oğuz efsanesi olduğu ve hem Paris nüshasında hem de Reşidüddin’in Farsça Oğuzname-sinde benzer bir şekilde yer aldığını belirtir (Barkan 1974: 286). F. Köprülü, bu motifin Osmanlı sülalesine bağlanmasını iki kaynağa bağlar. İlki, Reşidüddin’in eserinde anlattığı geleneğin Anadolu Türkleri arasında sözlü olarak yaşadığı ve Osman-lının buradan faydalandığı şeklindedir. İkincisi ise, bu motifin Reşidüddin’in eserinden kaynaklandığı şeklindedir (Köprülü 2006: 6–7). Fakat asıl amaç; millet büyük-lerinin şahsiyetinde Türk milletinin kendi yarını için rüya görebilmesidir. Bütün büyük milletler, önderleri böyle rüyalar görebildikleri ve gördükleri bu rüyaları gerçekleştirebildikleri ölçüde büyürler (Banarlı 2001: 512). Nitekim bu rüya sonrasında yapılan izdivacın, Osmanlının Asya’daki diğer Türk kabileleri üzerinde egemenlik kurma çabılarına ilahi bir meşruiyet verme arzusu içerdiği ortadadır (Köprülü 2006: 459).

“Rüyayı gören Osman Gazi’nin, bu Şeyhin kendisini ve gücünü çok iyi tanıması (Şeyhin iki yıl misafiri olmuştur) ve gölgesi âlemi tutan bir ağaç hayaline sahip olacak kadar siyasi emeller besleyecek vaziyette bulunması; rüyayı tabir eden Şeyh Edebali’nin de hiç olmazsa, böyle bir rüyanın ifade ettiği fikrin ileride gerçekle-şeceğini sezecek bir tecrübeye sahip oluşu manidardır.” (Barkan 1974: 287) Yapılan evliliğin karşılığında Edebali de Osman Gazi’den toprak alacağına dair bir belge alır. Hatta yazılı bir belge olarak değil de kılıç olarak verilir (Barkan 1974: 288).

1.2.2. Ateş

Türk mitolojisinde devleti kuran kişinin ve soyunun siyasi hâkimiyetlerini kurabilmeleri için Tanrı tarafından rüyada teyit aldıkları ve bu rüyanın gerek devletin kuruluşu sırasında gerek genişleme politikalarında ve gerekse devlet işlerinde rehber alındığı bilinmektedir (Akbiyık 1997: 1). Ateş, Türk mitolojisinin önemli öğelerinden ve hükümdarların genişleme politikalarının simgelerindendir. Ateş hayatın temel varlığı; evdeki ateş ocağı da ailenin temel varlığı olarak kabul edilir. Altaylıların ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe “güneş ve aydan ayrılmışsın” demeleri ateşin kaynağının gökteki Ülgen-tanrı kabul ettiklerini gösterir. Yakutlar ocaktaki külün kıpırdamasını içinde çocuk ruhunun olduğuna ve ailede bir çocuk doğacağına haber verdiğine inanırlar (İnan 1995: 67). Selçuklu hükümdarı Selçuk Bey, gördüğü rüyada, soyunun dünyanın dört bir yanına dağılacağını görür.

i) Rüya Öncesi

Büyük Selçuklu devletinin kurucusu Selçuk Bey, babası Dukak Subaşı öldükten sonra on sekiz yaşında başa geçerek birliği sağlamıştır. Oğuzların Kınık boyundandır. Selçuk Bey yönetimindeki Oğuz Türkleri genişleyerek Anadolu’ya yerleşmişlerdir. Selçuk Bey bir gece devletin geleceği ile ilgili bir rüya görür.

ii) Rüya

Rüyasında;

“Ateşe işediğini ve ateşin kıvılcımlarının dünyanın doğusuna ve batısına sıçradığını görür. Bir tefsirciye danışır, o da, kendi kuşağından

beylerin dünyanın dört bucağına hâkim olacağını müjdelir.” (Divitçi-oğlu 1994: 64)

Selçuk Bey rüyasında ateşe işediğini görür. Kutsal olarak kabul edilen “ateşe” işlemek, Türk kültüründe saygısızlık olarak kabul edilir. Selçuk Bey’in danıştığı tefsirci ise dünyanın dört tarafının hâkimiyet altına alınacağını söyler.

iii) Rüya Sonrası

Türk kültüründe ateş bir fal unsuru olarak kabul edilir. Ateşe bakıp fal açmak Orta Asya Türklerinde çok yaygın bir âdettir. Özbek hanlarından Kocugum çadır çadır dolaşarak ateşe yağ atıp kadınların falına bakar ve doğuracakları çocuklar hakkında bilgi verir (İnan 1995: 68). Göktürkler başta olmak üzere birçok Türk devletinde ateşin kötü ruhları kovduğuna ve her şeyi temizlediğine inanılır. Bu yüzden ülkelerini ziyaret eden yabancıların ateş yolundan geçmelerini isterlerdi.

Ateşe sonsuz bir saygı vardır. Ateşe tükürmek, su ile söndürmek, ateşe işlemek, sert cisimlerle karıştırmak, kötü söz söylemek yasaklanmıştır (Ögel 1995: 519–520). Bu saygıya rağmen Selçuk Bey’in rüyada ateşe işlemesi, ateşe saç yoluyla fal bakma geleneğine bağlanabilir. Ateşe işlemeye kendi vücuduna ait bir unsur, ateş yoluyla yine kendi soyunun geleceği hakkında bilgi vermektedir. Ateşin kıvılcımlarının sağa sola dağılması kendisinden türeyeceklerin dünyanın sağına soluna hâkim olacaklarına işaret eder.

Türk mitolojisinde hükümdarların gördükleri rüyaların çoğu, bazı kültürel sembolleri kullanarak genişleme politikalarının işareti olmuşlardır.

Türk mitolojisinde topraklarını genişletme ülküsü taşıyan rüyaları kimlerin gördüğü ve rüyalarda geçen kültürel unsurlar aşağıdaki tabloda bir arada verilmiştir.

Rüyalarda Topraklarını Genişletme Ülküsünü Simgeleyen Unsurlar						
Rüyayı Gören	Göğe Ait Unsurlar				Yeryüzüne Ait Unsurlar	
	Güneş	Ay	Yıldız	Yada Taşı	Ateş	Ağaç
Bökö Han				•		
Altay Hakanı	•	•	•			
Moğollar/ Dei Seçen	•	•				
Moğollar/ Kaçuli			•			
Selçuk Bey					•	
Ertuğrul Gazi						•
Osman Bey						•

Tablo 1: Mitolojide Topraklarını Genişletme Ülkülerinin Simgeleri

Türk mitolojisinde hükümdarların, hanların topraklarını genişletme ülküsüne sahip rüyalarında en çok göğe ait simgeler yer alır. Göğe ait bu simgeler Türk kültüründe gücün ve hükümranlığın sembolüdürler.

Rüyalarda göğe ait unsurlar yedi (%64) defa kullanılırken yeryüzüne ait unsurlar dört (%36) defa kullanılır. İslamiyet öncesinde Türklerin hükümranlığı, göğe ait unsurlarla sembolize edilir. Güneş, ay ve yıldızlar hem Gök Tanrı’nın hem de

onun temsilcisi hükümdarların simgeleridir. Yada taşı, 'Gök Tanrı'nın insanlara armağanıdır. Yeryüzünde olsa da, gökyüzünden indirildiğinden göğe ait unsur olarak kabul edilmelidir.

2. Hükümdarın Doğumunu veya Kutsallığını Bildiren Rüyalar

Türk devlet yönetiminde kağanların, hakanların, padişahların, hükümdarların devleti yönetme yetkisinin kendilerine Tanrı'nın verdiği bir kut olduğuna inan-dıkları, bu yüzden bu görevi ilahi ve kutsal bir görev olarak gördükleri önceki bölümden belirtildi. Hükümdar, siyasi iktidarı, Tanrının yeryüzündeki temsilcisi sıfatıyla "Tanrı'nın yarlığı" ile kurnaya çalılır.

Devlet yönetiminin babadan oğula geçmesi, hükümdardan sonra yine "Tanrı'nın yarlığı" ile iktidara sahip olacak çocuklarına da kutsiyet kazandırır. Hükümdarlar, kendilerine gösterilen bağlılığın, çocuklarına da gösterilmesi ve çocuklarının zorluk çekmemesi için politikalar üreterek bu bağlılığı tesis etmeye çalışırlar. Bu kutsallığı kazandırma düşüncesinde rüyalarından da faydalanılır. Hükümdarın kendisi, eşi veya hükümdar sülalesine yakın bir kişinin rüyada göreceği ve doğacak çocuğu işaret eden göğe ait ve tanrısal işaretler, kutsallaştırma düşüncesinde rüyanın ne derece önemli olduğunu gösterir. Bu rüyalarda, yine kültürün farklı katmanlarında yer alan bazı motiflerden yararlanılır. Ağaç, ateş, koç, balık, kuş gibi öğeler rüyalarda hükümdarın doğumunu ve onun kutsallığını nitelerler. Bu simgeler, bitkiler, hayvanlar ve nesneler olmak üzere üç grupta toplanabilir.

2.1. Doğumun ve Kutsallığın Bitkilerle Simgeleştirdiği Rüyalar

Hükümdarların doğumuna ve kutsallığına işaret eden en önemli bitki, daha önce belirtildiği gibi genişleme ülküsünün göstergesi olan ağaçlardır. Bu rüyalara ilk örnek olarak, Osman Bey'in rüyasının bir örneği olan ve Reşidüddin, *Câmi'üt-Tevârih* adlı eserinin Oğuz ananelerini anlattığı bölümünde yer verdiği rüyadır. Rü-yayı Selçuklu Subaşılarından (Komutan) Arslan Bey görür. Rüyasında çocuklarıyla ilgili müjdeli haberler vardır.

i) Rüya Öncesi

Tuğrul Bey ve Çağrı Bey; Arslan Bey'in çocukları, Selçuk Bey'in de torunlarıdır. Selçukluların teşkilatlı devlet düzenine kavuşmaları bu iki kardeş döneminde. İki kardeş ilk önce babaları Arslan Bey'i esir eden ve esaret altında ölmesine neden olan Gaznelileri mağlup ederler. Daha sonra Nişabur kentinde bağımsızlıklarını ilan ederler. Tuğrul Bey, düzenli devletin ilk hükümdarıdır. Arslan Bey, çocukları Selçukluları dirliğe kavuşturmadan önce bir rüya görür.

ii) Rüya

"Kendi göbeğinden çıkan üç büyük ağaç gövdesi büyür, büyür her tarafa gölge salar ve tepeleri göklere erer. Bunu kabilenin kâhinine söyleyerek tabir ettirir. Bu kabile içinden büyük bir hükümdar çıkacağını zaten evvelden haber vermiş olan kâhin, bu adama çocuklarının hükümdar olacağını, fakat bu sırrı kimseye açmamasını tembih eder." (Köprülü 2006: 46)

iii) Rüya Sonrası

Ağacın ileride hükümdar olacak çocukları önceden müjdelemesi Türklerde ağacın kutsal bir simge olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir. Osman Bey'in rüyasında, ağacın Türk kültüründeki kutsallığı ön plandaydı. Bunların yanında, ağacın dikey olması, yerden bitmesi, yapraklarını kaybedip yeniden kazanabilmesi, kendisini sayısız kez yenilemesi, süslü ve güzel olması kutsallığını artırır (Eliade 2003: 270). Türklerde ağacın hükümdar sülâlesi timsali olarak görülmesinde bu kutsallık ön plandadır. Hükümdar makamları birer "yış" (orınanlık dağ) olarak kabul ediliyordu (Esin 1979: 88). Ağacın biçimine olduğu kadar biyolojik özelliklerine de bağlı tüm bu nitelikler Türklerde ağacı bir evren simgesine dönüştürür.

Rüyada babanın göbeğinden çıkan ağaç, gölgesi her tarafı tutacak şekilde ve tepesi göğe çıkacak kadar büyüyor. Babanın üç oğlunun olacağını ve hükümlüklerinin bütün dünyaya yayılacağını önceden haber veren bu rüya, bu çocuklara beklenen kişiler olduklarından kutsallık kazandırmaktadır.

Gazneli devletinin tarihinde de hükümdarların doğumunun haber verildiği rüyalar yer alır. Gazneli devleti X-XII. yüzyıllarında Maverâünnehir, Hindistan ve Horasan'da hüküm süren bir Türk devletidir. Gazneli devletinin kurucusu Alp Tegin olsa da, düzenli devlet teşkilatını damadı Sevük Tigin kurar. Gazneliler, Sultan Mahmut döneminde sınırlarını genişletirler.

i) Rüya Öncesi

Hükümdarın doğumunun bir ağaç ile sembolize edildiği rüyayı Sultan Mahmut (Mahmud Gaznevî)'ün babası Sevük Tigin görür. Rüya, XIII. asır müverrihi Cuzcânî'nin *Tabakât'ı-Nâsırî*'sinde yer alır. Sevük Tigin, rüyayı karısı doğum yapmak üzereyken görür.

ii) Rüya

"Kendi evindeki bir ateşlikten bir ağacın çıkarak bütün dünyaya gölge saldıgını görmüş ve bir tabirci bunu, onun fatih bir oğlu olacak şeklinde yorumlamıştır." (Köprülü 2006: 46)

Bu rüyada, evin ateşliğinden çıkan bir ağacın bütün dünyaya gölge salmasından bahsedilmektedir.

iii) Rüya Sonrası

"Tanrı, insanlara et yemeyi emredene kadar insanların ateşe ihtiyacı yoktu. Ülgen gökten biri kara, biri ak iki taş getirdi. Kuru otları avucunda ezerek bir taşın üzerine koyup diğeriyle vurdu, otlar ateş aldı. Böylece insanlar ateş yakmayı öğrendi. Ülgen; Bu taş atamın kudretinden taşa düşmüş ateştir, dedi." (İnan 1995: 66) Bu mitolojik metin, ateşin kutsallığını tanrının insanlara bir armağanı olmasına bağlar. İki taşın çakılmasıyla elde edilen ateş, kutsal kabul edilip ayin ve törenlerde kullanılırken, kibritle yakılan ateş kutsal kabul edilmediğinden ayin ve törenlerde kullanılmamıştır. Aile ocağı kültü ile ateş kültü ayrı düşünülmemelidir. Bu yüzden aile ocağında yanan ateş, nasıl yakılırsa yakılsın kutsal kabul edilmiştir (İnan 1995: 66). Rüyadaki "evin bir ateşliği", evin ocağını simgeler.

Türkler için evin ocağı çok önemlidir. Başlangıçta her ailenin bir ateş veya ocağının var olduğu düşünülüyordu. Aile ateşinin, aile için ailenin atası tarafından keşfedilmesi, aile ocağının kutsallığını artırır. Anadolu'da bu inanış devam etmektedir. "Ata ocağı", "Baba ocağı" gibi sözler de eski inanışların, bu güne gelen izleridir (Ögel 1995: 502).

Aileye, aile atası tarafından verilen ateşin, aile ocağında devamlı yanması, aynı zamanda soyun devamının sembolüdür. Bu rüyada Sevrük Tigin'in rüyasında gördüğü ateş, her ne kadar kendi evininin ocağından çıksa da, hükümdarın evinin aynı zamanda ülkeyi temsil etmesi, rüyada müjdelenen çocuğun hem aile soyunu hem de hükümlanlığı devam ettireceğine işarettir. Hükümdar Sevrük Tigin'in, "Ocağın devamı" için doğacak çocuğunu rüyasında görmesi, müjdelenen çocuğa kutsallık atfeder.

Rüyada dikkat çeken bir diğcr husus da ateşin kaynağının çoğu zaman ağac olmasıdır. Ateşten çıkan ağac, bu ateşin devamlılığı için aynı zamanda ham maddedir. Doğumu bir ağac la sembolize edilen Gazneli Mahmut'un, ocağın devamı için yanmaya hazır olması, devletin bekası için fedakârlıklardan kaçınmayıp sürekli çalışacağı anlamına gelir. Bu rüyayla Gazneli Mahmut'un halk arasında kutsallığı artacaktır.

2.2. Doğumun ve Kutsallığın Hayvanlarla Simgeleşt iği Rüyalar

Türk mitolojik metinlerinde sıklıkla rastladığımız hayvanlar, rüyalarda hükümdarın doğumunu müjdelcr ve gücüne güç katarak kutsallık kazandırır. Bazıları ongun olarak kabul edilen bu hayvanların birbirinden farklı özellikleri, hükümdarları kutsallaştırma düşüncesine hizmet eder.

2.2.1. Balık

Balık Türk mitolojisindeki önemli hayvanlardanır. Altay mitolojisinde yaradılış destanında Tanrı Ülgen'in, dünyanın yarattığı üç balığın üzerine konduğu anlatılır. Verbitskiy'in derlediği *Altay Yaradılış Destanı*nda anlatıldığına göre, Tanrı Ülgen uçsuz bucaksız suyun üzerinde uçarken, içine doğan bir ilhamla denizden çıkan taşı tutar ve üzerine oturur. Tanrı Ülgen, sudan çıkan Akanay'ın yardımlarıyla yaratma gücüne ve öğretisine sahip olur. Tanrı Ülgen, yer ve göğü yarattıktan sonra, çok büyük üç balık yaratır ve dünyayı bu balıkların üzerine koyar. Balıkların ikisini kenarlara, birini ise tam ortaya koyar. Ortada bulunan balığın başı kuzeye bakmaktadır. Başını biraz eğerse tufan olur, çok eğerse dünyayı su basar. Balıklar kımıldayıp dünyayı su kaplamasın diye Mandı Şire'ye de balıkları denetleme görevi verir (İnan 1995: 19-20). Balık, dünya düzeninin önemli öğelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

i) Rüya Öncesi

Göktürklerde hükümdarın veya prensin doğumunun müjdelendiği rüyayı Pao görmektedir. Pao'nun bir çocuğu olmadığından sembollerle dolu bir rüya görür. Rüyadaki en önemli simge balıktır. Çocuksuzluk rüya öncesinin hareket noktasıdır.

ii) Rüya

"Bir gün, tanrının kendisine bir erkek evlât vermesi için dua etmektedir. Bu sırada gözüne tepesinde iki boynuzu bulunan büyük bir balık görünür. Bu acayip balık, kurban kesilen yere yaklaşarak bir süre sonra kaybolur. Ertesi akşam karısı da aynı balığı, adam şeklinde elinde bir şey tutmuş görür. Bu yaratık elindeki parlak şeyi kadına verir. Bir oğlu olacağını müjdelcr. Üç ay sonra çocuk doğar. Doğduğu

zaman sol elinde adının (Yuen-Hay)yazılı bulunduğu görülür.” (Uraz 1994: 260)

Bu rüyada prensin doğacağı, önce boynuzlu balık olarak görülen daha sonra da adama dönüşen bir varlık tarafından müjdelenmiştir. Çocuk doğduğunda isminin Yuen-Hay olarak sol elinde yazılmış olması halk içinde geleceğin hükümdarına kutsallık kazandıracaktır.

Bu rüyayı Saadettin Gömeç farklı bir varyantıyla vermiştir. Bu varyantta bazı motiflerin değiştiğini görmekteyiz. Bu varyantta Pao, boynuzlu balığı rüyasında değil gerçek hayatta karısıyla beraber görmüştür. Kadın, sabah gördüğü bu ilginç balığı ertesi gece rüyasında bir adam suretinde görür. Rüyasında;

“Bir insan suretinde, elinde yarım halde bir tavuk yumurtasına benzeyen bir şeyle kendisine doğru gelirken gördü. Bu nesne acayip bir şekilde parlıyordu. Adam onu kadına verdi ve “bunu ye, bu güneşin tohumudur. Çok ünlü bir oğlun olacak” dedi” (Gömeç 2006: 305)

iii) Rüya Sonrası

Türk kültüründeki insandan hayvana veya hayvandan insana dönüşüm motifi Pao'nın gördüğü rüyanın hareket noktasıdır. Boynuzlu balık, kadının rüyasına girdiğinde genç bir delikanlıya dönüşür. Adamın kadına yemesi için verdiği yumurtaya benzeyen parlak nesne, güneş tohumudur. Metinde, güneş erilliğinin simgesidir. Balığın rüyada boynuzlu olması, bu boynuzlu balığın daha sonra genç bir delikanlıya dönüşmesi ve güneşin erilliği karşılaşması gibi işaretler doğacak çocuğun erkek olacağını müjdelir. Erkek çocuğun, ileride hükümdar olabilmesi için hayatı etrafında kutsal sayılan bazı olağanüstülükler yaşanmalıdır. Bu olağanüstülüklerin ilki doğumdan önce görülen müjdeleyici bir rüyadır.

Doğan çocuğun sol elinde isminin (Yuen-Hay) yazılı olması, elinde veya avucunda kanla doğma motifini hatırlatır. Moğol hükümdarı Timuçin, elinde aşık kemiğine benzeyen bir kan pıhtısı ile doğmuştur (Roux 2001: 61). Elindeki kan pıhtısının aşık kemiğine benzetilmesi, aşık kemiğinin milletlerinin kültür tarihindeki önemine işaret etmektedir. Birçok millet tarafından kehanet aracı olarak kullanılan bu kemiğin zenginliği sonsuzdur. İskeletin korunabilen en küçük, elle tutulması kolay olan aşık kemiği, varlığın tüm özünü içerir ve en azından baba soyunu devam ettiren yaşam ilkesi içerisindeki başlıca kemik olarak bilinir. Aşık kemiği baba soyunu gösterirken kanın anne soyunu işaret ettiği bilinmektedir. Eril olan her şey gibi, aşık kemiği gökten gelir ve tanrının soyun devamı için bir hediye olarak kabul edilir (Roux 2001: 61). Doğacak çocuğun isminin Yuen-Hay olarak sol elinde olması, doğmadan evvel kutsallığını artırır.

2.2.2. İnek-Öküz (Boğa)

Türk mitolojisinde boğa, bazı kavimlerin türediği hayvan olarak kabul edilir. Boğa veya öküz bazı kavimlerde alplık ongunudur. Tonyukuk yazıtında da hükümdar yağlı, semiz bir boğayla kıyaslanmaktadır. Boğa, kuvvet ve kudretin sembolü olduğundan hükümdarlığın simgesi olarak seçilmiş ve egemenlik simgesi olarak tuğlara çizilmiştir. Bu çizimlerde boğa göğün unsuru (Gök boğa) olarak resmedilir (Çoruhlu 2006: 147-148). Hükümdarın doğumunun veya kutsallığının bir rüyada inek ve öküzle sembolize edilerek müjdelenmesi, Moğollarda Timuçin'in doğumunda yer alır.

i) Rüya Öncesi

Bir Moğol olan Horçi, Timuçin'in hükümdar olmasını arzular. Timuçin'in gelecekte hükümdar olacağını rüyada görür (Temir 1986: 56).

ii) Rüya

"Göksel bir belirti geldi ve de bunu kendi gözlerimizle gördük. Bir vahşi inek geldi ve Camuka'nın etrafında döndü. Daha sonra boynuzları ile bir araba üzerine kurulmuş olan çadırı yıkarak Camuka'ya vurdu. Bu arada boynuzlarından bir kırıldı. Daha sonra boynuzu bulunmayan bir vahşi öküz büyük çadırın alt direklerini kaldırdı. Oraya yapıştı, onları çekti ve Timuçin'in arkasından dolanarak böğüre böğüre geldi. Bunlardan biz Gök ve yeryüzünün mutabık kalarak Timuçin'in bu halkın hükümdarı olarak seçtiklerini anladık. Göksel işaretler bunları bize gözlerimizle gördürerek uyardı." (Roux 1998: 72)

Rüyada iki vahşi hayvanın dövüşünden bahsedilmektedir. Rüyanın asıl kahramanı Timuçin'dir.

iii) Rüya Sonrası

Erkek ve dişi olmalarından dolayı bu iki hayvan gök ve yerle özdeşleştirilmiştir. Hakanların kutsallıklarını kazanmalarında gök ve yer ruhları rüya yoluyla işaretçi olabilirler. Horçi'nin gördüğü bu rüyada da hem gök ruhları hem de yer ruhları Timuçin'in ileride hükümdar olacağını müjdelemektedir. Yer ve gök ruhlarının Timuçin'in hükümdarlığı konusunda mutabık olmaları, Timuçin'in bu görevi yer ve gök ruhlarının yarlığıyla elde edeceğini gösterir.

2.2.3. Koç

Koç, Türk kültüründeki ongun hayvanlardandır. Göktürkler zamanında toprağa sunulan kurbanların başında koç gelir. Dede Korkut hikâyelerinde de törenlerde "koyundan koç" kurban edilmiştir. Koçun boynuzları ve başı birçok kültürde yiğitliğin, kahramanlığın, üretkenliğin sembolü olarak kullanılır.

Tabgaçlar'ın Gök Tanrı'ya sundukları kurbanların başında beyaz koçlar gelir. Diğer renklerdeki koçlar yer tanrısının hayvanı olarak kabul edildiklerinden matem törenlerinde kurban edilmişlerdir (Çoruhlu 2006: 152). Hıtay sülalesinde de hükümdarın doğumu görülen bir rüyada müjdelenir.

i) Rüya Öncesi

Hıtay sülalesinin imparatorlarından İ-hsin'in annesi hamile iken bir rüya görür. Rüya doğacak çocuğa kutsallık kazandıracaktır.

ii) Rüya

"Bir koç görür. Koçu elleri ile yakalar. Boynuzlarından ve kuyruğunda tuttuğu gibi dışarı atar."

iii) Rüya Sonrası

Boynuzlu ve kuyruklu koçun prenslik alameti olduğu Hıtaylarda, bu rüya yeni bir prensin doğumunu müjdelemektedir (Ögel 1989: 560). Koç erkek çocuğa işarettir.

2.2.4. Kuşlar

Kuşlar Türk kültüründe ongun olarak kabul edilir ve Göktürklerde olduğu gibi bayraklarda sembol olarak kullanılırlar. Türk destanlarına göre her boy, yarıcı bir kuşu sembol olarak alır. Bu kuşlar aynı zamanda göğe ait olduklarından kutsal kabul edilmiş ve avlanıp etlerinin yenilmesi yasaklanmıştır. Kahramanlığın işareti olan kuşların adları; güç, yiğitlik ve kahramanlık kazandırmaları arzusuyla erkekler ad olarak verilir. Tuğrul, çağrı, sungur, şahin, laçın gibi doğan adları bu düşünceyle insan isimleri olarak kullanılır (Ögel 1995: 127). Kuşların bu özellikleri rüyalara yansiyarak hükümdar soyuna kutsallık kazandırır. Bu rüya motifine en iyi örnek Geser Han'ın annesinin gördüğü rüyadır.

i) Rüya Öncesi

Geser Han, Altay ve Moğol destan ve efsanelerinde adı geçen bir hükümdardır. Gerçekleştirdiği akınlar ve yaptığı kahramanlıklar uzun destanlarda işlenmiştir. Efsanevi özellikler gösteren Geser Han'ın tarihî yaşamı hakkında çok az bilgi vardır. Doğumuyla ilgili anlatılan olağanüstülüklerin başında doğumunun rüyayla annesine müjdelenmesi gelir.

ii) Rüya

“Gökten inen ve ağaçkakana benzeyen bir kuş görür. Bu kuş kadının karnına girer ve tekrar çıkmak için çaba sarf eder.” (Ögel 1989: 593)

iii) Rüya Sonrası

Türk mitolojisinde, hakanlar veya imparatorlar tanrının yeryüzündeki temsilcileridir. Hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden korusun tanrıdır. Türklerin büyük başarılarından bahsederken hakan veya beyler daima “tanrının inayeti ile” demeyi ihmal etmemişlerdir (İnan 1995: 26). Buna karşılık imparator, doğumundan ölümüne kadar hayatının her aşamasında tanrıdan yardım görür. Tanrı, kutsal bir simgenin ruhunu imparatoru doğuracak kadının karnına göndererek, doğacak çocuğun kutsallığını sağlar.

Moğollarda kartal, doğan ve ağaçkakan ongun olarak kabul edildiklerinden kutsaldılar. Aynı zamanda ağaçkakan mutluluğun ve sevincin işareti olarak kabul edilmiştir. Ögel, ağaçkakanın Anadolu'da hoş görülen bir kuş olduğunu belirtir (Ögel 1995: 549). Bu rüya, yeni doğacak hükümdarın ülkesine mutluluğu ve refahı getireceğine işarettir.

2.2.5. Tavşan

Türkler için ongun olan hayvanlardan biri de tavşandır. Tavşanlar bazı hükümdarların armalarında sembol olarak kullanılırlar. Ongun olmasındaki en önemli etkenler, doğurganlığın simgesi olduğundan bereketi işaret etmesi ve sülalelerin devamını simgelemesidir.

i) Rüya Öncesi

Kuş kılığına giren ruha, Hıta sülalesinin mitolojisinde tavşan kılığında rastlamaktayız. İmparatoriçeleri Ying-t'ien, doğuracağı hükümdarı önceden müjdeleyen bir rüya görür.

ii) Rüya

“Altın bir taç taşıyan düz ve süssüz bir elbise giyinmiş, elinde de bir silah tutan, bir Tanrı karşısına çıkmış. Bu tanrının, yüz ifadesi çok güzel ve kendisi de yakışıklı imiş. Bu tanrının peşinden de on iki tane garip hayvan geliyormuş. Bu hayvanlar arasında bir de siyah bir tavşan varmış. Bu siyah tavşan yürürken birdenbire imparatoriçenin koynuna girmiş. Daha sonra bu siyah tavşandan hamile kalan imparatoriçe, imparator T'ai-tsung'u doğurmuş. İmparator doğarken çadırın üzerine siyah bir bulut gelmiş ve çadırı kapamış. Yine bu sırada gökten yıldırımın çıkardığı bir gürültü ile ateşe benzer bir ışık inerek çadırın bacasından içeri girmiş. Bütün kabile halkı bunu görüp ve şaşırmış.” (Ögel 1989: 559)

ii) Rüya Sonrası

Tanrı böylece doğacak hükümdara kut vermektedir. Birinin başarılı bir kağan olabilmesi için, Tanrı'nın vermesi gereken özelliklerin başında “iyi talih” yani “kut” gelir (Ögel 1988: 574). Tanrı'nın kut vermesi bazen rüyada gerçekleşir. İmparatoriçenin gördüğü rüyada da Tanrı, doğacak hükümdarı rüyada işaret ederek kutlamıştır.

Rüyada tanrının arkasından gelen on iki hayvan, Türklerin On iki hayvanlı takvimini hatırlatır niteliktedir. Bu takvimin dördüncü hayvanı Tavışgan (Tavşan)dır. İmparator T'ai-tsung'un gerçekten de on iki hayvanlı takvimin tavşan yılında doğduğu bilinmektedir. Tavşan yılı, doğurganlığından dolayı nimet ve feragatin bol olduğu yıldır. Bu yılda hükümdarlar, insafılı davranıp adalet dağıtırlar. Barış uzun yıllar devam eder. Bütün ülkede bereket görülür. Yağmur, çeşme ve ırmak suları bol olur (Turan 2004: 102–103). Tavşan yılının bu özellikleri, imparatorun ülkesini refaha kavuşturacağına işaret eder. Ülkeyi bekleyen güzel günler rüya yoluyla müjdelenmiştir. Rüyadan belli bir zaman sonra, tanrının rüya yoluyla işaret ettiği hükümdar olağanüstü bir doğumla dünyaya gelmiştir. Tavşanın sülalenin devamını işaret etmesi, doğacak hükümdarın sülaleye güç kazandıracağına işaret eder. Rüya sonrasında meydana gelen bu olaylar, hükümdara kutsallık kazandırmış ve rüyanın sahiciliği ortaya çıkmıştır.

Rüyada işaret edilen hükümdar doğup büyüdüktan sonra, annesinin gördüğü rüyanın benzerini aynı motiflerle görür.

“Başında çiçek ve yapraklardan oluşmuş bir çelenk taşıyan dış görünüşü çok güzel ve yakışıklı, bir tören alayına da başkanlık eden bir tanrı gördü. Tanrı birden bire gökten yere indi. Üzerinde altın kemerli beyaz bir elbise ve elinde de bir âsa vardı. Peşinden de onu, garip görünüşlü on iki hayvan takip ediyordu. Hepsi de böyle alay halinde giderlerken içlerinde bulunan kara bir tavşan, âni olarak imparatorun göğsünden içeri fırladı ve orada kayboldu. Bu sırada Tanrı, imparatora: - “Sonraki Chin sülalesinin kurucusu olan imparator, sizi çağırmak için elçi göndermiştir. Ona muhakkak gitmelisin.” dedi ve kayboldu.” (Ögel 1989: 559)

İmparatorun gördüğü bu rüya, annesinin gördüğü ve kendisine kutsallık kazandıran rüyanın doğrulayıcısıdır. Tanrının rüyada imparatoru müjdelemesinin kanıtı, imparatorun doğumdan sonra gördüğü rüyada tanrıyla konuşmasıdır. Tanrı, aynı

zamanda hükümdarın başarılı olabilmesi için de kendisine yol göstermekte ve diğer sülâlelerle ilişkilerde yardımcı olmaktadır.

2.3. Doğumun ve Kutsallığın Nesnelerle Simgeleştirdiği Rüyalarda

Hükümdarın kendisinin veya yakınlarının rüyalarında gördükleri bazı nesneler hükümdarı yüceltir. Bu nesnelerin fiziki özellikleri, hükümdarın yüceltilmesinde simge olarak kullanılmalarını sağlar.

2.3.1. Davul

Uygur metinleri incelendiğinde kutsallığa işaret eden rüyalara rastlanılır. Bu metinde yer alan rüyada kutsallık genellikle din adamlarıyla ilgilidir. Bu metinde kutsal olanların tanrının gönderdiği ışıkla seçildiği anlatılır. *Altun Yaruk*’ta bir kişi rüyasını şöyle aktarır;

“92-(16) erte bedük altun küvrüg körür (17) tüşedi:: ol yme altun küvrüg(18) kün t(e)ngri tilgeni teg tegirmi(19) körkle y(a)ruk yaltrık üze kop-(20)-dın singar (yirtinçülerig barça bütürü) y(a)rutu yaltrıtı turur (21) erti.. ol y(a)ruk yaltrık içinte (22) yene sansız sakışsız ontın (23) singarkı burkanlar erdi” (Kaya 1994: 103)

“Ertesi gün rüyasında büyük bir altın davul görür. O altın davul, Gün Tanrının tekerleği gibi (= gökyüzü gibi) yuvarlak, güzel parlak ışık üzerinde bütün ya da tek (Dünyadaki insanların tamamını) aydınlatır. O parlak ışık içinde yine sayısız (= çok miktarda) yalnız burkanlar vardı.”

Altın davul, Tanrı’nın gönderdiği ışığı yansıtarak Burkanları işaret etmektedir. Rüyada altın bir davulun simge olarak seçilmesi ve Tanrının gönderdiği ışığı yansıtması, davul ile gökyüzü arasında kurulan şekil benzerliğindendir. Işığın içinde Burkanların olması, onların halkı aydınlatmak için Tanrı katından gönderildiklerine işarettir. Işığın içinde halkı aydınlatma Burkanlara bir kutsiyet kazandırır.

2.3.2. Merdiven

Merdiven fiziki özellikleri gereği yükseğe çıkmayı sağlayan bir araçtır. Merdivenin basamakları, bir derece düzeni içerisinde yücelmeyi ve belli amaçlara ulaşmayı simgeler. Kişilerin rüyalarında kendilerini merdiven çıkarken görmeleri, daha yüksek bir manevi dereceye yolculuğa işarettir.

Yusuf Has Hacib’in eserinde, rüyada merdivenle kemale erme motifine örnek vardır. *Kutadgu Bilig*’de vezirin akrabası olan, kanaat ve akıbeti söyleyen Odgurnış bir rüya görür (Silahdaroğlu 1996: 9). Akıl ve bilgiyi temsil eden, vezirin oğlu Ögdülmiş, bu rüyayı tabir eder, rüya şu şekildedir.

“6033 Rüyamda bir merdiven gördüm, onun elli basamağı vardı; yüksek ve enli, karşıma dikilmişti.

6034 Ben bu basamaklara birer-birer basarak, yukarı çıktım; sonuna kadar kaç basamak olduğunu saydım.

6035 Son basamakta bir atlı bana su uzattı; ben de alıp, sonuna kadar içtim ve suya kandım.

6036 Ondan sonra havaya yükselerek, göğe uçtum ve yükselip, gözden kayboldum” (Arat 1991: 432).

Odgurmuş her ne kadar kendi gördüğü bu rüyayı ölüme yorsa da, Ögdülmüş aklını ve tabir konusundaki yeteneğini de kullanarak rüyayı şu şekilde yorumlar;

“6037 Ögdülmüş cevap verdi ve: “-Bu rüya çok iyi ve çok güzel bir rüyadır.” Dedi

6039 Bütün rüyalarda yükselme itibara delâlet eder, insan yükseldiği nispette şeref bulur.

6040 Rüyada insan ne kadar yükselirse, onun bahtı ve hâli de o kadar yükselir.

6041 Merdivenden çıkar gibi, onun saadeti yükselir ve adı büyüklük ile şöhrat bulur.

6043 Rüyada merdiven izzettir, insan yükseldiği nispette ve her basamak için ayrı bir itibar görür.

6044 Ne kadar yükselirse, o kadar hürmet görür; saadet, tâlih ve dünya malından nasîbini alır.

6045 Kaptaki suyu alıp içmek kendinin ve neslinin uzun hayata nâil olacağına delâlettir.

6046 Kalkıp göklere uçarak, en yükseklerle çıkman ise, Tanrının senin bütün arzularını yerine getireceğine delâlet eder” (Arat 1991: 432–433).

Metinde elli basamaklı bir merdivenden gökyüzüne doğru çıkarken, son basamakta bir atının verdiği suyu kana kana içip gökyüzüne uçan Odgurmuş’ın, bu rüyayı ölüme yorması sonucu duyduğu endişeden bahsedilmektedir. Türk mitoloji ve destanlarında hükümdarın yanında rüyaları yorumlayan büyücü veya bilge kişiyi, eserde Ögdülmüş temsil eder. Ögdülmüş, rüyada yükselmenin itibara, bahta, saadete, şöhrete; merdivenin ise, izzete, hürmete, nasibe işaret olduğunu söyler ve kaptan içilen suyun soyun geleceğine; uçmanın ise Tanrı katında isteklerin kabul olacağına işaret olduğunu ekler.

Odgurmuş’ın bu endişeye kapılmasının nedeni, yükseğe çıkma ve ölüm arasındaki ilişkidir. Ölüm, insan olma durumunu aşma ve öteki dünyaya geçme demektir. Öteki dünyanın, gökte ya da yüksekte bir yerde olduğuna inanılan dinlerde, ölünün ruhunun dağ patikalarını tırmandığına ya da ağaca çıkıp ipe tırmandığına inanılır (Eliade 2003: 116).

Göge ulaşmak sadece ölümlle ilgili değildir. Ruhların öteki dünyaya giderken kullandıkları bu yol, yaşarken göge ulaşma arzusu olanlar tarafından da kullanılmıştır. Bu yolu kullananlar kutsanmış kabul edilir. Bu yol rüya yolu veya belli ayinlerde kendinden geçmeyle kat edilebilir. Bu yolculuk kimi zaman bir ip, kimi zaman bir ağaç ya da merdiven aracılığıyla gerçekleşir. Türk mitolojisinde Şamanın göge yolculuğu buna örnektir. Bu yolculuk Şamana kutsallığı kazandıran ana etmenidir. Şamanın yükselmesi kimi zaman olağan adakların çerçevesinde Tanrı Ülgen’e varıncaya kadar devam eder. Bu yolculuk için öncelikle bir yurt kurulur ve bunun içine dalları budanmış bir kayın ağacı yerleştirilir ve ağacın üstüne dokuz basamak oyulur. Beyaz bir at kurban olarak seçilir, çadırda ateş yakılır. Şaman bir kaz kuklasına biner ve uçuyormuş gibi yapar. Bundan sonra kayın ağacının basamaklarını yavaş yavaş tırmanarak göğün dokuz katını çıkar ve kendisini izleyenlere, gördüğü her şeyi ve göğün her katını tüm ayrıntılarıyla anlatır. Daha sonra Ülgen’in önünde diz

çöker ve kurbanın ruhunu sunar (Eliade 2003: 118). Ülgen’le tanışma şerefine nail olan Şaman, halkın gözünde kutsanmıştır.

Kutadgu Bilig’de yer alan bu rüya motifi kutsanmaya işarettir. Ruhani yolculuklar, maddi unsurlarla gerçekleştirilmiştir. Bu yolculuk bir kemale erme yolculuğu olarak da düşünülebilir. Göğe doğru yükselme hem bu dünyada hem de öteki dünya da merhaleler aşmaya işarettir. Rüyada kana kana içilen su uzun ömür olarak kabul edilmiştir.

Rüyayı gören Odgurmuş ise bu rüyadan tamamen farklı anlamlar çıkarmıştır. Merdiveni kullanarak gökyüzüne doğru tırmanmayı hayatın sonu olarak düşünür. Bu düşüncüyü kuvvetlendiren diğer bir motif ise bu yolculuk sonunda bir atlinın verdiği suyun kana kana içilmesidir. Bu dünyadaki yaşamın, bu dünyadaki nimetlerin kendisi için bittiğini belirtir niteliktedir.

Hükümdarın doğumunun ve kutsallığını gösteren rüyalara Macarlarda da rastlanır. Macarlar, mitoloji bakımından Türk kültür çevresine bağlı kabul edilir. Macarların büyük kralı Almos, Macar devletinin kurucusuydu. Annesi, Almos’a hamile iken şöyle bir rüya görmüştür:

“Gece uyurken Almos’un annesinin karnından bir sel boşalmış. Sel, büyümüş ve bütün dünyayı kaplamış.”

Bu rüyayı tabir ettiren anne, bir çocuk doğuracağını ve bu çocuğun bütün dünyayı egemenliği altına alacağını öğrenir (Ermetin, 2009: 173). Annenin karnından boşalıp bütün dünyayı kaplayan sel, bunun en önemli işaretidir.

Türk mitolojisinde hükümdarların doğumunun ve kutsallığının işaret edildiği dokuz mitolojik metnin sekizini yönetici kadrosunda olanlar veya onların yakınları görür. Hükümdarın doğumuna veya kutsallığına işaret eden dokuz mitolojik metnin dördünde (%45) rüyayı doğacak hükümdarın babası görür. Rüyayı gören babalar da hükümdardır. Gördükleri rüyalar, görevi oğullarının devralacaklarının işaretidir. Mitolojik metinlerin üçünde (%33) rüyayı, doğacak hükümdarların anneleri görür. Anneler, rüyaları hükümdarlara hamileyken görürler. Bir (%11) metinde rüyayı yöneticinin kendisi görürken, bir rüyayı sıradan biri görür.

Türk mitolojisinde hükümdarın doğumunun ve kutsallığının işaret edildiği rüyalarda bazı simgeler kullanılır. Bu simgeler tabloda bir arada verilmiştir.

Rüyalarda Hükümdarın Doğumunu ve Kutsallığını Simgeleyen Unsurlar								
Hükümdar- lar/ Kişiler	Bitkiler	Hayvanlar				Nesneler		
	Ağaç	Kuş	Tavşan	Koç	İnek- Öküz	Balık	Merdiven	Davul
Tuğrul	•							
Sevük Tigin Geser Han	•	•						
Ying-t’ien İhsin			•	•				
Timuçin Pao					•	•		
Odgurmuş Burkanlar							•	•

Tablo 2: Mitolojide Doğumu ve Kutsallığı Simgeleyen Unsurlar

Yukarıdaki tabloda doğumu ve kutsallığı simgeleyen unsurlar bir arada verilmiştir. Bu unsurların oranlarına göre rüyada hükümdarın doğumu ve kutsallığı bildirilirken en çok hayvanlardan faydalanılır. Beş (%55) rüyada deniz, kara ve gökyüzüne ait hayvanlardan faydalanılır. İki (%23) rüyada ağaçlardan ve yine iki (%22) nesnelerden faydalanılır.

3. Sırta Erdirici Rüya

Şamanizm, Türk inanç sistemini oluşturan önemli öğelerdendir. Çin kaynaklarından elde edilen bilgilere göre eski Orta-Asya Şamanizm'inin esaslarını Gök-Tanrı, güneş, ay, yer, su, ata ve ateş kültleri oluşturur (İnan 1995: 2). Şaman, kutsal bir kişiliktir. Şaman inancının ayin ve törenlerini yapan bu kişiye "Kam" da denir. Yakutlar erkek şamana "oyun", kadın şamana da "udagan" derler (İnan 1995: 74). İslamiyet öncesi inançları oluşturan Şamanizm ve Şamanlığın işleyişi yoluyla sürdürülen birliktelik sonucunda oluşan köklü kültür, toplumsal örgütlülüğün dayanağı olduğu gibi, bu örgütlülüğün sağladığı gelenek-görenekler de, Şamanlığın işlevselliğini sürdürmesini mümkün kılmıştır (Hassan 1986: 54).

Canlı, ölmüşlerin ruhu ve tanrı üçlüsü arasındaki iletişimi sağlayan kişi şamandır. Bu iletişim bağının yanında kâhinlik, tabiplik, tören yöneticiliği, kötü ruhlardan koruma, kutsallara kurban sunma gibi birçok görevi üstlenmiştir. İnsan, küçük ruhlara, aileyi koruyan ateş ve iyi yer-su ruhlarına bizzat kendisi de kurbanlar, saçılar sunabilir. Fakat insan, en büyük düşmanı olan kötü ve kuvvetli ruhlara ulaşamaz ve kurban sunamaz. Bu zor görevi kudretini göklerden, atalarının ruhlarından alan Şamanlar yapabilir (İnan 1995: 76). Bu önemli vazifelerden dolayı Şamanlar kutsal kabul edilir. Bu yüzden şaman olabilmeyen sınırlı ve zor şartları vardır. Şaman adayı, iyi ruhlar veya tanrı tarafından davet alarak, babasından devralarak veya kendisinin şahsi çabalarıyla bu mertebeye ulaşabilir. Şaman adayı, bu yollardan hangisi ile şaman mertebesine ulaşmak isterse istesin sadece iki çeşit talimat aldıktan sonra şaman olduğu kabul edilir. İlki; estetik başlığı altında toplanabilen rüya görme, hayal veya vecit halinin gerçekleşmesi gibi şartlardır. İkincisi ise, şaman tekniklerini, ruhların fonksiyonlarını öğrendiği geleneksel yöntemdir (Günay 1999: 12). Mircea Eliade, *Şamanizm* adlı eserinde "*Rüya Şamanlık durumuna ulaşmanın bir yoludur. Bunlar yukarıdan gelen bir seçilmenin işaretidir. Bunlar, sırta ermenin birer işaretidir.*" der (Eliade 1999: 55). Ölü şamanların ruhları rüyada, şaman adaylarını şaman olmaya davet ettiklerinde, adaylar psikolojik kriz geçirir, dalgınlaşır, yalnızlık arar, uykusunda şarkı söyler ve kolaylıkla sık sık şuurunu kaybeder. Şamanın gördüğü rüyada ruhu, kutsal ruhlar, yarı tanrı veya tanrıların olduğu yere götürülür ve orada eğitilirdi. Bu eğitimin zorlu koşullarında günlerce aç kalan şaman kendine fiziksel zararlar da verip kan kaybedebilir. Bu yüzden şaman adayları rüyada kan kaybedip yeni kan alabilirlerdi (Günay 1999: 12). Kişi, daha Kam adayı iken, efsane motifleriyle simgelenmiş ve ruhunun serüvenleri niteliğindeki rüyalarını anlatmayı sever. Eğitim sürecinin bir aşaması olan bu rüyalarda, yöneteceği sağaltım ayinlerinde neler ihtiyacı olacağı Kam'a öğretilir (Ermetin 2009: 173). Şamanların bazıları, düşte ziyaret edildiklerinde ilkin şaman olmamak için direnseler de sonra boyun eğip, mesleklerine giriş için gerekli eğitimi ve töreni kabulleniyorlardı (Başgöz 1973: 29).

Şamanların rüyalarda eğitimleri sırasında kan kaybetmeleri sadece kendilerine verdikleri zararlarla ilgili değildir. Şaman adayı rüyadaki eğitimde ruhlar veya

yırtıcı hayvanlar tarafından fiziki zarar görebilir. Örneğin; şaman olmak isteyen bir aday, rüyasında ruhların kendisini parçaladığını, sonra göğe çıkardığını görür (Eliade 1999: 65). Usta Şamanların ruhlarını rüyada görmenin mesleğin devamlılığı için şart olduğu Yakut şamanlarından birinde ruhlar tarafından parçalanma ve kan kaybetme vardır. Bu kişi şaman olmadan önce;

"Rüyasında eski bir şamanın ölülerin ruhunu 'yukarıdan ve aşağıdan' nasıl topladığını ve ayrıca kendisinin günahkâr ruhlardan biri olduğunu görüp vücudunu parçalar. Daha sonra bu şamanlar şaman adayının kanını akıtıp, bir taraftan şaman davulu çalarken, diğer taraftan da akan kandan hastalığın kaynakları ve bütün kökleri üstüne serperler." (Reichl 2002: 58).

Şaman adayı bu rüyadan sonra Şamanlık bilgisine sahip olmuş kabul edilir. Başka bir rüyada da Şaman adayı, rüyasında beyaz bir doru at, pençesini omzuna dayayan bir aslan ve kendisini ısırان bir yılan görür ki bu rüya da Şamanlık bilgisinin tamamlandığı manasındadır (Eliade 1999: 80). Şamanlara göre bu rüyalar bir mesaj içerirler. Bu rüyaları, ruhlarını onlarla iletişimi ve ikazı olarak algırlar.

Şamanizm'de dişi ruhların rüyalarda ortaya çıkması, şamanlığa erişme ayinlerini rüya motifine bağlayan önemli motiflerdendir. Bir şaman, dişi ruh ile karşılaşmasını söyle ifade etmektedir;

"Hasta yatağında uyurken, bir ruh bana yaklaştı, güzel bir kadındı, görünüşü çok ince idi. Yüzü ve giyimi bizim kadınlarımız gibi idi. Bana şöyle dedi: "Ben şaman atalarınızdan Ayami, onlara şamanlığı öğrettim. Şimdi de sana öğreteceğim, şaman olacaksın. Seni seviyorum, şimdi kocam yok, sen benim kocam olacaksın, sana eş olacağım. Sana yardımcı ruhlar vereceğim. Onların yardımı ile iyileşeceksin. Ben de sana bilmen gerekenleri öğreteceğim." (Günay 1999: 13).

Şamanizm geleneklerine bağlı uluslarda geleceği bildiren rüyaları en çok kadınlar görürler. Kahramanların istikbalini haber verenler genellikle kadınlarıdır (İnan 1995: 90). Kadınların bu rollerine, şamanların dünyaya gelişinde de rastlanır. Doğacak şaman aynı zamanda bu geleneğin devamını sağlayacaktır. Büyük bir şamanın annesi, çocuğunu doğurmadan önce güzel bir rüya görmüş. Rüyasında;

"Büyük ve güzel bir çayırılık içinde bulunuyormuş. Güneşin ışıkları ile pırıl pırıl aydınlanan bu çayırılığın ortasında üç kırmızı çam ağacı varmış. Çamların üzerinde de üç kuş yuvası varmış. Kadın bu yuvalara yaklaşmış ve en küçük olanı eline almış. Yuveyı alır almaz şamana gebe kalmış." (Ögel 1989: 596).

Uykunun, kimi zaman "Geçici Ölüm" şeklinde sayılması ve de rüyanın, ruhun serresi şekilde dolaşması veya başka bir ruhun ziyareti şeklinde kabul edilmesi dolayısıyla rüya tabiri veya düş yorumu özünde Şamanizm'le çok yakından ilgilidir (Roux, 1998: 71).

Şamanların ruhlar tarafından düşte ziyaret edilerek seçilmeleri ve sade kişilikten şaman mertebesine geçmeleri kendilerine kutsallık kazandıracaktır. Sıra erme olarak da adlandırılabilen bu mertebe yükselmeye en önemli rol rüyalara aittir.

Türk mitolojisindeki rüyalara genel olarak bakıldığında rüyaların gelecekte haber vermek ve Şaman adayının eğitime katkıda bulunmak gibi temel iki işlevi vardır. İleride hükümdar olacak çocuğun doğumunu müjdelemek, topraklarının genişleyeceğini müjdelemek gelecekte haber vermenin en önemli şekilleridir. Türk mitolojisindeki rüyaları devlet yönetimindekiler, yakın akrabaları ve şaman adayları görürler. Bu rüyalarda kutsal karakterler çok azdır. Bu durum mitolojilerin dinler öncesi döneme ait ürünler olduklarının işaretidir. Rüyalarda ağaç, güneş, ay, yıldız, kuş, yada taş gibi kültür tarihi açısından önemli simgeler yer alır.

III. Türk Mitolojisindeki Rüyalar Hakkında Değerlendirmeler

Türk mitolojisinde rüyaların, ileride hükümdar olacak çocuğun doğumunu müjdelemek ve kutsallığına işaret etmek, hükümdarların topraklarını genişletme ülkülerini ortaya koymak ve şamanların sırta ermelerine yardımcı olmak üzere üç işlevi vardır. Rüyaların bu işlevleriyle, yeni hükümdarın seçilmesi, gök ve yer ruhları tarafından kutsanması, tanrının elçisi olarak kabul edilmesi, göğün altındaki her yerin ülke toprağı olarak görülmesi, şamanın sırta ermede ruhlar tarafından ziyaret edilmesi Türk mitolojisinde rüya geleneğinin oluşmasını sağlar.

Türk mitolojisinde incelenen 19 rüyanın 9'unda rüyanın işlevi "Hükümdarın doğumunu veya kutsallığını bildirmektir. "Topraklarını Genişletme Ülküsünü Belirtmek" 7 rüyanın, "Sırta Erdirmek" ise 3 rüyanın işlevidir.

Türk mitolojisindeki rüyaların en temel işlevi gelecekte haber vermeleridir. Bu rüyalar bir müjde niteliğindedir. Gelecekte haber veren rüyalar, bir hükümdarın doğumunu ve kutsallığını belirtirken, topraklarını genişleteceğinin müjdesini de verirler. Devlet yönetiminin babadan oğula geçmesi, hükümdardan sonra yine "Tanrı'nın yarlığı" ile iktidara sahip olacak çocuklarına da kutsiyet kazandırmayı gerektirir. Hükümdarlar, kendilerine gösterilen bağlılığın, çocuklarına da gösterilmesi ve çocuklarının zorluk çekmemesi için politikalar üreterek bu bağlılığı tesis etmeye çalışırlar. Bu kutsallığı kazandırma düşüncesinde rüyalardan da faydalanılır. Hükümdarın kendisi, eşi veya hükümdar sülalesine yakın bir kişinin rüyada göreceği ve doğacak çocuğu işaret eden göğşe ait ve tanrısal işaretler, kutsallaştırma düşüncesinde rüyanın ne derece önemli olduğunu gösterir. Bu rüyalarda, yine kültürün farklı katmanlarında yer alan bazı motiflerden yararlanılır. Ağaç, ateş, koç, balık, kuş gibi öğeler rüyalarda hükümdarın doğumunu ve onun kutsallığını nitelerler. Bu simgeler, bitkiler, hayvanlar ve nesneler olmak üzere üç grupta toplanabilir. Türk mitolojisiyle ilgili tespit edilen on dokuz rüyanın, 9 (%47)'unda rüyanın işlevi bu yönde olup ileride hükümdar olacak kişinin doğumunu müjdelemekte veya kutsallığını göstermektir.

Türk mitolojisindeki hükümdarlar, devleti yönetme yetkisinin kendilerine tanrı tarafından verildiğine inanmışlardır. Öncelikle halklarının, daha sonra da düşmanlarının bunu kabullenmesini istemişlerdir. Hükümdarlar, bazı simgelerin olduğu rüyalarını, genişleme politikalarının ana ögesi olarak kabul etmişlerdir. Hükümdarların bu rüyaları, güçlerini pekiştirmiş ve bu işe tanrının isteğiyle başladıklarına olan inancı artırmıştır. Gördükleri rüyaları kendilerine bir hedef olarak kabul ederek ve hemen sefere çıkmışlardır. Seferlerin sonucunda topraklarını genişleten hükümdarlar, rüyalarındaki kehanetlerin gerçekleştiğini savunmuşlardır. Mitolojik metinlerde

geçen yedi (%37) rüyanın işlevi, hükümdarın topraklarını genişletme ülküsünü göstermektir. Bu tür rüyalarda, göğe ve yeryüzüne ait simgeler bu ülküyü pekiştirmek için rüyalarda simge olarak görülür.

Bir şaman adayının göreve hazır olduğunun anlaşılması bazı işaretlerin varlığına bağlıdır. Rüya da şaman atanın ziyareti bu işaretlerdendir. Grafikteki 3 (%16) rüya ise, şaman adaylarının, şaman olabilmek için gördükleri rüyalarıdır. Türk mitolojisinde rüyaları devlet yönetimindeki kişiler ve yakın akrabaları görür. Sıradan insanların rüyalarına yer verilmez. Rüyaları en çok hükümdarlar görür. Gördükleri rüyalar hem devlet yönetimi hem de kendileri ile ilgilidir. 19 rüyanın sekizinde (%42) hükümdarlar, topraklarının genişleyeceğini veya ileride hükümdar olacak bir çocuklarının doğacağını görürler. Üç (%16) rüyada, hükümdarın annesi; iki (%10) rüyada hükümdarın babası ileride hükümdar olacak bir çocuk sahibi olacaklarını görürler. Benzer rüyaları iki (%10) metinde hükümdarın akrabaları ve bir (%5) metinde sıradan biri görür. Üç metinde, şaman adayları gördükleri rüyalarla eğitim süreçlerini tamamlarlar.

Türk mitolojisine ait bazı rüyalarda, kutsal karakterler rüya sahibine yol gösterirler. Türk mitolojisinde rüyalara giren kutsal karakterler çok azdır. Bu durum mitolojilerin dinler öncesi döneme ait ürünler olduklarının işareti olarak kabul edilebilir. On yedi rüyanın on üçünde (%76) rüyada herhangi bir kutsal karakter görülmez. Birer (%6) rüyada ise gök ruhu, ihtiyaç, tanrı ve şaman atası rüyada görülen kutsal karakterlerdir. Gök ruhunun rüyaya girmesi Türklerin yer ve gök tanrı inançlarıyla ilgilidir.

Türk mitolojisine ait rüyalarda Türk kültürü açısından önemli bazı simgeler yer alır. Günlük yaşamda kutsal olarak kabul edilen bu simgelerin, rüyalarda görülmesi, rüyaları görenlerin kutsallığını artırır. Yaşadıkları kültürün bu kutsal öğelerini bilenler, rüyalarında bunları sıklıkla gördüklerini belirterek bu rüyaları icraatlarına birer onaylama unsuru, meşruluk belgesi olarak gösterirler. Türk kültüründe, “Yada Taşı”nı ülkesinde bulunduranın güç kazanacağını bilen hükümdar, rüyasında da kutsal bir karakterin elinden Yada taşını alır.

Türk mitolojisinde, kültür tarihi açısından önemli olan bu simgeler aşağıdaki grafikte bir arada verilmiştir.

İncelenen rüyalarda en çok görülen simge ağaçtır. Ağaç 5 rüyada hükümdarların genişleme politikalarının simgesi olmuştur. Büyük ve heybetli ağaçların dalları ve gölgesi toprakların ne kadar genişleyeceğinin işaretidir. Aynı amaca hizmet eden Yada taşı ve ateş de toprakların genişleyeceğine işaretir.

Göğe ait simgeler, hükümdarın gücünün simgesidir. Rüyasında göğe ait simgeleri gören hükümdarlar, güçlerini tanrıdan aldıklarına inanırlar. Bunu hem halklarının hem de düşmanlarının kabul etmesini beklerler. Üç (%13) rüyada güneş ve ikişer (%9) rüyada ay ve yıldızlar bu ülkünün işareti olan simgelerdir.

Mitolojilerde hükümdar ve ailelerinin rüyalarında gördükleri kuşlar, ileride hükümdar olacak çocuğun doğumuna veya hükümdarın kutsallığına işaret eder. Kuşlar genelde yırtıcı ve heybetli olanlardır. Yine hayvanlardan balık, koç, tavşan, öküz ileride hükümdar olacak çocuğun doğumunu müjdelemektedir. Bu hayvanların özellikleri ileride doğacak hükümdarların gücüne güç katarken kutsallıklarını artırmaktır. Tavşan ve balık bereketin sembolü; koç ve öküz de gücün ve erkekliğin sembolüdür.

Davul ve merdiven, rüyayı görenin giderek güçleneceğinin işaret eder. Evin ocağı ise güçlenen hükümdarın gücünü koruyabilmesinin işaretidir.

Bu yirmi üç simgeyi gruplara ayrılacak olursa; Güneş, ay, yıldız ve yada taşından oluşan “Göğe ait simgeler” toplam sekiz defa ve %34’lük bir oranla mitolojik rüyalarda yer alırlar. Daha sonra kuş, balık, inek, koç ve tavşanın oluşturduğu “Hayvan simgeleri”, toplam yedi defa ve %29’luk bir oranla rüyalarda simge olarak kullanılırlar. Ağaç tek başına %21’lik bir oranla beş rüyada simge olarak kullanılır. Davul, evin ocağı ve merdivenin oluşturduğu “Nesneler” üç defa ve %12’lik bir oranla kullanılırlar. Bir (%4) rüyada ise ateş, simge olarak kullanılır.

Mitolojik metinlerde rüyaların tanrı ile iletişimi sağlamaları, kutsal olmaları, dinî ritüellerle iç içe olmaları, yol göstermeleri ve en önemlisi alegorik bir simge diline sahip olmaları belirli kişiler tarafından ve belirli ayinlerle tabir edilmelerini gerektirir. Türk mitolojik metinlerinde bu görev öncelikle kâhinler ve büyücülere aittir. Sadece bunların çözebileceği bu alegorik dil, rüyalara efsun kattığı gibi kendilerini de kutsal ve vazgeçilmez kılar. Bu görevi kâhinlik ve büyücülüğün yanında, sosyal hayatı düzenleyen birçok geleneğin icracısı olan kamlar/baksılar/ şamanlar üstlenir. Mesleğin devamlılığı için kendilerinin de rüya yoluyla bu özellikleri kazanarak vazifelendirilmeleri, onlara bağlılığı artırır. Rüyalardaki alegorik dili çözebilmeleri için rüya yoluyla sırdaş olmaları gerekir. Rüya tabir etme işi mitolojik dönemin bitmesi ve destan devrinin başlamasıyla yerini hükümdarın yanındaki bilge adama bırakır. Uluğ Türük ve Şeyh Edebalı bu bilge adamların ikisidir. İslâmiyet’in etkisiyle bilge adam yerini dinî hüviyeti olan âlim adama bırakır. Bu dönemlerde tabirnamelerin sayısı artar. Âlim adamlar ise son olarak bu görevi astrologlara bırakır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRK DESTANLARINDA RÜYA

I- Destan Kavramı

Eski Yunancada “epope”, Farsçada “destân” olarak adlandırılan kahramanlık temalı epik anlatılar için, Türkiye Türkçesinde de “destan” kelimesi kullanılır. Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Tatar ve Uygur Türkçelerinde “dastan”; Özbek Türkçesinde “dâstân”; Türkmene Türkçesinde ise “dessân” şeklinde kullanılır (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991: I, 166).

Türk boylarında destanı karşılamak için “alıptığ nımax”, “comok”, “jomok”, “cır”, “jır”, “batırlar cırı”, “maadırlıg tool”, “kay çörçök”, “kaylap aydar çörçök”, “olongho”, “alıptıh nımah”, “boy” gibi kelimeler de kullanılır (Çobanoğlu 2003: 15).

Destanlar hakkında sözlüklerde ve bilim adamlarının eserlerinde çeşitli bilgiler yer alır. Destan terimi için sözlüklerde birbirine yakın açıklamalar yapılır. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'te*; “*hikâye, kıssa*” (Devellioğlu 1998: 178); *Misalli Büyük Türkçe Sözlükte*; “*Milletlerin eski çağlardaki din, fazilet ve millî kahramanlık maceralarını, başlarından geçenleri dile getiren büyük manzum hikâye, epope*” (Ayverdi 2005: 683); *Türkçe Sözlükte*; “*Tarih öncesi, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir ile bir kahramanlık öyküsünü ya da bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri*” (T.Sözlük 2005: 510) şeklinde tanımlar yer alır.

Pertev Naili Boratav; “*Çoklukla nazımla düzenlenmiş, ulusların yazı-öncesi çağlarında oluşmuş uzun soluklu anlatılardır.*” şeklinde tanım yapar (Boratav: 35–37). Nihad Sami Banarlı destanı; “*milletlerin din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleridir.*” şeklinde açıklar (Banarlı 2001: 1). Faruk Kadri Timurtaş destanlar için; “*Tarihten önce veya tarihin başlangıcı sırasında bir milletin geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları; tabiatı, kâinat ve cemiyet hadiseleri hakkında düşündüklerini ve bunlar karşısında aldığı vaziyetleri anlatan din ve kahramanlık efsane ve hikâyeleridir.*” der (Timurtaş 1999: 4).

Karl Reichl, destanının tanımını yapabilmek için şekil özelliklerine göre farklı, anlatmaya dayalı bir hadise olarak da farklı bir tanım yapılması gerektiğine inanarak şekil özelliklerine göre destan için; “*Şiir halinde veya nazım ve nesir karışık halde bir anlatı, birden fazla epizodu içine alacak bir uzunluğa sahip ve de şahsi sahneleri ayrıntılı olarak anlatmaya izin veren bir anlatıdır.*” şeklinde bir tanım yapar. Anlatmaya dayalı bir hadise olarak tarif edildiğinde destan; “*Bir şölen havasında, usta bir şair-destancı tarafından özel bir söyleyiş ve anlayış tarzıyla ve bir kural olarak da bir müzik aleti eşliğinde icra edilen bir anlatıdır.*” (Reichl 2002: 130–131).

Manasçılar destanı anlatmaya başlamadan önce destanın tanımını şöyle yaparlar; “*yarısı yalan, yarısı gerçek / yârenlerin hâtırı için / çene çalıp söyleriz / kaplan Manas'ın şanı için... çoğu yalan, çoğu gerçek / cemaatin hatırı için / gümbürletip söyleriz / boz yeledi erin şanı için / yanında bulunmuş kişi yok / yalan ile işi yok*” (Boratav: 37).

Türk milletinin en karakteristik özelliklerinden biri sürekli hareket hâlinde oluşudur. Bu hareket Türkün mekândan mekâna, coğrafyadan coğrafyaya koşmasını

sağlamış ve arkasında birçoğu menkıbelere ve efsanelere karışmış bir destan külli-yatı bırakmıştır. Denilebilir ki Türk tarihi, bu yönüyle bir destanlar tarihi, bir var oluşun ve her defasında yeniden dirilişin sembolüdür (Çelepi 2010: 264).

Türk destan devrinin Orta Asya'da yapılan arkeolojik araştırmalar sonunda elde edilen bilgilere göre, M.Ö XII. asra kadar uzandığı düşünülmektedir (Yıldırım 1998: 149). Üç bin yılı aşkın süredir var olan Türk destanlarının tasnifi konusunda bilim adamlarının çeşitli görüşleri vardır. Fuat köprülü, Türk destanlarını hem coğ-rafi sahalara göre hem de tarihî ve kavmi dairelere göre sınıflandırmayı uygun görür. Köprülü destanları Altay-Yenisey, Bozkırlar ve Tarım-Sır-Derya olarak üç farklı coğrafyaya ayırır (Köprülü 2003: 68-69). Tarihî ve kavmi dairelere göre sınıflandır-masında Hiyung-Nu, Göktürk ve Uygur dairesini esas alır (Köprülü 2003: 69-70).

Nihat Sâmî Banarlı, Türk destanlarının tasnifini yaparken merkeze İslami-yet'i koyar. Türk destanlarını; İslamiyet'ten önceki ve sonraki Türk destanları olmak üzere iki ana gruba ayırır (Banarlı 2001: 11). Köksal, bu tasnifte İslamiyet'ten önceki destanların, sadece fizik gücün ispatı, şan ve şöhret esasına dayandıklarını, İslami-yet'ten sonraki destanların ise, mukaddes amaçlı olduklarını ve hem fizik güce hem de İslâm moraline, fetih esasına dayandıklarını söyler. (Köksal 1984: 12).

Özkul Çobanoğlu, *Epik Destan Geleneği* adlı eserinde Türk destanlarını; epik destanlar ve yeni destanlar olarak ikiye ayırır. Yeni destanları da; Arkaik un-surları taşıyan destanlar, kahramanlık destanları ve tarihî destanlar olarak üçe ayırır (Çobanoğlu, 2003: 48-54).

Bir milletin kültür öğelerinin başında destanlar vardır. Destanların varlığı, bir arada yaşayan insanların yavaş yavaş ayırt edici özelliklerinin farkına vararak millet olma düşüncesiyle başlar (Sepetçioğlu 1990: 32). Destanlar, milletlerin büyük işler yapmak için kendilerine güven duymalarında, türlü sosyal ve tarihî sebeplerle uzaklaştıkları millî benliklerine dönmelerinde, yeniden büyük millet olmak, özgür-lük ve bağımsızlıklarını korumak için davranıp kalkınmalarında rol alırlar (Demirel 1995: 26). Türk boylarının tarih boyunca yarattıkları destanlar Türk kültürünün en iyi yansımalarıdır. Destanlar, kahramanları ve olay örgüsü bakımından ilk bakışta insanların hayal âlemini tanıtan masallar gibi anlaşılsalar da yapılarında milletleri, faziletleri, fikir ve sanatları meydana getiren medeniyet unsurlarını barındırırlar (Ba-narlı 2001: 1). Bu özelliklerinden dolayı milletlerin kültürlerine ait unsurlarının çoğu, şuurlu bir çalışmanın ürünü olarak destanlarda biçimlenirler.

Destanlarda tarih bilgisinin yanında tarihe şekil veren bir ruh vardır. Bu ruh, toplumun hayat görüşünü temsil eden, idealize edilmiş tipler şeklinde kendini gös-terir (Kaplan 1991: 67). Önemli olan tipin kendisi değil, onu ortaya çıkaran sosyal durum ve medeniyettir.

II. Türk Destanlarında Rüyaların İşlevleri

Türk destanlarının oluşumunda, Türk kültürü için önemli motifler yer alır. Rüya, Türk destanlarında yapıyı oluşturan bu motiflerden biridir. Rüya, destanla-rın yapısında olayın ortaya çıkışından olayların gelişip tamamlanmasına kadar önemli roller alırlar (Öztürk 2000: 85). Destan, rüyada verilen mesajın işlevine ve fonksiyonuna göre ilerler. Örneğin Özbek destanlarındaki rüya motifi; mücadele, ev-lenme, sefer, dönüş gibi sonraki motifler sarılmıştır. Destanın konusu ve sonucu, bu rüya motifi ile öylesine bağlantılıdır ki; eğer Alpamış, Berçin ve Karacan rüyaları

görmeseydi, destanın konusunun değişmesi gerekirdi (İşankul 2006: 366). Destanlardaki olayların başlamasında, gelişmesinde ve sonuçlanmasında görülen rüyalar birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Eğer destanlardaki rüya motifi çıkarılırsa, olay zinciri ciddi bir zarar görür. Destanların farklı bölümlerinde yer alan rüyalar, bölümün içeriğine göre birbirinden farklı özelliklere sahiptirler. Destanın yapısına uygun olan ve sembolik olarak ortaya çıkan bu rüyalar, aynı zamanda destanın sanat değerini artırır (İşankul 2006: 369).

Rüyalar ve destanlar, ferdin veya toplumun yaşadığı hayata bağlı olarak ortaya çıkan şuuraltının sembolik ifadeleri olmaları bakımından benzerlik gösterirler. Destan kahramanlarının görmüş olduğu rüyaların, aslında destanın konu aldığı milletin tümünü ilgilendirmesi bu ilişkiyi ortaya çıkarır (Kaplan 1991: 68).

Dinî medeniyetlerde ilahî irade, ferdi iradenin önündedir. Türklerin İslamiyet’le tanışmasıyla beraber Türk destan kahramanlarının ferdi iradesi ortadan kalkar; onun yerine Allah’ın iradesi geçer. Bu süreçte maddi kuvvetin sembolü “Alp”lerin yerini, manevi kuvveti temsil eden “Veli”ler alır (Kaplan 1997: 19). Türk destan kahramanlarının özellik ve kabul edilişlerindeki bu değişime bakarak birçok bilim adamı destanları İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası olarak iki ana gruba ayırır. İslamiyet’in kabulüyle gerek kahramanın kendisi gerekse ona yardımcı karakterlerin çoğu dinî özellikler taşımaya başlar. Bundan dolayı Türk mitolojisi ve İslamiyet öncesi Türk destanlarında geçen rüyalarla, İslamiyet’ten sonraki mukaddes amaçlı, hem fizik güce hem de İslam moraline, fetih esasına dayalı Türk destanlarında geçen rüyalar karşılaştırıldığında din teması öne çıkar.

Mitolojilerde ve İslamiyet öncesi destanlarda geçen rüyaların yapısı Türk kültürü açısından önemli unsur ve simgelerin (kurt, ağaç, ok, yıldız, Yada taşı vb.) üzerine kurulmuştur. Bu sembollerin tümü, kültürü yansıtan özel niteliklere sahiptir. Örneğin Uygurların hükümdarı Bökü Han, rüyasında kendisine Yada taşı verildiğini görür (Ögel 1989: 75). Yada taşının özellikleri, onu ülkesinde bulunduranlara güç kazandırır. Düşmanlarına karşı galip gelmelerinde ve topraklarını genişletmelerinde yardımcı olur. Bu rüyada da ihtiyarın Bökü Han’a verdiği Yada taşı, dünyanın dört tarafının onun himayesine gireceğine işaretler. Topraklarını genişletme ülküsü burada bir simgeyle bağdaştırılır. Din temalı destanlardaki rüyalarda ise, bunun gibi simgeler az kullanılır. Rüyaların verdiği mesajlar daha açıktır. Mesajlar doğrudan iletilir. Bu mesajları Hz. Muhammet, Dört Halife, Hızır, Kırklar, Pirlar, Gaziler gibi din uluları iletir. Destan, rüyada verilen bu mesajın işlevine ve fonksiyonuna göre ilerler.

İslamiyet öncesi Türk destanlarında yer alan simgelerden dolayı, rüyaları yorumlayacak birilerine ihtiyaç hissedilir. Rüya müjdeli bir haber verecekse, bir toy eşliğinde anlatılır ve yorumlanması istenir. İslamiyet sonrası Türk destanlarında ise rüyada verilen mesaj çok açık olduğundan bir yorumcuya ihtiyaç hissedilmez. Kahraman rüyadan uyanır uyanmaz rüyadan ne anlam çıkaracağını farkındadır.

Türk destanlarında tespit edilen rüyaların dağılımına bakıldığında, din temalı destanlarda daha fazla rüya vardır. Din temalı destanlarda rüyaların güvenilirliği, rüyalara yüklenen anlamlar ve rüyalardan beklentiler bu motifin sıklıkla kullanımını sağlar. Kuran’daki ayetler ve Hz. Muhammet’in rüyalar hakkındaki hadisleri bu güvenilirliği ve beklentileri artırır. Kuran’ın kırk sekizinci suresinin (Fetih suresi) yirmi yedinci ayeti şöyledir;

27. “Andolsun ki Allah gerçekten Rasûlüne o rüyayı hakkıyla sadık gösterdi; Andolsun ki İnşallah Mescid-i Haram'a emniyetler içinde, başlarınızı tıraş ederek, kısaltarak, korkunuz olmayarak kesinlikle gi-receksiniz. Fakat sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de ondan önce yakın bir fetih yaptı” (Fetih/27)

Bu ayette Allah, rüya yoluyla gerçekleri gösterebileceğini vurgular. Hz. Muhammet'in rüyaların önemine dair bazı hadisleri de şunlardır;

Rivâyete göre, Resûlullah Sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuş-tur: Zaman yaklaşıncı (ve kâinat son günlerini yaşamağa başlayınca) müminin rüyası yalan çıkınaz; çünkü müminin rüyası nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür. Nübüvvetten cüzü olan şey ise yalan olamaz. (Ravi: Ebu Hüreyre)” (Buharî, C.XII, 1973: 271, Hadis no: 2107)

“Rivâyete göre, Resûlullah Sallallahu aleyhi ve sellem: “Sâlih bir kişi (veyâ sâliha bir kadın) tarafından görülen güzel rüya, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür” buyurmuştur. (Ravi: Enes b. Mâlik)” (Buharî, C.XII 1973: , Hadis no: 2101)

Bu hadisler, Hz. Muhammet'e gelen ilk vahyin rüya ile geldiği ve rüyanın peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüz olduğu anlamına gelir. Bazı müfessirler bu hadisi, Hz. Muhammet'in yirmi üç yıllık peygamberlik hayatının 276 ay ve bunun kırk altıda birinin de altı ay olduğunu göz önüne alarak, rüya yoluyla altı ay vahiy geldiği şeklinde yorumlarlar.

İslamiyet'in Kuran ve Hz. Muhammet aracılığıyla rüyaya verdiği önem, din temalı Türk destanlarına da yansır. Bu rüyalarda kahramana yardımcı olan Hz. Muhammet, Dört Halife, Hz. Hasan ile Hüseyin, kırklar, pirler ve Hızır gibi din uluları bu rüyaların inandırıcılığını artırır. Rüya açık bir mesaj olarak algılanırlar. Peygamberin rüyalara verdiği önem, rüyayı gerçek hayatta verilen mesajlar kadar gerçek ve güvenilir kılar.

Destan metinlerinde anlatılan rüyaların yanı sıra destan anlatıcılarının gör-dükleri rüyalar da önemlidir. Geleceğin destan anlatıcısının, anlatacağı destanın kah-ramanlarını rüyasında görmesi mesleğin devamlılığı açısından çok önemlidir. Kırgız destan anlatıcısı Canıbay Kocev'dan kaydedilen rüya şöyledir;

“Ben bir gün Koçkor'a giderken yolda uyuyup kaldım. Rüyamda el-lerindeki mızrakların ucundan ateş çıkan ve aniden karşımda beliren üç atlı gördüm. Onlardan biri, beni mızrağıyla vurdu ve mızrağının ucunda vücudumu bir süre taşıdı. Mızrak, vücudumun bir tarafından girip, öbür tarafından çıktı, fakat ucunda hâlâ ateş yanıyordu. Atlı; atalarımın işine devam etmediğim için bana böyle bir cezanın uygun görüldüğünü söyledi. Sonra aynı atlı yemek hazırlamaya başladı. Ben onlara dönüp;

- Siz olağanüstüsünüz, gerçek canlılar değilsiniz, öyle değil mi? Diye sordum. Bu soruya onlardan biri şöyle cevap verdi:

- Ben Semetey'im ve bunlar da Külçoro ve Kançoro

Ben, onlar tarafından hazırlanan yemekten yemek istedim, fakat Kan-

çoro yemeği yiyip bitirdi ve bundan dolayı Semetey ile Kañçoro arasında bir kavgı çıktı.

Nihayet, Kañçoro, bana, yeniden pişirdiği bir yemek getirdi; bu pilavdı. Semetey, benim ağızıma pirinç tanelerini doldurdu ve ben onların hepsini yuttum. Bu pirinç taneleri jomog (Kahramanlık anlatmaları) idi. Semetey, ağızıma, o pirinç tanelerinden çok fazla miktarda doldurdu. Ben orada hastalanıp, ancak evimde kendime geldim. Uzun bir süre hasta yattım. İyileştikten sonra, dağlara gittim ve orada kendi kendime Manas'tan parçalar okumaya başladım, ama bir süre sonra kalabalık bir insan grubu önünde de bu destanı anlatmaya başladım. Nasıl Manasçı olduğumun hikâyesi böyledir." (Reichl 2002: 59).

Şamanizmde de olduğu gibi destan anlatıcısı olarak seçilen kişinin atalarının işini devam ettirebilmesi için bu işe acı çekerek veya hasta olarak başlaması gerekir. Kocekov'un başından geçen bu hastalık ve acı çekme dönemini, Kırgız destan anlatıcısı Çoyuke de yaşar. Bu rüyada, destan kahramanlarının yanı sıra Kırklardan biri de anlatıcıyı rüyada ziyaret eder. Rühayı Çoyuke şöyle anlatır:

"Rüyamda, Kızılkıy Geçiti'nde ata biniyormuşum gibi göründü ve yanıma yaşlı bir adam gelip, beni, yanında götürdü. Bir yurda vardık-tan sonra yaşlı adam bana kımız verdi. Sonra, beni götüren yaşlı adam; "Şu yerde yatan adam Manas adıyla bilinir, unutma!" dedi. Sonra sert bakışlı bir adam gösterdi ve adının 'Almambet' olduğunu söyledi. Beni bu şekilde kırk yurda götürdü ve ben her yurtta bir kâse kımız içtim. O günden bu yana, ben bu destanı, Manas'ı çalıp söylüyorum." (Reichl 2002: 60).

Altay Türklerinde destan anlatıcılarına "Kayçı" denir. Kayçılar, kendilerine rüyalarında öğretilen destanları bir kelimesini bile unutmadan tam olarak anlatmak zorundadırlar. Eğer eksik anlatırlarsa rüyalarına destan kahramanı girer ve onları cezalandırır. Bu şekilde destanı eksik anlattığı için cezalandırılan kayçılardan biri Anike'dir. *Buuçay Destanı*'nı eksik anlattığı için, Altay-Buuçay tarafından rüyasında kamçılanmıştır (Ergun 1998: 37).

Destan kahramanları, gördükleri rüyaları anlatmak ve yorumlatmak için "Ulu Toy"lar hazırlarlar. Manas destanında bu toylara sıklıkla rastlanır.

"Töröm Manas bu gecede
Ateş etrafında şiş görmüş
Gayet iyi düş görmüş,
Eti hazırlaya dursun! Dedi.
Kımızı hazırlaya dursun!" (Yıldız 1995: 577).

Sözleriyle Manas hem rüyasını anlatmak hem de yorumlatmak için toy hazırlar. Toylar, genellikle müjdeli haberlerin alınacağı rüyalardan sonra hazırlatılır. Rüyanın sahibi, bu müjdeli haberle, beklenen olayın (doğum, fetih, vb.) gerçekleşeceğini toya katılan halkın duyması için de gerekli ortamı hazırlamış olur ve olaya bir kutsallık kazandırır. Böylelikle herkes buna şahitlik edecektir. Manas'ın babası Cakıp Han da Manas'ın doğumunu gördüğü rüyasını bir toy hazırlatıp Beyyegit adlı bir ihtiyara yorumlatır (İnan 1992: 6). Yine Almambet'in Manas'a katılacağını müjdeleyen rüyadan uyanan Manas, bunun güzel bir düş olduğunu anlar ve hemen büyük bir toy

hazırlatır (İnan 1992: 33).

Bu toylarda rüyayı yoranlara çok önemli görevler düşer. Rüyayı iyi yorarlarsa ödül; kötü yorarlarsa ceza alırlar. Rüya gören kahramanın bu yöndeki sözleri şöyledir;

*“Gece yatıp bir rüya gördüm,
Güzel bir rüya gördüm,
Rüyamı doğru yorarsan
Sana seçme mal veririm!
Çinli ustalarının
Zahmet ile yaptığı,
Rus ustalarının da
Düşüne düşüne yaptığı,
Çifte kurşunu geçmeyen
Tüfek kurşunu da değmeyen
Arkamdaki zırhımı
Çıkarır sana veririm ben
Rüyamı yanlış yorarsan
Oğlunu Rum'a kovarım,
Kızını Kırım'a yollarım,
Koyun gibi başını keserim,
Kanını akıtırım su gibi!”* (Naskali 1995: 45).

Kahraman, rüyayı güzel yorumlaması durumunda seçme mal ile Çinli ve Rus ustaların özenerek yaptıkları kendi zırhını vereceğini müjdeler. Kötü yorumlaması durumunda ailesini dağıtacağını, koyun gibi başını kesip kanını su gibi akıtacağını söyleyerek tehdit eder.

Türk destanlarındaki rüyaların birçok işlevi vardır. Türk milletinin rüyaya bakışı, yüklediği anlam ve rüyadan beklentileri destanlara işlev olarak yansır. Bu işlevler incelendiğinde, rüyaların destandan çıkarılması durumunda olay örgüsünde kesintiler olacağı anlaşılır. Bu işlevlerin fazlalığı, destandaki olay örgüsünün çoğu zaman rüya motifiyle temellendirildiğini gösterir.

İncelenen destanlar ait oldukları Türk lehçelerinin sahalarına göre bir araya getirilerek sıralanmıştır. Buna göre destanlar aşağıdaki lehçe sahaları dikkate alınarak sıralanmıştır.

Güney-Batı (Oğuz) Türk Lehçeleri; Azerbaycan, Türkmen, Gagavuz, Halaç ve Horasan

Güney-Doğu (Türkistan/Uygur) Türk Lehçeleri; Özbek, Uygur, Salar, Sarı Uygur

Kuzey-Batı (Türkistan/Uygur) Türk Lehçeleri; Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız, Karaçay-Balkar, Kumuk, Nogay, Karayım

Kuzey - Doğu (Saha (Yakut), Tuva, Hakas, Altay) Türk Lehçeleri; Altay, Tuva, Hakas, Saha (Yakut), Şor

Türk destanlarında yer alan rüyaların birbirinden farklı işlevleri vardır. Bu işlevler, destanın konu edindiği dönem, coğrafya ve inanışla yakından ilgilidir. Mitolojilere tarihî açıdan yakın olan destanlarda mitoloji dönemi rüyalarına benzer işlevler yer alır. En önemli işlev, mitolojide olduğu gibi cihan hâkimiyeti mefkûresinin

bildirilmesi gelir.

1. Topraklarını Geniştirme Ülküsü Taşıyan Rüya

Türk mitolojisinde olduğu gibi mitolojik devre yakın Türk destanlarında da hükümdarların gördükleri bazı rüyalar, topraklarını genişletme ülküsü taşıdıklarının işaretidir. Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türük'ün gördüğü rüya, Türk destanlarında rüyanın bu işlevine en önemli örnektir.

i) Rüya Öncesi

Oğuz Kağan'ın, ışıkla gökten gelen kadından Gün, Ay ve Yıldız adlı üç çocuğu; ağaç kovuğundaki kadından Gök, Dağ ve Deniz adlı üç çocuğu daha olur. Çocuklarıyla büyük bir toy veren Oğuz Kağan, elçilerle dünyanın dört bir tarafına mektup gönderir. Mektubunda Uygurların kağanı olduğunu ama yeryüzünün dört köşesinin kağanı olması gerektiğini söyleyerek kendisine itaat edilmesini ister. Kendisine itaat edecekleri dost; karşı gelecekleri düşman olarak göreceğini söyler. Oğuz Kağan'ın bu çağrısına itaatle cevap verenler olduğu gibi Urum Kağan gibi itaat etmek istemeyen kağanlar da çıkar. Bunun üzerine Oğuz Kağan büyük bir sefere çıkar. Kendisine yol gösteren gök tüylü, gök yeleli kurdun yardımıyla seferden birçok ülkeyi alarak geri döner. Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türük sefer dönüşü bir rüya görür. Oğuz Kağan'ın ülke yönetimini altı çocuğu arasında paylaştıracak olması Uluğ Türük'ün göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

“Oğuz Kağan'n yanında aksakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan'ın nâzırı idi. Adı Uluğ Türük idi. Günlerden bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan ta gün batısına kadar ulaşmıştı ve bu üç gümüş ok şimale doğru gidiyordu.” (Ergin 1988: 23).

iii) Rüya Sonrası

Uykudan uyanınca düste gördüğünü Oğuz Kağan'a anlattı ve şöyle dua etti;

Dedi: “ Bu düşüm sana, dirlik düzenlik versin!

“Hakanıma inşallah, birlik güvenlik versin!

“Rüyada ne gördüysem, Gök Tanrının sözüyle,

“Seni de öyle yapsın, Tanrı kutsal özüyle!

“Yeryüzünün ki hepsi dolup taşar boyuna,

“Tanrım, bağışlayıver! Oğuz Kağan Soyuna!” (Ögel 1989:

126)

Uluğ Türük, rüyasında gün doğusundan gün batısına kadar uzanan altın bir yay ve yaydan fırlayıp kuzeye doğru giden üç gümüş ok görür. Rüyaı Uluğ Türük'ün kendisi yorumlar. Rüyaı göre yeryüzünün hepsi Oğuz boyunun egemenliği altına girecektir.

Bu rüyadan sonra Oğuz Kağan, çocuklarının av esnasında buldukları altın yay ve üç gümüş oku kendi aralarında paylaştırır.

Çalışmanın “Türk Mitolojisinde Rüya” bölümünde Osman Bey’in rüyasından hareketle, büyük bir devlet kurarken devletin kuruluş felsefesini bir rüyaya dayandırmanın ve böylece manevi bir güç kazanmanın, Türk devletlerinde bir gelenek olduğu açıklandı. Bu inanışlar, çoğu zaman devletin kuruluş ve yücelmesinden sonra oluşturulmuşlardır (Ögel 1995: 23). Osman Gazi’nin gördüğü rüyayı yorumlayan Şeyh Edebalı’nın üstlendiği görev, destanda rüyayı gören ve yorumlayan Uluğ Türk’ün üstlendiği görevin devamıdır. Bu bakımdan Uluğ Türk’ü Şeyh Edebalı’nın ilk örneği kabul etmek gerekir (Aça 2000: 12).

Ebülğazi Bahadır Han’ın *Şecere-i Terâkime* adlı eserinde Uluğ Türk’ün gördüğü rüyadan sonra Oğuz Kağan’ın, beylerinden birine gizlice bir altın yay ile üç ok vererek gömdürdüğü ve çocuklarının ava çıktığı gün kendisinin ava çıkmayarak çocuklarının gömülenleri bulmaları sağladığı anlatılır (Ögel 1989: 205). Ucu dışarıda kalacak şekilde silah aletini gömüp daha sonra bir hadiseyle buldurmak eski bir Türk âdetidir. Oğuz Kağan’ın, bu rüyadan sonra silahları gömdürmesi ve devamında çocuklarının bunları bulması için hazırladığı av senaryosu, tahtı çocuklarına devretmeye hazırlanırken bundan sonraki genişleme politikasını veziri Uluğ Türk’ün rüyasıyla temellendirdiğini gösterir.

Bu rüya ile Oğuz Kağan soyunun geleceği, cihana hükmetme düşünceleri, vaktinden önce ve Türk geleneğinde değer kazanmış eşyalarla aydınlatılır (Öztürk 2000: 85). Türklerde altının hükümdarlık simgesi olarak kabul edilir. Hazarlarda ve başka Türk topluluklarında tahtın ve altın yurdun, sadece kağan için kurulduğuna dair kayıtlar vardır (Aça 2003: 194). Oğuz Kağan, topraklarını oğulları arasında paylaştırırken altın yayı bulan üç kardeşi, altının Türk kültüründeki özelliklerinden dolayı hükümdar olarak seçer. Bu paylaşımdan sonra sürekli ileriye doğru hareket eden Oğuz’un oğullarının gerçekleştirecekleri ideal ve gelecek fikri cihanın ele geçirilmesidir (Kaplan 1991: 15). Altın yay, üç büyük kardeşe kırılmak (bozmak) suretiyle paylaştırıldığından bu üç kardeşin soyundan gelenlere “Bozok” denmiştir. Üç küçük kardeşin soyundan gelenlere ise, buldukları üç gümüş oktan dolayı “Üçok” denmiştir.

Türklerde evren algılaması yatay olarak düşünülür. Bu yüzden sağ ve sol en önemli yönlerdir (Yayın 2012: 61). Oğuz Destanında ve Cengiz İmparatorluğunda sağ, yön olarak soldan daha önemlidir. Bu yüzden Oğuz Kağan sağ yanına adları gökle ilgili olan Bozokları oturtur (Ögel 1989: 288). Ayrıca orduda askerlerin konumlandırılmasında en önemli mevki olan sağ taraf, bu bakımdan Bozoklara emanet edilir (Ögel 1989: 203). Bu paylaşımda şüphesiz ki bu görevin yaşça büyük olanlara verilmiş olması da önemli bir ayrıntıdır. Divitçioğlu’na göre Bozokların ağabeyler ve yay ile; Üçokların kardeşler ve okla temsil edilmeleri hâkimiyet-tabiiyet ilişkisinden çok, eski ve yeni ilişkisidir. Çünkü Bozokların elindeki parçalanmış bir yaydır, bir daha kurulamaz. Bu bağlamda ağabeyler yaşlılığı ve dağılmayı simgeler. Fakat küçük kardeşler gençtirler ve yenidirler (Divitçioğlu 1994: 44).

Oğuz Kağan’ın bütün dünyayı ele geçirme ideali bu rüyadan önce de vardı ve savaşlarının, seferlerinin gayesi buydu. Bu düşüncesini kağan olduktan sonra hazırlattığı toyda verdiği buyrukta ortaya koyar;

“Ben sizlere oldum kağan,
Alalım yay ile kalkan,
Nişan olsun bize buyan,

*Bozkurt olsun (bize) uran,
Demir kargı olsun orman,
Av yerinde yürüsün kulan,
Daha deniz, daha müren
Güneş bayrak, gökkurikan.”* (Ergin 1988: 17)

Son iki mısra Oğuz Kağan’ın politikasının genişleme olduğunu açıkça ortaya koyar. Uluğ Türük’ün söz konusu rüyayı Oğuz Kağan’ın seferlerini tamamladıktan sonra görmesi, bunun sonucunda da toprakların çocuklar arasında paylaştırılması, Oğuz Kağan’ın çocuklarına nasihat ederek cihangirliği onlara öğretmeye çalıştığını gösterir. Oğuz Kağan, çocuklarına, destan boyunca kendisinin yaptığı gibi mekândan mekâna geçerek, “durmak” yerine “aşmak” fikrini aşılamaaya çalışır. (Kaplan 1991: 15) Uluğ Türük’ün gördüğü rüya, “aşma” fikrine hizmet etmektedir. Yay, Türklerde göğün, daha doğrusu gök kubbenin bir sembolüdür (Ögel 1989: 322). Bu sembol olma durumundan hareketle, altın yayın doğudan batıya kadar uzanması ve üç gümüş okun kuzeye doğru yayılmış olması, cihan hâkimiyeti ülküsünün Oğuz Kağan tarafından çocuklarına bir hedef olarak belirlendiğinin göstergesidir. Görülen rüyanın etkisiyle de destanda “*sıratle hareketin yarattığı ve kuvvetin hâkim olduğu bu geniş mekân tasavvuru*” Oğuz’un bu idealini yansıtır (Özcan 1996: 96). Oğuz Kağan, cihan hâkimiyetini kuran ilk kişidir. Destanda Türklerin fatih atası özelliklerini gösteren Oğuz Kağan’ın Azerbaycan, Irak, Suriye, Mısır, Anadolu, Rus ve Frenk ülkelerini fethettiği anlatılır ve semavi özellikler gösterdiğine inanılır (Turan 1998: 75). Uluğ Türük’ün rüyası, Oğuz Kağan’ın fatih kimliğinin çocuklarına aktarılacağına müjdesini verir.

Oğuz Kağan’ın çocuklarına bir diğer nasihati de dirlik ve düzen ile ilgilidir. Rüyadan sonra çocukların yay ile okları bulmaları üzerine “Bu yay ve okların bulunması işi, bir insan işi değil; Tanrı işi olsa gerektir! Demek ki Tanrının buyruğu böyle imiş!” demesi dikkat çekicidir (Ögel 1989: 206). Bu rüya temel gösterilerek yapılan paylaşımdan sonra, kardeşlerin buna razı olmasını, dirlik ve düzenin bozulmamasını ister. Zira bu Tanrının işidir ve Tanrı, yayı üç büyük kardeşe buldurmıştır. Yay bir hükümdarlık sembolü olduğundan hükümdarlık onların hakkıdır. Okları bulanlar da elçidir. Çünkü yay, oku nereye isterse oraya fırlatır.

Tarihî öğelerin ağır bastığı destanlarda kahramanın macerası, bütün Türk kavimlerini idaresi altında toplayan bir imparatorluğun kurulmasıyla tamamlanır (Yıldırım 1998: 150). Bu bağlamda Oğuz Kağan, seferlerinden sonra topraklarını çocukları arasında paylaştırmış ve böylelikle 116 yıllık hükümdarlığını çocuklarına devretmiştir. Sonuç olarak “*Oğuz Kağan destanı, tarihi bir hadiseden çok, atlı göçebe medeniyetinin hayat karşısında aldığı tavır, hayat felsefesini ve ideal insan tipini temsil eden bir eserdir.*” (Kaplan 1991: 13) Destanın sonlarında görülen rüya, bu amaçlara hizmet etmektedir.

Topraklarını genişletme ülküsünün olduğu bir rüya örneği, Bahaeddin Ögel’in, *Türk Mitolojisi* adlı eserinde yer alan Farsça bir Oğuz destanında da vardır. Toğurmuş adlı hükümdarın gördüğü rüya, kendisinin cihan hâkimiyeti ülküsü taşıdığının ifadesidir. Rüya şöyledir;

“Göğsünden bir ağaç göğermiş, yükselerek çıkmış, dallanmış, budaklanmış ve yapraklarla dolmuş.” (Ögel 1989: 252).

Sabah Miran-Kâhin'e bu rüyanın ne anlama geldiğini sorar. Kâhin ona; "Sakın bu rüyayı kimseye anlatma! Bu çok iyi bir rüyadır." der. Toğurmuş'ın üç oğlu varmış. Her oğlunun başı için ayrı ayrı birer koyun kesmiş, pişirtmiş ve halkına dağıtmış (Ögel 1989: 252). Bu rüyada ağacın dallanıp budaklanması kendisinin ve çocuklarının topraklarını genişleteceği anlamına gelir. Togan'ın, *Oğuz Destanı* adlı eserinde aynı rüya yer alır. Burada kâhin Amiran, Toğurmuş'a doğacak üç çocuğunun da padişah olacağını söyler. Dukak, Tuğrul ve Arslan sözü edilen üç çocuktur (Togan 1982: 73). Türk tarihine bakıldığında bu çocukların üçü de padişah olmuşlardır.

2. Gelecekte Haber Veren Rüya

Destanlardaki rüya motifinin temel işlevlerinden biri gelecekteki olayları bildirmesidir. Kehanet içeren bu rüyalar, destanın seyrini değiştirebilecek olayları haber vererek çoğu zaman geleceğin tayininde rol alırlar. İslamiyet öncesi destanlarda, kehanet bazı simgelerle bildirilir. Örneğin; kan, kara saç, kavağın dibinden sallanması gibi simgeler gelecekte karşılaşılabilecek tehlikeleri haber verirler. Destan kahramanı, bu simgelerin olduğu rüyaları anlayabilmek için kâhinlere, falcılara veya rüya yorumcularına danışır. İslamiyet sonrası destanlarda ise gelecekte haber veren rüyaların içerdiği mesaj açıktır. Destan kahramanı rüyanın ne anlama geldiğini kendisi anlar. Hz. Muhammet, Dört Halife, Hızır, pirlar veya kırklar rüyada gelecek ile ilgili haber verirler.

Rüyanın gelecekte haber vermesi kahraman ve kahramanın karşısındaki kişiler için farklı işlevler içerir. Gelecek ile ilgili haberlerin rüya yolu ile verilmesi, kahramanın işini kolaylaştırır. Kahraman, rüyanın içeriğine göre tedbirlerini almaya başlar. Çoğu zaman rüyanın kehanetiyle beraber nasıl tedbirler alması gerektiği de bildirilir. Örneğin Danişment Gazi'ye fethedeceği yerler önceden bildirilirken, fetihlerde karşılaşılabilecek zorlukları nasıl aşacağı da anlatılır. Kahramanın karşısındaki kişiler için ise rüya kendi sonlarının habercisidir. Etrafındakiler onları uyarsalar da bu uyarıları dikkate almazlar.

Gelecekte haber veren bazı rüyalar, zor durumda olan halk için bir kahramanı müjdelar. Bir sıkıntının varlığında görülen bu rüyalar, kahramanın kurtarıcı olduğunu bildirir. Bazı rüyalar da uğruna savaşlar yapılan bir yerin fethedileceğini müjdelar. Bazen de savaşların neticeleri rüya yoluyla önceden bildirilir.

İslamiyet öncesi Türk destanlarında gelecekte haber veren rüyaları en çok kahramanların anneleri veya eşleri görür. Kahramanın etrafındaki kadınların gördüğü rüyalar gerçekleşmektedir. Kadınlar, gördükleri rüyaların birçoğunu kendileri yorumlamaktadır. Manas'ın karısı Kanıkey'in gördüğü rüyalar ve bu rüyalara yaptığı yorumlar her zaman gelecekteki olaylar hakkında bilgi verdiğinden destanda ona "Aziz Kanıkey" denilmiştir.

Türk destanlarında rüyaların gelecekte haber vermesi, destandaki olay örgüsünün rüya motifıyla temellendirildiğini gösterir. Destanlarda, gelecekte haber veren rüyalar müjdelar haber veren rüyalar ve karşılaşılabilecek durumları haber veren rüyalar olmak üzere iki bölüme ayrılabilir.

2.1. Müjdeli Haberler Veren Rüyarlar

Türk destanlarında gelecekte haber veren rüyalar destan kahramanı ve etrafındakiler için müjdeli haberler içerir. Kahramanın doğumunu veya öldüğü zannedilirken yaşadığını müjdelemek ve herhangi bir yerin fethedileceğini müjdelemek rüyaların işlevleridir. Bu tür rüyalar görüldükten sonra yorumlanmaları için toylar düzenlenir. Böylelikle rüyadaki müjdeye, toya katılan herkesin şahit olması sağlanır. Özellikle kahramanın doğumunun müjdelendiği rüyalarda, insanların müjdeye şahit olması doğacak kahramanın gücünü artırır.

2.1.1. Kahramanların Doğumlarını Müjdeleyen Rüyarlar

Destanlar yöneticilerin ve üst sınıf insanların kahramanlıklarını konu alır. Kahramanlar, mücadelelerine halkları için girişirler. Halkı dolaylı olarak gözeten ve kollayan da tanrıdır (Önal 2009: 66). Türk destan geleneğinde kahramanlar, han soyundan gelmişlerdir. Destanların merkezindeki kahramanlar, atalarından aldıkları hanlık sıfatının yanı sıra Tanrı'nın onlara vermiş olduğu kutla bu özelliklere sahip olmuşlardır. Kahramanların, Tanrı kutunu aldıklarını gösteren en önemli işaret doğumlarındaki olağanüstülüklerdir (Aça 2003: 147). Bu olağanüstülüklerin başında, kahramanın doğumunun rüyayla müjdenmesi gelir. Doğum müjdesi, kahramana ihtiyaç hissedildiğinde verilir. Kahramanın rüyayla müjdenmesi ileride kendisine güç kazandıracaktır. Bu sevinçli haber karşısında toylar düzenlenip dualar edilir. Kahramanın doğumunu genellikle annesi, babası, dedesi veya destandaki başka bir kahraman görür. Kahramanın doğumunu başka bir kahramanın görmesi haleflik ile ilgilidir. Örneğin Battal Gazi'ye, Hz. Muhammet tarafından Sarı Saltuk'un müjdenmesi, Battal'ın görevini Sarı Saltuk'un devam ettireceğine işaret eder. Dinî karakterin müjdelendiği rüyalarda, bu müjdeyi genellikle Hz. Muhammet verir. Kahramanın dinî kimliğini tamamlaması ve halkın gözünde yücelmesi için bu önemli bir motiftir. Rüyada kuş, ejderha, elma, çelik ege gibi simgeler kahramanın doğumuna işaret eder. Kuş olarak Anka ve Simurg kuşlarının adı geçer.

Kahramanın annesi, babası veya dedesi gördükleri rüyalarla bir çocuklarının, torunlarının doğacağını görürler. Bu rüyalar kendileri için bir müjde niteliğindedir. Kahramanların doğumunu müjdeleyen rüyaların yer aldığı destanlar dil sahalarına göre sıralanmıştır. Bu sırlamaya göre kahramanın doğumunun müjdelendiği destanlar şunlardır;

2.1.1.1. Manas Destanı (Manas'ın Doğumu)

Manas Destanı Kırgızların millî destanıdır. Müslüman Kırgızlar ile putperest düşmanlarının mücadelesinde Kırgızların durumunu ve kahramanları Manas'ın kahramanlıklarını anlatır. Destanda, Manas ailesinin birçok kuşağının Kırgızları düşmanlardan korumak için verdikleri mücadeleler anlatılır. Manas, bu kahramanların en önemlisi olduğundan Kırgızların efsanevi kahramanı ve lideri olarak kabul edilir. Manas destanının ilk bölümünden itibaren; Manas'ın doğumu, daha beşikte iken konuşmaya başlaması, kâfirleri yeneceğini söylemesi, büyüüp delikanlı olunca düşmanları yenmesi, Müslüman yiğit Almanbet'le tanışıp, birlikte birçok savaşa girmeleri, evlenmesi, düşmanları tarafından iki defa öldürülmesine rağmen tekrar dirilmesi, Mekke ziyareti ve Kâbe'yi tavaf etmesi, anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Manas'ın doğumunda birçok olağanüstülük yaşanır. Manas'ın doğumunun müjdelenmesi bu olağanüstülüklerdendir. Manas'ın babası Cakıp Han, Çıyırda'dan bir çocuğu olmadığı için çok üzülmektedir. Çıyırda da bu duruma üzüldüğü ağılmaktadır.

ii) Rûya

Cakıp Han, bir gece uyanıp gördüğü rüyayı Çıyırda'ya anlatır. Cakıp'ın ikinci karısı Bakdevlet de bir rûya görür.

iii) Rûya Sonrası

Bir ziyafet verip rüyaları Bayyegit adlı bir ihtiyara yorumlatır. Yorumcu; *"Çıyırda Hatun bir erkek, bir kız doğuracak. Bakdevlet Hatun da ikiz erkek çocuk anası olacak."* der (İnan 1992: 6). Rûyanın ardından Cakıp Han'a rûyasında müjdelendiği gibi ileride kahraman olacak Manas doğar.

Manas'ın doğumunu müjdeleyen bu rûya, Fikret Türkmen ve Alimcan İna-yet'in, Keneş Yusupov'un eserinden hazırladıkları çalışmada daha ayrıntılı anlatılır. Cakıp, Çıyırda'ya rûyasını şöyle anlatır;

"E, hanım, artık üzülmeye. Şu ana kadar ömrümüzü hasret ile geçirdik. Bana bak, uğurlu bir rûya gördüm. Anka kuşu gibi heybetli bir kuşu yakalamışım. Yeryüzündeki hayvanlar bu kuşun heybetinden çekini-yordu. Ona uzun ipek bağ taktım. Bu talihe işarettir." (Türkmen, İna-yet 1995: 12)

Cakıp Han, bu rûyanın talihli olduğunu ve müjde vereceğini sezip büyük bir toy hazırlar. Bu toyda, rüyayı halka biraz daha ayrıntılı anlatır;

"Aladağ'da dolaşıyordum. Bir kuş yakaladım. Kuşun ötmesi çok de-ğişikti. Kuyruğu ve başı parlıyordu, gagası çelik, ayağı hançer idi. Uçurduğum zaman göğün altını, kara yerin üstünü karıştırdı, gökteki kanatlılar, yerdeki ayaklılar ona karşı gelemediler, hiçbirini kurtula-madı." (Türkmen, İna-yet 1995: 14)

Kalabalıktaki ihtiyarlardan Bay Cigit, rüyayı doğacak yiğit bir erkek çocuğa işaret olarak yorumlar. Manas, gagası çelikten, ayakları hançerden olan bir kuş ola-rak tasvir edilir. Bu kuş göğü ve yeri altüst edecek kadar güçlüdür ve gökteki ile karadaki canlıların tümü kendisine mağlup olmuştur. Doğacak Manas'ın kahraman olacağı rûyadaki gücü gösteren simgelerle pekiştirilerek müjdelendir. Cakıp Han, bu rüyayı bir toyda anlatarak çocuğu için uygun ortamı hazırlar ve bir açıdan da babalık görevini yerine getirmiş olur.

Cakıp Han'ın bu rüyayı gördüğü gece, karısı Çıyırda da bir rûya görür;

"Ben de uğurlu bir rûya gördüm, Elma yemiştim, içinden altmış ku-laç ejderha ısıklı çalarak çıkıp ata dönüşerek uzandı." (Yusupov 1995: 13)

Çocuğu olmayan ailelerde, çocuğun müjdelendiği rüyaları karı ve koca gö-rür. Türk halk anlatılarında muradı simgeleyen ve çocuksuz olan çiftlere din uluları-nın verdiği elma, genellikle eşler tarafından yenir ve belli bir süre sonra çocuk dün-yaya gelir. Bu rûyada ise Çıyırda Hatun, bir elma yer ve elmadan kahramanı simge-leyen güçlü bir ejderha çıkar. Hem Cakıp Han'ın hem de Çıyırda Hatun'un rûyası korkulu bir tablo içermesine rağmen, onlar bu rüyayı uyanır uyanmaz uğurlu bir rûya

olarak kabul ederler. Manas, babasının yaşlılık döneminde dünyaya gelmiştir. Kahramanın bir özelliği olarak yaşlı bir ana ve babadan doğma, tanrısal simgeciğin bir özelliğidir. Tann'nın isteği ile özel bir hakan dünyaya gelir (Önal 2009: 65).

2.1.1.2. Manas Destanı (Semetey'in Doğumu)

Manas destanı, kuşaklara yayıldığı için içerisinde rüya motifinin en çok olduğu destanlardandır. Türk destanlarında asıl destan kahramanının ölmesiyle destan sona ererken, Manas destanında ise Manas'ın ölmesiyle destan sona ermez ve onun oğlu Semetey, daha sonra da Semetey'in oğlu Seytek'in kahramanlıkları bu destanda anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Manas'ın karısı Kanıkey Hatun da doğuracağı kahramanı, yani Semetey'i önceden rüyasında görür. Kanıkey bu rüyayı, Manas Mekke'de ölen kırk yiğidine dua ettiğinde görür.

ii) Rüya

Kanıkey gördüğü rüyayı Altınay'a şöyle anlatır;

*"Bahadır efendim geldi,
İşler eskisi gibi oldu,
Bana sarıldı dedi,
Büyük kapılı ak saraya
Kaplan doğan Manas girdi dedi,
Benim efendimin başında
Çelikten bir eğe vardı,
Alıp koynuma aldım onu!"*

Rüyayı dinleyen Altınay şunu dedi;

*"Efendinin başında
Duran çelik eğe ise
Karnında bir erkek çocuk
Oluyor, demektir!"* (Naskali 1995: 200–201)

iii) Rüya Sonrası

Rüyasında Manas'ın başında, demir bir eğe duruyormuş. Kanıkey Hatun, bunu görünce, hemen alıp koynuna koyar. Kanıkey, bu rüyayı tabir ettirir. Eğe, Türk kültüründe hem bir ölüm aleti ve hem de hayat sembolü olduğu için Kanıkey'e bir çocuğu olacağı müjdelendir (Ögel 1995: 579).

Manas destanında baba Manas ve oğul Semetey'in doğumları daha önce ailelerine rüyalarında müjdelendir. Manas'ın doğumu, çelik gagalı, hançer ayaklı Anka kuşu ile simgeleştirilerek müjdelenirken Semetey'in doğumu rüyada görülen çelik eğe ile simgeleştirilir.

2.1.1.3. Çora Batır Destanı (Tatar)

Çora Batır destanı, XVI. yüzyılda Kazan Hanlığının Ruslarla mücadelelerini anlatan, Tatar Türklerinin en önemli destanıdır. Destanın kahramanı Çora Batır, ömrünü Ruslara karşı verilen mücadelelerde geçirir. Hanın en önemli kahramanıdır.

Çora Batır'ın doğumu, annesine gördüğü rüyada müjdelendir.

i) Rüya Öncesi

Kırım Hanı'nın yanında Narik adlı son derece dürüst, cesur ve sadık bir genç bulunmaktadır. Narik, Menli Aruk Sulu adlı bir kızla evlenir. Fakat hanın oğlu da bu kızı beğenir ve onu elde etmek ister. Bunun üzerine Narik, hanın oğlunu öldürür. Han, haklı bulduğu Narik'i cezalandırmak istemez ama ülkeyi terk etmesini emreder. Narik, karısıyla birlikte şehirden ayrılır. Narik ve Menli Aruk Sulu'nun çocuklarının olmaması, Menli Aruk Sulu'nun göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Bir gün Menli Aruk Sulu rüyasında;

"Ayaklarının arasından bir ateşin çıktığını, kimsenin söndüremediğini, sonunda siyah bir bulutun belirdiğini ve buluttan boşalan şiddetli bir yağmurun ateşi söndürdüğünü görür." (Türkmen 2004: 103–109)

iii) Rüya Sonrası

Menli Aruk Sulu, bu rüyayı kendisi yorumlar ve bu rüyadan batır (kahraman) olacak bir çocuk doğuracağını anlar. Rüyadan sonra Çora Batır dünyaya gelir. Rüya Çora Batır'ın simgesi ateştir.

2.1.1.4. Alpamış Destanı (Özbek)

Alpamış destanı, Özbeklerin millî destanıdır. Bu destanda Özbekler ve Kalmuklar arasındaki mücadele ve Alpamış'ın Berçinay ile olan aşkı anlatılır. Destan, Alpamış'ın Berçinay'ı Kalmukların vatanından getirdiği bölüm ve Berçinay'ın ailesini kurtarmak için tekrar gittiği Kalmuk diyarında başından geçenleri anlattığı bölüm olarak iki bölümden oluşur.

i) Rüya Öncesi

Çocukları olmayan hükümdarlarının durumuna çok üzülen beyler, Şahmerdan pirin mezarına gidip kırk gece dua edip yatarlar. Hükümdarın çocuksuz olması ve Şahmerdan pirin mezarında edilen dua beylerin göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır. Kırk gün sonra bir rüya görürler.

ii) Rüya

"Rüyalarında gördükleri veliden, dilediklerinin kabul edildiğine dair bir ses gelir. Veli, Baybörü'ye bir oğul ve bir kız, Baysarı'ya kız müjdesi verip doğumdan kırk gün sonra kendisinin gelip çocukların adlarını koyacağını söyler." (Ergun 1998: 564)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bildirildiği gibi Baybörü'nin iki çocuğu, Baysarı'nın da bir çocuğu olur. Rüya aracılığıyla bir din ulusu hükümdarlarına üzülen beylere müjde verir. Rüya birden fazla kişinin görmesi güvenilirliğini artırır. Baybörü'nin oğlu Alpamış, ile Baysarı'nın kızı Berçinay, birbirlerine âşık olurlar. Alpamış, kahramanlığıyla Özbeklerin kahramanı olur. Aşkı ve ülkesi için Kalmuklarla savaşır.

2.1.1.5. Garip İle Senem Destanı (Uygur)

Garip ile Senem destanı Uygurların aşk ve kahramanlık temlerinin işlendiği millî destanlarından. Garip ile Senem destanının halk hikâyesi özellikleri gösteren

birçok varyantı vardır. Bu varyantlar Türk coğrafyasının birçok yerinde farklı adlarla anlatılmaktadır. Fikret Türkmen, *Âşık Garip* adlı eserinde bu varyantlara yer verir (Türkmen 1995). Garip ile Senem'in doğumları ailelerine rüyalarında müjdelendir.

i) Rüya Öncesi

Destanda çocukları olmayan Şah Abbashan ve veziri Hasan ava çıkarlar. Avda ikisinin önüne de hamile olan aynı geyik çıkar. İkisi de o geyiği hamile olduğu için avlamazlar. Şah Abbashan ve veziri Hasan'ın çocuklarının olmaması ve hamile geyiği acıyıp onu avlamamaları Abbashan'ın göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Şah Abbashan, bir gün bir rüya görür. Rühayı şöyle anlatır;

“Bir gün bir düş gördüm, düşümde bir çift kuş gördüm. Biri renkli Simurg, öbürü gümüş kuyruklu Anka idi. Onlar uçuyorlardı ama bamsından gitmiyorlardı. Tutmak istedim ama imkân vermediler.” (İnayet 2004: 205)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada görülen Simurg ve Anka kuşları Garip ile Senem'in doğumlarını ifade etmektedir. Abbashan, rüyayı kendi yorumlar ve bunun Allah'ın bir iltifatı olduğuna, bir çocuğunun olacağına işaret ettiğini anlar. Bu rüyadan vezirinin de bir çocuğu olacağını anlar ve doğacak çocukları birbirleriyle evlendirmeye karar verir. Şah ve veziri hamile geyiği avlamadıkları için ödüllendirilerek birer çocuk sahibi olurlar.

2.1.1.6. Köroğlu Destanı (Türkmen Varyantı)

Köroğlu destanı tüm Türk Dünyasının en önemli destanlarından biridir. Destanın birçok varyantı vardır. Uğradığı haksızlıklardan dolayı din ulularının da desteğini alarak zalimlere karşı savaşan bir Türk kahramanıdır. Hayatı etrafında birçok hikâye anlatılır, epik şiir söylenir. Varyantlarda annesinin diri diri gömüldüğü ve kendisinin mezarda doğduğu anlatılır. Çiltanlar (Kırklar), Köroğlu'nun anası Akanay'a öleceğini ve mezarda bir oğul doğuracağını daha önceden haber verirler.

i) Rüya Öncesi

Türkmen varyantlarında anlatıldığına göre Çardaklı Çandıbil'in hâkimi Cığalı Beğ, oğlu Adı Beğ'i kaybetmiş, hamile gelini de ölmüş, soyunu devam ettiren torunu da dünyaya gelmemiştir. Hamile olan gelini diri diri gömülmüştür. Torunu, mezarda ölmek üzere olduğundan Cığalı Beğ, rüyasında uyarılır. Uyarı niteliğindeki rüya aynı zamanda müjdeli bir haber içerir.

ii) Rüya

“Mezarlığa giderek gelininin mezarını açması ve oradan torununu alması söylenir.”

iii) Rüya Sonrası

Rüyadaki uyarıyı dikkate almayan Cığalı Beğ'e torununun yaşadığı haberini büyük oğlu Gencim getirir. Gencim Beğ'in çobanlarından biri her gün bir keçinin sürüden ayrılarak bir mezarın başına gidip kaybolduğunu ve bir süre sonra tekrar ortaya çıktığını görür. Çoban durumu ağasına haber verir. Keçiye izleyerek mezarda

bir çocuk olduğunu öğrenen Gencim de durumu Cıgali Beğ'e haber verir. Çocuğu yakalayıp eve getiriler. Türkmen beyleri bir araya toplanıp çocuğa "Karanlık dünyadan ışıklı dünyaya çıkmıştır, adı Röşen olsun!" diye ad koyarlar. Nereden geldiği belli olmayan yaşlı bir Türkmen, meclisin sonunda "Bu çocuk mezardan çıkmıştır, adı Göroğlu'dur." der (Bayat 2009: 53). Kazak varyantında da mezardan doğan kişi anlamında ki "Köroğlu", Kırklar tarafından isim olarak verilir.

Mezarda doğan çocuğu keçinin emzirmesi, Köroğlu destanın Doğu varyantları için belirleyici bir özelliktir. Keçi, Türk mitolojisinde tufanın başlamasını haber veren mitolojik varlık olarak Altay yaratılış mitlerinde karşımıza çıkar. "*Keçinin sonla ilişkisi, mezar kodunun öteki âlem bağlamında bir son olduğu semantiğini doğurur.*" (Bayat 2009: 57). O halde keçi, müjdelenen kahramanın doğumunda ikinci anne görevini üstlenir. "Keçinin çocuğu emzirmesi" motifine efsanelerde de rastlanır. Padişahın biri rüyasında bir çobanın oğlunun büyüdüğü zaman kendi kızını alacağını görür. O çobanın köyünü bulur ve para vererek çocuğu satın alır. Padişah, ölmesi için çocuğu bir dağ başına bırakır. Yaşlı bir kadın, bir keçisinin her gün sağılarak geldiğini görüp çobana kızar. Çoban keçiyi takip edince keçinin her gün bu çocuğu emzirmeye gittiğini görür (Sakaoglu 2009: 100).

2.1.1.7. Köroğlu Destanı (Kazak)

Mezarda doğum motifi, Köroğlu'nun Kazak varyantında farklı bir şekilde yer alır.

i) Rüya Öncesi

Kazak varyantında Köroğlu'nun babası Ravşanbek, anası ise Akanay'dır. Akanay'ın çocuğu yoktur. Akanay bu duruma çok üzülmemektedir. Çocuksuz olması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Akanay gördüğü rüyayı, destanda şöyle anlatır;

*"Bir gün uyuyorken Akanay,
Kırklar rüyada verdi ayarı
Dediler; "bizler Gavis, Gıyas, kırklar
Kulağını ver söz söylerim-dedi- ben
Gerçek bir dost zannetme,
Az günlük belayı,
Ölçülü hayat bittiğinde
Çareyi kimler bulur?
Boyuna ölçülü yazılan
Hayatın bitse tamamı,
Dokuz ay, on gün geçtiğinde,
Güneş tepeye geldiğinde,
Mezar içinde doğurursun,
Karnındaki çocuğu,
Kudretiyle Hüda'nın,
Kin olup akılda kalan,
İntikamı o alır,
Adaleti bilmeyen,*

*Şavdat'ın oğlu şağdat'tan,
O intikamını alır,
Köroğlu gibi arslan,
Peydah olan namustan,
Akanay senden olacak,
Köroğlu kahraman olacak,
Kırklardan dua alıp,
Düşmana karşı gelecek” (Ekici 2004: 199–200).*

Rüyasında Gavis, Gıyas ve Kırkları gören Akanay’a çocuğunu mezarda doğuracağı bildirilir. Çocuğa rüyada Köroğlu ismi verilmiştir. Köroğlu büyüdüğünde Şağdat Handan ailesinin öcünü alacağı ve her zaman Kırkların kendisine yardım edeceği müjdelenir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bildirildiği gibi, Akanay düşmanlar tarafından diri diri mezara gömülür. Mezarda bir keçinin beslemesiyle hayatta kalacak, daha sonra mezardan çıkarılarak dedesi tarafından büyütülecektir. Rüya, Akanay’a hem bir tehlikeyi haber vermekte hem de çocuk sahibi olacağını müjdelemektedir. Rüyada gelecekte haber verenler din uluları olduğundan Akanay, rüyanın gerçekleşmesini beklemeye başlar. Rüyada bildirilen tehlike gerçekleşir ve Akanay diri diri toprağa gömülür.

Destandaki olaylar Akanay’ın rüyası doğrultusunda gelişir. Akanay, doğumu yapamadan ölür ve çocuk rüyada belirtildiği gibi mezarda doğar. Daha sonra Külayım bir rüya görür. Bu rüyada Kırkların çocuğa adını verdiği görülür.

*“Gözyaşını görmüş
Gavis, Gıyas, Kırklar,
Rüyasında Haber vermiş,
“Kaldır çocuğum başını,
Durdur gözünden akan yaşını,
Ölen çocuğun dirildi,
Şimdi artık bahtın açıldı
Yalnız da olsa binle denk,
Mezar içinde doğurdu,
Köroğlu gibi asili,
Nası onun büyük olup
Düşmana onun şöhreti yayıldı.
Söyledim çocuğum ben bunu,
Yalan diye bilme sen bunu,
Türkmen ülkesine bellidir
Cihanı aşmış kahramanlığı,
Çocuğun ismini biz koyduk
“Mezardan çıkan Köroğlu” (Ekici 2004: 207).*

Külayım gördüğü rüyada din ulularının doğan çocuğa Köroğlu adını verdiklerini görür. Burada Kırkların ya da Hızır’ın Türk kültüründeki isim verme rolü hatırlanmalıdır. Din ulularının isim verdiği kahraman, destan boyunca din ulularının yardımını alacaktır.

Bu rüyanın devamında, doğduğu mezardan dışarı çıkarılamayan Köroğlu'nun kırkların yol göstermesiyle mezarın dışına nasıl çıktığı anlatılır. Söz konusu rüyaya çalışmanın "Rehberlik Eden Rüya" kısmında yer verilecektir.

2.1.1.8. Eba Müslimname

Müseyyeb Gazi, Hz. Ali'den sonra Haricîlerle ve Mervan yandaşlarıyla mücadele etmiş bir kahramandır. Müseyyeb Gazi'den sonra bu görevi Eba Müslim üstlenir. Eba Müslimname destanı yine cihat temelli destanlardandır. Destanda Eba Müslim'in Haricîlerle mücadeleleri, Hz. Ali'nin yandaşlarını birlik altında toplaması, baş düşmanı Nasr-ı Sayyâr'la savaşı ve onu mağlup etmesi anlatılır. Müseyyeb Gazi, kendisinden sonra vazifeyi devralacak Eba Müslim'in doğacağını rüyasında görür.

i) Rüya Öncesi

Müseyyeb Gazi, rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Peygamber ona bayrağı taşıma sırasının Eba Müslim'de olduğunu söyler ve onu müjdeleyerek.

ii) Rüya

Peygamber ona rüyada şunları söyler;

"— oğlum Müseyyeb! Tanrı, senden razı olsun. Ben, senden razı oldum. Sen benim düşmanımın intikam aldın. Şimdi senin gazan tamam oldu. Artık bizim yanımıza gel. Sıra yârenlere geldi. Ebu'l Müslim Horasânî gelecek, gazaya o devam edecek." (Demir, vd 2007a: 29)

Müseyyeb Gazi, rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Hz. Muhammet, ondan razı olduğunu, görevinin tamamlandığını söyler. Şehit olacağını müjdesini verir. Ebu'l-Müslim'in doğacağı müjdesini verir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bildirildiği gibi Müseyyeb Gazi şehit olduktan sonra Eba Müslim doğar. Doğumu Hz. Muhammet'in haber vermesi Eba Müslim'e kutsiyet verir.

2.1.1.9. Battal Gazi Destanı

Battal Gazi destanı, Seyit Battal Gazi'nin kahramanlıklarını anlatan bir destandır. Battal Gazi, 8. yüzyılda Emevîlerin Anadolu'da Bizanslılara karşı açtıkları savaşlarda kahramanlık gösteren Arap bir kumandandır. Battal Gazi hakkında anlatılan kahramanlık hikâyeleri, Türk düşüncesiyle tekrar yorumlanarak 11. yüzyıldan sonra anlatılmaya başlamıştır. Battal Gazi'ye veli unvanı da verilerek kutsallığı artırılmıştır. Destanın konusu, Battal'ın Hristiyanlığa karşı mücadeleleridir.

İslamiyet sonrası Türk destanlarında da doğacak kahraman rüyayla müjdeleir. İslamiyet sonrasındaki destanlarda doğum müjdesini din uluları vermektedir. Din ulularının rüyaya girmesi, doğacak çocuğa kutsallık kazandırır. Doğan çocuk, cihat düşüncesiyle birçok kahramanlık gösterecektir. Bu mücadelelerinde en büyük yardımcıları doğumunu müjdeleyen din ulularıdır.

i) Rüya Öncesi

Battal Gazi'nin doğacağı, ismi ve hatta özellikleri, babası Hüseyin Gazi'nin gördüğü rüyada belirlenir. Rüyada müjdeyi bir pir verir.

ii) Rüya Öncesi

Hüseyin Gazi'ye rüyasındaki pir şöyle der;
"Yâ Hüseyin! Beşaret olsun sana kim, ol Cafer senin oğlundur. Az kaldı kim zuhûra gele, tamam Rum'ı Müslümanlık ide. İşler ide kim, hiç pehlivanlar itmemiş ola." (Köksal 1984: 167)

iii) Rüya Sonrası

Hüseyin Gazi'ye Cafer adında bir oğlu olacağı müjdelendir. Cafer'in ileride büyük bir kahraman olacağı, Rum'un tümünü Müslüman yapacağı, kahramanlıklarına kimsenin ulaşamayacağı müjdesi verilir. Bazı kaynaklarda Hüseyin Gazi'nin rüyasının ayrıntıları yer almaz. Sadece Battal Gazinin babası Hüseyin Gazi'nin, yolda bir yerde uyuyup rüyasında Cafer (Battal Gazi)'in kendi oğlu olacağını gördüğü anlatılır (Demir, Erdem 2006: 27).

2.1.1.10. Saltukname

Saltukname, Battal Gazi ve Danişment Gazi destanlarından sonra Anadolu ve Rumeli'nin İslamlaşmasını ve Türkleşmesini konu edinen bir destandır. Destanda 13. yüzyıl alperenlerinden Sarı Saltuk'un, Rumeli'nin İslamlaşması ve Türkleşmesi için mücadeleleri, menkıbeleri ve kahramanlıkları anlatılır. *Saltukname*'de Sarı Saltuk'un doğumu rüyayla müjdelendir.

i) Rüya Öncesi

Saltukname'de rüyayı Battal Gazi görür. Gördüğü rüya sonrasında vazifesini tamamladığını ve Sarı Saltuk'un onun yerine geçeceğini anlar. Seyit Battal Gazi rüyasında peygamberi görür. Görevini tamamlaması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Peygamber ona rüyasında;

"—Oğlum! Senin neslinden bir şahıs gele, İsmi Hızır ola. Yani Sarı Saltuk ola. Rum mülkine basup nice kilisalar harâb ide. Ol diyâr anun sebebiyle İslâm ile tola. Anunla ümmetim kuvvet tutup ve çok kâfirleri darb-ı destîyle Müslûmân ide ve sen dahî tiz bana ulaşîrsun. Şehid olup şerbet-i şehâdet-i nûş idersün." der (Demir, Erdem 2007a: 37).

iii) Rüya Sonrası

Rüyada Battal Gazi'nin görevini tamamladığı ve bu görevi devam ettirmek için Sarı Saltuk'un müjdelendiği görülür. Battal Gazi'ye şehit olacağı müjdesi de verilir. Battal Gazi Şehit olduktan sonra, Danişment Gazi ve ardından Sarı Saltuk doğacaktır. Bu rüyada, müjdeyi peygamberin vermiş olması, bayrağı Battal Gazi'den devir alacak olan Sarı Saltuk'a kutsallık kazandıracaktır. İsminin Hızır olduğu, Rum ülkesini basıp kiliseleri yıkacağı, onun sayesinde Rum ülkesinde İslamiyet'in güçleneceği belirtilir. Rüyada bildirildiği gibi Battal Gazi şehit olur. Battal Gazi'nin davasını Sarı Saltuk devam ettirir. Sarı Saltuk'un rüyada müjdelenmesi kendisine kutsallık kazandırır.

2.1.1.11. Arzılan-Kara Attığ Çeçen-Kara Möge Destanı (Tıva)

Tıva Türklerinin *Arzılan-Kara Attığ Çeçen-Kara Möge* destanında, Dalay

Baybın Han'ın kavminde altmış yetmiş yaşlarında yoksul bir karı koca yaşamaktadır. Bu yaşlı çiftin doğacak çocukları, destanın ilerleyen bölümlerinde birçok mücadeleye girişecektir.

i) Rüya Öncesi

Yaşlı çiftin çocukları yoktur. Yaş olarak da çocuklarının olması imkânsızdır. Çocuksuzluk rüyanın hazırlık aşamasıdır. Alaaday adındaki yaşlı kadın bir rüya görür.

ii) Rüya

“Rüyasında gençlik çağlarını görür.” (Ergun, Aça 2004: 57)

iii) Rüya Sonrası

Alaaday'ın rüyasında ayrıntı yoktur. Kendini gençlik yıllarında görür. Bu durum yaş olarak doğurganlığa tekrar sahip olabilmeyi ifade eder. Kısa bir zaman sonra bir çocuğa gebe kalır. Kadın zamanı gelince altın belli, gümüş göğüslü bir erkek çocuk doğurur. Çocuk ileride han olur. Bu rüyada doğacak çocuk müjdelendiği gibi rüya sayesinde yaşlı bir kadın yeniden doğurabilme gücüne sahip olmaktadır. Kahramanın doğumunu müjdeleyen rüyaları görenler aşağıdaki tabloda bir arada verilmiştir.

Kahramanın Doğumunu Müjdeleyen Rühayı Görenler

Destanın Adı / Doğacak Kahramanın Adı	Kahramanın			
	Annesi	Babası	Dedesi	Başka Kahraman
Manas Destanı/Manas		•		
Manas Destanı/Manas		•		
Manas Destanı/Manas	•			
Manas Destanı/ Semetey	•			
Arzılan-Kara Atıg Çeçen-Kara Möge (Tıva)	•			
Çora Batır Destanı / Çora Batır	•			
Alpamiş Destanı / Alpamiş				•
Garip ile Senem Destanı / Garip ile Senem		•		
Koroğlu (Türkmen) / Koroğlu			•	
Koroğlu (Kazak) / Koroğlu	•			
Battal Gazi Destanı / Battal Gazi		•		
Saltukname / Sarı Saltuk				•
Eba Müslimname / Eba Müslim				•

Tablo 3: Kahramanın Doğumunun Müjdelendiği Rüyalrı Görenler

Rüyaları en çok kahramanların anneleri görür. Anneler, on üç destanın beşinde (%38) rüyaları gören kişilerdir. İkinci sırada kahramanın babaları vardır. Dört (%31) destanda rüyayı kahramanların babaları görür. Bir (%8) destanda rüyayı kahramanın dedesi görür. İslamiyet sonrası destanların ikisinde rüyayı, kahramanların selefleri görür. Sarı Saltuk'un doğumunu selefi Battal Gazi; Eba Müslim'in doğumunu selefi Müseyyeb Gazi rüyasında görür.

Rüyaları en çok çocuksuz olan çiftler görür. On üç destanın sekizinde (%61)

rüyanın hazırlık aşaması çocuksuzluktur. Çocuksuzluk rüyaların hazırlık durumu olsa da, rüyaların asıl amacı doğacak kahramanı müjdeleyerek, destan kahramanının doğumuna zemin hazırlamak ve doğmadan ona kutsiyet kazandırmaktır. Rüyalarda kahramanın doğumunun yanında ilerideki kahramanlıkları hakkında da bilgi verilir.

İslamiyet sonrası Türk destanlarının ikisinde (%15), kahramanlar görevlerini bitirdiklerinden haleflerinin doğumuyla ilgili müjdeli rüyaları görürler. Ayrıca bu rüyalarda kendi şehadetlerinin yakın bir zamanda olduğunu öğrenirler. Battal Gazi ve Müseyyeb Gazi'ye, Hz. Muhammet yakın bir zamanda şehit olacaklarının müjdesini verir.

Köroğlu destanının varyantlarında Köroğlu diri diri gömülen annesinin karında olduğundan dedesi onun doğumuyla ilgili rüya görür. Bir (%8) destanda ise rüyanın hazırlığı kahramanın duasıdır. Bir destanda rüyanın hazırlık durumu yoktur.

Doğumun müjdenmesi Türk kültüründe önemli bir motiftir. On üç destanın ikisinde (%15) müjdeyi Hz. Muhammet verir. Bu destanlar İslamiyet sonrası destanlardır. Hz. Muhammet'in doğum müjdesini vermesi, doğacak kahramana kutsallık kazandırır. Birer (%8) destanda müjdeyi Kırklar, Pirlar, Veliler gibi din uluları verir. Sekiz (%61) destanda rüyaya girip müjde veren kimse yoktur.

Destanların bazılarında doğacak kahramanlar, Anka ve Simurg kuşlarıyla, ateşle, ejderhayla ve demir eğyle simgeleştirilir.

2.1.2. Kahramanlarla İlgili Müjdelar Veren Rüyalar

Kahramanın rüyada müjdenmesi, rüyaların Türk destanlarındaki işlevlerindendir. Bu müjde, kahramana ihtiyaç hissedildiğinde verilir. Bir önceki başlıkta kahramanın doğumu müjdenmişti. Bu başlıkta ise öldü zannedilen kahramanın yaşadığı, kahramana yeni dostların katılacağı, yarım kalan işlerin kahraman tarafından tamamlanacağı, esaret altında olan milleti kahramanın kurtaracağı, fetihleri devam ettirecek yeni bir kahramanın geleceği rüyalarla bildirilir.

2.1.2.1. Manas Destanı (Almambet'in Müjdenmesi)

Türk destanlarında kahramanların önemli yardımcıları vardır. Bu yardımcıları aynı zamanda kahramanların arkadaşlarıdır. Birçok mücadelede beraber olan iki kahramanın bir araya gelmesinde bazı olağanüstülükler yaşanır.

i) Rüya Öncesi

Manas destanında, Almambet'in Manas'a katılacağı Manas'a rüyasında müjdenir. Manas bu rüyayı bir arkadaşına ihtiyaç hissettiğinde görür.

ii) Rüya

Rüyayı Manas şöyle anlatır;

*"Gece yatıp bir rüya gördüm
Güzel bir rüya gördüm
Ak-Kula'ya binmişim ben
Uykuda rüya görürken ben
Ak-taygan'ı ipinden tutmuştum,
Ak-şunkar'ı çağırıyordum ben,
Bir sefere çıkmıştım,*

*Ak-şumkar elimdeydi
Ben Ak-şumkar'ımı uçurunca
Birçok kanatlı hayvan
Ayağıma kapandı öldü.
Bu ne demek olsa gerek?
Ak-taygan arkamda idi.
Ak-taygan'ı salıverince
Dört ayaklı canavarlar
Ayağıma kapandı öldü.
Bu ne demek olsa gerek?"* (Naskali 1995: 46).

Manas, gördüğü rüyayı güzel olarak nitelendirir. Atı Ak-Kula'ya binmiş elinde kuşuyla sefere çıkmıştır. Birçok kanatlı hayvan ayağına kapanarak ölür. Canavarların hepsi arkasında ölür.

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyayı Acıbay Yiğit tabir eder;

*"Atası ile atan denk
Duası ile duan denk
Aziz hanın oğlu
Gelip sende kalacak"* (Naskali 1995: 46).

Bu rüyadan, bir kahramanın gelip Manas'a bağlanacağı müjdelenir. Rüya-dan kısa bir zaman sonra Almambet Manas'a katılarak Manas'ın gücüne güç katar.

Rüyayı tabir eden Acıbay Yiğit, her ne kadar bu kahramanın adını vermese de Ögel'in çalışmasında geçen rüyayı yorumlayan Oyrat Han bu kahramanın Almambet olduğunu söyler. Rüya Şöyledir;

"Manas, bir gece bir rüya görür. Oturup etleri şişlere dizip ateş üzerinde kızartırken birden bire etlerin dizildiği demir şişler, tutuşup yanmağa başlarlar. Şişler yanarken Manas uyanır." (Ögel 1989: 510)

Rüyayı tabir eden Oyrat Han, Almambet'in Manas'ın hizmetine gireceğini müjdeler.

Başka kaynaklarda, Almambet'in Manas'a katılacağı farklı rüya motifleriyle anlatılır. Manas bir gece bir rüya görür;

"Bir keskin kılıç bulduğunu, bununla taşı parçaladığını, sonra kılıcı beline bağlarken onun bir aslan olduğunu, ona parsların boyun eğip hizmet ettiklerini, birden aslanın ejder olduğunu, sonra bir kuş olup kendi eline konduğunu görür." (İnan 1992: 33)

Rüyayı tabir eden Acıbay, Tanrının Manas'a büyük bir iyilik ihsan edeceğini ve Esen Han ile kavga edip mücadele eden Almambet'in Manas'a sığınacağını haber verir. Bu rüyada Almambet, Manas'a yardım edeceğinden olağanüstü özelliklerle tanıtılıyor. Türk kültüründe görülen değişime bu rüyada da rastlanır. Almambet, önce taşı parçalayan bir kılıç olarak anlatılırken, kılıçtan aslana, ardından aslandan daha güçlü bir ejdere ve en sonunda da bir kuşa dönüşüm vardır.

2.1.2.2. Manas Destanı (Manas'ın Müjdelenmesi)

Manas destanında rüyaları kadınlar daha fazla görür. Erkekler bu rüyalara çok fazla itibar etmez. En fazla Manas'ın eşi Kanıkey rüya görür. Kanıkey eşini,

gördüğü rüyalarından hareketle tehlikelere karşı korumaya çalışır. Manas seferde olduğunda Kanıkey, gördüğü rüyalarla eşinden haberdar olur.

i) Rüya Öncesi

Manas seferdeyken onunla ilgili kötü haberler alan eşi Kanıkey, Manas'ın öldüğünü zanneder. Çok üzülen Kanıkey için bu durum kendisine müjdeli haberler veren rüyanın hazırlık aşamasıdır. Öldü zannettiği Manas'ın yaşadığını öğrendiği rüya, Kanıkey için bir müjdedir.

ii) Rüya

Kanıkey, rüyayı şöyle anlatır;

“Gece ben bir rüya gördüm. Dehşet bir rüya idi, yüreğimi hoplattı. Ay karanlığı gece idi. Ay tepeden doğdu. Güneş karanlığı gün idi, güneş tepeden doğdu. Helal dileğim oluyor demek; ocak başından yüce bir kavak yükseliyordu! Dallardan biri eğilip ayın ışığını örttü. Başka bir dal da eğilip güneşin ışığını örttü! Dallardan biri eğilip göğün ışığını örttü, Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han gölgesinde dolaştı! Dallardan biri eğildi, yeryüzünü örtüverdi! Yeryüzü soğuduğunda Bağdı-döölöt bay biçer güneşte ısınır yaşadı! Efendim Er Manas acep dirilmiş geliyor olmasın?” (Naskali 1995: 101).

Kanıkey, gördüğü rüyanın yüreğini hoplattığını söyler. Karanlık bir gecede ayın ve güneşin doğarak etrafı aydınlattığını, ocak başından bir kavak ağacının yükseldiğini, dallardan birinin ayı, birinin ise güneşi örttüğünü, oluşan gölgede de Manas'ın babası Cakıp Han'ın dolaştığını anlatır. Bütün bu işaretlerin Manas'ın hayatta olduğunun işareti olduğunu düşünür.

iii) Rüya Sonrası

Kanıkey, gördüğü rüyayı, destanda sık sık geçtiği gibi “Aziz, Kerim” olduğu için kendisi yorumlar. Rüyadaki, gece güneş doğmasını Kanıkey, iyi dileğinin olacağına yani Manas'a bağlar. Burada karanlık sıkıntıyı, güneş ise sıkıntının dağılacağına işaret eder (Yıldız 1995: 462). “Türk Mitolojisinde Rüya” bölümünde benzer motiflerin yer aldığı rüyalarda evin ocağından yükselen ağacın, kahramana ve kahramanın soyu devam ettireceğine işaret olduğu belirtildi. Bu rüyada da kavak ağacı Manas'ın hayatta olduğuna ve soyunu devam ettireceğine işarettir.

2.1.2.3. Müseyyeb Gazi Destanı

Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi Türk edebiyatında sıklıkla işlenen konulardandır. Bu katliam hakkında müstakil eserler yazıldığı gibi birçok eserde de bu konuya değinilir. Fetih ve cihat düşüncesinin yer aldığı destanların çoğunda da Hz. Hasan ve Hüseyin yâd edilir.

Müseyyeb Gazi destanı, cihat temelli destanlardandır. *Hiz. Ali Cenknâme-leri*'nden sonra cihat felsefesini yayan destandır. Bundan sonra aynı amaca hizmet eden *Eba Müslim destanı* gelir. Destanda Müseyyeb Gazi'nin, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinden sonra Haricilere karşı verdiği mücadele anlatılır. Destan, Kerbela'nın öcünü alma düşüncesi üzerine kurulmuştur.

i) Rüya Öncesi

Hiz. Hasan ve Hüseyin dönemini ve sonraki yakın tarihi konu alan *Müseyyeb Gazi Destanı* 'nda Ömer İbni Ümmiye, Hz. Hüseyin'in kabrinde ağlarken uyuyakalır.

H. Hüseyin'in öcünün hemen alınmamış olması görülecek rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Rüyasında H. Ali'yi görür. H. Ali, Hasan ve Hüseyin'in öcünü Müseyyeb Gazi'nin alacağını söyler ve onu müjdeler." (Demir 2007: 60–61)

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyayla Müseyyeb Gazi'ye, H. Hasan ve Hüseyin'in katillerine karşı vereceği mücadelelerde bir hedef belirlenmektedir. Kutsal kabul edilen bu görevi Müseyyeb Gazi'nin gerçekleştireceğinin rüyayla müjdenmesi ona kutsiyet kazandıracaktır.

2.1.2.4. Eba Müslimname

Eba Müslimname, Müseyyeb Gazi destanından sonra görevi devralan Eba Müslim'in savaşlarını anlatır. Eba Müslim'in Haricilerle mücadeleleri, H. Ali'nin yandaşlarını birlik altında toplaması, baş düşmanı Nasr-ı Sayyâr'la savaşı ve onu mağlup etmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Destanda Eba Müslim'in annesi Kelime bir rüya görür. Eba Müslim, H. Ali düşmanlarına, Haricilere karşı mücadele görevini Müseyyeb Gazi'den devralır. Bu görevde H. Muhammet, annesinin rüyasında bazı müjdeler verir.

ii) Rüya

*"Düşde gördi Hazret-i Peygamberi
Ayağına düşdi anda din eri
Gördi nurdan bir direk arşa kadar
Nurı anın âleme kılmış eser
Kelime didi olsun beşâret
Senin oğlun bula devlet saadet
Gözin açdı evin içi tolu nûr
Açıldı gözleri çün oldı mesrûr"* (Demir, vd 2007a: 75)

Kelime, rüyasında H. Muhammet'i görür. Nurdan bir direğin yerden arşa kadar uzandığının görür. Peygamberin nuru, bütün âlemi kaplamıştır. Peygamber Kelime'ye, oğlu Eba Müslim'in saadet bulacağını müjdeler.

iii) Rüya Sonrası

İslamiyet sonrası destanlarda, H. Muhammet'in görüldüğü rüyaların erte-sinde mekânın içi nurla dolar, güzel kokular yayılır. Bu tür rüyalarda "arşa kadar yükselen ve nuruyla bütün âlemi aydınlatan direk" peygamberin simgesidir. Bu rüyada Eba Müslim'in beklenen kişi olduğu ve kurtarıcı olacağı, annesine H. Muhammet tarafından rüyada müjdenir. Eba Müslim, Müseyyeb Gazi'nin yerine geçer İslam ordularını yönetir.

Eba Müslim'in annesi Kelime'den sonra, bu rüyanın bir benzerini bir Pir görür. Rüyasında gördüklerini şöyle anlatır;

*"Bu gice düşde gördüm Mustafâ'yı
Ziyâret-gâhı ol kân-ı vefâyı
Bana didi seni yarın asarlar"*

*Bizim 'ışkımıza başın keserler
Dilimle söyleyem cümlesi duysun
Kamu mü'min bu sözleri eşitsün
Yakında bir kişi çıksa gerekdir
Horâsân'ı bütün tutsa gerekdir
Ol yigit Mervân'ı eyleye helâk
Hâricilerden cihân-ı ide pâk
Eşidin bu sözi ya mü'minin
Böyle didi rahmeten-li'l-âlemin"* (Demir, vd 2007a: 50)

Mervân'dan ve Haricilerden halkı kurtaracak olan Eba Müslim'i, Hz. Muhammed bir Pir'in rüyasına girerek müjdelers.

2.1.2.5. Köroğlu Destanı (Azeri Rivayeti)

Köroğlu rivayetlerinin en önemlilerinden biri Azeri rivayetidir. Azeri rivayetinde Köroğlu, gözleri haksız yere oyulan babasının öcünü almak ister. Babasının yardımcılarıyla kendini yetiştiren ve efsanevi bir ata sahip olan Köroğlu, babasının öcünü almak için beye savaş açar. Zamanla etrafındaki dostların artmasıyla güçlenerek babasının öcünü alır.

i) Rüya Öncesi

Köroğlu'nun babası Mirza Sarraf'ın gözlerinin oydurulmasına o zaman dokuz yaşında olan Ruşen çok üzülür. Babası onu teselli eder ve gördüğü rüyayı anlatır. Haksızlığa uğramak bu rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Köroğlu'nun büyük bir kahraman olacağını rüyasında gördüğünü haber verir." (Boratav 1984: 21)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada verilen müjde gerçekleşir, Köroğlu büyük bir kahraman olur.

2.1.2.6. Abdurrahman Han Destanı (Uygur)

Abdurrahman Han Destanı, Hoten'de 1864 yılında Abdurrahman Han'ın Çinlilere karşı ayaklanmasını konu alır. Hoten'in işgalcilerden kurtarılması için etrafındakileri örgütleyen Abdurrahman Han'ın bu mücadelesi duyulunca, babası yakalanarak zindana atılır. Çeşitli eziyetlerden sonra zindandan kurtulan baba, oğlu Abdurrahman Han ile isyanı başlatır. Başlarda isyan amacına ulaşmak üzere olsa da, Abdurrahman Han ihanete uğrar ve yakalanarak idam edilir (Öncül 2009: 175)

i) Rüya Öncesi

İsyan sırasında Ambal adlı bir yönetici bir rüya görür. Rüya isyanın başarılı olduğu dönemde görülür.

ii) Rüya

"Ambal adlı Çinli yönetici, rüyasında birinin tahtına göz diktiğini görür." (Özkan 1989b: 27).

iii) Rüya Sonrası

Rüyasında gördüğü kişinin kim olduğunu öğrenmek maksadıyla, şehrin ileri gelenlerini huzurunda toplar. Atçı şehrinin koca göbekli beyi ona, tahtına göz konul-

duğunu söyler (Özkan 1989b: 27). Çinlilerin eziyet ettiği halk için bu rüya, Abdurrahman Han'ı müjdelemesi açısından önemlidir. Çinliler için bu rüya bir tehlikeyi haber vermektedir. Rüya da bildirildiği gibi Abdurrahman Han, güçlense de daha sonra ihanete uğrayarak idam edilir.

Rüyayı görenler destan kahramanları veya onların yakınlarıdır. Dört (%50) destanda rüyayı kahramanın kendisi, üç (%38) destanda ise kahramanın ailesi görür. Bir (%12) destanda rüyayı sıradan biri görür. Manas'ın bir arkadaşına ihtiyaç hissetmesi, öldüğünü düşündüğü için, karısı Kanıkey'in endişesi, Kerbela şehitlerinin öcünün alınmadığı için, Hz. Hüseyin'in mezarında uyuyakalam ve bir isyanın çıkmış olması rüyaların hazırlık aşamasıdır.

Sekiz efsanenin üçünde (%38) rüyanın amacı destanın ikinci kahramanını müjdelemektir. İkisinde (%25) rüyanın amacı kahramanın ileride büyük bir kahraman olacağını müjdelemektir. Bir (%12) destanda rüyanın amacı kahramanın yaşadığını bildirmektir. Bir (%12) destanda Kerbela'nın öcünü alacak kahramanın kim olduğu bildirilir. Bir (%13) destanda ise kahramana bir tehlike haber verilir.

Sekiz destanın sadece ikisinde (%25) din uluları rüyaya girerek müjdeyi verirler.

2.1.3. Fetihleri Müjdeleyen Rüyarlar

Fetih ve cihat felsefesinin birlikte yer aldığı İslamiyet sonrası destanlarda, bazı yerlerin fethedileceği rüyalarla müjdelenir. Fetihlerinin müjdelendiği yerler, İslam coğrafyasına katılması istenen yerlerdir. Bu fetihlerin gerçekleşmesinde din ulularının da desteğine ihtiyaç vardır. Din uluları rüyaya girerek desteklerini gösterirler. Bu yüzden özellikle Hz. Muhammet'in rüyaya girerek müjdelediği yerlerin fethi daha önemlidir. Destan kahramanları, peygamberin duasına ve şefaatine mazhar olabilmek için fethi gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu rüyalar aynı zamanda fetih için sefere katılacak askerlere bir hedef gösterip onları motive eder.

2.1.3.1. Müseyyeb Gazi Destanı

Müseyyeb Gazi, İslam karşıtları ve Haricilerle mücadelelerinde kahramanlık göstererek İslam ordularının lideri olur.

i) Rüya Öncesi

Müseyyeb Gazi, birçok yeri fetheder. Bir seferdeyken rüyasında Hz. Muhammet'i görür.

ii) Rüya

"Hz. Muhammet, Şam'ı kendisinin fethedeceğini müjdeler." (Demir 2007: 98)

iii) Rüya Sonrası

Hem müjde hem de görev sayılan bu rüyadan sonra Müseyyeb Gazi, Şam'ı fetheder.

2.1.3.2. Battal Gazi Destanı

Battal Gazi destanında rüyaların birçok işlevi vardır. Bu işlevlerin başında fetih müjdeleri gelir. Din uluları Battal Gazi'ye yol göstererek fethetmesi gereken yerleri bildirirler. Destanın başlarında fetih rüyasını gören Battal Gazi'nin babası

Hüseyin Gazi'dir. Hüseyin Gazi'ye

"Rüyasında oğlunun Rum diyarını fethedeceği müjdelendir." (Demir, Erdem 2006: 27)

Bu rüya, hem Battal Gazi'yi hem de İslam coğrafyasında olması istenen Rum diyarının fethini müjdelemektedir. Rüyadan sonra Battal Gazi, Rum diyarından birçok yeri fetheder.

2.1.3.3. Danişmentname

Danişmentname Battal Gazi destanından sonra görevi devam ettiren, aynı düşünce ve felsefenin olduğu destandır. Destanın kahramanı Melik Danişment'tir. Danişmentname, Melik Ahmet Danişment'in halifeden izin alarak Anadolu'ya gelmesini ve buradaki fetihlerini anlatır. Sivas'a yerleşen Melik Danişment adamlarıyla ikiye ayrılarak mücadele eder. Arkadaşı Turasan'ı İstanbul'a gönderir fakat arkadaşısı orada şehit olur. Melik Danişment, rüyalarında Hz. Muhammet'in çağrısıyla Müslüman olan birçok arkadaşıyla beraber Çorum, Tokat, Amasya, Niksar gibi yerleri fetheder. Niksar bölgesinde yaşayanlar ona ihanet ederler. Niksar'ı almaya gittiğinde şehit olur (Demir 2004).

Melik Danişment, seferlerinin çoğunda din ulularının yardımlarını alır. Bu yardımların bazıları rüyalarda gerçekleşir. Melik'e bazı rüyalarında fethedeceği yerler bildirilir.

i) Rüya Öncesi

Destanda rüyayı Danişment Gazi'nin komutanlarından Artuhî'nin eşi Efrumiyye görür. Efrumiyye, Danişment Gazi ve arkadaşlarına bazı mücadelelerinde yardım eder. Efrumiyye Hristiyan olduğu dönemde bu rüyayı görür.

ii) Rüya

"Kendini bir bağda görür. Bağda bir köşk vardır. Etrafında çağlayıp akan dört ırmak vardır. Biri su, biri süt, biri bal ve biri şaraptır. Köşkten amber kokuları yayılmaktadır. İçeride bir taht vardır. Ayakları yaktan ve laldendir. O tahtın üstünde biri oturmaktadır. İmamesi nurdan, yüzü nurdan... O kişi ona "Hoş geldin, yâ Artuhî'nin helâli Efrumiyye!" dedi. Kim olduğunu sorar. İki cihan serveri Hz. Muhammed olduğunu söyler. Ona Müslüman olmasını söyler ve içmesi için şerbet verir ve Rum'un fethedileceğini söyler." (Demir 2004: 78-79)

Bu rüyada Rum'un fethedileceği müjdesi verilir. Hz. Muhammet, cenneti andıran bir yerden Efrumiyye'ye seslenir ve Danişment Gazi'nin Rum'u fethedeceğini müjdeler. Hz. Muhammet, Efrumiyye'nin Müslüman olmasını ister. Ona şerbet içirir.

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyadan sonra Efrumiyye, Melik Gazi'nin kutsal biri olduğunu anlar. Danişment Gazi'nin birçok yeri fetheder. Efrumiyye bu rüyadan sonra Müslüman olur. Hz. Muhammet, Danişment'e yardım etmek için etrafındaki herkesin Müslüman olmasını sağlar.

2.1.3.4. Saltukname

Dânişmentname'nin devamı olarak kabul edilen *Saltukname*'de Sarı Saltuk,

rüyasında Osmanlı devletinin temellerinin atılacağını görür. Rüyada;

“Yunan ilinden Rum iline iki şahbaz doğanın geçtiğini ve etraflarına birçok güvercinleri topladıklarını görür. Son gelen doğan silkinir. Bu doğanın kanadı altında birçok doğanlar daha çıkar.” (Yüce 1987: 361).

Doğan, Türklerde avcılıkta kullanılan bir ev hayvanı olmanın yanında hakanların ve yiğitlerin sembolüdür (Ögel 1995: 127). Bu rüyadaki iki şahbaz doğan Ertuğrul Gazi ve Osman Bey’i; etraflarına toplanan güvercinler ve kanadın altından çıkan diğer doğanlar ise Anadolu’nun yurt olarak benimsenip devletin kuruluşunda görev alan diğer kahramanları ve halkı simgeler. Bu rüya Anadolu’da Ertuğrul Gazi ve Osman Bey’in büyük bir devlet kuracağını müjdeler. Bu rüyanın etkisiyle Sarı Saltuk, Osman Bey’e yardım eder.

Saltukname’ye göre Sarı Saltuk Balkanlarda birçok yeri fetheder. Bazı seferlere rüyada aldığı emirden sonra çıkar.

i) Rüya Öncesi

İslamiyet’in Avrupa’daki yayılmasının başlangıç yeri kabul edilen Edirne şehrini fethetme kararını Hz. Muhammet’i rüyasında gördükten sonra vermiştir.

ii) Rüya

Saltukname’de bu rüya şöyle anlatılır;

“Ol gice, Şerif, Resul aleyhisselamı düşinde gördi. Hz. Muhammed, Şerif’e selâm verdi. “Ya veledi bu makam benüm yirümdür. Hacet diler sen benden dile, kabul ola bu şehri benüm ümmetimden bekleye cem’i düşmanına mansûr-ı muzaffer ola” dedi.” (Yüce 1987: 135)

iii) Rüya Sonrası

Sarı Saltuk’un bu rüyadan sonra Edirne seferine çıktığı anlatılır. Rüyada Hz. Muhammet, Edirne’yi bir hedef hâline getirir.

Aşağıdaki tabloda fetih müjdesi veren rüyaların yer aldığı destanların kesitleri verilmiştir.

Fetih müjdesinin olduğu rüyaların tümü İslamiyet sonrası destanlarda geçer. Birbirini devamı niteliğindeki destanlarda, kahramanlara rüyalarında fethedecekleri yerleri Hz. Muhammet bildirir. Bu rüyalardan sonra destan kahramanları fetih için sefere çıkarlar. Rüyaların hazırlık aşaması fethedilmesi gereken yerlerin varlığıdır. Bu nedenle rüya gören kahraman, bildirilen yerin fethedilmesini bir görev olarak görür.

2.1.4. Tutsaklıktan Kurtulmayı Müjdeleyen Rüyalar

Destanlarda yer alan bu tür rüyalarda kişiler gördükleri rüyalarla esaretten kurtulacaklarını veya yakınlarını esaretten kurtaracaklarını öğrenirler. Kahramanlar rüyalarında din ulularını görürler. Din ulularının rüyaya girmesi, kahramanların tutsaklığının biteceğinin işaretidir.

2.1.4.1. Battal Gazi Destanı

Devlerin ve zalimlerin elinde esir olup, çaresizlik içinde bekleyenler, gördükleri düşlerle, Seyit Battal’ın kendilerini kurtaracağı müjdesini alırlar.

i) Rüya Öncesi

Kara Dev, bir mağarada kırk mahbube kızı esir alır. Zor durumda olan mahbube kızlara kimse yardım edemez. Bir gece hepsi aynı rüyayı görürler.

ii) Rüya

"Kırk mahbube kız rüyasında Fatimatü'z-Zehra'yı görür." (Köksal 1984: 168).

Fatimatü'z- Zehra, Hz. Muhammet'in Hz. Hatice'den olan en küçük kızı ve Hz. Ali'nin karısıdır. Fatıma, Müslüman kadınlar tarafından akıllı, zekâsı, takvası ve güzel ahlakı ile örnek olarak kabul edilir. Yüzünün beyazlığından kendisine Zehra denilmiştir. Destanda, Müslüman kırk mahbube kızın, rüyalarında Hz. Muhammet'in örnek aldıkları kızı Fatimatü'z-Zehra'yı görmeleri esaretten kurtulacaklarının müjdesidir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra müjde gerçekleşir ve kızların mağarada tutulduklarını öğrenen Battal Gazi onları kurtarır.

2.1.4.2. Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı (Türkmen)

İsfahan yurdunun padişahı Bozoğlan, iki serdarını kız kardeşleriyle evlendirir. Bir yıl sonra serdarların Yusuf ve Ahmet Mirza adında iki çocukları olur. Yusuf ve Ahmet kısa sürede ülkenin en yiğit ve cesur iki delikanlısı olurlar. Halkın bu iki kahramanın etrafında toplanmasıyla Bozoğlan Bey, tahtı kaybetme telaşına düşer. Han, ülkeyi terk etmelerini ister. Müsür yurduna gelen iki yiğidi, bu ülkenin padişahı Gösel Şah da taht endişesinden yedi yıl zindana attırır. Yedi yıl zindan hayatından sonra Yusuf, Gösel Şah'ın adamını atışmada yenince serbest kalırlar. Yusuf Bey, nişanlısının evlendirilmek üzere olduğunu öğrenir. Kızı kurtararak evlenen Yusuf Bey, arkadaşı Ahmet'le beraber Gösel Şah'a savaş açarlar. Gösel Şah, Müslüman olunca tahtı ona bırakıp geri dönerler (Özkan 1989a)

i) Rüya Öncesi

Rüya iki arkadaşın zindandan kurtulacaklarının müjdesini verir. Yusuf ve Ahmet zindandayken bir gece abdest alıp yatarlar. Baba Kamber de Kuran okuyup uykuya dalar. Baba Kamber ve Yusuf Bey aynı anda rüya görmeye başlarlar.

ii) Rüya

"Rüyalarında zindanın içi nurlanır. Erenler, Pirler, Kırklar, Hz. Ali ile birlikte meşaleler yakmış sohbet ederler. Ayrıca zindanın içini yaya ve atlı din uluları doldurmuştur. Onlar, Yusuf Bey'e üç kırmızı gül verip, sırtına vururlar." (Özkan 1989a: 535)

Rüyada birçok din ulusunun olması ve Yusuf'a üç kırmızı gül verilmesi, Baba Kamber ve Yusuf Bey'in müjdeli haberler veren bir rüya gördüklerinin işaretidir. Yusuf Bey kısa bir zamanda tutsaklıktan kurtulacağını anlar.

iii) Rüya Sonrası

Müjdeli haberler veren bu rüyadan sonra Yedi yıldır zindanda olan iki kahraman Yusuf Bey'in, Gösel Şah'ın adamını atışmada yenmesiyle serbest kalırlar.

2.2. Karşılaşılabilecek Durumları Gösteren Rüya

Türk destanlarındaki rüyaların en önemli işlevlerinden biri karşılaşılabilecek

durumları bildirmeleridir. Bu rüyalarda kahraman, karşılaşacağı durumlar hakkında rüyasında bilgi sahibi olur ve ona göre hareket eder. Bunların bazıları kehanet içeren rüyalar. Kahramanlar rüyalarında savaşlardan galip olarak ayrılacaklarını görürken; düşmanlar ise bu rüyalarında bu savaşlardan mağlup olarak ayrılacaklarını görürler. Bu başlık altındaki en önemli unsurlardan biri rüyanın tehlikeyi önceden haber verme işlevidir. Tehlikeyi bildiren rüyayı ya kahraman ya da kahramanın etrafındakiler görmektedir. Bu rüyalarda tehlikeye işaret eden bazı simgeler kullanılmaktadır.

2.2.1. Savaş Galibiyeti ile İlgili Rüyalar

Türk destanlarında kahraman, ileride gireceği mücadelelerde galip olacağını rüyasında görür. Bu rüyalar, kahramanın ve ona bağlı askerlerin moralini artırarak güç kazandırmaktadır.

2.2.1.1. Edigey Destanı (Tatar)

Edigey destanında, Hazar Denizi kıyısında kurulan Altınordu devletinin, Timur devletiyle olan mücadeleleri anlatılır. Edigey, Altınordu devletinin hanıdır. Edigey, devletini birlik altında tutabilmek için büyük mücadelelere girer.

i) Rüya Öncesi

Edigey, Toktamış Han'la girdiği mücadelelerde rüya aracılığıyla gelecek hakkında bilgi sahibi olur. Gördüğü bazı rüyalar, Toktamış Han'ı mağlup edeceğini görür.

ii) Rüya

Edige, rüyasını çevresindekilere şöyle anlatır;

*“Ben bugünkü rüyamda
Altın eyerli, akboz ata,
Yelesinden tutup binmişim,
Ak bir kartal olmuşum,
Gökyüzüne uçmuşum,
Gökyüzünde melekler,
Onlarla konuşmuşum,
Onlardan çok uçmuşum,
Tepede uçan ala kaz,
Göklere ilişmişim,
Tör dağına konmuşum,
Gögüs etine doymuşum.” (İbrayev 1998: 301).*

Kahraman, savaştan evvel kendini güçlü hayvanların özelliklerine bürünmüş olarak görür. Meleklerle konuştuğunu, onlardan daha fazla uçuşunu söyler.

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyayı on yedi yiğidin içinden bir yaşlı tabir eder. Altın eyerli Akboz at murada ernektir. Göğe uçmak yurt önüne çıkmaktır. Meleklerle konuşmak erenlerin koluna girmektir. Konur kazı almak, Tur dağına konmaktır. Döş etine doymak taht kuran Toktamış'ı rahatça yenmek demektir (Sulti: 86). Bu tabirin verdiği moralle Edige, Toktamış Han'ı mağlup eder. Toktamış Han da mağlup olacağını bildiren bir rüya görür.

2.2.1.2. Köroğlu Destanı (Antep Rivayeti)

Köroğlu'nun Antep rivayetinde kahramanın babası kör Deli Yussup rüyada; *"Oğlunun Suvaztobul'da padişahın ordusuna yardım edeceğini, Rusları bozguna uğratacağını ve padişah tarafından ödüllendirileceğini görür."* (Bayat 2009: 172)

Deli Yussup'un gördüğü rüya gerçekleşir. Köroğlu ve adamları Rusları bozguna uğratar.

2.2.2. Savaş Mağlubiyeti ile İlgili Rüyalarda

Savaş mağlubiyetiyle ilgili rüyaları, kahramanın düşmanları veya onların yakınları görür. Rühayı görenlerin bütün uyarılarına rağmen, kahramanın düşmanı savaşa ve saldırılarına devam eder. Sonunda da mağlup olur. Mağlubiyetlerin işaret edildiği rüyalarda bir bozgun sahnesi vardır. Fırtınalar, gök gürlemeleri, yıldırımlar, seller, kayan topraklar, at çılgınlıkları bu tablonun birkaç unsurudur. Rühayı görenler bu sahneden korkmaktadırlar. Rühayı görenler düşman, düşmanın kızı veya eşidir. Rüyalarda destan kahramanı ise kaplan, ejderha, akdoğan gibi güçlü hayvanlarla simgeleştirilir. Kahramanın yüzüne güneş ve ay doğar. Kendi ağızlarından ise kuşlar çıkıp havalanır. Bu sahneler mağlubiyetin işaretidir. Bu mağlubiyetlerin bazılarının sonu ölümdür.

2.2.2.1. Manas Destanı (Kırgız)

Mağlubiyet ile ilgili rüyalar en çok Manas destanında yer alır. Manas'ın düşmanları veya onların aileleri, Manas'a mağlup olacaklarını rüyalarında görürler. Bu rüyalar, onlar için bir uyarı olsa da savaştan vazgeçmezler.

i) Rüya Öncesi

Destanda Manas'ın düşmanlarından biri Şoruk Han'dır. Şoruk Han ve Manas birçok kez karşı karşıya gelir. İkilinin bir mücadelesinde Şoruk Han'ın kızı Akılay bir rüya görür.

ii) Rüya

Rüyasında;

"Fırtınayla kuzeyden korkunç bir sel geldiğini, sel ile gelen toprakların askerler önünde bir dağ oluşturduğunu, bu toprağın kendisini de bir çınar ağacına kadar sürüklediğini, buradan kendisinin ve babasının bu çınar ağacına tutunarak kurtulduklarını görür." (İnan 1992: 22).

Rüyadaki fırtına, sel, selle gelen toprakların oluşturduğu dağ gibi setler Şoruk Han ağır bir yenilgi alacağını habercisidir. Rüyadaki çınar ağacı Manas'ın kuracağı birliği temsil etmektedir. Bu düş aynı zamanda Manas'ın gelecekteki yerini anlatmış olmaktadır.

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra Akılay, babasını savaşa girmemesi için ikna etmeye çalışsa da başaramaz. Şoruk Han, Manas karşısında mağlup olur.

Kırgızların düşmanı Coloy'un karısı Ak-Saykal da rüyasında felaketin geldiğini görür. Ak-Saykal'ın rüyası şu şekildedir;

"Gece düşte görmüş,

*Sabahleyin kalktı,
Basıp geldi Coloy'a,
Coloy'a gelip söyledi;
Geceki düşüm fena düş,
Yüreğimin başını
At gibi sıçratıp kaldıran düş,
Vehmi yaman deyip
At tübürtüsünü çok işittim,
Düşmanın horluğunu çok çektim
Asilini görmedim,
Azabını çok çektim,
Dirsek gibi Er Manas
Yılıya hücum etmiş,
Yıldıza göre salmış,
Güneşe yüzü değmiş,
Soyup soğana çevirmiş” (Yıldız 1995: 463–464)*

Ak-Saykal gördüğü bu rüyayla eşini uyarır. Gördüğü rüyada ürkütücü bir tablo vardır. Fakat eşi buna itibar etmez. Manas'a saldırır ve yenilir. Rüyada kendi başına ay, yıldız, güneş doğması, bir ağacın altında bulunmak olumlu; düşmanın başına ay, yıldız, güneş doğması, ağacın dipten sallanması, denizin çalkalanması olumsuz yorumlanır (Yıldız 1995: 469). Ak-Saykal'ın rüyasında, Manas'ın yüzünü güneşe çevirmiş olması ve yıldızlarla hareket etmesi Coloy için mağlubiyete işarettir.

2.2.2.2. Edigey Destanı (Tatar)

Edigey destanında Edigey'in gördüğü rüyada kendisine Toktamış Han'a karşı galibiyet alacağı müjdelendiği. Edigey bu rüyayı gördüğünde, Toktamış Han da bir rüya görür.

i) Rüya Öncesi

Daha önce Edigey'in gördüğü rüyanın benzerini gören Toktamış Han görür. Edigey'le savaş hâlinde olması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Toktamış Han, gördüğü rüyayı şöyle anlatır;

*“Ben bu gece düş gördüm;
Önümde giden boz tavşan
Boz tavşanı kaçırdım,
İdil'in boyu aşkın suyu,
Aşkın suya at saldı.
Akba atımı batırdım.
Bir zaman ondan kurtuldum
Eve döndüm, toy verdim.
Bütün yurdu topladım.
Altın leğen içinde
Arka ile döş etini
Ben sofraya çıkardım.
O derken bu oldu;*

*Ansızın düşüp akdoğan
But ile dös etini
Kakıp aldı elimden
Kapı önüm bay-tirek
Bay-tireğim yıkıldı
Doksan imiş yaprağı
Doksanı da döküldü.
Bağlı duran kara kuş
Ürküp uçu tu havaya.
Dalbay alıp çağırdım,
Kuşum geri dönmedi;
Havalanıp gidip yok oldu.” (Sulti: 114)*

Bu rüyayı bir yaşlı hoca yorumlar. Kaçan boz tavşan Cengiz’den kalan devleti kaybedeceğine, Akboz atını batırdığı su Tatar kanına, verdiği toy kavgaya, genç akdoğan Edigey’e, etleri de kızlarına işaretler. Bay-tirek kendi özü, doksan yaprak, doksan direkli sarayı; ürküp kaçan bağlı karakuş ise, kendi canı imiş (Sulti: 114).

iii) Rüya Sonrası

Kaçan boz tavşan, derin sulara salınan at, verilen toyda legenden kaçırılan etler, yıkılan ve yaprakları dökülen ağaç, uçup giden kuş gibi motifler Toktamış Han’ın Edigey’ e karşı büyük bir mağlubiyet alacağının işaretidir.

2.2.2.3. Müseyyeb Gazi Destanı

Fetih ve cihat temelli destanlarda rüyaya giren din uluları, kahramanlara galibiyet müjdesi verir. Aynı anda düşmanlar da rüyalarında gördükleriyle mağlup olacaklarını anlarlar. Uyarı niteliğindeki rüyayı dikkate almayınca savaştan mağlup ayrılırlar.

i) Rüya Öncesi

Müseyyeb Gazi, peygamberin emriyle Şam’ı fethetmeye giderken Şam’da bulunan Yezit de bir rüya görür. Yezit’in rüyası kendisine bir uyarı niteliğindedir.

ii) Rüya

Rüya şöyledir;

*“Kufe tarafından bulutlar geldiğini görür. İçinde yıldırımlar şakı-
maktadır. Gök gürleyip taş yağmaktadır. Nicelerinin başı yarılır. Bir
ejderha gelip bunun üzerine ateş saçar. Ateş tutuşup şehri yakar. Bir
parça ateş daha gelir ve kendisine sıçrar. Kendisi de yanmaya başlar.”*
(Demir 2007: 98)

Rüyadaki kara bulutlar, yıldırımlar, gök gürlemesi, gökten yağan taşlar, ejderha, ateş gibi ürkütücü unsurlar Yezit için bir tehlikenin habercisidir. Müseyyeb Gazi, bir ejderhaya benzetilmiş ve bu ejderhanın Yezit’in bütün varlığını yıkacağına, Yezit’in mağlup olacağına işaret edilmiştir.

iii) Rüya Sonrası

Müseyyeb Gazi, seferden Şam’ı fethetmiş olarak döner. Yezit büyük bir mağlubiyet alır. Rüya, Şam seferi için Müseyyeb Gazi’ye manevi ortamı hazırlar.

2.2.2.4. Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı (Türkmen)

Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı 'nda da kahramanların düşmanları rüyalarında Yusuf ve Ahmet Bey'e mağlup olacaklarını görürler.

i) Rüya Öncesi

Rüyayı Müsür padişahı Gözel Şah görür. Rüya'yı görmesinin sebebi destan kahramanlarıyla savaş hâlinde olmasıdır. Rüya, geleceği hakkında kendisine bilgi vermektedir.

ii) Rüya

"Bir leğen dolusu altını başına kaldırıp götürürken bir sokağın iki tarafından ansızın iki kaplanla karşılaşır. Kaplanlar onun üzerine atılırlar. Ayaklarıyla omuzlarından çekerler. Onun ayağı dolaşır düşer ve altınlar tepesinden aşağıya dökülür. Baş yere çarpıp kırılır ve ağzından da bir karakuş çıkarak havalanır." (Özkan 1989a: 433-35)

Baba Kamber adlı bir kervancıya rüya tabir ettirilir. Baba Kamber;

"İki kaplan Yusuf, Ahmet yavrumdur,

Şah Yezit işitin işbu kelâmdır,

Bu düşün sana derttir, elemidir,

Yusuf alır şehrini, gör ahvâlini." (Özkan 1989a: 433-435)

Bu rüyada Gözel Şah'ın, ileride savaşıacağı Yusuf Bey ve Ahmet Bey'e yeneceği bildirilir. "Tepesinden altınların dökülmesi" ve "ağızdan kuş çıkması" Türk destanlarında sıklıkla kullanılan motiflerdir. "Tepesinden altınların dökülmesi" egemenliğin yitirilmesi; "ağızdan kuş çıkması" ruhun bedenden ayrılması anlamlarına gelir. Yusuf Bey ve Ahmet Bey'in güçleri iki kaplanla özdeşleştirilerek anlatılmış. Yusuf Bey'in şehri Gözel Şah'tan alacağı bildirilir.

iii) Rüya Sonrası

Gözel Şah bu rüyadan çok etkilenir ve hazırlıklar yapmaya başlar. Gözel Şah'ın adamı Mürzemmet, Yusuf Bey ve Ahmet Bey'i önce esir eder, fakat daha sonra olaylar, rüya tabirine uygun olarak gelişir ve sonunda Gözel Şah, boyun eğer.

Rüyada yer alan "tepeden aşağıya altınların dökülmesi", "ağızdan kuş çıkması" ve "yolu kesen iki kaplan" motifleri, daha önce değindiğimiz Köroğlu'nun Özbek varyantında da yer alır. "Yolu kesen iki kaplan" motifi Köroğlu'nda "yolu kesen iki kurt" olarak karşımıza çıkar. Bu benzerlikleri Boratav; "*Köroğlu Destanı'nın, Türkmenler arasında, kendisinden sonra teşekkül etmiş hikâyelerde mühim tesir icra etmesinin sonucu*" olarak belirtir (Boratav 1984: 118).

2.2.2.5. Köroğlu Destanı (Uygur Rivayeti)

Köroğlu'nun Uygur varyantında, günlerden bir gün Göroğlu'nun dayısı Ehmedhan, rüyasında kendisinin yüksek bir dağın tepesinden düştüğünü görür. Ertesi sabah Ehmedhan, rüyasını bir yakınına anlatır. Yakını onun rüyasının savaşta yeneleceğine ve padişahlığın ondan gideceğine delalet ettiğini söyler (Ekici 2004: 329). Rüyada görülen yüksek bir dağın tepesinden düşmek tehlikeye işarettir. Rüyada bildirildiği gibi savaşta yenilir ve padişahlığı kaybeder.

Destanlarda mağlubiyet ile ilgili rüyaları görenler, destandaki düşman karakterler veya aileleridir. Altı destanın dördünde (%67) rüyayı kahramanın kendisi görür. Birer (%16) Manas destanında ise rüyaları düşmanın kızı veya karısı görür.

Altı destanda da rüyayı görenler hükümdar ailesindendir. Bu durum, destan kahramanının mücadele ettiği kişilerin han veya padişah olduğunu gösterir.

Altı destanın birinde mağlubiyet bildiren rüyaların bir hazırlık aşaması yoktur. Dört (%66) destanda hanlar destan kahramanı ile bir mücadele içinde olduklarından rüya görürler. Bu rüyalarda da mücadeleden mağlubiyetle ayrılacaklarını görürler. Bir (%17) destanda ise kahramanın sefere çıktığı ülkenin yöneticisi mağlubiyet rüyasını görür.

Destanlarda mağlubiyeti ifade etmek için yeryüzüne, gökyüzüne ait simgeler ve çeşitli motifler kullanılır. Fırtına, sel, toprak, ateş, gibi yeryüzüne ait unsurlar, bulut, gök gürlemesi gibi göğe ait unsurlarla beraber mağlubiyet için ürkütücü bir sahne oluştururlar. Destan kahramanı bu ürkütücü tabloda çınar, ejderha, güneş, yıldız, kaplan gibi unsurlarla simgeleştirilir. Düşman için rüyasında tepesinden altınların boşalması ve ağzından kuşun çıkması mağlubiyete ve ölüme işaretler. Ruhun kanatlanıp uçuşması, ağızdan kuşun uçuşmasına benzetilir.

2.2.3. Tehlikeleri Bildiren Rüyalar

Bu rüyalarda kahramana açık bir uyarı vardır. Rüyanın bir tehlikeyi haber verme işlevi, rüyayı görenin rüyayı kaygılı, kara veya uğursuz olarak belirtmesiyle önceden şekillenir. Rüyadaki kan, kara saç, tırnakların etten ayrılması gibi durumlar gerçek hayattaki tehlikelere gebedir. Kara köpek, kuduz kurt, kuzgun gibi hayvanlar tehlikeye işaretler. Çınar ağacının ve kavak ağacının devrilmesi daha önce belirtildiği gibi tehlikenin yaklaştığını gösterir. Yıldırımlar, gök gürlemeleri, seller, yangınlar tabloyu daha tehlikeli kılar. Dede Korkut'ta Salur Kazan'ın rüyasını tabir eden Kara Göne; "*Saç kaygıdır, kan karadır.*" der.

2.2.3.1. Dede Korkut

Kara ve kaygılı rüya motifi, Dede Korkut'ta "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması" adlı bölümde kahramana tehlikeyi haber verir. Salur Kazan bir şölen sırasında sarhoş olur. Arkadaşlarıyla ava çıkmak ister. Dayısı ve çevresindekiler çadırını korumasız bırakacağı için karşı çıksalar da, oğlu Uruz'u üç yüz yiğidiyle çadırını koruması için bırakıp ava gider. Salur Kazan'ın yokluğunu fırsat bilen kâfirler azgını Şökli Melik, adamlarıyla Salur Kazan'ın evini basar. Salur Kazan'ın Eşini, gelinini ve oğlunu esir alır. Salur Kazan'ın arkadaşlarından Saru Kulmaş adlı kişiyi çadırı savunurken öldürür. Salur Kazan'ın on bin koyununun başındaki Karaçuk Çoban'ın iki kardeşini de koyunlarını savunurken öldürür. Av sırasında kötü bir düş gören Salur Kazan, kardeşi Kara Göne'ye başvurur, ancak Kara Göne karamsar yorumuyla Salur Kazan'ın korkusunu artırır. Salur Kazan avı bırakıp çadırına döner, olanları görür ve ailesini aramaya gider. On bin koyununu düşmana verneyen çoban da kendisiyle gelir. Oğuz beyleriyle birlikte düşmanı yener ve yurduna döner (Ergin 2001: 37-56).

i) Rüya Öncesi

Şökli Melik, Salur Kazan'ın bütün mal varlığına el koymuş ve son on bin koyunu yağmalamaları için atlı altı yüz kâfir gönderirken Salur Kazan'ın çobanı Karacak Çoban, kara kaygılı bir rüya görür (Ergin 2001: 40). Uykudan uyanan Karacak Çoban rüyasını kara kaygılı olarak nitelendirir. Bir tehlike olduğunu sezer ve bu teh-

likeyi savuşturabilmek için hazırlıklara başlar. Şökli Melik ve adamları sürüye saldırınca Karacık Çoban ve iki kardeşi sürüyü savunur. Karacık Çoban'ın iki kardeşi de ölür. Salur Kazan'ın ailesinin esir alınması ve sürüsüne saldırılması göreceği rüyanın hazırlığıdır. Rüya var olan tehlikeyi haber verir.

ii) Rüya

Rüyayı Kara Göne'ye şöyle anlatır;

“—Kara kaygılı rüya gördüm, yumruğumda çırpınan benim şahin kuşumu ölüyor gördüm, gökten yıldırım ak otağımın üzerine çakıyor gördüm, kapkara duman yurdumun üzerine dökülüyor gördüm, kuduz kurtlar evimi dişleyip yırtıyor gördüm, kargı gibi kara saçımı uzanıyor gördüm, uzanarak gözümü örtüyor gördüm, bileğimden on parmağımı kanda gördüm.” (Ergin 2001: 42)

Salur Kazan, rüyasını anlatmaya rüyanın kara kaygılı olduğunu ifade ederek başlar. Rüyasında yumruğundaki şahinin öldüğünü, ak otağının üzerine yıldırımlar çaktığını, yurdunun üzerini kara dumanın kapladığını, kurtların evini parçaladığını, kara saçının uzadığını, bilekten on parmağını kanda gördüğünü anlatır.

iii) Rüya Sonrası

Rüyayı anlattığı Kara Göne, rüyayı şöyle yorar;

“—Kara bulut dediğin senin devletindir. Kar ile yağmur dediğin senin askerindir, saç kaygıdır, kan karadır. Geri kalanını yoramam.” der (Ergin 2001: 42).

Salur Kazan'ın gördüğü bu kaygılı rüyada, kendisine tehlikenin varlığına dair uyarı vardır. Mesajın içeriğini Salur Kazan'ın elindeki şahinin ölümü, ak otağın üzerine düşen yıldırım, yurdun üzerinde dolaşan kara dumanlar, evini dişleyen kuduz kurtlar, uzayan kara saç, kan içinde eller gibi gerilim dolu unsurlar oluşturur. Bütün bu simgeler, geride bıraktığı her şeyin tehlikede olduğunu haber verir. Hemen avdan geri döner ve ailesini kurtarmak için Şökli Melik'le savaşır.

2.2.3.2. Eba Müslimname

İslamiyet sonrası destanlarda, kahramanın doğumunu müjdeleyen din uluları, ilerleyen bölümlerde bir tehlikenin yaklaştığını rüyaya girerek haber verirler. Hz. Muhammet, Hz. Ali gibi din uluları böylelikle din için savaşan destan kahramanını koruma altına alırlar.

i) Rüya Öncesi

Eba Müslimname'de Hz. Ali, Eba Müslim'in rüyasına girerek düşmanların saldıracağını haber verir.

ii) Rüya

*“Berk idüp mescid kapusın yatdı anda uyudu
Düşde gördi ol 'Alîyyü 'l-Mürtazâ' yı şâhıvar*

*Didi yâ oğlım gözün aç geldi düşmân üstine
Uyanup gördi ki mescid tamına çıkmış hezâr”* (Demir 2007:

119).

Rüyada Hz. Ali, Eba Müslim'i uyandırarak tehlikeyi haber verir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyadaki uyarıyla uyanan Eba Müslim, düşmanların mescidin damına kadar çıktıklarını görür. Uyanır ve önlemlerini alır.

2.2.3.3. Danişmentname

Danişmentname'de din uluları rüyaya girerek Melik Gazi'yi karşılaştacağı tehlikelere karşı uyarırlar. Tehlikelerin bildirildiği rüyalarda kahramana açık bir uyarı vardır. Tehlikenin varlığı önceden haber verilerek kahramanın önlemini alması istenir.

i) Rüya Öncesi

Melik Gazi, Şattat ve Nastor'u öldürdükten sonra Nastorun veziri Girekos, onu zehirlemek ister. Tehlikenin farkında olması için Hz. Muhammet, Melik'in rüyasına girer.

ii) Rüya

O gece Hz. Muhammet, Melik'in rüyasında;

"İslamiyet için yaptıklarından çok memnun olduğunu fakat şehrin (Çorum'un) insanların İslamiyet'ten uzaklaştıklarını, bu yüzden Allah'ın onları helak edeceğini, bu gece Çorum'da büyük bir deprem olacağını haber verir." (Demir 2004: 238)

iii) Rüya Sonrası

Melik, askerlerini toplayıp orayı terk eder. Kâfirler ise orada kalır. Deprem olur, şehir yerle bir olur. Hz. Muhammet Melik ve askerlerini zehirlenecekleri gün, deprem için uyararak hem zehirlenmeden hem de depremden korur.

Melik Gazi'ye çok engel çıkaran Sisiyye kavminin başına gelenler de Çorum'daki insanların başına gelenlere benzer. Melik, bir gece rüyasında Abdülvehhâb Gazi'yi görür.

"Abdülvehhab Gazi, Allah'ın Sisiyye kavmini yağacak yağmurla helak edeceğini haber verir." (Demir 2004: 247)

Melik, uyanıp askerleriyle dağlara yerleşir. O gün Nuh Tufanı'nı andıran yağmurlar yağar. Sisiyye kavminden sadece İslamiyet'i seçen beş yüz ev kalır. Gerisi helak olur.

Danişmentname'de bir tehlikenin varlığını Hz. Muhammet veya gaziler haber verir. Haber verilen tehlikeler doğal afetlerle ilgilidir. Hz. Muhammet ve Abdülvehhâb Gazi, Melik Gazi'nin ve Müslümanların Çorum'daki depremden ve Sisiyye'deki selden zarar görmelerini, Melik Gazi'ye rüyada tehlikeyi haber vererek engellerler. (Çelepi 2010: 272)

2.2.3.4. Köroğlu (Maraş Rivayeti)

Destan kahramanları, arkadaşlarından birinin başına gelen kötü şeyleri ve tehlikeleri gördükleri rüyalarda öğrenirler. Ayvaz, Köroğlu'na sonradan katılan destan kahramanıdır. Birçok mücadelede beraberdirler.

i) Rüya Öncesi

İki kahraman ayrı olduklarında gördükleri rüyalarla birbirlerinden haberdar olurlar. Rüya ikisinin arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Ayvaz, Bağdat'a turna teline gittiği zaman onun esir düşer.

ii) Rüya

“Köroğlu gördüğü rüyada Ayvaz’ın tutsak olduğunu anlar.”

iii) Rüya Sonrası

Köroğlu, rüyadan uyanır uyanmaz Ayvaz’ı kurtarmaya gider (Boratav 1984: 84).

2.2.3.5. Köroğlu (Azeri Rivayeti)

Köroğlu Destanı’nda, gerek Köroğlu gerekse arkadaşlarından her biri sık sık rüya görerek arkadaşlarının sıkıntıda olduğunu anlarlar. Daha sonra rüya yorumlanıp yardıma gidilir (Birdoğan 1996: 52).

i) Rüya Öncesi

Köroğlu’nun Azeri rivayetinde Hasan Paşa, Köroğlu’nu Üsküdar’da Narin Kalesi’ne hapseder. Köroğlu zor durumda olduğundan arkadaşı, Kahire padişahının oğlu İsa Balı bir rüya görür.

ii) Rüya

“Rüyasında Köroğlu’nun esir olarak kalede tutulduğunu görür.” (Boratav 1984: 27)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra İsa Balı yardıma giderek Köroğlu’nu kurtarır. Rüyanın tehlikeyi haber verme işlevi gerçekleşmiş olur.

2.2.3.6. Manas Destanı (Manas)

Manas destanında rüya görenler toplumun ileri gelenleridir. Bu rüyalar ilk görünüşte destan kahramanlarının yaşantıları ile ilgili bir anlam taşısa da, şekillendirdikleri olaylar zamanla gelişerek, bütün toplumun varlığını içine alacak özellik kazanırlar (Öztürk 2000: 88). Manas destanında bu rüyaların olduğu birçok örnek vardır.

i) Rüya Öncesi

Manas destanında en çok Manas’ın karısı Kanıkey rüya görür. Bu rüyaları kendisi yorumlar. Gördüğü rüyaları doğru yorumladığından destanda “Aziz Kanıkey” olarak anılır. Kanıkey’in gördüğü rüyaların bazıları bir tehlikenin habercisidir. Rüyaları, eşi Manas seferdeyken daha çok görür. Manas ve kırk yiğidi bir seferdeyken bir rüya görür.

ii) Rüya

Rüyayı Kanıkey şöyle anlatır;

“Kalın kaba boynuzlu gök boğa suyun derinine gidiyor. Suyun altında bağırması ne idi? Acaba, Almambet öldü mü? Kuzgunu takip eden şahin iyi saldıramadı. Acaba, Akbalta’nın Çuvak’ı azap ve ıstırap içinde mi? Uzun boylu bir çınar kıblaya doğru devrilmiş. Acaba, kıymetli Sırgak öldü mü? Sevgilim Manas’ın bindiği altın tahtın ayaklarının kırıldığını gördüm. Acaba, Akku’ya ok isabet etti mi? Boz yeleli bozkurdum düşman eline düştü mü?” (İnan 1992: 119)

Rüyada görülen bu bozgun tablosu bir tehlikenin varlığını apaçık ortaya koyar. Rüyada, yiğitler yüceltilerek güçlü hayvanlara ve ağaçlara benzetilir. Almambet, bir boğaya benzetilir ve neden bağırıldığı sorulur. Sırgak, bir çınara benzetilir ve

kibleye doğru devrildiği belirtilir. Ama rüyada bu güçlü yiğitlerin bazılarının öldüğünden veya yaralandığından korkulmaktadır. Eşi Manas'ın atına ok isabet edip etmediğini merak eder. Kanıkey'in rüyayı anlatırken kullandığı kelimeler, "acaba"lı sorularla konuşmasına yansıyan tedirginlik, anlatılan bu acı olayların meydana gelmemiş olması ümidini koruduğunu gösterir (Deniz 1995: 275).

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bozguna uğramış bir ordunun sahnesi anlatılır. Bu sahneden kaygılanan Kanıkey, kısa bir zaman sonra Manas'ın bu savaşta yaralandığını ve Almambet'in öldüğünü öğrenir.

2.2.3.7. Manas Destanı (Semetey)

Manas destanı birden fazla kuşağın destanıdır. Destanda Manas'ın oğlu Semetey'in de hayatında rüyaların önemli işlevleri vardır. Manas öldüğünde karısı Kanıkey hamiledir. Manas'ın babası Cakıp Han, Kanıkey'e haber göndererek Manas'ın kırk yiğidinden biriyle evlenmesini ister. Kanıkey, Semetey'i doğurduktan sonra bu sebeple oradan ayrılır. Semetey, büyüdükten sonra annesine çektiydiklerinden dolayı Cakıp Han'ı öldürür ve babasının yerine geçer.

i) Rüya Öncesi

Kalmuklar, tıpkı babası Manas gibi Semetey'in de en önemli düşmanlarıdır. Kalmuklara karşı birçok sefere çıkar. Semetey'in düşmanı Kan-Çora, onu babası Manas'ın mezarına hile ile götürüp orada öldürmek ister. Bu planı önce annesi Kanıkey, daha sonra kendisi ve en sonunda da eşi Ay-Çürök gördükleri rüyalarla anlarlar.

ii) Rüya Öncesi

Annesi Kanıkey, gördüğü rüyayı şöyle anlatır;

"Gece bir düş gördüm. Bu düşümde çok fena şeyler gördüm. Terkiye bağlanmış baş gördüm. Talas'ta yangın, Evliya-Ata'da göl gördüm. Çatal boynuzlu ak tekenin aya bakıp melediğini gördüm. Büyük boynuzlu gök boğa sancak altında göründü. Kırk memeli sarı kancık acı acı uludu. Çınar ağacı gürültü ile devrildi. Talih kuşu başımdan uçtu gitti, çağırırsam da konmadı. Manas'tan kalmış sırlı kâseyi dolduramadım. Düşümde gördüğüm bunlar neye işaret ediyor?" (İnan 1992: 170).

Kanıkey'in rüyasında kötü şeyler gördüğünü söyler. Terkiye bağlanmış baş, yangın, aya bakıp meleyen ak teke, acı acı uluyan sarı kancıklar gerilim dolu bir sahne yaratır. Bütün hayvanların ve bitkilerin acı çekerek bir tehlikeyi haber vermesi, Çınar ağacının gürültüyle devrilmesi, talih kuşunun uçup gitmesi Semetey'in başına bir felaket geleceğinin işaretidir.

iii) Rüya Sonrası

Kanıkey, bu rüya üzerine oğlu Semetey'in sefere çıkmasını istemez. Semetey annesinin gördüğü rüyayı dikkate almaz. Çıktığı seferin sonunda Semetey ölür.

Semetey'in kendisi de annesinden sonra buna benzer bir rüya görür. Semetey'in rüyası daha kısa olsa da, Türk kültüründe tehlikeyi haber veren motiflerle örülür. Bu rüyasında;

"Kavağın dibinden sallandığını, denizin dibinden çalkalandığını ve

ölü ile dirilerin ruhlarının ata bindiklerini görür.” (Deniz 1995: 275).

Ağacın dibinden sallanmasının, denizin çalkalanmasının uğursuz sayıldığı Türk kültüründe, bu rüya bir tehlike habercisidir. Semetey, önceden tehlikeyi sezmiş olsa da sefere çıkmakta kararlıdır.

Semetey’in karısı Ay-Çürök de eşinin bu sefere çıkmasını istemez. Ay-Çürök Kanıkey ve Semetey’in gördüğü rüyalara benzeyen bir rüya görür. Rüyasında;

“Kesilmiş kanlı bir baş görür. Sarı ırmak sahilini sel bastığını, bunun arkasında yangın olduğunu, iki gözünün yumulduğunu, yangın ateşinin yüzüne çarptığını görür.” (Deniz 1995: 275)

Ay-Çürök, rüyasında kanlı başın, selin, yangının, yumulan gözlerinin oluşturduğu kara bir tablo görse de eşini gitmemesi için ikna edemez. Semetey, sefere çıkar ve bu seferde öldürülür. Ögel, eserinde buna benzer bir rüyaya yer verir. Ay-Çörek’in gördüğü rüya şu şekildedir;

“Bir deniz ortasında bir kavak görür. Bütün evliyalar ve ruhlar buraya toplanırlar, ata binerler ve bir kurban isterler.” (Ögel 1989: 537)

Ertesi gün Semetey yola çıkmak isteyince karısı onu önlemek ister ama Semetey hiç kimsenin sözünü dinlemez. Sonunda rüya gerçek olur ve Semetey ölür.

2.2.3.8. Kurmanbek Destanı (Kırgız)

Türk destanlarında tehlikenin haber verildiği rüyalar uyarı niteliğinde olduğundan kahramanlar tehlikeyi sezerek önlem almaya çalışırlar. Fakat Kırgızların *Kurmanbek* adlı destanında “Rüyayı görmenin değil, yorumlamanın önemli olduğu” düşünülmektedir tehlike atlatılmaya çalışılır.

i) Rüya Öncesi

Kurmanbek, Kalmuklarla mücadele eden Kırgız Türklerinin kahramanlarındandır. Kırgızlar, Kalmuklardan haraç almaktadırlar. Kurmanbek, vermeleri gereken verginin süresini üç ay geçiren Kalmuklar’a saldırmak için hazırlıklarını tamamlar ve son geceyi evinde geçirir. O gece bir rüya görür.

ii) Rüya

Sabah uyandığında eşi Kanışay’a rüyasını anlatır;

*“Gece yatıp rüya gördüm,
Rüyamda kötü bir şey gördüm,
Yüreğimi baştan ayağa
Kaskatı kesen ağır hastalık gördüm.
Yüreğimin tam ortasını
Kan içinde kötü gördüm.
Altın kapılı şehrimi,
Altı defa dönüvermiştir.
Altı bin Kalmuk, bense tek,
Etrafımı sarıvermiştir.”* (Köse 2005: 154–155).

Rüyasını kötü olarak nitelendirir. Yüreğini hastalık ve kan içinde görmüştür. Şehrinin etrafını altı bin Kalmuk askeri sarımıştır.

iii) Rüya Sonrası

Kanışay, rüyanın pek hayra âlâmet olmadığını anladıysa da “Rüyayı görmenin değil, yorumlamanın önemli olduğunu” düşünerek *Kalmuklar*’ı yenip, huzurlu

günlere kavuşacağı şeklinde yorumlar. Rüyadaki uyanılar gerçekleşir. Kurmanbek, savaşta babasından yardım alamadığı için tek başına kalır ve Kalmuklara yenilerek ölür.

2.2.3.9. Kococaş Destanı (Kırgız)

Kococaş destanı Kırgız Türklerinin tabiata bağlılıklarını ifade eden bir destandır. Kococaş, boyunun geçimini avcılık yaparak sağlamaktadır. Destanda, Kococaş ile kutsal kabul edilen ve bir türlü ele geçirilemeyen Sur Eçki adlı bir teke arasındaki mücadele anlatılır (Köse 1997: 69).

i) Rüya Öncesi

Kococaş destanında, Kococaş sürekli Sur Eçki adlı keçiyi yakalamaya çalışır. Bu mücadelelerin birinin gecesinde gördüğü rüyayı uğursuz sayar ve ne yapacağını şaşırır.

ii) Rüya

Kococaş, bu uğursuz rüyayı şöyle anlatır;

*“Bir gün yatıp, Kococaş,
Yataktan ürkererek uyanıp,
Tuhaf bir rüya gördü.
Bu rüyayı bir kere değil,
Arka arkaya üç kere gördü,
Gördüğü rüya yalan değildi,
Kendince çok uğursuz saydı”*

Kococaş rüyanın uğursuzluğuna vurgu yapar. Daha sonra eşi Zulayka'ya rüyayı anlatır ve burada tehlikenin ne olduğu belirtmeye başlar;

*“Gece yatıp rüya gördüm,
Rüyamda kötü bir şey yaptım.
Elime alıp “barang”ı
Her şeye karşı geldim.
Zühre Yıldızı’nın parıltısını gördüm.”* (Köse 2002: 238–

252)

Rüyanın devamında silahını aldıktan sonra ava çıktığını ve çok sayıda keçi öldürdüğünü söyler. Eşi Zulayka, bu rüyanın çok tehlikeli olduğunu ve eğer silahını (barang) alıp ava giderse öleceğini söyler (Köse 2002: 238–252).

Kococaş'ın gördüğü bu rüya farklı kaynaklarda şöyle yer alır;

“Rüyamda av için gereken bütün malzememi alıp dağa çıkmışım. Her yeri dolaşmış ama bir geyik bile bulamamışım. Kendi kendime bu hiç avcılığa yakışır mı diye söylenerek Ak-Song-Göl kıyısına gelmişim. Uzakta bir keçi siürüsü görüp siper alarak hepsini vurmuşum. Fakat dağ başında yapayalnız kalıp aşağıya inememişim.” (Çobanoğlu 2003a: 191).

Bu rüyadan sonra eşi Zulayka, tüfeği bırakmasını, tüfekten kendisine hayır gelmeyeceğini, vazgeçmezse kendisinin dul kalacağını söyler.

iii) Rüya Sonrası

Zulayka'nın dediği olur ve avlanmak için evinden çıktığı andan itibaren pe-

şine düştüğü Sur Eçki, onu kandırarak sarp kayalıklara götürür. Kococaş, kayalıklardan inemeyince aşağı atlar ve ölür. Kococaş, rüyada bildirildiği gibi Sur-Eçki ile giriştiği mücadeleyi kaybeder.

Kococaş ve Sur-Eçki arasındaki mücadelede Sur-Eçki, Kococaş'ı sarp kayalıklara kadar peşinden sürükler. Kococaş, çıktığı kayalıklardan aşağı inemez ve uzun bir süre orada mahsur kalır. Avcı Kococaş'ın babası Karıpbay bir rüya görür.

“Rüyasında oğlunun Albetim’de bir kaya parçasında mahsur kaldığını görür.” (Çobanoğlu 2003: 193).

Karıpbay, gördüğü rüyadan sonra oğluna yardıma gider. Rüyada bildirildiği gibi oğlunun tehlikede olduğunu görse de, oradan inmesine yardım edemez.

Sur Eçki bir keçidir ve Kococaş kendisi için bir tehlikeydir. Çünkü Kococaş, Sur Eçki'nin bütün oğlaklarını öldürmek ister. Kococaş'ın rüya gördüğü gece bir rüya gören Sur Eçki tehlikeyi sezer. Rüya şöyledir;

“Uykulu gözle yattığında,

Sur Eçki rüya gördü

Acayip bir şey gördü

Çıtırçık'ın kızıl taşı

Ceylan ayaklı Kococaş'ı

O avcı gelmiştir,

Epeyce eziyet yapmıştır.

Bütün oğlaklarımı öldürmüştür.” (Köse 2002: 254)

Sur-Eçki gördüğü rüyada bir tehlikenin yaklaşmakta olduğunu anlar. Bu rüyanın uyarısıyla Kococaş avdayken hazırlık yapar ve onu öldürür. Destanın biri keçi olan iki kahramanı, aynı anda rüya görür. Rüyaların içeriği aynıdır. Kococaş, oğlakları avladığını, Sur-Eçki de oğlaklarının avlandığını görür. Rüya ikisine de uyarı niteliğindedir. Rüyadaki uyarıya göre ava çıkmaması gereken Kococaş, rüyadaki uyarıyı dikkate alan ve ona göre hazırlanan Sur-Eçki tarafından öldürülür. Destanda hayvanların rüya görmesi motifi vardır. Destandaki bir hayvanın gelecekteki bir tehlikeyi rüya yoluyla sezmesi, rüya motifinin Türk destanlarında olaylarını akışını düzenleyen bir yapı taşı olduğunu gösterir.

2.2.3.10. Akhak Kola Destanı (Başkurt)

Hayvanların rüya görerek tehlikeleri sezdiği bir diğer destan *Akhak Kola* destanıdır. Başkurt Türkleri arasında kutsal olarak kabul edilen destanlardan biridir.

i) Rüya Öncesi

Şülgenkül gölünden çıkıp gelen kutsal kısrak, sahibinin onu yakalamak istemesi üzerine tekrar göle girer ve kaybolur. Daha sonra başka bir atı (Kulunu) alır ve gölden tekrar çıkar. Sahibi onları beklemektedir. Kısrak kaçarak kurtulur. Ama getirdiği diğer kulun ayağını sakatlar. Kulunu yakalayıp bir yere kapatırlar. Adına da Akhak Kola derler. Bir toy esnasında akranlarının arasına karışır. Onların aklını çeler ve hep beraber kaçarlardı. Sahipleri de peşlerine düşer.

ii) Rüya

Akhak Kola, gece bir rüya görür. Rüyasında;

“Kayış gibi bir şiş; şiş başında da ot vardır.”

iii) Rüya Sonrası

Ertesi gün yarenlerine bu rüyanın anlamını sorar. Onlar da “Dün gece düş gördüysen, büyük şiş gördüysen, şiş başında ateş gördüysen, başına olsun ihtiyar yoldaş. Bizi Azdırdın, bizi birbirimizden ayırdın, başına olsun ihtiyar yoldaş.” derler (Adıgüzel 1997: 66). Farklı yönlere gitseler de sahibi onu kandırır ve ona bir ok atar. O da sahibini tepip öldürür. Rüya, atlara sahiplerinin onları bulmak üzere olduğunun haberini verir.

2.2.3.11. Er Sayın Destanı (Nogay)

Er Sayın destanı, Nogay halkının kendi içlerindeki ve düşman Kalmuklarla yaptıkları mücadeleleri anlatır. Bozmunay Bey, erkek çocuğu olmayan, halkı tarafından sevilmeyen bir beydir. Allah'a dua eden Bozmunay Bey'in duaları kabul olur ve adı Sayın konulan bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Kısa sürede büyüüp yiğitliğini gösteren Er Sayın'ın ünü kendi ülkesini aşar. Koblandı Batır adlı diğer bir kahramanla birleşerek düşman Kalmuklara karşı birlikte mücadele ederler. Daha sonraki bölümlerde Er Sayın'ın gösterdiği kahramanlıklar yer alır. Er Sayın destanı ve Manas destanı konu ve muhteva bakımından birbirine çok benzeyen iki destandır (Mutlu 1999).

i) Rüya Öncesi

Aybike, Er Sayın'ın karsıdır. Er Sayın seferdeyken bir rüya görür. Aybike'ye rüyada bir tehlike haber verilir. Manas destanında, rüyaları gören Manas'ın Karısı Kanıkey gibi, bu destanda da rüyaları Aybike görür.

ii) Rüya

Destanda, Aybike bir gece karalı, kaygılı bir rüya görür;

*“Bugün ben bir düş gördüm,
Olmayacak iş gördüm,
Göğsüm dolu kara saç,
Darmadağın göründü,
Ayrıliveren beş tırnak,
Bilekten çıkan beş parmak,
Kızıl kana kaynanam,
Bandırılmış göründü.”* (İbrayev 1998: 302)

Aybike, rüyasında kara saçlarının darmadağın olduğunu, tırnaklarının ve ellerinin kana bulandığını görür.

iii) Rüya Sonrası

Aybike, bu rüyadan sonra sevgilisi Er Sayın'ın vefat edeceğini anlar. Düşün kara ve kaygılı olması bir tehlikenin işaretidir. Göğsündeki kara saçlar, et ve tırnağın birbirinden ayrılması, ellerin kana bulanması kaygıyı daha da artırır.

2.2.3.12. Dotan Batır Destanı (Kazak)

Dotan Batır, Kazak Türklerinin kahramanlık destanlarından. Kubakanbay adlı babası ve yetmiş dokuz kardeşiyle yaşayan Dotan, yaşadıkları yerde kuraklık başlayınca yeni yurt bulmak için ailesinden ayrılır. Ağabeyleriyle beraber çıktığı yolculukta bir calmavızla savaşırlar. Kalmuk zulmüne uğramış bir halkla tanışarak onları Kalmuk zulmünden kurtarırlar. Halk da Dotan'ı kendi hanları olarak kabul

eder (Zaloğlu 2011: 70-75).

i) Rüya Öncesi

Destanda, Künikey Kız Dotan Batır'ın beş adamıyla yedi yıldır yolda olduğunu ve babasının, ağabeylerinin yurtlarına saldıracağını rüyasında görür. Durumdan babasını ve ağabeylerini haberdar etmek ister.

ii) Rüya

*"Künikey, bir gün yatıp düş görmüştü.
Düşünde çok ilginç bir iş görmüştü.
Şehrine altı adam gelmiş imiş,
Bütün yurt altısından güç görmüştü."* (Aça 2002: 184).

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bildirilen tehlike gerçekleşir. Dotan Batır ve beş adamı Künikey Kızı'nın ve ailesinin ülkelerine gelirler.

2.2.3.13. Er-Kosay Destanı (Kazak)

Kazak Türklerinin destanlarından Er-Kosay'da Kazakların Kalmuklara karşı verdiği mücadele anlatılır. Er-Bökşe, ancak altmış yaşına bastığında, Er-Kosay adında erkek evlat sahibi olan ve kardeşleri Kalmuklar tarafından öldürülen bir kahramandır. Kardeşlerinin öcünü almak için giriştiği bir mücadelede ölür. Altı yaşında yetim kalan Er-Kosay, çok geçmeden kendisini toparlar beyliği devralır. Babasının ve amcalarının öcünü almak için Kalmuklara karşı yürüttüğü mücadeleyi yoldaşı Kodar'ın yardımcılarıyla kazanır (Aça 2003: 73-74).

i) Rüya Öncesi

Rüyayı Er-Kosay, babasının ölümden önceki seferlerinin birinde görür. Babası adamlarıyla beraber Kalmuklara karşı sefere çıkmıştır.

ii) Rüya

"Er-Kosay gece bir düş görüp kaygılanır."

iii) Rüya Sonrası

Sabahında babasıyla sefere giden beş bin askerin sadece yüz tanesinin geri geldiğini onların da perişan durumda olduklarını görür (Aça 2002: 255). Gördüğü rüyada, babasının ve askerlerinin zor durumda olduğunu anlar. Rüyadan sonra ordunun perişan hâlde geri döndüğünü görür. Er-Kosay altı yaşında olduğu için bir şey yapamaz.

2.2.3.14. Köroğlu (Kazak Rivayeti)

Köroğlu'nun Kazak varyantında Köroğlu'nun doğumunda bazı olağanüstülükler görülür. Ülkenin hanı, gördüğü gerilim dolu rüyayı yorumlatınca bir çocuğun doğacağını ve bu çocukla mücadelesinin sonucunda tahtını kaybedeceğini öğrenir.

i) Rüya Öncesi

Kızılbaşların Hanı olan Şağdat Han, çoğu handan güçlü olduğu için mağrurlanır. Kendisinden daha güçlü olduğunu duyduğu Türkmenlerin Hanı Akıl Han'a saldırır. Akıl Han'ın beylerinden olan ve Kırkların himayesi altında olan Ravşanbek'i esir edip zincirler (Karadavut 1996: 127). Şağdat Han, bu kötülüklerinden dolayı bir rüya görür.

ii) Rüya

Şağdat Han, gece uyurken bir kâbus görür;
“Rüyasında fırtına çıkmış ve etrafını sis basmıştır. Gözünü açtığında hiçbir şey göremez. Başındaki altın tacı fırtınada uçar gider ve kendisi de oturduğu tahttan düşüp yere yuvarlanır.” (Ekici 2004: 194)

Şağdat Han rüyayı şu şekilde anlatılır;

*“Ben söyleyeyim dinle halkım düşümü,
Beni bugün altın tahttan düşürdü,
Hükümler beyan eyle bu nasıl,
Başımdaki altın tacı uçurdu.*

*Ben oturdum, gerçek mi düş mü bilemedim,
Aklımı şaşırp hiçbir şey yapamayıp,
Gözüm gördü fırlattı dağ taş,
Hükümler, yorup verin bu nedir?*

*Fırtına çıkıp tozu göğşe savurdu,
Savrulmayan hiçbir şey bırakmadı,
Elimdeki talih kuşu kaybolup,*

“Dönüp gelip görmeyip gitti yuvayı.”(Karadavut 1996: 127–

128)

iii) Rüya Sonrası

Rüyayı yorumlamak için bir cadı çağrılır. Cadı der ki: “ Bir yiğit gelecek ve senin şehrini darmadağın edecek, çocuklarını ve karını çok üzecek. Senin baharını, yazını kışa döndürüp, kızını cariyeye olarak götürecektir, bu Türkmen yurduna yaptığın sefer başına bela olabilir.” der (Ekici 2004: 194). Şağdat Han’ın egemenliğini kaybedeceği ve yerine başkasının han olacağı rüyada haber verilir. Çıkacak güçlü fırtınada başındaki tacın düşmesi ve kendisinin de tahttan düşmesi bu sürecin en önemli işaretleridir. Rüyadan sonra Köroğlu doğar ve Şağdat Han savaşta yenilir.

Köroğlu rivayetlerinin tümünde destan kahramanlarından biri zor durumda kaldığında, destanın diğer kahramanları bundan rüya aracılığıyla haberdar olurlar. Köroğlu’nun Kazak rivayetinde, bir gün mecliste kendisine sakilik yaptırıldığı için kızan İvaz, Mustafa Bey’in veya Bolu Bey’inin hizmetine girip Köroğlu’nun kalesini yıkmaya yemin eder. Kırk elli adamla Köroğlu’nu çağırır; kahraman gelince İvaz onu adamlarına tutturmak ister. Köroğlu, bunların hepsini kırdıktan sonra sarp kayalıklara doğru kaçar. O sırada Deli Mihter rüyasında Köroğlu’nu Kır Atıyla kan deriyasında yüzer görür (Boratav 1984: 26). Köroğlu’nun tehlikede olduğunu bu rüyada anlar ve yardıma gider.

2.2.3.15. Bekmırza ile Kaysın Destanı (Karaçay)

Karaçay Türklerinin *Bekmırza ile Kaysın* destanında, bir avcı yüzüncü dağ keçisi avında, beyaz bir dağ keçisini vurur. Bu dağ keçisinin etinden yiyip, çorbasını içmeden kim yatarsa uğrayacağı felaketi rüyasında görür.

i) Rüya Öncesi

Destanın kahramanı Bekmırza, bu uyarıya rağmen dağ keçisinin etini yer

fakat çorbasını içmeden yatar. Rüyadaki uyarıyı dikkate almayınca kendisini bekleyen bir tehlikenin haber verildiği bir rüya görür.

ii) Rüya

Aynı gece rüyasında;

“Babasının düşman elinde zor durumda olduğunu görür. Musuk Dağı’nda kesilmiş iki ağaç gövdesi görür ve bunun Kaysın ile kendisinin vücudu olabileceğini düşünür.” (Tavkul 2004: 251)

iii) Rüya Öncesi

Arkadaşı Kaysın ise “Rüya dediğin uykuların pislîğidir; rüyaya inanan insanların yüz karasıdır.” der (Tavkul 2004: 251). Rüyadaki uyarıyı dikkate almaz. Rüyadan sonra düşmanların saldırısına uğrarlar. Rüyadaki iki ağaç gövdesi Bekmırza ile Kaysın’a işaretir.

2.2.3.16. Biynöger Destanı (Karaçay)

Biynöger destanı Karaçay Türklerinin tabiat ve avcılıkla ilgili destanlarından. Destanda Apsatı ve onun kızı Fatima tarafından lanetlenerek felakete uğrayan bir avcının hikâyesi konu edilir. Biynöger yaşadığı bölgede meşhur bir avcı olarak bilinmektedir. Biynöger, gereğinden fazla geyik ve dağ keçisi avladığından, geyiklerin ve dağ keçilerinin koruyucusu olan Apsatı, bu yüzden Biynöger’i cezalandırmaya karar verir. Biynöger’in ağabeyi ölümcül bir hastalığa yakalanır ve iyileşmesi için bir dişi geyiğin sütü gerekmektedir. Biynöger bu dişi geyiği bulmak için dağlara çıkar ve geyiğin oyununa gelerek yalçın kayalıklarda mahsur kalır. Biynöger on beş gün boyunca yalçın kayalıkların tepesinde aç ve susuz yaşadıkdan sonra kendisini kayalıklardan aşağı atar. Bütün bunlar Apsatı’nın kendisine verdiği cezadır. Biynöger’i günlerce peşinden koşturan geyik, aslında Apsatı’nın kızı Fatima’dır (Adiloğlu 2007: 52).

i) Rüya Öncesi

Destan kahramanları, ileride kendilerini bekleyen tehlikeleri rüyalarında önceden görürler. Kardeşi için dişi geyiğin sütünü bulmaya niyetlenen Biynöger, aramaya başlamadan önce bir rüya görür.

ii) Rüya

“Rüyasında büyük kılıcını biletiğini görür.” (Tavkul 2004: 103)

iii) Rüya Sonrası

Biynöger, rüyanın bir tehlikeyi haber verdiğini anlar, fakat ölümcül bir hastalığa yakalanan kardeşi için dişi geyiği bulmaya gider. Dişi geyik onun sonu olur. Rüyadaki uyarı kendi hayatının tehlikede olduğunu haber verir.

2.2.3.17. Kırk Kız (Karakalpak)

Karakalpakların *Kırk Kız destanında* var olan tehlike bir hayvanla simgeleştirilerek haber verilir. Bu rüyada tehlikeyi haber veren hayvan bir cıyandır.

i) Rüya Öncesi

Destanın kadın kahramanı Gülayım’ı rüyasında görerek âşık olan Arslan Bey, kız kardeşi Altınay ile beraber bir ava çıkar. Altınay’a âşık olan Kulımsay kardeşlerin arasını açmak için planlar yapmaktadır.

ii) Rüya

“Altınay o gece rüyasında bir çıyan görür.”

iii) Rüya Sonrası

Altınay rüyadan dolayı çok kaygılanır. Gördüğü rüyayı ağabeyi Arslan’a anlatır. Bir tehlikeyle karşılaşacaklarının farkındadır. Altınay’a âşık olduğu halde ağabeyinden dolayı onunla bir türlü evlenemeyen Kulımsay ile bir büyücü, bir büyü yaparak Altınay uyurken elbiselerini soyarak, onu bu halde uyuyan ağabeyinin yanına bırakırlar (Uygur 2007: 32–33). Bu durumun yarattığı gerginlik iki kardeşin ayrılmasına neden olur. Rüyadaki çıyan uygunsuz durumu, tehlikeyi haber vermektedir.

2.2.3.18. Çora Batır Destanı (Tatar)

Çora Batır destanında Çora’nın namını duyan Aktaşın Ali Bey; “Bu genç gelecekte başıma bela olacağı benziyor.”düşüncesiyle Çora’yı öldürmek için fırsat kollar.

i) Rüya Öncesi

Çora’nın köyüne gidip anne ve babasını döver, Çora’nın atını da alır götürür. Çora’nın ailesinin tehlikede olması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

“O gece Çora korkulu bir rüya görür.”

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyadan anne ve babasının tehlikede olduğunu anlar ve köyüne doğru yola koyulur (Çandarlıoğlu 1977: 29). Çora, rüyanın tehlikeyi haber vermesiyle köyüne geri döner ve ailesini kurtarır.

2.2.3.19. Şan Kızı (Tatar)

Şan Kızı destanı, Tatar Türklerinin önemli destanlarından. Destan kahramanı At (Audan Dulo), Şan-Alban Rıştav’ın kızı Boz-bi’yi sevmektedir. Alp Albastı Boz-bi’yi yer altı dünyasına kaçırmıştır. Audan Dulo Boz-bi’yi ararken Arbuga ve Tat-İran ile tanışır ve onlarla dost olur. Arbuga’nın eşi Tanbit de Alp Ajdaha tarafından kaçırıldığı için üçü birlikte Tanbit ile Boz-bi’yi kurtarmaya karar verirler ve birlikte savaşa girerler. Üç kahraman, Alp Ajdaha ve Alp Albastı’yı öldürdükten sonra İtil nehrinin kıyısına yerleşerek burada Bulgar Devletini kurmuşlardır. (Aydoğdu 2006: 262-263)

i) Rüya Öncesi

Destanda, bir gün Avdan, Şan Kızı ararken uykuya dalmış.

ii) Rüya

“Rüyasında Şan Kızı(Boz-bi)’nı hamamda yıkanırken görmüş. Çıplak vücuduna hayran kalmış. Avdan, dayanamamış ve rüyasında onu şefkatle çağırmış. Kız onu duyar gibi çıplaklığını örtmüştü. Birden Avdan korkunç dev bir kadın fare kılığında hamama girip Boz-bi’yi yakalamış ve kızın vücudunu kendi pislikleriyle yağlamış. Babası kızın bu çirkin ve pasaklı görünüşünden dolayı onu kovmuş. Kız evden ıstırap içinde ayrılırken dev fare kızı yakalamış ve yer altına sürüklemiştir.” (Mikail Baştı 1991: 223–226)

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyadan sonra Avdan korkunç şekilde haykırmış ve anında uyanmış. Rüyada yer altında yaşayan bir fare ve pisliği vardır. Şan Kız (Boz-bi)'ı Alp Albastı yerin altına kaçırmıştır. Sevdığı kızın tehlikede olduğunu anlayan Avdan onu hemen bulmak için aramalarını hızlandırır.

2.2.3.20. Köroğlu Destanı (Özbek Rivayeti)

Destanlarda kahramanın doğumunu, bazen düşmanları rüyalarında görür. Bu rüyalar kahramanın halkı için bir müjde iken, düşmanları için bir tehlikenin habercisidir. Bu rüyaları genellikle düşman ülkelerin hükümdarları görür. Doğacağı rüyada önceden haber verilen çocuk, büyüyünce hükümdarı mağlup ederek saltanatına son verir.

i) Rüya Öncesi

Köroğlu destanının Özbek varyantında, Köroğlu'nun doğumunun düşman ülkenin padişahı rüyasında görür. Zangar ülkesinin padişahı Şahdarhan, bir gün Türkmen Yovmutlara baskın yapıp, onların hükümdarı Cıgali Beğ'in kızı Bibi Hilal'i kaçırıp ülkesine getirir. Burada Bibi Hilal, daha önce esiredilmiş Türkmen Rövşen'le evlenir. Şahdarhan bir gün bir rüya görür.

ii) Rüya

"Yovmut'tan gelen kurttan bir çocuğun doğacağını ve bu çocuğun ilerde kendi ülkesine şah olacağını görür." (Bayat 2009: 59)

Şahdarhan, rüyasını şöyle anlatır;

*"Vezirlerim bugün uyurken düş gördüm,
Ben düşümde çok kabahat iş gördüm,
Ya bilmiyorum kendi alnının yazısı,
Yavmit elden geldi iki böri,
Gelen böri kurandazlar kimdi?
İki böri dağda iki aslan kovdu
Aslan çocuklar koyunu aralayıp kaldı,
Koyunumun ölüsünü her tarafa attı,
Tütünüm burnumdan çıkıp gitti,
Bu düşümün tabiri nedir?
Tepemden bir leğen altınım saçıldı,
Ağızımdan bir talpir kuşum uçtu,
İmaretimin hepsi yer bir oldu,
Bir ay elimde peyda oldu,
Şulesi âlemi aydınlattı,
Kurandazlar, söyleyin tabiri nedir?
Bir çınar elimden göğeriye gitti,
Birden dalı göğe yetti,
Kuray kuray gölgeleyen kimdi?"* (Karadavut 1996: 128)

Şahdarhan rüyasında iki kurdun etrafı dağıttıklarını, tütününün burnundan çıkıp gittiğini, tepesinden bir leğen altının saçıldığını, talpir kuşunun ağızından uçup gittiğini, imaretlerinin yıkıldığını, ışığı âlemi aydınlatan bir ayın elinde doğduğunu, elinden yeşeren bir çınar ağacının dallarının göğe ulaştığını anlatır.

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyayı yoran kurandazi, Yavmit'ten gelen Ravşanbek ile Gacdembe'ın buralarda sevdalanacağını, halkının gönlünün karalar bağlayacağını, rüyasında dağda koyunlarını öldürürken gördüğü iki brinin, bu iki genç olduğunu söyler (Karadavut 1996: 129).

Türk türeyiş destanlarında ve efsanelerinde kurdun çok önemli bir rolü vardır. Türk kavimlerinden Hunlarda, Çiğillerde, Yağmalarda, Göktürklerde, Karluklarda bozkurt ecdat olarak kabul görür. Oğuz ve Kıpçaklarda bozkurt kurtarıcıdır (Bayat 2009: 59). Oğuzlar "kurt" kelimesini; diğerk Türkler ise "bri" kelimesini kullanmışlardır. Kurt, Göktürklerin tuğlarında ve bayraklarında sembol olarak yer alır. Ortaasya Türk halk edebiyatlarında kurt, çoğ zaman erkek olarak kabul edilmiş ve kahramanlar ya kurt donuna girmiş ya da kurdun özellikleriyle tasvir edilmişlerdir (Ögel 1995: 114). Oğuz Kağan'ın fiziki özellikleri anlatılırken bileğinin "kurdun bileğ-i" olduğundan bahsedilir. "*Göktürk dairesinin ikinci derecedeki menkıbelerinden olan Köroğlu destanında*" da bu kurt motifine rastlanır (Köprülü 2003: 83). Köroğlu'nun birçok varyantında Köroğlu tasvir edilirken belinin "kurt beli" olduğundan söz edilir. Birçok destanımızda kahraman gücü, kuvveti, çevikliğı bakımından kurda benzetilir. Şahdarhan'ın gördüğü rüyada da Ravşanbek ve Gacdembe bu özellikleriyle kurtla sembolize edilmişlerdir.

Şahdarhan'ın rüyasında Ravşanbek'in çocuğunun ileride şah olacağı Türk kültüründeki bazı simgelerle pekiştirilmiştir. Rüyayı iki bölüme ayıracak olursak; birinci bölümde Şahdarhan'ın egemenliğinin sona ereceğine bazı simgelerle işaret edilir. Tütünün burundan çıkıp gitmesi, tepesinden bir leğen altının dökülmesi, talih kuşunun ağızdan uçuş gitmesi, imaretlerinin tümünün yıkılması egemenliğın sona ereceğinin ve hatta lmn (Kuşun ağızdan çıkması ruhun uçuş gitmesi olarak kabul edilir) habercisidir. İkinci bölümde ise Ravşanbek'in çocuğunun şah olacağı ve topraklarını genişleteceğı bazı simgelerle pekiştirilir. Gücü temsil eden ayın kendi elinden çıkıp âlemi aydınlatacak kadar güçlü bir ışığa dönüşmesi, yine kendi elinde yeşeren çınar ağacının âlemi tutacak kadar dallanıp budaklanması Ravşanbek'in çocuğunun ileride şah olup başarıdan başarıya koşacağını habercisidir.

2.2.3.21. Çın Tmr Batur Destanı (Uygur)

Uygurların *Çın Tmr Batur* destanı en önemli destanlardandır. Erkek kardeşi Çın Tmr Batur ile beraber büyüyen Mahtumsula, bir rüya görür. Rüyasında;

ii) Rüya

"Kardeşi ava çıkıp birçok geyik ve maralları yakalamış. Geyik ve maralların başlarını kesip atına asarak dönüyormuş. Etlerini şişe geçirip kebab yapıyormuş." (İnayet 2004: 158).

iii) Rüya Sonrası

Kardeşi rüyayı dinlemiş ve bir tehlike olduğunu fark etmiş. Ava gideceğini söylemiş. Mahtumsula'ya; dnne kadar başlarını taramamalarını, su kenarlarına varmamalarını, köpeklerine "hoş" dememelerini, kediye pist dememelerini, ateşlerini sndrmemelerini, dama çıkmamalarını, ateş snerse eğer ateş istememelerini öğütleyerek ava gitmiş. Fakat Mahtumsula yapma denilen her şeyi yapmış ve Yedi Başlı Yalmavuz'a esir olmuş (İnayet 2004: 158). Rüyada, etleri şişe geçirmek, daha önce belirtildiğı gibi bir tehlikenin işaretidir. Rüyadaki tehlikenin farkına varan Çın

Tömür Batur'un sözünü dinlemeyen Mahtumsula esir düşer.

2.2.3.22. Seyit Noçi Destanı (Uygur)

Seyit Noçi destanı geçen yüzyılda oluşmuş Uygur destanlarından. Destan Doğu Türkistan'ın Kaşgar bölgesinde yaşayan Seyit adında bir yiğidin maceraları anlatılır. Seyit, doğar doğmaz vücuduyla herkesin dikkatini çeker. On beş yaşında bir ekmek fırınında çalışmaya başlar. Hamur yoğura yoğura vücudu iyice gelişir. Gelayhuyun Kaşgar şubesine katılır. Teşkilat basılınca Seyit, Kaşgar'ı terk eder. Aksu, Kuçar, İli ve Üçturfan'a gider. Burada yoksulların yanında yer alarak rüşvetçi, zalim ve zenginlere karşı savaşı. Şikâyet üzerine vali, art niyetle onu sarayına alır ve kadın, şarap ve kumarla kandırır (İnayet 2005: 219-220).

i) Rüya Öncesi

Bir gün annesini rüyasında görünce, ona hizmet etmek için validen izin alarak Kaşgar'a döner. Vali, idam mektubunu vererek onu yollar. Vali'nin bu ihaneti üzerine bir rüya görür.

ii) Rüya

Annesini görmeye giden Seyit Noçi yolda uyuyakalır.

"Rüyasında, anayolda giderken kara bir köpekle karşılaşır." (İnayet 2004: 60)

iii) Rüya Sonrası

Yolda kendi ölüm fermanı olan mektubu açmaz. Kaşgar'a varınca tutuklanarak idam edilir (İnayet 2005: 219-220). Rüyasında gördüğü "Kara köpek" bir tehlikeye işaretler. Tehlikeye aldırış etmez ve annesini görmeye karar verir. Rüya bil-dirilen tehlike gerçekleşir ve idam edilir.

2.2.3.23. Boktu Kiriş-Bora Şeeley Destanı (Tıva)

Tıva Türklerinin destanlarından. Kız ve erkek iki kardeşin maceraları ve Boktu Kiriş'in kahramanlıkları anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Destanda, kız kardeşi Bora Şeeley'i öldüren tepegözü (Amırğa-Kora-Moos) öldürmeyi başaran Boktu Kiriş, daha sonra kardeşini çeşitli ilaçlarla diriltir. Dönüş yolunda Bora Şeeley bir rüya görür.

ii) Rüya

"Bora Şeeley, gördüğü bir rüya üzerine ağabeyi Boktu-Kiriş'e her ne olursa olsun çadırdan çıkınmasını, aksi takdirde öleceğini söyler." (Ergun, Aça 2004: 101).

iii) Rüya Sonrası

Birkaç gün çadırdaki kalan Boktu-Kiriş dışarı çıkar, atından düşüp ölür. Kız kardeşinin gördüğü rüyadan sonraki uyarısını dikkate almayan Boktu Kiriş bunu canıyla öder.

2.2.3.24. Kangıvay Mergen Destanı (Tıva)

Tıva Türklerine ait destan, Kangıvay Mergen'in kahramanlıklarını anlatır.

Kangıvay Mergen, kendi ülkesini istilaya gelen düşmanlara karşı büyük bir mücadele içerisinde girer. Destanın konusu savaş, macera aşk ve ihanet temalarıyla şekillenir (Karagöz 2009: 288).

i) Rüya Öncesi

Salur Kazan'da olduğu gibi kahramanın yurdunun, kahraman ülkesinden uzaktayken yağmalanması ve bunun rüyada haber verilmesi, *Kangıvay-Mergen* destanında da görülür. Kangıvay-Mergen, Küçü-Han ile savaşarak onu mağlup eder. Daha sonra sefere çıkar. Kangıvay Mergen'in karısı Karan-Çüzün ona ihanet ederek Küçü-Han ile birlik yapar.

ii) Rüya

"Kız kardeşi Torgun-Çüzün, ağabeyinin bir savaşta yendiği Küçü-Han'ın, tekrar güç toplayıp ağabeyini, yengesi Karan-Çüzün ile bir olarak öldürdüğünü ve yurtlarını talan ettiğini gördüğü rüyada anlar." (Arıkoğlu, Borbaanay 2007: 31)

iii) Rüya Sonrası

Kangıvay Mergen, kız kardeşinin rüyasında gördüğü gibi eşinin ihanetine uğrayarak ölür.

2.2.3.25. Olonho Destanı (Yakut)

Olonho, Saha Türklerinin kahramanlık destanı ve sözlü halk edebiyatının en önemli ürünlerindendir. Olonho, iyi ile kötünün; güzel ile çirkinin mücadelesinin anlatıldığı destanlardır. Bu destanların en önemlisi Er Sogotoh destanıdır. Er Sogotoh, Yakutlar tarafından ata olarak kabul edilir. Yaratılış destanlarındandır. Er Sogotoh destanı dünyanın yaratılmasıyla başlar. Er Sogotoh'un doğumu, kötü ruhlarla mücadelesi onları yenmesi anlatılmaktadır.

i) Rüya Öncesi

Destanın kahramanı Er-Sogotoh'un akrabası Horahhan-Togo'nun birlikte yaşadığı yaşlı kadınlardan biri bir düş görür.

ii) Rüya

"Bu düşünde bir belanın yaklaştığını, korunmaları gerektiğini söyler." (Çobanoğlu 2003a: 184).

iii) Rüya Sonrası

O gece gök gürültüsünü andıran ürkütücü bir ses duyulur ve yer sarsılır. Hepsi korkuyla yerlerinde kalırken yaşlı kadın dışarı çıkar. Şeytanla insan arasında ve adı Ülker-Etin oğlu Buur-Dahsın olan sürekli adam öldüren şeyi görür. Daha sonra Er-Sogotoh yetişir ve onları bu beladan kurtarır (Çobanoğlu 2003a: 184). Yaşlı kadının rüyası, halk için bir uyarı niteliğindedir.

Tehlikeyi bildiren rüyaları kahramanın kendisi veya çevresindeki kişiler görür. Kahramanın eşi, ablası, ağabeyi veya dostu da kahramanın tehlikede olduğunu rüya aracılığıyla öğrenebilirler. Aşağıdaki tablo bunun dağılımını vermektedir.

TEHLİKEYİ BİLDİREN RÜYALARI GÖRENLER					
Destanın Adı / Tehlike	Kahramanın				
	Kendisi	Karısı	Annesi	Kız	Babası

Dede Korkut / Salur Kazan / Evinin Yağmalanması	•				
Eba Müslimname / Düşman Saldırısı	•				
Danışmentname / Deprem Felaketi	•				
Danışmentname / Sel Felaketi	•				
Köroğlu Destanı / Arkadaşının Esir Düşmesi	•				
Köroğlu Destanı / Köroğlu'nun esir düşmesi					•
Manas Destanı / Manas/ Almambet'in ölümü, kendisinin yaralanması		•			
Manas Destanı / Semetey / Semetey'in ölümü			•		
Manas Destanı / Semetey / Semetey'in ölümü	•				
Manas Destanı / Semetey / Semetey'in ölümü		•			
Kurmanbek Destanı / Kurmanbek'in ölümü	•				
Kococaş Destanı / Kococaş'ın ölümü	•				
Kococaş Destanı / Sur-Eçki (Keçi) / Oğlaklarının tehlikede olması	•				
Kococaş Destanı / Kococaş'ın tutsak olması			•		
Kırk Kız Destanı / Kardeşlerin ayrılığı				•	
Çora Batır Destanı / Ailesinin esir olması	•				
Şan Kız Destanı / Sevgilinin kaçırılması	•				
Çın Tömür Batur Destanı / Kız kardeşin kaçırılması				•	
Köroğlu Des anı / Şahdarhan / Tahtını kaybetme	•				
Seyit Noçi / Valinin ihane i ve idam	•				
Boktu Kiriş-Bora Şeeley/ Boktu Kiriş-Bora Şeeley'in ölümü				•	
Kangıvay Mergen Destanı / Kangıvay Mergen'in ölümü				•	
Olonho Destanı / Yaşlı Kadın / Yaratığı haber vermek	•				
Biynöger Destanı / Biynöger'in ölümü	•				
Akhak Kola Destanı (At) / Onu arayan sahibinin yaklaşması	•				
Er Sayın Des anı / Er Sayın'ın ölümü		•			
Dotan Batır Destanı / Künükey (Şahın Kızı) /Dotan Batır'ın saldırısı	•				
Er-Kosay / Mağlubiyet	•				
Köroğlu / Şağdat Han / Tahtını kaybetme	•				
Köroğlu / Köroğlu'nun zor durumda olma					•
Bekmırza İle Kaysın / Saldırıya uğrama	•				

Tablo4: Türk Destanlarında Tehlikeleri Bildiren Rüyaları Görenler

Yukarıdaki tabloya göre, otuz bir rüyanın yirmisinde (%65) tehlikeyi kahramanlar görür. Dört (%13) destanda rüyayı kahramanların kız kardeşleri görür. İki destanda kahramanlar, kız kardeşlerinin rüyalarındaki tehlike uyarılarını dikkate almadıkları için hayatlarını kaybederler. Bir destanda kız kardeşin rüyadaki uyarıları dikkate alınmayınca, kız kaçırılır.

Üç (%10) destanda tehlikeleri bildiren rüyaları kahramanın karısı görür. Bu üç destanda da kahramanlar hayatlarını kaybetmektedir. Yine iki (%6) destanda kahramanın öleceğini, kahramanın annesi veya babası görür. Bir destanda ise kahraman zor durumda olduğu için arkadaşı rüya görmektedir. Kahramanın tehlikede olduğunu iki (%6) destanda kahramanın dostları görür ve yardıma giderler.

Otuz bir rüyada en çok bildirilen tehlike kahramanın ölümüdür. On (%32) destanda, kahramanın kendisi veya ailesi, kahramanın öleceğini bildirilen rüyalar görürler. Bu destanların tümünde rüyada açık bir uyarı olsa da, kahraman bu uyarıları dikkate almaz ve savaşına devam eder. On destanda da bildirilen tehlike gerçekleşir ve kahraman hayatını kaybeder.

Kahramanın sevgilisinin, kız kardeşinin, oğlunun, arkadaşının kaçırılması veya tutsak olması altı (%19) destanda rüyada bildirilen tehlikelerdir. Kahraman bu rüyalardan sonra ailesini kurtaramaya gider.

Dört (%13) destanda kahramana bir düşman saldırısının olacağı rüyada bildirilir. Dört destanda ise kahramana rüyasında, zor durumda kalacağını haberi verilir. İki (%7) destanda kahramana bir doğal afet olacağı bildirilerek şehirden uzaklaşması söylenir. İki destanda ise düşman olan kahramana, tahtını kaybedeceği rüyada bildirilir. Birer (%3) destanda kahramana kardeşiyle ayrılığın, ihanetin ve mağlubiyetin haberi rüyada verilir.

Destanlarda bildirilen tehlikeler, tehlikenin zamanına göre iki gruba ayrılabilir. Bazı rüyalar, oluşmuş bir tehlikeyi haber verir. Örneğin Manas'ın karısı Kanıkey, Manas yaralandıktan ve Almambet öldükten sonra rüya görerek durumdan haberdar olur. Diğer gruptaki rüyalar gerçekleşecek tehlikeleri haber verirler. Yine Kanıkey, gördüğü bir rüyada oğlu Semetey'in çıkacağı seferden dönemeyeceğini, öleceğini öğrenir. Bu tür rüyalardan sonra kahramanın sefere çıkması, savaşa gitmesi engellenmeye çalışılır.

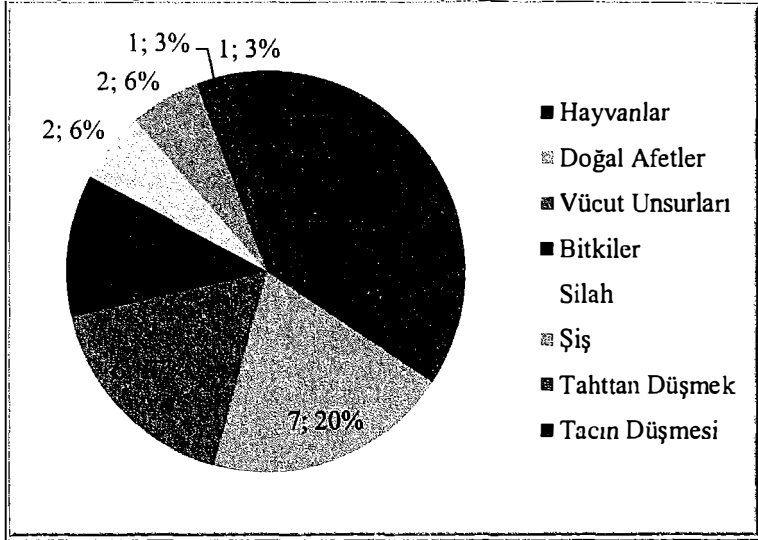
Rüyalar aynı anda hem destan kahramanına hem de karşısındakine tehlikeyi bildirebilir. Kırgızların Kococaş destanında Kococaş, gördüğü rüyada birçok oğlağı avladığını görür. Rüyanın sonunda öleceğini öğrenir. Aynı anda Sur-Eçki keçi de bir rüya görür. Rüyasında Kococaş'ın oğlaklarını avladığını görür ve rüyadan hemen sonra önlemlerini alır. İkisinin de rüyası gerçek çıkar. Sur-Eçki'nin oğlaklarını avlayan Kococaş, Sur-Eçki'nin saldırısıyla ölür.

Destanlarda tehlikenin haber verilmesiyle beraber, bazen bu tehlikelerin üstesinden nasıl gelineceği de rüyada gösterilir.

Aşağıdaki tabloda tehlikeyi bildirmek için kullanılan simgeler bir arada verilmiştir.

RÖYALARDA TEHLİKEYİ HABER VEREN SİMGELER																										
Destanın Adı / Rüyayı Gören Kahraman	Vücut unsurları				Hayvanlar								Bitkiler		Doğal Afetler							Silah	Tahton Düş	Tacın uç.	Şiş	
	Kan	Kara Saç	Bilekten Çıkan Beş Parmak ve Kan	Kanlı Baş	At	Şahinin Ölümü	Fare	Çıyan	Kurt/ Kara Köpek	Kuzgun	Keçi vurma Teke	Talih Kuşunun Uçması	Devrilen Çınar	Kavağın Sallanması	Sel	Devrilen Dağ	Yıldırım	Fırına	Kara Bulutlar	Yanğın	Denizin Çal.					
Dede k. Salur Kuzan			•			•			•								•		•							
Manas/ Kanıkey				•	•					•			•													
Manas/ Kanıkey											•	•	•			•				•						
Manas/ So-metey														•							•					
Manas/ Ay-Çürök														•	•											
Kurmanbek /Kur.	•																									
Kococaş / Kococaş											•											•				
Akhak K. Akhak K. Er Sayın		•	•																							•
Köroğlu /Şağ-dat H																		•					•	•		
Köroğlu /Mihir.	•				•																					
Köroğlu / Şahdol H.									•			•														
Kırk Kız / Altınay								•																		
Şan Kız/ Av-dan								•																		

Yukarıdaki tabloya göre tehlikeyi işaret eden rüyalarda kullanılan simgelerin oranı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 1: Türk Destanlarında Rüyada Bildirilen Tehlikelerin Simgeleri

Rüyalarda tehlikeler bildirilirken en çok hayvanlar simge olarak kullanılır. Hayvanlar on iki (%34) defa tehlikenin bildirilmesi için simge olarak kullanılırlar. Rüyada atın ayaklarını kırık görme, keçi avlama, şahinin ölümü, talih kuşunun uçuşması, fareler, çıyanlar, kuduz kurtlar, kara köpekler, kuzgunlar, tekeler tehlikeyi bildirmek için kullanılan simgelerdir.

Doğal afetler, destanlarda yedi (%20) defa tehlikeyi bildirmek için kullanılmıştır. Denizin çalkalanması, seller, yıldırımlar, devrilen dağlar, fırtınalar, kara bulutlar tehlikenin habercisidirler. Vücut unsurlarının kan içinde olması, saçların dağılık olması destanlarda altı (%17) defa tehlikeyi haber vermektedir. Çınarın devrilmesi ve kavağın sallanması dört (%11) defa kullanılır. Rüyalarda silahını ele almak veya kılıcını bilemek iki (%6) tehlikenin habercisi olarak kullanılır. Şişlere et dizmek iki defa, tahtan düşmek ve tacını düşürmek ise birer (%3) defa tehlikeyi haber vermek için kullanılır.

3. Rehberlik Eden Rüyalar

Destan kahramanları gördükleri rüyalarla birçok zor işin üstesinden gelirler. Destan kahramanlarına rüyalarında rehberlik edilerek ne yapmaları gerektiği gösterilir. Düşmanları mağlup etmek, esaretten kurtulmak, olağanüstü özelliklere sahip olmak, silahları yapabilmek, tılsımlı durumların üstesinden gelmek, rüyaların ve bu rüyalarda görülen kişilerin rehberliğiyle mümkün olmaktadır.

Destanlarda kahramana rehberlik eden rüyalar kahraman zor durumda kaldığında görülür. *Danışmentname*'deki bir olayda ise Melik Gazi rüyanın rehberliğine ihtiyaç duyar. Karşılaştığı durumdan nasıl kurtulacağını rüya vasıtasıyla öğrenmek ister. Mihayıl'ın amcası oğlu Tarık, Müslüman olmak için Melik'in bir keramet

göstermesini, Sisiyye ırmağındaki suyu dua ile kesmesini ister. Melik bir gün müdet ister. O gün ibadet eder. Rüyasında Hz. Peygamber ona bir dua öğretir. Sabah bu duayı okuyunca Sisiyye ırmağındaki su kesilir (Demir 2004: 43). Melik Gazi ırmağın sularını kesmenin yolunu rüyasında öğrenir. Bu rüyayı görebilmek için ibadet eder ve duayla rüya görmeyi ister. Duasına cevap verilir ve Hz. Muhammet'in rüyada öğrettiği dua ile ırmağın sularını keser.

Rüyanın zor durumda kalanlara rehberlik edebileceğini bilenler, rüyadan medet umar. Kırgızların *Eşimkul Menen Zuura* destanında da çocuksuz Eşimkul, çocuk sahibi olabilmek için rüyada ne yapması gerektiğini öğrenmek ister, fakat rüyayı bir türlü göremez. Bu isteğini bir veliye yalvararak şöyle dillendirir;

*"İhlâsla geceledim,
Kabul olmadı dileğim
Hiç olmazsa rüyamda
Göstermedin ne yapayım"* (Çelebi 2007: 81).

Köroğlu destanında, Köroğlu verdiği sözü unuttunca rüyasında verdiği söz hatırlatılır. Şağdat Handan ailesinin öcünü almak için yurdundan ayrılan ve uzun bir zaman dönmeyen Köroğlu, rüyasında annesi yerine koyduğu Külayım'a verdiği sözünü hatırlar. Aynı zamanda atasının ölümü yaklaşmıştır. Ayrılmadan önce, annesine en kısa zamanda döneceğine dair söz veren Köroğlu'na Külayım rüyasında şöyle seslenir:

*"Ertesi gün uyuduğunda
Rüyasına girdi annesi
Sarıp-dedi- düşünceyle,
Annesinin ölümü yaklaştı,
Hasretle yaşlandım
Çoğaltıp kaygı, derdimi,
Ölmem daha iyi idi"* (Ekici 2004: 259).

Destanlar incelendiğinde kahramana beş durumda rüyasında rehberlik edildiği görülür. Kahramana düşmana karşı galip gelebilmek, zor durumdan kurtulmak, olağanüstülük kazanmak, tılsımları çözmek ve silah yapmak için rüyasında yol gösterilir.

3.1. Galibiyet İçin Rehberlik Eden Rüyalar

Kahramanlara düşmanlarına karşı galip gelmeleri için rüyada rehberlik edilmesi Türk destanlarında yer alan önemli motiflerdendir. Kahraman, rüyada gördüğü kişinin yol göstermesiyle en zor görevlerin üstesinden bile kolaylıkla gelir. İslamiyet sonrası destanlarda fetih düşüncesi yer aldığından, Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hızır veya Battal Gazi gibi din uluları kahramana rüyasında bazı taktikler vererek veya savaşta kullanması için savaş aletlerini nasıl temin edeceğini söyleyerek rehberlik ederler. Kahramanın galibiyeti aynı zamanda, cihat düşüncesine hizmet ettiğinden, düştüğü zor durumlarda her zaman kendisine yol gösterilip yardım edilir.

3.1.1. Hz. Ali Cenknameleri

Hz. Ali Cenknameleri, 13. yüzyılda Anadolu'da dönemin düşüncesi doğrultusunda bir takım tarihî gerçekleri aktaran, ideal insan tipini işleyerek toplumun kah-

raman, lider ve örnek insan arayışına cevap veren ve Türk kültürüne devrin aydınlarınca tercüme, adapte ve telif yoluyla kazandırılan destanlardandır (Kocatürk 1970: 97). Hz. Ali, Türk-İslam tarihi içerisinde, diğer halifelerden ve İslam büyüklerinden farklı ve özel bir yere sahiptir. Hz. Ali'nin kahramanlıkları dilden dile anlatılarak destan özellikleri kazanır. Hz. Ali Cenknamelerinde diğer Türk destanlarında olduğu gibi rüyaların önemli işlevleri vardır.

i) Rüya Öncesi

Cenknamelerde Hz. Ali ve yanındakilerin sefere gitme kararları rüyalarla belli olabileceği gibi, seferlerde nasıl davranılması gerektiği de rüyada aktarılabilir. Hz. Muhammet veya Hz. Ali, rüyaya girerek nasıl davranılacağını söylerler. Bazen de bir keramet örneği olarak bu durumdan haberdar olunur (Çetin 1997: 396). Bir sefer esnasında Hz. Muhammet, Hz. Ali'nin rüyasına girerek Mâlik Eşter ve Zinhar Hâver'in adam yiyciler adasını düşüklerini haber verir. Daha sonra Azam Dağı'na çıkarlar. Buradaki düşmanı yenmek için rüya görür.

ii) Rüya

"Hz. Muhammet, Hz. Ali'nin rüyasına girer ve düşmanı yenmek için tavsiyelerde bulunur." (Çetin 1997: 38)

iii) Rüya Sonrası

Hz. Ali, Hz. Muhammet'in rüyada düşmanın yerini söylemesi ve galibiyet için tavsiyelerde bulunmasıyla galip gelir.

3.1.2. Danişmentname

Danişment Gazi gördüğü rüyalarda Hz. Muhammet ve kendisinden önce gelen Battal Gazi'nin yardımlarını alır. Melik Gazi, gördüğü rüyalarda aldığı taktiklerle, yenmekte zorluk çektiği kişileri yener.

i) Rüya Öncesi

Rüyadaki rehberlikle alınan galibiyetin bir örneği Melik Gazi'nin Atuş'la olan mücadelesinde gerçekleşir. Atuş'u bir türlü yenemeyen Danişment Gazi, bir rüya görür. Atuş'u mağlup edememesi göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

"Rüyasında kara atlı birinin geldiğini görür. Atlı, neden ümitsiz olduğunu sorar. Galip gelmesi için, Deryanos Kilisesi'nin fethi sırasında peygamberin kendisine verdiği duayı okumasını, daha sonra bir taşın üzerine çıkıp bir hamlede Atuş'u öldürmesini söyler. Melik, kim olduğunu sorar. Atlı, Battal Gazi olduğunu söyler." (Demir 2004: 82)

Melik Gazi, rüyasında Battal Gazi'yi görür. Battal Gazi, Melik'in Atuş'u yenebilmesi için daha önce Hz. Muhammet'in öğrettiği duayı okumasını ve daha sonra Atuş'a saldırmasını söyler.

iii) Rüya Sonrası

Danişment Gazi, rüyada selefi Battal Gazi'den aldığı bu savaş taktikleri ile uzun süredir savaştığı Atuş'u mağlup eder. Rüya, rehberlik etme işlevini yerine getirir.

3.1.3. Saltukname

Saltukname'de Sarı Saltuk'un genç yaşında kâfirlerle gaza ve cihat yapmaya hazır olması bir rüyayla başlar. Rüyada yine kendisi gibi bir destan kahramanı olan Battal Gazi'yi görür.

i) Rüya Öncesi

Şerif Hızır, haraç almaya gelen kâfirlerin kulaklarını ve burunlarını keser. Bunun üzerine etrafındakiler ona kızar. Kâfirler de haçlı ordusunu hazırlarlar. Kâfirlerin saldırı hazırlığında olması, Şerif Hızır'ın göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya Öncesi

"Bir gün rüyasında atası Battal Gazi'yi görür. Battal Gazi rüyada, yerini tarif ettiği bir mağarada kendi ünlü atı Aşkar'ın onu beklediğini, silahlarının da orada durduğunu, bu arada Dahhak'ın kılıcının, Güştâsb'ın kalkanının ve Hz. Hamza'nın silahlarının da hep orada bulunduğunu müjdeleyip gidip onları almasını söyler." (Ocak 2002: 42)

Rüyada, Şerif Hızır'ın kendisinden önceki savaşçıların ön plana çıkan silah ve atlarıyla donanması sağlanır. Battal Gazi, kendi atının ve silahlarının, Dahhak'ın kılıcının, Güştâsb'ın kalkanının ve Hz. Hamza'nın silahlarının olduğu mağaranın nerede olduğunu söyler.

iii) Rüya Sonrası

Saltuk, tarif edilen mağarayı bulup içeri girdiğinde Aşkar yerine Hz. Ali'nin Zül-Cenah adlı atını görür. Üzerinde de yine Hz. Ali'nin silahları vardır. Sarı Saltuk onları alır, kuşanır ve ata biner (Ocak 2002: 42). Saltuk, Battal Gazi'nin yardımlarıyla daha önceki savaşçıların efsanevi silahlarına sahip olur. Bu silahlarla kâfirlere karşı girdiği mücadelelerden galibiyetle ayrılır.

Hz. Ali'nin Sarı Saltuk'a yardımı atıyla sınırlı değildir. Alman Beği, Sarı Saltuk'u öldürmek için gizlice bir fedai gönderir. Ancak Hz. Ali, Sarı Saltuk'un rüyasına girerek ona bu tehlikeyi haber verir. Hz. Ali, Sarı Saltuk'a bir zırh verir. Saltuk, giydiği bu zırhın yardımıyla suikasttan kurtulur (Yüce 1987: 370).

Sarı Saltuk, Hz. Muhammed'i rüyasında görür, ondan emirler alır ve onun işareti üzerine hareket eder. Bir yerin fethinden önce peygamber ve bazen de diğer ölmüş gaziler rüyasına girer. Sarı Saltuk rüyasında öğrendiği bilgiler sayesinde birçok önemli yerleri fethetmiştir (Yüce 1987: 135).

3.1.4. Arzılan-Kara Attığı, Çeçen-Kara Möge Destanı (Tıva)

Aşk ve kahramanlığın yer aldığı destanlarda kahraman, sevdiğine nasıl kavuşacağını rüyasında öğrenebilir. Kahraman, rüyanın rehberlik etmesiyle, sevdiğine kavuşma yolunda karşılaşacağı düşmanları nasıl mağlup edeceğinin taktiklerini de almış olur. Tıva Türklerinin *Arzılan-Kara Attığı, Çeçen-Kara Möge* destanında sevgililerin kavuşması kızın gördüğü rüyanın yol göstermesiyle gerçekleşir.

i) Rüya Öncesi

Narın-Dangına adlı kızla ile evlenmek isteyen bahadırın, öncelikle kızın babası Dalay Baybın Han'ın isteklerini yerine getirmesi gerekir. Dalay Baybın Han, bahadırdan demir ağızlı kara mağarada yaşayan üç iblisle savaşmasını, onları yok etmesini ister. İki iblisi öldürür. İblisin biri altın başlı ördek olup kaçar. Evlilik şartının yerine gelmesi için üçüncü iblisin bulunup öldürülmesi gerekir. Bu durum rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Narın Dangına rüyasında vaktiyle ördeğe dönüşen iblisin, daha sonra bir obada kel kara buzağı olarak dünyaya geldiğini görür.” (Ergun, Aça 2005: 59)

İblisi öldürmesi gereken bahadır, bunu nasıl yapacağını kızın gördüğü rüyayla öğrenir.

iii) Rüya Sonrası

Kız rüyayı bahadıra iletir. Bahadır bu rüyadan ne yapması gerektiğini anlar ve iblisi yakalayarak mücadele eder. Fakat iblis tarafından beli kırılarak öldürülür. Narın-Dangına, bahadırı şifalı otlarla tekrar diriltir. Bahadır iyileştikten sonra tekrar mücadele ederek iblisi öldürür (Ergun, Aça 2005: 59).

Engelleri aşan bahadır bu sefer kızın babasının engelleriyle uğraşır. Kızın babası bahadıra tuzak kurar. Onu, dağların ardından Çeerendey kocakarının demir değneğini getirmesi için gönderir. Yolda Dag Möge’yle kapışır. Yenilmek üzereyken bahadırın atı durumu kızı rüya yoluyla bildirir. Kıza bu olayı çözebilmesi için üç-dört yaşındaki boğanın gücü verilerek düşmanları yenmesi için yol gösterilir (Ergun, Aça 2005: 60). *Arzılan-Kara Attığ, Çeçen-Kara Möge* destanında kahraman âşıkların kavuşabilmesi için hem erkeğe hem de kadına rüya yoluyla yardımcı olunur. Rüyaları Narın-Dangına görür. Gördüğü ilk rüya sonucu iblisin nasıl gizlendiğini öğrenip bahadıra anlatır. Bahadır her ne kadar kavuşmalarına engel olan iblisi rüya sonucu bulmuş olsa da girdiği ilk mücadele mağlup olur. Kız tarafından sağaltılan bahadır iblisi öldürür. Bahadır, ikinci mücadelesinde zor durumdayken, atı durumu rüya yoluyla Narın-Dangına bildirir. Bu Narın-Dangına’nın gördüğü ikinci rüyadır. Rüyada kıza genç bir boğa gücü verilerek bahadıra yardım etmesi sağlanır.

Galip gelebilmek için bir rehberlik eden rüyaların olduğu dört destanın üçü cihat düşüncesi etrafında oluşan destanlardır. Üç destanda da kâfirleri mağlup edebilmek için rüyada rehberlik edilir. Üç destanın ikisinde rüyaya Battal Gazi girerek haleflerine, galibiyetin yolunu gösterir. Bir destanda ise kahramana rüyada rehberlik eden belirsizdir.

3.2. Zor Durumdan Kurtulabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalarda

Yakınlarının tehlikede veya esir olduğunu öğrenen, seferde zorda kalan, doğal afet tehdidi altında olan, kahramanlara rüyalarında rehberlik edilerek bu zor durumların üstesinden nasıl geleceği öğretilir.

3.2.1. Alıp Manaş

Türk Destanlarında çok az görülen rüya motiflerinden biri, kahramanın atının rüya görmesidir. Atıyla bir bütün olan destan kahramanları, zor durumda kaldıklarında atları yardıma yetişir.

i) Rüya Öncesi

Alıp Manaş elleri bağlı bir şekilde bir kuyuya atılır. Bir türlü bu durumdan kurtulamadığı için atı, Bay Terek (Kutsal Ağaç)’in dibine gidip rüyaya yatar.

ii) Rüya

“Rüyasında sahibini kurtarmanın yolunu öğrenir.” (Ergun 1998: 62)

iii) Rüya Sonrası

Alıp Manaş'ın atı, rüyadan uyanır uyanmaz rüyada öğrendikleri sayesinde Alıp Manaş'ı tutsak olduğu kuyudan çıkarır.

3.2.2. Danişmentname

Rüya yoluyla kahramana doğal afetler bildirilip ne yapması gerektiği konusunda rehberlik edilebilir. Danişment Gazi gördüğü rüyalarla kendisinin ve etrafındaki herkesin doğal afetlerden zarar görmeden kurtulmalarını sağlar.

i) Rüya Öncesi

Danişment Gazi'yi Çorum Kalesi'nde zehirlemek isterler. Bu durumun önüne geçmek için Hz. Muhammet rüyasına girer.

ii) Rüya

"Hz. Muhammet, Çorum'un Allah tarafından yıkılacağını, burayı terk etmesi gerektiğini Melik'e söyler." (Demir 2004: 43)

iii) Rüya Sonrası

Melik, hemen askerlerini toplayıp şehri terk eder. Kâfir askeri ise orada kalır. Deprem olur. Şehir yerle bir olur. Şehir ova hâline gelir. Kâfirler tamamen toprak altında kalırlar (Demir 2004: 43). Bu rüyada doğal bir afet rüya yoluyla önceden kahramana bildirilerek destan kahramanının ve adamlarının zarar görmelerinin önüne geçilir.

3.2.3. Köroğlu (Kazak Rivayeti)

Köroğlu'nun bazı rivayetlerinde kendisinin mezarda doğduğu anlatılır. Annesi, ona hamileyken diri diri gömülür. Dedesi gördüğü rüyada torununun mezarda yaşadığını görür. Mezarda doğan Köroğlu'nu o vakte kadar bir keçi besler.

i) Rüya Öncesi

Annesinin mezarındaki ölü bedeninden ayrılmak istemeyen Köroğlu, mezarın dışına çıkmak istemez. Çocuk, görülen bir rüyanın rehberliğiyle mezarın dışına çıkarılır.

ii) Rüya

Külayım'ın gördüğü rüyada, doğduğu mezardan dışarı çıkarılamayan Köroğlu'nun Kırkların yol göstermesiyle mezarın dışına nasıl çıktığı anlatılır;

*"Anlatalım size doğru bu işi
Pazara gidip alınız der yemişi,
Köroğlu da yiğit olarak büyüymekte
Akla sahip, görünüşü de yakışıklı.*

*Hazırlanıp kendini uygun etmelisin
Biraz uzak, gizli bir yere gitmelisin
O mezarın yavaş yavaş ağzından
Uzun edip meyveleri dökmelisin.*

*Çocuk çıkarsa o meyveleri görür,
Tadına bakarsa bitinceye kadar toplar.
İnsanoğlunun nefsi denilen düşmanıdır.
O zaman Allah dileğini verir"* (Ekici 2004: 207)

iii) Rüya Sonrası

Külayım'a gördüğü rüyada çocuğu mezarın dışına nasıl çıkaracağı öğretilir. Rüyada söylenenleri yapan Külayım, çocuğu mezardan çıkarır.

3.2.4. Köroğlu (Kazak Rivayeti)

Köroğlu destanında Köroğlu'na yardımcı olan Hz. Ali, Hızır veya Pirler, bazen rüyada yol göstererek yardım ederler.

i) Rüya Öncesi

Köroğlu'nun Kazak rivayetinde Barşayım esir alınır. Köroğlu onu kurtarmaya çalışır. Esir alınması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Köroğlu'nun en büyük yardımcılarından olan Pirler, bir gece rüyasına girip Barşayım'ı nasıl kurtaracağı konusunda ona yol gösterirler. Onun derin bir kuyuda olduğunu, bu gece almaya gitmezse yaklaşan düşman askerlerinden dolayı bir daha gidemeyeceğini, başıboş yatmanın doğru olmadığını söylerler." (Ekici 2004: 252)

iii) Rüya Sonrası

Köroğlu, rüyadan etkilenir ve kimseye yorumlatmadan Barşayım'ı kurtarmak için yola koyulur. Rüyada bildirildiği gibi, Barşayım'ı bir kuyunun içinde bulur ve onu kurtarır. Rüya, Barşayım'ın esaretten kurtarılabilmesi için Köroğlu'na rehberlik eder.

3.2.5. Maaday Kara Destanı (Altay)

Maaday-Kara, Altay Türklerinin destanıdır. Destan, iki nesli temsil eden yaşlı baba Maaday Kara ve yaşamı sürdürecektir olan oğlu Kögüdey Mergen'in yaşamını konu alır. Destan, ölüm korkusu ve ölümsüzlük arayışı üzerine temellendirilir. Destanın kahramanı Kögüdey Mergen, hayatın sırtını çözmek, annesiyle babasını ölümler diyarından yeryüzüne geri getirmek, sürülerini ve halkını ölümün pençesinden kurtarmak için yeraltı dünyasına iner. Buradaki kahramanlıklardan sonra tekrar yeryüzüne çıkar. Kögüdey Mergen'in yer altı, yeryüzü ve gökyüzündeki kahramanlıklarını anlatır (Naskali 1999).

i) Rüya Öncesi

Destanda Kara Kula'yı yenmek için yola çıkan Kögüdey Mergen, önüne çıkan iki engeli aştıktan sonra biraz dinlenir. Üçüncü engel karşısında zor durumdadır. Engelleri aşamaması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

"Rüyasında anne ve babasını görür." (Naskali 1999: 16).

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra atı, bir sıçrayışta bu engeli de aşır Kara Kula'nın ülkesine varır. Bu rüya rehberlik etmekle beraber destan kahramanına ve atına güç kazandıran bir rüyadır.

3.2.6. Altın Ergek (Şor)

Şor Türklerinin Altın Ergek destanında ablası Altın Sabak ile yokluk içinde

zor bir hayat geçiren Altın Ergek bir gün bir rüya görür. Fakir olmaları Altın Ergek'in göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

"Rüyasında altın dağın önüne vardığını, mal tezeğinin iki karış yükseldiğini görür." (Ergun 2006: 216)

Bu rüyadan sonra babasının bir kağan olduğunu öğrenir. Bu zor durumdan kurtulmak için bu rüya onu harekete geçirir ve kağanlığının peşine düşer. Rüyanın rehberliğiyle fakirlikleri biter.

Zor durumdan kurtulabilmek için rehberlik edilen rüyalar altı destanda yer alır. Bu altı destan üçünde Hz. Muhammet, Kırklar ve Pirler rehberlik ederler. Üç destanda rehberlik edenler belli değildir. Rüyalarda kahramanlara esaretten, afetten, fakirlikten kurtulabilmeleri ve engelleri aşabilmeleri için rehberlik edilir.

3.3. Rehberlik Edip Olağanüstülük Kazandıran Rüyalar

Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hızır, Pirler, Kırklar gibi din uluları kahramanın rüyasına girerek bazı olağanüstü özellikler kazanmaları için rehberlik ederler. Köroğlu destanı, Battal Gazi destanı ve Saltukname'de görülen bu rüyalarda kahramanlar birbirinden farklı olağanüstü özelliklere sahip olurlar.

3.3.1. Battal Gazi Destanı

Seyyid Battal Gazi, seferlerinin ve savaşlarının çoğunda rüyasında Hz. Ali'den yardım alır. Hz. Ali'nin yardım ve yönlendirmeleriyle birçok mücadeleden galip ayrılır. Battal Gazi'nin birden çok dil bilmesi yine bir rüya mucizesiyle gerçekleşir.

i) Rüya Öncesi

Gazi'nin etrafı düşmanlarla çevriliyken uykusu gelir. Etrafı düşmanla çevriliyken uyuması, rüyada savaştan galip gelmesi için sahip olacağı bazı özellikler için gereklidir.

ii) Rüya

"Rüyasında Hz. Ali'yi görür. Ona bu seferde çok acayıplıklar göreceğini, su üzerinde gelen bir elmayı yemesi gerektiğini söyler. Yediği zaman değişik dilleri konuşabilme yeteneğine sahip olacaktır." (Köksal 1984: 169)

iii) Rüya Sonrası

Battal denileni yapar ve değişik dilleri öğrenir. Battal öğrendiği bu diller sayesinde değişik yaratıklarla konuşur, çeşitli entrikalarla onları kendine bağlar ve düşmana karşı galip gelir.

3.3.2. Saltukname

Battal Gazi'nin izinden giden Sarı Saltuk da rüya ile olağanüstü özelliklere sahip olur. Hz. Muhammet'le mezarında konuşabilmek, Sarı Saltuk'un kerametlerinden biridir. Sarı Saltuk bu kerameti Hz. Muhammet'i rüyasında gördükten sonra kazanır (Yüce 1987: 136). Bu özellikten sonra Sarı Saltuk, birçok durumda Hz. Muhammet'ten tavsiyeler alır ve böylelikle işlerini kolaylaştırır.

3.2.3. Köroğlu (Anadolu Rivayeti)

Din uluları zulme uğrayan kahraman veya kahraman yakınlarının rüyalarına

girerek onlara yol gösterirler. Böylelikle zulmü ortadan kaldırmaya çalışırlar. Bunun için de kahramana olağanüstü özellikler kazandırarak onu güçlü duruma getirirler. Kahramana rüyada rehberlik ederek olağanüstü özelliklere nasıl sahip olacağı konusunda yardımcı olurlar.

i) Rüya Öncesi

Köroğlu Destanı'nın Anadolu'daki bazı anlatımlarında, Köroğlu'nun babası Ali kişi zulme uğrayarak gözlerini kaybeder. Bu eksiklikten dolayı rüyasına girilerek kendisine olağanüstülük kazandırılma amaçlanır.

ii) Rüya

"Gördüğü zulümden sonra gece rüyasında bir Pir görür. Pir ona, Erzurum yakınlarında, sarp dağlar içindeki "Goşa Bulak" adı verilen suyu bulup o suyla gelen üç köpüğü içmesini söyler. Böylelikle ebediyete kavuşacaktır." (Ekici 2004: 349)

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın etkisinde kalan Ali, oğlunu da alarak suyu aramaya başlar. Köroğlu bu suyu bulur, içer fakat babasının içmesi nasip olmaz. Köroğlu, suyu içerek olağanüstü özelliklere sahip olur ve babasının öcünü alır. Rüyanın rehberlik etmesiyle olağanüstü güçlere sahip olur.

3.2.4. Köroğlu (Özbek Rivayeti)

Erenler kahramanlara rüyada bilgi verdikleri gibi, onlara doğrudan yardımda da bulunurlar. Din ulularının yardımları ve yol göstermeleri sayesinde Köroğlu'nun kendisi ve etrafındakiler bütün zorlukların üstesinden gelirler.

i) Rüya Öncesi

Din uluları birçok defa Köroğlu'nun ne yapması gerektiği konusunda ona yol gösterirler. Özbek varyantında, Goroğlu'nu kendi yerlerine çekebilmek için atını saklarlar. Atını aramaya çıkan Goroğlu, Gavsul ve Gıyasların tekkelerinde bir gece misafir olur.

ii) Rüya

"Goroğlu, gece bir rüya görür. Rüyada Gavsul ve Gıyas ona bir kılıç verirler ve beş vakit namaz kılmasını tembihlerler." (Ekici 2004: 306)

iii) Rüya Sonrası

Gündüz uyandığında elinde bir kılıç olduğunu fark eder. Rüyada kazandığı bu olağanüstü kılıç, giriştiği mücadelelerden galip gelmesine yardımcı olur.

Rehberlik edip olağanüstülük kazandıran rüyalara dört destanda rastlanır. Bu destanların ikisi Köroğlu destanının farklı rivayetleridir. Köroğlu, babasının ve kendisinin gördüğü rüyalarla ölümsüzlüğe kavuşur ve din ulularının verdiği kılıca sahip olur. Battal Gazi destanı ve Saltukname'de kahramanlar gördükleri rüyalarla farklı dilleri konuşma ve Hz. Muhammet'le mezarında konuşma özelliklerine sahip olurlar. Hz. Muhammet, Hz. Ali, Pirler, Gavsul ve Gıyas bu olağanüstülüklerin kazanılmasında kahramanlara rehberlik eden din ulularıdır.

3.4. Tılsımı Çözebilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalar

Türk destanlarında kahramanlar karşılaştıkları tılsımlı nesne veya olayların üstesinden nasıl geleceklerini bazen rüyada öğrenirler. Daha çok İslamiyet sonrası destanlarda yer alan bu motifte, rüyada kahramana yol gösterilerek tılsımı çözmesi

için yardım edilir.

3.4.1. Hamzaname

Hamzanameler, Hz. Hamza'nın kahramanlıklarını konu edinen destanlardır. Destanlarda Hz. Hamza ve arkadaşlarının yaşadıkları birçok olağanüstülükler yer verilir. Bu olağanüstülüklerin bazıları görülen rüyalarla ilgilidir.

i) Rüya Öncesi

Hz. Hamza'nın cengâverlerinden İrec-i Âfitâb, Câzü tarafından Vâdi-i Hizlân'a bırakılınca yalnız kalır. Allah'a yalvarır, karşısında bir er peyda olur. Bu er onu atının terkesine alarak Huşeng Şâh'ın sarayının yanına bırakır. Saray tılsımlıdır. İçerisine girmek için tılsımı çözmek gerekir. İrec, akşama kadar sarayın etrafında dolandır. Tılsımı çözmek için bir çare bulamayınca abdest alıp hacet namazı kılar. Sabaha kadar Allah'tan tılsımı çözmek için yardım diler. Sabaha karşı uyuyakalır ve rüyasında bir Pir görür. (Sezen 1991: 76).

ii) Rüya

"Pir, ona elem çekmemesini, tılsımın kendi elinde olduğunu söyler. Pir, tılsımı çözmesi için gerekenleri rüyada teker teker anlatır." (Sezen 1991: 77).

iii) Rüya Sonrası

İrec, uyandığında söylenenleri yapar ve tılsımı çözer. Pir, rüyada rehberlik ederek sarayın tılsımının çözülmesine yardımcı olur. Cihat yolunda bir engel daha ortadan kaldırılır.

3.4.2. Danişmentname

Danişment Gazi, sihirli bir kilisenin fethinde zorlanınca rüyanın rehberliğine ihtiyaç hisseder.

i) Rüya Öncesi

Melik Gazi ve beraberindekiler Tokat Kalesinin karşısında bir tepe üzerinde bulunan Deryanos Kilisesini kuşatırlar. Burada papazlık görevini üç kardeş yürütmektedir. Kiliseden ejderhalar çıkıp gazilerin üzerine ateş saçar. Çok Müslüman şehit olur. Kilisenin bir türlü alınamadığından Melik Gazi gece bir rüya görür.

ii) Rüya

"Rüyasında Abdülvahhâb Gazi'yi görür. Melik'e kaledeki ejderhaların sihir olduğunu, Hızır Peygamber'in Artuhı'ya verdiği duayı okuyup cenge öyle başlamalarını söyler." (Demir 2004: 32).

Abdülvahhâb gazi, kaledeki ejderhaların sihir olduğunu ve bu sihrin Hızır'ın Artuhı'ya verdiği duayla çözülebileceğini söyler.

iii) Rüya Sonrası

Melik Danişmend, sabah olunca Hızır Peygamber'in duasını okuyunca ejderhalar yok olur. Ejderhaların yok olmasıyla Deryanos Kilisesi ele geçirilir.

3.5. Silah Yapabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyarlar

Kahraman, ihtiyaç hissettiği silahları yapabilmek için rüyanın rehberliğine güvenir. Rüyasında gördüğü nesneyi silah haline getirmenin yolunu rüyada öğrenir.

Bunun en güzel örneği Eba Müslim’de görülür. Eba Müslim’in savaş aleti olarak kullanacağı baltanın, hammaddesinden işlenmesine kadar her şeyi üç rüyada öğretilir. Baltanın yapılmasında bir dizi rüya görülür.

Denizden çıkarılan ve önce bir işe yaramadığı düşünülen büyük bir demir parçasını bir ahinin babası üç bin akçeye alır. Bir gece rüyasında Hz. İsa’yı görür.

“Hz. İsa ona bu demiri saklamasını, oğlunu demirci yapmasını, bu demirin sahibinin bir gün gelip bu demirden balta yapmasını isteyeceğini söyler.” (Demir, vd 2007a: 69).

Ahinin babasının aldığı denizden çıkan demir, Müslim’in baltasının hammaddesini oluşturacaktır. Bu olaylar yaşanırken Eba Müslim, bir savaş aletinin yoksunluğundan yakınmaktadır.

“Rüyasında Hz. Muhammed’i görür. Hz. Muhammed, ona rüyasında Cebrail’in getirdiği bir balta gösterir. Balta çok ihtişamlı durmaktadır. Başı ejderha ağzı gibidir. Hz. Muhammed, bu baltanın şeklini bir kâğıda çizdirir ve böyle bir balta yapmasını ister.” (Demir, vd 2007a: 54)

Uyandığında kâğıtta bu silahın şeklinin çizili olduğunu görür. Müslim, rüyasında gördüğü baltayı bir ahiye yaptırmaya gider. Ahi bunun çok ağır olacağını, bu yüzden kullanılamayacağını söyler. Müslim, çok ağır taşları dahi taşıdığını ve bu baltayı Hz. Muhammet’in önerdiğini söyler.

“O gece âhi bir rüya görür. Rüyasında Hz. Muhammed’i, Dört Halife’yi ve Hz. Hasan ile Hüseyin’i görür. Hz. Muhammed rüyasında ona, Müslim’in bir yiğit olduğunu, istediği baltayı yapması gerektiğini, baltayı yapacağı demirin ise babasının sakladığı demir olduğunu söyler.” (Demir, vd 2007a: 67)

Böylelikle baltası uluların rüyada rehberlik yapmasıyla tamamlanan Müslim bu baltayla girdiği gazalarda başarılı olur.

Türk destanlarında rüyanın rehberlik etme işlevi, fetih ve cihat felsefesinin yer aldığı destanlarda daha çok görülür. Kahramanın en büyük yardımcıları Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hızır, Pirlar, Kırklar veya yine başka kahramanlardır. Din uluları kahramanı yalnız bırakmazlar. Bu yardımlar sayesinde kahramanlar, düşmanlarına karşı muzaffer olurken bütün zorlukların üstesinden de gelirler. On sekiz destanın altısında (%33) Pirlar ve Kırklar kahramana rüyasında rehberlik eder. Peygamberlerden Hz. Muhammet dört (%22) destanda, Hz. İsa ise bir (%6) destanda kahramana rüyasında rehberlik eder. Halifelerden Hz. Ali iki (%11) destanda kahramanlara rehberlik eder. Battal Gazi iki (%11) destanda haleflerine rüyalarında rehberlik eder. Birer (%6) destanda Hızır, Abdülvahhab Gazi ve kahramanın ailesi rüyada rehberlik etme işlevini yerine getirir.

Rüyada bir rehberliğin olduğu on yedi destanda rehberlik en çok, dörder (%23) destanda galibiyet ve olağanüstü özellikler kazanabilmek için yapılır. İkişer (%12) destanda tutsaklıktan kurtulabilmek ve tılsımı çözebilmek için rehberlik edilir. Birer (%6) destanda çocuğu mezardan çıkarabilmek, engelleri aşabilmek, afetten, fakirlikten kurtulabilmek ve silah yapabilmek için kahramana rüyasında yol gösterilir.

4. Bir Emir veya İstek İçeren Rüyalar

Cihat ve kahramanlık temalarının beraber işlendiği destanlarda daha çok rastlanan bu rüyalarda Hz. Muhammet, Hz. Ali, Kırklar gibi ulvi kişiler ya kahramanın rüyasına girerek ondan bir şeyler isterler ya da diğer insanların rüyasına girerek kahramana yardımcı olunmasını isterler. Bu rüyalar, bu cihatların din yolunda yapıldığının ve Peygamberin, halifelerin veya diğer ulvi şahısların rüya yoluyla bu sürece katkı ve destek verdiklerinin işaretidir.

4.1. Kahramana Yardım Emri İçeren Rüyalar

Rüyanın bu işlevinde, kahramanın seyahat veya seferlerinde ona yardımcı olacak kişiler, kahraman varmadan önce onu karşılamaları ve ona yardımcı olmaları için rüya yoluyla uyarılırlar. Hz. Muhammet, kahramana yardım karşılığında şefaati müjdesi verir. Peygamberin, rüyalarda kahramana yardım veya katılım istemesi bu kahramanı din neferi konumuna getirir ve toplumsal statüsünü artırır.

4.1.1. Müseyyeb Gazi Destanı

Kahramana yardım edilmesiyle ilgili emirlerin olduğu rüyalar en çok Müseyyeb Gazi destanında yer alır. Bu rüyalar Müseyyeb Gazi'nin Kufe şehrine yaptıkları seferde görülür.

Kufe şehrine giderken Eşref adında biri yolunu keser ve "Hoş geldin Müseyyeb Gazi!" der. Müseyyeb Gazi, ismini nereden bildiğini sorar. Eşref de;

"Ey pehlivan, şimdi yatarken iki cihan fahri, peygamberlerin en üstünü ile Dört Halife, Hz. Hasan ve Hüseyin geldiler. Kalk yatma, bizim dostumuz geliyor. Onu karşılamaya hazırlan ve ona hizmet et dediler, der." (Demir 2007: 47)

Rüyayı gören Eşref, rüyadaki emri dikkate alır ve Müseyyeb Gazi'ye hizmet etmek için onu karşılamaya gider.

Müseyyeb Gazi ve ona inananlar Kufe şehrinin kapısına geldiklerinde kapının kilitli olduğunu görürler.

i) Rüya Öncesi

Müseyyeb Gazi ve yanındakiler yavaşça seslenirler fakat kapıcı uyuduğundan duymaz. Gazi ve arkadaşlarının şehre girememesinin sebebi kapıcının o an gördüğü bir rüyadır. Kapıcı rüyasında Hz. Ali'yi görmektedir.

ii) Rüya

"Hz. Ali, atı Düldül'e binmiş gelmektedir. Hz. Ali'nin elini öpmek ister. Hz. Ali ona; Kapıyı aç, dostlarımız geliyor. İçeri alıp bağlılığını bildir. Sen de onunla çok gaza kılasın. Sonunda sen de şehit olacaksın. Senin namazını ilk önce o kılacak. Ehl-i cennet olasın, der." (Demir 2007: 52)

iii) Rüya Sonrası

Kapıcı, gördüğü rüyadan sonra hemen uyanarak Müseyyeb Gazi ve yanındakilere şehrin kapılarını açar. Eba Müslim, Kufe şehrine gelene kadar Eşref ve Kufe şehrinin kapıcısı rüyada durumdan haberdar edilerek kendisine yardım etmeleri istenir. Hz. Muhammet ve Hz. Ali bu rüyalarda kişileri haberdar ederler. Kufe şehrinin

kapıcısına gelenleri karşılaması tembihlendikten sonra, ileride şehit mertebesine ulaşacağı müjdelendir.

Müseyyeb Gazi destanı ve Eba Müslimname gibi İslamiyet sonrası destanlarda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in öcünü alma temasına sıklıkla değinilir. Müseyyeb Gazi destanında, Hz. Hüseyin'in başını kesen adamlardan birinin karısı Cemile Hatun, kocasının yaptığına kızarak orayı terk eder. Ne yapacağını bilemez. Beşir-i Rumî adlı bir kişi rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Hz. Muhammet ona;

"Ya Beşir-i Rumî, şimdi yerinden kalk. Şehirden dışarı çık. Bizim dostumuz gelir, gariptir. Nereye gideceğini bilemez. Onu alıp evine getir. Sana bir sözüm daha var. Benim oğullarımı Yezit yakalamıştır. Onun zindanında yatıyorlar. Ama ümmetinden bir pehlivan var. Yezit'in üzerine yürüyecek." (Demir 2007: 113).

Rüyada Hz. Muhammet Beşir'e hem Müseyyeb Gazi'yi müjdeler hem de çaresiz kadına yardım edilmesini ister. Hz. Muhammet, bu rüyada torunlarının öcünü Müseyyeb Gazi'nin alacağını bildirir. Torunlarının şehit edilmesinde rolü olan adamın karısını da kocasını terk ettiği için rüya yoluyla koruma altına almayı amaçlar.

4.1.2. Eba Müslimname

Eba Müslimname'de, Eba Müslim'e seyahatlerinde yardım edecek kişilerin rüyalarına Hz. Muhammet girerek kahramana yardım edilmesini emreder.

i) Rüya Öncesi

Eba Müslim bir seyahatinde kalacak yer arar. Mihiyâr adlı birinin evine misafir olur. Mihiyâr gece bir düş görmüştür.

ii) Rüya

"Rüyasında Hz. Muhammet'i görmüştür. Peygamber ona sabahleyin Eba Müslim'in geleceğini ve onu evine misafir etmesini söyler. Bunu yaparsa yanına alıp şefaate edeceğini söyler." (Demir, vd 2007a: 112)

iii) Rüya Sonrası

Mihiyâr rüyadan uyanır uyanmaz, hem Hz. Muhammet'in emrini yerine getirmek için hem de onun şefaatine mazhar olabilmek için Müslim ve yanındakilere misafir olarak ağırlar.

4.1.3. Battal Gazi Destanı

Battal Gazi, çaresiz kalınca, ilahi güç, rüya vasıtasıyla kişilerin gönlüne rahman düşürmekte, düşmanı olarak bilinenler sonradan dost olmaktadır.

i) Rüya Öncesi

Battal, Mihraseb Padişahın adamlarıyla mücadele de yaralanır. Bir viraneye saklanmak zorunda kalır. Padişah, veziri Behnam'a remil attırıp Battal'ın yerini tespit ettirmeye çalışır.

ii) Rüya

Behnam evine gelip yatınca rüyasında Hz. Muhammet'i görür;
"Yâ Behnam, dünki cenk iden benim ciğer köşem fîlan yerde(viranede) yatur. Tiz oğlun ilen anı şehre getirip tımar eylen, benim şefa-atimden mahrum kalmıyasız, der." (Köksal 1984: 168)

iii) Rüya Sonrası

Behnam'ın oğlu da aynı rüyayı görmüştür. Rüyadan sonra Behnam, Müslüman olur. Gidip Seyit Battal'ı bulurlar ve yaralarını sarıp iyileştirirler. Hz. Muhammet, yaralı hâlde olan Battal Gazi'yi, rüyaya girerek korur.

Kahramana yardım emri içeren rüyaların tümü cihat ve kahramanlığın bir arada olduğu İslamiyet sonrası destanlarda yer alır. Beş destanın dördünde (%80) rüyaya girerek kahramana yardım edilmesini sağlayan Hz. Muhammet'tir. Bir destanda ise rüyaya giren Hz. Ali'dir. Destanların üçünde (%60) kahraman bir seferde olduğu için kendisine yardım edilmesi istenir. Bir (%20) destanda kahraman yaralı olduğu için, bir destanda ise kahraman çaresiz olduğu için yine kendisine yardım edilmesi istenir. Hz. Muhammet, yardım edilmesini istedikten sonra şefaata müjdesi verir. Hz. Ali ise yardımı istedikten sonra şehit olacağı müjdesini verir.

4.2. Emir ve İsteklerin Kahramana İletildiği Rüyalar

Destanlarda kahramanın yapması gerekenler rüyada kendisine iletilir. Bu rüyalarda kahraman hem tehlikelere karşı uyarılırken hem de görevini yerine getirebilmesi için ondan bazı isteklerde bulunulur. İslamiyet sonrası destanlarda kahramanın görevi cihat düşüncesiyle İslamiyet'i yaymaktır. Bu görevi yerine getirirken din uluları rüyaya girerek yapması gerekenleri ona iletirler. Kahraman bu istekleri yerine getirmeye çalışır. Bu destanlarda Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin, Battal Gazi gibi ulular rüyada kahramandan bazı isteklerde bulunur ve onlara emir verirler. Rüyadan sonra, rüyanın görüldüğü yer nurla dolar.

4.2.1. Hz. Ali Cenknemeleri

Rüyalarda kahramana hedef gösterilirken bu hedeflere ulaşmasında kendisine yardımcı da olunur. Hz. Ali, giriştiği birçok mücadelede rüyasında Hz. Muhammet'in yardımlarını alır.

i) Rüya Öncesi

Cenknemelerde bunun örnekleri yer alır. Hâverân Cenknemesi'nde Hz. Ali rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Hz. Muhammet, taktik niteliğinde emirler verir.

ii) Rüya

"Peygamber ona, Hâverân ardınca asker göndermesini, kendisinin de Gişverşâh kalesine gitmesini ister." (Çetin 1997: 35)

iii) Rüya Sonrası

Hz. Ali, rüyada bildirilen taktiklerle düşmana karşı galip gelir.

4.2.2. Müseyyeb Gazi Destanı

Rüyada kahramanlara iletilen emir ve isteklerin bazıları fetihlerle ilgilidir. Ulu kişiler rüyada bazı yerlerin fethedilmesi için kahramana emir verirler.

i) Rüya Öncesi

Müseyyeb Gazi, Şam seferi öncesinde bir rüya görür. Rüyadan sonra Şam, Müseyyeb için alınması şart olan bir şehir olur.

ii) Rüya

Müseyyeb Gazi rüyasında;

"Sağ tarafından nur yükseldiğini görür. Nur içinden sancaklar çıkar.

Sancakların dibinde melekler vardır. Her sancağın dibinden bir peygamber gelip geçer. En büyük sancağın dibinden Hz. Muhammed geçerken yetişip ayağını öper. Hz Peygamber: " Oğlum, Allah 'ın yardımı seninledir. Benim düşmanlarımı sen helak et." dedi. Daha sonra Müseyyeb Gazi'ye bir gömlek verir. Bu gömleği giymesini ve gidip Şam'ı fethetmesini ister. Sonra Hz. Ali gelir ve başına bir imame sarar ve kanını Hâricilerden almasını ister. " (Demir 2007: 97)

Bu rüyada Müseyyeb'e maddi ve manevi yardımlarda bulunulur. Rüyasında Hz. Muhammet'in kendisine verdiği gömlek ve Hz. Ali'nin başına sardığı imame maddi unsurlardır ve kendisini gazalarda tehlikeden koruyacaktır. Hz. Muhammet'in manevi desteğini alan Müseyyeb yine peygamberin isteği doğrultusunda Şam'ı fethetmek üzere bu rüyadan sonra yola çıkar.

iii) Rüya Sonrası

Müseyyeb Gazi, rüyadan sonra Şam'ı fetheder.

4.2.3. Eba Müslimname

Eba Müslim, çok kez rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Ondan emirler alır. Bu emirlerin çoğu Hz. Hüseyin ve Hasan'ın öcünün alınması ile ilgilidir.

i) Rüya Öncesi

Hz. Muhammet, destan kahramanlarının rüyalarına girerek torunlarını katledenlerden öç alınmasını ister. Bu rüyaları en çok Müseyyeb Gazi ve Eba Müslim görür.

ii) Rüya

Eba Müslim yine bir gün rüyasında Hz. Muhammet'i görür.

"Hz. Muhammet savaşa hazırlanmasını, Haricilerden öç almasını ister. Kendisine yardım edenlere şefaateceğini müjdeler. " (Demir, vd 2007a: 53–54)

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın etkisiyle Eba Müslim, hazırlanarak Haricilere karşı savaş açar.

Semavi dinlerde ve birçok masal, efsane veya hikâyede geçen "sandık içinde denize veya nehre bırakılan bebek" motifi Eba Müslim-nâme'de de geçer. Eba Müslimname'de Behzâd'ın oğlu Ferâmüz'ü Kayser öldürmek ister. Feramüz, Hz. Hamza'nın torunudur. Kayser, öldürmek için emirler verir.

i) Rüya Öncesi

Ferâmüz'ün öldüğünü zanneder. Ölmediğini öğrenince de onu öldürecek birini aramaya başlar ama bulamaz. Bunun üzerine onu bir sandığa koyup denize atar. O gece Yemlihâ adlı kadın rüyasında Hz. Muhammet'i görür.

ii) Rüya

"Hz. Muhammet ona, sandıktaki çocuğun kim olduğunu söyler ve denizden kurtarılması gerektiğini bildirir. " (Demir, vd 2007b: 391–392)

iii) Rüya Sonrası

Ferâmüz Konulduğu sandıktan Hz. Muhammet'in Yemlihâ adlı bir kadını rüyada haberdar etmesiyle kurtulur.

4.2.4. Battal Gazi Destanı

Destanların bazılarında Hz. Muhammet'in rüya yoluyla bazı evliliklerin yapılmasını istediği görülür. Peygamber, din ulularının eşlerini seçmelerine bu yolla yardımcı olur.

i) Rüya Öncesi

Battal Gazi bir gün bir geziye çıkar. Gezi esnasında bir konakta çok güzel bir kız görür. Ve ona âşık olur. Kız, Battal Gazi'nin amcası Hasan'ın kızıdır. Battal gazi, bir türlü kızı isteyemez.

ii) Rüya

Bir gece Emir Ömer rüyasında Hz. Muhammet'i görür.

"Hz. Muhammet, Hasan'ın kızını Battal Gazi'ye verir ve Emir Ömer'den kızı istemesini söyler." (Demir, Erdem 2006: 29)

iii) Rüya Sonrası

Emir Ömer, gördüğü rüyadan sonra Battal Gazi'yi ve kızı evlendirir. Peygamber işaret ettiğinden Battal'ın ilk eşi olan amcasının kızı Zeynep'le evlenmesi bu sebeple önemlidir (Köksal 1984: 167).

4.2.5. Danişmentname

Hz. Muhammet'in rüyaya girerek evlendirilmelerini emrettiği diğer bir çift Efrumiyye ve Artuhı'dır. İkisi de daha sonra Müslüman olan bu çift Hz. Muhammet'in Dânişment Gazi'nin rüyasındaki isteğinden sonra evlendirilirler.

"Melik Gazi bir gece rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Dânişmend hemen elini öper. Hz. Muhammed, onu bağrına basar ve belini sıvazlar. Daha sonra Efrumiyye ve Artuhı'nın evlendirilmesini ister." (Demir 2004: 151)

Dânişment Gazi, Hz. Muhammet'i, Battal Gazi'yi ve diğer ölmüş gazileri rüyasında görür ve onlardan belli güç işler için emirler alır (Yüce 1987: 134). İslamiyet'in devam etmesi için kahramanlar düşmanları alt ederken hem fikir hem de görev ataları onlara bu yolda yardımcı olup isteklerde bulunurlar. Kâfir neslini sona erdirebilmek için Battal Gazi, Melik'ten bazı isteklerde bulunur.

i) Rüya Öncesi

Melik Gazi, Deryanos Kilisesi'ni rüyanın rehberliğiyle sihirli ejderhalardan temizleyip ele geçirir. Bu kilisenin kâfiler arasında önemli bir yeri vardır. Kilisenin ele geçirildiği gece Melik Gazi bir rüya görür.

ii) Rüya

"Kilisenin içindeyken bir atlı gelir ve külüngünü çıkarıp kiliseyi yıkmak ister. Melik, ona kim olduğunu sorar. Bu atlı da Battal Gazi olduğunu söyler ve başarısından dolayı onu tebrik eder. Bu kilisenin kâfirler için çok önemli olduğunu ve kâfir neslinin sona ermesi için bu kiliseyi yıkmaya gerektiğini söyler." (Demir 2004: 111)

Battal Gazi, halefi Melik Gazi'nin rüyasına girerek başarılarından dolayı tebrik eder ve ele geçirilen kilisenin yıkılması gerektiğini söyler.

iii) Rüya Sonrası

Melik, uykudan uyanır ve kiliseyi yıkmaya başlar. Selefi Battal Gazi'nin

önerilerini yerine getirir.

Kahramana rüyasında bir emrin veya isteğin iletildiği rüyalar İslamiyet sonrası Türk destanlarında yer alır. Yedi destanın altısında rüyaya Hz. Muhammet, birinde Battal Gazi rüyaya girerek kahramana emir ve isteklerini iletirler. Yedi destanın beşinde rüyayı kahraman olan din uluları görür. Diğer iki destanda rüyaları bir yönetici ve sıradan bir kadın görür. Rüyaların tümünün işlevi kahramana bir emir ve isteği iletmektir. Bu emir ve isteklerin neler oldukları aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Yedi destanın üçünde (%43) kahramanın kâfirlere karşı savaşması, öç alması istenir. Battal Gazi ve Danişment Gazi destanlarında kahramanların evlendirilmesi için Hz. Muhammet rüyada talepte bulunur. Battal Gazi halefi Danişment'in rüyasına girerek önemli bir kilisenin yıkılmasını ister. Hz. Hamza'nın torunu bir sandığın içinde zor durumda olduğundan Hz. Muhammet, bir kadının rüyasına girerek kurtarılmasını ister.

5. Din Değiştiren Rüyalar

İslamiyet'ten sonraki destanlarda sıklıkla rastlanılan bir rüya motifidir. Müslüman olan destan kahramanlarının yanındaki yardımcı karakterlerin dost haline gelebilmeleri Müslüman olmalarına bağlıdır. Sonucunda din değiştirilen bu rüyalarda bazı semboller kullanılır. "Ağızdan karakuşun çıkıp yerine akkuşun girmesi" en fazla karşılaşılan motiftir. Peygamberin, "Dinin kırk altıda biri rüyadır." hadisinden hareketle rüya yoluyla Müslüman olma, İslamiyet sonrası destanlarda yaygındır. Rüyada genellikle Hz. Muhammet'in çağrısına uyulur ve Müslüman olunur. *Battalname*, *Danişmentname*, *Saltukname* gibi dinî içerikli destanlarda, genellikle Hristiyanlığa karşı verilen mücadeleler anlatıldığından, din değiştirme motifi Hristiyanlıktan Müslümanlığa doğru olur. Bu süreç bu destanların asıl gayesidir. Hz. Muhammet, Hz. Ali, ismi bilinmeyen ama İslamiyet'i temsil eden kişi, nur yüzlü Pirlar, Kırk Ruh rüyalarda Müslümanlığa sevk eden kişilerdir. Destanlarda Müslüman olma iki şeklide gerçekleşir. Din uluları rüyada kahramanların İslamiyet'i seçmelerini isterler veya kahramanlar gördükleri rüyanın etkisiyle din değiştirmeyi kendileri isterler. Destanlarda din değiştiren kahramanlar, rüyalarındaki telkinlerinden sonra din değiştirirler de, bu rüyaların görülmelerinin çeşitli nedenleri vardır. En önemli neden farklı dinlerden olan kahramanların evlenmek istemeleridir. Bu sebepten dolayı Müslüman olmak için çağrı niteliğindeki rüya görülür ve ardından Müslüman olunur. Evlenmenin önündeki engeller kalkınca birbirini sevenler evlenir.

İslamiyet sonrası destanlar arasında Oğuz Kağan destanının diğerlerinden farklı birçok yönü vardır. En önemli fark, destan kahramanının rüyaya girerek annesinin din değiştirmesini istemesidir.

5.1. Oğuz Kağan Destanı (İslamiyet Sonrası)

Oğuz Kağan destanının İslamiyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı rivayeti vardır. İslamiyet sonrası rivayetinde destanın başından itibaren İslamiyet'in etkisi hissedilir. Reşideddin'in *Câmiu't-tevârih*'indeki İslamiyet sonrası *Oğuz Kağan* destanında Oğuz Kağan'ın bebek yaşta iken annesinin rüyasına girmesi kahramanın rüya yoluyla isteklerini iletmesi bakımından tek örnektir.

i)Rüya Öncesi

Karahan, babasının yerine geçip kağan olduktan sonra bir oğlu (Oğuz Kağan) dünyaya gelir. Çocuk üç gün üç gece anasının sütünü emmez. Annesi bu duruma çok üzülür.

ii) Rüya

“Anne, bir gece rüyasında oğlunun kendisine bir şeyler söylediğini gördü; “Eğer sütünü emmemi istiyorsan biricik Tanrı’yı ikrar ve itiraf et. Üzerine olan hakkımı olduğu gibi farz bil.” Kadın üç gece bu hâli rüyasında gördü.” (Togan 1982: 17)

iii) Rüya Sonrası

Oğuz Kağan’ın annesi gördüğü rüyadan sonra uyarıları dikkate alarak Müslüman olur. Annesi Müslüman olduktan sonra, Oğuz Kağan annesini emmeye başlar. Oğuz Kağan, kavmini hak dinine sokmak için Tanrı tarafından gönderilmiş bir hükümdar olarak gösterilir. Böylece Türklerin, kavmine Allah’ın dinini getiren ve büyük fetihler yapan bir hükümdara sahip olmakla, Moğollar ve Araplar kadar şerefli ve üstün bir kavim oldukları ispat edilmeye çalışılır (Sümer 1992: 273).

5.2. Hz. Ali Cenknemeleri

Cenknife’de rüya görmek veya rüyaya girmek, mucize ya da keramet olarak ayrılır (Çetin 1997: 39). Hz. Ali’nin karşısındaki kişiler rüya görerek Müslüman olurlar. Bunlar mucize veya keramet olarak nitelendirilirler.

i) Rüya Öncesi

Cenknife’de insanlar gördükleri rüyalardan sonra gruplar halinde veya teker teker Müslüman olurlar. Gruplar hâlindeki din değiştirmeler bazen savaşlar sırasında gerçekleşir. Kahkaha cenginde Hz. Muhammet’in rüyada görülmesi ile insanların Müslüman olması şu beyitler ile ifade edilir;

ii) Rüya

*“Düşde gördiler ki Muhammed gelür
İki cihan halkına rahmet gelür*

*Çünkü bu kullar görürler Seyyid’i
Karşu varub bunları gör neyledi*

Kamusu banmak yukarı getürür

Mustafa öginde imân getürür” (Çetin 1997: 392).

iii) Rüya Sonrası

Halk gördüğü bu rüyadan sonra topluluklar halinde İslamiyet’i seçer. Savaşlarındaki bu din değiştirmeye beraber, savaşlarındaki saflar da değişir. Böylelikle İslam orduları galip gelir.

İslamiyet sonrası kahramanlık destanlarında din değiştirme motifi Hristiyan Keşişler arasında yaygındır. Peygamber genellikle simgesel bir görünüm içinde, güneş ya da ay olarak ortaya çıkar. Bu motif, bu tür din değiştirmenin önemli olduğu aşk ve kahramanlığın beraber işlendiği destanlarda da önemli bir yer tutar (Schimmel 2005: 138).

Eski Türk inançlarında kutsal sayılan güneş ile onun çevresinde teşekkül

eden inanç örneğini Cenknemelerde görmek mümkündür. Hayber Cengi'nde Merhab'in karısı Leim'in rüyası şöyle anlatılır;

*“Ol gice düşünde görmüş ol hatun
Kim güneş gökten iner bütün*

*Koymuna girer gelir kapar câm
Rahat olur dinlenür câm teni”* (Çetin 1997: 395)

Leim'in gördüğü bu rüyada güneş ile Hz. Muhammet sembolize edilir. Rüyanın sonunda Leim, Hz. Muhammet'ten etkilenecek Müslüman olur.

Cenknife'de Sarsar Kalesi Meliki Anika'nın rüyası ve rüyada Müslüman olması şu beyitler ile anlatılır;

*“Ben gice düşümde gördüm Ahmed'i
İki cihan güneşi Muhammed'i*

*Benüm adum durur bilgil Anika
Âşıkım Mustafa ile Sâdık'a*

*Bilesince geldi gördüm Haydar'ı
Zülfigâr'ı çekdi gördüm din eri*

*Zülfigârı çekdi bana ol Gâzi
İmân arz itdi bana kendözi*

*Ol zamândan beri Müslümân olmuşam
İnanuben ehl-i imân olmuşam”* (Çetin 1997: 392).

Cenknife'de gördüğü rüyayla Müslüman olan birçok kişiden bahsedilir. Bunların sadece bazılarına bu çalışmada yer verilmiştir. Bunların diğer ikisi şunlardır; Kısas-ı Müzelzil-bin Menaf kısmında, Gerdüş zengin bir putperesttir. Rüyasında Allah'ın çerisi olduğunu söyleyen nûrânî yüzlü, güzel insanları ve o insanların Hz. Muhammet'in yanında gittiklerini görmüştür. Bunun üzerine Müslüman olur (Çetin 1997: 19). Aremrem, ismini bilmediği ama İslâmiyet'i temsil eden birini rüyada görmek suretiyle Müslüman olur (Çetin 1997: 393).

5.3. Battal Gazi Destanı

Görülen rüyadan sonra din değiştirme en çok Battal Gazi destanında yer alır. Bu din değiştirmelerin ardından insanlar saf değiştirip Battal Gazi'ye katılırlar. Rüya, Battal Gazi için genelde kurtarıcı bir özellik gösterir. Düşmanları gördükleri korkulu rüyalardan sonra onu esaretten kurtarmaya çalışırlar.

i) Rüya Öncesi

Destandaki rüya motifi, Battal'ın düşmanı Kayser'in en yakın silahşorlarının ve beylerinin bile saf değiştirmelerini sağlayacak kadar iyi işlenmiştir (Köksal 1984: 168). Battal Gazi bir mücadeleden sonra zindana atılır. Zindandan Kayserin

beylerinden olan Kelb'in gördüğü rüyalar sonucu kurtulur.

ii) Rüya

"Kelb gece rüyasında Hz. Muhammed'i görür." (Demir, Erdem 2006: 35).

Bu rüyanın farklı bir rivayetinde, rüyayı Kilâb'ın oğlu İsmail görür; *"Babası Battal Gazi'yi zindana attıktan sonra düşünde üç defa ejderha görür. Ejderhalar "Küfrü terk edip Muhammed dinine gir yoksa sarayı yakarız." şeklinde tehditler ederler."* (Köksal 1984: 168)

iii) Rüya Sonrası

İki rüyadan da sonra Kelb/Kilâb Müslüman olur ve Battal Gazi'yi zindandan çıkarır.

Rüya yoluyla Müslüman olup imana gelen ve Battal'ın hizmetine girerek onu zindandan kurtaranlardan biri de Kaytur adlı Hristiyan komutandır. Komutan, Battal'ı yakalayıp zindana attıktan sonra bir rüya görür.

"Rüyasında Hz. Muhammet'ten şefaât ister ama verilmez. Resul; Benüm Battal'ımı zindandan çıkar ve onun önünde Müslüman ol. Tâ ki kıyâmet gününde ben sana şefaât idem, der." (Köksal 1984: 168)

Rüyadan sonra Kaytur Müslüman olur ve Battal'ı attırdığı zindandan çıkarır. Destanda Battal Gazi'ye destan boyunca bilgi yönünden yardım edecek olan Şemmas Pir de gördüğü rüya sonucu Hristiyan iken Müslüman olur (Köksal 1984: 167).

Destanda Battal Gazi'nin evliliklerinde rüyaların önemli işlevleri vardır. Battal'ın evleneceği kadınlar gördükleri rüyalarla Müslüman olurlar. Müslüman olmalarını Hz. Muhammet ister. Din değiştirmeye beraber evleneceklerinin müjdesi de verilir. Evlenecekleri kişinin Battal Gazi olduğunu rüyadan sonra öğrenirler.

Kayser'in kızı Mah Piyruz gördüğü bir rüyayı Battal'ın eşi Zeynep'e şöyle anlatır;

"Kırk gündür ki Resûl Hazretlerini düşümde gördüm. Bu kırk Sünnileri amun katında gördüm. Resûl Hazreti ayıttı; "Bu kırk kişiyi Uçmak'a iletтик!" Ben dahı ayıttım; Ya Resûl, beni bunların birine ver. Ol ayıttı; "Kırk günden sonra ruznından aşığı kim inerse, seni ben ana verdim." (Köksal 1984: 167).

Rüyayı gören Mah Piyruz, rüyayı Battal'ın ilk eşi Zeynep'e anlatır. Hz. Muhammet'in yanında cennetle müjdelenen Kırk Sünni vardır. Mah Piyruz, cennetle müjdelendikleri için Hz. Muhammet'ten kendisini bunlardan biriyle evlendirmesini ister. Hz. Muhammet de beklemesini söyler. Bu rüya anlatılırken rüyanın üzerinden kırk gün geçmiştir. Mah Piyruz, Peygamber söylediği için geleni beklemektedir. Bu konuşmaları duyan Battal durduğu yerden çıkagelir. Bu rüyada Peygamber Battal'ı işaret ettiğinden Battal, Mah Piyruz'u alır. Mah Piyruz, Battal'ın düşmanı Kayser'in kızı olduğu için evliliğin önemi artar. Bu rüya sayesinde Battal'ın cennetle müjdelenen kırk kişiden biri olduğu ve rüya yoluyla kutsandığı gösterilmiş olur.

Battal Gazi'nin üçüncü eşi olan Gülendam da rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Hz. Muhammet imana gelmesini söyler. Bir oğlu olacağını müjdelar ve adının Beşir olmasını ister. Evleneceği Battal'ın da başucunda olduğunu bildirir. Rüya şöyledir;

"Ben seni Battal'a verdim. Senden bir oğul ola, adı Beşir ola. Tiz imdi imâna gel, işte başın ucundadır." (Köksal 1984: 167)

5.4. Danişmentname

Danişmentname'de din değiştirme bir kalıp çerçevesinde ilerler. Melik veya yanındaki diğer kahramanlar sefere çıktıkları yerlere varmadan, oralarda kendilerine yardımcı olacak kişiler Müslüman olmalıdır. Bu kişilerin rüyasına Hz. Muhammet, Dört Halife, Battal Gazi, Abdülvehhâb Gazi gibi din uluları girerek Müslüman olmaları istenir. Rüya şahadet getirildikten sonra Melik ve arkadaşlarının geleceği haber verilir ve karşılanmaları, safalarına katılıp yardımcı olunması istenir. Melik'e bu durumun anlatılması ve kendisinin yanında yer alınacağını bildirilmesiyle bu süreç tamamlanır.

Bu sürecin ilk örneği Efrumiyye'yi esaretten kurtarmaya giden Artuhı'nın yolculuğunda görülür. Artuhı ve Efrumiyye'nin evliliklerinde bir dizi rüya rol alır. Artuhı, Amasya Beyi Şattat'ın kızı Efrumiyye'ye âşiktir. Şattat kızını vermek istemez. Melik, Artuhı'yu Efrumiyye ile evlendirme sözü vermiştir. Efrumiyye, esir edilmiştir. Artuhı, onu kurtarmak için Mankuriyye'ye giderken yolda Hz. Muhammet'i rüyasında görerek Müslüman olan Kara Tigin ile karşılaşır. Hz. Muhammed, Kara Tigin'i Artuhı'ya yardım etmesi için görevlendirmiştir (Demir 2004: 39). Kara Tigin, Artuhı varmadan gördüğü rüya sonucu Müslüman olmuş ve Artuhı'ya yardım etmekle görevlendirilmiş biridir.

Battalname ve *Saltukname*'de Müslüman olan kişilerin adları genellikle değişirken *Danişmentname*'de ise sadece Serkis'e Ahmet ismi eklenerek Ahmet Serkis olmuştur. Artuhı, Kara Tigin ve Meryem'i evlendirip yola devam ederken bir sabah yük atlarının çalındığını görür. Artuhı atları ararken yolda Serkis adlı biriyle karşılaşır. Serkis, gece bir rüya görmüştür.

"Rüyasında kendini Mekke'de görür. Yakınlardaki bir dağa yetmiş bin melek inmiştir. Orada Hz. Muhammet'i görür ve Müslüman olarak elini öper. Hz. Muhammet yarın Artuhı'yla karşılaşacağını ve onun Melik'in yârenlerinden olduğunu söyler." (Demir 2004: 195).

Serkis, gördüğü rüyadan etkilenerek Müslüman olur. Bu rüya üzerine Artuhı'ya katılır. Artuhı da ona Ahmet önadını verir.

Efrumiyye, Artuhı onu istediğinde henüz Müslüman değildir. Babası onu Artuhı'ya vermeyince gece bir düş görür;

"Kendini bir bağda görür. Bağda bir köşk vardır. Etrafında çağlayıp akan dört ırmak vardır. Biri su, biri süt, biri bal ve biri şaraptır. Köşkten amber kokuları yayılmaktadır. İçeride bir taht vardır. Ayakları yakuttan ve laldendir. O tahtın üstünde biri oturmaktadır. İmamesi nurdan, yüzü nurdan... o kişi ona "Hoş geldin, yâ Artuhı'nın helâli Efrumiyye!" dedi. Kim olduğunu sorar. İki cihan serveri Hz. Muhammed olduğunu söyler. Ona Müslüman olmasını söyler ve içmesi için şerbet verir ve Rum'un fethedileceğini söyler." (Demir 2004: 78-79)

Rüyada cennete benzeyen bir bağın tasviri yapılmaktadır. Hz. Muhammet, tahtın üzerinde tasvir edilir. Hz. Muhammet kendisine içmesi için bir şerbet verir. Şerbet İslamiyet'e geçişi simgelemektedir. Hz. Muhammet, Müslüman olmasını ister. Bu rüyanın etkisiyle Efrumiyye İslamiyet'i seçerek Müslüman olur ve rüyada

işaret edilenlerin gerçekleşmesini beklemeye başlar.

Keşişlerin veya ruhbanların din değiştirmesi *Danişmentname*'de sıklıkla yer alır. Melik Danişment, mücadelelerinde zor durumda kalınca yardımına hemen peygamber tarafından görevlendirilen kişiler yetişir. Peygamberin görevlendirdiği bu kişilerin bazıları, rüyada Hz. Muhammet'i görerek Müslüman olan ruhbanlardır. Bunların yol göstermesiyle fethedilmesi güç olan yerlerin fethi kolaylaşır. Bu sürecin ilk örneğine bir kadın ruhban olan Meryem'in rüyasında rastlanılır. Melik ve rüyayla Müslüman olan Kara Tigin, Mankuriyye Kalesi'nde esir olan Efrumiyye'yi kurtarmaya çalışırken, kalede Meryem adlı bir kadınla karşılaşır. Kadın gece bir rüya görmüştür.

"Rüyasında kaleye alevleri göğe ulaşan bir ateş düşmüştür. O ateşte eşi ve kayını da ölü. Kaledekilerin bazıları bu ateşten kurtulur. Daha sonra çok güzel bir bağ görür. Bağdaki tahtta Hz. Muhammet oturmaktadır. Hz. Muhammet ona, bu ateşin gazilerin kılıcı olduğunu, ateşte yananların kâfir; yanmayanların ise Müslüman olduğunu söyler. İslamiyet'i seçmesini ve yarın gelecek olan Melik ve Kara Tigin'e yardım etmesini ister." (Demir 2004: 189)

Rüyada, Efrumiyye'nin rüyasında olduğu gibi güzel bir bağdan bahsedilmektedir. Hz. Muhammet, bağdaki tahtta oturmaktadır. Hz. Muhammet, ateşi göstererek Meryem'in bir tercihte bulunmasını ister. Bu rüyayla Müslümanlığı seçen Meryem, kaleye girip Efrumiyye'yi bulabilmeleri için Melik ve Kara Tigin'e yardım eder.

Turhal'ı fethedip Zile'yi kuşatan Melik Dânişment'e Biytir Ağuş adlı bir ruhban yardımcı olur. Biytir Ağuş, gece rüyasında Hz. Muhammet'i görmüştür.

"Hz. Muhammet'in güzelliğine hayran kalmıştır. Hz. Muhammet, onu dine davet eder. Hz. Muhammet'in davetini kabul eder. Hz. Muhammet ona, Melik'e kalenin gizli yolunu göstermesini emreder." (Demir 2004: 145)

Rüyadaki şahadetten sonra Müslüman olan Ağuş, denileni yapar ve Melik'e gizli geçitleri gösterir.

Melik Gazi de atası Battal Gazi gibi, daha önce Hristiyan olan ve gördüğü rüyayla İslamiyet'i seçen bir kadınla evlenir. Rüyasında Melik'le evleneceğini gören Gülnuş Banu'nun Müslüman olması, uzun bir süre sonra gördüğü ikinci bir rüyada Hz. Muhammet'in çağrısına uymakla gerçekleşir.

"Rüyasında Hz. Muhammet ona cehennemde yananları ve cennette güzel vakit geçirenleri gösterir. Cennete gidebilmesi ve Melik'le evlenebilmesi için Müslüman olması gerektiğini söyler." (Demir 2004: 218)

Gülnuş Banu, Müslüman olarak Melik'le evlenir. Battal ve Danişment'in evliliklerinde Hz. Muhammet'in yol göstermesi önemlidir. Hz. Muhammet, kahramanların evlenecekleri kadınları kendisi seçer. Hristiyan olan kadınların rüyasına girerek Müslüman olmalarını sağlar. Bu kadınlar aynı zamanda, kahramanların savaşlarında ilk başta karşı taraftadırlar. Müslüman olunca kahramanın yanında yer alarak savaşlarda fayda sağlarlar. Bu açıdan bu evlilikler askerî anlamda da önemlidir. Hz. Muhammet böylelikle kahramanı evlendirmenin yanında mücadelesinde ona yardımcı olmaktadır.

5.5. Saltukname

Saltukname'de din değiştirme motifi kendisinden önceki destanlarda olduğu gibi önemli bir motiftir. Şerif'in karşısındakiler, gördükleri rüyalarla Müslüman olurlar.

i) Rüya Öncesi

Şerif, Elyûn-i Rumî adında kâfirle savaşıyor. Onu alt eder. Tam öldüreceği sırada, Elyûn aman diler ve gördüğü rüyayı anlatır.

ii) Rüya

Rüyasında;

"Ağızdan kara bir kuş çıktığını yerine ak bir kuş girdiğini ve sabah-leyin uyandı içki içtikten sonra da ağızdan büyük bir yılan çıktığını söyler." (Yüce 1987: 335)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada ağızdan çıkan kara kuş ve onun yerine giren ak kuş din değiştirmeyi ifade eder. Bırakılan din ağızdan çıkıp terk eden kara kuşla, yeni din ağıza yeni giren ak kuşla ifade edilir. Rüyanın devamında görülen ağızdan çıkan büyük yılan terk edilmesi gereken alışkanlıkların simgesidir. Bu rüya Elyûn'un Müslüman olacağına işaret eder. Hızır Şerif, bu rüyadan sonra ona İlyas adını koyar. Bu rüya, N. Demir ve D.Erdem'in eserinde "ağızdan yılan çıkma" motifi olmadan yer alır (Demir, Erdem 2007a: 48). Bunu duyan Şerif, Elyûn'un Müslüman olacağını anlar ve onu affeder. Ona İlyas adını verir. Elyûn da ona Saltuk adını verir.

5.6. Alpamış Destanı

Din değiştirmenin önemli bir motif olduğu Alpamış destanında, din değiştirme rüya yoluyla gerçekleşir.

i) Rüya Öncesi

Alpamış destanındaki Karacan, bir Kalmuk ve aynı zamanda Budisttir. Karacan, Alpamış'ın rakiplerindendir. Berçin'le evlenmek isteyen Karacan, gördüğü rüya ile Müslüman olacak ve evliliğin önündeki din engelini aşacaktır.

ii) Rüya

"Rüyasında Peygamberi ve Kırk Ruhu görüp Müslüman olur." (Fazlı Yoldaş oğlu 2000: 124)

iii) Rüya Sonrası

Karacan, gördüğü rüyadan sonra Müslüman olur. Müslüman olduktan sonra Alpamış'a katılır ve Berçin'le evlenir.

Destanın başka bir rivayetinde Alpamış, Kalmuk sınırları içinde Çoban Keykubat'ın yanında kalır ve orada uyurken bir rüya görür. Onunla aynı anda Barçın ve Karacan da rüya görürler. Karacan rüyasında, Alpamış'ın gelişini öğrenir ve onunla tanışmaya gider. Onların karşılaşmasından sonra Karacan Müslüman olur (Reichl 2002: 176). Alpamış ve Karacan arasındaki dostluk önemlidir. Karacan bir Kalmuk'tur, Lama'ya tapan bir Budist'tir ve bundan dolayı Müslümanların gözünde bir kâfirdir. Onun bir dost haline gelmesi, onun Müslüman olmasını gerektirir. Müslüman olma sürecinin rüya ile desteklenmesi ayrıca Karacan'a kutsiyet kazandıracaktır.

Köse Mihal Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin silah arkadaşısıdır.

Osman Bey'den sonra Orhan Bey'e tecrübesiyle yardım etmiştir. Önce Hristiyan olan Köse Mihal'in, gördüğü rüyayla Müslüman olduğu anlatılır. Fatih devri gazilerinden ve Köse Mihal ailesinden gelen Mihailoğlu Ali Bey, Rumeli'de yapmış olduğu savaşlarla şöhret kazanmıştır. Sûzî Çelebi'nin yazdığı Mihailoğlu Ali Bey'in *Gazavatname*'sinde, Ali Bey'in atası Köse Mihal'in, rüyasında Hz. Muhammet'i görerek Müslüman olduğu yer alır. Hz. Muhammet, Köse Mihal'e Türklerin geleceğini de haber verir;

*“Gazânun kapusın anlar açalar
Tuna'dan Kâfiristan'a geçeler
Başından Kayser'ün tacın kapalar
Nice deyri yıkup mescid yapalar”* (Kaplan 1991: 113–15).

Din değiştiren rüyaların olduğu destanlarda rüyaya en çok Hz. Muhammet girer. On iki rüyanın onunda (%84) rüyaya Hz. Muhammet girer. Oğuz Kağan destanında din değiştirilmesini isteyen Oğuz Kağan'dır. Saltukname'de görülen rüyada din değiştirilmesini isteyen yoktur.

Destanlardaki din değiştiren on iki rüyanın sekizinde herhangi bir hazırlık aşaması yoktur. Kahramanlara yardım eden bazı karakterler, bu yardımın sebebini gördükleri rüyaya bağlarlar. Hz. Muhammet, Hristiyanların rüyasına girerek Müslüman olmalarını ve destan kahramanlarına yardım etmelerini ister. Şefaateceğinin müjdesini verir. Hz. Muhammet'in çağrısına uyanlar destan kahramanına yardım etmek için hazırlanırlar. Rüyanın içeriği, destan kahramanına yapılan yardımlardan sonra ortaya çıkar. Bu yüzden bu rüyaların hazırlık aşamaları yoktur. Dört destanda ise rüyaların birbirinden farklı hazırlık aşamaları vardır.

Hz. Muhammet'in görüldüğü rüyalarda Müslüman olmanın iki nedeni vardır. Dört (%33) rüyada Hz. Muhammet kahramanların Müslüman olmasını isterken, altı (%50) rüyada kahramanlar rüyalarında gördükleri Hz. Muhammet'ten etkilenerek kendileri Müslüman olur. Oğuz Kağan destanında anne, Oğuz kendisini emmediği ve din değiştirmesini istediği için din değiştirir. Saltukname'de Elyûn-i Rûmî gördüğü rüyadan etkilenerek Müslüman olur.

6. Sağaltıcı Rüyalar

Cihat ve fetih düşüncesinin olduğu İslamiyet sonrası Türk destanlarında kahraman, doğumundan ölümüne kadar Hz. Muhammet başta olmak üzere din ulularının koruması altındadır. Kahraman, birçok mücadelesinde din ulularının desteğini alır. Kahraman yaralandığında Hz. Muhammet rüyaya girerek yaralarını iyileştirir. Hz. Muhammet'in gazalar esnasında yaralanan askerleri iyileştirmesi, kopan uzuvlarını tükürüğüyle yerine yerleştirmesi önemli mucizelerindendir. Bu mucizeler, destanlara da yansır. Hz. Muhammet rüyaya girerek cihat yolunda savaşanların yaralarını iyileştirir. Rüyanın bu işlevi sadece dört destanda vardır.

6.1. Cenkname

Cenkname'de, kahramanlar zorda kaldıklarında Hz. Muhammet hemen yardımlarına yetişir. Hz. Ali'nin ve adamlarının kahramanlıklarının anlatıldığı destanda Hz. Muhammet rüyaya girerek yaralıları sağaltır.

i) Rya ncesi

Hâverân Cenknamesinde, Mâlik Eter ve adamları bir cenk esnasında ger-
gedanlar ile savaşırlar. Bu mücadeleden sadece Mâlik Eter kurtulur. Yaralı bir hâlde
bir maĒaraya sığınır. O gece bir rüya görür.

ii) Rüya

“Hz. Muhammet rüyasına girip yaralarını iyileştirir.” (etin1977: 36)

iii) Rüya Sonrası

Malik Eter, rüyadan sonra iyileştiĒini görür ve maĒaradan çıkarak geri d-
ner.

6.2. Eba Müslimname

Destanlarda Hz. Muhammet, kahramanların yanında ailelerinin de hastalık
veya engellerini saĒaltır. Hz. Muhammet’in, özellikle kr gözün saĒaltılması ile il-
gili birçok mucizesi vardır. Bu mucizelerden biri *Eba Müslimname*’de rüya yoluyla
gerçekleşir.

i) Rya ncesi

Eba Müslim’in annesi Kelime’nin gözleri kördür. OĒlunu hiç görmemiştir.
Rüyalarında, oĒlunun ileride büyük bir kahraman olacaĒını, saadete ereceĒini gr-
müştür. OĒlunun bu başıarılarını gözleriyle gremeyeceĒinden, Hz. Muhammet r-
yasına girer.

ii) Rüya

Kelime, rüyasında Hz. Muhammet’i görür. Peygamber, rüyada gözlerini
iyileştirir.

“Bri dny göz ile oĒlın yüzün
Gr didi hem Œeklini dahı zin

Mbrek aĒzının yrından aldı
Hemn Kelime’nin gözine srdi

Kelime’nin gzi gördi açıldı
Didi oĒlın başıun ucuna geldi” (Demir, vd 2007a: 75)

iii) Rüya Sonrası

Peygamber, Kelime’nin, saadet bulacak ocuĒunu dünya gözüyle görmesini
istediĒinden aĒız suyundan Kelime’nin gözüne sürer ve gözlerini iyileştirir.

6.3. DaniŒmnetname

DaniŒmentname’de, Melik DaniŒment grdĒ rüyalarda Hz. Muhammet
ve atası Battal Gazi’nin yardımlarını alır. Birçok zorlu mücadeleden rüyalardaki yol
gstermelerin sayesinde galip gelir. Melik DaniŒment mücadelelerinde yaralandı-
Ēında yine Hz. Muhammet’in yardımlarıyla iyileŒir.

i) Rya ncesi

Efrumiyye esir edildikten sonra DaniŒment Gazi, onu kurtarabilmek için esir
tutulduĒu yere saldırır. Bu mücadelede yaranlanır.

ii) Rüya

"Rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Hz. Muhammet, onu iyileştirmek için tükürüğünü yaralarına sürer." (Demir 2004:168)

iii) Rüya Sonrası

Melik Danişment'in yaraları, gördüğü rüyadan sonra iyileşir.

6.4. Kız Destanı

Hazâ Hikâyet-i kız Ma'a Cühûd adıyla bilinen destan, XIV veya XV. yüzyıllarda yazılmıştır. Destanda, kızı kaçırان bir yiğit, gördüğü rüya sonucunda kızı bırakmaya karar verir. Destanda rüyanın önemli işlevleri vardır.

i) Rüya Öncesi

Kızı yanında alıkoyan yiğidin bir gözü kördür. Kızı esir alması ve gözünün kör olması göreceği rüyanın hazırlığıdır. Rüyasında Hz. Muhammet'i görür.

ii) Rüya

"Rüyada Hz. Muhammet'in yüzü aya, kaşları yaya benzemektedir. Yanında dört halifesi de vardır. Yiğide, kendisini tanıyıp tanımadığını sorar. Yiğit tanıdığını söyler. Hz. Peygamber kızı bırakmasını ister. Yiğit, kızı bırakacağını fakat yarın halka peygamberi gördüm dediğinde kimse onun ona inanmayacağını söyler. Bunun için Hz. Peygamberden bir nişan ister. Bunun üzerine bir gözü kör olan yiğidin gözünü iyileştirecek bir nişan verir." (Ersoylu 1996: 15-17)

Yiğidin rüyası Hz. Muhammet'in tasviriyle başlar. Peygamberin yanında halifeleri de vardır. Yiğitten kızı bırakmasını ister. Yiğit buna karşılık bir nişan isteyince, Peygamber kör gözünü sağaltır.

iii) Rüya Sonrası

Hz. Muhammet, yiğidi bu iyiliğine karşı mükâfatlandırarak kör gözünü sağaltır.

Türk destanlarından sadece dördünde görülen rüyanın bu işlevinde, rüyada sağaltan sadece Hz. Muhammet'tir. Destanlardaki sağaltmalar, Hz. Muhammet'in gazalarda şahit olunan iyileştirme mucizesinin devamı niteliğindedir. Hz. Muhammet, din uğruna gazadan gazaya koşanların yaralarını, rüyalarına girerek sağaltmakta ve onlara güç kazandırmaktadır. Rüyaların bu işlevi, hem rüyada sağaltanın peygamber olması hem de rüyanın hemen ertesinde yaraların iyileşmesi nedeniyle kahraman ve yanındakiler için rüyayı gerçek kılar. Peygamberin hem maddi (Uzuvların iyileşmesi) hem de manevi desteğini alan kahraman kaldığı yerden gazalara devam eder. Dört destanın ikisinde (%50) mücadele sırasında yaralanan kahramanlar sağaltılır. Bir (%25) destanda bir kadının kör gözleri çocuğunun saadetine şahit olabilmesi için sağaltılır. Bir destanda ise sağaltma, peygamberin rüyada görüldüğünün kanıtı olarak gerçekleşir.

Destanlardaki sağaltmalar ikisinde (%50) kör göz sağaltılırken, iki destanda ise yaralar sağaltılır. Sağaltmaların ikisi, Hz. Muhammet'in mucizevi tükürüğüyle gerçekleşir. Hz. Muhammet, katıldığı gazalarda Müslümanların kopan uzuvlarını tükürüğüyle iyileştirmiştir. Bu mucize rüyalara da yansır.

7. Aşk Rüyaları

Çalışmanın “Halk Hikâyelerinde Rüya” bölümünde ayrıntılarıyla anlatılacak aşk rüyaları, Türk destanlarında da önemli işlevler üstlenirler. Kahramanlık ve aşk temalarının beraber işlendiği destanlarda daha çok rastlanan bu motifte kahraman, rüyasında gördüğü kıza âşık olur. Bazı destanlarda aşk rüyasını kahramanın babası görür. Kahraman kendisinin veya babasının âşık olduğu kıızı bulmak için seyahate çıkar. Kahramanın çıktığı seyahat, aşk ve kahramanlık temalarının beraber işlendiği destanlarda olay örgüsünün hareket noktalarından biridir. Bu seyahatte kahraman, hamî güçler yardımıyla zorlukları aşip sevgilisiyle bir araya gelir. Bu durum destan konusunun yapısında rüyanın sanatsal bir öneme sahip olduğunun işaretidir (İşankul 2006: 367). Halk hikâyelerinde rüyalar, bir adayı âşık ve sanatkar konumuna yükseltirken, destanlardaki aşk rüyaları kahramanın statüsünü değiştirmez.

Destanlardaki rüyalar, birbirini seven kahramanların özlem gidermeleri için bir araçtır. Rüya da birbirini gören kahramanlar birbirlerinden haberdar olurlar.

7.1. Kırk Kız Destanı (Karakalpak)

Kırk Kız destanı Karakalpakların en önemli destanıdır. Destanda Kalmukların sürekli baskınlar düzenlediği halkın, düşmana verdiği mücadele anlatılır. Destanda Allayar adlı bir bey ve biri kız yedi çocuğu vardır. Gülayım adındaki kız, kırk kızla beraber bir şehir kurup savaş sanatını öğrenirler. Kalmuklar, Gülayım’ın ülkesine saldırınca Kalmukların peşine düşer. Ona âşık olan Arslan ve kırk savaşçı kızla beraber Kalmukları yenilgiye uğratar. Arslan ile evlenerek hayatını devam ettirir (Uygur 2007).

Destanda Arslan ve Gülayım aynı rüyayı görerek birbirlerine âşık olurlar. Gülayım’a âşık olan Arslan, bu gönül derdine çare bulmak üzere kızın memleketi Sarkop’a gider (Uygur 2007: 26). Birbirlerini uzaktan seven iki genç, rüya aracılığıyla birbirleriyle hasret giderirler. Arslan’ın Gülayım’a yardıma gitmesiyle karşılaşan gençler, savaşın bitmesiyle evlenirler.

7.2. Dotan Batır Destanı (Kazak)

Kazak Türklerinin kahramanlık destanı *Dotan Batır*’da, Dotan Batır’ın kuralıktan dolayı yeni yurt arayışı konu edilir. Bu arayışta Dotan Batır, Kalmuklarla mücadele eder ve onları mağlup eder. Destanda aşk rüyasını kahramanın babası görür.

Destanda, beş adamıyla beraber yedi yıl yol giden Dotan Batır, Şintemir Han’ın ülkesine varır. Şintemir Han, bunların neden geldiklerini merak eder. Dotan Batır’ın babası Kubakanbay, Han’ın kızı Künikey’i rüyasında görmüş ve ona âşık olmuştur. Dotan Batır’ı da kıızı alması için yedi yıllık yola göndermiştir. (Aça 2002: 189). Bu destanda, babasının rüyada görüp âşık olduğu kıızı getirmek için Dotan Batır yolculuğa çıkar. Kıızı alabilmek için de Şintemir Han ile mücadele eder. Destandaki aşk rüyasını kahraman görmemiş olsa da, destanın olay örgüsünü babanın aşk rüyası şekillendirir.

7.3. Köroğlu Destanı (Kazak Rivayeti)

Aşk rüyalarının bazıları kahramanlara evlilik müjdesi verir. Sevgililerinden

birine, rüyasında gördüğü kişiyle evleneceği müjdelendir. Destanda kahramanlığın yanında aşka da yer verilerek, iki sevgilinin rüyadaki müjdeye uygun olarak evlenmesi sağlanır.

i) Rüya Öncesi

Köroğlu'nun Kazak varyantında, Reyhan Arap'ın Kurbangül adında bir kızı vardır. Kurbangül'e gördüğü rüyada evlilik müjdesi verilir.

ii) Rüya

*“Rüyasında gümüş kuyruklu bir kuş gelmiş,
Kafası altın, kanatlarına cevher dizilmiş,
Toynağı taş kesen saf polat,
Yerden kaldırıp onu götürmüş.”* (Ekici 2004: 238)

Rüyadaki gümüş kuyruklu, altın kafalı, kanatları cevherlerle süslenmiş, elmas tınaklı kuş bir erkeğe işaretidir.

iii) Rüya Sonrası

Kurbangül, bu rüyayı yorması için Barşayım'a anlatır. Barşayım, Kurbangül'e kıvamına gelmiş bir çınar olduğunu, şehzadelerin güzelliğine tutulduğunu, kuşun bir bahadır olduğunu, onun için bir kartalla savaşıacağını söyler. Bu bahadırın kafasındaki altının taca, kanadındaki cevherin gönül güzelliğine, tınağının taş kesen elmas olması bahta işaretidir (Ekici 2004: 238). Sözü edilen bahadır, destanın ilerleyen kısımlarında ortaya çıkan Köroğlu'dur. Kurbangül'ün Köroğlu'yla evleneceği rüya yoluyla müjdelendir.

7.4. Şan Kızı Destanı (Tatar)

Şan Kızı destanında, kahraman Avdan'ın, yer altına kaçırılan Boz-bi'yi ararken yer altına iniş çıkışlarındaki maceralar anlatılır. Avdan ve iki arkadaşı düşmanları öldürdükten sonra İtil nehrinin kıyısına yerleşerek burada Bulgar devletini kurarlar.

i) Rüya Öncesi

Avdan, tulparının üzerinde uyuya kalır. Göreceği rüya, destandaki olayın hareket noktasını oluşturacaktır.

ii) Rüya

“Rüyasında yaratanın rızasıyla, mağdurların yardımına koşan Allah'ın Aslanı Gali, Avdan'a mükemmel bir kız cismi göstermiş. Avdan, kızın güzelliğine hayran kalmış.” (Mikail Baştı 1991: 182)

Rüyada, Hz. Ali Allah'ın aslanı Gali olarak anılır. Avdan'a Boz-bi'nin cismini gösterir. Avdan, Boz-bi'ye âşık olur.

iii) Rüya Sonrası

Avdan, rüyadan sonra kızın yer altına kaçırıldığını öğrenir. İki arkadaşıyla beraber rüyada âşık olduğu kızı bulmaya gider. Kızı bulmaya gitmesi ve yaşanan mücadeleler destanın konusunu oluşturur.

7.5. Kamerşah Destanı (Uygur)

Uygurların *Kamerşah destanında* Kamerşah, gördüğü rüyada Şemsi Canan'a âşık olur. Kamerşah;

“Rüyasında birkaç hurinin etrafını sardığını gördü. Onların arasında güneşten daha parlak güzel bir kız Kamerşah’ın mübarek elini tutup aşk neşterini yüreğine batırdı. Sonra bir aşk şimşeği Kamerşah’ın vücudunu delip kalbine girdi. Onlar birbirine doyamadan bakiştılar.”
(İnayet 2004: 392)

Rüyadan uyanan Kamerşah, aşk neşterini yüreğine batıran kişinin Şemsi Canan olduğunu öğrenir ve onu bulmaya gider.

7.6. Nözügüm Destanı (Uygur)

Nözügüm destanı, XIX. yüzyılda Doğu Türkistan’ın Mançu bölgesindeki bir başkaldırının, kanlı bir şekilde bastırılmasının ardından sürgüne gönderilen Nözügüm adındaki kadın kahramanın yaşadıkları anlatılmaktadır. Sürgünde birçok kötü olay yaşayan Nözügüm, zorla bir yöneticiyle evlendirilince gerdek gecesi adamı boğarak kaçır ve altı ay saklanır. Fakat daha sonra yakalanarak idam edilir (Öncül 2009: 171-173).

i) Rüya Öncesi

Nözügüm, sürgünde zorla evlendirilmek üzereyken bir rüya görür. Rühayı sevgilisi Baki ile dertleşmek istediği bir dönemde görür. Sürgünde olması ve Baki’yi özlemesi göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Nözügüm, rüyasında sevgilisi Baki ile buluşup özlemini anlatır.”
(İnayet 2004: 15)

iii) Rüya Sonrası

Nözügüm ve sevgilisi Baki rüyanın aracılığıyla birbirlerini görüp hasret giderirler.

7.7. Alpamiş Destanı (Özbek)

Özbeklerin millî destanı olan Alpamiş’ta, Özbekler ve Kalmuklar arasındaki mücadelenin yanında Alpamiş’in Barçın ile olan aşkı geniş bir yer tutar. Destanda, kahramanlar arasındaki aşk için farklı anlatımlarda farklı motifler vardır. M. Ergun’un *Alıp Manaş* adlı eserinde Alıp Manaş’ın rüyası, Türk halk hikâyelerindeki rüya motifine benzer özellikler gösterir.

“Alpamiş, Kalmak’a giderken yolda bir mezarlıkta yatıp düş görür. Düşünde Barçın, Alpamiş’a şarap verir.” (Ergun 1998: 566)

Alpamiş, rüyayı Kalmak’a giderken yolda uyuduğu bir mezarlıkta görür. Rüyanın görüldüğü mezarlığın kutsal olma özelliği vardır. Rüya, Barçın Alpamiş’a içmesi için şarap verir. Halk hikâyelerindeki bade motifinde olduğu gibi rüyadan uyanan Alpamiş, Barçın’a âşık olur. Rüya badeyi din uluları yerine Barçın’ın kendisi verir.

Alpamiş’in Fazıl Yoldaşoğlu anlatımında, bade içme motifi daha belirgindir. Kalmak’ta doksan yiğidin kendisini istemeleri üzerine rahatsız olan Barçın, Alpamiş’tan ulaklar aracılığıyla gönderdiği mektupla yardım ister. Zorlu bir yolculuğa çıkan Alpamiş, pirlarin yattığı bir mezarlıkta bir gece konaklar.

“O gece pirlar, rüyada Barçın’ın ve Alpamiş’in ruhlarını birleştirirler. Bir kâse şarabı Barçın’ın ruhuna verirler. Barçın, şarabı tek başına

içmek istemez, Alpamış'a da verir. Sevgililer rüyada birbirlerine şiir-ler söylerler. " (Fazıl Yoldaş oğlu 2000: 113-115)

Uzun bir süre birbirlerine hasret olan bu sevgililer hamî güçleri olan pirlerin vasıtasıyla rüyada vuslatı yaşarlar. Pirler, engelleri kaldırıp sevgililerin birleşmelerini sağlarlar.

Alpamış destanında, Alpamış ve Berçin'in birbirlerinin kısmeti oldukları ve kavuşacakları gördükleri çeşitli rüyalarda müjdelendir. Alpamış, Berçin'e ulaşmak için çıktığı yolculukta bir çobana misafir olur. O gece hem Berçin ve Alpamış hem de Berçin'i isteyen Karacan Alp de rüya görür. Alpamış rüyasında Hz. Muhammet'i görür,

*Mest uykuda yatıyordu bu pehlivan
Gafletten gözünü açtı İskender,
Gözüne göründü Resûl Peygamber,
Bu sözleri Resûl peygamber söyledi:
"Yanılmış ümmetlere şefkat ederim,
Beni tanı, Resûl Peygamberinim,
Ümmetleri her daim yola salarım."*

Bu sözleri duyan Hekim (Alpamış) o zaman dedi ki:

*"Peygamberim duyun ah u zârımı,
Kimsesiz bırakmam ilimi,
Daha alamadım, Berçin Yârimi,
Göremedim Şahmerdan Pîrimi."*
*"Gam yeme, ümmetim." dedi peygamber
"Altında uçan atı, belinde Zülfikar,
Dizgininde Baba Kambar dizginci,
Senin için yola çıktı Şahmerdan Pîrler
Gayretinden ağlayacak bütün Kalmuklar
Hiç kimse olamaz seninle beraber,
Sana kısmet etti, Berçin zülüflü"* (Fazıl Yoldaş oğlu 2000:

121).

Alpamış, rüyasında Hz. Muhammet'le dertleşir ve Berçin'e kavuşamadığını söyler. Hz. Muhammet, pirlerin yardımıyla Kalmuklara karşı galip geleceğini ve Berçin'in onun kısmeti olduğunu müjdelir.

Aynı gece Berçin de bir rüya görür. Bu rüyada korkulu bir tablo vardır ve Berçin korkmaktadır. Bu korkusu, rüyayı etrafındakilere anlatırken kullandığı "Kötü demeyin, iyi yorumlayın kızlar" sözlerinden anlaşılmaktadır.

*"Kible tarafında bir ay doğup geldi,
Ayın çevresinde dört tane yıldız vardı,
Düşümün yorumu nedir acaba?
Yeryüzünü kapladı ejderhalar,
Kötü demeyin, iyi yorumlayın kızlar,
Bu düşü gördü, benim gibi kalemkaş.
Çöllerde göründü kırk tane ejderha,
Kırk ejderha bir kartalı kaldırdı,
Bu kartal gelip düştü yanıma,*

*Kanadının ucu değdi başıma.
Birkaç kişi yakaladı elimden,
Ejderhalar dişleyip durdu dilimden,
İnatçı kaplan çıktı sonra,
Kaçmak istedim, bırakmadı tutup belimden,
Kötü demeyin, iyi yorumlayın kızlar (Fazıl Yoldaş oğlu*

2000: 122–123).

Bu rüyayı yorumlayan Suksuray adlı kız, bu kötü tablo karşısında korkmamasını söyler. Çünkü görülen ay Hz. Muhammet'e ayın etrafındaki dört yıldız Dört Halife'ye, yeryüzünü kaplayan ejderhalar otuz üç bin sahabeye, çöldeki kırk ejderha kırk Pir'e, kaldırılan kartal dedesi Çibari'ye, üstüne binen ise Alpamış'a işaretir diyerek Alpamış'ı müjdelere (Fazıl yoldaş oğlu 2000: 123). Berçin de gördüğü rüyada Alpamış'a kavuşacağını anlar. Rüyada Hz. Muhammet başta olmak üzere birçok din ulusu Berçin'i ziyaret eder. Rüyada korkulu tablo olsa da, din ulularının görüldüğü rüyalar bir müjdeyi haber verirler.

7.8. Törelî Bey (Türkmenistan)

Kahramanın evleneceği kişiyi, bazen kahramanın yakınları rüyalarında görebilirler. Aileler, kahraman olan çocuklarını evlendirmek için çocukları gibi kahraman bir kız ararlar. Özellikle kahramanın babası rüyasında çocuğunun evleneceği kızı görür.

Türkmenistan'dan derlenmiş Dede Korkut boylarından olan Törelî Bey'de, Törelî Bey evlenmek için kendisine eş ararken, babası rüyasında Sılcan'ı görür. Bunun üzerine Törelî Bey, doğru kadının Sılcan olduğunu anlar ve Sılcan'ı almak için Salır iline gider (Özkan 1995: 295). Törelî Bey, babasının rüyasına inanarak Sılcan ile evlenmeye karar verir.

7.9. Köroğlu (İstanbul Rivayeti)

Köroğlu'nun İstanbul rivayetinde, rüyada din ulularının sevgili göstermesi motifî yer alır. Köroğlu'nun oğlu Hasan, on beş yaşına girdiği zaman bir rüyasında bir ihtiyar ona Erzurum tarafında Kara Vezir'in kızı Benli Hanım'ı gösterir. Diğer taraftan kıza da Hasan'ın gösterir ve bunları birbirine âşık eder (Boratav 1984: 32). Hasan ve Benli Hanım, rüyalarına giren din ulusunun yardımıyla birbirlerine âşık eder.

Destanlardaki aşk rüyalarının yedisini (%50) erkek kahramanlar görürken diğer yedisini kadın kahramanlar görülür. Halk hikâyelerinde bu oran erkeklerde yüzde %92, kadınlarda sadece yüzde sekizdir. Halk hikâyelerinde erkek oranının bu kadar yüksek olmasının sebebi rüyadan sonra sevgiliyi bulmak için çıkılacak seyahate, yapı olarak erkeğin daha uygun olmasıdır. Destanlar kahramanlığın ön planda olduğu türlerdir. Türk destanları arasında birinci kahramanın kadın olduğu birçok destan vardır. Bunun yanında diğer destanlarda da kadınlar en az erkekler kadar kahramanlık gösterirler. Destanlarda, aşk rüyalarının yarısını kadınların görmesi kadınların destanlardaki kahramanlıklarına bağlanabilir.

Destanlardaki aşk rüyalarını bir kahraman tek başına görebileceği gibi aynı kahramanların ikisi de veya kahramanların babaları da görebilir. On bir destanın al-

tısında (%55) rüyayı yalnızca kahraman görür. Bu destanlarda aşktan diğer kahraman sonradan haberdar olur. Destanların üçünde (%27) rüyayı kadın ve erkek kahramanlar aynı anda görür. Bu rüyalardan sonra birbirlerine âşık olan kahramanlar kavuşmak için mücadele ederler. Birbirlerine âşık olan kahramanlar karşılıklı olarak gördükleri rüyalarda hasret giderirler. İki destanda (%18) rüyayı kahramanların babaları görür. Destanların birinde kahramanın babası rüyada gördüğü kızı âşık olur ve oğlunun kızı bulmasını ister. Diğer destanda ise kahramanın babası oğlunun evleneceği kızı rüyasında görür.

Aşk rüyalarının altısında (%55) amaç, kahramanı âşık etmektir. Bu rüyaları kahramanlar karşılıklı olarak da görebilir. Dört (%36) rüyanın işlevi kahramana evleneceğini haber vermektir. Bir (%9) rüyanın işlevi ise kahramanların karşılıklı gördükleri rüyalarda hasret gidermeleridir.

III. Türk Destanlarındaki Rüyalar Hakkında Değerlendirmeler

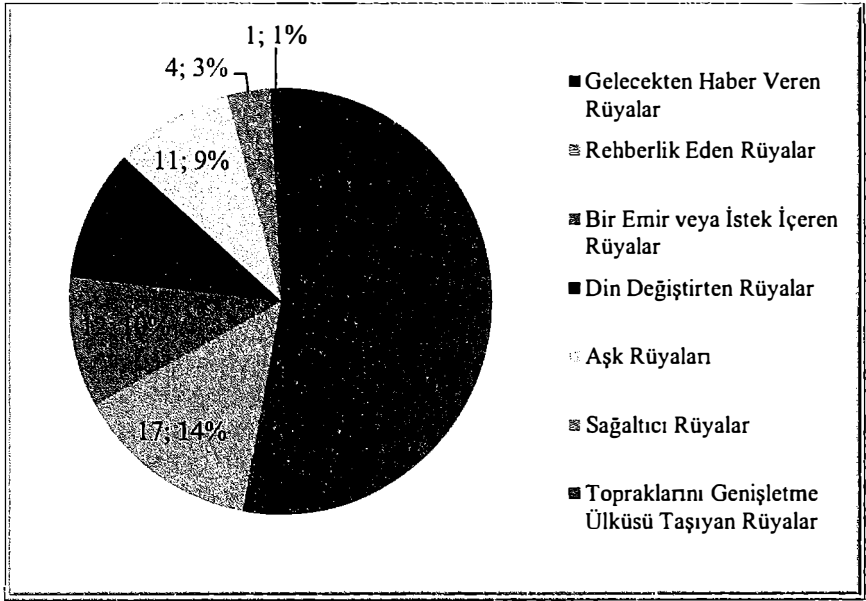
Rüya motifi, Türk destanlarının yapısını oluşturan unsurlardan biridir. Destanlardaki olayların başlamasında, gelişmesinde ve sonuçlanmasında görülen rüyalar, birbirinden farklı özelliklere sahiptir.

Destanlar, mitoloji dönemine yakın kahramanlık temalı anlatılardır. Mitoloji çağına yakın destanlarda, mitolojik öğelerin varlığı devam eder. Türk destanlarından mitolojik döneme yakın destanlar, aynı zamanda, İslamiyet öncesi destanlar olarak kabul edilirler. İslamiyet'in kabulüyle hem kahramanın kendisi hem de ona yardımcı karakterlerin çoğu dinî özellikler taşımaya başlar. Bundan dolayı Türk mitolojisi ve İslamiyet öncesi Türk destanlarında geçen rüyalarla, İslamiyet'ten sonraki mukaddes amaçlı, hem fizik güce hem de İslam moraline, fetih esasına dayalı Türk destanlarında geçen rüyalar karşılaştırıldığında din teması öne çıkar.

Mitoloji dönemine yakın İslamiyet öncesi Türk destanlarında, mitolojilerde olduğu gibi bazı simgeler yer alır. Rüyalara da yansıyan bu simgelerden dolayı, rüyaları yorumlayacak birilerine ihtiyaç hissedilir. Rüya müjdeli bir haber verecekse, bir toy eşliğinde anlatılır ve yorumlanması istenir. İslamiyet sonrası Türk destanlarında ise rüyada verilen mesaj çok açık olduğundan bir yorumcuya ihtiyaç hissedilmez. Kahraman rüyadan uyanır uyanmaz rüyadan ne anlam çıkaracağını farkındadır.

Türk destanlarında tespit edilen rüyaların dağılımına bakıldığında, rüyalar daha çok din temalı destanlarda yer alır. Din temalı destanlarda, rüyaların güvenilirliği, rüyalara yüklenen anlamlar ve rüyalardan beklentiler bu motifin sıklıkla kullanımını sağlar. *Kuran*'daki ayetler ve Hz. Muhammet'in rüyalar hakkındaki hadisleri bu güvenilirliği ve beklentileri artırır.

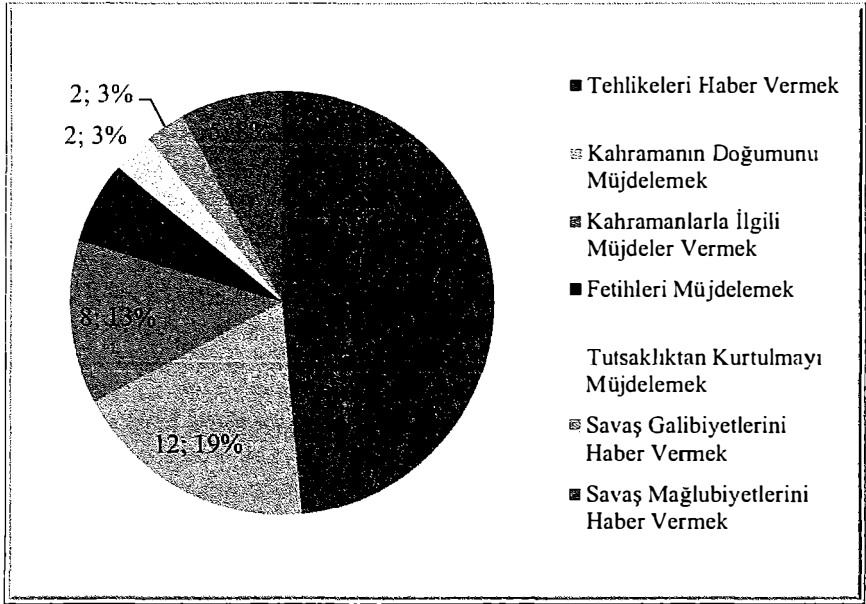
Yukarıda verilen ön bilgilerden hareketle Türk destanlarında yer alan rüyaların işlevleri aşağıdaki grafikte oranlarıyla bir arada verilmiştir.

Grafik 2: Türk Destanlarında Yer Alan Rüyaların İşlevleri

Türk destanlarında 121 rüya tespit edilmiştir. 121 rüyanın 64'ünde (%53) kahramana gelecekte haber verilir. 17 (%14) destanda, zor durumda olan kahramana rüyasında rehberlik edilir. 12 (%10) destanda, kahramana rüyasında bir emir veya istek bildirilir. 12 (%10) destanda, kahraman gördüğü rüyadan uyandıktan sonra dinini değiştirir. 11 (%9) destanda, kahramanlar aşk rüyaları görür. 4 (%3) destanda, kahraman rüyasında sağaltılır. 1 (%1) destanda, kahraman rüyasında topraklarının genişleyeceğini görür.

Bu işlevlerin her biri üzerinde ayrı ayrı durulması gerekir. Öncelikle, destan kahramanına gelecekte haber veren rüyaların işlevleri ayrı bir grafikte gösterilmelidir.

Grafik 3: Destanlarda Gelecekte Haber Veren Rüyaların İşlevleri

Grafikten anlaşılacağı üzere, gelecekte haber veren rüyaları iki gruba ayırmada fayda vardır. İlk grupta destan kahramanına kendisini bekleyen tehlikeler ve mağlubiyetler haber verilir.

Türk destanlarında, kahramanı bekleyen tehlikeler kendisine bazen rüyada bildirilir. Tehlikeleri haber veren rüyalar, Türk destanlarında en fazla görülen rüyalarlardır. Bu rüyalarda kahramana açık bir uyarı vardır. Rüyanın bir tehlikeyi haber verme işlevi, rüyayı görenin rüyayı kaygılı, kara veya uğursuz olarak belirtmesiyle önceden şekillenir. Rüyadaki kan, kara saç, tınakların etten ayrılması gibi durumlar gerçek hayattaki tehlikelere gebedir. Kara köpek, kuduz kurt, kuzgun gibi hayvanlar tehlikeye işaretler. Çınar ağacının ve kavak ağacının devrilmesi tehlikenin yaklaştığını gösterir. Yıldırımlar, gök gürlemeleri, seller, yangınlar tabloyu daha tehlikeli kılar. Bu tür rüyaları kahraman, ailesi veya en yakın arkadaşı görür. Kahramanın ölümü, esir düşme, saldırıya uğrama, zor durumda kalma, tahtı kaybetme, doğal afetler, ihanetler, mağlubiyet sözü edilen tehlikelerdir. Kahramanlar bu rüyaları dikkate alarak, karşılaştıkları tehlikelere karşı hazırlıklarını yaparlar. Doğumu rüyada müjdelenen destan kahramanının, girdiği mücadelelerde galip gelebilmesi için kendisine rüyada yardım edilir. Destanlarda bir tehlikenin haber verildiği rüya sayısı 31 (%48)'dir. Destan kahramanları gördükleri rüyalarda, girdikleri mücadelelerden mağlup olarak ayrılacaklarını görürler. Bu tür rüyalarda da bir tehlike söz konusudur. Bu rüyaları kendisi, kızı veya karısı görür. Açık bir tehlikenin olduğu bu rüyalara itibar etmeyen kişi, rüyada bildirildiği gibi mağlup olur.

İkinci grup rüyalar müjde niteliğindedir. Kahramanın doğumu veya kendisiyle ilgili durumlar, fetihler, esaretten kurtulmalar, savaş galibiyetleri verilen müj-

delerdir. Kahramanın doğumu annesine, babasına, dedesine veya başka bir kahramana müjdelendir. Kahramanın doğumunu başka bir kahramanın, rüyasında görmesi, İslamiyet sonrası destanlarda görülür. Battal Gazi'nin görevini kendisinden devralacak Melik Gazi'nin doğumunu rüyasında görmesi örneğinde olduğu gibi, haleflik-seleflik söz konusudur. Kahramanın doğumunun müjdelendiği rüyaların çeşitli hazırlık aşamaları vardır. Çocuksuzluk, selefin görevini tamamlaması, anne karında mezarda gömülü olma ve edilen dua rüyaların hazırlık aşamalarıdır. Hz. Muhammet, pirlar, kırklar, veliler müjdeyi veren kutsal karakterlerdir. Kahramanın doğumu ile ilgili müjde içeren rüya sayısı 12 (%19)'dir.

Destanlarda, çeşitli nedenlerle kahramanın ailesine veya etrafındakilere kendisiyle ilgili bir müjde verilir. Almambet'in Manas'a katılması örneğinde olduğu gibi, destanın ikinci kahramanını müjdelemek, kişinin ileride büyük bir kahraman olacağını müjdelemek, öldü zannedilen kahramanın aslında yaşadığını müjdelemek bu rüyaların işlevleridir. Bu rüyaları destan kahramanı, kahramanın annesi, babası veya karısı görür. Hz. Muhammet ve Hz. Ali müjdeyi veren kutsal karakterlerdir. Kahramanlar ilgili müjdelerin verildiği rüya sayısı 8(%13)'dir.

Tehlikelere karşı rüyasında uyarılan kahramana, giriştiği mücadelelerde fetih müjdesi verilir. Özellikle İslamiyet sonrası Türk destanlarında kahramana, fetih müjdesi verilir. Birbirini devamı niteliğindeki bu destanlarda, kahramanlara rüyalarında fethedecekleri yerleri Hz. Muhammet bildirir. 4 (%6) rüyadan sonra destan kahramanları fetih için sefere çıkarlar. Rüya da bildirildiği gibi fetih gerçekleşir. 2 (%3) destanda, tutsak olan kahramana kurtulacağını müjdesi verilir. Rüyalardan sonra, tutsak olan kahramanlar, rüyadaki müjdeye uygun olarak kurtulurlar.

"Türk Destanlarında Yer Alan Rüyaların İşlevleri" grafiğinde rüyaların en çok görülen ikinci işlevi kahramana rüyasında rehberlik edilmesidir. 121 rüyanın, 17'sinde (%14), kahramana rüyasında rehberlik edilir. Destan kahramanları bu rehber rüyalarla birçok zorluğun üstesinden gelirler. *Düşmanları mağlup etmek, esaretten kurtulmak, olağanüstü özelliklere sahip olmak, silahları yapabilmek, tılsımlı durumların üstesinden gelmek, rüyaların ve bu rüyalarda görülen kişilerin rehberliğiyle mümkün olur.*

Rüyada rehberliği olduğu 17 destanın 14'ü İslamiyet sonrası destanlardanır. Bu yüzden rüyada kahramana rehberlik edenler başta Hz. Muhammet olmak üzere, Hz. İsa, Hz. Ali, Hızır, pirlar, kırklar, gaziler kahramana rüyasında rehberlik eden din ulularıdır. Bu destanlarda kahraman, cihat ve fetih düşüncesiyle savaştıklarından, hayatlarının ve giriştikleri mücadelelerinin tümünde din ulularının destek ve yardımlarını alırlar.

"Türk Destanlarında Yer Alan Rüyaların İşlevleri" grafiğinde, 121 rüyanın 12'sinde (%10) rüyanın işlevi kahramana rüyasında bir emir veya isteğin iletilmesidir. Cihat ve kahramanlık temalarının beraber işlendiği destanlarda daha çok rastlanan bu rüyalarda Hz. Muhammet, Hz. Ali, Kırklar gibi din uluları kahramanın rüyasına girerek ondan kâfirlere karşı savaşmasını, bazı destanlarda Kerbela'nın öcünün alınmasını, kiliselerin yıkılmasını, zor durumda olan başka bir kahramanın kurtarılmasını isterler. Bazı destanlarda sözü edilen din uluları, diğer insanların rüyasına girerek kahramana yardımcı olunmasını isterler. Kahramanın seyahat veya seferlerinde ona yardımcı olacak kişiler, kahraman varmadan önce onu karşılamaları ve ona yardımcı olmaları için rüya yoluyla uyarılırlar. Hz. Muhammet, kahramana yardım

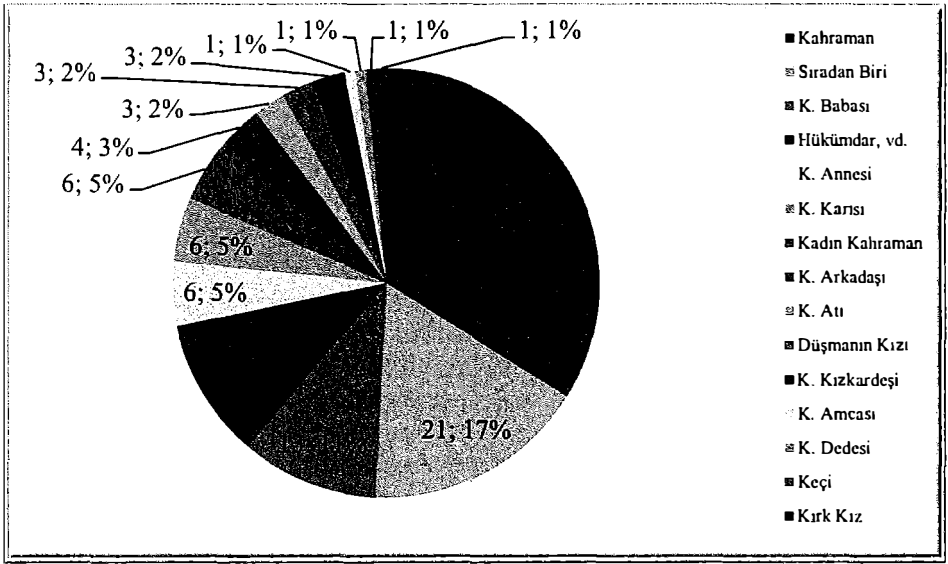
karşılığında şefaet müjdesi verir. Böylelikle destan kahramanı, seferlerinde Hz. Muhammet'in yardımını alarak koruma altına alınır.

"Türk Destanlarında Yer Alan Rüyaların İşlevleri" grafiğinde, 121 rüyanın 12'sinde (%10) rüyayı görenler, rüyadan sonra Müslüman olurlar. İslamiyet'ten sonraki destanlarda sıklıkla rastlanılan motifte, Müslüman olan destan kahramanlarımızın yanındaki yardımcı karakterlerin dost haline gelebilmeleri Müslüman olmalarına bağlıdır. Sonucunda din değiştirilen bu rüyalarda bazı semboller kullanılır. "Ağızdan karakuşun çıkıp yerine akkuşun girmesi" en fazla karşılaşılan motiftir. Görülen rüyada, genellikle Hz. Muhammet'in çağrısına uyulur ve Müslüman olunur. Cihat ve fetih düşüncesinin olduğu destanlarda, Hristiyanlığa karşı verilen mücadeleler anlatıldığından, din değiştirme motifi Hristiyanlıktan Müslümanlığa doğru olur.

"Türk Destanlarında Yer Alan Rüyaların İşlevleri" grafiğinde, 121 rüyanın 11'i (%9) aşk ile ilgilidir. Kahramanlık ve aşk temalarının beraber işlendiği destanlarda daha çok rastlanan bu motifte kahraman, rüyasında gördüğü kıza âşık olur. Kahraman, rüyada âşık olduğu kıızı bulmak için seyahate çıkar. Kahramanın çıktığı seyahat, aşk ve kahramanlık temalarının beraber işlendiği destanlarda olay örgüsünün hareket noktalarından biridir. Bu seyahatte kahraman, hamî güçler yardımıyla zorlukları aşip sevgilisiyle bir araya gelir.

"Türk Destanlarında Yer Alan Rüyaların İşlevleri" grafiğinde, 121 rüyanın 4'ünde (%3) rüyanın işlevi kahramanın kendisinin veya yakınlarının rüya aracılığıyla sağaltılmasıdır. Genellikle kör göz ve yaralar sağaltılır. Rüyalarda sağaltan Hz. Muhammet'tir. Hz. Muhammet'in gazalar esnasında yaralanan askerleri iyileştirmesi, kopan uzuvlarını tükürüğüyle yerine yerleştirmesi önemli mucizelerindendir. Bu mucizeler, destanlara da yansır. Hz. Muhammet, din uğruna gazadan gazaya koşanların yaralarını, rüyalarına girerek sağaltmakta ve onlara güç kazandırmaktadır. "Türk Destanlarında Yer Alan Rüyaların İşlevleri" grafiğinde, 121 rüyadan biri (%1), Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türuk'ün gördüğü rüyadır. Rüya, Oğuz Kağan'ın topraklarını genişletme arzusunu göstermektedir.

Türk destanlarında rüyaları görenler aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Grafik 4: Türk Destanlarında Rüyaları Görenler

Türk destanlarında rüyaları en çok kahramanların kendileri görür. Kahramanın gördüğü rüyalar, geleceği bildirirler, bir tehlikenin varlığını haber verirler veya kahramana rehberlik ederler. 124 rüyanın 42'sini (%34) destanın asıl kahramanı görür. İkinci sırada 21 (%17) ile sıradan kişilerin gördüğü rüyalar vardır. Özellikle İslamiyet sonrası destanlarda, kahramana yardım emri içeren ve din değiştiren rüyaları görenlerde, sıradan insanların oranı yüksektir. 13 (%11) destanda kahramanın babası, 6 (%5) destanda kahramanın annesi, yine 6 destanda kahramanın karısı, 4 (%3) destanda kahramanın arkadaşı, 3 (%2) destanda kahramanın kız kardeşi ve birer (%1) destanda kahramanın amcası ve dedesi rüyayı gören karakterlerdir. Kahramanın kendisi ve arkadaşlarıyla birlikte, 77 (%62) destanda rüyayı görenler kahramanın ailesinden fertlerdir. Hükümdar, şah, vezir, yönetici gibi karakterlerin, 124 rüya içerisindeki oranı toplamda 13 (%10)'tür. Üç (%2) destanda rüyayı gören, zor durumda olan kahramanın atıdır. 124 rüyanın üçünde rüyayı babasının, kahramana mağlup olacağını gören düşmanın kızlarıdır. Bir rüyayı ise, avcının tehlikelerini rüyasında gören bir keçidir.

Tespit edilen rüyaların görülmelerinin belirli hazırlık aşamaları vardır. Destanlarda yer alan 121 rüyanın 35'inin hazırlık aşaması yoktur. Geri kalan 86 rüyanın hazırlık aşamaları gruplara ayrıldığında 30'a yakın başlık oluşmaktadır. Çalışmada bu başlıklar, oluşturulan 10 genel başlık altında toplanmıştır. Rüyaların hazırlık aşamaları, çalışmanın bölümlerinde ayrıntılarıyla verilmiştir.

Türk destanlarında kahramanların rüya görmelerinin nedeni, yardıma muhtaç olmalarıdır. Savaşta olduğu, zor durumda kaldığı, esir düştüğü, tehlikeye karşı hazırlıksız olduğu için, çocuksuz olduğu, hasta veya yaralı olduğu, ihanete uğradığı için kahramana rüyasında rehberlik edilir.

Destanlar, kahramanlık konulu eserler olduklarından, rüyalar en çok bir savaşta veya seferdeyken görülür. 86 rüyanın 22'sinde (%26) kahramanın rüya görmesinin nedeni savaşta veya seferde olmasıdır. Bu rüyalarda giriştiği mücadelelerden

galip ayrılması için kendisiyle rüya aracılığıyla iletişime geçilir. 18 (%21) rüyanın görölme nedeni kahramanın zor durumda olmasıdır. Bu rüyalarda din uluları kahramana rüyasında yardım ederek zor durumun üstesinden gelmesinde yardımcı olurlar. 12 (%14) destanda kahraman esir düştüğü için ya kendisi ya da yakın arkadaşları rüya görür. Bu türdeki rüyalarda kahramana esaretten kurtulabilmesi için rehberlik edilir veya esir olduğu arkadaşlarına bildirilir. 11 (%13) destanda, kahramanın rüya görmesinin nedeni yaklaşmakta olan bir tehlikedir. Kahramanın tehlikeye hazırlıksız yakalanması engellenmiş olur. Yedi (%8) rüyanın hazırlık aşaması ailelerin çocuk-suz olmalarıdır. 4 (%5) rüyanın hazırlık aşaması kahramanın âşık olmasıdır. Yine 4 destanda kahraman, kendisi veya yakınları, hasta ve yaralı olduklarından rüya görür. Rüya-daki sağaltmayla kahramanlar iyileşir. 3 (%3) destanda, hem din ulusu hem destan kahramanı olan Müseyyeb Gazi, Battal Gazi gibi kahramanlar gördükleri rüyalarla haleflerinin görevi devralacağını öğrenirler. Yine 3 destanda rüyanın hazırlık aşaması edilen dualardır. 2 (%2) destanda ise kahraman ihanete uğradığı için rüya görür.

Türk destanlarında yer alan rüyalarda, rüyada görülen karakterler bize önemli bilgiler sunar. Türk destanlarında rüyaya girenlerin dağılımında, sevgili ve Oğuz Kağan dışındakiler, din ulularıdır. Bu durum, rüyaların daha çok İslamiyet sonrası destanlarda yer aldıklarını gösterir. Türk destanlarında kahramanların rüyalarında en çok gördükleri Hz. Muhammet'tir. 74 rüyanın kırkında (%55) rüyaya girer. "İslamiyet'te Rüya" başlığında aktarıldığı gibi İslamiyet, ayet ve hadislerin kaynaklığıyla rüyalara çok önem vermektedir. Hz. Muhammet, vahiy sürecinden sonra, rüyaları bilgi kaynağı olarak kabul eder. Rüyaların ilahi kaynaklı olduğu ve gelecekte haber vermekten ikazlarda bulunmaya kadar birçok işlevinin olduğuna sonsuz bir güven duyulmuştur. Rüyalara duyulan bu güven, İslamiyet sonrası Türk destanlarına da yansır. Hz. Muhammet başta olmak üzere birçok din ulusu, İslamiyet için savaşıyan veya Köroğlu gibi haksızlığa karşı gelen her kahramanla, destek olmak için rüya aracılığıyla iletişime geçerler. Din ulularının kahramanı koruması, bazen kahramanın doğumunun müjdelenmesiyle başlar ve kahraman hayatta olduğu sürece devam eder. Hz. Muhammet'in rüya aracılığıyla kahramanla iletişime geçmesi, kahramanı çevresinde güçlü ve kutsal kılar. Bu iletişim bazen somut bir hâl alır. Örneğin, bir savaşta yaralanan kahraman, rüyasında Hz. Muhammet tarafından sağaltılır. Kahraman uyandığında yaralarının iyileşmiş olduğunu görür.

Hz. Ali, kahramanların rüyalarına girerek hem kendilerine rehberlik etmekte hem de destek vermektedir. Hz. Ali, 5 (%7) destanda rüyaya girer. Dört Halife, Hz. Muhammet'in olduğu bir rüyada görülürler. Pirlar 5, kırklar 3 (%4), Gavsul ve Gıyas 2 (%3), Hızır 1 (%1) destanda zor durumda olan kahramanın rüyasına girer. 3 (%4) rüyada hem din ulusu hem de destan kahramanı Battal Gazi, aynı şekilde 1 (%1) rüyada Aldülvahhab Gazi rüyaya girerek destan kahramanına rehberlik ederler. Hz. Muhammet'in kızı Fatımatu'z Zehra bir rüyada esaretin biteceğini müjdelemek için esir tutulan kırk kızın rüyasına girerler. Bir rüyada Hz. İsa, birinin rüyasına girerek kahramana yardımcı olmasını ister. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ise Kerbela'nın öcünün alınması için rüyaya girerler.

Aşk rüyalarının yedisinde sevgili, destan kahramanının rüyasına girer. Oğuz Kağan, Müslüman olmayan annesinin rüyasına girerek Müslüman olmasını ister. Maad-ı Kara destanında kahraman ailesini rüyasında görür.

Türk destanlarında, rüyada bildirilen bu işlevler bazı simgelerin varlığıyla daha güçlü hale gelir. Türk destanlarında, rüyalarda birçok simge görülür. Bu simgelerin büyük bir bölümü bir tehlikenin habercisidir. Rüyalarda en çok hayvanlar simge olarak kullanılır. Hayvanlar on sekiz (%32) defa simge olarak kullanılırlar. Bu hayvanlar çoğunlukla tehlikelerin bildirildiği rüyalarda görülürler. Rüyada atın ayaklarını kırık görme, keçi avlama, şahinin ölümü, talih kuşunun uçuşması, fareler, çıyanlar, kuduz kurtlar, kara köpekler, kuzgunlar, tekeler tehlikeyi bildirmek için kullanılan simgelerdir. Bunun yanında ejderha, Simurg ve Anka kuşları da rüyalarda görülen simgelerdir.

Doğal afetler destanlarda dokuz (%16) defa ve genellikle tehlikeyi bildirmek için kullanılmıştır. Denizin çalkalanması, seller, yıldırımlar, devrilen dağlar, fırtınalar, kara bulutlar tehlikenin habercisidirler. Vücut unsurlarının kan içinde olması, saçların dağınık olması destanlarda altı (%11) defa ve aynı şekilde tehlikeyi haber vermektedir. Rüyalarda elma, çınar, kavak ağacı görülen bitkilerdir. Kavak ağacının sallanması tehlikeyi haber vermek için kullanılır. Altın yay, gümüş ok, demir ege, kılıç, şiş, silah rüyalarda simge olarak görülen nesnelerdir. Silahını ele almak veya kılıcını bilemek, şişlere et dizmek tehlikenin habercisi olarak kullanılır. Altın yay ve gümüş ok genişlemenin sembolü olarak kullanılır. Ağızdan kuş çıkması, ruhun bedeni terk etmesine işarettir. Tahttan düşmek, tacını düşürmek, tepesinden altınlar dökülmek yine bir tehlikenin habercisidir. Destanlarda güneşin kahramanın yüzüne doğması, kahramanın güçleneceğine ve tehlikeleri atlatacağına işarettir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE RÜYA

I. Halk Hikâyesi Kavramı

Türk Halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden olan halk hikâyelerinin Türk kültürü içerisinde önemli bir yeri vardır. Hikâye kelimesi Arapça “*hakaye*” kökünden türemiştir. Hikâye kelimesinin karşılığı Azeri Türkçesinde “*hekâyâ*”; Başkurt ve Tatar Türkçelerinde “*hikâyâ*”; Kazak Türkçesinde “*hikaya*”; Kırgız Türkçesinde “*an.geme, ikaya*”; Özbek Türkçesinde “*hikâyâ*”; Türkmen Türkçesinde “*hekâya*”; Uygur Türkçesinde ise “*hikayâ*” şeklindedir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991: I, 340).

Hikâye terimi sözlük ve bilim insanlarının eserlerinde birbirine yakın şekillerde tarif edilmiştir.

Bilim adamları eserlerinde hikâye hakkında bilgi verirler. Pertev Naili Boratav, hikâye ve destanı karşılaştırarak; “*Belki eskiden destanların gördükleri vazifeleri üzerine almış yeni ve orijinal bir nev'in mahsulleri, yeni ve orijinal bir nev'i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Sürratle yeni bir nev'e gidiş vakı'ası karşısında bulunuyoruz.*” şeklindeki açıklamalarıyla hikâye hakkında bilgi verir (Boratav 2002: 75).

Boratav, halk hikâyelerini konuları bakımından kahramanlık hikâyeleri ve aşk hikâyeleri olmak üzere ikiye ayırır. Kahramanlık hikâyelerini Köroğlu kolları ve Köroğlu hikâyelerine gelenekle bağlanan kahramanlık hikâyeleri olarak ayırır. Aşk hikâyeleri ise muhayyel kahramanları olan hikâyeler ve yaşadıkları gelenek tarafından kabul edilen veya muhakkak olan şairlerin hikâyeleri olarak ikiye ayırır (Boratav 2002: 17-18).

Şükrü Elçin hikâye için; “*Arap dilinde başlangıçta “Kıssa” ve “Rivâyet” olarak düşünülen, sonraları eğlendirmek maksadı ile taklid mânâsında kullanılan “hikâye” deyimini, gerçek veya hayâli birtakım vak'aların, mâcerâların hususî bir üslûpla, sözle nakil ve tekrarı demektir.*” şeklinde açıklamalar yapar (Elçin 2000: 444).

Ali Berat Alptekin hikâyeyi; “*Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen, kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışımı anlatımalarıdır.*” şeklinde tarif eder (Alptekin 1997: 7).

II. Türk Halk Hikâyelerinde Rüyaların İşlevleri

Türk halk hikâyelerinde rüyalar, hikâyelerin çatısını oluşturan öğelerdendir. Rüyalari âşık gençler veya âşıkların yakın akrabaları ve rakipleri görür. Bu rüyalar, hikâyenin olay örgüsünü oluşturur veya hikâyenin seyrini sonradan değiştirir.

Rüya motifi esas alınarak yapılacak bir sıralamada halk hikâyeleri anlatmaya dayalı türler içerisinde en sondaki tür olarak kabul edilebilir. Bunun nedeni hikâyede geçen zaman ile hikâyenin anlatılış zamanının birbirine yakın olmasıdır. Bu durum, halk hikâyelerindeki rüyaların niteliğini ve işlevlerini etkiler. Hikâyelerin

anlatılış zamanları, hikâyedeki tarihe çok yakın olduğundan olağanüstü olay ve kahramanlar diğer türlere göre azdır. Bu özellikten rüyalar da etkilenir. Mitoloji, destan, efsane ve masallarda kahramanların gördüğü rüyalar, olağanüstülüklerin bir parçasıdır. Halkın rüyalara yüklediği kutsallık, türlerdeki bu olağanüstülüğü olağanlaştırma ve inanılır kılma çabasının bir ürünüdür. Hikâyelerde ise konular takip edilebilen zamanlarda yaşandığından olağanüstülükler diğer türlere göre daha azdır. Dolayısıyla rüyalar da azalmaktadır. Bu çalışmada da hikâyeler, anlatmaya bağlı türler arasında rüyaların en az yer aldığı türlerdir.

Anlatmaya bağlı türlerin çoğunda rüyalara sosyolojik temelli bakış açıları geliştirilebilir. Bu durum anlatmaya bağlı türlerin işlevleri, amaçları ve hitap ettiği kesim ile yakından ilgilidir. Örneğin masalların temel işlevlerinden biri iyi ile kötünün mücadelesinde iyinin desteklenmesidir. Masallardaki rüyaların çoğu bu amaca hizmet eder. Uğradığı haksızlıkların giderilmesinde masal kahramanına rehberlik eden rüyalar, bir haksızlığı ortadan kaldırdıkları için sosyoloji bilimiyle irdelenerek “Rüyalar sosyal adaletin sağlanmasında zayıf olana yardım ederek dengeyi sağlarlar.” fikrini ortaya koyar. Hikâyelerde de rüyaların buna benzer toplumsal işlevleri vardır. Hikâyelerde aşk ve kahramanlık konuları işlenir. Rüyaların tamamına yakını aşk hikâyelerinde geçer. Aşk, toplumsal olmaktan çok bireysel bir olgu olsa da, Türk halk hikâyelerindeki aşklar, belirli kalıplar çerçevesinde yaşandığından bir kültür dairesi oluştururlar. Rüyaların bu kültür dairesinde önemli işlevleri vardır. Bu işlevler rüyaları kimlerin gördüğüne, rüyaların amaçlarına, görüldükleri mekânların özelliklerine, hangi statüdeki gençleri kavuşturduğuna, rüyalara kimlerin girdiğine göre çeşitlenir. Aşkın başlamasından âşıkların kavuşup mutlu olmalarına kadar geçen sürede rüyalar önemli görevler üstlenirler. Genç âşıkların rüyalarında bade içerek âşık olmaları rüyaların en yaygın işlevi ve motifidir. Rüyada âşık olma motifinde bazen güzel hayvanlara âşık olma da görülür. Rüyaların bazıları hikâye kahramanlarına bir müjde içerir. Kahramanlar gördükleri rüyalarda ileride kendilerini bekleyen tehlikelerden haberdar olurlar ve bu tehlikelerin üstesinden gelebilmek için rüyaların rehberliğine ihtiyaç hissederler. Hikâyelerdeki rüyalar bir kehanet içererek hikâye kahramanlarına gelecek hakkında bilgi verir. Rüyaların inandırıcılığının farkında olan hikâye kahramanları, çıkarları doğrultusunda rüya kurgulayabilirler. Halk hikâyelerinde rüyaların işlevleri şu başlıklar altında incelenebilir;

1. Aşk Rüyaları

Aşk, halk hikâyelerinde en çok işlenen konudur. Aşk uğruna katlanılan eziyet ve cefalar, halkın benliğinde derin izler bırakarak aşk hikâyelerinin nesilden nesile aktarılmasını sağlar. Halk içerisinde bu aşk maceralarına saygı gösterilir ve günlük hayatın içerisinde sürekli telmihte bulunulur. Zorlu maceralarla dolu aşk hikâyelerinde kahramanlar, çektikleri sıkıntılardan dolayı çoğu zaman kutsal kahraman olarak kabul edilmektedir. Halka göre âşıkların çektiği sıkıntıların bazıları onlara Allah'ın armağanıdır. Aşk, ilahi kaynaklı kabul edilir. Âşıklar, rüyalarında Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hızır, pir, derviş gibi kutsal kişilerin bade içirip sevgiliyi göstermeleriyle âşık olurlar. Bazı âşıkların nikâhları bizzat Hz. Muhammet tarafından rüyalarında kıyılır. Aşk uğruna çektikleri zorluklar, onları halkın gözünde kahramanlaştırır. Bu aşk maceraları, beşeri aşktan ilahi aşka geçişin bir basamağı olarak kabul edilir.

1.1.Bade İçerek Âşık Olma

Halk hikâyelerinde âşık olmanın en yaygın motifi rüyada bade içerek âşık olmaktır. Aşk konulu halk hikâyelerinin ve âşık biyografilerinin çoğunda rüyada veya gerçek hayatta bade içerek âşık olma motifine rastlanır. Bu çalışmada, saz şairlerinin biyografileri çerçevesinde gördükleri aşk rüyalarına yer verilmemiştir. İncelemeye esas alınan rüyalar, hikâye kahramanlarının gördüğü rüyalaradır. Çalışmanın tümü anlatmaya dayalı türlerde metne dayalı rüya incelemesi olduğundan, ferdi rüyalar yerine anlatmaya dayalı metinlerdeki “Kültür Örneği Rüyalar” incelenmiştir. Bade içerek âşık olma motifinde, hikâye kahramanı rüyada veya uyanırken pirlar tarafından ziyaret edilir ve bade içirilir. Çalışmada kahramanın sadece rüyada bade içmesi ve âşık olmasına örnek metinler incelenmiştir. Uyanırken bade içme ve âşık olma örnek metinler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

P. N. Boratav, rüyada âşık olma motifinin Hindistan’da, İran’da ve Yunanistan’da da kullanılan çok eski, uluslararası bir motif olduğunu, bu motifin bir içeceklerle birleşmesinin ve içeceğin ardından şairlik kudreti kazanmanın ise Türk halk hikâyelerine ait bir motif olduğunu belirtir (Boratav 2002: 22–23).

Rüya motifindeki en önemli ayrıntı badedir. Kültür tarihine bakıldığında “bade içmek”, bazı ilimlere vakıf olmanın ve olağanüstü özelliklere sahip olmanın yoludur. Aslında bir bardak şarabın kaynağı İran’ın efsanevi hükümdarı Cemşid kabul edilir. “Bade olgusu” zamanla tasavvuf edebiyatının önemli unsurlarından biri halini alır. Dinî ilme sahip olma olarak görülen badeye mutasavvıfların çoğu rağbet gösterirler. Derviş şairlerimiz; Barak Baba’nın “*Çün ol bâdeden içtik, mestolup hayran olduk*” ve Pir Sultan Abdal’ın “*Dost elinden dolu içmiş deliyim/Üstü kan köpüklü beşe seliyim*” mısralarında dile getirdikleri gibi aşk badesini içip mest olduklarını, gerçek dünyanın sırlarına ancak böylece eriştiklerini, aşk-ı ilahiye kavuştuklarını, hatta şiir yazmaya bu yüzden başladıklarını anlatırlar (Başgöz 1973: 73–74).

Bade, zaman içerisinde “dolu”, “şarab-ı aşk”, “aşk badesi”, “cam u muhabbet” gibi adlandırmalarla Halveti, Melami, Alevi, Bektaşî şairlerinin şiirlerinde ayine başlangıcın ifadesi olarak kullanılır (Günay 1999: 14). Alevi-Bektaşî kültürünün zamanla saz âşıkları ve ozanlar tarafından benimsenip korunması, “Bade Motifi”ni ayine başlangıç unsuru olmanın yanında “Âşık Edebiyatı”ndaki âşık olma ve şiir söyleyebilmenin yolu haline getirir.

Bir bardak şarap içmek, mukaddes bilgilerin nakledicisi olarak halk hikâyelerinin en önemli unsuru olarak kabul görür ve ilk başlarda İslamiyet’in şaraba düşmanlığına rağmen bir bardak şarabın rolü İslamiyet’in hükmü altında devam eder. Zamanla İslamiyet’in âşıklara uyguladığı baskı nedeniyle bir bardak şarap motifinin kaybolarak yerini bir demet güle veya benzerlerine bıraktığı olmuştur (Günay 1999: 16–17). Bu yüzden halkbiliminde “Bade” şarap gibi alkollü içki anlamına gelmez. Şerbet, su gibi içilecek bir şey olabileceği gibi elma, nar, ekmek üzüm gibi herhangi bir yiyecek de olabilir.

Halk hikâyelerindeki “Rüyada bade içerek âşık olmak ve eğitilmek”, bir şaman adayının şamanlığa giriş ayininde uyguladığı ve karşılaştığı mistik, dinî güçleri ilahlardan veya ruhlardan kazanmak, yeni bir hayata rüya vasıtasıyla ulaşmak, içten manevi olarak yanmak, vecit halinde bir süre kalmak, kan kaybetmek, yorgunluk, bir müzik aletini kullanmak gibi unsurların devamı niteliğindedir (Günay 1999: 13).

İlhan Başgöz, bade içerek âşık olma motifini “Düş Motifi Zinciri” olarak adlandırır. Makalesinde çeşitli örneklerini verdiği bu motifin aslında Asya Şamanlığının bir kalıntısı olduğunu, şamanların mesleğe giriş törenlerinin rolünü oynadığını, İslam tasavvufunun, bu Asya törenini Anadolu’ya aktardığını belirtir (Başgöz 1973: 80).

Umay Günay “Düş Motifi Zinciri”ni, “Kompleks Rüya Motifi” olarak adlandırır. Halk hikâyelerinde, hikâye kahramanını âşık olmaya ulaştıran rüya motifi, başka kültürlerde tek tek ortaya çıkarken âşık edebiyatında birbirinin içine girmiş olarak bir arada yaşatıldığından bu adlandırmayı yapar (Günay 1999: 90).

Umay Günay, âşık hikâye ve biyografilerinde hareketi sağlayan ve sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli rol oynayan kompleks rüya motiflerinin ortaya çıkışlarının, muhtevalarının ve sonuçlarının dört aşamadan oluşan ortak bir yapı olduğunu belirtir. Birinci devre “Hazırlık Devresi”dir. Bu devrede çocukluk ve gençlik çağının şartları veya karşılaşılan maddi manevi sıkıntılardan dolayı, kahraman kutsal, ıssız veya korku ve yalnızlık hisleri yaratacak bir yerde rüya görmeye sürüklenir ve uykuya dalar. İkinci devre rüyanın görüldüğü “Rüya Devresi”dir. Bu devrede âşık, uyku ile uyanıklık arasında bir rüya görür. Rüyasında kutsal kişilerle kutsal sayılan bir yerde karşılaşır. Bir pirin elinden bade içer. Pir, ona sevgiliyi veya resmini gösterir ve bilmesi gereken bilgileri öğretir. Bir mahlas vererek deyiş söylemesini ister. Üçüncü devre ise “Uyanış Devresi”dir. Bu aşamada gördüğü rüyanın etkisiyle kahraman endişeli bir şekilde kendi kendine uyanır ve saz ile başından geçenleri anlatır. Bazı hikâyelerde belli bir süre baygın olarak yatar ve ağzından burundan kanlı köpükler gelir ve birinin sazın tellerine dokunmasıyla uyanır. Son bölüm ise “İlk Deyiş Devresi”dir. Âşıklar uyanınca söyledikleri ilk deyişleri gördükleri rüyanın tasviridir (Günay 1999: 98). Bu kompleks rüya motifinin kaynağının, Türk halkının kültürel zemininde aranması gerektiğini ifade eder. Şamanlığa kabul merasiminin, hayalî roman motifine dönüşmesini açıklamakta Türk Halk hikâyelerinde kompleks rüya motifi değerli bir fırsattır. Bir adayın Şamanlığa kabul merasimi ile bir adayın sanatkar ve âşık olarak kompleks rüya motifi vasıtasıyla yeni bir hayata girişi arasında şaşırtıcı benzerlikler vardır (Günay 1999: 12). Anadolu’ya yerleşen Türkler kabul ettikleri yeni dinin etkisiyle bu motifi mistik düşünceler etrafında yeniden biçimlendirmişlerdir. Âşıklık geleneğinin beslendiği ozan-baksı geleneği ile tasavvuf düşüncesi, değişen ve gelişen şartlar altında daha da somutlaştırılarak “rüya-bade-pir” üçlüsü halinde karşımıza çıkar.

Badenin kahramana kazandırdığı özelliklerden en önemlisi kutsallıktır. Bunun hikâyenin olay örgüsüne önemli etkileri vardır. Âşık Garip, birçok zor durumdan kutsal kuvvetlerin yardımıyla kurtulur. Mesela, sevgilisinin düğününe son günde Hızır’ın atına binerek yetişir. Ağlamaktan kör olan annesinin gözleri, Hızır’ın atının ayağı altından alınan toprak sayesinde açılır (Türkmen 1995: 17). Bade içerek âşık olma motifi uluların elinden bade içme ve sevgilinin elinden bade içme olarak iki başlıkta incelenebilir.

1.1.1. Din Ulularının Elinden Bade İçerek Âşık Olma

Halk hikâyelerinde rüyada uluların elinden bade içerek âşık olma motifi ortak bir yapı içerisinde gerçekleşir. Rüyanın ortaya çıkabilmesi için maddi, manevi bir sıkıntı veya âşığın dua etmesi gerekir. Dudasına genellikle cevap verilir. Hz. Ali’nin, bir velinin, bir şehidin türbesi veya mezarında, herhangi bir mezarlıkta, bir

çeşme başında, bir ağaç altında, Murat Tepesi gibi kutsal mekânlarda uyurken, rüyasına Hz. Muhammet, Hz. Ali, Dört Halife, Hızır, pir, üçler, kırklar, nurani bir deriş, ihtiyar aksakallı bir adam gibi din uluları gelerek kendisine bade içirirler. Birinci bade Allah'ın aşkına, ikinci bade başta Hz. Muhammet ve Dört Halife olmak üzere On iki İmam, üçlerin, kırkların ve müminlerin aşkına, üçüncü bade ise âşık olacağı kızın aşkına içirilir. Daha sonra kızın sureti bir aynadan, din ulusunun koltuklarının altından veya iki parmağın arasından gösterilir. Birinci badenin Allah'ın, ikincisinin ise din ulularının aşkına içirilmesi, gerçek aşkın ilahi aşk; kul aşkının ise ilahi aşka ulaşmanın bir aşaması olduğuna işarettir. Daha sonra kızın ismi söylenip kızın nerede bulabileceği gösterilir. Bu kısım hikâyenin “giriş”i olarak kabul edilebilir. Sevgili genellikle uzak bir diyardadır. Oraya ne kadar sürede varacağı veya ne zaman kavuşacakları âşığa söylenir. Bazı hikâyelerde bu rüyanın aynısı aynı anda kıza da gösterilir ve kız da âşık olur. Uykudan belli bir süre uyanamayan âşık, badeyle birlikte normal kişilikten sanatçı kişiliğe ulaşmıştır. Uyandırılması için yanı başında saz çalınır. Telin sesini duyar duymaz uyanır ve sazı alarak çalmaya başlar. Âşık ve çevresindekiler için ilk olağanüstülük budur.

Âşığın yolculuğa çıkması ve yolculuktaki maceralar hikâyenin “gelişme” bölümünü oluşturur. Âşığın sevgiliye ulaşmak için birçok sıkıntıya katlanması gerekir. Bu yolculuk esnasında en büyük yardımcısı ona badeyi içiren din ulusudur. Rüya veya gerçek hayatta kendisine rehberlik ederek sıkıntıların üstesinden gelmesinde yardım edilir. Seyahat boyunca halktan da yardım alır.

Din ulusunun elinden rüyada bade içmek, olağanüstü özellikler kazanmak, aşk tılsımı simgesel olarak tanrı vergisidir (Önal 2009: 66). Bu tanrısal simgecilikten dolayı badeli âşıklar, “Hak Âşığı” olarak kabul edilirler. Rüyalarında kendilerine sunulan bade, sadece aşka kavuşmayı değil, normal kişilikten sanatçı kişiliğe sahip olmayı sağlar. İçirilen badenin din uluları tarafından ikram edilmesi, halkın içinde âşığın statüsünü artırır. Halkın, kahramanın seyahatinde tanık olduğu bütün olağanüstülükler “Hak Âşığı” olmasına bağlanır. “Hak Âşığı” olması, aşkı için birçok sıkıntıya katlanması hikâyenin diğer kahramanları ve hikâye dinleyicileri için âşığı “Model Kişilik” olarak kabul ettirir.

Rüyalar, hikâye kahramanlarının dualarına cevap verilmesi ve ödüllendirilmeleri için bir araçtır. Aile büyüklerini kaybettiği için zor durumda kalan, maddi sıkıntı çeken, arkadaşları tarafından horlanan, aile bireylerinden dayak yiyen, çevresi tarafından dışlanan veya anlaşılmayan, dualar eden hikâye kahramanına ulaşmanın en ulvi yolu, onu rüyasında ziyaret etmektir. Rüya trans bir hâldir. Şaman adayının eğitiminde rastlanan bu hâl esrime olarak kabul görür. Şamanın esrimesine benzer durumu âşık rüyada yaşar. Rüya, âşığın eğitiminin bir parçasıdır. Âşığın esrime hâli rüyada gerçekleşir. Rüya, âşığın belirli bir düzeyde eğitilebilmesinin ilk aşamasıdır. Rüyadan uyanışla beraber, eğitimin ilk verileri ortaya çıkmaya başlar. Uyanan âşık, sanatçı kimliğe erişmiştir.

“Rüyada bade içerek âşık olma” motifinde, halkın rüyalara yüklediği anlamlar, rüyalardan beklentileri ve oluşturdukları rüya ritüelleri tespit edilecek ve rüyaların işlevlerinden hareketle rüyaların bu beklentileri nasıl karşıladığı incelenecektir. Her rüya metni;

- i) Rüya Öncesi
- ii) Rüya

iii) Rüya Sonrası

formunda incelenecektir. ‘‘Rüya ncesi’’nde rüyayı gören kişinin cinsiyeti, statüsü, rüyayı nerede ve ne zaman gördüğü incelenecektir. Bu bölümde rüyanın görülmesi- nin nedeni tespit edilecektir. ‘‘Rüya ncesi’’ bölümü, rüyayı görenin rüyadan önceki sosyal durumunun tespiti açısından önemlidir.

‘‘Rüya’’ bölümü, rüya metninin verileceğ bölümdür. Bu bölümde rüyanın ierdiğ bulgular verilecektir. İlk olarak rüyaya kimin girdiğ tespit edilecektir. Rüyaya giren kişilere halkın bakış açısı rüyanın inandırıcılığnı artırır. Daha sonra rüyada gösterilen sevgilinin özellikleri ve statüsü verilecektir. Böylelikle rüyaların hangi statüdeki insanları bir araya getirdiğ tespit edilebilecektir. Rüyanın tezi ve amacı bu ölümde sorgulanacak ve ‘‘Rüya Sonrası’’ bölümde bu tezin gerçekleşip gerekleşmediğ görülecektir. Rüyada aşığa sunulan içecek veya yiyecekler tespit edilerek halkın bunlara bakışı incelenecektir. Bu bölümde son olarak sevgilinin aşığa nasıl gsterildiğ ve sevgilinin de benzer bir rüya görüp grmediğ incelenecektir. Hikâyede benzer rüyanın görülmemesi aşığın sevgiliye ulaşmasını zorlaştıran bir et- kendir.

‘‘Rüya Sonrası’’ bölüm sonuç bölümüdür. Bu bölümde ilk olarak aşığın rüyadan nasıl uyandığ ve bu uyanışlara halkın bakışı incelenecektir. Son olarak rüya- nın tezinin, işlevinin gerçekleşip gerekleşmediğ tespit edilecektir. Sonuç bölümü, **Rüya öncesindeki** aşığın, rüyadan sonra kendisinde ve hayatında oluşan değişimleri göstermesi bakımından önemlidir. Her hikâyenin tablosu yapılacak ve bölümün so- nunda tablolar birleştirilerek sosyolojik bulgular tespit edilerek kıyaslanacaktır.

1.1.1.1. Kurbanı ile Perizat Hanım Hikâyesi

Kurbanı ile Perizat Hanım hikâyesinde ağabeyinin zulümlerine daha fazla katlanamayan Kurbanı’nın mezarlıkta uyurken bir rüya gördüğü anlatılır. Rüyadan sonra hem Perizat Hanım’a aşık olur hem de sanatçılık vergisine sahip olur. Sanatçı olunca ağabeyinin ektirdiğ eziyetler biter.

i) Rya ncesi

Hikâyede, rüyayı sıradan biri olan Kurbanı grtr. Bu rüyayı görmesinin ne- deni ağabeyi tarafından uğradığı haksızlıktır. Kurbanı ile ağabeyi Deli Ahmet yemek yerken Deli Ahmet, Kurbanı’dan şarap ister. Kurbanı, şarap kalmadı deyince ağa- beyi onu dövmeye başlar. Bunun zerine Kurbanı ağlaya ağlaya şarap getirmeye gi- der. Ağabeyinin bu davranışlarına dayanamayan Kurbanı, ler Mezarı denilen yerde çeker Bulak adlı çeşmeden abdest alıp iki rekât namaz kılar. Daha sonra elle- rini kaldırıp bu beladan kurtulmak için dua eder. Abdestin alındığı çeker Bulak adlı eşme ve üçlerin mezarlığı kutsal mekânlardır. Toplum tarafından bu mekânlarda edilen duaların kabul olduğuna inanılır. Rüya öncesindeki zamanla rüyadaki zaman aynıdır.

ii) Rüya

Kurbanı ler mezarlığındaki çeker Bulak adlı çeşmenin başında uyuyaka- lır.

‘‘Erenler, pirlar bilperva başucuna kadem baştı. ‘‘Ey yavrum Kur- bani’’ diye hafıften bir sad geldi.’’ A gözlerini balam, dileğin kabul

oldu, bak ki dünya âleminde neler var. Kurbanî gözlerini açtı ki, önde üç tane derviş, arkasında kırk tane. Kırkının da başları yeşil, yüzleri nur. Kırklar dedi "Kırkımız kırk bâde vererek." Reisleri olan zatı muhterem dedi ki "Bu yavrumun hakkı üç bâdedir, kırk bâde versek mahşere kadar ayılmaz." Doldurdular bir tas, sahbâyı candan, safâsı benden, bir bîr-i zemzemden, beytil haremnden "Al yavrum şu aşkın badesidir." Aç arı bala sarılan gibi yavrucuk kadehin kulpuna sarıldı. "İçiyorsun ama kimin aşkına?" Eee, veren bilir, biz ne bilek. "On sekiz bin âlami kün aşkına halkeyleyen Perverdigâr aşkına." Bismillah ya Allah deyip Kurbanî birinci kadehi nûş eyledi. Üç yüz altmış damar, iki yüz kırk sekiz pare kemik birbirisi ile konuşmaya başladı. Yanıyorum diye bağırdı. İkinci pir ikinci kadehi uzattı; "Al balam, bunu içersen o ateş zail olur." "Baba bu kimin aşkına?" "Peygamber Aleyhis-selam, On İki İmamlar, on dört Mâsum-ı Pâk, on yedi Kemer-best, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar ve Gayb erenler aşkına" Bismillah deyip ikinci kadehi nûş eyledi. Güzel bir ferahlık girdi canına. O zaman dediler ki, "Balam hele gözlerindeki gaflet perdesini bir sil", karşısına bir endam aynası getirdiler. Kurbanî bir göz gezdirdi. Birdenbire bir saray, sarayın önünde bir bahçe. Bahçenin içerisinde kırk tane kız. Kırk kızın içinde bir kız. Kız deyip geçme bir huri sıfat. Gel beni gör, derdimden öl diyor. Kız da gözünü buna dikmiş, bu da gözünü kıza. Pirin birisi o kızın bir elinden, öteki öbür elinden tuttu, kızın bir eline verdiler aşkın badesini. Kız yavaş yavaş uzattı aşkın badesini. "Al Âşık Kurbanî, bundan sonra âşık olacaksın. Bana derler Gence Hanı Ziyat Han'ın bacısı Perüzat Hanım. Levh ü kalem seni bana, beni sana çalmıştır. Kurbanî "Vay adına kurban olduğum" deyip kadehle birlikte kızı da kucaklamak istedi. Kurbanî sıçradı ki kızın kemerinden sarıla. Ayıldı ki mezar taşının birini kucaklamış." (Başgöz 1973: 71-72)

Rüyada Kurbanî'nin ettiği duaya cevap verilir. Rüya kadrosunda üç derviş, onların arkasında Kırklar, Kurbanî ve aynadan görüntüsü gösterilen Perizat Hanım vardır. Rüyanın mekânı Kurbanî'nin uyuyakaldığı yerdir. Rüyada Kurbanî'ye sunulan bade rüyanın amacına ulaşması için önemlidir. Kurbanî'ye âşıklık ve sanatkârlık kazandıracak badenin özellikleri rüyada Kurbanî'ye hissettirilir ve anlatılır. Bade kutsallık kazandırılarak, Zemzem'le eş tutulur. Çok güçlü etkileri olan badenin kararında içilmemesi durumunda âşık, daldığı uykudan uyanamayacaktır. Badeyi içen âşığın içi yanmaya başlar, damarları ve kemikleri coşar. İç yangınının geçmesi için hemen ikinci badeyi ister. Fakat badenin diğer bir özelliği ise bir içme adabı gerektirmesidir. İlk bade Allah'ın, ikinci bade Hz. Muhammet, On İki İmam, Üçler, Beşler ve Kırkların, üçüncü bade ise resmi gösterilecek sevgilinin aşkına içilir. Kurbanî üçüncü kadehi üçlerin verdiği sevgilinin elinden içer. Bu sıralama âşığın statüsünü değiştirecek ve onu Hak âşığı kılacaktır.

iii) Rüya Sonrası

Kurbani rüyayı gördüğü yerde altı gün baygın yatar. Annesi tarafından eve getirilir. Bir türlü uyandırılmaz. Annesinin çaldığı sazın sesini duyunca gözlerini açar. Sazı onun elinden alır ve usta âşık gibi çalmaya başlar.

Kurbani ile Perizat Hanım hikâyesinde rüya motifi bir sıkıntıyla başlamıştır. Ağabeyinin eziyetlerinden bıkan Kurbani, dua ederek sıkıntılarından kurtulmayı ister. Mezarın başında uyurken, rüyasına pirler gelerek ona üç bade içirirler. Uyandı-ğında aşk hastalığına yakalanmış usta bir saz şairi olur. Saz çalabilme kabiliyetine sahip olması rüyanın işlevini tamamladığının işaretidir. Kurbani'nin duasının kabul olduğunun işareti budur. Rüyadan sonra ağabeyinin eziyetlerine katlanmak zorunda kalmayacaktır. Rüyanın sonucu; Kurbani'nin hem statüsünün değişmesi hem de Perizat Hanım'a âşık olmasıdır.

1.1.1.2. Mahmut ile Nigâr Hanım Hikâyesi

Halk hikâyelerinde rüyada bade içerek âşık olma motifinde, badeyi verenler, nasıl içilmesi gerektiğini de söylerler. Rüya Sonrasında âşığın bayılıp, kendinden geçerek ağzının köpürmesine neden olan şey, içtiği bade ve rüyada gördükleridir. İçilen bade çok kuvvetli bir iksirdir. Temkinli içmek gerekir. Yukarıdaki *Kurbani hikâyesinde*, rüyada pirler kendi aralarında konuşurlarken "Kurbani'ye kırk bade çok gelir, bir daha ayılamaz, buna üç bade yeterli." şeklindeki, sözleri buna işarettir. Bu yüzden sunulacak üç badenin nasıl ve kimlerin aşkına içileceği âşığa bildirilir. *Mahmut ile Nigâr Hanım hikâyesinin* Sivas varyantında da Mahmut'a badeyi nasıl içece-ği söylenir.

Hikâye, çocuğu olmayan Hurşit adlı bir hükümdarın pirin verdiği elmayla iki çocuk sahibi olmasıyla başlar. Pir, çocuklar yedi yaşına geldiklerinde güzel olana Mahmut; çirkin olana Kamber adını koyar. Pir, Kamber'i yanında götürür. On ya-şında iken babaları ölünce Mahmut çok üzülür. Babasının öldüğü odadan çıkmaz. Bir gün yine o odadayken rüyasında Pirler onu ziyaret ederler. Pirler, Nigâr'ı göste-rip bade sunarlar. Rüyadan uyanan Mahmut, Nigâr'ın aşkıyla hastalanır. Mahmut, babasının parasını dalkavuklara kaptırınca oradan uzaklaşmaya ve Nigâr'ı bulmaya karar verir. Ormanda, Pirin götürdüğü kardeşi Kamberle karşılaşır. Beraber Nigâr'ın olduğu sarayı bulurlar. Nigâr'ın babasıyla mücadele ederler. Baba, en sonunda Mah-mut ile Nigâr'ı bir sandığı koyarak nehre atar. Kamber, kardeşi Mahmut ve Nigâr'ı kurtarır ve evlendirir (Kaya 1987: 49-57).

i) Rüya Öncesi

Mahmut, babası Hurşit öldükten sonra uzun süren bir yas tutar. Babasının öldüğü odaya kendisi dışında kimsenin girmesine izin vermez. Bu durum rüyaya ha-zırlık aşamasıdır. Rüyayı bir gece vakti, babasının öldüğü odada görür.

ii) Rüya

"Üçler, beşler ve kırklardan bir pir, elinde bir bardak suyla Mah-mut'un yanına gelir. "Baban öleli kırk gün oldu. Hasret yüreğini yaktı. Bu suyu onun için getirdim ki, belki sakinleşirsin. Bu sudan iç de gön-lün bir serinlesin oğlum." der. Mahmut, tam suyu içeceği zaman Pir, bu suyu içmenin bir şartı, kanunu olduğunu söyler. "Oğlum, bunu seni,

*beni ve on sekiz bin âlemi yaratan aşkına diyerek iç bakayım." Mahmut denileni yapar. Pir, bardağı bir daha doldurur. "Bunu da üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına iç." der. Mahmut, ikinci kadehi de söylendiği gibi içer. İhtiyar adam kadehi bir daha doldurur. "Bunu da Mısır'da Eset Paşa'nın kızı Telli Nigâr Hanım'ın aşkına diyerek iç." Mahmut denileni yapar. Pir; "İki parmağımı açacağım. Arasından bak. Nigâr Hanımı sana canlı olarak göstereceğim." der. Mahmut, iki parmağın-
dan arasından bakınca Nigâr Hanım'ı görür. Uzun bir süre rüyadan uyanamaz. Aynı rüya aynı anda Nigâr'a da gösterilir." (Kaya 1993: 84-89)*

Mahmut ile Nigâr Hanım hikâyesinde Mahmut'un rüyayı görmesi için gerekli olan durum babasının ölümünden dolayı tuttuğu kırk günlük yastır. Türk kültüründeki kırk günlük yas motifi bu hikâyenin önemli motiflerindendir. Kırk günlük yasin bitiminde rüya görülür. Mahmut rüya aracılığıyla kırk günlük yası bitirir. Rüyanın kadrosunda üçler, beşler ve kırklardan bir pir ile daha sonra gösterilen Nigâr Hanım vardır. Nigâr Hanım bir paşanın kızıdır. Rüyaya giren pir, Mahmut'a su verip babasının ölümünden dolayı gönlünü rahatlatmak ve onu Nigâr Hanım'a âşık etmeyi amaçlamaktadır. Mahmut, sıkıntısının giderilmesi için verilen suyu hemen içmek istese de pir bu suyu içmenin kuralları olduğunu söyler. Verdiği kadehlerin ilkinin Allah aşkına, ikincisinin üçler, beşler, kırklar aşkına, üçüncüsünü ise Nigâr Hanım'ın aşkına içirir. Pir, Nigâr Hanım'ı iki parmağının arasından Mahmut'a gösterir.

iii) Rüya Sonrası

Mahmut uzun bir baygınlık süreci geçirir. Rüya amacına ulaşır. Rüyanın sonucunda Mahmut, babasının ölüm acısından kurtulur ve Nigâr Hanım'a âşık olur. Aynı rüyayı Nigâr Hanım da gördüğünden bu rüyalar, statüleri aynı olan gençleri birbirine bağlar. Mahmut, rüyadan sonra Nigâr Hanım'ı bulmak için seyahate çıkar.

1.1.1.3. İrfânî Hoca ile Türkmen Kızı Hikâyesi

Hikâyelerde din ulularının, rüyada âşıkla konuşmaları belirli bir kalıp çerçevesinde gerçekleşir. Önce âşığın ismi sorularak teyit edilir. Daha sonra çok uzaklardan kendisine bir hediye getirildiği söylenir. Âşıklar hediyein içeriğine göre hareket ederler. İlk bade sunulur. Âşık ilk badeyle "Yandım" diye bağırmaya başlar. İçindeki yangının sönmesi için diğer badeler içirilir. Daha sonra iki parmağın arasından veya koltuk altından kız ve kızın yaşadığı yer gösterilir. Âşığa; "Uzat elini kızı kucakla." denilir. Âşığın uzanmasıyla beraber rüya sona erer. İrfânî Hoca ile Türkmen kızı hikâyesi bu yapı çerçevesinde şekillenir.

Hikâyede aldığı eğitimden dolayı İrfânî Hoca unvanıyla anılan Süleyman adlı birinin, rüyada Türkmen kızına âşık edilmesi ve Türkmen kızına ulaşabilme çabaları anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Süleyman iyi bir eğitim alıp kendini geliştirdiğinden İrfânî mahlasıyla tanınmaktadır. Toplum içinde iyi bir statüye sahiptir. İrfânî'nin gördüğü rüyanın hazırlık aşaması temiz bir ailenin çocuğu olması ve iyi bir eğitimle kendisini geliştirmesidir. Bu özelliklerinden dolayı rüyada kendisine bir hediye vermek amaçlanır. Rüyayı gündüz vakti yeşil bir yamaçta görür.

ii) Rüya

İrfânî Hoca, rüyasında;

“İki derviş görür. Yeşil bir yamaçta duruyorlar:

— Selamünaleyküm yavrum!

— Ve aleykümselam derviş babalar!

— Yavrum, senin adın İrfânî mi?

— Evet!

— Eee yavrum! Biz çok uzak yoldan geldik. Sen, çok asil, çok temiz bir ailenin, helal süt emmiş insanısın. Yavrum, sana bir hediyemiz var. Bu hediyeyi acaba kabul eder misin?

— Derviş baba! Ben çok okudum. Hediyeğiniz eğer Kur'an ise, eğer kitapsa ben onu alıp kabul ediyorum. Ama içinde yanlış bir şey varsa onu kabul etmem mümkün değildir.

— Yok yavrum! Biz sana şöyle bir tuhveyi, armağanı getirmişiz. Bu, kudret cemidir. Bunun içindeki badeden, böyle birkaç yudum iç!

İrfânî Hoca, kibleye döndü. Elini göğsüne koydu:

— Ya Allah, ya bismillah! Deyip badeden öyle birkaç yudum içtiği zaman, vücudunda bir aşk ateşi yanmaya başladı.

Dervişler sordular:

— Yavrum ne oldu?

— Aman derviş baba, yandım! Dedi.

— Yanmazsın yavrum! Bak, şu iki parmağımızın arasından! Ne görüyorsun?

İrfânî Hoca dedi ki:

— Derviş Baba, uzun ince bir yol görüyorum. Her tarafı yemyeşil! Ağaçlar var, yamaçlar var, çayırlar var, yaylalar var!

— Hah! O yaylanın içerisine iyice, dikkatli bak!

İrfânî Hoca, şöyle bir baktı ki, peh ocağın batmasın! Bir nazenin sultan! Yanındaki kızlarla beraber, çiçeklerin arasından koyun sağmak-tan geliyor.

Derviş dedi ki:

— Yavrum, işte bu kız senin sevgilin olacaktır. Ama kavuşur musun, kavuşmaz mısın, o senin alın yazındır! Haydi, elini uzat, belki tutacak-sın!

İrfânî Hoca elini uzattığında Derviş yok olur. İrfânî Hoca'yı bulduklarında ağızından kanlı köpükler çıkmaktadır.”(Türkmen, Taşlıova, vd. 2008: 186–187)

Rüyanın amacı İrfânî'yi ödüllendirmektir. Kendisine bir hediye getirildiği söylenir. Hediye görünürde “Kudret Cemi” olarak bildirilse de, asıl hediye badenin içilmesiyle sahip olunacak aşktır. Rüya kadrosunda iki derviş ve Türkmen kızı vardır. Dervişlerin görüldüğü yer yeşil bir yamaçtır. İrfânî'nin uyuyakalıp rüyayı gördüğü mekân ile rüyadaki mekân örtüşmektedir. Yamacın yeşil olması başta Hızır olmak üzere diğer din ulularının dolaştıkları yerleri hatırlatır. Dervişler, İrfânî'ye bir hediyeleri olduğunu söylediklerinde İrfânî, Kuran dışında hediye kabul etmeyeceğini söyler. Kudret ceminin kutsallığı belirtildikten sonra bir yudum içer ve içi yanmaya başlar. Dervişler iki parmaklarının arasından Türkmen kızını gösterirler.

İrfânî'nin ödülü kendisi kadar temiz bir ailenin kızı olan Türkmen Kızı'dır. Türkmen Kızı çiftçilik yapan bir ailenin kızıdır. Yanındaki kızlarla beraber koyun sağmaktan gelmektedir.

iii) Rüya Sonrası

İrfani Hoca'ya kızın ismi söylenmez. İrfânî'yi bulduklarında ağzından kanlı köpükler gelmektedir. Rüyanın sonucunda çevresi tarafından sevilen İrfânî, ömrünün sonuna kadar mesut yaşayacağı Türkmen kızına âşık edilir. Statüleri ve aile özellikleri benzer olan İrfânî ile Türkmen kızı birbirlerine rüya yoluyla âşık edilirler. İrfânî, rüyadan sonra kızı bulabilmek için yolculuğa çıkar ve böylelikle rüyanın işlevi gerçekleşmiş olur.

1.1.1.4. Süleyman ve Gülistan Hikâyesi

Hikâyede fakir bir çoban olan Süleyman'ın aşkı için mücadelesi anlatılır. Süleyman, Bayburt'ta yaşayan bir çobandır. Çobanlığını yaptığı ağalardan birinin kızına rüyada içtiği bade sonrasında âşık olur. Uykudan uyanır ve Gülistan'a kavuşmak için uğraşır. Hikâyenin sonunda farklı statülerden olan iki âşık evlenir.

i) Rüya Öncesi

Süleyman, çobanlığını yaptığı Ziya Ağa'nın evinde bir müddet kalmak zorunda kalır. Orda kaldığı zaman Gülistan'ı görür. Farklı bir gece Süleyman kendi evindeyken bir rüya görür.

ii) Rüya

Gecenin bir zamanında, rüyasında;

"Bir baktı ki, nurani bir derviş:

—Selam yavrum!

—Ve aleyküselam

—Kalk yavrum, senin adın ne?

—Benim adım Süleyman!

—Çoban Süleyman mı?

—Evet

—Çoban Süleyman, sana bir yer göstereceğim.

—Buyurun, dedi.

—Bak iki parmağımın arasından ne görüyorsun?

—Allah Allah! Burası bizim Bayburt'taki Ziya Ağa'nın hanesi. Dere köyündeki Ziya Ağa'nın evi.

—Yavrum bir bak ne görüyorsun içerde?

Süleyman evden içeri girdi, baktı ki; "Her taraf benim gördüğüm evin içi, benim kaldığım ev"

—Gir sağ taraftaki odaya. Başını uzat!

Başını uzatıp baktı ki, ne baksın! Ziya Ağa'nın kızı Gülistan Hanım yataklar içerisinde. Ayva gibi sararmış, solmuş, zayıflamış, perişan, gözleri yaşlı. Nurani derviş dedi ki:

—Eee yavrum! Allah'ın kudret kalemidir. Allah bu kızı sana yazmış. Sen bu kızı bu vaziyette koyarsan senin işin rast gitmez. Yavrum bunu sana âşık ediyoruz, seni de buna âşık ediyoruz.

Çıkarttı, şöyle kudret ceminden Süleyman'a bir kadeh sundu.

—Yavrum, hele bak, sizin hanın duvarları da pekiyi değil, dedi. Süleyman başını kaldırıp hanın duvarlarına bakıp geri döndü ki, ne derviş var ne de hiçbir şey var. ” (Türkmen, Taşlıova, vd. 2008: 355–356)

Rüyanın amacı statüleri birbirinden farklı olan iki genci birbirine âşık etmektir. Çoban Süleyman ile Ziya Ağa’nın kızı Gülistan rüyada sunulan badeyle âşık olacaklardır. Rüyanın kadrosunda bir derviş ile Gülistan vardır. Rüyada halk hikâyelerinin aksine önce sevgili gösterilir, ardından “Kudret cemi” olarak adlandırılan bade sunularak iki genç arasındaki aşk başlatılır. Süleyman’ın rüyayı gördüğü yer ile rüyadaki mekân birbirinden farklıdır. Sevgilinin gösterildiği mekân, Süleyman’ın daha önce misafir olduğu evdir. Gülistan aşk hastalığına yakalanmış, yatakta uyumaktadır. Derviş, Süleyman’a Gülistan’ın onun kısmeti olduğunu söyler.

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın sonrasında Çoban Süleyman uyanır ve Gülistan’a kavuşmak için Dere köyüne gider. Rüyanın işlevi gerçekleşir ve statüleri farklı olan gençler birbirine âşık olur. Çoban Süleyman rüyanın sonucunda sanatçı kimliğe sahip olmaz. Sadece Gülistan’a âşık olur. Gülistan da böylelikle aşk hastalığından kurtulur. Gülistan da benzer bir rüyayı görmüştür.

1.1.1.5. Âşık Garip Hikâyesi

Halk hikâyelerinin bazılarında pirlar, badeyi âşığa sevgilinin elinden verirler. Âşık uyanır uyanmaz ilk şiirini de söyler. *Âşık Garip hikâyesinin Destân-ı Hikâyet-i Maksud* varyantında Âşık Garip, rüyadan uyanır uyanmaz ilk şiirini söyler.

Âşık Garip hikâyesi, Anadolu ve Azerbaycan’da çok yaygın bir halk hikâyesidir. Hikâyede Âşık Garip ile Tiflisli Şah Sanem’in aşkları anlatılır. Âşık Garip, babasının mirasını tükettikten sonra bir gece rüyasında ihtiyar bir derviş görür. Dervişin içirdiği badeyle Şah Sanem’e âşık olur. Âşık Garip, elinde sazıyla Şah Sanemi aramak üzere yollara düşer. Tiflis’te kızı bulur, babasından ister. Baba, kırk kese altın vermesini şart koşar. Âşık Garip, parayı sağlamak için yine yollara düşer, Halep’e gider. Bu arada, Şah Sanem nişanlanır. Âşık Garip bunu duyunca yine yollara düşer. İhtiyar dervişin yardımıyla Tiflis’e ulaşır; düğünde çaldığı sazla kendini tanıtır ve Şah Sanemle evlenir.

i) Rüya Öncesi

Hikâyenin varyantında Âşık Garip’in adı Maksut’tur. Maksut, babasından kalan bütün mal varlığını meyhanede sarhoş arkadaşlarıyla beraber bitirir. Birçok işe girer fakat başarılı olamaz. En son bir kahvede âşıkların yanında onlara hizmet etmek için işe girer. Bir Berat gecesinde arkadaşları onu bir kahveye davet ederler. Saz çalmasını isterler. Bilmediğini söyleyince de âşıkların yanında çalıştığı halde saz çalmayı bilmediği için kendisiyle alay ederler. Maksut evine döner. Abdest alıp yatısı namazını kıldıktan sonra şair olabilmek için Allah’a yalvarır. Arkadaşlarının alay etmesi ve ettiği dua rüyanın hazırlık aşamasını oluşturur. Maksut, başlangıçta zengin bir beyin oğlu olsa da rüyayı gördüğü zaman maddi açıdan sıkıntıda olduğu bir dönemdir. Rüyanın görülme zamanı Berat gecesı yatısı namazı sonrasındır. Kutsal bir gecede yatısı namazı sonrasında edilen dua rüyanın görülmesini sağlar.

ii) Rüya

Uykuya daldığında rüyasında;

“Kulağına biri seslenir. “Aç oğlum gözünü, ne görüp ne seyr etsen gerek dedi. Oğlan gözünü açıp baktı ki karşısında bir murani ihtiyar pir, bir elinde bir nevcivan, oğlana dedi, “İç oğlum bu civanın elinden bu doluyu Cenab-ı mevlâ sizi birbirinize kısmet eyledi. Bir zaman gurbetlik çekilir amma ber-murat olursunuz ve bu tası yarın koynunda bu-lursun. Bir zaman çal çağır şair ol, gönlünü eyle, sazın üstüne saz, sözün üstüne söz gelmesin” dedi. Oğlan dedi, “Baba gerçek amma bu nevcivan hangi bahçenin gülüdür ve adına kim derler, ne diyardan gelir?” dedi, ihtiyar dedi; “Oğlum buna Tiflis’te Hoca Sinan’ın kızı Şah Senem dirler” dedi. Oğlan kızın elinden alıp içti. Aynı rüyayı aynı anda Şah Senem’e gösterirler. Oğlan sabah kalktığına koynunda bir altın tas bulur” (Türkmen 1995:123–125)

Rüyanın amacı, Maksut’a bade sunarak onu hem saz âşığı yapmak hem de Şah Senem’e âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda ihtiyar bir pir ve Şah Senem vardır. İhtiyar pir Şah Senem’i yanında getirmiştir. Maksut, ihtiyar pirin getirdiği “Dolu”yu Şah Senem’in elinden içer. Şah Senem, Tiflis’teki bir hocanın kızıdır. Statü bakımından Maksut’tan üstündür. Maksut’a bir tas verilir. Tastan içeceği doluyla saz âşığı olacağı müjdelendir. Aynı rüya Şah Senem’e de gösterilir. Maksut’un rüyayı gördüğü mekân ile rüyadaki mekân aynıdır.

iii) Rüya Sonrası

Maksut sabah uyandığında rüyasında gösterilen tası koynunda bulur. Tastan su içince şiir söylemeye başlar. Söylediği ilk şiirde, Berat gecesi ettiği ve kabul olan duadan, erenlerin sırtından, kendisine içirilen doludan, dolunun kendisine kazandırdığı İlahi aşktan ve Şah Senem’in aşkından bahseder. Bu şiir onun artık “Hak Âşığı” olduğunu gösterir. Rüyanın işlevi gerçekleşir ve Maksut rüyada bade içerek kelimenin iki anlamıyla da âşık olur. Maksut’un statüsü değişir ve sanatçı kimliğe sahip olur.

1.1.1.6. Âşık Garip Hikâyesi (Varyant)

Âşık Garip hikâyesinin başka bir varyantında Âşık Garip, kendisine sunulan badenin haram olduğunu düşünerek öncelikle içmek istemez. Badeyi sunan kişi bunun farklı olduğunu söyledikten sonra Garip, badeyi içer. Hikâyenin varyantında babasının mirasını sahtekârlara yediren Garip, dertlenip ağladığı bir gün rüyasında;

“ Murtaza Ali(Hz. Ali) ’yi gördü. Rüyada kendisine içmesi için bade verir. Garip, bu badenin haram olduğunu ve bu badeyi içenlerin daha önce muratlarına erişemediklerini söyler. Hz. Ali bunun farklı olduğunu söyleyerek Garip’e üç bade içirir ve ne gördüğünü sorar. Garip, bahçenin içinde bir kız gördüğünü söyler. Hz. Ali, kızın Şah Senem olduğunu ve kısmetinin bu kız olduğunu söyler. ” (Türkmen 1995: 258)

Âşık Garip, babasının mirasını sahtekârlara kaptırdığı için sıkıntı içerisinde. Bu sıkıntının giderilmesi için rüyaya Hz. Ali girer. Garip, babasının parasını içki sofralarında kaybettiğinden ve içki haram olduğundan öncelikle badeyi içmez. Hz. Ali’nin badenin farklı olduğunu söylemesiyle Garip badeyi içer. Badenin içil-

mesiyle beraber saz şairi olan Garip, geçimini sağlayabilecektir. Âşık Garip ile Senem hikâyesinin başka bir varyantında da Garip bir gece rüyasında kırklar sohbetine katılır. Hz. Muhammet'in elinden aşk şarabını içer. Kırklar, Şah Senem ile Garibi nişanlarlar (İnayet 1995: 171).

1.1.1.7. Bağdat Hanım ile Hafız Hikâyesi

Din ulularının elinden bade içerek âşık olma motifinde, iki sevgili aynı anda rüyada bade içip âşık olsalar da genellikle erkek kahramanın rüyası ayrıntılarıyla anlatılırken, kadın kahramanın ise sadece benzer bir rüya gördüğü belirtilir ama rüyanın ayrıntılarına yer verilmez. *Bağdat Hanım ile Hafız hikâyesinde* ise tersi bir durum vardır. Hikâyede kadın kahraman Bağdat Hanım'ın rüyası daha ayrıntılı anlatılır.

Bağdat, herkes tarafından sevilen Reşit adındaki bir ağanın kızıdır. Hafız ise Mahmut adındaki bir adamın oğludur. Mahmut, kızının birini Reşit Ağa'nın bir akrabasına verir. Düğün esansında, herkesin övdüğü Hafız'ı gören Reşit Ağa, Hafız'ı çok beğenir. Buna şahit olan Bağdat Hanım da Hafız'ı çok beğenir. Gece rüyasında din ulularının elinden bade içerek Hafız'a âşık olur. Bağdat'ı, o sırada akrabaları Osman ister. Bunu duyan Mahmut da Bağdat'ı kızı Hafız'a ister. İki talip arasında zorda kalan Reşit, kızı Bağdat'ın fikrini sorar. Bağdat Hafız'ı ister. Düğün gününe kadar iki âşık bir nehrin iki kıyısından karşılıklı ateş yakarak haberleşirler. Hafız, her gece yanan ateşe doğru yüzer. Bir gece Bağdat'la evlenemediği için kızgın olan Osman'ın annesi, ateşin yerini değiştirince Hafız boğulur. Bağdat Hanım da, mezarın başında ölür (Alper 2006: 37-40).

i) Rüya Öncesi

Bağdat Hanım, akrabasının düğününde gördüğü Hafız'ı çok beğenir ve o gece kendi evinde bir rüya görür.

ii) Rüya

Rüyasında;

"Kapı vurulur. Buyurun der. Odaya üç nurani derviş girer. Dervişler dediler ki:

—Kızım biz garip dervişleriz. Çok uzak yoldan geldik. Kalk, üzerine elbiselerini giy! Sana birkaç sözümüz var!

Bağdat Hanım, kalktı. Elbiselerini giydi. Onların önünde el pençe durdu:

—Buyurun Baba! Dedi.

—Yavrum, biz üç bin yıllık yoldan geliyoruz! Yavrum, biz sana bir armağan getirdik. Bu armağanı sana verip gideceğiz. Aç şu bohçanın içerisini.

Bohçayı açtı ki, içerisinde şöyle bir tas, gümüş bir tas.

—Yavrum, bu tasın içini bir suyla doldurup sana vereceğiz! Buna aşk badesi derler. Bunun içtikten sonra, Cenabıallah sana aşk ilhamı verecektir. Haa, badeyi ikinci defa içtikten sonra da sana bir yer göstereceğiz. Oraya iyice, dikkatle bak ki; senin kaderin; alın yazın, hayatın oradadır.

Bağdat Hanım, dervişlerin doldurduğu tasta:

—Peki derviş baba, Bismillahirrahmanirrahim! Deyip kudret cemini, badesini içtikten sonra, 366 damar, 144 parça kemiği od tutup yanmaya başladı.

Derviş dedi ki:

—Bak yavrum! Şu iki parmağının arasında ne görüyorsun?

Bağdat Hanım, şöyle bir baktı ki:

—Allah Allah! Burası Çıldır Gölü'nün karşısındaki, babamın konağının karşısındaki köy!

—Ha yavrum! Oraya iyice bak! Orda bir yiğit göreceksin!

Bağdat Hanım, şöyle bir baktı ki, ne baksın? Ocağın batmasın yiğit.

Başını yastığa koymuş, derin bir düşünce içerisinde. Derviş:

—Yavrum, o yiğide derler Hafız! Seni ona âşık ettik, şimdi gidiyoruz onu da sana âşık edeceğiz! Bundan sonrasını biz biliriz, sen bilmezsin! Hele yukarıya bak, ne görüyorsun? Dedi. Bağdat Hanım başını yukarıya kaldırdı. Aşağıya eğdiği zaman baktı ki, ne dervişler var ne de hiçbir şey! (Türkmen, Taşlıova, vd. 2008: 250–251)

Rüyanın amacı statüleri farklı olan iki genci birbirine âşık etmektir. Rüyaıyı gören Bağdat Hanım bir beyin kızırken Hafız sıradan biridir. Rüya kadrosunda üç nurani derviş ve Hafız vardır. Rüyadaki mekân Bağdat Hanım'ın evi ve Hafız'ın olduğu Çıldır Gölü'nün karşısındaki köydür. Bağdat Hanım'a rüyada gümüş bir tas içinde iki kadeh kudret cemi sunulur. Bağdat Hanım, içtiği badeyle beraber 366 damar ve 144 kemiğinin yanmaya başladığını söyler. Halk hikâyelerinde rüyadaki motiflerden biri de budur. Daha sonra derviş iki parmağının arasından Hafız'ı Bağdat Hanım'a gösterir ve kendisini bu delikanlıya âşık ettiğini söyler.

iii) Rüya Sonrası

Bağdat Hanım rüyanın ardından ilk şiirini söyler. Hikâyede rüyanın işlevi gerçekleşir ve Bağdat Hanım şiir söyleyebilme kabiliyeti kazanır. Hafız'a âşık olur. İki âşık evlilik hayali kursa da, kavuşamazlar.

1.1.1.8. Latif Şah Hikâyesi

Kadınların rüya görmesine bir örnek de *Latif Şah hikâyesinde* vardır. Hikâyede anlatıldığına göre Gamsız Şah, çocuğu olmadığı için çok üzülmemektedir. Veziriyle beraberken bir derviş çocuğunun olması için bir elma verir. Bir zaman sonra bir çocuk doğar. Beş yaşında isim verileceği zaman elmayı veren derviş gelir ve ismini Latif Şah Koyar. Latif Şah, on sekiz yaşına kadar iyi bir eğitim alır. Daha sonra ava merak saran Latif Şah, avda vakit geçirirken eşkıyalarla arkadaş olur ve namı herkes tarafından duyulur. Latif Şah'ın namını duyan Hindistan Şahı'nın kızı Latif Şah'ı rüyasında görerek âşık olur ve onu görmeye gider. Latif Şah, Mihriban'ı görünce o da âşık olur. Latif Şah, kızın peşinden Hindistan'a gider. Kızı bir başkası da istemektedir. Latif Şah girdiği mücadelede Esfendiyar denilen adamı yener. Latif Şah, geri dönüş yolunda esir düşse de bu mücadeleden de galip ayrılır ve Mihriban ile evlenir (Gültekin 2004: 23–40).

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı gören Telli Mihriban'dır. Telli Mihriban rüyayı Hindistan'daki evinde görür. Rüyanın belirli bir hazırlık aşaması yoktur.

ii) Rüya

“Hızır gelir. Önce Allah aşkına, sonra kırkların, pirlerin ve ahir zaman peygamberinin aşkına, en sonda da Yemen Şahı’nın oğlu Latif Şah’ın aşkına bade sunar. Hızır, parmaklarını ayna eyleyip kızı oğlana, oğlana da kıza gösterir.” (Gültekin 2004: 26)

Rüyanın amacı Hindistan Şahı’nın kızı Telli Mihriban ile Yemen Şahı’nın oğlu Latif Şah’ı birbirine âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda Hızır, Telli Mihriban ve Latif Şah vardır. Hızır, Mihriban’a sunduğu üç badenin ilkinin Allah’ın, ikincisini Hz. Muhammet’in ve üçüncüsünü de Latif Şah’ın aşkına içirir. Böylelikle bu hikâyede de İlahi aşkın önemi âşıklara hissettirilir. Hızır parmaklarını ayna yapıp Latif Şah ve Telli Mihriban’ı birbirlerine gösterir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın işlevi gerçekleşir ve statüleri aynı olan gençler içtikleri badeyle birbirlerine âşık olurlar.

1.1.1.9. Latif Şah Hikâyesi (Varyant)

Latif Şah hikâyesinin Azeri varyantında rüya motifinin ayrıntıları yoktur. Diğer varyanttan farklı olarak bu varyantta rüyayı Latif Şah görür. Latif Şah bir gün rüyasında;

“Bir derviş görür. Derviş ona aşk badesini içirir. Ona Hindistan şahının kızı Mihriban Sultan’ı gösterir. Senin kısmetin budur. Bunu sana veriyorum der. Aynı anda Mihriban da benzer rüya görür.” (Aslan 1992: 344)

Rüyanın kadrosunda bir derviş ve Mihriban Sultan vardır. Diğer varyantta Mihriban Sultan’ın rüyasına Hızır girer. Latif Şah’a aşk badesi içirilir ve Mihriban Sultan gösterilir. Diğer varyantta Mihriban Sultan’a üç bade içirilir. Kısmetinin Mihriban olduğu söylenir. Aynı rüyayı Mihriban Sultan da görür. Rüyanın sonucunda Latif Şah ve Mihriban Sultan birbirlerine âşık olurlar. *Latif Şah hikâyesinin* iki varyantında da rüyaya hazırlık, rüyaların görülme zamanı ve rüyadan uyanış hakkında bilgi yoktur.

1.1.1.10. Nevruz Bey Hikâyesi

Nevruz Bey hikâyesi, Türk kültürünün önemli hikâyelerindendir. Bu hikâyede de rüyayla âşık olma motifi yer alır.

i) Rüya Öncesi

Rüyayı bir beyin oğlu olan Nevruz Bey görür. Nevruz Bey, sevilen ve dinine bağlı bir beydir.

ii) Rüya

“Bir nurani derviş görür. Derviş, Nevruz Bey’e içmesi için bade uzatır. Nevruz Bey, şarabın haram olduğunu söyler. Derviş, bunun o badelerden olmadığını, Yusuf ve Züleyha’yı kavuşturan bade olduğunu söyler. Bunun üzerine Nevruz Bey, badeyi içer. Derviş, iki parmağının arasından bir şehirdeki sarayı ve içindeki güzel kıızı gösterir. Şehrin Mısır; kızın ise Mısır padişahı Celal Şah’ın kızı Gandab Hanım olduğunu söyler ve gözden kaybolur. Sabahleyin kimse onu uyandıramaz. Güngörmüş biri; “Dokunmayın, on bir gün sonra uyanacak.” der.

Nevruz Bey, söylendiği gibi on bir gün sonra uyanır ve hemen bir saz ister.” (Duymaz 1996: 68–69)

Rüyanın amacı Nevruz Bey’e sanatçı kimlik kazandırmak ve onu Mısır padişahının kızı Gandab Hanım’a âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda nurani bir derviş ve Gandab Hanım vardır. Rüyanın ilk mekânı Nevruz Bey’in rüyayı gördüğü yer; ikinci mekânı ise kızın yaşadığı Mısır’dır. Nevruz Bey, kendisine sunulan badeyi şarap zannedip içmek istemez. Nurani derviş badenin Yusuf ve Züleyha’yı birleştiren badenin benzeri olduğunu söyler. Burada Kuran’daki Yusuf ve Züleyha kıssası hatırlatılarak badenin helal olduğu söylenir. Nevruz Bey, badeyi içtikten sonra derviş ona iki parmağının arasından Gandab Hanım’ı gösterir ve gençler arasındaki aşkı başlatır.

iii) Rüya Sonrası

Nevruz Bey, rüyanın ve badenin etkisinde olduğundan uyandırılmaz. “Güngörmüş” kişinin belirttiği on bir günlük mühlet dolunca uyanır ve hemen bir saz isteyerek rüyada edindiği sanatı etrafındakilere göstermeye başlar. Nevruz Bey ile Gandab Hanım’ın statüleri aynıdır. Rüyanın sonunda Nevruz Bey’in saz çalmaya başlaması ve Gandab Hanım’ı bulmak için Mısır’a seyahate çıkması rüyanın işlevinin gerçekleştiğinin işaretidir.

1.1.1.11. Tufarganlı Abbas Hikâyesi

Hikâyede Tufarganlı Abbas’ın babasının vasiyetini yerine getirmedeği gün, gördüğü rüya ile Peri Hanım’a âşık edilmesi ve kavuşabilmek için çıktığı yolculuktaki maceraları anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı gören Tufarganlı Abbas’tır. Abbas, babasının ölümüyle iyice üzülmüştür. Babasının vasiyeti üzerine her Cuma, babasının mezarının başında Kuran okur. Bir Cuma günü arkadaşlarının ziyafet davetini geri çeviremez ve babasının mezarını ziyaret etmeyi ihmal eder. Annesi bu duruma çok kızar. Bunun üzerine gecenin bir vakti mezarlığa gider. Görevini yerine getirmek için gecenin bir vakti mezarlığa gitmesi, rüyanın hazırlık aşamasıdır. Abbas, sıradan biridir. Din uluları tarafından seçilmesinin nedeni dinî kabulleri olması ve babası için mezarlıkta Kuran okumasıdır. Rüyanın görüldüğü yer mezarlıktır.

ii) Rüya

Kuran okurken uykusu gelir ve uyur. Rüyasında;

“Nurani bir derviş görür. Derviş, elindeki kadehi Abbas’a uzatır. Abbas:

—Baba, bunu az evvel gahvede benim arkadaşlar da bana ısrar eyledi. Ben içmedim. Biz İslam evladınız. Bu bizim neslimize haramdır. Ben bunu içmeyeceğim der.

Bunun üzerine derviş:

—Hayır evladım. Yanlış düşünüyorsun. Bu ondan değil. Bu arşı alandan, beş bin senelik yoldan sana Hak Teâlâ tarafından gönderilen bir hediyedir. Onu içen kimse on iki ilimden bahseder, on iki tarıkata yol açar. Bunu içen kimse âşık olur.

Bunun üzerine Abbas, badeyi içmeyi kabul eder. İlk kadehi Allah aşkına, ikinci kadehi Hz. Muhammet aşkına ve üçüncü kadehi Tebriz şehrindeki Peri Hanım'ın aşkına içirir. Daha sonra iki parmağının arasından Tebriz Şehrindeki mavi bir konaktaki kızı gösterir. "İşte âşık olduğun Peri Hanım budur. Kıza ulaşmak için bir aylık yolculuğun var" der.

Rüyadan uyanamayan Abbas'ın ağzından köpükler gelmeye başlar. Baygın yatar. Annesi bir hoca bulur. Hoca, sazın teline dokunur dokunmaz Abbas uyanır. O sazı çalmayı ancak ben bilirim der ve çalmaya başlar." (Türkmen, Cemiloğlu 2009b: 91-95)

Rüyanın amacı, Abbas'ı güzel ahlakından dolayı ödüllendirmektir. Bu yüzden saz şairi yapılı ve Peri Hanım'a âşık edilir. Rüyanın kadrosunda nurani bir derviş ve Peri Hanım vardır. Abbas, sunulan badeyi içmek istemeyince derviş, badenin ona Allah'ın bir hediyesi olduğunu ve beş bin yıllık yoldan gönderildiğini söyler. Ayrıca badeyi içen kişi on iki ilmi ve tarikatı öğrenip ilim irfan sahibi olacaktır. Badeyi içen kişinin âşık olacağı bildirilir. İlk badenin Allah; ikinci badenin Hz. Muhammet ve üçüncü badenin ise Peri Hanım'ın aşkına içilecek olması, âşık olmanın İlahi aşkla başlayacağını gösterir. Derviş iki parmağının arasından Peri Hanım'ı gösterir. Peri Hanım bir beyin kızıdır. Abbas ile Peri Hanım'ın statüleri aynı değildir. Peri Hanım'a ulaşmak için bir aylık bir yolculuğunun olduğu bildirilir.

iii) Rüya Sonrası

Gördüğü rüyanın etkisiyle baygın yatan Abbas'ın ağzından köpükler gelmeye başlar. Annesinin bulduğu hoca, hastalığın ne olduğunu anlar ve sazını çalmaya başlar. Abbas, sazın tellerine dokunulduğu gibi uyanır ve saz çalmaya başlar. Rüyanın amacı işlevine uygun şekilde gerçekleşir. Abbas, saz şairi yapılarak ve âşık edilerek ödüllendirilir.

1.1.1.12. Salman Bey ile Turnatel Hanım Hikâyesi

Çin'deki Alhan adındaki hükümdarın Salman Bey isminde bir oğlu vardır. Salman Bey, rüyasında içtiği badeyle Turnatel Hanım'a âşık olur. Turnatel Hanım da aynı gece benzer bir rüya görür ve aşk hastalığına yakalanır. Kız bir türlü iyileşmeyince, babası onu Salman Bey'in yanına gönderir. Salman Bey de Turnatel hanımı bulmak için yola çıkmıştır. Salman Bey, yolda Turnatel Hanım olduğunu sandığı başka bir kadına âşık olur. Kadınlı nişanlı olduğu hâlde onunla evlenir. Bir müddet sonra nişanlısının saldırmasıyla kadın ölür. Bu arada Turnatel Hanım, Salman Bey'i bulmuş ve olanları öğrenmiştir. Turnatel Hanım, ölen kadının elbiselerini giyerek mezarda beklemeye başlar. Salman Bey, mezarda dua etmeye gelince gördüğü kişinin Turnatel Hanım olduğunu anlar. İki âşık evlenirler (Ensar 1992: 350-405)

Salman Bey ile Turnatel Hanım hikâyesinde Salman Bey'in rüyası ona âşıklık kazandırır. Bu hikâyede derviş, badeyi "Kudret cemi" ve "Hakikat Badesi" olarak adlandırır. *Tufarganlı Abbas hikâyesinde* olduğu gibi bu badeyi içenin ilme sahip olacağı söylenir. Rüyanın başında Salman Bey badeyi içmek istemez. Badenin haram olduğu düşüncesiyle içilmemesi, âşıkların rüyayı görmeden evvel de dinlerine bağlı tipler olduğunu gösterir. Bu dindarlık, dua ile birleştiğinde Allah'tan yardım gecikmez. Din ulularının rüyada bade içirdikleri kişiler bu açıdan bakıldığında seçilmiş kişilerdir.

i) Rüya Öncesi

Rüyaı Salman Bey görür. Salman Bey bir beyin oğludur. Rüyaı bir Cuma gecesi, kendi evinde yattığı yerde görür. Güzel ahlakı için ödüllendirilecek olması rüyaya hazırlıktır.

ii) Rüya

“Nurani derviş bir elinde kadeh bir elinde bade Salman Bey’in başucunda durur. Kibleye döner, salât ve selam getirmeye başlar. Derviş kudret cemini Salman Bey’e uzatır. Salman Bey; “Ey derviş baba, biz ehli İslam evladınız. Bu badenin bir damlası bile haramdır.” der. Bunun üzerine derviş; “Bu bade senin bildiğin badelerden değil. Bu bade öyle bir badedir ki yedi kat göğün kubbesinden, arşı alanın penahından, üç bin beş yüz senelik yoldan senin için bir hediye niteliğindedir. Buna hakikat badesi derler. Bunu içen ilmi hikmetten ders alıp, on iki tarikata yol gösterir. Bu badeyi önce Allah aşkına, ikinci badeyi iki cihanın güneşi Muhammet peygamber ve diğer peygamberler aşkına, üçüncüsünü de Haveran ülkesinin Hatem şehrinde yaşayan şahın kızı Dürretel Hanım’ın aşkına içeceksin. Salman Bey içtikten sonra titremeye ve kendini Nuh tufanındaymış gibi hissetmeye başlar. Derviş ona bir ayna gösterir. Salman Bey aynada Hatem şehrinde bir gül bahçesi görür. Bahçede çok süslü bir saray görür. Sarayın penceresinde Dürretel Hanım’ı görür, ona âşık olur. Aynı rüyayı Dürretel Hanım’da görür.” (Aslan 1992: 417–419)

Rüyanın amacı güzel ahlaklı Salman Bey’i ödüllendirmektir. Rüyadaki mekân yine rüyanın görüldüğü yer olan Salman Bey’in evidir. Rüyadaki ikinci mekân Dürretel Hanım’ın yaşadığı Hatem şehrindeki saraydır. Rüyanın kadrosunda nurani bir derviş ve Dürretel Hanım vardır. Dürretel Hanım bir aynadan gösterilmektedir. Salman Bey, kudret cemini haram olduğu için içmek istemez. Derviş, badenin yedi kat gökten üç bin beş yüz senelik yoldan geldiğini, içenin ilim sahibi olacağını söyleyerek badenin kutsallığını artırır. Badenin ilki Allah’ın, ikincisi Hz. Muhammet ve diğer peygamberlerin üçüncüsü de Dürretel Hanım’ın aşkına sunulur. Salman Bey, badeyi içtikten sonra kendini Nuh Tufanı’ndaymış gibi hisseder. Dürretel Hanım’ı aynadan görür. Dürretel Hanım bir padişahın kızıdır ve aynı rüya kendisine de gösterilmiştir.

iii) Rüya Sonrası

Salman Bey, rüyada içtiği badeyle aşk hastalığına tutulur, rüyadan uyanır uyanmaz Hatem şehrine Dürretel Hanım’ı bulmaya gider. Rüyanın görülmeden evvelki tezi, Salman Bey’in seyahate çıkmasıyla gerçekleşmiş olur. Salman Bey “iyi bir kul” olduğundan ödüllendirilir ve bir padişahın kızına âşık olur. Hikâyenin sonunda âşıklar birleşecektir.

1.1.1.13. Bedri Sinan ile Mahperi

Halk hikâyelerinde âşıkların ettiği dualar kabul olur. *Bedri Sinan ile Mahperi hikâyesinde*, Bedri Sinan ettiği duadan sonra bade içeceği rüyayı görür. Hikâyede Bedri Sinan’ın duası üzerine rüyasında bade içerek Mahperi’ye âşık olması ve birçok ülkeyi aşarak Mahperi’ye kavuşması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı Bedri Sinan görür. Bedri Sinan ailesiyle yaşayan sıradan biridir. Anne ve babasına çok düşkündür. Anne ve babasına sevgi ve saygısı, “Ey benim Rabbim, bana öyle bir aile nasip et ki anamın babamın emrini yerine getirsin!” şeklinde dualarına yansır. Bu dua rüyanın hazırlık aşamasıdır. Anne ve babasına bağlılığından dolayı rüyada bade içirilerek duasında istediği gibi bir eşe sahip olacaktır. Bedri Sinan birbirine bağlı iki rüyayı gece vakti görür.

ii) Rüya

“Rüyasında yaşlı bir adam; “Ey yavrum, senin bu nezaketli düşüncene karşılık Allah’tan şöyle bir hediye nasip oluyor. Sana bir âşıklık nasip edeceğiz. Çok cefa çekeceksin ama kıymetli bir aileye düş olacaksın.” der. Bedri Sinan, birden uyanır ve şaşırır. Bir zaman sonra bir rüya daha görür. Aynı yaşlı adam:

—Evladım, biz sana âşıklık veriyoruz. Al şu badeyi iç. Allah’ın, kırkların aşkına iç der.

Bedri Sinan çok korkar ve bu badenin haram olduğunu söyler. Yaşlı adam, bunun bildiği badelerden olmadığını söyler. Bunun üzerine Bedri Sinan, badeyi içer. O anda yaşlı adam buna Maksut Bey’in kızı Mahperi’yi gösterirler.” (Türkmen, Cemiloğlu 2009a: 73–75)

Rüyanın amacı, ailesine verdiği değerden dolayı Bedri Sinan’ı ödüllendirip onu istediği gibi bir kıza âşık etmektir. İlk rüyanın kadrosunda sadece yaşlı adam; ikinci rüyada yaşlı adamla beraber Mahperi vardır. Bedri Sinan’a bir kadeh bade içirilir. Badeden sonra duasını ettiği Mahperi, kendisine gösterilir.

iii) Rüya Sonrası

Hikâyede ettiği dua beğenilince ödüllendirilen Bedri Sinan, rüyasında bade içerek, duasında istediği gibi anne ve babasına bakacak olan Mahperi’ye âşık edilir.

1.1.1.14. Hurşit ile Mahmihi Hikâyesi

Hikâyelerin çoğunda din uluları kahramanların rüyalarına kahramanların uyudukları yerde girerler. Kahraman mezarlıkta uyuyorsa rüyada pirlar mezarlıkta ziyaret eder. *Hurşit ile Mahmihi hikâyesinde* ise Hurşit, pirların yanına kendisi gider.

Hikâyede, Hurşit Konya’daki hükümdarın oğlu; Mahmihi ise Türkmen Beyi’nin kızıdır. Mahmihi, babasının yeğeni Karahan ile evlendirilecektir. Hurşit, avdayken elinden kaçırdığı doğanını Mahmihi’nin çadırında bulur. Mahmihi’yi ilk defa gören Hurşit, Mahmihi’ye âşık olur. Hurşit, aşk hastalığına yakalanınca babası, Mahmihi’yi Türkmen Beyi’nden ister. Türkmen Beyi, Mahmihi’yi verir. Daha önce kızını kardeşi Karahan’a da vermiş olan Türkmen Beyi çaresiz kalınca göç eder. Hurşit, Mahmihi’nin peşinden gider. Karahan ile Mahmihi’nin düğününe yetişen Hurşit, yapılan yarışmaları kazansa da, Karahan’ın ihanetiyle Mahmihi’yi haramiler kaçıır. Hurşit, Mahmihi’nin peşinden gitse de haramiler tarafından asılır. Mahmihi üzüntüsünden kalbine hançer saplar (Sakaoğlu, Duymaz 1996).

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı Hurşit görür. Güzelliğiyle gururlanır ve hiçbir kızı beğenmez. Güzelliğine çok güvenip hiçbir kızı beğenmeme rüyanın hazırlık aşamasıdır. Rüyayı Murat Tepesi adlı yerde gündüz vakti görür. Murat Tepesi, dileklerin kabul olduğuna inanılan bir yerdir. Hurşit bu tepede bir dilekte bulunmaz. Kimseyi beğenmediğinden dolayı Murat Tepesi'nde uyuyakalır ve aşk rüyasını görür.

ii) Rüya

“Rüyasında Murat Tepesi adlı yerde kırkların zikirlerine şahit olur. Onlara selam verir. Kırklar, selamına karşılık verip; “Sen güzelliğinle gururlanmışsın, bunu da mı beğenmezsin?” diyerek Mahmihi'nin tasvirini oğlana gösterirler. Kızı görünce aklı başından gider. Kırklar, kızın aşkına diyerek bir kadeh âb-ı hayat verip aklını başına getirirler. Ağlamaya başlayınca da “Ağlama oğul, biz bu kızı sana uygun gördük. Senin nasibindir. Yedi ay tamam olduğunda kavuşursun. Ama sakın bizim ile görüştiğünü, kızı sana gösterdiğimizi kimseye söyleme.” derler. Uyanınca kızın derdinden hasta düşer. Günlerce kızı arar ama rüyada söylendiği gibi yedi ay beklemek zorundadır.” (Sakaoğlu, Duymaz 1996: 92)

Hikâyede rüyanın amacı, kibirlenerek kimseyi beğenmeyen Hurşit'i, Mahmihi'ye âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda Kırklar ve Mahmihi vardır. Mahmihi benzer bir rüya görmez. Rüyadaki mekân, Hurşit'in rüyadan önce uyuyakaldığı Murat Tepesi'dir. Tepenin ismi rüyada görüleceklerin veya dileklerin gerçekleşeceğine işarettir. Hurşit'in din ulularıyla tanışması, diğer hikâyelerin aksine din ulularını kendisinin ziyaret etmesiyle gerçekleşir. Kırklar Murat Tepesi'nde zikir halindeyken onları ziyaret eder. *Hurşit ile Mahmihi hikâyesinde* de *Süleyman ile Gülistan hikâyesinde* olduğu gibi sevgili gösterildikten sonra bade içirilmektedir. Bu durum diğer hikâyelerden ayrılan bir özelliktir. Rüya Kırklar, sundukları badeye “Âb-ı Hayat” derler. Kavuşmanın yedi ay sonra gerçekleşeceğini bildirirler.

iii) Rüya Sonrası

Bu hikâyede rüyanın görülmesinin nedeni Hurşit'in kimseyi beğenmemesidir. Rüyanın tezi, Mahmihi'nin çok güzel olduğu ve Hurşit'in ona âşık olacağıdır. Rüyanın işlevi gerçekleşir. Hurşit içtiği badeyle âşık olur. Hurşit, Mahmihi'yi aylarca arasa da rüyada işaret edildiği gibi yedi ay sonra kavuşur.

Hurşit ile Mahmeri hikâyesinin bir varyantında, Mahmeri Hurşit'e nişanlanacağı kız olarak gösterilir. Hurşit rüyayı yine “Murat Tepesi” adlı yerde görür. Bir gece Hurşit'in rüyasına;

“Kırklar girer. Murat Tepe'de kırklar ona bade içirip Mahmeri'yi gösterirler. “İşte nişanlın bu. Yedi buçuk yıl sonra buraya, ceylan yayasına gelecek. Bekle ama hiç kimseye söyleme.” derler (Şenesen 2009: 374).

Hikâyenin sonunda Hurşit, helallisini bulur.

1.1.1.15. Kerem ile Ash Hikâyesi

Aslı ile Kerem hikâyesinde aşk temi, Kerem'in Aslı'yı gerçek hayatta görüp daha sonra rüyasında aşk dolusu içmesiyle başlar. Adil Şah ve hazinedarı Keşiş'in çocukları yoktur. Dost olan babaların çocuk sahibi olmaları bir dervişin, eşleriyle yemek şartıyla verdiği bir elmayla mümkün olur. Derviş, doğacak çocukların birbirleriyle evlendirilmeleri gerektiğini söyler. Adil Şah'ın, Ahmet Mirza adında oğlu, Keşiş'in ise Kara Sultan adında kızı olur. Çocuklar doğduktan sonra keşiş, bu evliliğin gerçekleşmemesi için ailesiyle beraber saraydan uzaklaşır. Bir gün ava çıkan Ahmet Mirza, av dönüşünde uyuyakalır. Rüyasında bade içer ve sevgili gösterilir. Sevgiliyi bulmaya gurbete çıkan Ahmet Mirza, bir av sırasında şahininin peşinden bir bahçeye girince rüyadaki sevgiliyi görür. Buradaki konuşmalarında birbirlerine Kerem ve Aslı mahlaslarını verirler. Kerem bu görüşmeden sonra hastalanınca Adil Şah, Keşiş'ten Aslı'yı istese de, Keşiş o gece Aslı'yı ve ailesini alarak tekrar göç eder. Aslı'nın peşinden Hoy, Gence, Van, Tiflis, Ahlat, Muş, Erzurum, Oltu, Tercan, Erzincan, Ürgüp ve Sivas giden Kerem, Aslı'yı bulamaz. Bu yolculuklarında geyiklerle, kuru kafayla konuşarak Hak Aşığı olduğunu ispat eden Kerem, bütün yolculuklarında din ulularının yardımını alır. Kayseri'de Keşiş'in evini öğrenir ve dış çek-tirme bahanesiyle eve gider. Aslı onu tanısa da yüz vermez. Kerem, bunun üzerine Aslı'nın da âşık olması için dua eder. Beraber kaçmaya karar verseler de aynı gün yakalanırlar. Kerem, Paşa'ya Hak Aşığı olduğunu ispatlayınca Paşa, Keşiş'i çağırarak Aslı'yı Kerem'e vermesini tembihler. Keşiş o gece yine ailesini alıp göç eder. Halep'teki Paşa âşıklara yardım ederek onları evlendirir. Kerem, gerdek gecesi Keşiş'in hazırladığı elbisenin düğmelerini açamayınca derinden bir ah çeker ve ağzından çıkan alevle tutuşur. Kerem'in küllerini saçıyla temizlemek isteyen Aslı'da tutuşarak yanar (Duymaz 2001).

i) Rüya Öncesi

Kerem bir gün Aslı'yı görür, aklı başından gider, düşer ve bayılır. Rühayı Aslı'yı gördüğü bahçede görür. Rüyanın hazırlık aşaması Kerem ile Aslı'nın farklı dinlerden olması ve Kerem'in Aslı'yı gerçek hayatta gördüğü âşık olmasıdır.

ii) Rüya

Rüyasında kırkların sofrasında dolu içer. Rüyasındaki derviş, Aslı'nın artık onun kismetini olduğunu söyler. Derviş, Aslı'nın onun nasibi olduğunu söylese de Aslı, Kerem'in "Yarabbi, aşkımın dört bölüğünden birini ona da ver." şeklindeki duasından sonra âşık olur (Elçin 2000: 12).

Rüyanın amacı, farklı dinlerden oldukları için evlendirilmeleri engellenen âşıklara bade içirerek yardımcı olmaktır. Kerem içtiği badeden sonra sürekli dervişlerin, Hızır'ın yardımlarını alacaktır.

iii) Rüya Sonrası

Kerem, rüyasında içtiği badeyle Hak âşığı olur. Hikâyenin tümünde din ulularının koruması altındadır. Sıkıştığı zamanlarda din uluları yardımına koşarlar. Farklı dinlerden gençlere rüyada bade içirerek âşık etme, ilahi aşkın ve kul aşkının dinlerden önce geldiğinin işaretidir.

1.1.1.16. Asuman ile Zeycan Hikâyesi

Asuman ile Zeycan hikâyesinde, Kerem ile Aslı hikâyesinde olduğu gibi aileler gençlerin kavuşmasına izin vermez. Uzun zaman çocukları olmayan bir bey ve kâhyası, dervişin verdiği elma sayesinde birer çocuğa sahip olurlar. Erkeğe Asuman, kıza ise Zeycan adı verilir. Aynı okulda eğitimlerine veren iki genç birbirlerine âşık olurlar. Asuman, Zeycan'ı babasından istese de alamaz. Bunun üzerine Allah'a dua eden Asuman, rüyasında bade içer ve saz âşığı olur. Zeycan ailesiyle beraber oradan göçer. Peşlerinden giden Asuman, aileyi bulur. Asuman ile Zeycan burada atışır. Zeycan'ın babası bey, kızını yine vermez. Asuman geri döner ve durumu ailesine anlatır. Tekrar gurbete çıkan Asuman birçok defa ölümden Hızır sayesinde kurtulur. En sonunda da Erzurum Paşası'nın fermanıyla iki âşık evlenir.

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı Asuman görür. Asuman, Zeycan'a âşıktır. Asuman, Zeycan'ı istese de, Zeycan'ın babası vermez. Asuman bir gün yatsı namazını kıldıktan sonra "İlahi, sen bilirsin benim hâlimi, âşıklık isterim." şeklinde dua eder ve uyur. Bu dua, rüyanın hazırlık aşamasını oluşturur.

ii) Rüya

"Bir çalılığın içinde kırk pirin Kuran okuduklarını görür. Kırk pir Âsumân'a derdini sorarlar. Âşıklık istediğini söyler. Kırklar, hemen bir kadeh aşk şarabı doldurup verirler. Âsumân uyanır uyanmaz bir saz alıp bir şiir söyler." (Kaya, Koz 2000: 27)

Rüyanın amacı Asuman'a sanatçı kimlik kazandırmaktır. Bu rüyada aşk temi, saz şairi olmakla sınırlıdır. Asuman ile Zeycan'ın aşkı rüyadan önce başlamıştır. Rüyanın kadrosunda Kırk pir vardır. Kırklar Asuman'a derdini sorarlar. Âşıklık isteyince kendisine bir aşk şarabı sunarlar.

iii) Rüya Sonrası

Asuman ile Zeycan hikâyesinde rüya bir dua neticesinde görülür. Zeycan'ı babasından alamayan Asuman dua ederek kelimenin iki anlamıyla da âşıklık ister. Kırkların sunduğu şarapla arzusuna rüyada kavuşur. Uyandığında geçimini sağlayabilecek bir işe sahip olur.

1.1.1.17. Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi

Duasında âşıklık talep ettiği için rüyada bade içerek sanatçı kimliğe sahip olan kahramanlardan biri de Ercişli Emrah'tır. *Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyesi*, Emrah'nın babası Âşık Ahmet'in sürgün edilmesiyle başlar. Âşık Ahmet, Erciş'e gelerek sanatını devam ettirir. Emrah babasının sazını çalmak isterken tellerini koparır. Babasının tokat atması üzerine dua eden Emrah'a, rüyasında bade içirilir. Aynı badeden Selvihan'a da sunulur. Badeyle usta bir saz şairi olan Emrah, babasıyla atışarak onu yener. Selvihan ile Emrah gizli gizli görüşürler. Bir sefer dönüşü Şahoğlu Şah Abbas, Selvi'ye âşık olur ve onu kaçıır. Emrah, Selvihan'ı çok arasa da ancak yedi yıl sonra Şahoğlu Şah Abbas ile düğününün otuz dokuzuncu gününde bulur. Selvihan'ı görebilmek için Selvihan ile amca çocukları olduğunu söyler. Şahoğlu Şah Abbas, buna inanır fakat âşıkların sarılmalarını görünce gerçeği anlar. Emrah'tan Hak Âşığı olduğunu ispatlamasını ister. Emrah bazı denemeleri geçtikten

sonra Selvihan'la evlenmesine izin verilir. Geri dönüş yolunda Selvihan'ın ağabeyleri onu kaçırmazlar. Selvihan'a bir vezirin çocuğu âşık olur. Selvihan, vezirin çocuğunu yedi yıl kilim örme bahanesiyle oylar. Bu arada Selatin Peri adında bir kız Emrah'a âşık olur. Emrah, yedi yıllık mühlet dolup Selvihan vezirin çocuğuyla evlenmek üzereyken onu bulur sarayına girer. Vezirin oğlu Emrah'ı öldürmek istese de, Şahoğlu Şah Abbas'ın yardımı gecikmez. Emrah hem Selvihan ile hem de Selatin Peri ile evlenir (Bali 1973)

i) Rüya Öncesi

Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyesinde, rüyayı gören Emrah'tır. Emrah, babasının sazının tellerini kopardığı için babasından dayak yer. Bunun üzerine;

“—Ey yeri göğü yaratan, sen babama bir dilim aşk verdin, bana on mislini ver. Babam beni dövdü, babamdır, döver. Beni o mecliste mahcup ettiyse, bana öyle bir aşk ver ki ben de babamı o mecliste mahcup edeyim.” şeklinde dua eder ve uyur. Babasından dayak yemesi ve ettiği dua rüyanın hazırlık aşamasıdır. Rüyayı evinde gece vakti görür.

ii) Rüya

“Üç pir gelir. Ona üç tane bade verirler. Birini Allah'ın aşkına, birini hazreti peygamberin aşkına birini de Ercişli Miroğlu Ahmet Bey'in kızı Selvi Han'ın aşkına içirirler. Emrah'a kızın tasvirini gösterirler. Emrah ağzı, burnu köpük içerisinde öylece kalır.” (Yılmaz 2011: II, 358)

Rüyanın amacı Emrah'a âşıklık kazandırarak babasının gözünde değerini arttırmak ve onu Selvihan'a âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda üç pir ve daha sonra tasviri gösterilen Selvihan vardır. Selvihan bir beyin kızıdır. Rüyanın mekânı rüyanın da görüldüğü Emrah'ın evidir. Emrah'a ilki Allah'ın, ikincisi Hz. Muhammet'in ve üçüncüsü de Selvihan'ın aşkına olmak üzere üç kadeh bade içirilir.

iii) Rüya Sonrası

Rüya, Ercişli Emrah gibi haksızlığa uğrayan ve iyi niyetle dua eden kahramanların dualarına cevap vermek için bir araçtır. Ercişli Emrah, babasını saz meclisinde mahcup edebilmek için saz şairi olmayı dilemiş olsa da hem âşık hem de saz âşığı olmuştur.

1.1.1.18. Dallıhan ile Nazanı Sultan Hikâyesi

Murathan ile Nazanı Sultan hikâyesinde, Murat Han'ın rüya görmesi katıldığı bir saz meclisi sonrasındır. Dallıhan ile Nazanı Sultan'ın çocukları yoktur. Yaşlı bir kadının yol göstermesi ve müjdelemesiyle bir çocukları olur. Yaşlı kadın adını Murathan Koyar. Murathan on sekiz yaşına kadar bir saz şairi tarafından yetiştirilir. Bir gece rüyasında bade içerek Halep'teki hanın kızı Nazanı Sultan'a âşık olur. Onu yetiştiren âşıkla Halep'e kızı almaya gider. Halep Han'ı bunları hapse attırır. Bunu duyan Nazanı Sultan hastalanır ve saçları dökülür. Bunun üzerine Halep Hanı, Murathan'ı hapisten çıkartır. İran'a geri dönen Murathan, babası Dallıhan'ı alarak Halep'e kızı almaya giderler. İki âşık için uzun bir düğün yapılır (Yılmaz 2011: II, 263-274).

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı Dallıhan'ın oğlu Murathan görür. Murathan bir beyin oğludur. Bir gece bir saz meclisine katılır. Meclisteki saz âşıkları gibi saz çalmayı arzular. Bu arzusu rüyanın hazırlık aşamasıdır. Rüyayı kendi evinde gece yatarken görür.

ii) Rüya

“Yaşlı bir baba görür. Yaşlı baba, Allah aşkına, Hz. Muhammet aşkına ve Halep'teki Nasır Han'ın kızı Nazlı Sultan'ın aşkına bade içirir. Daha sonra kızın oturduğu saray gösterilir. Sarayın saçaklarında kızı görür. Sabah Murat Han'ı kimse uyandıramaz. Bunun üzerine gece katıldığı saz meclisindeki Âşık Kenan çağrılır. Âşık Kenan, sazının tellerine vurunca Murat Han uyanır. Annesinin etraftakilerin şaşkın bakışları ve soruları arasında ilk şiirini söyler. Âşık Kenan'ın sazıyla eşlik etmesini ister.” (Yılmaz 2011: II, 263–264)

Rüyanın amacı Murathan'ın arzuladığı gibi onu bir saz âşığı yapmaktır. Rüyanın kadrosunda yaşlı bir baba ve bir hanın kızı Nazlı Sultan vardır. Murathan'a üç bade içirilir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın sonunda Murathan'ı kimse uykudan uyandıramaz. Gece katıldığı saz meclisinden birinin sazının tellerine dokunmasıyla Murathan uyanır. Uyanır uyanmaz âşıklık yeteneği kazandığının işareti olan ilk şiirini söyler. Rüyanın işlevi gerçekleşmiştir. Murathan hem arzuladığı gibi bir saz âşığı hem de Nazlı Sultan'ın âşığı olur.

1.1.1.19. Timur Han ile Maya Sultan Hikâyesi

Halk hikâyelerinin bazılarında rüyada âşık olma motifi ayrıntılarıyla yer almaz. *Timur Han ile Maya Sultan hikâyesinde* rüyaya hazırlık ile ilgili ayrıntı yoktur. Timur Han ile Maya Sultan'ın otuz iki yaşına kadar çocukları olmaz. Maya Sultan'a rüyasında, Hızır bir çocuk müjdesi verir ve doğacak çocuğun adını Turan koyar. Turan bir zaman sonra hayvanların dilinden anlamaya başlar. Doğumunu müjdeleyen Hızır, rüyasına girerek onu Afganistan'daki Senem Sultan'a âşık eder. Babasını da yanına alan Turan Han, kızı bulmaya gider. Yoldaki birçok maceradan sonra iki sevgili kavuşur (Yılmaz 2011: II, 353–373).

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı Timur Han ile Maya Sultan'ın oğulları Turan Han görür. Turan Han babası gibi bir handır. Rüyayı evinde bir gece uyurken görür.

ii) Rüya

“Hızır'ı görür. Hızır, ona bade içirir. Birinci kadehi Allah'ın, ikinci kadehi Hz. Muhammet'in, üçüncü kadehi de Afganistan'daki Ahmet Han'ın kızı Senem Sultan aşkına içirir. Sabah olduğunda bir türlü uyandırılmaz. Bir âşık getirilir. Âşık, sazın teline dokunur dokunmaz Turan Han uyanır.” (Yılmaz 2011: II, 339)

Rüyanın amacı Turan Han'a âşıklık vermektir. Rüyanın kadrosunda Hızır ve daha sonra gösterilen Senem Sultan vardır. Senem Sultan da bir hanın çocuğudur. Bu bakımdan iki âşığın statüleri aynıdır. Turan Han'a Hızır üç kadeh bade içirir.

iii) Rüya Sonrası

Turan Han rüyadan sonra bir türlü uyandırılmaz. Bir saz âşığının saz çalmaya başlamasıyla uyanır. Rüyanın amacı gerçekleşmiştir. Turan Han'ın rüyada bade içerek âşık olduğu Senem Sultan'a ulaşması için çok uzun sürecek bir seyahate çıkması gerektir. Aşk için bu sıkıntılara katlanacak olan Turan Han'ın yolculuktaki tek arkadaşı, rüyada çalmayı öğrendiği sazı olacaktır.

1.1.1.20. Mete Han Hikâyesi

Mete Han'ın çocuğu yoktur. Karısına rüyasında bir çocukları olacağı müjdelendir. Çocuğun ismi Hamit Han konulur. Hamit Han iyi bir eğitim alır. On sekiz yaşındayken Hızır, rüyasında bade içirerek, Yemen'deki Süreyya Hanım'a âşık eder. Hamit Han uzun bir süre baygın yatar. Uyandıktan sonra Yemen'e kızı bulmaya gider. Kız da Mete Han'ı beklemektedir. Yemen Padişahı Aziz Han, önce kızını vermek istemese de, gençlerin birbirlerine âşık olduklarını görünce ikisini evlendirir (Yılmaz 2011: II, 365-379).

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı bir han olan Hamit Han görür. Hamit Han rüyayı evinde gece vakti görür. Rüyanın hazırlık aşaması yoktur.

ii) Rüya

“ Bir ihtiyar gelir. Hızır Baba olduğu anlaşılan bu ihtiyar, Hamit Han'a üç bade içirir. Birini Allah, birini Hz. Muhammet birini de Yemen'deki Süreyya Hanım'ın aşkına içirir. Süreyya Hanım'ın üç aylık bir mesafede olduğunu bildirir. Sabah ağzı köpüklü halde bulunur. Uyanabilmesi için bir âşık çağrılır. Âşık, sazının teline dokunduğu gibi Hamit Han uyanır ve şiir söylemeye başlar.” (Yılmaz 2011: II, 365–368)

Rüyanın amacı Hamit Han'ı saz âşığı yapmak ve Süreyya Hanım'a âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda Hızır ve daha sonra tasviri gösterilen Süreyya Hanım vardır. Süreyya Hanım Yemen'de bir hanın kızıdır. Âşıklar aynı statüye sahiptirler. Hızır, Hamit Han'a üç kadeh bade içirir ve âşık ettiği Süreyya Hanım'ın üç aylık mesafede olduğunu bildirir.

iii) Rüya Sonrası

Hamit Han, gördüğü rüyanın etkisiyle baygın ve ağzı köpüklü bir şekilde bulunur. Bir âşığın, yanı başında saz çalmasıyla uyanır ve şiir söylemeye başlar. Rüyanın işlevi gerçekleşir ve Hamit Han sanatçı kimliğe sahip olduğu gibi Süreyya Hanım'a âşık olur.

1.1.1.21. Âşık Halil Hikâyesi

Âşık Halil hikâyesinde, halk hikâyelerindeki “Kardeş olmadıklarını öğrenen gençlerin birbirine âşık olması” motifine rastlanır. Çocukları olmayan iki kardeş çocuklarının olması için bir ziyafet verirler. Bir süre sonra ikisinin de hanımları hamile kalır. Biri oğlan biri kız iki çocuk doğar. Çocuklar beşik kurtmayla nişanlandırılırlar. Erkeğin adı Halil, kızın adı ise Sultan konulur. Beraber eğitim alırlar ve büyürler. Bir zaman sonra Halil'in babası ölür. Amcası Halil'i yanına alarak büyütür. Bir rüya

sonucunda kardeş olmadıkları öğrenince aralarında aşk başlar ve birbirlerine kavuşurlar (Şenesen 2009: 433-457).

i) Rüya Öncesi

Hikâyede rüyayı gören Halil'dir. Amca çocukları ve aynı zamanda beşik kertmesi olan Halil ile Sultan, Halil'in babası ölünce beraber büyürler. Bu yüzden birbirlerini kardeş zannetmektedirler. Birbirlerini kardeş zannetmeleri rüyanın hazırlık aşamasıdır. Halil, rüyayı bir gece Sultan'la büyüdükleri evde görür.

ii) Rüya

“Aksakallı bir pir ile Sultan'ı görür. Kızın elinde bir bardak şerbet vardır. Pir, içmesi için şerbeti kızın elinden alıp Halil'e verir. Halil, badeyi dibine kadar içer. Kıza âşık olur. Halil durumu kıza anlatsa da kız, kardeş olduklarına inanmaya devam eder.” (Şenesen 2009: 433)

Rüyanın amacı birbirlerini kardeş zanneden Halil ile Sultan'ın kardeş olmadıklarını bildirip onları birbirine âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda aksakallı bir pir ile Sultan vardır. Aksakallı pir Sultan'ı yanında getirmiştir. Pir badeyi kızın elinden Halil'e içirir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan uyanan Halil, gerçekleri Sultan'a anlatır. Sultan buna inanmaz. Hikâyenin sonlarına doğru Halil ile Sultan kavuşurlar. Sonuç olarak birbirlerini kardeş zanneden gençlerden birinin, kardeş olmadıklarını öğrenmesi ve aşkın başlaması rüya aracılığıyla olur.

1.1.1.22. Sefil Meçhuli ile Mihrihan Sultan Hikâyesi

Halk hikâyelerinde âşığa rüyasında sadece bade değil, su, şerbet, ekmek, nar gibi yiyecek ve içecekler de verilebilir. *Sefil Meçhuli ile Mihrihan Sultan hikâyesinde* âşığa nar verilir.

Sefil Meçhuli, Süleyman adındaki birinin oğludur. Mihrihan ise İran Şahı'nın kızıdır. Süleyman kardeşi ile çobanlık yaparken koyun sürüleri bir tepeden düşer ve hepsi ölür. Köylüler bu durumdan iki kardeşi sorumlu tutarak onları taşlarlar. Meçhuli'nin kardeşi bu saldırıda ölür, kendisi de bayışır. Baygın yatarken bir pir, rüyasında Meçhuli'ye bir nar vererek onu İran Şahı'nın kızı Mihrihan'a âşık eder. Sefil Meçhuli, İran'a gitmeye karar verir. İki defa ölmek üzereyken pirin yardımıyla kendini evinde bulur. Üçüncü denemisinde pir ona gitmemesi gerektiğini, İran Şahı'nın onu astıracağını söyler. Şah, kızını başkasına verdiğinden İran'a gelen Meçhuli'yi iki defa zindana attırır. Meçhuli, zindandan kurtularak Mihrihan'ı köyüne getirir ve onunla evlenir (Saçkesen 2003: 108-109).

i) Rüya Öncesi

Rüyayı Meçhulî görür. Meçhulî fakir biridir. Rüyayı bir mezarlıkta uyuya kaldığında görür. Meçhulî'nin çok fakir olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Nar verir. Pir, narın yarısını kendisinin yemesini, diğer yarısını ise sevgilisi olacak olan İran Şahı'nın kızı Mihrihan'ın yemesi gerektiğini söyler. Ayrıca o nari sevgilisine vermezse kendisinin de yediği nardan öleceğini söyler. Uzun mücadelelerden sonra narın yarısını kıza yedirir.” (Saçkesen 2003: 108)

Rüyanın amacı fakir biri olan Meçhulî'yi İran Şahı'nın kızı Mihrihan'a âşık etmektir. Rüyanın kadrosunda bir pir ve Mihrihan vardır. Mihrihan bir şahın kızıdır. İkisinin evliliği ancak rüyanın aracılığıyla gerçekleşebilir. Pir, Meçhulî'ye bade yerine nar verir. Narı aynı zamanda Mihrihan'a yedirmesi aksi takdirde öleceği bildirilir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan uyanan fakir Meçhulî kısmetinin İran Şahı'nın kızı olduğunu öğrenir. Aralarındaki aşk bu narı ikisinin yemesiyle başlayacaktır. Narı Mihrihan'a yediremezse kendisinin de öleceği uyarısı yapılır. Rüya statüleri birbirinden farklı âşıkların birleşmesi için hareket noktasını oluşturur.

1.1.1.23. Şah İsmail Hikâyesi

Halk hikâyelerinin bazılarında bade içme motifi çok kısa verilmiştir. *Şah İsmail hikâyesinde* de rüya motifi ayrıntılarıyla yer almaz. Kandehar şahının çocuğu olmadığından veziri ile gurbete çıkar. Yolda bir derviş Şah'a bir elma verir. Elmayı Şah ve karısı, kabuğunu ise kısrakları yiyecektir. Bir süre sonra doğan çocuğa Şah İsmail, taya ise Kamber Tay adı verilir. Şah İsmail, bir gece rüyasında;

"Aşkın şarabını Kırklar elinden içer. Aynı gece Gülizar da Şah İsmail'i rüyasında görür." (Çolak 1994: 163–164)

Rüyadan sonra, Kandehar Şahı, Şah İsmail'e Gülizar'ı ister. Gülizar'ın babası ailesiyle beraber göç eder. Gülizar, Şah İsmail'e bir mektup bırakır. Mektubu bulan Şah İsmail, kızın peşinden gider. Yolda birçok macera yaşar. Bu maceraların ikisinde Gülperi ve Arap Üzengi adındaki iki kadını yanına alır. Gülizar'ı da alan Şah İsmail, üç kadınla birden evlenmek üzere ülkesine döner. Ülkesinde ise anne ve babasıyla da mücadele eder ve sonunda üç kadınla da evlenir (Çolak 1994). Hikâyede rüya motifinin ayrıntıları yer almamıştır.

1.1.1.24. Ahmet ile Hidayet Hikâyesi

Bade içme motifi hikâyelerin tümünde yer almaz. Din uluları sadece sevgiliyi gösterirler. *Ahmet ile Hidayet hikâyesi* buna örnektir. Ahmet ile Hidayet'in babaları Kore'de beraber savaşan asker iki arkadaşlırlar. Ahmet'in anne ve babasının yedi yıl çocukları olmaz. Bir amcanın verdiği elmayla Ahmet doğar. Ahmet, yirmi yaşlarına geldiğinde rüyada bade içerek Hidayet'e âşık olur. Onu bulmak için Sarıkamış ve Sivas'a gider. Sivas'ta gördüğü bir rüya ile Hidayet'in İstanbul'da olduğunu anlar. Gelişen olaylardan sonra daha önce kaybettiği babasını da İstanbul'da bulan Ahmet, babasının sayesinde, aradığı Hidayet'in babasının silah arkadaşının kızı olduğunu öğrenir. Ahmet, Hidayet'i bulur ve evlenir.

Ahmet Bey yirmi yaşlarına geldiği zaman, bir gece rüyasında;

"Bir pir Ahmet Bey'e seslenir. Pir, "Şu iki parmağımın arasına bak. Bir şehir göreceksin." der. Ahmet Bey, pirin iki parmağı arasına bakar ve mavi sularla süslenmiş, etrafına surlar çekilmiş bir yerde bir kız görür. Pir, Ahmet Bey'e; "O kızın ismi Hidayet'tir. O senin maşukanıdır. Ara bul onu!" der." (Saçkesen 2003: 14)

Hikâyede Ahmet Bey'in rüyayı görmesi için bir hazırlık motifi de yoktur. Rüya aracılığıyla âşık olacağı Hidayet Hanım gösterilir. Rüyadan sonra Hidayet Hanım'ı bulmaya gider.

1.1.1.25. Saraç İbrahim ile Perişan Sultan Hikâyesi

Badenin olmadığı bir diğer hikâye örneği *Saraç İbrahim ile Perişan Sultan hikâyesidir*. Hikâyede Hamza Han bir gece rüya görür. Rüyasında yaşlı bir adam iki parmağının arasından Hallı Dilber'i gösterir (Yılmaz 2011: 1, 271). Hamza Han, rüyadan sonra Hallı Dilber'i bulmaya gider.

1.1.2. Sevgilinin Elinden Bade İçerek Âşık Olma

"Rüyada bade içerek âşık olma" motifinin yer aldığı halk hikâyelerinin bazılarında "bade" sevgilinin elinden içilir. Bu motif, din ulularının elinden içilen bade motifinden farklılıklar gösterir. Rüyanın hazırlık aşaması yoktur. Âşığa sadece bir bade içirilir. Âşığın uyanışında renkli motiflere rastlanmaz. Bu motifin en güzel örneği, *Aslı ile Kerem hikâyesinde* görülür. Hikâyenin bazı varyantlarında Ahmed Mirza (Kerem), bir gece rüyasında Kara Sultan (Aslı)'nın elinden bade içer ve ona âşık olur (Elçin 2000: 16).

Sevgilinin âşığına bade içirdiği bir diğer hikâye *Murat Şah hikâyesidir*. Murat şah rüyasında;

"Bir kız görür. Kız; "Ey Murat Şah, aç gözünü, elimden şu doluyu iç!" der. Murat Şah kadehi içer. Aynı rüyayı üç kez görür. Üçüncü gün kız; "Ey Murat Şah, beni aradığın vakit Yemen Şahı'nın kızı Gülizar deyip bulasın." der." (Kaya, Koz 2000: 135)

Murat Şah, sevgilinin içirdiği aşk dolusuyla âşık olur. Aynı rüyayı üç defa görmesi daha önce rastlanmayan bir motiftir.

"Rüyada Bade İçerek Âşık Olma Motifi" daha önce açıklandığı ve örneklerde görüldüğü gibi belirli bir yapı içerir. Hikâyelerin bazılarında bu yapı motiflerin tümüyle yer alırken bazılarında ise birkaç motife yer verilir.

Bade içerek âşık olma motifi yirmi beş hikâyede incelenmiştir. Yirmi beş hikâyenin yirmi üçünde (%92) rüyayı erkek kahramanlar; ikisinde (% 8) kız kahramanlar görür. Bağdat Hanım hikâyesi ve Latif Şah hikâyesi kadın kahramanların rüyada bade içmelerine örnektir. Aşk hikâyelerinde bade içildikten sonra kahramanlar sevgiliyi bulabilmek için seyahate çıkarak bazı zorlukların üstesinden gelirler. Hikâyelerin % 98'inde rüyayı erkek kahramanların görmesinin nedeni; erkeklerin bu şartları yerine getirmeye daha elverişli olmaları ve halk hikâyelerinin daha çok kahvelerde erkekler tarafından erkeklerle anlatılmasıdır.

Hikâyelerde rüyayı görenlerin statüleri de dikkat çekicidir. Kahramanlar statülerine göre incelendiğinde; rüyayı en çok sıradan olarak kabul edilebilecek kişiler görür. Sekiz (% 32) hikâyede rüyayı sıradan kişiler görür. Sekiz kahramanın sıradan olmanın yanında dinine bağlı, ailesine bağlı, kimseyi beğenmeyen, babasının haksızlıklarına uğrayan gibi ayırt edici özellikleri vardır. Üçer (%12) hikâyede kahramanlar bir şahın, hanın veya beyin çocuklarıdır. Kahraman üç (%12) hikâyede han; iki (%8) hikâyede şah; üç (%12) hikâyede fakir; birer (%4) hikâyede ise hoca ve çobandır.

Sosyolojik açıdan bakıldığında rüyayı gören kahramanların on ikisi (% 48) üst tabakadan; on üçü (%52) ise alt tabakadandır. Birbirine çok yakın olan bu sonuçlara göre rüyada bade içen kahramanlar toplumun her tabakasından olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir özellik rüyaların hangi statüdeki kişileri birbirine âşık ettiğidir. Aşağıdaki tablo bunun oranlarını vermektedir.

İncelenen yirmi beş hikâyenin onunda (%42) rüyada bade içen kişi kendisiyle aynı statüdeki birine âşık edilir. Hikâye kahramanı on üç (%54) hikâyede kendi statüsünden farklı birine âşık edilir. Bu on üç rüyayı erkek kahramanlar görür. On üç hikâyenin on birinde kahramanlar kendi statülerinden daha üstteki birine âşık edilirken, iki hikâyede kendi statüsünden daha alttaki birine âşık edilir. Kerem ile Aslı hikâyesinde, âşıklar farklı dinlere mensupturlar. Hikâyelerde alt tabakadaki sıradan veya fakir kişilerin rüya aracılığıyla üst tabakadaki kişilere âşık edildiği görülür. Normal şartlarda kavuşmanın zor olduğu bu tür âşıklar, rüyada bade içiren din ulularının yardım etmesiyle kolay hâle gelir. Sevgiliye kavuşmadaki zorlu mücadele rüyaların kahramanlara yol göstermeleriyle kolaylaşır ve farklı statüdeki âşıklar birbirlerine kavuşurlar.

Halk hikâyelerinde statüleri birbirinden farklı olan kişilerin kavuşmaları hedeflenir. Bu düşünce farklı olana ve ötekine karışmayı hedeflemektedir. Toplumsal tabakaları oluşturan bütün sınırların yok sayılıp temelde sadece insan olmanın yeterli olduğu düşüncesi hikâyeler aracılığıyla belirtilir. Bu düşünce İslamiyet'in temel felsefesini de yansıtır. İslamiyet'te hiç kimsenin kimseye üstün olmadığı ve asıl üstünlüğün sadece takvayla ölçülebileceği vurgulanır. İslamiyet'in temel dinamiklerinde olan bu düşünce hikâyelere de yansır. Farklı sosyal tabakadan veya farklı dinlerden olan kahramanlar birbirlerine âşık edilir. Rüyaların bu kutsal görevde işlevi kahramanları birbirine âşık etmektir. Rüyaların bu işlevleri yerine getirirken ihtiyaç hissedecekleri olağanüstülükler, din ulularının rüyaların asıl kahramanlarından olmalarıyla karşılaşılır. Kendisinden farklı statüde olan birine karışan âşık, tanrı tarafından kutsanır. Bu özellik âşığın Hak âşığı olmasından kaynaklanır (Önal 2009: 67)

Halk hikâyelerinde rüyada bade içme motifinin amacı iki kişiyi birbirine âşık etmektir. Hikâyelerde bu rüyanın görülebilmesi için bir hazırlık aşamasına ihtiyaç vardır. Asıl amaç; gençleri birbirine âşık etmek olsa da, her hikâyedeki hazırlık durumundan sonra rüyanın görülmesi şarttır. Rüyalara hazırlık durumları şu şekildedir;

İncelenen yirmi beş hikâyenin sekizinde (%32) rüyanın bir hazırlık aşaması yoktur. Bu hikâyelerde görülen rüya, hikâyedeki olayın ve aşkın başlaması için hareket noktasıdır. Hikâyelerin altısında (%24) rüya, âşığın saz şairi olabilmek için ettiği duadan sonra görülür. Âşıklar bu duaları yaşadıkları sıkıntıları bitirebilmek, kendileriyle dalga geçenlere hesap sorabilmek, babalarını mahcup edebilmek, iyi bir aileye sahip olabilmek için ederler. Üç (%12) hikâyede, kahramanların âşık olacakları diğer kahramanları, önce gerçek hayatta görmeleri rüyaların hazırlık aşamasıdır. İki (%8) hikâyede hazırlık aşaması âşığın üzüntü içinde olmasıdır. Âşık Garip hikâyesinde Garip'in babasının servetini bitirmesi ve Mahmut ile Nigâr hikâyesinde Mahmut'un babasını kaybetmesi sözü edilen üzüntüyü yaratan durumlardır. İki (%8) hikâyede (İrfânî ile Türkmen Kızı, Salman Bey ile Dürretel Hanım) kahramanların

güzel ahlaklı oldukları için ödüllendirilmeleri, iki (%8) hikâyede Kuran okuyan âşıkların uyuyakalmaları, Âşık Halil'in beraber büyüdüğü Sultan' ı kardeşi zannetmesi, Hurşid'in hiçbir kızı beğenmemesi rüyaların hazırlık aşamalarıdır.

Hikâyelerde sosyal konumları dolayısıyla bazı kişilerin koruma altına alın-dıkları ve çeşitli hazırlık aşamalarından sonra rüyalarına girilerek kendilerine hem âşıklığın hem de bir üst statü olan saz âşıklığının verildiği söylenebilir. Rüyalar bu kahramanların dualarına cevap verilmesini, üzüntülerinin giderilmesini, ödüllendi-rilmelerini, âşık olmalarını ve en önemlisi sanatçı kimliğe sahip olmalarını sağlar.

Âşıkların rüyayı gördükleri mekânların bazıları halk için kutsal olarak kabul edilen mekânlardır. İncelenen yirmi beş hikâyenin yedisinde (%28) mekân belirtilmemiştir. Bu hikâyelerin olay örgüsüne bakıldığında mekânın âşığın evi olma olasılığı yüksektir. On bir (%44) hikâyede âşık rüyayı evinde uyurken görmektedir. Üç (%12) hikâyede rüya bir mezarlıkta görülür. Mezarlıkta görülen rüyaların birinin ha-zırlık aşamasında edilen dua vardır. İki (%8) hikâyede rüyalar yeşil bir yamaçta ve bahçede görülür. Hurşit, âşıklık rüyasını Murat Tepesi adlı yerde görür. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde Mahmut, rüyayı babasının öldüğü odadan hiç çıkmadığı için o odada görür. Mekânlara topluca bakıldığında altı (%24) hikâyenin mekânı dış mekân olarak, on iki (%48) hikâyenin ise iç mekân olarak kabul edilebilir. Mekânları belli olmayan rüyaların evde görüldüğü savı kabul edilirse on dokuz hikâyede (%76) rüyanın mekânı iç mekândır.

Mekânlara bakıldığında en dikkat çekici mekânlar mezarlıklar, Murat Te-pesi ve âşığın babasının öldüğü odadır. Halkın mezarlıkları kutsal olarak kabul et-mesi burada görülen rüyaların inandırıcılığını artırır. Mezar, hem bir İlahi işaret hem de öteki dünyanın simgesidir. Mezarlıklarda edilen duaların kabul edileceği inanışından hareketle *Kurbani ile Perizat Hanım hikâyesinde* Kurbani mezarlık yanındaki pınardan abdest alıp namaz kılmakta ve dua etmektedir. Mezar başında ölü için Ku-ran okuma davranışı da Tufarganlı Abbas'ın babasının mezarında Kuran okuma-sında görülür. Bu davranıştan sonra Abbas, âşık olacağı rüyayı görür. Hurşid, rüyayı dileklerin kabul olduğu varsayılan Murat Tepesi'nde görür.

Rüyada bade içerek âşık olma motifinin işlevi, kahramanı saz şairi yapmak ve onu birine âşık etmektir. Âşık uyandığında saz çalmak ve şiir söylemek gibi özel-liklere sahip olur. Rüyanın bu işlevi yerine getirebilmesi için rüyaya giren kişilerin “Allah'ın İzni” ile bazı olağanüstülükler kazandırabilmeleri gerekir. Yirmi beş hikâyede rüyada âşığa badeyi sunanlar incelendiğinde sekiz (%8) hikâyede rüyaya dervişin girdiği görülür. Daha sonra yedi (%28) hikâyede rüyaya pir girer. Rüyaya giren derviş ve pirlerin sayısı bir ile üç arasında değişir. Üçer (%12) hikâyede rüyaya Hızır, Kırklar ve ihtiyar bir adam girmektedir. Âşık Garip hikâyesinde rüyaya girip âşığa badeyi sunan Hz. Ali'dir.

Halk hikâyelerinde bade içerek âşık olanlar halkın gözünde “Hak Âşığı” olarak kabul edilirler. Kendilerine sunulan bade, “İlahi Aşk” yolundaki eğitimin ilk basamağı olarak kabul edilir. Gönüllerinin önce Allah aşkıyla dolu olduğuna inanılır ve onlara sonsuz bir hürmet gösterilir. Badeyi gerçek hayatta ve rüyada din uluları sunmaktadır. Badeyi din ulularının sunması dinî eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Yukarıda verilen grafikte rüyada bade sunanlar bir arada verildi. Rüyada badeyi bu din ulularının sunması rüyanın inandırıcılığını artırır ve âşığın statüsünü halkın gö-zünde yükseltir.

Din ulularının, eğitimin ilk aşaması ve aşkın başlangıcı olarak sundukları bade hikâyelerde farklı şekillerde adlandırılır. Yirmi beş hikâyenin ikisinde âşığa bade sunulmadan rüyasına girilerek âşık edilir. Geri kalan yirmi üç hikâyenin on birinde (%48) din uluları âşığa içirdiklerini bade olarak adlandırırlar. Badeden sonra en çok “kudret cemi” tabiri kullanılır (%13). İkişer (%9) hikâyede “Aşk şarabı” ve “Aşk dolusu” adları verilir. Birer (%4) hikâyede “Ab-ı hayat”, “Su”, “Hakikat badesi” ve “Şerbet” adlandırmaları yapılır. Bir hikâyede âşığa bir sıvı çeşidi olarak kabul edilebilecek bade yerine bir meyve olan “Nar” sunulur. Hikâyelerin tümünde bade rüyanın en önemli motifidir.

Hikâyelerde âşığa sunulan “bade” sanatçı kimliğe sahip olmanın ilk şartıdır. Motifin olağanüstülük merkezinde “bade” vardır. Âşığa rüyada sunulan bade, rüyanın sanatçı kimliğe sahip olmak ve âşık olmak işlevlerini yerine getirebilmesi için sunulan ve olağanüstülüğü mantığa uygun hâle getiren maddi bir unsurdur.

Halk hikâyelerinde âşıkların gördükleri rüyaların bir amacı veya tezi vardır. Bütün rüyaların merkezinde aşk ve sanatçı kimliğe sahip olmak vardır. Bazı hikâyelerde iki özellik birden kazandırılırken bazılarında bu iki özellik bir arada yer almaz. Bazı hikâyelerde hikâye kahramanı âşık edilirken bunun yanında âşığın bir sıkıntısının giderilmesi veya âşığın ödüllendirilmesi amaçlanır. Yirmi beş hikâyenin on birinde (%44) rüyanın tek amacı gençleri birbirine âşık etmektir. Sekiz (%32) hikâyede saz şairi yapmak ve âşık etmek rüyanın amacı veya tezidir. Dört (%16) hikâyedeki rüyanın amacı âşığı ödüllendirmek için âşık etmektir. Bir (%4) hikâyede âşığın sıkıntısı âşık edilerek giderilmeye çalışılır. Âsumân ile Zeycân hikâyesinde rüyanın amacı Âsumân’a sanatçı kimlik kazandırmaktır. Zeycân ile aralarındaki aşk önceden başlamıştır. Sanatçı kimlik kazandırılmasının nedeni geçimini sağlayıp kızı ailesinden tekrar istemektir.

Hikâyelerin tümünde rüyanın tezi sonuç kısmında gerçekleşmiş olur. Rüyanın işlevi olarak da kabul edilebilecek bu tezlerin gerçekleştiğinin işareti rüyadan uyanır uyanmaz görülür. Grafikteki “Saz şairi yapmak ve âşık etmek” ve “Sadece Saz Şairi Yapmak” amacı olan hikâyelerde, âşık uyanır uyanmaz bundan sonra icra edeceği sanatın maddi unsurlarından olan sazı çalmaya başlar. Bu durum rüyanın amacına ulaştığını gösterir. Grafikteki aşk ile ilgili hikâyelerin çoğunda ise âşık uyanır uyanmaz kendisine gösterilen kızı bulmak için seyahate çıkar.

Hikâyelerdeki rüya motifinin en önemli unsurlarından biri sevgilinin nasıl gösterildiğidir. Sevgilinin daha önce tanınıp tanınmadığı da önemli bir ayrıntıdır. Dört (%16) hikâyede rüyada gösterilen sevgili daha önce tanınan biridir. Süleyman ile Gülistan hikâyesinde Süleyman’ın âşık olacağı kişi ağasının kızıdır. Kerem ile Aslı hikâyesinde Kerem daha önce Aslı’yı görüp âşık olmuştur. Âşık Halil’e rüyasında gösterilen kardeşi zannettiği Sultan’dır. Âsuman, Zeycân’ı istetmiştir. Yirmi bir (%84) hikâyede sevgili ilk defa din ulularının göstermesiyle rüyada görülmüştür. Din ulularının âşık olunanı daha önce tanınmayan kişilerden seçmesi, belirtildiği gibi ötekine karışmayı hedeflemektedir. Yirmi bir hikâyede yabancı birine âşık olma vardır. Yirmi bir hikâyenin on üçünde (%65) âşık olunan hem tanınmayan hem de farklı sosyal tabakadan biridir. Bu durum insanlar arasında üstünlüğün olmadığı düşüncesinin hikâyelere yansımadır. Rüyalar, bu düşüncenin gerçekleşmesinde aracılık ederler. Sevgili, rüyada din uluları tarafından çeşitli şekillerde gösterilir. Sadece

Âsumân ile Zeycân hikâyesinde sevgili gösterilmez. Bu hikâyede rüyanın amacı sadece sanatçı kimlik kazandırmaktır.

Yirmi dört hikâyenin dokuzunda (%37) sevgilinin tasviri rüyanın görüldüğü mekânda âşığa gösterilirken, sekiz (%33) hikâyede sevgili yaşadığı yerde din ulusunun iki parmağının arasından gösterilir. Üç (%13) hikâyede din ulusu sevgiliyi yanında getirmiştir. Bu hikâyelerde sevgili daha önce tanınan biridir. Üç (%13) hikâyede sevgili aynadan gösterilir. Sefil Meçhulî ile Mihriban Sultan hikâyesinde sevgilinin sadece adı söylenir.

Bütün hikâyelerde sevgilinin adı, kimin kızı olduğu ve nerede olduğu âşığa söylenir. Âşık uyanır uyanmaz kızı bulabilmek için seyahate çıkar. Bu seyahatte âşığı çok zorlu maceralar beklemektedir. Başı sıkıştığında kendisine rüyada bade içiren din uluları ya rüyada ya da gerçek hayatta yardım ederler.

Âşığın sevgiliyi bulmak için çıktığı yolculuk esnasında kızın onu bekleyip beklemediği önemli bir ayrıntıdır. Hikâyelerin bazılarında sevgili, âşığın kendisini bulmak için yolculuğa çıktığından haberdardır çünkü âşığa rüyada bade içirildiğinde sevgiliye de benzer rüya gösterilir ve ona da bade içirilir. Yirmi beş hikâyenin on ikisinde (%48) sevgili benzer bir rüya görürken, on üçünde (%52) sevgili benzer bir rüya görmez. Sevgilinin benzer rüyayı gördüğü hikâyelerde, erkek kahramanın seyahati sırasında karşılaşılacak zorluklarda kız kahraman da kavuşma için sevgiliye yardım eder. İki sevgilinin de bade içmesi halkın gözünde birbirlerinin kısmeti oldukları inancını artırır ve birleşmeleri için yardım edilir. İleriki bölümlerde görüleceği gibi bu birleşmeye engel olanlar ise cezalandırılır.

Âşığın rüyadan nasıl uyandığı, rüyada sahip olduğu özelliklerle ilgilidir. Yirmi beş hikâyenin on birinde (%44) âşık rüyadan hemen sonra; dördünde (%16) ise bir müddet baygın yattıktan sonra kendi kendine uyanır. Dokuz (%36) hikâyede âşık bir süre baygın yatar ama uyandırılmaz. Saz meclisinden âşıklar, güngörmüş yaşlılar baygın yatanların âşıklık hastalığına yakalandığını anlarlar ve yanlarındaki sazı çalmaya başlarlar. Âşık, yanı başında çalınan sazın sesini duyar duymaz uyanır. Bu hikâyelerde âşık sazın sesiyle uyanır uyanmaz ya şiir söylemeye ya da saz çalmaya başlar. Bu dokuz hikâyede âşıklar aynı zamanda rüyada saz şairi olanlardır. Âşık Garip hikâyesinde, Garip rüyadan sonra, rüyasında kendisine badenin içirildiği taşı koynunda bularak uyanır.

Rüyadan uyanıştan sonra seyahat başlar. Erkeklerin rüya gördüğü hikâyelerde sevgilinin bulunması için aile büyüklerinden izin istenerek yolculuğa çıkılır. Uzun süren zorlu bir yolculuktan sonra sevgiliye ulaşılır ve rüyada işaret edilen aşk yaşanmaya başlar.

1.2. Rüyada Sevgiliyi Görerek Âşık Olma

Rüyada âşık olma motifinin diğer bir türü rüyada sevgiliyi görerek âşık olmadır. Bu motifte sevgililer rüyada birbirlerini görerek âşık olurlar. Rüyada görülen sevgili daha önce bilinen biri olabileceği gibi ilk kez rüyada görülen biri de olabilir. Rüyada görülen sevgiliyle karşılıklı konuşulur. Sevgili, kendisinin nerede olduğunu söyleyerek kahramanın macerasını başlatmış olur. Rüya bu tür hikâyelerde olayın başlamasını sağlayarak hikâyenin “gelişme” bölümünü oluşturur.

1.2.1. Senuber Hikâyesi

Senuber hikâyesi, Uygur Türkleri arasında anlatılan bir hikâyedir. Senuber, Çin'deki Hurşit adlı padişahın oğludur. Kırk yardımcısıyla bir şölenleyken bir bağın ortasında uyuyakalmış. Rüyasında Gülperizat'ı görerek âşık olmuş. Gülperizat, üç yüz yıllık mesafedeymiş. Senuber rüyadan sonra baygın yatıyormuş. Babası birçok kişiye danışmış ve iyileşmesinin tek çaresinin Senuber olduğunu anlamış. Senuber, babasının görevlendirdiği beş yüz yiğitle gemiye binmiş. Gemi bir fırtınada batmış. Fırtınadan sadece Senuber ve Ziver adlı bir yiğit kurtulmuş. Bir zaman sonra Ziver de ölünce, Senuber yolculuğuna yalnız devam etmiş. Yolda uğradığı bir bağda yaşayan cadı, Senuber'i geyiğe çevirmiş. Bir zaman sonra uğradığı başka bir bağdaki Mihri Engiz adındaki cadı, Senuber'i tekrar insana dönüştürmüş. Yolda birçok engelle karşılaşan Senuber, başta Hızır olmak üzere din ulularının ve Anka kuşunun yardımlarıyla kurtulur. Sonunda Gülperizat'ı bulur. Hikâyenin sonunda Senuber, Gülperizat ve Mihri Engizle evlenir (İnayet 1995: 206-252).

i) Rüya Öncesi

Senuber hikâyesinde rüyanın bir hazırlık aşaması yoktur. Rüya, hikâyenin başlangıç noktasını oluşturur. Rüya'yı bir şölen esnasında arkadaşlarında ayrıldığında görür.

ii) Rüya

Senuber, rüyasında gördüğü sevgiliyle karşılıklı konuşarak ona nasıl ulaşacağını öğrenir.

"Şah Ferruh'un kızı Gülperizat'ı görür. Senuber ona âşık olur. Senuber kıza; "Ey rana, hangi, bağın gülüsünüz? Hangi çemenin bülbülüsünüz? Kimin azisisiniz?" diye sorar. Kız önce cevap vermese de Senuber ayılıp bayıldıktan sonra kız kendini tanıtır ve "Benim sabit mekânım yok. Nerede hoş havalı bağlar varsa oradayım." der. Senuber bunları duyunca bir ah çeker. Bu ah oku Gülperizat'ın gönül sandığına isabet etmiş. Gülperizat, Senuber'e gül tutup; "Bu gülü koklar, beni ararsan üç yüz yılda bulursun." diye gözden kaybolur." (İnayet 1995: 207-208)

iii) Rüya Sonrası

Hikâyede rüyasında gördüğü kıza tutulup aşk hastalığına yakalanan Senuber rüyada ayılıp bayılmaya başlar. Çektiği "ah"lar yüzünden Gülperizat da, Senuber'e âşık olur. Senuber, Gülperizat'ı nasıl bulacağını yine rüyada öğrenir. Uzun bir yolculuktan sonra iki sevgili kavuşur.

1.2.2. Migumi ile Perizad Hikâyesi

Hikâyede Migumi ve Perizad rüyada birbirlerini görerek âşık olurlar. Rüya-dan sonra Migumi'nin kızı bulma mücadeleleri başlar (Sakaoğlu, Alptekin, vd. 1997: 31).

1.2.3. Han Mahmut Hikâyesi

Han Mahmut hikâyesinin iki varyantında bu motife rastlanır. Birinci varyant İsmail Gökem tarafından Âşık Mustafa Köse'den derlenir. Hikâyede Han Mahmut'un gördüğü rüya ile âşık olması ve kızı bulmak için çıktığı yolculukta yaşadıkları anlatılır.

Varyantta Han Mahmut'un rüyasında görüp âşık olduğu kişi Mısır'daki Gü-lendam'dır. Han Mahmut, Gü-lendam'ı rüyasında her gece görüp âşık olur. Mahmut, arkadaşı Kamber ile birlikte kızı bulabilmek için Mısır'a gitmeye karar verir (Gökem 2000: 197).

İkinci varyant Refiye Okuşluk Şenesen'in *Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* adlı eserinde yer alır. Bu varyantta Han Mahmut, rüyasında Zindogâr'daki Diyar Han'ı görür. Diyar Han da aynı zamanda Han Mahmut'u rüyasında görür. Memleketleri birbirlerine çok uzak olsa da üç beş defa rüyalarında birbirleriyle görüşüp âşık olurlar (Şenesen 2009: 406).

1.2.4. Âşık Sümmâni ile Gülperi (Perizat) Hikâyesi

Âşık Sümmâni ile Gülperi (Perizat) hikâyesinde Sümmâni, Perizat'ı rüyasında görüp âşık olur. Gülperi de Sümmâni'yi rüyasında görüp aynı şekilde âşık olur. Sümmâni Erzurum Narman'da, Gülperi ise Afganistan'ın Bedaşan şehrinde-dir. Bunlar birbirlerini sadece rüyada görürler. Hiç karşılaşmadıkları rivayet edilir. Âşık Sümmâni bununla ilgili şunları söyler:

“—Gece rüya âleminde Gülperi karşıma gelir. Aramızdan derin bir su akar. Ben bu tarafta, o karşı tarafta. O suyun kenarları öyle yalçın kayalarla donatılmış ki, ne onun bu tarafa geçmesi mümkün olur ne de benim o tarafa geçmem mümkün olur. Birbirimize bakar bakar kalırız. Sabah olur bir de gözümü açarım ki; ne Gülperi var ne de hiçbir yer.” (Türkmen, Taşlıova, vd. 2008: 227)

Âşık Sümmâni ile Gülperi hikâyesi halk hikâyeleri içerisinde gerçek hayatta birbirini hiç görmemenin tek örneğidir. Aralarındaki aşk rüya aracılığıyla devam eder. Rüyaya bakıldığında rüyada dahi bir araya gelinebemiştir. Rüyada birbirlerini uzaktan seyrederek hasret gidermektedirler.

1.3. Rüyada Sevgiliyle Evlendirilerek Âşık Olma

Rüyada âşık olma motifinin bir çeşidinde aşk, rüyada iki sevgilinin evlendirilmesiyle başlar. *Hurilika ile Hemrecaan hikâyesinin* çeşitli varyantlarında karşılaşılan bu motifte nikâhı Hz. Âdem, Hz. Muhammet, Hz. Ali ve Hz. Ömer kıyar. Peygamberlerin ve halifelerin bu nikâhı kıymaları âşıkları halkın gözündeki “Hak Âşığı” statüsünü kuvvetlendirir. Bu nikâh aynı zamanda âşıkları birbirine “Helal” kılar. Âşıkları için peygamber ve halifelerden yardım alan âşıkların kavuşması kolaylaşır.

Çin-Maçin ülkesinin Hüsrev adlı padişahı rüyasında bir bülbüle âşık olur. Üç çocuğunu çağırarak rüyasını anlatır ve bülbülün bulunmasını ister. Hemra ile iki ağabeyi bülbülü bulmaya giderler. Ağabeyleri yolda Hemra'ya ihanet ederek öldürmeyi düşünürler. Yolda birçok engelle karşılaşan Hemra her defasında din ulularının yardımıyla engelleri aşar. Bülbülü bulan Hemra gördüğü rüya ile âşık olduğu Hurilika'yı da alıp ülkesine geri döner. Yolculuk boyunca kendisine ihanet eden ağabeylerini de tehlikelere karşı korur (İnayet 1992: 205-248).

i) Rüya Öncesi

Babasının âşık olduğu bülbulü arayan Hemra, yol üzerindeki bir kubbede üç gün kalıp ibadet eder ve üçüncü gece bir rüya görür. Hemra'nın babasının dileğini yerine getirmek için yolculuğa çıkması ve yol üzerindeki kutsal mekânda ibadet etmesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Hz. Muhammet, Hz. Âdem ve Dört Halife Hemra'yı Züleyha ile evlendirirler. Hemra rüyadan sonra evlendirildiği ve âşık olduğu Züleyha (Hurilika) 'yı aramaya çıkar." (İnayet 1992: 55)

iii) Rüya Sonrası

Rüyasında evlendirilerek âşık olduğu helallisini bulmak için yolculuğa çıkar. Hikâyenin Kırgız ve Türkmen varyantlarında ise uyuduğu kubbede rüyasına; *"Kırklar gelir. Hz. Ali, Hemra'ya İrenbağ'daki Şahrüh Şah'ın kızı Hurilika'yı beş yüz senelik yoldan yarım saat içinde getirip verir. Hz. Ömer nikâh kıyar, Sultan Veyis nikâh şahidi olur. Hemra, rüyasında evlendirildiği Hurilika'ya âşık olur ve sevgilisini aramaya koyulur."* (İnayet 1992: 55)

Başka bir varyantta Hemra, Hz. Ali'nin mezarının yanı başında uyuyakalır. Hemra uykudayken;

"Onun gözüne kırk pir görünür. Kırk pir Hz. Ali'ye sorar; "Burada yatan yiğit ne için yatıyor?" Hz. Ali de "O yiğit bizim oğlumuzdur." der. Pirler; "Bunun eşi kim? Eşi bir peri kızı olmaya değer." derler. Hz. Ali Hemra'nın bir eşinin olmadığını söyler. Bunun üzerine pirler Şahrüh Şah'ın kızı Hurlukga alıp getirirler ve ikisinin nikâhını kıyarlar." (Yıldız 2001: 436)

Bu varyantta Hemra, Hz. Ali'nin mezarının başında uyuyakalır. Rüyasında kırk pir görür. Kırk pirin ve Hz. Ali'nin konuşmaları dikkat çekicidir. Bade içerek âşık olma motifinde olduğu gibi rüyaya din uluları girse de âşığa içmesi için bade sunulmaz. Rüyada uzak bir mesafeden Hurlukga getirilerek ikisinin nikâhı kıyılır.

1.4. Rüya Sevgilinin Resmini Görerek Âşık Olma

Rüyada sevgilinin resmini görerek âşık olma motifinde âşık, rüyasında sevgilinin resmini görerek ona âşık olur. Rüyadan sonra, kahraman kızı bulabilmek için yolculuğa çıkar.

1.4.1. Seyfölmölük

Seyfölmölük hikâyesinin Türkmen varyantında, on iki yaşına gelen Seypelmelek ile Sağıt bir bağa girip gezinmeye başlarlar. Yorulup bir köşede uyuyakalan Seypelmelek rüyasında;

"Süleyman peygamberin yüzüğünü ve bir elbise görür. Yüzüğü parmağına takan, elbiseyi giyen Seypelmelek bağın içinde dolaşırken gözü yüzüğe takılır. Yüzüğün içinde ikinci bir yüzük, bunun ortasında da Şahbal Şah'ın Medhalemal adlı kızının resmi bulunmaktadır. Resmi görür görmez kıza âşık olan Seypelmelek uzun bir süre baygın yatar." (Köse 1993: 52)

Hikâyede sevgilinin resmini din uluları göstermez. Bu motifte Hz. Süleyman peygamberin yüzüğü dikkat çekicidir. Bu yüzüğün üzerinde İsm-i Âzam yazılıdır. Süleyman peygamber bu yüzükle bütün yaratıklara hükmetme gücüne sahiptir. Bu yüzüğün üzerine iç içe girmiş iki eşkenar üçgen bulunur (Pala 2002: 352). İç içe girmiş iki üçgen hikâyede iç içe girmiş iki yüzük olarak geçer. Sevgilinin resmi ikinci yüzüğün içinde saklıdır. Rüya, sevgilinin resminin görülmesi için bir araçtır. Seyfûlmülük uzun bir süre baygın yatar. Uyanınca kızı bulmak için seyahate çıkar.

Başkurt varyantında, aşk rüyanın dolaylı yoldan yardımıyla başlar. Peridilmülük, tahtında uyuduğu bir gün rüyasında;

“İki Arap karşısında durmaktadır. Peridilmülük’e bir at, bir yüzük ve elbise verirler.”

Şaşkına dönen padişah uyandığında verilen hediyelerin yanı başında olduğunu görür. Bunları oğlu Seyfûlmülük’e verir. Süleyman peygamberin adının yazılı olduğu yüzüğü parmağına taktıktan sonra elbiseyi giyen Seyfûlmülük, elbisenin cebinde bir resim bulur. Resimdeki kızın güzelliğinden aklı giden şehzade, o an âşık olur (Köse 1993: 52). Görülen rüya sonucunda gelişen olaylar Seyfûlmülük’ün resimde gördüğü kıza âşık olmasının yolunu açar.

1.4.2. Sandıktaki Kız

Sandıktaki kız adlı meddah hikâyesinde, rüyada sevgilinin resmini görüp âşık olma motifi vardır. Hikâyede, rüyada resmi görülen sevgiliyi bulabilmek için bir seyahat ve ardından beklenmedik bir kavuşmadan bahsedilir. Zengin beyin oğlu resmini rüyasında görüp âşık olduğu kıza bulabilmek için seyahate çıkar. Hindistan’da pazardan bir sandık alır. Sandıkta resmini görüp âşık olduğu kız vardır. Kız da rüyasında oğlanı görüp âşık olmuştur. Kızın babası, kıza öldürmesi için cellada verse de, cellat kıza kıyamayıp onu bir sandığa koymuştur (Nutku 1997: 230).

1.5. Rüyada Görülen Bülbüle Âşık Olma

Halk hikâyelerinden sadece *Hurilika ile Hemrecan hikâyesinin* bazı varyantlarında yer alan bu motifte, ülkenin padişahı rüyasında çok güzel bir bülbül görür ve bu bülbüle âşık olur. Padişahın çocukları bu bülbülü bulmak için yolculuğa çıkarlar. Bülbülü bulabilmek için çıkılan seyahat *Hurilika ile Hemrecan*’ın aşkının başlamasını sağlar. Uygur varyantında, üç çocuğu olan bir padişah, rüyasında eline bir bülbülün konduğunu görür. Bülbül o kadar güzel öter ki padişah ona âşık olur. Uyandığında elinde bülbülü göremeyince çocuklarından o kuşu bulmalarını ister. *Hemrecan* ile iki kardeşi bülbülü bulabilmek için yola çıkarlar (İnayet 1992: 18).

Hemra ve *Hurilika* hikâyesinin başka bir varyantında Hemra’nın babasına üç oğlu olacağı müjdelendir, fakat daha sonra rüyasında bunların on dört yaşında ölecekleri bildirilir. Hemra on dört yaşına kadar çok iyilik yaptığından kendisine ve kardeşlerine yüz yirmişer yaş verilir. Bunun için bir toy hazırlatan baba, toyun son gecesinde rüyasında;

“Gökten bir sürü güvercinin yere indiğini ve bunlarla beraber bir kafesin düştüğünü görür. Güvercinler çırpınıp perilere dönüşür. Kafesi havuzun kenarına koyarlar. Kafesteki kuş öyle güzel şakır ki padişah

kuşa âşık olur. Perilerden kuşun bülbül, bulunduğu yerin de İrenbağı olduğunu öğrenir."

Hemra ile kardeşleri bülbülü bulmaya çıkar (Yıldız 2001: 431). Rüya aşkın başlaması için dolaylı yoldan katkıda bulunur.

2. Rüya Ad Koyma, Mahlas Verme ve Mahlas Alma

Halk hikâyelerindeki kahramanlar, gerçek adlarının dışında bazı mahlaslar kullanırlar. Bu mahlaslar hikâye ile bağlantılı olarak başlarından geçenlerin bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Bazı hikâyelerde mahlaslar, görülen rüyalarından sonra alınır. Bu mahlaslar ve adlar kahramanların rüyalarında din uluları tarafından bildirilir. Âşık, rüyadan sonra şiirlerini rüyada kendisine verilen mahlasla söylemeye başlar ve ailelerde çocuklarına rüyada bildirilen adları koyar.

2.1. Âşık Şenlik ile Sümmâni Hikâyesi

Âşık Şenlik ile Sümmâni hikâyesi S. Sakaoğlu, A.B. Alptekin ve diğerleri tarafından Behçet Mahir'den derlenerek, *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri* adlı eserde yayımlanmıştır.

i) Rüya Öncesi

Âşık Şenlik ile Sümmâni hikâyesinde Hüseyin, hayvanlar kirltmesin diye bir velinin mezarının etrafını duvarla örerken üç pir gelip ona aşk badesini içirip Gülperi'yi gösterirler. Rüyanın hazırlık aşamasında bir velinin mezarına gösterdiği saygıdan dolayı rüyada din uluları tarafından ödüllendirilme vardır.

ii) Rüya

"Sabah gördüğü üç pir gelir:

—Oğlum, dilin alındı senin, nutkun tutuldu, senin ismin Sümmâni olsun. Lakin kırk gün söylemeye izin yok. Kırk birinci gün konuşacaksın. Halk senin ne olduğunu bilecek." derler. *Kırk bir gün sonra Sümmâni şiirle söze başlar* "(Sakaoğlu, Alptekin vd 1999: 260)

Rüyasında Hüseyin'e âşıklık yeteneği ve âşıklık geleneğinin önemli motiflerinden olan mahlası verilir.

iii) Rüya Sonrası

Hüseyin, rüyadan sonra Sümmâni mahlasını kullanmaya başlar.

2.2. Kerem ile Aslı

Aşk hikâyelerinde bazı kahramanların adlarının ne olacağı ailelerinin rüyalarına giren din ulularınca tespit edilir. Aslı ile Kerem hikâyesinin bazı varyantlarında âşıkların annelerinin rüyasına giren bir pir, çocukların doğacağını müjdelere ve erkeğe Ali Rıza, kıza ise Kara Sultan adının konmasını tavsiye eder (Duymaz 2001: 43). İki kahramanın annesi de rüyadaki uyarıyı dikkate alarak çocuklarına Ali Rıza ve Kara Sultan adlarını koyarlar.

2.3. Leyla ile Mecnun

Leyla ile Mecnun hikâyesinde Kays'ın, aşkıdan deli olup "Mecnun" mahlasını alması bir rüyaya bağlanır. Kays, uzun süre çocuğu olmayan bir ailenin çocu-

ğudur. Kays ile yakın bir kabilenin kızı olan ve aynı okula devam eden Leyla, birbirlerine âşık olurlar. Çıkan dedikodulardan dolayı Leyla okuldan alınır. Duruma çok üzülen Kays, adının değişmesine sebep olacak şekilde “Mecnun”laşır. Kaysın babası Leyla’yı istese de, Mecnun durumundan dolayı babası Leyla’yı vermez. İyi-leşmesi için Kâbe’ye götürülen Mecnun, derdinin artması için dua eder. Bir müddet sonra Leyla, İbni Selâm adında varlıklı bir gence verilir. Mecnun, çöllerde Nevfel adlı biriyle tanışır ve ona derdini anlatır. Nevfel, Mecnun’a yardım etmek için Leyla’nın kabilesine savaş açar. Mecnun, bu mücadelede Leyla’nın kabilesinden yana olunca, Nevfel Mecnun’a yardım etmekten vazgeçer. Mecnun, tekrar çöllere döner. Leyla, İbni Selam ile evlendirilir. İki âşık arasında bir pir aracılığıyla mektuplaşmalar başlar. Yıllarca birbirlerine kavuşmak isteseler de, aşkları sonuçsuz kalır (Alptekin 1997: 273-274).

Behçet Mahir tarafından anlatılan bir varyantta, bade içerek âşık olma söz konusudur. Rüya’yı Kays görür;

“Üçler, beşler ve yedileri görür. Yedi aksakallı ihtiyarın arkasında bulunan Kırkların içinden Hz. Hızır çıkarak uzattığı kudret şarabını Kays’ın içmesini ister. Hz. Hızır’ın kolumun altından bakınca Leylâ’yı gören Kays, ona âşık olur. Hz. Hızır, Kays’a “Mecnun” mahlasını verir.” (Şenocak 2000: 67)

Hikâyede, rüyada bade içerek âşık olma motifi vardır. Hızır, Kays’a içirdiği kudret şarabıyla onu Leylâ’ya âşık eder ve aşkını dillendirirken söyleyeceği şiirler için de bugüne kadar çektiklerini özetleyen “Mecnun” mahlasını kendisine verir. Hikâyede, Kays’ın Leyla’nın aşkından deliye dönüp Mecnun adını alması bu rüyaya bağlanır.

3. Müjdecî Rüya

Halk hikâyelerinde bir müjde içeren rüyaların tümü, ileride doğacak olan veya öldüğü zannedildiği halde yaşadığı öğrenilen hikâye kahramanı ile ilgilidir. Aileye rüyalarında bir çocukları olacağı müjdelendir. Bu çocuk hikâyenin başkahramanı olduğundan bazı olağanüstülükler yaşanır. Doğumunun müjdelenmesi olağanüstülüklerin ilkidir. Bu rüya motifi bazı hikâyelerde ortak bir yapı içerir. Bu yapıya göre çocukları olmayan aile büyük bir sıkıntı içerisinde. Bu sıkıntının üstesinden gelebilmek için bir yolculuğa çıkarlar veya kendi yaptırdıkları bir bahçede gezerler. Yolculuğun yapıldığı yer veya gezinilen bahçe birbirinden farklı bitkilerin olduğu bir yerdir. Bazı hikâyelerde İrem Bağı olarak da geçer. Rüyanın görüldüğü mekânların buralardan seçilmesi bir zaman sonra kendilerine verilecek elmayla ilgilidir. Elma çocuk sahibi olmalarındaki en önemli araçtır. Bahçede sıkıntılarını unutmaya çalışırken yaşlı bir pir gelir ve onlara bir elma verir. Bazı hikâyelerde bu bahçelerde uyuya kalınır ve rüyada görülen din ulusu bir elma verir. Bu elmanın eşle beraber yenmesi tembih edildikten sonra uykudan uyanılır. Rüyada söylenenler yapıldıktan bir müddet sonra hikâye kahramanları dünyaya gelir.

3.1. Aslı ile Kerem

Aslı ile Kerem hikâyesinin bazı varyantlarında da Aslı ile Kerem’in doğacağı müjdelendir. Rüyada, kahramanları ne yapmaları gerektiği konusunda rehberlik edildikten sonra çocuk müjdesi verilir.

i) Rüya Öncesi

Varyantta, İsfahan Şahı’nın ve haznedarı Keşiş’in çocukları yoktur. Keşiş, Şah’ın gamını dağıtır ümidiyle İrem Bağı’na benzer bir bahçe yaptırmasını teklif eder. Bahçe yapılır. Günlerden bir gün Hanım Sultan ile Keşiş’in karısı yolda bir ihtiyarın verdiği fidanları alıp dikerler.

ii) Rüya

Bir gece Hanım Sultan’ın rüyasına;

“Bir ihtiyar girer, ağaçlarının meyve vereceğini ve muratlarına kavuşacaklarını müjdelir. Rüyadaki müjde gerçekleşir Hanım Sultan’ın fidanı tek bir elma verir. İki bölerek elmayı yer ve akşam eşleriyle beraber olurlar. Bir süre sonra hamile olduklarını öğrenirler.” (Elçin 2000: 15–16)

iii) Rüya Sonrası

Hikâyede şah ve vezirin kadınları kendilerine verilen elma fidanını diktikten sonra rüyanın hem rehberlik etmesi hem de doğacak çocukları müjdelemesiyle çocuk sahibi olurlar. Aslı ile Kerem hikâyesinin Türkmen varyantında ise Kerem’in babasına rüyasında bir oğlu olacağı müjdelendir (Duyamaz 2001: 297).

3.2. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi

Hikâyede rüyada müjdelendikten sonra doğan Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım’ın aşkı anlatılır. Babası zengin bir bey olan Diligam Yahya Bey, Yemen Hanım ile evlendirilir. Baba Hüseyin Bey, bu evlilikten sonra fakirleşerek ölür. Diligam Yahya Bey, para kazanmak için gurbete çıkar. Hikâyede bu gurbette başına gelenler ve geri dönüşü anlatılır (Yılmaz 2011: I, 162-177).

i) Rüya Öncesi

Çocukları olmadığı için üzülen Hüseyin Bey ve karısı yaylalara doğru gzmeye giderler. Hüseyin Bey bir çeşme başında başını karısının dizlerine koyarak uyuyakalır.

ii) Rüya

“Bir ihtiyar pir; “Bugün deryadaki balıklar, gökyüzündeki kuşlar, asumanadaki melekler kanat çaldı, saf safa bağladı. Size dua ettiler. Hiç gamlanma, dertlenme, kâinatı var eden elbet ki sana bir evlat verecek.” der.” (Yılmaz 2011: I, 162)

iii) Rüya Sonrası

Çocukları olmadığı için üzülen Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım, rüyadaki pirin müjdelediği gibi kısa süre sonra çocuk sahibi olurlar. Doğan çocuğa da rüyada “Gamlanma” denildiği için “Diligam” adı verilir.

3.3. Hemra ile Hurilika

Hemra ile Hurilika hikâyesinin Türkmen varyantında Hemra, babasının dua etmesiyle dünyaya gelir. Babaya rüyasında hem bir müjde verilir hem de kehanet gösterilerek çocuklarının öleceği bildirilir.

i) Rüya Öncesi

Erkek çocuğu olmayan padişah, Hz. Ali'nin türbesinde gidip dua eder ve uyur. Gece sabaha karşı bir rüya görür;

ii) Rüya

"Padişah, kalk yerinden, sana üç oğul ve bir kız veriyoruz. Ama hepsini on dört yaşında alacağız." (İnayet 1992: 22)

iii) Rüya Sonrası

Padişahın kutsal bir mekân olan Hz. Ali'nin türbesinde dua etmesi sonucu duası kabul olur. Rüyasında üçü erkek olmak üzere dört çocuğunun olacağı müjdelir. Rüya aynı zamanda bir uyarı içerir. Çocuklar on dört yaşına geldiklerinde öleceklerdir. Hikâyenin sonunda, Hemra çok iyilik yaptığı için daha önce bildirilen kehanet gerçekleşmez.

3.4. Kirmanşah Hikâyesi

Çocuğu olmadığı için seyahate çıkan Hurşit Şah, bir dervişin elma vermesiyle çocuk sahibi olur. Eğitimi tamamladıktan sonra Yemen Sultanı'nın kızı Mahperi ile dövüşeceğini söyleyerek ülkesinden ayrılır. Yemen Sultanı'nı güreşte yenince Mahperi ona âşık olur. Geri dönen Kirmanşah da Mahperi'yi almak için tekrar Yemen'e gider. Bu yolculukta birçok engelle karşılaşır. Kirmanşah, başta Koca Arap olmak üzere diğer insanlardan da yardım alarak Mahperi'ye kavuşur ve evlenir (Alptekin 1997: 183-185).

i) Rüya Öncesi

Kirmanşah hikâyesinde çocuk sahibi olma müjdesi yerine öldü zannedilen çocuğun aslında yaşadığı müjdesi verilir. Zor durumdan kurtulan Kirmanşah'ın ailesine döneceği annesine müjdelir. Âşık olduğu Mahperi'nin peşinden giden Kirmanşah, kızı devin kaçırdığını öğrenir. Devle mücadeleye başlar. Kirmanşah dev öldürse de amcaoğullarının ihanetine uğrar ve yaralanır. Amcaoğulları geri döner ve Kirmanşah'ın anne ve babasına Kirmanşah'ın öldüğü haberini verirler.

ii) Rüya

Anne ve baba üzülürken Hızır, Kirmanşah'ın annesinin rüyasına girer; *"Gızım ne yatıyorsun, kalk, abdestini al, vakit namazlarını kıl, şükür namazını dört rekât kıl, oğlun Kirman bugün sana kavuşacak."* müjdesini verir (Alptekin 1999: 238).

iii) Rüya Sonrası

Rüyada hem bir müjde hem de şükredilmesi için bir tembih vardır. Çocuğunun öldüğünü zanneden aileye, rüyalarında çocuklarının yaşadığı müjdesi verilir.

3.5. Mete Han Hikâyesi

Hikâyede Mete Han'ın oğlu Hamit Han ve Süreyya Sultan arasındaki aşk anlatılır. Hikâyede, çocuk müjdesi verildiği gibi doğacak çocuğun adının ne olacağı da rüyada bildirilir.

i) Rüya Öncesi

Mete Han ve karısı bir çocukları olmadığı için çok üzülmemektedirler. Küçük çocuk gördüklerinde dertleri artmaktadır.

ii) Rüya

Mete Han'ın karısı rüyasında bir çocuklarının olacağını ve isminin Hamit Han olması gerektiğini gördüğünü şöyle anlatır;

“Dinle beni ay Mete Han

Muhabbete neyi gördüm

Bu gece rüya âlemde

Gelecekten payı gördüm

Daha giyemem ki kara

Canım kurban o seddara

Kurbanlar kes o didara

Muhabbet dünyayı gördüm

Ağca Sultan ay parçası

Şadlık neylesin atası

Evin gülü şamatası

Hamit Han beyi gördüm” (Yılmaz 2011: II, 361)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bildirildiği gibi bir erkek çocuk sahibi olurlar. Adı rüyada işaret edildiği gibi Hamit Han olur.

3.6. Tahir ile Zühre

Hikâye, çocuğu olmayan bir padişahın üzüntüsüyle başlar. Aynı dertten muzdarip olan lalasıyla, yaptırdığı bahçede vakit geçirmektedir. Dertlerini bilen bir dervişin verdiği elmayla çocukları olur. Tahir ile Zühre isimleri verilen çocuklar birbirlerine âşık olurlar. Sık sık bir araya gelip aşk şiirleri söylemesi dedikoduları beraberinde getirir. Zühre'nin babası kızını vermek istese de annesi istemez ve büyüyle kocasının Tahir'den soğumasını sağlar. Zühre kendisine yaptırılan sarayda Tahir'le görüşünce Arap köle durumu padişaha bildirir. Tahir bunun üzerine sürgüne gönderilir. Sürgünden Hz. Hızır'ın yardımıyla dönse de, yine yakalanır ve kapalı bir sandığın içinde nehre bırakılır. Tahir, sandıktan Göl padişahının kızının yardımlarıyla kurtulur. Kız, Tahire âşık olsa da, Tahir oradan yine bir din ulusunun yardımlarıyla kurtularak Zühre'nin düğün günü memleketine gelir. Zühre görüşüp dertleşmelerini yine Arap köle padişaha bildirir. Padişahın idam kararından sonra Tahir canını alması için Allah'a yalvarır ve duası kabul olur. Zühre de Allah'a yalvarır. O da aynı gün ölür (Türkmen 1998: 31-92).

i) Rüya Öncesi

Tahir ile Zühre hikâyesinin Azerbaycan varyantında Hatem Sultan ve Ahmet Vezir'in çocukları yoktur. Çocuksuzluk rüyanın hazırlık aşamasıdır. Ahmet Vezir bir gün otururken yaşlı bir pir yanına gelir ve koynundan bir elma çıkarıp verir. Elma o kadar değişik ve güzeldir ki Ahmet Vezir akşama kadar bu elmayı seyrederek.

ii) Rüya

“Aynı yaşlı pir; “Ey Ahmet Vezir, elmayı al ve Hatem Sultan’a git. Elmanın yarısını hanımınla sen ye, yarısını da Hatem Sultan ile hanımı yesin. Her ikinizin de birer çocuğu olacak.”müjdesini verir.” (Türkmen 1998: 37)

iii) Rüya Sonrası

Tahir ile Zühre hikâyesinde yaşlı pir elmayı gerçek hayatta verir. Elmanın nasıl yenileceğini de Ahmet Vezir'e rüyada öğretir. Rüyanın rehberlik etmesiyle Hatem Sultan ile Ahmet Vezir'in birer çocuğu olur. Rüyanın müjdelemesi ve yol göstermesiyle dünyaya gelen Tahir ile Zühre birbirlerine âşık olurlar.

3.7. Timur Han ile Maya Sultan Hikâyesi

Timur Han ile Maya Sultan hikâyesinde, Timur Han'ın oğlu Turan Han ve Senem Sultan'ın aşk maceraları anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Timur Han ile Maya Sultan'ın otuz iki yaşına kadar çocukları olmaz. Bu durum rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Çocuksuzluğun sona ereceği müjdesini Hızır verir. Maya Sultan'ın rüyasına giren Hızır; *"Ey Maya Sultan, senin bir oğlun olacak."* müjdesini verir (Yılmaz 2011: II, 331).

iii) Rüya Sonrası

Rüyada verilen müjde gerçekleşir ve Turan Han doğar.

Hikâyede doğumu veya yaşadığı müjdelenen kahramanlar, kendilerinin doğumunu müjdeleyen din ulularının kendi rüyalarına girmeleriyle âşık olacaklardır. Bu durum âşıkların doğumundan ölümüne kadar koruma altına alındıklarının işaretidir. Rüya aracılığıyla doğumu müjdelenen kahraman yine rüyanın aracılığıyla âşık olacaktır. Din ulularının bu süreçte yer alması halkın gözünde âşığın statüsünü artırır ve onu "Hak Âşığı" kılar.

Hikâyelerde kahramanın doğumunu müjdeleyen rüyayı kahramanın annesi ve babası görür. Yedi hikâyenin dördünde (%57) rüyayı kahramanın annesi görürken, üç (43) hikâyede rüyayı kahramanın babası görür. "Çocuksuzluk" motifi Türk halk kültürünün en önemli motiflerindendir. Anlatmaya dayalı türlerde çocuk özlemi çekenler üst tabakadaki kişilerdir. Padişah, şah, sultan, bey gibi kişilerin veya bunların eşlerinin çocuk sahibi olabilmeleri bazı şartlara bağlanır. Bu şartlar kendilerine gerçek hayatta veya rüyada bildirilir. Çeşmelerden yağ ve bal akıtmak, birçok hayvanı kurban etmek, birçok fakiri doyurmak şartların birkaçıdır. Söz konusu şartları yerine getirebilmek zengin olmayı gerektirir. Bu durum anlatmaya dayalı türlerin alt tabakadaki dinleyicilerine, zenginlerin de sıkıntılarının olabileceği gerçeğini gösterir. Hikâyelerde de çocuk özlemi çekenler üst tabakadaki ailelerdir. Gördükleri rüyalarla hikâyenin kahramanlarının doğacağı kendilerine müjdelenir. Rüyaların bazılarında önce nasıl çocuk sahibi olunacağı öğretilir daha sonra doğacak çocuklar müjdelenir.

Yedi hikâyenin altısında rüyanın hazırlık aşaması çocuksuzluktur. Rüyada müjdelenen çocuklar daha sonra aşk maceralarıyla hayatları etrafında hikâyeler oluşturacaklardır. Bir hikâyede rüyaya hazırlık durumu kahramanın öldüğünün zannedilmesidir.

Kahramanın doğumun rüya yoluyla müjdelendiği yedi hikâyenin ikisinde (%29) pir ve yine iki hikâyede Hızır müjdeyi veren din ulularıdır. Birer (%14) hikâyede Hz. Ali ve bir ihtiyar rüyalara girerek kahramanın doğumunu müjdeler.

Hemra ile Hurilika hikâyesinde ise kahramanın doğumunu müjdeleyen kişi belirsizdir.

Hikâyelerde müjdecî rüyayı bir kişi görse de, bazen kendisiyle beraber başka bir aileye de çocuk müjdesi verilir. İki ailenin sahip olacağı çocuklar birbirlerine âşık olacaklardır. Altı hikâyenin dördünde(%67) bir kahramanın doğumu müjdelenirken, iki (%33) hikâyede birbirine âşık olacak iki kahramanın doğumu aynı rüyayla müjdelenir. Tahir ile Zühre ve Kerem ile Aslı hikâyelerinde aynı rüyada erkek ve kızların doğacağı aynı rüyada müjdelenir.

İncelenen altı hikâyede sekiz kahramanın doğumu müjdelenir. Altı hikâyede doğumu müjdelenen kahramanların altısı (%75) erkektir. İki (%25) hikâyede kız kahramanların doğumu verilir. Bu iki hikâyede aynı rüyada erkek kahramanların da doğacağı müjdelenir.

4. Rehberlik Eden Rüyalar

Badeyi din ulularının elinden içerek âşık olan ve ilmî bilgiler kazanan âşık, “Hak Âşığı” olarak kabul edilir. Âşık, hikâyenin sonuna kadar kendisine bade içiren din uluları tarafından korunur. Hikâyelerin bazılarında kahramana yardım rüya yoluyla değil doğrudan yapılır. Pirlar, Hızır kahramanın duasından sonra hemen yardıma gelirler. Örneğin Yaralı Mahmut hikâyesinde Mahmut, rakibinin üstesinden gelebilmek için secdede dua eder. Dua biter bitmez Hızır ve pirlar yardıma gelirler (Sakaoğlu, Alptekin, vd. 1997: 252). Hikâyelerin bazılarında ise yardım rüyaların rehberlik etmesiyle sağlanır. Kahramanın her sıkıntısında kendisine rüyada rehberlik edilerek sıkıntının üstesinden gelmesi sağlanır.

4.1. Âşık Garip Hikâyesi

Âşıkların kavuşması amacıyla âşığa rüyada rehberlik edildiğinin en güzel örneklerinden biri *Âşık Garip hikâyesinin* bir varyantında yaşanır. Senem’in babası, kızını alabilmesi için Âşık Garip’ten birçok şey ister.

i) Rüya Öncesi

Âşık Garip, Senem’in babasının şartlarını yerine getirebilmek için gurbete çıkar. Kendisine yedi yıl mühlet verilir. Yedinci yıl dolduğunda Garip’ten bir haber alınamayınca kız bir başkasına verilir. Şah Senem, Âşık Garip’e bir bezirgân başıyla bir name göndererek hemen dönmesini ister. Şah Senem’in evlendirilmek üzere olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Âşık Garip aynı gün bir rüya görür. Rüyasında;
“Pir Dede, Garip’in rüyasına gelip; “Hey Garip ne yaparsın? Uyan, sevgilinden name geliyor. Abdestini al, Halep kapısına çık, bekle. Bir kervan gelecek. Kervanın önünde gelen hoca bezirgândan emanetini al.” Garip uyanır uyanmaz, denilenleri yapar. Namede yazılanları okuyunca hemen geri dönüş yolculuğuna koyulur.”(Türkmen 1995: 228)

Rüyanın kadrosunda Pir Dede vardır. Rüyadaki rehberlik Şah Senem'den gelen nameyi alması yönündedir. Rüyanın amacı Garip'i durumdan haberdar etmek ve rehberlik ederek nameyi görmesini sağlamaktır.

iii) Rüya Sonrası

Âşık Garip ile Senem'in kavuşması için sürenin dolmasına az bir vakit kala Âşık Garip'e rüyasında rehberlik edilerek yardım edilir. Rüyanın ikaz etmesiyle uyanan Âşık Garip, Senem'in gönderdiği nameyi alarak geri dönüş yoluna koyulur.

4.2. Hurilika ile Hemrecaan Hikâyesi

Hikâyelerde kahramanlar ileride karşılaştıkları tehlikeleri rüyanın rehberliğiyle öğrenebilirler. Hurilika ile Hemrecaan hikâyesinde, üç kardeşin en küçüğü Hemra, babasının isteği üzerine, babasının rüyasında âşık olduğu bülbülü bulabilmek için ağabeyleriyle beraber yolculuğa çıkar. Bu yolculukta ağabeyleri ona ihanet ederler. Zor durumda kalan Hemra, din ulularının rüyadaki rehberlikleriyle zor işlerin üstesinden gelir.

i) Rüya Öncesi

Hikâyenin Uygur varyantında babasının rüyasında gördüğü bülbülü aramaya giden Hemrecaan ile iki kardeşi üç farklı yola ayrılırlar. Hemrecaan uzun bir yolculuktan sonra uyuyakalır. Babasının isteğini yerine getirmek için seyahate çıkması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Hızır'ı görür. Hızır ona bu tehlikeli yola çıkmasının sebebini sorar. Hemrecaan, baba hizmeti için bu zahmete katlandığını ve bu yoldan dönemeyeceğini söyleyince Hızır başarısı için dua eder ve ileride karşılaştacağı tehlikeleri bildirir." (İnayet 1992: 45)

Rüyanın kadrosunda Hızır vardır. Rüyanın amacı Hemrecaan'a yol göstererek ileride karşılaştacağı tehlikeleri bildirmektir.

iii) Rüya Sonrası

Babasının dileğini yerine getirmek için seyahate çıkan Hemrecaan, rüyanın rehberliğiyle ileride karşılaştacağı tehlikeleri öğrenir. Çıktığı seyahatte rüyanın rehberliğiyle hayatta kalan Hemrecaan, Hurilika ile tanışır ve ona âşık olur.

4.3. Kenan ile Hanzade Hikâyesi

Hikâyede Kenan ile Hanzade, pirlere verdiği bade ile birbirlerine âşık olmuşlardır. Badeyi içiren pirlere, âşıkın sevgiliyi bulabilmesi için rüyada ona rehberlik ederler.

i) Rüya Öncesi

Kenan ile Hanzade hikâyesinde de pirlere verdiği badeyle Hanzade'ye âşık olan Kenan, kızı bulabilmek için yolculuğa çıkar. Yolda yakalanır ve esir olur. Esir düşmesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Bir gece rüyasında kendisine aşk badesini içiren dervişleri görür. Dervişler, bulunduğu yerden kaçabilmesi için düşmanlarının uyumasını sağlayacak bir dua öğretirler." (Türkmen, Taşhova vd. 2008: 76)

iii) Rüya Sonrası

Kenan öğrendiği dua ile esaretten kurtularak Hanzade'yi bulur.

4.4. Kerem ile Aslı Hikâyesi

Hikâyelerdeki rehberliğin en yaygını, çocuğu olmayan çiftlerin çocuk sahibi olmalarını sağlamaktır. Din uluları, kahramanların anne veya babalarına bir elma verir ve bu elmayı nasıl yiyeceklerini öğretirler. Elma yiyerek çocuk sahibi olunan hikâyelerde, hikâyenin hem erkek hem de kadın kahramanı bu yolla doğar. Hikâye, beraber doğan kahramanların aşkları etrafında şekillenir. Rüya din ulularının rehberliğiyle yenilen elma sonucunda çocuk sahibi olma motifi *Aslı ile Kerem hikâyesinin* bazı varyantlarında da vardır.

i) Rüya Öncesi

Hikâyede padişahın karısıyla keşişin karısı bahçeye bir pirin verdiği elma fidanını dikerler. Aradan yedi sene geçmesine rağmen ağaçlar meyve vermez. Padişahın karısı Hanım Sultan buna çok üzülür ve bahçede uyuyakalır. Rüyanın hazırlık aşaması çocuksuzluktur. Rüyasında fidanı veren piri görür;

ii) Rüya

“Pir, ağacın meyve vereceğini, elmanın yarısını kendisinin, yarısını da Keşiş'in karısının yemesi halinde çocuklarının olacağını, bu çocukların da birbirleriyle evlendirilmeleri gerektiğini söyler.” (Duymaz 2001: 43)

Rüyanın kadrosunda daha önce elma fidanını veren pir vardır. Rüyanın amacı Hanım Sultan ve keşişi çocuk sahibi yapmaktır. Rüyadaki rehberlik elmanın nasıl yenileceğini öğretmektir.

iii) Rüya Sonrası

Hanım Sultan ve keşişin karısı birer çocuk sahibi olurlar. Hikâyede yol göstermenin yanında doğacak çocukların birbiriyle evlendirilmeleri gerektiği bildirilir. Rüyadaki bu uyarıya rağmen Aslı'nın ailesi kızlarını vermek istemez.

4.5. Latif Şah Hikâyesi

Hikâyede bade içerek âşık olan Mihriban ve Latif'in aşk maceraları anlatılmaktadır. Mihriban Sultan gördüğü rüyadan sonra aşk hastalığına yakalanarak yataklara düşer. Mihriban Sultan, gördüğü rüyayla hastalıktan nasıl kurtulacağını öğrenir.

i) Rüya Öncesi

Latif Şah hikâyesinde Mehriban Sultan, Latif Şah'a olan aşkıdan dolayı hastalanır. Bu hastalık rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Rüyasında hastalığının çaresinin Yemen tarafında Elvan Dağı'nda bulunan ziyaret olduğunu görür.” (Türkmen, Cemiloğlu 2009b: 540).

iii) Rüya Sonrası

Mehriban Sultan, Elvan Dağı'ndaki ziyareti bulur ve iyileşir.

4.6. Seyyad Bey ile Güllü Kızı Hikâyesi

Hikâyede din ulularının elinden bade içen Seyyad Bey ile Güllü Kızı'nın aşk maceralarında karşılaştıkları engeller ve kavuşmaları anlatılır. Halk hikâyelerinde âşıklara sunulan badeye, bu hikâyede kuvvet suyu adı verilir. Kuvvet suyunu içen âşık güçlenip karşılaştığı zorlukların üstesinden gelir.

i) Rüya Öncesi

Seyyad Bey ile Güllü kızı hikâyesinde, Seyyad Bey sevdiğini ararken yolunu kaybeder. İki geyiğin peşine düşer. Belirli bir yere kadar gelir. Bir gece duasını ettikten sonra uyur. Seyyad Bey'in sevdiğini ararken yolunu kaybetmesi ve ardından ettiği dua rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Biri ona seslenir;

"Kalk Seyyad'ım, kalk yavrum." Başını kaldırır ki, ne kaldırsın? Yaşlı nurani yüzlü bir derviş;

"Yavrum, seni buralara kadar getiren, senin alın yazındır. Senin kaderindir. Senin çok büyük bir çilen vardır. Bu çileyi doldurmak mecburiyetindesin. Senin önüne o iki geyiği sarp kayalardan, senin önüne getirenler vardır. Yarın senin imtihan günüdür. İmtihan gününde kuvvetli olabilmen için, sana bir kuvvet suyu getirdim. Al bunu iç. Bunu içtikten sonra inşallah darda koymaz Allah. Eğer dara düşersen, şöyle gözü-nün ucuyla bir sağa dön Allah'ı çağır. Bak, eğer yanında birini bulursan o Allah'tır." der (Türkmen, Taşlıova, vd. 2008: 297)

Rüyanın kadrosunda bir derviş vardır. Rüyanın amacı yolunu kaybeden Seyyad'a yardım etmektir. Rüya da kendisine kuvvet suyu verilir ve darda kaldığında ne yapması gerektiği öğretilir.

iii) Rüya Sonrası

Bade, bu hikâyede kuvvet suyu olarak adlandırılır. İçilen kuvvet suyu âşığın darda kalmasını engelleyecektir. Âşığa darda kaldığında sağa bakarak Allah'ı çağırması tembihlenir. Söylenenleri yapan Seyyad Bey zorlukların üstesinden gelir.

4.7. Tahir ile Zühre Hikâyesi

Kerem ile Aslı hikâyesinde olduğu gibi Tahir ile Zühre hikâyesinde de kahramanlar, çocuksuz ailelerin, din ulularının yardım etmeleriyle dünyaya gelen çocuklarıdır. Rüya ya girerek rehberlik edenler derviş veya pirlerdir. Hikâyelerde, din ulularının rehberliğiyle aynı anda dünyaya gelen iki kahramanın aşk hayatları etrafında oluşan hikâyeler, nesilden nesile aktararak anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Tahir ile Zühre hikâyesinin Azerbaycan varyantında, Hatem Sultan ve Ahmet Vezir'in çocukları yoktur. Yaşlı bir pir, Ahmet Vezir'e bir elma verir. Elma o kadar değişik ve güzeldir ki Ahmet Vezir akşama kadar bu elmayı seyrederek. Akşam evine gidip yatar. Çocuksuzluk rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Rüyasında aynı yaşlı derviş;

*“Ey Ahmet Vezir, elmayı al ve Hatem Sultan’a git. Elmanın yarısını hanımınla sen ye, yarısını da Hatem Sultan’la hanımı yesin. Her ikini-
zin de birer çocuğu olacak.”*der (Türkmen 1998: 37).

Rüyanın kadrosunda yaşlı bir derviş vardır. Rüyanın amacı Ahmet Vezir ile Hatem Sultan’ı çocuk sahibi yapmaktır. Rüyadaki rehberlik çocuk sahibi olabilmek için sabah verilen elmanın yenilmesidir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın rehberlik etmesiyle gerçek hayatta kendisine verilen elmayı nasıl yiyeceğini öğrenen Ahmet Vezir bu sayede hem kendisinin hem de şahın çocuk sahibi olmasını sağlar.

Yaşlı pir, birbirinden ayrı düşen âşıkların en büyük yardımcılarındanır. *Tahir ile Zühre hikâyesinin* bir varyantında babası Zühre’yi bir köşke kapatır ve Tahir’in bulunup cezalandırılmasını emreder. Tahir kaçmak zorunda kalır. Bir yaşlı çift ona sahip çıkar. Bir süre sonra Tahir, Zühre’yi görebilmek için Horasan’ın yolunu tutar. Zühre’nin köşküne gelir. Bu arada pir, uykudaki Zühre’nin rüyasına girip,

*“Kızım ne yatiyorsun, kalk sevgilin kapıda seni bekliyor. Aç ka-
pıyı.”*der (Türkmen 998: 258).

Hızır, sevgililerin kavuşması için Zühre’nin rüyasına girerek uzun bir yolculuktan sonra kendisini bulan Tahir’i karşılaması için onu uyandırır.

4.8. Timur Han İle Maya Sultan Hikâyesi

Hikâyelerdeki rüyaların bazıları kahramanlara olağanüstü yetenekler kazandırır. Hikâye uzun zaman çocuksuz olan Timur Han ile Maya Sultan’ın çocukları Turan Han ile Senem Sultan’ın aşkları anlatılır. Hikâyenin en önemli kısmı Turan Han’ın, rüyanın rehberliğiyle olağanüstü özellikler kazanmasıdır.

i) Rüya Öncesi

Timur Han ile Maya Sultan hikâyesinde, bu çiftin çocukları Turan Han, bir av esnasında zor durumda olan serçeleri görür ve üzülür. Onlara yardım eder. Hızır gelir ve kuşların dilini sana öğreteceğim, onlarla seni konuşturacağım, der. Turan Han’a heybesinden çıkardığı suyu içirir, çocuk uykuya dalar. Turan Han’ın yaptığı iyilik ve Hızır’ın içirdiği kutsal su rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Rüyasında Hızır ona kuşdilini öğretir. Kalktığında kuşdilini kullanır.” (Yılmaz 2011: II, 334)

iii) Rüya Sonrası

Hikâyede, içirilen su, olağanüstü yetenekler kazandırmaktadır. Badeyle benzer özellikleri bulunan suyu içtikten sonra rüyada bir eğitim süreci başlar ve Turan Han kuşdilini öğrenir. Rüyaların olağanüstü özellik kazandırmaları daha çok İslamiyet sonrası destanlarda görülen bir motiftir. Turan Han, destan kahramanları gibi gördüğü rüyayla kuşdilini öğrenir.

Dini hikâye olarak kabul edilebilecek bir hikâyede Davut peygamber dua ederek Allah’tan yardım diler. Davut peygamber zamanında kocası ölen bir kadın yedi çocuğuyla çaresiz kalır. Etraftakiler ona bir torba un verirler. Bir gemi yolculuğunda gemi kayaya çarparak delinir. Gemideki herkes Allah’a dua etmeye başlar.

Kurtulmaları durumunda mallarının tümünü fukaraya dağıtma adağında bulunurlar. Allah da dualara cevap verir. Bir rüzgâr çıkarır, rüzgâr kadının un dolu torbasını savurarak geminin delinen yerine sokar, herkes kurtulur. Bir zaman sonra çaresiz kalan kadın, Davut peygamberden ununu istemeye gider. Davut peygamber unu yarın vereceğini söyler. Kadın huzurdan ayrılırken Davut'un oğlu Süleyman kadına; "Davut verebiliyorsa senin rüzgârda savrulan ununu versin."der. Kadın, Davut'tan rüzgârın savurduğu unu ister. Davut çaresiz kalır ve Allah'a yardımcı olması için dua eder. Davut Peygamber rüyasında Allah'la konuşur. Allah, Davut'a gemi macerasını hatırlatır ve un çuvalının insanların kurtulması için kullanıldığını söyler. Kadının ise ununu kuşluk vakti iskelede bulabileceğini bildirir (Sakaoğlu, Alptekin, vd. 1997: 315–320). Davut peygamber ettiği duadan sonra rüyasında Allah'la konuşur. Davut peygamber, kadının ununa nasıl kavuşacağını rüyanın rehberlik etmesiyle öğrenir.

Hikâyelerde sevdiğinin peşinden giden badeli âşıklara yolculukları boyunca rüyalarında rehberlik edilerek sevgiliye kavuşmalarına yardım edilir. Ahmet ile Hidayet adlı hikâyede Ahmet Bey, rüyasında âşık olduğu sevgilisi Hidayet Hanım'ı bulmak için Sivas'a gider. Sivas'ta gezerken bir gece rüyasında bir şehir görür. Bu şehrin İstanbul olduğunu ve Hidayet Hanım'ın burada olduğunu anlar. Rüyanın hemen ardından İstanbul'a gider (Saçkesen 2003: 14). Hikâyede âşığa dolaylı yoldan bir yardım vardır. Hidayet Hanım'ı yanlış yerde aradığı, rüyasında İstanbul olduğu sonradan anlaşılan bir şehir gösterilerek bildirilir. Rüyanın rehberliğiyle sevgilisini Sivas'ta aramaktan vazgeçerek İstanbul'da aramaya gider.

İncelenen hikâyelerde âşıklara en çok karşılaştıkları tehlikelerin üstesinden gelebilmeleri ve sevgiliye kavuşabilmeleri için rehberlik edilir. Üç (%30) hikâyede tehlikelerin üstesinden gelebilmek ve üç (%30) hikâyede sevgiliye kavuşma yolunda âşığa rehberlik edilir. İki (%20) hikâyede kahramanların anne veya babalarına çocuk sahibi olmaları için rehberlik edilir. *Latif Şah hikâyesinde* ölümcül hastalığa yakalanan Mihriban, hastalığının çaresini rüyanın rehberliğiyle öğrenir. *Timur Han ile Maya Sultan hikâyesinde* Turan han rüyasında kuşdilini öğrenir.

Hikâyelerde rüyaya girerek rehberlik edenler din ulularıdır. Motifin yer aldığı on hikâyenin üçer (%30) tanesinde rüyada rehberlik eden pir ve Hızır; iki (%20) hikâyede ise dervişlerdir. İki (%20) hikâyede kahramanın rüyasında rehberlik edenin kim olduğu belirtilmemiştir. Hızır'ın darda kalanların imdadına yetiştiği inancı hikâyelerde de görülür. Darda kalan kahramanların imdadına üç hikâyede Hızır yetişir.

Hikâyelerde, rehberliğin yerine gelebilmesi için bazı unsurlar öne çıkar. Rüyadaki rehberliklerin gerçekleşebilmesi iki hikâyede (%29) elmaya bağlıdır. Bir (%14) hikâyede öğretilen dua, bir hikâyede sevgilinin gönderdiği name, bir hikâyede din ulusunun âşığa içirdiği kutsal su, bir hikâyede içirilen kuvvet suyu ve bir hikâyede âşığın gitmesi gereken ziyaret rehberliğin yerine gelebilmesi için şarttır.

5. Uyarı Niteliğindeki Rüyarlar

Halk hikâyelerindeki rüya motiflerinden biri de hikâye kahramanlarına uyarı niteliğindeki rüyalar. Bu rüyaları âşıklar, onların ailesi ve âşıkları ayırmaya

çalışan kişiler görür. Âşıkların rüyaları bir tehlikenin varlığına karşı uyarı niteliğindedir. Aile bireylerinin gördükleri rüyalar, âşıkların kavuşmalarını engelledikleri veya onlara zorluk çıkardıkları için kendilerine uyarı niteliğindedir. Sevgililer, “Hak Âşığı” olduklarından bazen bu uyarıların yanında onları ayırmaya çalışanların cezalandırıldığı da görülür. Rüyadan sonra kişiler rüyadaki uyarının etkisiyle âşıklara engel olmaktan vazgeçerler. Kahramanın doğumunu sağlayan veya müjdeleyen, daha sonra kahramana bade içiren din uluları, âşığı koruyarak engel çıkaranları tehdit edercesine uyarırlar.

5.1. İrfânî Hoca Hikâyesi

İrfânî Hoca Hikâyesinde, Süleyman ile Türkmen kızının aşkları anlatılır. Hikâyede İrfânî'nin annesi gençlerin evlenmesini istemediğinden gördüğü bir rüyada uyarılır.

i) Rüya Öncesi

İrfânî Hoca uykudayken sevdiği kız onu bulmaya gelir. İrfânî'nin annesi oğlunun öldüğünü söyleyip kızı oradan uzaklaştırır. Kız remil attırır. İrfânî uyuduğu için remiller de öldü görünür. Annenin, Türkmen kızını yanıltması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Türkmen kızının kervanı geri dönüş yolundayken İrfânî bir rüya görür. Rüyasında;

“Sevdiği kızla birlikte, Çıldır Gölü'nün kenarına gelir. Tam el ele tutuştukları sırada bir tipi, fırtına kopar. Kızın elleri, İrfânî'nin ellerinden kayar, göle düşer ve boğulur.” (Türkmen, Taşlıova vd. 2008: 192).

İrfânî Hoca, rüyasında Türkmen kızıyla kavuştukları an kızını öldüğünü görür. İrfânî Hoca rüyadaki uyarıyı dikkate alır.

iii) Rüya Sonrası

Telaşla uyanır ve annesine kimin geldiğini sorar. Annesi gerçekleri anlatır. Rüya tipi, fırtına gibi engeller yüzünden sevdiğiyle kavuşamayan İrfânî, rüyanın kendisine bir uyarı olduğunu anlayarak gerçekleri annesinden öğrenir.

5.2. Kirmanşah Hikâyesi

Kirmanşah hikâyesinde, Kirman Şah ve Mahperi'nin aşkı anlatılmaktadır. Kirman Şah uzun bir yolculuktan sonra Mahperi'yi bularak onunla evlenir. Kirmanşah'ın babası Hurşud Şah, çocuğunun Mahperi'nin peşinden gitmesini istemediğinden, dolayısıyla âşıkların kavuşmasını engellemeye çalıştığı için rüyada uyarılır ve azarlanır.

i) Rüya Öncesi

Kirmanşah, pirlerin bade içirmesiyle Mahperi'ye âşık olur ve onu bulmak için yolculuğa çıkmaya hazırlanır. Fakat babası Hurşud Şah engel olmaya çalışır. Hurşud Şah'ın engel olmaya çalışması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Kirmanşah gibi bir oğul sahibi olmasında Hurşud Şah'a yardım eden ve Kirmanşah'a rüyada bade içeren pir, Hurşud Şah'ın rüyasına girer.

“Pir rüyada Hurşud Şah’ı azarlar ve yolculuğa engel olmasın için onu uyarır. Sözüni dinlemezse onu cezalandıracağı uyarısında bulunur.” (Alptekin 1999: 179–180)

iii) Rüya Sonrası

Hurşud Şah, uyanır uyanmaz oğlunu çağırır ve gitmesine izin verir. Hurşud Şah, rüyadaki uyarıyı dikkate alır.

5.3. Latif Şah Hikâyesi

Latif Şah Hikâyesinin anlatmalarından birini S. Sakaoğlu, A. B. Alptekin ve diğerleri Behçet Mahir’den derlemişlerdir. Hikâyedeki kadın kahramanın babasının adı Latif Şah’tır. Latif Şah, kızına boş yere kötülük ettiği için rüyasında uyarılarak başına gelecekler hakkında bilgi sahibi olur.

i) Rüya Öncesi

Latif Şah hikâyesinde geçen bu olayda, Latif Şah’ın kızı Gatmer, Hızır’ın kendisine verdiği çiçeği koklayınca hamile kalır. Babası Latif Şah, kızının bir edepsizlik yaptığını düşünerek, öldürülmesi için ormana yollar. Kıza kıyamayan cellatlar onu öldürmekten vazgeçerek ormana bırakırlar. Gatmer zorluklar içerisinde çocuğunu doğurur ve ona “Hekmet” adını koyar. Gatmer’in babası tarafından haksızlığa uğraması ve çocuğunu zorluklar içerisinde büyütmesi rüyan hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Çocuk sekiz yaşındayken, Latif Şah ve karısının rüyasına, Gatmer’e gülü veren Hızır gelir;

“Ey Latif Şah, uyan. Senin bu fânî dünyada bir çilen var. Yedi sene çile çekeceksin. Ettiğin zulme karşılık çile çekeceksin. Çileni dünyada ölmeden mi çekmek istersin, ahrete mi kalsın?” der. Aynı rüyayı yedi defa görürler. Rüya yorumcusuna danışır. Rüya yedi defa görüldüğü için rahmani olduğunu söyler. Cezayı dünyada iste der. O gece rüyada Hızır’a bu dünyada istediğini söyler. Sabah olunca da ayaklanma çıkar ve saltanatı kaybeder.” (Sakaoğlu, Alptekin vd. 1999: 86–88)

Rüya kadrosunda Hızır vardır. Hızır yedi defa rüyaya girer. Latif Şah’a ettiği zulme karşılık yedi sene eziyet çekeceğini söyler.

iii) Rüya Sonrası

“Babasız doğum” motifinin yer aldığı hikâyede Hızır, kızına haksız yere zulmeden Latif Şah’ın rüyasına girerek onu uyarır. Âşıklardan birinin korunması esasına dayanan bu rüyada, babanın zulmüne karşılık çekeceği ceza da bildirilir. Aynı rüyanın yedi defa görülmesi gerçekliğini artırır. Sabah olduğunda da rüya gerçekleşmeye başlar. Bu motif, Türk masallarında “Gençlikte mi Kocalıkta mı?” motifi olarak sıklıkla yer alır.

5.4. Nevruz Bey Hikâyesi

Nevruz Bey hikâyesinde Nevruz Bey ile rüyasında bade içerek âşık olduğu Mısır padişahının kızı Gandap Hanım arasındaki aşk anlatılır. Hikâyede, Mısır padişahı olan Gendap’ın babası, âşıkların kavuşmasını engellemeye çalıştığı için rüyasında uyarılır.

i) Rüya Öncesi

Gendap'ın babası Celal Şah, kızının Nevruz Bey'le kavuşamaması için Nevruz Bey'i zindana attırır. Âşıklara çektiirdiği bu eziyet rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Gendap'ın babası iki sevgilinin kavuşmasını sağlayan bir rüya görür. Celal Şah'ın sarayında kafeste beslediği bir bülbül, bülbülün yanında bir gül ve şamdanlarında mumları vardır. Rüyasında;

“Bir kızıl kuş saraya girip mumları söndürür. Bu sırada kafesteki bülbül ölür, gülünde yaprakları dökülür.” (Duymaz 1996: 24)

iii) Rüya Sonrası

Vezir, padişahın bu rüyasını bir türlü yorumlayamaz. Padişahın rüyasını ancak bir derviş yorumlayabilir. Derviş, kızıl kuşun Allah'ın belası, kafesteki kuşun zindandaki Nevruz, gülün Gendap, mumların da padişahın oğulları olduğunu, Nevruz ile Gendap kavuşmazsa hepsinin öleceğini ve tahtının tarumar olacağını söyleyip kaybolur (Duymaz 1996: 24). Rüyadan anlaşıldığına göre Hak âşıklarının kavuşmasını kimse engellemeye çalışmamalıdır. Bu rüyada hem bir uyarı hem de kehanet vardır. Celal Şah rüyasında sevenleri ayırmaması için uyarılırken, engel olması durumunda da erkek çocuklarının öleceği ve tahtının yıkılacağı kehanetinde de bulunulur.

5.5. Tahir ile Zühre Hikâyesi

Âşıklar kendilerini ayırmaya çalışan kişilerden veya ayrılmaları için kurgulanan planlardan rüyanın ikazlarıyla haberdar olurlar. *Tahir ile Zühre* hikâyesinde, âşıklar bir araya geldiklerinde her defasında Arap Köle onları Zühre'nin babasına şikâyet eder. Zühre'nin babası, aldığı bu haberlerle Tahir'i sürgüne yollar. Hikâyede Tahir, gördüğü bir rüyada, Arap Köle'nin ihanet edeceği konusunda uyarılır.

i) Rüya Öncesi

Tahir ile Zühre hikâyesinin bir varyantında Tahir ile Zühre'nin aşkını kıskanan Arap köle, âşıkları ailelerine şikâyet eder ve gizli gizli görüştüklerini söyler. Arap kölenin bu ihaneti, Tahir'in göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Aynı gece Tahir bir rüya görür. Rüyasında;

“Bir kara köpek, Zühre'nin önüne geçip Tahir'e geçit vermez. Tahir ne kadar uğraşsa da Zühre'nin yanına varamaz. Çaresiz kaldığı sırada bir de dişi köpek ortaya çıkar ve iki köpek birden Tahir'e hücum eder. Tahir kaçtıkça köpekler kovalar.” (Türkmen 1998: 219)

“Rüyada kara köpek görme” motifi sembolik bir anlam taşır. Bir tehlikenin varlığına işaretler. Tahir uyanır uyanmaz bu rüyanın kötü olayların habercisi olduğunu anlar. Kara ve kaygılı rüya motifi, Dede Korkut'ta Salur Kazanın evinin yağmalanmasında da karşımıza çıkar. Önce Karacık Çoban kara kaygılı rüya gördüğünü söyler (Ergin 2001: 40). Bir müddet sonra, Salur Kazan da kaygılı bir rüya gördüğünü söyler ve gördüğü rüyayı şöyle anlatır;

“—Kara kaygılı rüya gördüm, yumruğumda çırpınan benim şahin kuşumu ölüyor gördüm, gökten yıldırım ak otağımın üzerine çakıyor gördüm, kapkara duman yurdumun üzerine dökülüyor gördüm, kuduz

kurtlar evimi dişleyip yırtıyor gördüm, kargı gibi kara saçımı uzanıyor gördüm, uzanarak gözümü örtüyor gördüm, bileğimden on parmağımı kanda gördüm.” (Ergin 2001: 41)

Salur Kazan’ın gördüğü bu kaygılı rüyada, kendisine bir tehlikenin var olduğuna dair bir mesaj vardır. Bu mesajın bir uyarı olduğunun en önemli delili “Kara kaygılı rüya” gördüğünü iletmesidir. Tahir ile Zühre hikâyesindeki kara köpek, Arap kölenin; dişi köpek ise sihirbaz kadının rüyadaki görüntüsüdür (Türkmen 1998: 185).

iii) Rüya Sonrası

Tahir, rüyanın tehlikelerin habercisi olduğunu anlar ve Zühre’ye kavuşabilmek için uyarıları dikkate alır.

5.6. Tufarganlı Abbas

Rüyada bade içirerek gençleri birbirine âşık eden din uluları, âşıkların bir-birlerini bulabilmek için çıktıkları yolculukta, onları yalnız bırakmayarak onlar varmadan karşılaştıkları durumlar için gerekli hazırlıkları yaparlar. *Tufarganlı Abbas hikâyesinde*, Abbas ile Peri Hanım’ın aşkı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Tufarganlı Abbas, sevdiği Peri Hanım’ı bulmak için Tebriz’e gelir. Tebriz’e gelmesi bir saz ustasının göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır. Tebriz’de bir yarışma olduğunu duyar. Yarışmaya katılabilmek için bir saz almaya karar verir. Saz ustasının yanına gider. Kısa bir muhabbetten sonra saz ustası Abbas’ı tanır. Ona çok pahalı, değerli bir saz gösterir. Abbas, bu sazi almaya parasının yetmeyeceğini söyler.

ii) Rüya

Saz ustası bir rüya gördüğünü anlatır;

“—Rüyamda gördüm. Bir pir bana geldi, beni dürttü. Yarışmayı kazanacak kişi geliyor. Böyle bir âşık gelecek. Ona bir saz yap. Ben ancak iki defa gelirim. Bir daha gelirim gözünü çıkarırım. Sazi hazırla.

Bu sazi al götür, yoksa gözümü çıkarır. Seni dört gözle bekliyordum.” (Türkmen, Cemiloğlu 2009b: 109)

Pir, saz ustasının rüyasına girerek gelecek olan Abbas için bir saz hazırlamasını ister. Sazın yapılmaması durumunda da gözlerini çıkaracağı tehdidinde bulunur. Rüyanın amacı Abbas’ın yarışmayı kazanmasıdır.

iii) Rüya Sonrası

Abbas, gittiği yerde rüyanın saz ustasını uyarmasıyla sazını hazırlanmış bulur.

Rüyaların bazıları uyarıdan farklı olarak haberdar etme işlevi görür. Âşık Şenlik ile Sümmani hikâyesinde, atışacak iki âşıktan Âşık Şenlik, uzun bir süre Sümmani’yi bekler. Beş kişi “Sümmani”yim diye gelir ama hiçbirinin Sümmani olmadığı anlaşılır. Âşık Şenlik bir gece rüya görür;

“Ey Şenlik, hazır ol, hasmın esas Sümmani geldi, yarın karşısına çıkacaksın.” der (Sakaoğlu, Alptekin vd. 1999: 268)

Hikâyelerde rüya yoluyla yapılan uyarıların bazıları rüyadan uzun yıllar sonra gerçekleşecek durumları bildirir. Hikâyelerden sadece *Hemra ile Hurilika hikâye-*

sinde yapılan uyarı gerçekleşmez. Türkmen varyantında, erkek çocuğu olmayan padişah Hz. Ali'nin türbesinde gidip dua eder ve uyur. Gece sabaha karşı bir rüya görür;

“Padişah, kalk yerinden, sana üç oğul ve bir kız veriyoruz. Ama hepsini on dört yaşında alacağız.”denilir (Naciye 2001: 421).

Padişah rüyadaki uyarının gerçekleşeceğini bildiğinden endişelenmektedir. Çocuklar on dört yaşlarına geldiklerinde, Hemra o güne kadar çok iyilik yaptığından hayatları bağışlanır.

Âşıklar, halk tarafından kutsal olarak kabul edilirler. Onlar hakkında yanlış düşüncelere sahip olanlar rüyalarında uyarılırlar. Kayseri’de Seyrânî ile ilgili anlatılan bir menkıbede, Yukarı Develi’den iki arkadaş Seyrânî’yi ziyaret etmek isterler ve diğer bir arkadaşlarına da haber verirler. Arkadaşları, Seyrânî’nin ziyaret edilecek kıymetli bir adam olmadığını, sarhoşun biri olduğunu, bu yüzden ziyarete gelmeyeceğini söyler. Bunları söyleyen adam o gece bir rüya görür. Rüyasında;

“Kıyamet kopmuş, herkes sırat köprüsünden geçmekte, ama kendisine sıra gelince bir türlü geçememektedir. Zebaniler, “Haydi yürü geç!” diye zorlarlar. Adam bu durumdayken Seyrânî atıyla çıkagelir. Adama “Bin terkime” der. Onu atına bindirir. Sıratı kuş gibi geçerler.” (Kahyaoğlu 1982: 18–20)

Adam rüyanın etkisiyle arkadaşlarına katılır ve ziyarete gider. Seyrânî durumdan haberdar olduğu için gelenleri kapıda karşılar. Bu rüya, Seyrânî’nin ulvililiğini artırır. Seyrânî’ye inanmayan kişi rüyada uyarılmış olur.

İncelenen altı hikâyede en çok âşıkları ayırmaya çalışanlar rüya aracılığıyla uyarılırlar. Üç (%50) hikâyede âşıkları ayırmaya çalışanlar uyarılırlar. Üç hikâyede de bu rüyaları âşıkları ayırmaya çalışan aileleri görür. Bade içerek âşık olan hikâye kahramanlarının kavuşmalarına engel olmaya çalışan bu ailelere, kavuşmaya engel olmaları durumunda da cezalandırılacakları bildirilir. Rüyadan uyanan ailelere âşıklara engel olmaktan vazgeçerler. İki (%33) hikâyede âşıklar karşılaşacakları tehlikelere karşı uyarılırlar. Kahramanlar bu rüyaların kötü bir olayın habercisi olduğunu anlar ve önlemlerini alırlar. Bir (%17) hikâyede ise sıradan kişilerin rüyasına din uluları girerek sevgiliyi bulmak için yolculuğa çıkan âşığa yardım edilmesini isterler.

6. Kurgusal Rüyalar

İncelenen halk hikâyelerinin sadece birinde görülen bu motifte, hikâye kahramanı rüya görmediği halde rüyanın insanlar üzerindeki inandırıcılık gücünden faydalanarak bir rüya kurgular.

Latif Şah hikâyesinde Hindistan Şahı’nın kızı Mehriban Sultan, Latif Şah’ın ününü duyar ve onu görmek için ailesine bir rüya gördüğü yalanını söyler. Rüyasında “Yemen şehrinin Elvan Dağlarında bir türbe var. Aksakallı, yeşil sarıklı bir pir bana dedi ki; “Ay kızım, sen gidip o türbeyi ziyaret etmezsen yakın zamanda ölürsün.”gördüğünü söyler. Amacı bu yolculuğa çıkıp Latif Şah’ın yaşadığı yere gitmektir. Ailesi tek çocukları olduğu için Mihriban Sultan’ın isteğini yerine getirir (Aslan 1992: 295). Rüyanın inandırıcılığını artırmak için kutsal mekânları ziyaret ve rüya

aracılığıyla uyarı vardır. Kızlarının ölmesini istemeyen aile bu seyahate karşı çıkmaz.

7. Kehanet İçeren Rüyalar

Kehanet içeren rüyalar ileride karşılaşılabilecek durumlar hakkında bilgi verir. Hikâye kahramanları rüyadaki kehanetleri dikkate alarak gelecek için hazırlanırlar. *Kuran*'daki Hz. Yusuf kıssasından hareketle anlatılan *Yusuf ile Züleyha hikâyesinde*, Yusuf kuyudan kurtulup Züleyha'nın sarayına yerleştikten sonra Mısır'ın kralı bir rüya görür;

"Mısır'ın üzerine yeniden bir ay doğdu. Mısır şehri aydınlandı. Herkes birden bire ayın ışığı etrafında toplandı. Mısır'ın meydanları yüz binlerce kişiyle doldu. Herkes yeni ışığa doğru ilerledi."

Rüyayı kimse tabir edemez. O zaman köle olan Yusuf rüyayı yorumlar. "Senin gördüğün rüyada, ay bir devlete işarettir. Sen bu dünyadan göçüp gideceksin, öleceksin. Yeni bir devlet gelecek. Yeni devlet sadece Mısır'ı değil bütün kâinatı aydınlatacak." der. Rüya yorumundan dört gün sonra kral ölür (Sakaoğlu, Alptekin vd. 1999: 163). Bu rüya, *Kuran*'daki kıssada anlatılan ve Hz. Yusuf'un ileride peygamber olacağı kehanetini içeren rüyayla örtüşmektedir. Yine aynı kıssada, kralın gördüğü ve sadece Hz. Yusuf'un tabir ettiği yedi sene bolluk yaşandıktan sonra yedi sene kıtlık yaşanacak kehanetini içeren rüyanın benzeri hikâyede de görülür. Yusuf ile Züleyha hikâyesinde Yusuf ile Züleyha evlendikten sonra bir gece ikisi de aynı rüyayı görürler. Rüyada;

"Mısır'a rahmet yağmıyordu. İkisi beraber el açıp dua ettiler. Duadan sonra Mısır'ın üzerine siyah bir bulut gelir ve arkasından yağmur yağar. Etraf yeşillenir."

Rüyadan sonra yine ikisi Hz. Pir'i rüyalarında görürler;

"Ya Yusuf, ya Züleyha, sabahın kalkıp el kaldırın. Mısır'da bir kıtlık olacak, bu kıtlığı defetmek için Allah'a yalvarın." der (Sakaoğlu, Alptekin vd. 1999: 170).

Birbiriyle bağlantılı bu iki rüyanın ilkinde bir kehanet varken ikinci rüya kehanette belirtildiği gibi gelecek kıtlığa karşı bir yol gösterme, rehberlik etme vardır.

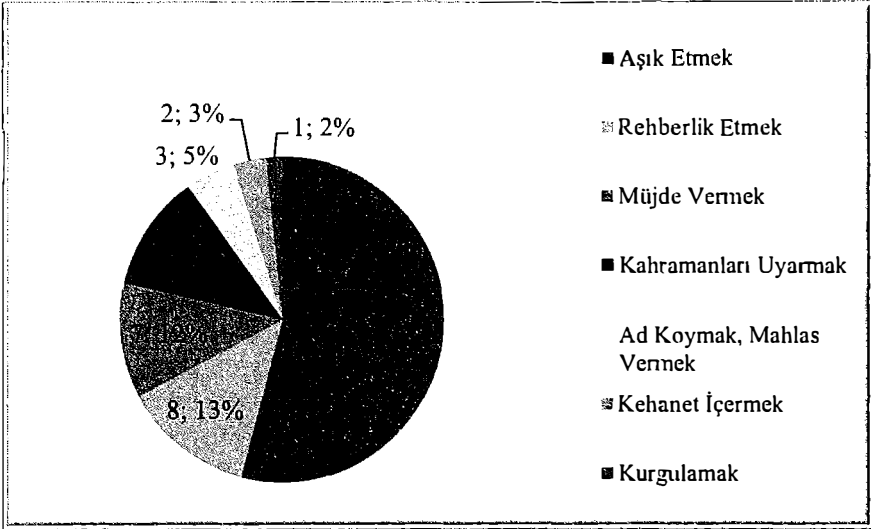
Âşık Garip hikâyesinin bir varyantında ailenin üç çocuğunun gördüğü rüyalar birer kehanet içerir. Bunların her biri ayrı ayrı rüya görürler. Büyük kardeş kendini padişah olarak, ortanca tüccar olarak, en küçükleri de kendisini âşık olarak görür. Bunların rüyaları gerçekleşir. Garip, en küçükleri olduğu için şair olur (Türkmen 1995: 17).

Türk halk hikâyelerinde rüyalar, hikâyelerin çatısını oluşturan öğelerdendir. Rüyaların büyük bir bölümü âşk hikâyelerinde görülür. Rüyaların âşık etmek, rehberlik etmek, müjde vermek, kahramanları uyarmak, ad ve mahlas vermek, kehanet bildirmek ve kurgulamak gibi işlevleri vardır. Rüyaları en çok yöneticiler ile çocukları ve sıradan insanlar görürler. Sıradan insanlar gördükleri rüyalarla kendilerinden daha üst sınıftaki insanlara âşık edilirler. Sıradan insanlara âşk yolculuğu boyunca din uluları yine rüyalarında yardımcı olurlar. Yöneticiler ve çocukları gördükleri rüyalarla yine eş statüdeki birine âşık edilirler.

Türk halk hikâyelerinde yer alan rüyaların çeşitli hazırlık aşamaları vardır. Çocuksuzluk, zor durumda olma, dua etme, sevgiliyi görme, haksızlığa uğrama, esir düşme rüyaların belli başlı hazırlık aşamalarıdır. Kahramanların sevgili dışında rüyalarında gördükleri karakterlerin tümü din ulularıdır. Pirler, dervişler ve Hızır rüyada en çok görülen karakterlerdir. Rüyalardaki temel simge badedir. Badeden sonra elma, rüyada en çok görülen simgedir.

III. Halk Hikâyelerindeki Rüyalar Hakkında Değerlendirmeler

Aşk ve kahramanlık konularının işlendiği Türk halk hikâyelerinde rüyalar, hikâyelerin çatısını oluşturan öğelerdendir. Hikâyelerde yer alan rüyaların büyük bir bölümü aşk hikâyelerinde görülür. Hikâyelerde görülen rüyalar, bir kültür dairesi oluşturur. Rüyaların bu kültür dairesinde önemli işlevleri vardır. Aşağıdaki grafikte Türk halk hikâyelerinde yer alan rüyaların işlevleri verilmiştir.

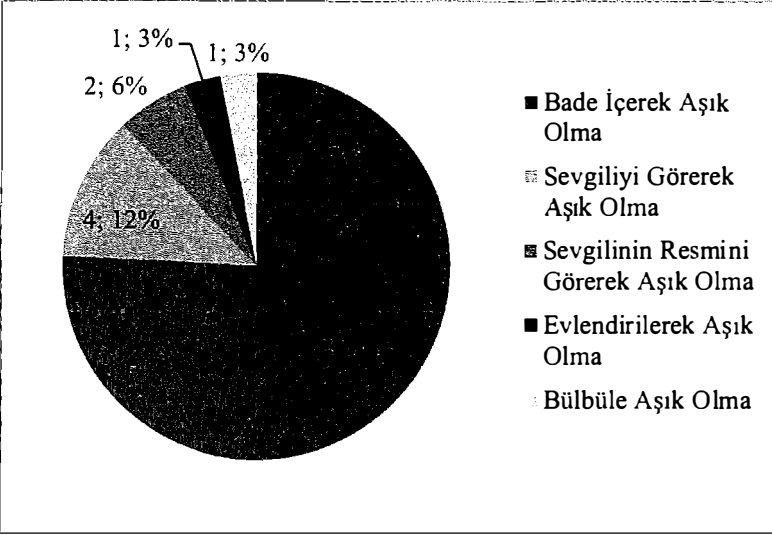

Grafik 5: Türk Halk Hikâyelerinde Rüyaların İşlevleri

İncelenen Türk halk hikâyelerinde 61 rüya tespit edilmiştir. Daha önce belirtildiği gibi rüyaların büyük çoğunluğu aşk temasının incelendiği hikâyelerde yer alır. Bu hikâyelerdeki 33 (%54) rüyanın işlevi kahramanların âşık olmalarını sağlamaktır. Rüyada bade içen hikâye kahramanları uyandıklarında âşık olup, sanatçı kimliğe sahip olurlar. Kahramanın doğumunda, âşık olmasında, sanatçı kimliğe kavuşmasında her zaman yardım eden din uluları, 8 (%13) rüyada hikâye kahramanlarına rehberlik ederler. Bu rehberliğin nedeni zor durumda olmaları veya bir tehlikenin varlığıdır. 7 (%12) rüyada kahraman, karşılaşılabilecek tehlikelere karşı uyarılır.

Hikâye kahramanlarının ailelerine gördükleri 7 (%12) rüyada bir müjde verilmektedir. Müjdeler çocuk sahibi olmakla ilgilidir. Halk hikâyelerinde adı veya mahlası olmayan kahramanlara 3 (%5) rüyada ad konulmakta ve mahlas verilmektedir. 2 (%3) rüya, kahramana gelecekte haber vermektedir. 1 (%2) hikâyedeki rüya kurgusaldır. Bu işlevlerin hepsi ayrı ayrı incelenmelidir.

Aşk rüyaları farklı beş başlık altında incelenebilir. Aşağıdaki grafikte bu başlıklar yer almaktadır.

Grafik 6: Türk Halk Hikâyelerinde Aşk Rüyaları

Türk halk hikâyelerindeki aşk rüyalarının çoğunda, kahraman rüyasında bade içerek âşık olmaktadır. Bu rüyalarda ortak bir yapı vardır. İlhan Başgöz bu yapıya “Düş Motifi Zinciri”; Umay Günay ise “Kompleks Rüya Motifi” adını verir.

Rüyada bade içerek âşık olma 25 (%76) hikâyede tespit edilmiştir. Bu 25 rüyanın 23’ü (%92) erkek kahramanlar, geri kalan 2’si (%8) kadın kahramanlar tarafından görülür. Rüyadan uyanan kahramanlar, âşık oldukları kişiyi bulmak için seyahate çıkarlar. Seyahatin ve aşka ulaşmak için girilen mücadelelerin zorluklarından dolayı, rüyaların büyük bölümünü erkek kahramanlar görmektedir.

Hikâyelerde rüyayı görenler statülerine göre incelendiğinde; rüyayı en çok sıradan olarak kabul edilebilecek kişiler görür. Bunun dışında han, şah, bir şahın, hanın veya beyin çocukları, fakir biri, hoca ve çoban rüyayı gören diğer karakterlerdir. Rüyayı gören kahramanların on ikisi (% 48) üst tabakadan; on üçü (%52) ise alt tabakadandır. Birbirine çok yakın olan bu sonuçlara göre rüyada bade içen kahramanlar toplumun her tabakasından olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir özellik rüyaların hangi statüdeki kişileri birbirine âşık ettiğidir. İncelenen yirmi beş hikâyenin onunda (%42) rüyada bade içen kişi kendisiyle aynı statüdeki birine âşık edilir. Hikâye kahramanı on üç (%54) hikâyede kendi statüsünden farklı birine âşık edilir. Bu on üç rüyayı erkek kahramanlar görür. On üç hikâyenin on birinde kahramanlar kendi statülerinden daha üstteki birine âşık edilirken, iki hikâyede kendi statüsünden daha alttaki birine âşık edilir.

Rüyada bade içme motifinde rüyaların hazırlık aşamaları rüyaların görülmesini zorunlu kılar. Âşığın saz şairi olabilmek için ettiği dua, sevgiliyi gerçek hayatta görmesi, âşığın üzüntü içinde olması, kahramanların güzel ahlaklı oldukları için ödüllendirilmeleri, *Kuran* okuyan âşıkların uyuyakalmaları, sevgilinin kardeş zannedilmesi, kahramanın hiçbir kızı beğenmemesi rüyaların hazırlık aşamalarıdır.

Rüyalar bu kahramanların dualarına cevap verilmesini, üzüntülerinin giderilmesini, ödüllendirilmelerini, âşık olmalarını ve en önemlisi sanatçı kimliğe sahip olmalarını sağlar.

Rüyada bade içerek âşık olma motifinde, rüyaların görüldükleri yerler, rüyanın içeriği açısından önemli yerlerdir. Mezarlıklar, yeşil yamaçlar, bahçeler, Murat Tepesi, âşığın babasının öldüğü oda ve âşığın kendi evidir.

Âşığa rüyada sunulan içeceği din uluları bade, kudret cemî, aşk şarabı, aşk dolusu ab-ı hayat, su, hakikat badesi, şerbet olarak adlandırırlar.

Bade içerek âşık olunan rüyaların tek amacı kahramanları birbirine âşık etmek değildir. Âşık olmanın yanında saz şairi yapmak ve âşığı ödüllendirmek rüyaların diğer amaçlarıdır. Bade içerek âşık olma motifinde sevgili, kahramana değişik şekillerde gösterilir. Din ulusu, sevgiliyi yanında getirebileceği gibi, sevgiliyi iki parmağının arasından veya bir aynadan gösterebilir. Bazen sevgilinin sadece adı ve nerede yaşadığı söylenir.

Âşık rüyadan hemen sonra veya bir müddet baygın yattıktan sonra kendi kendine uyanır. Bazı hikâyelerde âşık bir süre baygın yatar ama uyandırılmaz. Saz meclisinden âşıklar, güngörmüş yaşlılar baygın yatanların âşıklık hastalığına yakalandığını anlarlar ve yanlarındaki sazı çalmaya başlarlar. Âşık, yanı başında çalınan sazın sesini duyar duymaz uyanır. Bu hikâyelerde âşık sazın sesiyle uyanır uyanmaz ya şiir söylemeye ya da saz çalmaya başlar.

Türk Halk Hikâyelerindeki aşk Rüyalarının dördünde (%12), kahraman sevgiliyi rüyasında görerek âşık olur. Bu rüyalarda bade motifi yer almaz. Sevgililer karşılıklı konuşurlar. Türk Halk Hikâyelerindeki Aşk Rüyalarının ikisinde (%6), *kahraman sevgilinin resmini görerek ona âşık olur. Kahraman rüyadan sonra sevgiliyi bulmak için seyahate çıkar.*

Bir aşk rüyasında ise kahraman rüyasında evlendirildikten sonra âşık olur. Bir hikâyede kahraman bir bülbüle âşık olur.

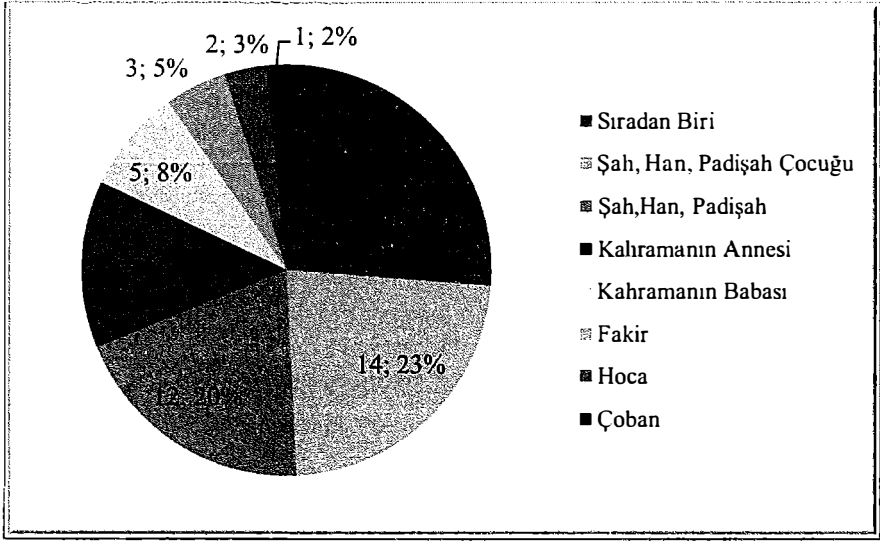
Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın sekizinde (%13), kahramana rüyasında rehberlik edilir. İncelenen hikâyelerde âşıklara karşılaştıkları tehlikelerin üstesinden gelebilmeleri, sevgiliye kavuşabilmeleri, çocuk sahibi olabilmeleri ve hasatlıklarından kurtulabilmeleri için rehberlik edilir. Bu rüyalarda rehberlik edenler din ulularıdır.

Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın yedisinde (%12), sevgililer ve aileleri çeşitli nedenlerle rüyalarında uyarılırlar. Badeli âşıklar, Hak âşığı olarak kabul edildiklerinden, hikâyelerde onları ayırmaya çalışanlar rüyalarında uyarılırlar. Hikâyelerde, âşıklar karşılaşacakları tehlikelere karşı uyarılırlar. Kahramanlar bu rüyaların kötü bir olayın habercisi olduğunu anlar ve önlemlerini alırlar.

Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın yedisinde (%12), *kahramanlara rüyalarında bir müjde verilir. Halk hikâyelerinde bir müjde içeren rüyaların tümü, ileride doğacak olan veya öldüğü zannedildiği halde yaşadığı öğrenilen hikâye kahramanı ile ilgilidir. Aileye rüyalarında bir çocukları olacağı müjdelendir. Bu çocuk hikâyenin başkahramanı olacağından bazı olağanüstülükler yaşanır. Rüyaları kahramanın anne veya babası görür. Rüyalarda müjdeyi verenler din ulularıdır. Din uluları, daha sonra kahramanın âşık olmasında ve sevgiliyi bulmak için çıktığı seyahatte rüyasına girerek yardım edeceklerdir.*

Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın üçünde (%5), hikâye kahramanlarına ad konur veya mahlas verilir. Rüya ad koyup, mahlas verenler, kahramanın doğumunu müjdeleyen din ulularıdır. Hikâyelerdeki 61 rüyanın ikisinde (%3) kahramanlar gördükleri rüyalarla gelecek hakkında bilgi sahibi olurlar. Bir (%2) hikâyede kahraman rüya görmediği halde, bir kurguyla rüya gördüğünü söyler.

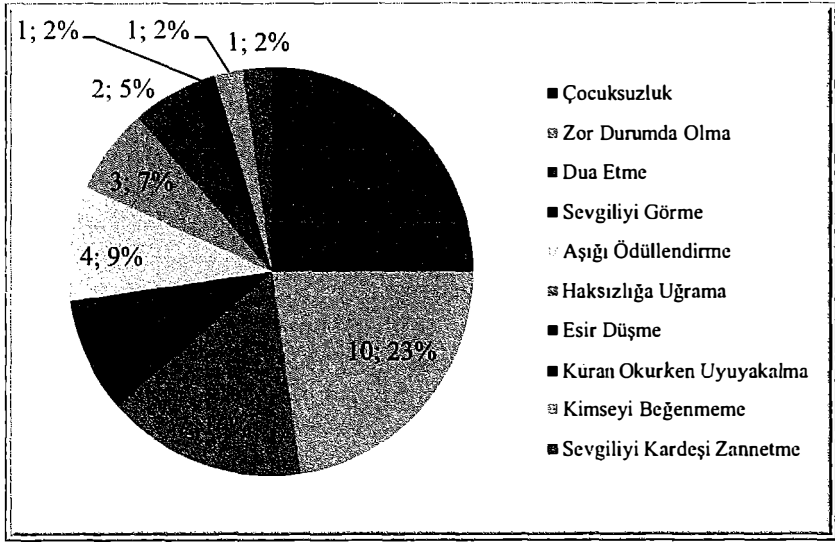
Türk halk hikâyelerinde rüyaları görenlerin oranları aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 7: Türk Halk Hikâyelerinde Rüyaları Görenler

Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın 16 (%26)'sını sıradan insanlar görür. Sıradan insanlar gördükleri rüyalarla kendilerinden daha üst sınıftaki insanlara âşık edilirler. Hikâye boyunca rüyalarında kendilerine yardım edilerek, yol gösterilerek sevgiliye kavuşmaları sağlanır. 14 (%23) rüyayı şah, han veya padişahın çocukları görür. Bu grubun gördüğü rüyalarda yine aşk ile ilgilidir. Bu gruptakiler daha alt sınıftaki ya da aynı sınıftaki insanlara âşık olurlar. 12 (%20) rüyayı şah, han veya padişahlar görür. Yönetici sınıfındakilerin gördüğü rüyalarda, kendilerine çocuk müjdesi verilir. Bazı hikâyelerde aşk rüyalarını görenler, padişahlardır. Padişahlar, çocuklarını kızı bulmaya gönderirler. Bu yolculukta, padişahın en küçük oğlu da âşık olur ve hikâye bu aşk üzerine temellendirilir. 8 (%13) rüyayı kahramanın annesi, 5 (%8) rüyayı kahramanın babası görür. Kahramanın anne ve babası gördükleri rüyalarla çocuklarından haberdar olurlar. 3 (%5) rüyayı fakir olan hikâye kahramanı, 2 (%3) rüyayı bir hoca, 1 (%2) rüyayı ise bir çoban görür. Fakir, hoca ve çoban da rüyalarında daha üst sınıftan bir kıza âşık edilirler.

Yukarıda verilen karakterlerin gördükleri rüyaların hazırlık aşamaları aşağıdaki grafikte verilmiştir.

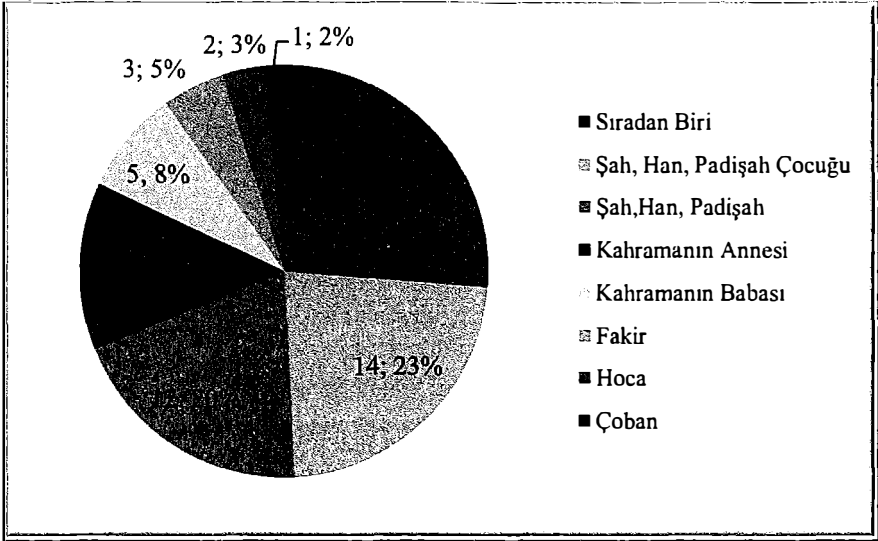
Grafik 8: Türk Halk Hikâyelerinde Rüyaların Hazırlık Aşamaları

Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın 17'sinin hazırlık aşaması yoktur. 11 (%25) rüyanın hazırlık aşaması çocuksuzluktur. Çocukları olmayan aileler, gördükleri rüyalarda din ulusunun yol göstermesi ve müjdelemesiyle çocuk sahibi olurlar. Kahramanın doğumunda yol gösteren din ulusu, kahramanın zor durumda olduğu 10 (%23) hikâyede, rüyaya girerek yardım eder. Uğradığı haksızlıkların bitmesi veya saz âşığı olmak için dua eden kahramanın duasına, 7 (%16) hikâyede rüyasında cevap verilir. Hikâye kahramanı iyi bir insan olduğu, veli kültürüne saygı duyduğu veya zor durumda olan kuşlara yardım ettiği için 4 (%9) hikâyede ödüllendirilerek, rüyasında âşık edilir ve kendisine sanatçı kimlik kazandırılır. 4 (%9) hikâyede sevgiliyi önce gerçek hayatta gören kahraman, rüyasında kıza âşık olur ve kim olduğunu öğrenir. Babasının eziyetlerinden veya etraftakilerin davranışlarından dolayı haksızlığa uğrayan kahramana, 3 (%7) hikâyede rüyasında yardım edilir ve haksızlık giderilir. 2 (%5) hikâyede esir düşen kahraman, rüya görür. Birer (%2) hikâyede Kuran okurken uyuyakalan, kimseyi beğenmeyen ve sevdiği kızı kardeşi zanneden kahraman rüyasında ziyaret edilir.

Hikâye kahramanlarının rüyalarına giren din uluları aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın üçünde (%5), hikâye kahramanlarına ad konur veya mahlas verilir. Rüya da ad koyup, mahlas verenler, kahramanın doğumunu müjdeleyen din ulularıdır. Hikâyelerdeki 61 rüyanın ikisinde (%3) kahramanlar gördükleri rüyalarla gelecek hakkında bilgi sahibi olurlar. Bir (%2) hikâyede kahraman rüya görmediği halde, bir kurguyla rüya gördüğünü söyler.

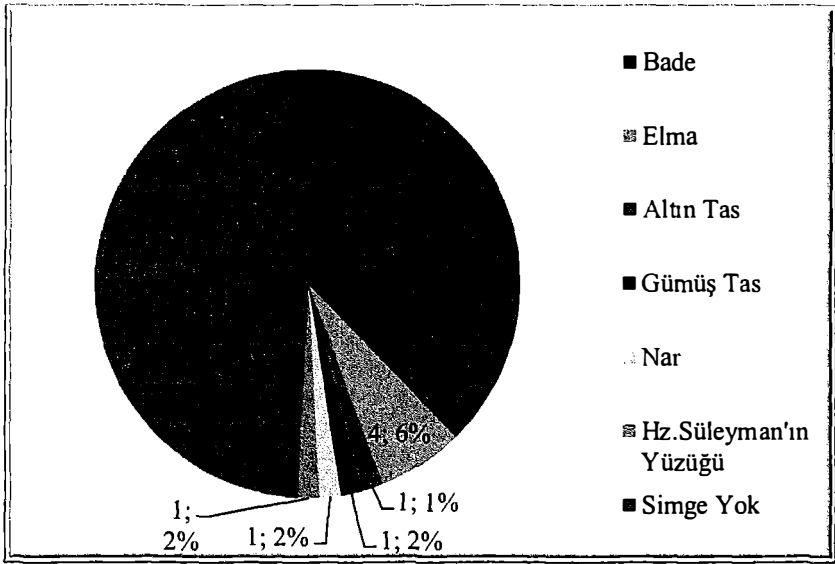
Türk halk hikâyelerinde rüyaları görenlerin oranları aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 7: Türk Halk Hikâyelerinde Rüyaları Görenler

Türk halk hikâyelerinde yer alan 61 rüyanın 16 (%26)'sını sıradan insanlar görür. Sıradan insanlar gördükleri rüyalarla kendilerinden daha üst sınıftaki insanlara âşık edilirler. Hikâye boyunca rüyalarında kendilerine yardım edilerek, yol gösterilerek sevgiliye kavuşmaları sağlanır. 14 (%23) rüyayı şah, han veya padişahın çocukları görür. Bu grubun gördüğü rüyalarda yine aşk ile ilgilidir. Bu gruptakiler daha alt sınıftaki ya da aynı sınıftaki insanlara âşık olurlar. 12 (%20) rüyayı şah, han veya padişahlar görür. Yönetici sınıfındakilerin gördüğü rüyalarda, kendilerine çocuk müjdesi verilir. Bazı hikâyelerde aşk rüyalarını görenler, padişahlardır. Padişahlar, çocuklarını kızı bulmaya gönderirler. Bu yolculukta, padişahın en küçük oğlu da âşık olur ve hikâye bu aşk üzerine temellendirilir. 8 (%13) rüyayı kahramanın annesi, 5 (%8) rüyayı kahramanın babası görür. Kahramanın anne ve babası gördükleri rüyalarla çocuklarından haberdar olurlar. 3 (%5) rüyayı fakir olan hikâye kahramanı, 2 (%3) rüyayı bir hoca, 1 (%2) rüyayı ise bir çoban görür. Fakir, hoca ve çoban da rüyalarında daha üst sınıftan bir kıza âşık edilirler.

Yukarıda verilen karakterlerin gördükleri rüyaların hazırlık aşamaları aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 10: Türk Halk Hikâyelerinde Rüya da Görülen Simgeler

Halk hikâyelerindeki 61 rüyanın otuzunda (%49) herhangi bir simge yer almaz. Rüyalarda en çok bade, simge olarak görülür. 23 rüyanın on birinde (%48) din uluları âşîğa içirdiklerini bade olarak adlandıırırlar. Badeden sonra en çok “kudret cemi” tabiri kullanılır (%13). İkişer (%9) hikâyede “Aşk şarabı” ve “Aşk dolusu” adları verilir. Birer (%4) hikâyede “Ab-ı hayat”, “Su”, “Hakikat badesi” ve “Şerbet” adlandırmaları yapılır. Bir hikâyede âşîğa bir sıvı çeşidi olarak kabul edilebilecek bade yerine bir meyve olan “Nar” sunulur. Hikâyelerin tümünde bade rüyanın en önemli motifidir.

Çocuğu olmayan aileler dört (%6) hikâyede rüyalarında elma görürler. Birer (%2) hikâyede altın bir tas, gümüş bir tas, nar ve Hz. Süleyman'ın yüzüğü simge olarak görülür. Altın ve gümüş taslarda bade sunulur ve âşıklar uyandıklarında tasları yanı başlarında bulurlar. Nar, bir hikâyede bade olarak sunulur. Bir hikâyede kahraman, rüyasında gördüğü Hz. Süleyman'ın yüzüğünün içinde yer alan resimden kızı görür ve âşık olur.

BEŞİNCİ BÖLÜM TÜRK MASALLARINDA RÜYA

I. Masal Kavramı

“Masal” kelimesi Türkçeye, Arapça “*Mesele*” kelimesinden geçmiştir. Masal kelimesi Azerbaycan Türkçesinde “*nağıl*”, Başkurt Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “*äkiyär*”, Kazak Türkçesinde “*şabuv*”, Kırgız Türkçesinde “*at çabū*”, Özbek Türkçesinde “*ertäk*”, Türkmen Türkçesinde “*erteki*”, Uygur Türkçesinde “*çöçäk*” kelimeleriyle karşılanmaktadır (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991: I, 562).

Türkçe Sözlük’te masal için dört tanım verilir; “1. Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye, 2. Öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser, 3. Boş ve yalan söz, 4. Değersiz, önemsiz şey” (*Türkçe Sözlük* 2005: 1349)

Şükrü Elçin, “Masal” kelimesinin Habeşçede “*Mesl*”, Ârâmicede “*maslâ*”, İbrânicede “*mâsâl*” olduğunu belirtir. Masalı; “*Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi*” şeklinde tanımladıktan sonra, masalın belli başlı özelliklerini; “*Köklü bir geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan hayali-gerçek, mücerret-müşahhas, maddi-manevi bir takım konu, mâcera, olay, problem, motif ve unsurlar nesir dili ile vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, hususi bir üslûpla anlatılırlar.*” şeklinde aktarır (Elçin 2000: 368–369).

Saim Sakaoğlu, *Gümüşhane ve Bayburt Masalları* adlı eserinde masalı; “*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.*” şeklinde tanımlar (Sakaoğlu 2002: 4).

Ali Berat Alptekin, *Taşeli Masalları* adlı eserinin ön sözünde masalı “*Büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatımlar.*” olarak tarif eder (Alptekin 2002: XI).

Mehmet Naci Önal, masal anlatıcılarının ve masal dinleyicilerinin öne çıkarıldığı, masal ortamının irdelendiği, masalın icra ediliş biçiminin (Performansın) üzerinde durulduğu bir yöntemle hazırladığı *Muğla Masalları* adlı eserinde masal için; “*Masal, gerçek veya gerçeküstü, kimi zaman doğrudan, kimi zaman sembolik olarak belirli bir üslup ve kalıp ifadeler çerçevesinde anlatılan, genellikle içinden ya dersler çıkarılan, ya da eğlendirmeyi hedefleyen çoğu zaman ikisinin de bir arada olduğu, inandırma kaygısı taşımayan ağızdan bal damlayan anlatıcıları bulunan, en eski zamanlardan beri halkın edebî ihtiyacını karşılayan halk kültürünün yaygın ve günümüze dek gelebilen nesir ürünlerinden biridir.*” şeklinde bilgiler verir (Önal 2011: 2).

Masalların farklı unsurlarını göz önünde bulundurarak uluslararası sınıflandırma çalışmaları yapılmıştır. Bu sınıflandırma çalışmaları sayesinde, milletlerin kültür hazineleri olarak kabul edilebilecek millî masalların, aynı zamanda ortak uluslararası özellikleri olduğu tespit edilmiştir. Bu tasniflerin ortaya koyduğu uluslararasılıkla beraber masalların kaynağı ile ilgili görüşler zenginleşmiştir. Masal tipleri ve motifleri, sınıflandırmaların ana unsurlarıdır. Kültürümüzün zengin öğelerinden

masallarımızın uluslararası konumu, tip ve motif üzerine yapılan bu tasniflerle belirginleşir.

II. Türk Masallarında Rüyaların İşlevleri

Masal ve rüyaların ortaklıkları, benzerlikleri konusunda bazı çalışmalar yapılmıştır. Masal ve rüyaların ortak özelliklerinin yanında birbirinden ayrılan yönleri vardır. Rüyalar ve masallar benzer zaman, mekân ve şahıs kadrosuna sahiptir. Rüyalardaki pek çok motif, masallarda da yer almaktadır. Kılık değiştirmek, mekân ve zaman değiştirmek, ölmek, dirilmek, uçmak gibi birçok imkânsız hadise hem rüyalarda hem de masallarda gerçekleşir. Rüya tabirleri yoluyla, rüyalardaki şifreler ve semboller çözüldüğü gibi, masallardaki olay, durum, şahıs, nesne, canlı-cansız bütün unsurların arka planındaki semboller çözülebilir (Bilkan 2001: 53). Rüya ve masalların benzer yönlerinin yanında birbirlerinden farklı yönleri vardır. Rüyalar, masala benzese de anlatıcı farklıdır. Rüyalarda, görünürde bir anlatıcı yoktur. Masal anlatıcılarının anlattığı büyüdü dünya, yerini görsel imgelerle dolu bir dünyaya bırakır. Rüyalar, kontrolün elinizde olmadığı bir dünyadır. Bu açıdan uyanmadığınız sürece anlatımı durduramadığınız bir masal gibidir. Başlayınca bitmesini beklemekten başka bir çare yoktur. Rüyalar, bireysel masallardır. Kaynağı farklı olan, kişiden kişiye değişen senaryolardır. Masallar gibi toplumdan topluma dolaşmazlar (Gezgin 2007: 15–16). Rüyalar, bireysel senaryolar olsalar da ortak işlevlerinden dolayı kültür örneği olarak kabul edilmelidirler. Bu tipteki rüyalar kültürü nesilden nesile aktarır.

Masallarda ve rüyalarda tezaadın doğurduğu “komiklik” vardır. Masal ve rüyalardaki akıl ve mantığın aradan çıkması durumunda sadece “absürt” denilebilecek unsurlar kalır (Bilkan 2001: 53).

Türk masallarında rüya motifinin birçok işlevi vardır. Bu işlevlerden önce rüyanın bir masal tipi olarak kabul edildiği *Typen Türkischer Volksmärchen* adlı tip kataloğuna bakmak gerekir. W. Eberhard ve P.N. Boratav tip kataloglarında G maddesini “Rüya” olarak belirlemişlerdir. Rüya başlığı altında üç masal tipine yer vermişlerdir. Bu üç masalın en belirgin özelliği rüyanın masalın tümünü oluşturması ve bunun masalın sonunda kahramanın uyanmasıyla anlaşılmasıdır. Katalogda rüyayla temellendirilmiş masal tipleri şunlardır;

143. Masal Tipi

“Bir hamal, bir dükkândan diğerine yük taşımaktadır. Bir gemiyi boşaltmak için kendini çağırırlar. O da bu arada altınla dolu iki torba çalar. Böylece altından bir gemi yapar ve başka bir memlekete gider. Orada bir prensesle evlenir. Ertesi sabah sarayında uşakları kendisini uyandırmak için yüzüne gül suyu dökerler. O anda hamal uyanır. Meğer köpeğin birisi, o bu rüyayı görürken yüzüne sığmış.” (Eberhard, Boratav 1953: 157)

144. Masal Tipi

“Fakirin birisi umumi bir banyoda bir zenginin elbiselerini giyer. Zengini de denize atar. Zenginin evine gelir. Onun karısına rastlar. Karısı da ona kocasının

adını unuttuğunu söyler. Fakat kendisi de denize attığı zengin adamın adını bilmediğinden kendisinin sahte olduğu anlaşılır. Kadın bu sahtekârlığı örtbas eder. Padişahın, kendisine hikâyeler anlatan birisini aradığını söyler ve padişaha gitmesini tavsiye eder. Padişaha gider. Padişaha hikâyeler anlatması gerekmektedir. Fakat aniden helaya gider. Uyanır ki hepsi rüya." (Eberhard, Boratav 1953: 157-158)

145. Masal Tipi

"Küçük Doruk kendisine bir değnek keser. Ejderhanın birisi ondan yardım ister ve onu mağarasına götürür. Küçük Doruk, orada ejderhayı tehdit eden bir aslanı öldürür. Ejderha aniden bir kıza dönüşür. Doruk uyanır bakar ki hepsi rüya." (Eberhard, Boratav 1953: 157-158)

Bu üç masal tipinde, masal kahramanları, gerçek hayattaki sosyal durumlarından farklı olarak, hayalini kurdukları veya arzuladıkları sosyal konumu rüyalarında görürler. Gerçekte fakir olan kahraman, rüyada kendini zengin olarak görür veya kendinden beklenmeyecek şekilde bir kahramanlık yapar ve güzel bir kıza sahip olur. Fakir kahraman, zengin olabilmek için hırsızlık yapabilir veya bir adamı denize atabilir. Uyanan kahraman, her şeyin rüya olduğunu fark edip üzülmemektedir.

Rüyaların temellendirdiği bu üç masal tipinden çok daha fazlası yeni araştırmalarla, derlemelerle ortaya çıkmıştır.

S.Thompson, *Motif Index of Folk-literature* adlı eserinde "F" maddesini "Olağanüstülükler" olarak belirlemiştir. "F" maddesinin 1068 sayılı alt başlığı "Realist Rüya" olarak kabul edilir.

Türk masalları üzerine yapılan bilimsel çalışmaların çoğunda, *Motif Index*'in motif başlıkları dikkate alınarak masallardaki motifler tespit edilmiş ve masalların uluslararası konumu belirlenmiştir. Bu motif çalışmalarında, masallarda geçen rüyalar genellikle "F.1068 Realist Rüya" başlığı altında ele alınmıştır. Bu çalışmalarda rüyalar farklı şekillerde incelenmemiş ve işlevlerine göre farklı başlıklar oluşturulmamıştır.

Türk masallarında rüyaların en belirgin işlevi, kahramana rehberlik etmeleridir. Kompleks tabiatlı olan bu rüyalarda, olağanüstü anlayış ve olağan dışı güç gerektiren durumları çözebilmek için kahramana rehberlik edilerek problemin çözümü için gerekli çarelere ulaşmasında yol gösterilir (Günay 1999: 89). Kahraman, güç durumların üstesinden gelme, çocuk sahibi olma, belirli hastalıkları sağaltma, kılık değiştirme, dönüşüm, zenginleşme gibi durumlar için rüyaların yol göstermelerinden faydalanır. Rüyada genellikle Hızır, dervişler, aksakallı adamlar, ak saçlı kadınlar rehberlik ederler.

Masallarda, kehanet bildiren rüyalar geniş yer tutar. Tehlikelerin, belaların, mutlu günlerin, ülke yönetimi ile ilgili kehanetlerin açıkça ve doğrudan doğruya nasihat, uyarı bazen de emir şeklinde sözlü mesajlara bürünerek rüyalara yansıdığı görülür (Hopkins 1976: 136). Masalların bazılarında alegorik mesajlı rüyalara rastlanır. Bu tür rüyalarda tabir ve tefsirle anlaşılan şifreli bir dil kullanılmaktadır (Hopkins 1976: 136). Özellikle padişahların gördüğü rüyalarda bir tabire ihtiyaç hissedilir. Masalların bazılarında eğitici ve ders verici rüyalar yer alır. Bu masallarda rüya kıssadan hisse çıkarılmasına yardımcı olur ve ahlaki değerlere işaret eder (Hopkins 1976: 137). Uyarıların yer aldığı bu rüyalarda kahraman rüyanın içeriğine göre hareket eder.

Rüya motifi bazı masallarda sebep durumundadır. Masalın başında ortaya çıkan rüyanın içeriği masalı şekillendirir. Masalın içindeki hareketler doğrudan rüyadan belirir. Bazı masallarda da masalın oluşumu rüya motifine bağlıdır. Masal bir rüya ile başlar ama kahraman rüyaya bir anlam veremez. Masalın sonunda yaşadıklarıyla rüyası bir anlam kazanır (Günay 1999: 90).

Rüyada görerek âşık olma, masallardaki önemli rüya motiflerindendir. Erkek veya kadın kahramanlar rüyalarında gördükleri kişilere âşık olurlar. Bazı kahramanlar bu rüyayı çevrelere anlatırken, bazı kahramanlar rüyada âşık olduklarından kimseye bahsetmeyerek tedavisi imkânsız hastalıklara yakalanırlar. Masalların bazılarında hayvanlar, rüyaların yol göstericiliğine inanarak rüyaya yatmaktadırlar.

Masal kahramanları, rüyaların insanları ikna etme gücünü göz önünde bulundurarak, çıkarları doğrultusunda görmedikleri halde rüya gördüklerini söyleyebilirler.

İncelenen masalların bazıları Türk dünyasına aittir. İncelenen eserlerden hareketle Türk masallarında rüyaların işlevleri şu şekilde tespit edilmiştir;

1. Rehberlik Eden Rüyalar

Türk masallarında rüyaların en belirgin işlevi, masal kahramanına rüyada rehberlik etmektir. Masaldaki kahramanlara rüyalarında yol gösterilir. Kahramanlar, zor durumların üstesinden gelmenin, maddi ve manevi nasiplerini kazanmanın, sevdiklerine kavuşmanın, çocuk sahibi olmanın, ölümden kurtulmanın yolunu gördükleri rüyalarla öğrenirler. Rüyalarda kahramanlara rehberlik edenler pirler, yaşlı adamlar, ayın ondördü gibi güzel perilerdir. Bu şahısların kahramana rüyasında rehberlik etmelerindeki asıl neden, kahramanı korumaktır.

1.1. Nasibin Kazanılmasına Rehberlik Eden Rüyalar

Rüyaların bu işlevinde kahraman gördüğü rüyayla maddi veya manevi yönden nasiplendirilir. Birçok tehlikenin olduğu bu yolda, rüyalar kahramanların başyardımcılarıdır. Maceradan maceraya koşan masal kahramanları nasipleri olan sevdiklerine de yine rüyalarının yol göstermeleriyle kavuşurlar.

1.1.1. Maddi Nasiplendirme

Türk masal kahramanları geçimlerini sağlayamadıklarında veya yaptıkları iyiliklerin karşılığında, rüyalarında maddi değeri olan unsurları nasıl elde edeceklerini öğrenirler. Genellikle fakir olan ve çevrelerinde dürüst olarak bilinen kişiler, rüyaların yol göstermeleriyle maddi değeri olan unsurlara sahip olurlar. Fakir kız kardeş, üç erkek kardeştan fakir olanı, bir hayvanın hayatını kurtaran yaşlı oduncu, başkasının çocuğunu evlatlık alan yaşlı kadın bu karakterlerin bazılarıdır. Rüyada rehberlik eden mavi güvercin, melek, peri kızı, derviş, yaşlı adam gibi karakterler, bu masal kahramanlarının dünyalık ihtiyaçlarını karşılayarak rahat etmelerini sağlarlar.

1.1.1.1. Oduncu ile Kurt (Adakale Masalı)

Masal I. Kunos'un *Adakale Masalları* adlı eserinde yer alır. Masalda çalışmayı bırakan yaşlı bir oduncunun gördüğü rüyadan sonra geçimini nasıl sağladığı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Yıllarca çalışmasına rağmen maddi sıkıntıdan kurtulamayan yaşlı bir oduncu, kuyunun içinde kör bir kurdun bir koyunu yediğini görür. "Nasıl olsa benim de nasibim önüme gelir." diyerek çalışmayı bırakır. Fakir olmasına rağmen çalışmayı bırakması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Zor durumda kalan oduncunun gece yarısına doğru bir derviş rüyasına girerek;

"— Şu dağın tepesinde geniş bir düzlük var, burada bir küp altın gömülüdür. Git, onu bul da al!"

der. Fakir oduncuya nasibi olan bir küp altının nerede gömülü olduğu gösterilir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada öğrendiklerini yerine getiren oduncu bir küp altının sahibi olur (Kunos 1946: 124). Rüyanın yol göstermesiyle, zor durumda olan fakir oduncu bir küp altını bulur. Rüyanın rehberliğiyle hayatının geri kalanını rahat geçirir.

1.1.1.2. Ali ile Şahhanım (Bingöl Masalı)

Rüyalarda kendilerine rızık olarak verilenlere kanaat etmeyenlerin rızıkları, kendilerine ders vermek amacıyla ellerinden alınır. Türk kültüründe buna örnek birçok masal metni vardır.

i) Rüya Öncesi

Bingöl'de anlatılan masalda rüyayı fakir bir kadın görür. Fakir olmaları rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Fakir kadın, rüyasında denizden çıkıp kendisine rızık getiren bir balık görür."

iii) Rüya Sonrası

Fakir kadın rüyasını kocasına anlatır. Kocas, karısının isteği üzerine gidip deniz kenarında o balığı görür ve balığı; "Dile benden ne dilerse!" sözü üzerine ondan zenginlik ve makam ister. Kocas büyük zorlukların üstesinden gelerek geri dönse de karısının istekleri bitmez. Adam bu durumu balığa anlatır. Balık da azla kanaat etmediği için kadının elinden her şeyi alır (Alay 2005: 67). Masal kahramanı, rüyanın yardımıyla belirli bir zenginliğe sahip olsa da karısının aç gözlülüğünden dolayı tekrar fakirleşir. Rüyanın yol göstermesiyle sahip olunanlarla yetinmeyen kadın, daha kötü duruma düşer.

1.1.1.3. Altın Tas (Kayseri Masalı)

Masalların bazılarında kahramanların nasiplerini kazanmaları rüyalarını değerlendirebilmelerine bağlıdır. Kahramanlara rüyalarında tılsımlı bir nesne verilir veya bu nesneye ulaşmaları sağlanır. Aklını kullanarak rüyayı faydalı hale getiren

kahraman, tılsımlı nesneyi kullanarak geçimini sağlamayı öğrenir ve bu sayede toplum içinde tanınan biri olur. Bu sayede çoğu zaman padişahın kızıyla evlenmeyi de başarır.

i) Rüya Öncesi

Kayseri’de anlatılan masalda; fakir olan üç kardeş İstanbul’a gelir. İki bir demirciye çırak olurlar. Küçük kardeş bir iş bulamadığından dışarıda yatmaya başlar. İki kardeşin bir iş bulup küçük kardeşin zor durumda kalması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Balık alması söylenir.”

iii) Rüya Sonrası

Oğlan, ertesi gün üç tane balık alır. İkisini bir Yahudi’ye satar. Üçüncü balığın kamından suyu altına çeviren bir tas bulur. Bir zaman sonra padişahın kızı bu tasın marifetlerini duyar. Oğlanı yanına çağırır. Oğlana âşık olan kız, oğlanla kaçır. Padişah da bunun üzerine ikisini evlendirir (Sever 1995: 286). Balık, birçok kültürde kısmetin sembolü olarak kabul edilir. Rüyasında bir balık alması söylenir. Balıkların birinde onu zengin edecek sihirli taşı bulur ve tasın sayesinde zenginleşir. Bu masalda da üç kardeşten fakir olanı, gördüğü rüya sonucunda diğer kardeşleri gibi zengin olur ve padişahın kızıyla evlenir. Rüya sıkıntılarının giderilip rahat bir hayat sürülmesini sağlar.

1.1.1.4. Ahmet ile Mehmet (Kayseri Masalı)

Adaletin devreye girdiği bir masal örneğinde, altınlar hile ile ele geçirilse de çalanların nasibi olmaz.

i) Rüya Öncesi

Ahmet ile Mehmet iki arkadaştır. Çalışmak için yolculuğa çıkarlar.

ii) Rüya

“Mehmet, rüyasında kuyuda bir küp altın olduğunu görür.”

iii) Rüya Sonrası

Ahmet, Mehmet’i kuyuya indirir, altınları çıkardıktan sonra da onu öldürür. Ahmet, yıllar sonra hacca gider. Altın küpünü, sirke küpü diyerek emanetçiye verir. Emanetçi tesadüfen altınları boşaltıp, küpü yağla doldurur. Hacdən dönen Ahmet, sesini çıkaramaz (Sever 1995: 206). Altınlar, arkadaşını öldürerek onlara sahip olan Ahmet’e de nasip olmaz.

1.1.1.5. Cengzeri (Muş Masalı)

Masalların bazılarında kahramanlar, başkalarının gördükleri rüyaları kendileri kullanarak hazinelere ulaşırlar. Bu masallarda rüyayı kahramanlar görmese de, kahraman zor durumda olduğundan masalda kendisine yardım edilir.

i) Rüya Öncesi

Muş’ta anlatılan masalda, rüyayı kahramanın ileride savaşacağı dayısı görür. Fakat aklını kullanarak rüyayı yorumlayan kahraman, dayısından önce hazineyi bulur. Masalda, Cengzeri adında fakir bir Müslüman’ın dayısıyla beraber yaşadığı

anlatılır. Dayı, Cengzeri'ye sürekli eziyet etmektedir. Cengzeri'nin dayısının zulmüne uğraması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Berber dağda olduklarında dayısı uyur ve bir rüya görür;

"Ben bir rüya gördüm. Beyaz bir denizin üzerindeki yedi delikli bir köprüden geçtim. Taşlık bir alanda, bir taşın altında bir hazine gördüm."

iii) Rüya Sonrası

Cengzeri bunun üzerine dayısından önce davranır ve rüyada belirtilen yere giderek hazineyi bulur (Yavuz 2006: 51). Dayısının zulümlerine karşı, masalda Cengzeri'nin hazineyi bulması sağlanmış ve mağduriyeti giderilmiştir.

1.1.1.6. Umman (Niğde Masalı)

Masalların bazılarında nasibi elde etmek için bir rüya silsilesi vardır. Kahraman nasibini kazanabilmek için birden fazla rüya görür.

i) Rüya Öncesi

Fakir bir imam, geçimini su çekerek sağlamaktadır. Çocuğunu okutabilmek için su çektiği deveyi satar. Çocuğunu okutabilmek için işinde kullandığı deveyi satması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

İmam, rüyasında;

"Aksakallı bir ihtiyar görür. İhtiyar, ona Halep'e gitmesini söyler. İhtiyar, bir müddet sonra imamın rüyasına tekrar girer ve Halep'teki kısmetinin yarım ekmek olduğunu, evine dönmesini söyler. İmam, evine döner, rüyasında yine ihtiyarı görür. İhtiyar, yastığının altında altın olduğunu söyler."

Fakir imam, rüyasındaki aksakallı ihtiyarın yönlendirmeleriyle nasibini bulmaya çalışır.

iii) Rüya Sonrası

Sabah yastığının altını kazar, bir küp altın bulur (Sever 1995: 265). Çocuğunu okutabilmek için geçimini sağladığı deveyi satınca zor durumda kalan imam, gördüğü rüyalar sonucunda, yapılması istenilenleri yapınca altınlarla nasiplendirilir. Çocuğunun eğitimi için zor durumda kalan baba, ihtiyacı olan altınlara gördüğü rüyanın rehberliğiyle sahip olur.

1.1.1.7. Anadolu Mehmet (Niğde Masalı)

Rüyada gösterilen altınlara bazen rüyayı gören değil de altınlara ihtiyacı olanlar sahip olur. Rüyanın, dolaylı yoldan ihtiyacı olanlara rehberlik etme işlevi görülür.

i) Rüya Öncesi

Mehmet fakir bir balıkçıdır. Bir Yahudi kendisiyle iş sözleşmesi yapar. İki yıl boyunca tuttuğu balıkları zengin olan Yahudi'ye satacaktır.

ii) Rüya

Rüyayı zengin Yahudi görür.

“Bir yeşil balığın karnında bir fincan olduğunu görür. Fincanla suyu attıkça su altına dönüşmüştür.”

Rüyada balığın karnında tılsımlı bir fincan olduğunu görür. Fincanı bularak zenginliğine zenginlik katmak ister.

iii) Rüya Sonrası

Yahudi bunu rüyasında görünce bütün balıkçılarla iş sözleşmesi yapar. İki yıl boyunca balıkçıların tuttuğu balıkları alır. Balığı Mehmet bulur ve Yahudi'ye vermez. Bu balık sayesinde zenginleşir (Bakırcı 2000: 43). Rühayı zengin bir Yahudi görür fakat fakir bir balıkçı olan Mehmet, bu rüyanın işaret ettiği balığı bulur ve bu sayede zenginleşir. Masalda, bardağa sahip olması durumunda zenginliğine zenginlik katacak Yahudi'nin yerine fakir bir adamın zengin olması sağlanmıştır.

1.1.1.8. Ettiğini Bulur (Taşeli Masalı)

Maddi değeri olan unsurların yeri, kimin rüyasında gösterilirse bu unsurlar onun nasibi kabul edilir ve bunları başkasının elde etmesi zorlaşır.

i) Rüya Öncesi

Taşeli yöresinde anlatılan masalda fakir bir adam vardır.

ii) Rüya

“Rüyasında altın küpün olduğu yer bildirilir.”

iii) Rüya Sonrası

Adam altınları alsa da zengin bir adam, altınları elinden alabilmek için peşini bırakmaz. Sonunda altınları fakir adamın elinden altınları alır. Bunu öğrenen padişah, zengin adamı astırır ve altınları fakire geri verir (Alptekin 2002: 82). Bu masalda da fakir olan yaşlı adama geçimini sağlayabilmesi için rüyasında bir küp altının yeri gösterilir. Zengin bir adam altınları elinden alsa da altınlar fakir adamın nasibi olduğundan, masalda adalet devreye girer ve fakir adam altınlarına tekrar kavuşur.

1.1.1.9. Akıllı Kız (Özbek Masalı)

Rüyalar, kahramanların nasiplerini kazanmalarında yol gösterirler. Masal kahramanı bunun için rüyada söylenenleri yerine getirmelidir. Bazı masallarda ise kahramanın yerine getirmesi gereken bir görev veya aşması gereken bir engel yoktur. Rüyada, ne istediği sorulur, uyanınca da isteklerinin yavaş yavaş gerçekleştiğini görür.

i) Rüya Öncesi

Özbeklerde onunla ilgili anlatılan bir masalda yaşlı adam ile karısı ölünce oğulları yalnız kalır. Çok düzgün ve çalışkan olan genç ailesinden sonra fakir düşer.

ii) Rüya

Bir gün oğlana rüyasında;

“Yaşlı bir adam ne istediğini sorar. Oğlan bir hanım, küçük bir ku-liibe ve inekler, koyunlar ister.”

iii) Rüya Sonrası

Uyandığında istediklerinin sırayla verildiğini görür (Baydemir 2004: 324). Annesini ve babasını kaybeden çocuğa, yaşlı bir adam rüya aracılığıyla yardım ederek isteklerinin gerçekleşmesini sağlar. Masalın sonunda padişahın akıllı kızının yardımıyla hem padişahın kızıyla evlenir hem de padişah olur.

1.1.1.10. Rüya Tabircisi Fakir (Sütçüler Masalı)

Rüyaların bazıları rüyayı görenin maddi bir getiriye sahip olmasını sağlasa da, halkı zor durumda bırakır. Rüyayı gören aklını kullanarak bu durumun önüne geçer.

i) Rüya Öncesi

Padişah, bir rüya görür. Rüyayı tabir edeni ödüllendireceğini söyler. Fakir bir adam, yemek ve kalacak yer karşılığında rüyayı tabir edeceğini söyler. Rüyayı tabir edecek çok fakir olduğundan rüyada kendisine rehberlik edilir.

ii) Rüya

Fakir adam bir gece rüyasında;

“Yaşlı bir adam görür. Yaşlı adam; “Bak, padişah, rüyasında bir yıl-lan görmüş, ondan korkmuş, rüyayı unutmuş. Halkına vergiyi biraz art-tırmasını söyle.” der.”

ii) Rüya Sonrası

Padişaha bunları anlatır ve padişah da adamı ödüllendirir. Padişah bir rüya daha görür ve yarısını unuttur. Adamı çağırırlar. Adam bu sefer rüya görmese de padişahın daha büyük bir yıl-an gördüğünü ve vergileri daha fazla artırmasını söyler. Padişah adamı yine ödüllendirir. Padişahın gördüğü üçüncü rüya için de daha büyük bir yılından ve daha çok artırılması gereken vergilerden bahseder. Dördüncü rüyayı gören padişah yine rüyayı unuttur ve adamdan yardım ister. Adam, halkın durumuna üzülür ve “Padişahım, bu sefer sen rüyada süt görmüşsün, halkın üzerindeki vergi-leri indir.” der. Padişah vergileri indirir, halk da sevinir (Demirbaş 2006: 350). Yö-netim ile ilgili ipuçları da veren bu rüyada, adamın maddi getiriye sahip olmasına rehberlik eden birinci rüyadan sonra rüya görmese de padişahın ödülleri alabilmek için padişahın mal varlığını artıracak, padişahı mutlu edecek yorumlar yapması so-nucu vergilerin artması halkı rahatsız eder. Adam zekâsını kullanarak dördüncü rü-yayı farklı yorumlar ve hatasını düzeltir.

1.1.1.11. Bir Çift Göze Bir Deste Gül (Van Masalı)

Rüyalarda çoğu zaman zayıf olana yol gösterilerek yardım edilir. Masal-larda fakir olan kahramana maddi kazanç sağlaması için yol gösterilerek sosyal ko-num bakımından diğerleriyle eşdeğere getirme amaçlanır. Rüyanın rehberlik etme-siyle zenginleşen fakirler, genelde kardeşler arasında fakir olanlardır.

i) Rüya Öncesi

Van yöresinde anlatılan bir masalda zengin bir kadın, ziyaretine gelen fakir kız kardeşinden ekmeğini saklar. Fakir kız kardeşin bir kızı olur. Zengin kadının fakir kadına yardım etmemesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Rüyasına giren iki melek kadına bir telek (tüy) verirler.”

Telek, çocuğun yıkama suyuna sürülünce suya altınlar düşmeye başlar. Gül-düğünde güller açar, ağladığında yağmur yağar (Önay 1995: 45).

iii) Rüya Sonrası

Rüya, fakir olan kız kardeşin, zengin kız kardeş kadar zenginleşmesini sağlar. Rüya rehberlik edenler iyiliğin simgesi olarak da kabul edilen iki melektir. Rüya beraber sosyal konumda iyileşmeler yaşanır.

1.1.1.12. Hayret Baba ile Peri Kızı (Van Masalı)

Hazine aramak ve bulmak masallarda sıklıkla yer alan motiflerdendir. Bazı masalarda, fakir olan masal kahramanlarına, herkes tarafından varlığı bilinen hazineyi bulabilmesi için yol gösterilir. Hazinesinin elde edilmesinde kahraman birçok engelle karşılaşacaktır.

i) Rüya Öncesi

Van yöresinde anlatılan bir masalda Hayret Baba adlı bir oduncu, bir mağarada binlerce torba altın olduğunu öğrenir. Mağaraya gitmek için hazırlık yapar. Mağaraya yaklaşmışken uyuyakalır. Hayret Baba'nın yaşlı ve fakir olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Hayret Baba'nın rüyasına ayın ondördü gibi güzel bir peri gelir. Adama; *"- Hayret Baba! Bak, senin o mağaraya altınları bulmaya gittiğini biliyorum. O mağara çok tehlikelidir. Orada çok büyük yılanlar var. Sakın oraya gitme."* Hayret Baba, o altınları alıp kendisine saray yaptıracığını söyler. Kız, adamı ikna edemeyince adama üç tane elma verir. Kırmızı elmayı yiyince bir aslan çıkacak. Yeşil elmayı yiyince yılanlar deliklerine geri kaçarlardı. Sarı elmayı yiyince de altınlar olduğu yerden çıkarlardı. "

Adam uyanır ve yanı başında üç elma bulur. Rüya söylenenleri yapınca da mağaradaki altınları sahip olur (Kasımoğlu 2010: 766).

iii) Rüya Sonrası

Rüya giren peri, yaşlı adamı mağaradaki tehlikelere karşı uyarsa da adamı ikna edemez. Adama karşılaştığı tehlikeleri atlatabilmesi için yardım eder. Hayret Baba, rüyanın yardımıyla arzuladığı hazineye sahip olur ve zenginleşir.

Maddi nasiplendirmeye rehberlik eden rüyaları gören masal kahramanlarının sosyal konumları, hangi koşullarda rehberlik edildiğini gösterir. Maddi nasiplendirmenin olduğu on üç masalın yedisinde (%54) rüyayı fakirler görür. Geçimlerini sağlayamadıklarından rüyalarında kendilerine yardım edilir. Üç (%23) masalda rüyayı oduncular görmektedir. Rüya imamın gördüğü masalda çocuğunu okutmakta zorlandığı için imama rüyasında yardım edilir. Birer (%8) masalda rüyayı zengin bir Yahudi ve kahramanın dayısı görse de rüyada bildirilenleri yerine getirip maddi unsur kazananlar fakir olan masal kahramanlarıdır. On üç masalda da alt tabakadan kabul edilebilecek kişilere yardım edilerek geçimlerini sağlayabilmeleri hedeflenir.

Rüyayı görenlerin cinsiyetlere göre ve yaş aralığına göre dağılımı rüyada rehberlik edilenlerin sosyal konumları yanında diğer özellikleri hakkında da bilgi verir. İncelenen on üç masalın on birinde (%85) rüyayı erkekler görürken, iki (%15) hikâyede kadınlar görür. On bir masalda rüyayı erkeklerin görmesi ailenin geçimini erkeklerin sağladığını gösterir. Zor durumda kalan aile reisine rüyasında rehberlik edilerek yardım edilir.

Masallarda maddi bir kazanç sağlayan masal kahramanlarının yaş ortalamaları önemli ayrıntılar içerir. On üç masalın yedisinde (%54) masal kahramanları yaşıdır. Ailelerinin geçimlerini sağlamakta fiziki güçleri yeterli olmayan yaşlı masal kahramanlarına rüyalarında rehberlik edilerek yardım edilir. Üç (%23) masalda rüyayı gençler görür. Ailelerini kaybettiklerinden veya zor durumda olduklarından rüyada kendilerine rehberlik edilir. Rüyanın yol göstermesiyle elde ettikleri unsurları, akıllarını da kullanarak padişahın kızıyla evlenme ve hatta padişah olma yolunda faydalı hale getirirler.

Maddi nasiplendirme ile ilgili rüyalarda rehberlik ederek masal kahramanlarına yardım edenlerin kimler olduğu da çok önemlidir. On üç masalın altısında (%46) rehberlik eden belli değildir. Masal kahramanı rüyasında kendisine bildirildiğini söyler. Üç (%23) masalda masal kahramanına rehberlik eden “yaşlı adam”dır. Birer (%8) masalda derviş, peri, melek ve güvercin tarafından masal kahramanına yardım edilir.

Nasiplendirmeler farklı şekillerde olur. On üç masalın beşinde (%39) masal kahramanına rehberlik edilerek altınlara dolaylı yoldan sahip olması sağlanır. Bu masallarda kahramandan yapması istenen şeyler bildirilir veya zengin olması için yardım edilir. Beş (%38) masalda kahramana rüyasında nerede altın olduğu bildirilir. İki (%15) suyu altına dönüştürebilmesi için verilen nesneyi kullanması öğretilir. Bir (%8) masalda ise hazinenin bulunduğu mağaradaki zorlukları nasıl aşacağı öğretilir.

Rüya öncesinde fakir olan ve zorlukların üstesinden gelemeyen kahramana rüyada yapılan bu rehberliklerden sonra kahraman, geçimini sağlayabilecek duruma gelir. Altınlara aklını kullanarak dolaylı yoldan sahip olanlar, altınların yerini öğrenenler veya suyu altına dönüştürmeyi öğrenenle 12 masalda yer alırlar. Bu 12 rüyanın ardından kahramanların tümü zenginleşirler.

1.1.2 Manevi Nasiplendirme

Türk masallarında erkek kahramanların gördükleri rüyalarda sevdikleri veya evlenecekleri kadınlara nasıl ulaşacakları bildirilir. Bu aşamada kahramanları zorlu bir süreç bekler. Evlenebilmek için kendilerinden bazı şartları yerine getirmeleri istenir. Bu süreçte rüyalar kahramanların en önemli yardımcılarıdır. Kahramanlar çoğu zaman rüyaların rehberlik etmelerine muhtaçtırlar.

1.1.2.1. Tölegen ile Nazipa (Kazak Masalı)

Türk masallarında, rüyalar, âşıkların birbirleriyle haberleşmeleri için önemli bir araçtır. Aynı düşen âşıklar birbirlerinin rüyalarına girerek kavuşabilmek için bilgi verebilirler.

i) Rüya Öncesi

Kazakistan’da anlatılan masalda, rüyasında gördüğü kızın peşinden giden Tölege, uzun bir yolculuktan sonra büyük bir taşın üzerine çıkıp ağlayarak uyuya kalmış. Sevdiği kızı bulamaması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Rüyasında sevdiği kız Nazipa gelip;

“Tölegen, ben bu taşın içindeyim. Dışarı kapıya bir tay olup vurduğün zaman kapı açılır. İçinde bir başka kapı görünecek. Onu uzaktan

ak keçi olup boynuzlarsan o açılır. Bundan sonra bir kapı olacak. Onu kendi ellerinle çekersen ben kendim açarım.”

der. Rüyada rehberlik eden Nazipa’dır. Uzun süredir Nazipa’yı arayan Tölegen rüyadaki rehberlikle uzun süredir aradığı Nazipa’nın, uyuyakaldığı taşın içinde olduğunu öğrenir.

iii) Rüya Sonrası

Tölegen rüyada gördüklerini yapınca kıza kavuşmuş (Zhamakina 2009: 415). Tölegen, gördüğü rüya sonucunda sevdiği kızın nerede olduğunu ve onu nasıl kurtarabileceğini öğrenir. Rüyanın rehberlik etmesiyle âşıklar birbirlerine kavuşurlar.

1.1.2.2. Keloğlan (Kıbrıs Masalı)

Keloğlan masallarının bazılarında rüyaların bu işlevine rastlanır. Keloğlan padişahın küçük kızıyla evlenmek ister, en büyük yardımcısı gördüğü rüyalarıdır.

i) Rüya Öncesi

Kız, fındık kabuğunun içinde bir gelinlik ister. Keloğlan’a kırk gün mühlet verilir. Mühletin dolmasına üç gün kalmasına rağmen Keloğlan gelinliği yapamaz. Bu durum rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Keloğlan mühletin dolmasına üç gün kala rüyasında;

“Her gün bir kızın bir yere tahin götürdüğünü, daha sonra bir devin, kızı ve tahini yiyerek suyu kestiğini görür.”

iii) Rüya Sonrası

Keloğlan, uyandıktan sonra devî bulur ve öldürür. Bunun üzerine Anka kuşu ona kuyruğundan iki tüy vererek onu ödüllendirir. Bu tüylerin yardımıyla bir fındığın içindeki gelinliği yapar ve padişahın kızına vererek onunla evlenir (Özokutan 2005: 262). Keloğlan’ın rüyası, kızın şartını yerine getirebilmesi için kendisine dolaylı yoldan yardımcı olur. Anka kuşu Keloğlan’ın bu iyiliği üzerine ona yardımcı olur ve Keloğlan’ı sevdiği kıza evlendirir.

1.1.2.3. Canıbek (Kırgız Masalı)

Türk masallarında erkek kahramanlar rüyalarında gördükleri kadınlara âşık olurlar ve bu kadınları bulabilmek için yolculuğa çıkarlar.

i) Rüya Öncesi

Canıbek adlı Kırgız masalında kahraman, rüyasında gördüğü kıza âşık olur ve ona kavuşma yolunu yine kızın rüyada kendisine rehberlik etmesiyle öğrenir. Canıbek, yiğit bir avcıymış. Geyik avlamaya çıktığı bir gün yeşillik bir yere uzanıp uyur.

ii) Rüya

Rüyasında sihirli bir kadın görür.

“Canıbek, hâlâ uyuyor musun, halk gitti, acele etmiyor musun?” der. Canıbek ona kim olduğunu sorunca kadın gözden kaybolur. Kadını aramaya başlar. Kadını yüksek kayalardan düşerken görür. Yanına varınca güzel bir kız olduğunu görür. Kız ağlayınca inciler dökülür. Ca-

Canbek bu güzellik karşısında donakalır. Kız, Canbek'e toynaktan yapılmış bir kap içinde ayran verir. Ne kadar içse de ayran tükenmez. Canbek, kapta kalan ayranı kıza geri verir. Kız, yatmadan önce de içmesini ve kabı boşaltmasını söyler." (Yılmaz 1994: 170)

Canbek rüyasında sihirli bir kadının güzel bir kıza dönüştüğünü görür. Kız ona bir kap dolusu ayran verir ve bunu bitirmesini söyler.

iii) Rüya Sonrası

Uyandığında kızı yanında bulur ve onunla evlenir. Canbek, rüyasında gördüğü yaşlı kadının peşinden gider. Bu yaşlı kadın genç bir kıza dönüşür. Bu kız daha önce rüyasında görerek âşık olduğu kızıdır. Canbek, rüyasında kızın istediklerini yapar ve uyandığında kızı yanı başında bulur. Rüyanın rehberlik etmesiyle sevdiğine kavuşmuş olur.

1.1.2.4. Balıkçının Oğlu (Kırşehir Masalı)

"Balık" masallardaki rüyalarda sıkça görülen bir hayvandır. Balık, Türk kültüründe nasip olarak kabul edilir. Balık maddi ve manevi nasibi karşılayan evliliğe işaret eder.

i) Rüya Öncesi

Kırşehir'de anlatılan masalda fakir bir balıkçı vardır. Bunun bir oğlu vardır. Fakir olmaları rüyanın hazırlık aşamasıdır. Balıkçının oğlu bir rüya görür. Rüyasında;

i) Rüya

"Ertesi gün tutacağı balıkların tılsımlı olduğu ve satmaması gerektiği söylenir."

iii) Rüya Sonrası

Oğlan, ertesi gün iki tane balık tutar. Eve gelirken aynı rüyayı gören bir Yahudi, balıklara çok para vererek almak ister. Oğlan balıkların birini verir. Kendisinde kalan balık bir peri kızıdır. Padişah, bu kızı oğlanın elinden almak istese de başaramaz. Kız oğlan ile evlenir (Sever 1995: 255). Rüya kendisine tuttuğu balıkları satmaması gerektiği öğretilen balıkçının oğlu, rüyaya uygun hareket edince güzel bir peri kızıyla evlenir.

Masalların bazılarında rüyayı farklı biri görse de rüyanın olayları başlatmasıyla beraber sonuçta nasiplenilen masalın kahramanıdır. Bir padişah rüyasında altın bir balık görür ve balığın yakalanmasını ister. Altın balığı yoksul bir balıkçı adam aile oğlu yakalarlar. Oğlan balığı serbest bırakır. Bunun üzerine padişah oğlanı ırmağa attırır. Uzun mücadelelerden sonra balık, oğlana yardım ederek padişahın kızıyla evlenmesini sağlar (Baydemir 2004: 86). Masalda rüyayı padişah görmüş olsa da rüyaya uygun olarak altın balığı yakalayan yoksul oğlan, balığı geri bıraktığı için ödüllendirilir. Yoksul oğlanın ödülü padişahın kızıyla evlenmektir.

1.1.2.5. Bünyad (Özbek Masalı)

Kahramanlar, rüyaların yol göstermeleriyle başardıkları zor işlerin sonunda evlenecekleri kişilere kavuşurlar. Bir Özbek masalında, fakir ve yaşlı bir karı koca, evlerinin önüne terk edilmiş çocuğu alıp büyütürler ve ona Bünyad adını verirler.

i) Rüya Öncesi

Bünyad, yiğit bir kahraman olur. Bir gün ava çıkar. Avda uyuyakalır ve bir rüya görür.

ii) Rüya

“Yaşlı bir adamdan vahşi hayvanları nasıl öldüreceğini öğrenir.”

Rüyanın yardımıyla bir aslan ve bir pars öldürür. Bu avda bir de sihirli bir ayı yakalar.

ii) Rüya Sonrası

Ayı, bir cadının sihriyle ayıya dönüşen bir kadındır. Sihir böylelikle bozulur ve kadınla evlenir (Baydemir 2004: 270). Bünyad, gördüğü rüyalarından öğrendikleriyle vahşi hayvanları öldürüp ailesini korur. Yakaladığı bir ayının da aslında güzel bir kız olduğunu görür ve onunla evlenir. Rüya, Bünyad'ın evlenebilmesi için dolaylı yoldan rehberlik etmiş olur.

1.1.2.6. Keloğlan (Türkmen Masalı)

Masallarda, halkın dışladığı veya hor gördüğü insanlar çeşitli yardımlar alırlar. Bu yardımlar rüya aracılığıyla gerçekleşir.

i) Rüya Öncesi

İnsanların kelliğiyle alay etmelerinden ve bir türlü evlenememekten şikâyetçi olan Keloğlan, köyünü terk eder. Gide gide bir çöle varır. Susuzluk ve yorgunluktan uyuyakalır. Keloğlan'ın zor durumda olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Rüyasında aksakallı biri gelip;

“Kalk oğlum, senin de muradına ereceğin vakit geldi. Filan yerde bir göl vardır. O göle bir topar güvercin gelip, su içip gider. Ondan sonra, üç tane güvercin gelir ve silkinip kıza dönüşürler. Onlar suya girip dururken, küçük kızın elbisesini gizle. Onu sevdiğini ve karın olmasını istediğini söyle. Sana varmak istemezse elbisesini vermeyeceğini söyle. Bahtımı o kııda ara.”

demiş. Rüyada Türk masallarında sıklıkla rastlana hayvandan insana dönüşüm motifi vardır. Güvercinler kızlara dönüşür.

iii) Rüya Sonrası

Keloğlan, rüyada gördüklerini yapınca kızı evliliğe ikna eder. Bu kız sayesinde bahtı açılır ve zenginleşir (Asano 2010: 142). Keloğlan, kendisiyle alay edilmesinden ve bir türlü evlenememekten bıktığından köyünü terk eder. Evlenme konusunda insanlardan yana bahtı gülmeyen Keloğlan'a rüyada yardım edilerek kiminle nasıl evleneceği öğretilir. Hor görülen Keloğlan, rüya sonucunda hem evlenir hem de zenginleşir.

1.1.2.7. Zekiye ve Mehmet (Yukarıçukurova Masalı)

Masallardaki bazı rüyalar, evlenmek üzereyken ayrı düşen âşıkların, tekrar kavuşması için erkek kahramana rehberlik ederler.

i) Rüya Öncesi

Yukarıçukurova bölgesinde anlatılan masalda Zekiye ve Mehmet beşik kertesini iki gençtir. Zekiye'nin babası onu padişahın oğluna vermeye karardır. Genç âşıklar kaçıp uzaklaşırlar. Kızı bir hana bırakıp yemek getirmeye giden Mehmet,

döndüğünde Zekiye'yi handa bulamaz. Bir kervancı, kızı padişahın çocuğuna vermek için kaçırmıştır. Mehmet'in Zekiye'yi kaybetmesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Mehmet, o gece bir rüya görür. Rüyasında ona;

“Kalk, sen niye yatıyorsun? Nişanlımı filan yerde padişahın oğluna verdiler. Bugün kınası var. Önüne üç yol çıkacak. Ne sağa git, ne sola git. Ortadaki yola git”

denir. Rüya Zekiye'nin evlendirilmek üzere olduğunu öğrenir. Onu nasıl bulacağı öğretilir.

iii) Rüya Sonrası

Mehmet, rüyada gördüklerine göre hareket edince sevdiğini kurtarır (Şimşek 2001: 191–193). Masalda zorlukların üstesinden gelerek evlenmeye karar veren gençlerin ayrı düşmesi rüyada Mehmet'in uyarılmasıyla önlenir ve kızı nasıl bulacağı öğretilir. Rüyanın yardımıyla Mehmet, nişanlısını bulur.

Rüyayı gören masal kahramanlarının tümü fakir veya sıradan kişilerdir. Bu kahramanların tümü erkektir. Rüyanın rehberliğiyle rüyada gösterilen kişiyle evlenirler. Evliliklerden sonra masal kahramanı zengin ve mutlu olur. Böylece rüya öncesindeki durum rüyanın rehberliğiyle değişir. Fakirliğinden dolayı hor görülen masal kahramanları rüyanın yardımıyla statülerini artırıp bu durumu engellerler. Bu rüyalarda rehberlik edenler önemli bir görev üstlenmiş olurlar. İncelenen yedi masalın ikisinde (%29) masal kahramanına rüyasında rehberliği evleneceği kız yapmaktadır. Birer (%14) masalda yaşlı adam ve aksakallı biri rehberlik ederken, üç (43) masalda kahramana rehberlik eden belirsizdir.

1.2. Zorlukların Üstesinden Gelebilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalar

Türk masallarında rüyaların önemli işlevlerinden biri zor durumda olan kahramana rüya vasıtasıyla rehberlik etmektir. Rüyaların rehberlik etmesiyle kahraman, karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmenin yollarını öğrenir. Rüya kendisine rehberlik edilen kahramanlar genellikle haksızlığa uğramış, beddua almış, tutsak olmuş karakterlerdir. Hızır, dervişler, ihtiyar adamlar, rüyalarda rehberlik eden karakterlerin bazılarıdır.

1.2.1. İristu (Altay Masalı)

Kahramanlar rüyada öğrendiklerini, akıllarını kullanarak gerçek hayatta kullanarak işlerini kolaylaştırırlar. Altay masalında Sümer dağının eteklerinde İristu adında bir parmak çocuğun yaşadığı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Bir gün yaşadığı yerden Ak-Koan adlı bir adamla, daha iyi yaşarım düşüncesiyle ayrılır. İristu çobanlık yapar ve kısa zaman sonra çok çalıştıldığından dolayı adamla geldiğine pişman olur. Duyduğu pişmanlık ve geri dönmek istemesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“ Akbaşlı, buruşuk yüzü bir adam; neden eskisi kadar mutlu olmadığı sorar. İristu, işlerden dolayı çok yorulduğunu, hastalandığını söyler. Bunun üzerine yaşlı adam, inekleri yatırmak istediğinde “Bıp”, otlatmak istediğinde “Tap-Tajlan” demesini söylemiş (Dilek 2007: 482-484).

ii) Rüya Sonrası

Bir zaman sonra hayvanlar zayıf düşmüş. Ak-Koan onu cezalandırmaya karar vermiş. İristu, “Bıp” der. Ak-Koan’ın bütün ailesi donakalır. Kimse bunları iyi-leştiremez. İristu, “Tap-Tajlan” der ve onları geri getirerek oradan uzaklaşır Rüya, yaşadığı yerden daha iyi yaşamak düşüncesiyle ayrılan fakat daha sonra pişman olan çocuğun rahata ermesine rehberlik etmektedir. Rüyada öğrendiği tılsımlı kelimeleri gerçek amaçları dışında kullanarak oradan kurtulmayı başarır.

1.2.2. Mehmet Onbaşı (Elazığ Masalı)

Türk masallarında kahramanlara çeşitli nesneler verilerek zorlukların üstesinden gelmelerinde yardım edilir. Birbirine sürtüldüğünde sihirli hale gelen tüy birçok masalda kullanılan bir motiftir.

i) Rüya Öncesi

Elazığ’da anlatılan masalda, aslında beceriksiz olan fakat padişahın kızıyla evlenmeyi başaran Çıfacıoğlu Mehmet Onbaşı, evliliğinin devam etmesi için hileler çevirir. Bir gün kayınları zor durumdayken onlara yardım etmek ister. Birçok hileler çevirmesine rağmen iyi niyetle kayınlarına yardım etmek istemesi göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Bir gece rüyasında;

“Bir Arap görür. Ona filan yerde filan taşın altında bir tüy olduğunu, bir şey istediğinde tüyü birbirine sürtmesini söyler.”

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan uyanarak tüyü arar. Rüyada söylenenleri yapınca düşmanları korkutur, kayınlarına yardımcı olur (Günay 1975: 463). Padişahın kızıyla olan evliliğini çeşitli hilelerle devam ettiren Mehmet Onbaşı, bu evliliğin devamı için zor durumda kalan kayınlarına yardım etmek istemektedir. Beceriksiz ve korkak olan Mehmet Onbaşı, gördüğü rüyanın öğrettikleriyle kayınlarına yardım etmeyi başararak evliliğinin devam etmesini sağlar.

1.2.3. Allah’ın Belası (Elazığ Masalı)

Türk masallarında, ayrı düşen âşıkların kavuşmaları için yardım rüya aracılığıyla yardım edilir. Rüyada rehberlik etmek bu yardımlardandır. Ya âşıklara ya da onları kavuşturmak için uğraşan başka birine rüyada yol gösterilir.

i) Rüya Öncesi

Elazığ’da anlatılan masalda boyu bir karış, ismi “Allah’ın belası” olan çocuk, padişah oğlunun rüyada âşık olduğu kızı kaçıran sarı devin peşindedir. Sarı dev bulur ama nasıl öldüreceğini bilemez. Kız, sarı devin öldürülmesinin dut ağacının

karnında yaşayan tavşanın karnındaki üç tane toz böcek mümkün olduğunu öğrenir. Sarı devi nasıl öldüreceğini öğrenmesi rüyanın hazırlık aşamasıdır. Rüyasında böcekleri nasıl bulacağı öğretilmektedir.

ii) Rüya

Çocuk bir gece rüyasında Hızır'ı görür. Hızır ona;
“Oğlum, sen çok doğru ve sadık bir insansın. Allah sana yardım edecek. Kalk abdest al, iki rekât namaz kıl, bismillah de, dut ağacına sarıl. Dut ağacı devrilecek, o zaman tavşan ortaya çıkacak, sen tazıyı salıver, o tavşanı tutunca tavşanın karnından kutuyu al. Böceklerin ikisini öldür, birini dev çatlayınca kadar öldürme.” (Günay 1975: 383)

der. Rüyasında böcekleri nasıl bulacağı ve bulduğu böceklerden devi öldürmek için nasıl faydalanacağı öğretilir.

iii) Rüya Sonrası

“Allah'ın belası” Hızır'ın söyledikleriyle sarı devi öldürmeyi başarır. Kızı aramaya çıkan çocuk, doğru ve sadık bir insan olduğundan rüyasında kendisine yardım edilir. Zor durumda kalanların imdadına yetişen Hızır, çocuğun rüyasına girerek sarı devi nasıl öldüreceğini öğretir. Âşıkları kavuşturmak gibi hayırlı bir işe koyulan çocuk, bu iyi niyetinden dolayı yalnız bırakılmayarak rüyada kendisine rehberlik edilir.

1.2.4. Jakanşa (Kazak Masalı)

Masallarda kahramanların tutsak olmaları karşılaştıkları zorluklardandır. Tutsaklıktan kurtulmanın yolları kahramana rüyada öğretilir.

i) Rüya Öncesi

Kazak masalındaki Jakanşa uzun süre çocuğu olmayan padişahın duayla dünyaya gelen tek çocuğudur. Bir av esnasında bir geyiğin peşine düşer ve başka ülkelere geçer yoluna kayberder. Vardığı bir ülkenin padişahı bir saatlik bir işi yarsa ona bakacağını söyler. Jakanşa kabul eder. Onu bir at derisinin içine koyup dağın başına bırakıp geri dönerler. Padişahın kendisini kandırdığını anlar. Bir dağ başında tutsak kalan ve aşağı inemeyen Jakanşa, ağlayıp uyuyakalır. Dağın başında at derisinin içinde tutsak kalması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Bu sırada rüyasına birisi girer;

“Sağ tarafa doğru yuvarlanırsan kurtulursun.”

iii) Rüya Sonrası

Jakanşa denileni yapınca aşağıya kadar yuvarlanıp kurtulur (Zhamakina 2009: 332). Tutsak olmanın yarattığı zorluklarla rüya gören masal kahramanı gördüğü rüyanın rehberlik etmesiyle tutsaklıktan kurtulur. Rüya tutsaklığı bitirip kurtuluşu sağlar.

1.2.5. Padişah ve Dört Kızı (Kıbrıs Masalı)

Masalların bazılarında zor durumda olan kahramana bir ses yol gösterir. Kıbrıs Türkleri arasında anlatılan bir masalda çok iyi niyetli, kimseye hayır diyemeyen bir padişah varmış.

i) Rüya Öncesi

Padişah kimseye hayır diyemediği için kızını isteyen üç farklı prenze de kızını vermiş. Gece, bu durumdan çıkar bir yol bulabilmek için Allah'a yalvarırken uyuyakalmış. Zor durumda olması Allah'a dua etmesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Gece rüyasında bir ses duymuş;

"Kızıyla beraber bir eşek, bir köpek ve bir kediyi karanlık bir odaya kapatması söylenmiş."

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan uyanan padişah, rüyada bildirilenleri yerine getirir Padişah, bir süre sonra üç hayvanın kızının benzeri çok güzel kızlara dönüştüğünü görür. Her bir prenze birini verir. Böylelikle kızından ayrılmamış olur (Gökdemir 2008: 571). Padişah iyi niyetli olduğundan ve Allah'tan yardım istediğinden, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmesi için belirsiz bir ses rüyada kendisine rehberlik eder. Rüyasında söylenenleri yapınca derdine derman bulur ve kızına benzeyen üç kızı prenselere verir.

1.2.6. Hıyarcı Güzeli (Kıbrıs Masalı)

Masallarda kahramanların aldığı beddualar sonucu seyahate çıkmaları yaygın bir motiftir.

i) Rüya Öncesi

Yaşlı bir kadından "Hıyarcı güzelinin peşine düşesin." şeklinde beddua alan padişahın oğlu, hıyarcı güzelini bulmak için yola çıkar. Bir gölün başında uyuyakalır. Hıyarcı güzelini bulamadığından zor durumda kalması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Rüyasına ihtiyar bir adam girer ve;

"Dile benden ne dilerse" der. Oğlan hıyarcı güzelini aradığını söyler. İhtiyar adam başından üç tane saç teli koparıp çocuğa verir. "Bu dağları aşınca bir bostan bulucaksın. O bostan bir deve aittir. Eğer gözleri açıksa uyur, eğer gözleri kapalıysa çabuk geç. Orada bir kök hıyar var. Üstünde üç tane var. Onların birini kes. Eğer dev uyanırsa bu kolları birbirine çarp kurtulursun."

der (Özokutan 2005: 400). Rüyadaki ihtiyar, çocuğun karşılaşacağı tehlikelerden kurtulabilmesi için saçından üç tel verir. Karşılaşacağı devden nasıl kurtulacağını öğretir.

iii) Rüya Sonrası

Padişahın oğlu, gördüğü rüyanın rehberlik etmesiyle devden kurtulur ve Hıyarcı güzelini bulur.

12.8. Kara Dev ile Kızıl Dev (Kunos)

Çocuklarını kaybeden anne ve babalara çocuklarını bulabilmeleri için birçok masalda yardım edilir. Bu yardım rüyada aileye yol gösterir. Masalda bir padişahın kırk çocuğunun her biri yedi günlükken kaçırlır.

i) Rüya Öncesi

Bu duruma çok üzülen padişah saraydan çıkıp gezmeye başlar. Bir çeşme başına gelir. Orada kırk güvercin görür. Bu çeşmenin başında uyuyakalır. Çocuklarının kaçırılmış olması ve onları bulamaması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Rüyasına bir derviş girer. Padişahın çocuklarına ne olduğunu bilen derviş; *“Ey şahım, sen boş yere üzüliyorsun. Çocuklarını sen görmüyorsun ama onlar seni görüyorlar. Sen çeşmede elini yüzünü yıkarken su içmeye gelen güvercinler hep senin çocuklarındı. Onları periler kaçırıp bu kılığa soktular. Yanlarına varmak istersen tam bir yıl yürümen gerekir. Onlar perilerden korktukları için senin sarayına gelmiyorlar. Sen buradan kalktığında o gördüğün güvercinler gibi çeşmeden kana kana su iç, sonra yoluna git. Tanrının seni çocuklarına kavuşturduğunu göreceksin.”* (Kunos 1991: 69)

der. Padişahın evlat acısıyla gördüğü rüyada güvercinlerden bazılarının onun çocukları olduğu bildirilir ve çeşmeden kana kana su içmesi tembihlenir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada gösterilenleri yerine getiren padişah çocuklarına kavuşur. Derviş, çocuklarının kaçırılmasıyla zor durumda olan padişahın rüyasına girerek yardım eder.

Masallarda zor durumda kalıp yardıma ihtiyacı olan kahramanlara rüyalarında çeşitli şekillerde rehberlik edilir. Çocukları kaçırılan bir padişah, kızını evlendirmek istemediği halde aynı anda üç prense evlilik sözü veren bir hükümdar, aldığı beddua gereği seyahate çıkan bir padişah oğlu, tutsak olan bir âşık, yaptıklarından pişmanlık duyup rahata ermeyi arzulayan parmak çocuk, padişahın kızıyla olan evliliğinin devam etmesini isteyen fakir bir adam veya âşıkların kavuşabilmesi için sarı devi öldürmesi gereken bir kahraman masallarda yardıma ihtiyacı olan karakterlerdir. Bu karakterlere rüyalarında dervişler, Hızır, ihtiyar adamlar, bir Arap veya kaynağı belirsiz bir ses yardımcı olur. Yardım edilmesinin temel nedeni karakterlerin tümünün masalda iyi niyetli kişiler olarak kabul edilmeleridir.

Zor durumda olan masal kahramanına rüyada rehberlik edilmesi motifinin yer aldığı yedi hikâyenin ikisinde (%28) rüyayı padişahlar; bir diğer iki (%29) masalda da padişahın oğulları görür. Sosyal statü bakımından en üstte olmalarına rağmen zor durumda kalan padişah ve oğullarına rüyada rehberlik edilerek yardım edilir. İki (%29) masalda rüyayı parmak çocuklar görür. Çok küçük olmalarından dolayı zor durumda kaldıklarında kendilerine rüyada rehberlik edilir. Bir (%14) masalda rüyayı bir onbaşı görür.

1.3. Ölümünden Kurtulabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyarlar

Uzun zaman çocuğu olmayan çiftlerin “Bir çocuğum olsun da isterse yılan dan olsun.” şeklindeki yakarıışlarının sonucunda bir yılan doğurma motifi, Türk masallarındaki önemli motiflerdendir. Genellikle erkek olan bu yılan çocuğun doğumu sırasında birçok sıkıntı yaşanır. Onu doğurtmaya gelen bütün ebeleri öldürür. Rüyarların rehberlik etme işlevi burada devreye girer. Onu doğurtmaya gönderilen kızların

rüyasına Hızır, derviş gibi ulular veya kızların anneleri girerek çocuğu nasıl doğurtacağı öğretilir. Rüyalar kızların Allah'ın kendilerine yol göstermesi için ettikleri duaların neticesinde görülür. Rüyanın rehberliğiyle kızlar, diğer ebe kadınlar gibi ölmekten kurtulurlar. Doğum için gönderilenler ya fakir bir babanın kızları ya da üvey anneleri sevmediği için yılan soksun diye hileyle gönderilen kızlardır. Üvey annelerinin haksızlığına uğrayan veya fakir olduğu için hor görülen bu kızlar, rüyanın yardımıyla koruma altına alınırlar. Yılan çocuğun doğmasına yardımcı olan veya korkmadan evlenmeye giden kızlar, rüyanın rehberlik etmesiyle, yılan çocuğun aslında yakışıklı bir adam olduğunu görüp onunla evlenirler. Haksızlığa uğrayan kızların mağduriyeti rüyanın rehberlik etmesiyle giderilir.

1.3.1. Yılan Bey (Erzurum Masalı)

Çocuksuzluk motifi masallardaki önemli motiflerdendir. Çocuk sahibi olabilmek için birçok yola başvurulur. Çocuğu olmayan bir padişah da çıktığı bir seyahatte, yılan gibi de olsa bir çocuğunun olması için dua eder. Karısı gebe kalır. Kadın bir yılan doğuracaktır. Yılan, doğuma gelen ebelerin hepsini öldürür.

i) Rüya Öncesi

Üvey kızından kurtulmak isteyen üvey anne, kızını yılanı ebeliğe yollar. Kız yolda abdest alıp Allah'tan yol göstermesi için dua eder. Allah, bunun duasını hemen kabul eder. Kız namazın ikinci rekâtında uyuyakalır. Üvey annesinin haksızlığına uğraması ve dua etmesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Bir derviş girer ve şöyle der; “Kızım ağlama, bu çeşmenin başında iki büyük çubuk var. Bu çubukları al. Bu çubuklardan biri kırmızı biri yeşildir. Gider o hastayı dışarı çıkarır, has bahçeye alırsın. Önüne bir kalbur saman koyarsın, kadının arkasına geçersin, çocuk yılanıdır, herkesi sokar. Onu oradan kimse alamaz. Başını uzattığı zaman yeşil çubukla vurursun, kadın kurtulur, sana da bir şey olmaz.” (Seyidoğlu 2006: 13–14)

iii) Rüya Sonrası

Kız, uyanınca sopaları başucunda bulur ve denilenleri yapınca çocuğu doğurarak ölümden kurtulur. Daha sonra da Yılan Bey ile evlenir Üvey annesinin zulmüyle doğuma gönderilen genç kız, yolda Allah'a dua edince rüyasında kendisine bir derviş tarafından rehberlik edilerek doğumu nasıl yapacağı öğretilir. Üvey annesinin zulümlerine maruz kalan genç kız için rüyanın rehberliğiyle doğurduğu yılan çocuk bir kismettir. Yılan Beyle evlenen kız üvey annesinin zulmünden kurtulup rahata erer.

1.3.2. Yılan (Yozgat Masalı)

Yılan çocuk motifli masalların bazılarında, evlendirilmek istenen yılan çocuk bütün kızları öldürür. Yılan çocukla evlendirilmek için götürülen kızların birine rüyasında yılan çocuktan sağ salim kurtulabilmek için yol gösterilir.

i) Rüya Öncesi

Yozgat'ta anlatılan masalda, bir adamın çocuğu olmadığı için “Bir çocuğum olsa da yılan olsa” şeklinde dilekte bulunduğu anlatılır. Aradan zaman geçince bu

adamin yılan gibi bir çocuğu olur. Bu yılan iki defa evlendirilir, kızların ikisini de öldürür. Üçüncü defa bir fakir kızla evlendirilir. Fakir kız annesinin mezarında uyu-yakalır. Kızın fakir olması ve annesinin mezarında uyuyakalması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Annesini görür. Annesi kızına, iğnelerle kaplı gelinlik istemesini söyler. Yılan yaklaştığında iğnelerin batmasından rahatsız olacağını ve gelinliği çıkarmasını isteyeceğini söyler. Buna karşılık yılan “önce sen elbiselerini çıkar” demesini tembihler. Yılan elbiselerini çıkarınca o elbiseleri yakmasını ister.” (Öcal 1999: 27)

Annesinin mezarında uyuyakalan kız rüyasında annesini görür. Annesi, yılanın bir insan olduğunu bilmektedir. Kızının yılanı nasıl kurtulacağını öğretir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada anlatılanları gerçekleştiren kız, karşısında bir delikanlı bulur ve onunla evlenir Yılan çocuğun daha önceki iki karısını öldürdüğünü bile bile fakir olduğu için yılan çocukla evlendirilmek istenen kız, rüyasında annesinin öğrettikleriyle ölümden kurtulur. Annesi yılan çocuğu, delikanlı bir çocuğa dönüştürmesinin yolunu öğretir. Öldürülme beklentisiyle yılan çocukla evlendirilen fakir kız, rüyanın adaleti sağlamasıyla rahat bir hayata kavuşur.

1.3.3. Yılan Bey (Erzincan Masalı)

Erzincan’da anlatılan masalda, padişahın çocuğu olmaz. Duaları kabul olur, eşi hamile kalır. Kadın bir yılan doğurur. Yılan doğar doğmaz kaçır gider.

i) Rüya Öncesi

Yirmi yıl sonra padişahın sarayı sarsılmaya başlar. Hocalar, yirmi yıl önce doğan çocuklarının evlenmek istediğini söyler. Yılan gerdek gecesinde yanına gelen bütün kızları öldürür. Üvey kızından kurtulmak isteyen bir kadın, kızını yılanı verir. Üvey annesinin kızı yılanı vermesi rüyanın hazırlık aşamasıdır. Kız o gece rüyasında;

ii) Rüya

“Öz annesini görür. Annesi evleneceği kişinin yılan olduğunu söyler. Kendisinin çıkaracağı her elbiseye karşılık yılanın da bir kat deri çıkaracağını ve yakışıklı bir delikanlı olacağını söyler.” (Kara 1996: 58)

Öz anne, kızının rüyasına girerek yılanı yakışıklı delikanlıya dönüştürmenin yolunu öğretir.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada gördüklerini yapan kız Yılan Beyle evlenir ve mesut olur. Bu masalda genç kız, üvey annenin kötü emellerinden öz annesinin rüyada yol göstermesiyle kurtulur. Üvey anne, öldürülür düşüncesiyle genç kızı Yılan Bey’e verse de, öz anne bu zulme engel olur ve kızının genç bir delikanlı olan Yılan Bey’le evlenmesini sağlar.

Yılan çocukla ilgili masallar incelendiğinde, çocuğu olmayıp da bir yakarış sonrasında yılan çocuğa sahip olanlar genelde padişahlardır. Dünya nimetlerinin çoğuna sahip olan padişahların çocuklarının olmamaları masaldaki önemli motiflerdendir. Masaldaki öğretilerden biri de “Allah’tan hayırlısını istemek”tir. Uzun süre

çocuğu olmayanların ısrarlı duaları, kendilerine hayır getirmeyecek çocuklara sahip olmalarına neden olabilir. Yılan çocuğun hayatı, üvey annesi tarafından istenmeyen veya fakir olduğu için değersiz görülen öksüz kızlarla kesişir. Bu kızlar öz annelerinin veya dervişlerin rüyada kendilerine yol göstermeleriyle içinde bulundukları zor durumun üstesinden gelirler. Rüyanın yol göstermesi kızların hem hayatının kurtarır hem de yakışıklı birer delikanlı oldukları anlaşılan yılanla çocuklarla evlenmelerini sağlar.

1.3.4. Kılıç Kara (Özbek Masalı)

Türk dünyasında anlatılan masalarda hayatını kaybeden kahramanın tekrar canlanması da yine kaybolan kılıcının bulunmasına bağlıdır. Rüyada rehberlik edilerek bu gerçeğı öğrenenler kahramanı tekrar hayata döndürürler.

i) Rüya Öncesi

Özbek masasında Yıldız Sayar, Derya Bağlar ve Kılıç Kara birlikte yolculuğa çıkarlar. Bir kaleye ulaşırlar. Bu kaleye bir ejderha musallat olmuştur ve her gün bir kız yemektedir. Kılıç Kara ejderhayı öldürür ve kızı kurtarır.

ii) Rüya

“Kılıç Kara bir gün rüyasında canının kılıcında saklı olduğunu öğrenir.”

iii) Rüya Sonrası

Girdiğı bir mücadelede bu sırtı öğrenen bir cadı, kılıcını ırmağa atınca Kılıç Kara hayatını kaybeder. Bunu öğrenen arkadaşları, kılıcı ırmaktan çıkararak Kılıç Kara’yı tekrar canlandırırlar (Baydemir 2004: 92). Kahraman gördüğü rüyada, kendi ölümünün nasıl olacağını öğrenir. Bu rüya aynı zamanda kendi hayatının kurtulması için de ipuçları içerir. Kahraman kendisini öldürmek isteyen cadının elinden, arkadaşlarının bu rüyanın öğrettiklerini uygulamalarıyla kurtulur.

Masalarda ölümden kurtulabilmek için rehberlik eden rüyalar dört masalda geçer. Dört masalın üçünde (%75) kahramana yılan delikanlıdan nasıl kurtulacağı öğretilir. Üç masalın ikisinde kızlar yılan beyle evlendirilmeye; bir masalda ise yılan beyi doğurtmaya gönderilir. Bu iki durumdan da kurtulması için kıza rehberlik edilir. Bir (%25) masalda Kılıç Kara adlı kahraman canının kılıcında olduğunu öğrenir. Kılıç Kara öldükten sonra bu sırtı bilen arkadaşları onu kurtarır.

Yılan beyle evlendirilmek üzere gönderilen kızların rüyalarına öz anneleri girerek yardım ederler. Yılan beyi doğurmak için gönderilen kızın rüyasına ise bir derviş girer. Dört masalda da kahramanlar rüyanın rehberliğiyle ölümden kurtulurlar.

1.4. Hayvandan İnsana Dönüşüm İçin Rehberlik Eden Rüyalar

Türk masallarındaki önemli motiflerden biri *Motif Index*’te “Sihir” başlığı altındaki şekil değiştirmelerdir. Şekil değiştirmeler “insandan hayvana dönüşüm” veya “hayvandan insana dönüşüm” şeklinde gerçekleşir. Hayvanın insana dönüşebilmesi için rüyaların rehberliğine ihtiyaç duyulan masalarda, dönüşüme uğrayacak hayvanlar, daha önce insanken, sihir sonucu hayvana, genellikle de kuşa veya geyiğe dönüştürülen karakterlerdir. Bu karakterlerin çoğu erkek çocuklardır. Bu rüyalar,

kahramanların eski haline dönüştürebilmeleri için rehberlik ederler. Rüyalarda, kırklar, ak saçlı ihtiyar kadınlar kahramanlara yardımcı olurlar.

1.4.1. Ayrık Otu (E.C. Güney)

Türk masallarının bazılarında çocuklar, üvey annelerinin kendilerine yaptığı sihirle hayvana dönüşürler. Genellikle kuşa dönüştürülen bu çocukların eski hallerine kavuşabilmeleri için bu sihirin bozulması gerekir. Masal kahramanları, bu sihiri bozmanın yolunu rüyada öğrenebilirler. Sihirle hayvana dönüşen çocukların eski hallerine dönüşmeleri için rüyalar rehberlik eder.

i) Rüya Öncesi

Masalda anlatıldığına göre padişahın üç oğlu ve bir kızı varmış. Anaları ölünce bir daha evlenmiş. Evlendiği kadın, üvey çocuklarına çok kötülük etmeye başlamış. En sonunda erkek çocukların üçünü de büyü yaparak kuşa çevirmiş. Bu kuşlar geceleri insan, gündüzleri kuş oluyorlarmış. Çocukların zor durumda olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Ablaları bir gün rüyasında;

“Kırklardan birini görmüş. Kızım, ayrık otundan birer gömlek örer de kardeşlerine giydirirsen, büyüleri bozulur, yine insan olup insan içine çıkarlar. Ama bunları örüp bitirinceye kadar kimseyle konuşmayacaksın der.” (Güney 1990: 72–73)

iii) Rüya Sonrası

Gömlekleri bitirip kardeşlerine giydirince büyü bozulur. Üvey annenin zulmü, rüyanın çocukların ablalarına yol göstermesiyle son bulur. Rüyada, dönüşüm ve elbise giyme arasında bir bağlantı kurulmuştur. Kuşların tekrar insan dönüşebilmeleri (kılık değiştirebilmeleri), ablanın yapacağı insan kıyafeti olan gömleğe bağlanmıştır. Bu gömleğin sırrı ve nasıl örüleceği ablaya rüyada öğretilir.

1.4.2. Kuğular (Ziya Gökalp)

Türk kültüründe “kuğu” ve “güvercin” kuşlarıyla ilgili anlatılan efsanelerde, bu kuşların aslında iki kardeş oldukları ve üvey annelerinin zulmünden çekindikleri için kuğu veya güvercin olabilmek için dua ettikleri ve bunun sonucunda kuğuya veya güvercine dönüştükleri anlatılır. Masallarımızda da buna benzer motiflere rastlanır. Üvey annenin sihriyle kuğuya dönüşen kardeşlerin, rüyanın rehberliğiyle tekrar insana dönüşümleri anlatılır. Masallarda genellikle erkek kardeşler kuş kılığına sokulurken ablaları ise çocukları kurtarabilmek için uğraşırlar.

i) Rüya Öncesi

Masalda anlatıldığına göre bir padişahın on bir oğlu ile bir tek kızı vardır. Üvey anneleri kızın yüzüne, başına, vücuduna çıkmayan bir boya sürer. Erkek kardeşleri de kuğu şekline sokar. Çocuklar evden uzaklaşırlar. Kız uzun bir zaman sonra gündüzleri kuğu, geceleri insan olan kardeşlerini bulup yanlarına yerleşir. Kızın ve kardeşlerinin zor durumda olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Ak saçlı ihtiyar bir kadın gelir. Ormanın doğu tarafında bir süt gölü var. Orada yıkanırsan eski güzelliğine kavuşup kardeşlerini kurtarır-sın der.” (Gökalp 1974: 25).

iii) Rüya Sonrası

Kız denilenleri yapınca rüyanın gerçekleştiğini görür Üvey annenin kötü-lüklerine, kızı rüyada rehberlik edilerek son verilir. Çocukların ablasına, öncelikle kendi vücudunu boyalardan nasıl kurtaracağı öğretilir. Bunun için süt gölünden fay-dalanması tembihlenir. Sütün beyaz ve lekesez olması, kızın çıkmayan boyalardan kurtulabilmesi için önemlidir. Rüyanın rehberliğiyle on bir erkek kardeş de tekrar insana dönüşürler.

1.4.3. Keloğlan (Niğde Masalı)

Masallarda kıskançlık duygusu, insanların büyüye başvurarak başkalarını hayvana dönüştürmesine sebep olur. Masalın sonunda haksız bir zulme uğrayanlar tekrar insana dönüşürken, büyü yapanlar cezalandırılır.

i) Rüya Öncesi

Niğde’de anlatılan Keloğlan masalında padişahın oğlu, vezir tarafından büyü yaptırılarak güvercine dönüştürülür. Padişahın zor durumda olması görüceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Oğlunun ayna, ayva ve yedi başlı devin kanına sürülen bir mendil sayesinde eski haline döneceğini öğrenir.” (Bakırcı 2000: 72)

iii) Rüya Sonrası

Bu işi Keloğlan üstlenir, birçok maceradan sonra gerekenleri yapıp padişahın oğlunu kurtarır. Vezir, padişahın oğlunu büyüyle güvercine dönüştürse de, rüya-nın rehberlik etmesiyle oyun bozulur ve Keloğlan, zorlu bir mücadeleden sonra pa-dişahın oğlunun tekrar insana dönüşmesini sağlar.

1.4.4. Apak Bacı ile Alpak Oğlan (Sivas Masalı)

Sivas’ta anlatılan masalda, hayvandan insana dönüşecek kişi tılsımlı sudan içtiği için geyiğe dönüşen bir çocuktur.

i) Rüya Öncesi

Anneleri öldükten sonra üvey annelerinin zulmünden kaçan Apak Bacı ile Alpak Oğlan, üvey annelerinin onları öldürmek için tuttuğu paralı adamlardan bin bir güçlkle kurtulurlar. Alpak Oğlan tılsımlı bir sudan içer ve geyiğe dönüşür. Dereoğlu adlı bir genç, Apak Bacı ile evlenmek ister. Kız geyiğe dokununca birden ortadan kaybolur. Dereoğlu’nun bu duruma çok üzülməsi göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Derviş; Tasalanma, şimdi sana bir yol öğreteceğim. Ormana gider-ken bahçenizin güllerinden alacaksın. Kız, geyiğin başına elini sürme-den kızın eline gülün dikenini batır der.” (Kaya 2004: 70–71)

iii) Rüya Sonrası

Dereoglu denileni yapınca geyik insana dönüşür. Apak Bacı, kardeşi kurtulduğu için ortadan kaybolmaz ve Dereoglu ile evlenir. Masalda üvey annenin zulmünden kaçarken sihirli sudan içtiği için geyiğe dönüşen bir çocuğun ve ortadan kaybolan bir kızın rüyanın rehberlik etmesiyle eski hallerine dönüşmeleri anlatılır.

Dönüşüm ile ilgili masalarda rüyaların temel işlevi, insan kılığından büyü veya sihirle ayrılan bireylerin eski hallerine rüyanın rehberliğiyle dönebilmeleridir.

Hayvandan insana dönüşüm için rehberlik eden rüyaların yer aldığı dört masalın üçünde (%75) dönüşüme uğrayacak hayvan kuğu, güvercin gibi kuşlardır. Bir (%25) masalda ise geyik insana dönüşmektedir. Dört masalın ikisinde (%50) rüyayı hayvanlara dönüştürülen çocukların ablaları görür. Bir (%25) masalda rüyayı çocuğu kuşa dönüştürülen bir padişah görür. Bir (%25) masalda ise rüyayı sevdiği ortadan kaybolduğu için üzülen bir aşık görür.

Hayvandan insana dönüşüm için rehberlik eden rüyaların yer aldığı dört masalın ikisinde (%50) din uluları (Kırklardan biri, Derviş) yardımcı olur. Bir (%25) masalda ise ak saçlı bir kadın rüyada rehberlik eder.

1.5. Çocuk Sahibi Olabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyalar

Çocuksuzluk, anlatmaya bağlı türlerde sıklıkla rastlanan motiflerdendir. Çocuk sahibi olmaları için Hızır, derviş, üçler-kırklar, aksakallı ihtiyarlar gibi din uluları masal kahramanlarına yardım ederler. Din uluları kahramanlara elma, sihirli su, bir tutam ot vererek; adak kestirterek, bazı şartlar koşarak çocuk özleminin bitmesi için yardımcı olurlar. Kahramanlara bu yardımlar rüya aracılığıyla yapılır.

1.5.1. Karaç Bahadır (Kırgız Masalı)

Din uluları, çocuk sahibi olabilmeleri için sembol değeri olan birçok şeyi masal kahramanından rüyada yapmasını isterler.

i) Rüya Öncesi

Eskiden bir karı kocanın iki oğlu varmış. Bu iki oğul devlerin eline geçmiş. Çocuksuzlar diye anılmaya başlamışlar. Çocukları olmadığı için çok üzülyorlarmış. Çocuklarının olmaması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Günlerin birinde ihtiyar adamın rüyasında;

"Bembeyaz sakallı ihtiyar biri gelip "Ağlamakla hiçbir şey elde edemezsin. Şu yakarıda bir çeşme var. O çeşmenin yanındaki kutsal ağaca git, dibinde adak kurbanı kesip karınla birlikte orada bir gece yat. Gece yarısı gökyüzünden beyaz bir elma düşer, onu sen ye. Aradan zaman geçip tan yeri ağarmaya başladığında kızıl elma düşer, onu da karına ver. Aradan zaman geçince çocuğunuz olur." demiş. (Karadavut 2006: 263)

iii) Rüya Sonrası

Adam rüyada gördüklerini yapınca bir çocuğu olur. Anlatmaya bağlı türlerde çocuksuzluğun giderilmesi için yapılan ritüellerin çoğu bu masalda yer alır. Çeşmenin başına gitmek, kutsal ağacın dibinde adak kurbanı kesmek, karısıyla beraber gökten düşen elmaları yemek, gece orada eşile birlikte bir gece yatmak bu ritüellerin bazılarıdır. Masalda adamın bunları yapması gerektiği rüyada kendisine

söylenmiştir. Masalda elmanın halk kültüründeki diriltici, bolluk, bereket dağıtma ve muradına erme amaçlarıyla sembolleştirildiğini görüyoruz. Bu husus pek çok halk hikâyesi ve masalda da ortaktır (Alptekin 2010: 12).

1.5.2. Ahmet Ağanın Oğlu ile Kızı (Kunos)

Masallarda çocuğu olmayanların yakarıları genellikle “Keşke hiçbir şeyim olmasaydı da bir çocuğum olsaydı.” şeklindedir. Bu uğurda her şeylerini vermeye hazırdırlar.

i) Rüya Öncesi

Masalda Ahmet Ağa adında çok zengin bir bey varmış. Bir gün ömrü boyunca kazandığı bütün paraları önüne serip “Keşke Tanrı bana bu kadar vermeseydi. Ekmek paramı güç hal ile kazanmaya razıyım, yeter ki bir evladım olsaydı.” diye karısına dert yanar. Karısı bu laflara çok üzülür. Ahmet Ağa’nın duası ve karısının bu duruma çok üzülmesi göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Karısı bir rüya görür. Kadın rüyasını şöyle anlatır;

“Bir deniz kenarında oturuyordum. Dalgaların arasından bir deniz-kızı elinde bir çömlekle çıkıp, “Haydi koş kocana söyle, gelsin bunu alsın. Bu kısmeti Tanrı size gönderdi.” der.”

iii) Rüya Sonrası

Kadın, rüyasında bir denizkızının elinde bir çömlekle kendilerini çağırdığını görür. Adam rüyada anlatıldığı gibi bir çömlek bulur. Çömleklerin içinde ise biri erkek, biri kız yeni doğmuş iki çocuk bulur (Kunos 1991: 59–69). Adamın içten yakarışı, malı mülküyle sahip olamayacağı çocuğa, bir rüyanın rehberliğiyle sahip olmasını sağlar. Adam çocukları, anlatı türlerinde sıklıkla karşılaşılan “Suda yüzen sandık veya sepet içindeki çocuk” motifinden hareketle sudaki bir çömlek içinde bulur. Sudan gelen çocuklar aileye bereket ve huzur getirecektir. Bu açıdan yardımcı karakter bu tür masallardakinin aksine ulu bir karakter değil bir denizkızıdır.

1.5.3. Sandık (Manisa Masalı)

Anlatmaya bağlı türlerin çoğunda çocuk sahibi olmada ulu şahsiyetlerin yardımından söz edilir.

i) Rüya Öncesi

Masallarda çocukları olmayan çiftler uluların rüyada rehberlik etmeleriyle çocuk sahibi olabilirler. Manisa’da anlatılan bir masalda adamın biri çocuğu olmadığı için çok üzgündür. Çocuğunun olmaması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Adam bir rüya görür;

“Duvar yarılmış oradan bir hoca görünmüş. Hoca; Şu muskayı tak, çok güzel bir çocuğun olacak, demiş.” (Tunç 2008: 229)

iii) Rüya Sonrası

Adam uyanınca muskayı yanı başında bulur. Muskayı takınca bir kızı olmuş Masalda, çocuğu olmayan adamın rüyasındaki yardımcı karakter hoca, adama bir muska vererek bunu takmasını ister. Rüyada muskayı gören adam uyanınca muskayı

yanı başında bulur. Rüya âleminde gerçek dünyaya gönderilen bir nesne olarak kabul edilebilecek muska sayesinde adam çocuk sahibi olur. Hayal ile gerçek arasındaki bu aktarımı sağlayan adamın rüyasıdır.

1.5.4. Sihirli Çeşme (Uygur Masalı)

Türk masallarında çocuk özlemi çeken karakterlerden bazıları, biyolojik açıdan çocuk sahibi olamayacak kadar yaşlı olan çiftlerdir. Masallarda, bu imkânsız duruma çare bulunur.

i) Rüya Öncesi

Uygur Türklerinde anlatılan masalda çocukları olmayan çok yaşlı bir çift varmış. Çocuklarının olmaması rüyanın hazırlık aşamasıdır. Dede rüyasında;

ii) Rüya

“Tuhaf bir kuş görmüş. Kuş, dedenin başında döne döne uçuyormuş. Dede ise kuşa heveslenmiş, onun ardından gidiyormuş. Gide gide güzel bir çayırıyla gelmiş. Orada güzel bir çeşme varmış. Deminki kuş, çeşmenin üstünde kısa bir süre ötüp kanatlarını açmış güzel bir peri kızına dönüşmüş. Dedeye; “Bu sihirli bir çeşmedir. Çeşmenin suyundan üç yudum içersen dileklerine nail olursun.” demiş. (Ardoğan 2009:302)

Dedeye rüyasında bir peri, sihirli çeşmeyi göstermiş. Çeşmeden su içenlerin dileklerinin gerçekleşeceğini bildirir.

iii) Rüya Sonrası

Dede uyanınca çeşmenin gerçekten de varlığını öğrenir ve çeşmeyi bularak üç yudum içer. Sonrasında da çocuk sahibi olur. Yaşlı çiftin çocuk sahibi olmaları imkânsız bir durumken, rüyadaki yardımcı karakter peri kızının sihirli suyu işaret etmesiyle çocuk hasreti sonlandırılır. Rüya, yaşlı çifti çocuk sahibi yaparak imkânsızın gerçekleşmesine yardımcı olur.

Çocuksuzluğun giderilmesi için rehberlik edilen rüyalarda, çeşitli nedenlerle çocuğu olmayan çiftlere; peri kızı, denizkızı, derviş, yaşlı ihtiyar gibi yardımcı karakterler, bazı nesneler veya ritüellerle çocuk sahibi olabilmeleri için rehberlik ederler.

Çocuk sahibi olabilmek için rehberlik eden rüyaların yer aldığı dört masalın üçünde (%75), rüyayı erkekler görür. Üç hikâyede de erkekler biyolojik olarak çocuk sahibi olamayacak yaşlardır. Dört masalın ikisinde (%50) bir din ulusu rüyada rehberlik ederken, bir (%25) masalda denizkızı bir (%25) masalda da peri kızı rehberlik etmektedir. Dört masalın üçünde (%75) çocuk sahibi olmak doğumla müjdelenirken, bir (%75) masalda daha önce dünyaya gelmiş iki çocuk müjdelenir.

1.6. Sağaltabilmek İçin Rehberlik Eden Rüyarlar

Masal kahramanları kendilerinin veya yakın çevrelerinin hastalıklarını, fiziksel engellerini sağaltmanın yolunu rüyalarında öğrenebilirler. Rüyada söylenen şartları yerine getiren kahramanlar hastalık veya fiziksel engelleri ortadan kaldırmayı başarırlar.

Masallarda sağaltmanın en yaygını kör gözü iyileştirmektir. Rüyalarda, çeşitli zulüm ve haksızlıklarla gözleri yerinden çıkarılmış veya gözlerine mil çekilmiş kişilere gözlerini geri kazanmaları için rehberlik edilir. Gözlerin iyileşmesi için bir hayvanın kanının veya kanatlarının, toprağın, özel yöntemlerle elde edilmiş suların

göze sürülmesi gerektiği öğretilir. Bu eziyetleri yapanlar, kahramanın birinci dereceden akrabası veya padişahlardır. Kör gözü sağaltmanın rüyada öğretilmesiyle eziyete uğrayana yardım edilmekte ve zulme karşı durulmaktadır. Bu durumda rüya zulme karşı gelmede bir araçtır.

1.6.1. Şah Mehmet (Adıyaman Masalı)

Padişahın biri erkek çocuklarını, büyüyünce kendi yerine geçerler endişesiyle doğar doğmaz öldürüyormuş.

i) Rüya Öncesi

Şah Mehmet adlı çocuk doğduğunda “kızın oldu” diyerek padişahı kandırırlar. Daha sonra gerçeği öğrenen padişah, Şah Mehmet uyurken gözlerini çıkarır. Şah Mehmet’in babası tarafından uğradığı zulüm göreceği rüyanın hazırlığıdır. Şah Mehmet’e rüyasında biri;

ii) Rüya

“Yarın çeşmenin başına git, oradan iki keklik geçecek. Kanatları çeşmenin başına düşer. Kanatları al, birini sağ gözüne birini de sol gözüne sür. Gözlerin açılır demiş.”

iii) Rüya Sonrası

Denilenleri yapınca Şah Mehmet’in gözleri iyileşir (Doğan 2006: 283). Zalim padişahın gözlerini çıkardığı Şah Mehmet, rüyanın yol göstermesiyle gözlerinin nasıl iyileşeceğini görür.

1.6.2. Bengiboz (Erzurum Masalı)

Gözleri görmeyen padişaha çareyi aramak öncelikle şehzadelerin işidir. Şehzadeye bu zorlu arayışta rüyalar rehberlik eder ve kör gözü iyileştirebilmesi için yardım edilir.

i) Rüya Öncesi

Erzurum’da anlatılan masalda gözleri görmeyen bir padişah varmış. Gözlerinin iyileşmesi için kendisinin ayak basmadığı bir yerden getirilecek toprağı çamur yapıp gözlerine sürmesi gerekir. Büyük ve ortanca şehzade toprağı bulamaz. Küçük şehzade toprağı bulmak için çıktığı seyahatte bir çeşme başında uyuyakalır. Babasının gözlerini iyileştirebilmek için yolculuğa çıkması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Rüyasına bir derviş girer;

“Şehzade, kalk! Babanın hayatı boyunca ayak basmadığı yer bulunmaz. Fakat onun ahırda sakladığı bir atı vardır. O ata Bengiboz derler. Bu atı ele geçirip onunla gidersen babanın ayak basmadığı yer bulabilirsin.”

iii) Rüya Sonrası

Uyanınca derviş yanı başında bulan şehzade atı bulur ve toprağı getirip babasının gözlerini iyileştirir (Seyidoğlu 2006: 62–63). Babasının körlüğüne çare arayan küçük şehzade, rüyada gerekli olan toprağı nasıl elde edeceğini öğrenir.

1.6.3 Altın Saçlı Kız (Muş Masalı)

Rüyada rehberlik edilerek sağaltılan bir rahatsızlık da kelliştir. Saçı çıkmayan kişi rüyasında saçlarına nasıl kavuşacağını öğrenir.

i) Rüya Öncesi

Fakir bir ailenin çok güzel bir kızı varmış. Bu kızın hiç saçı yokmuş. Bir gün bir göledin etrafında oturmuş kel kafasını seyredirken uyuyakalmış. Kızın kel olması ve bu duruma çok üzülmeye göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır. Rüyasına iki peri girer.

ii) Rüya

“Saçlarını üç gün o göletin suyuyla yıkarsa iyileşeceğini söylemişler.”

iii) Rüya Sonrası

Uyanınca denileni yapan kız, kısa bir süre sonra saçlarına kavuşmuş (Yavuz 2006: 64). Fakir ailenin güzel kızı için kellik büyük bir rahatsızlıktır. Kız olduğundan dolayı bu rahatsızlığının giderilmesi ve yüzünün gülmesi ancak rüyada kendisine yol göstermeyle mümkün olmuştur. Rüya, rahatsızlıkların giderilip sosyal adaletin sağlanmasında yol gösterme işlevini yerine getirmiştir.

1.6.4. Tılsımlı Padişah (Yozgat Masalı)

Rüyayı, gözünü kaybeden kişi veya en yakınları görür. Her iki durumda da bir kahramanın rüyada öğretilenleri yerine getirmesi gerekir.

i) Rüya Öncesi

Yozgat'ta anlatılan masalda bir padişahın anası, sevdiğiyle evlenebilmek için padişahın gözlerine mil çektirip ölmesi için kuyuya atırr. Padişahın, annesinin zulmüne uğraması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Bir süre sonra kör padişah bir rüya görür;

“Kendisine bir gül bahçesi gösterilir. O gül bahçesinde bir çift beyaz güvercin vardır. O güvercinlerin durduğu daldan bir yaprak koparıp, o yaprağın suyunu altın bir tasın içinde çıkarıp, çıkan suyu gözlerine sürerse gözleri iyileşecektir.” (Öcal 1999: 339)

iii) Rüya Sonrası

Padişah bahçeyi buldurur ve denileni yaptırarak gözlerine kavuşur. Bu masalda, padişahın gözlerine annesi tarafından mil çektirilir. Padişah bu eksikliği rüyada kendisine rehberlik edilerek giderebilir. Rüyada kendisine rehberlik eden belli olmasa da padişahın mağduriyeti giderilmiş olur.

1.6.5. Gülmez Padişahı (Taşeli Masalı)

Kardeşlerden birinin diğer iki kardeşin zulmüne maruz kaldığı masalda, iki kardeş bir olup diğer kardeşin gözünü çıkarırlar. Bu durumda rüyanın rehberlik etmesiyle gözün nasıl iyileşeceği öğrenilir.

i) Rüya Öncesi

Bir padişah, elindeki sihirli aynayı cinler çaldığı için çok üzgündür. “Gülmez Padişahı” olarak anılır. Üç kardeş buna çok üzüldüler ve aynayı bulmaya çıkarlar. Küçük kardeş aynayı bulur ama diğer iki kardeş hainlik ederek kardeşlerinin

gözlerini çıkarırlar. Küçük kardeşin, ağabeylerinin zulmüne uğrayarak gözlerini kaybetmesi göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Kör oğlana rüyasında;

“Gözüne kartalın kanı sürülürse gözünün göreceği söylenir.”

iii) Rüya Sonrası

Küçük kardeş rüyada söylenenleri yapar ve gözlerine kavuşur (Alptekin 2002: 266–277). Zalim iki kardeş, kıskançlığa kapılarak diğer kardeşlerinin gözlerini çıkarırlar. Rüya, mazlum kardeşin bu eksikliğinin giderilmesi için kendisine rehberlik edilir. Kartalın kanını gözlerine sürmesi durumunda iyileşecektir.

1.6.6. Aslan Ali (Taşeli Masalı)

Kehanet gereği, dünyaya gelecek çocuğun, kendi yerine geçeceğini öğrenen padişahların çoğu, bu çocuğu öldürmeye çalışırlar. Bu çocuklar aldıkları yardımlar sayesinde ölümden kurtulurlar. Bu çocukların bazıları daha sonra padişaha yardımcı olurlar.

i) Rüya Öncesi

Taşeli masalında padişaha rüyasında dünyaya gelecek çocuğun kendi başına felaket açacağı bildirilir. Öldürülmesi için cellâtlara teslim etse de, cellâtlar çocuğa kıyamazlar ve onu dağa bırakırlar. Dağda onu bir aslan büyütür. Bir süre sonra padişah kör olur.

ii) Rüya

Padişah bir rüya görür;

“Gözlerine aslan kanı sürülürse gözünün iyileşeceği bildirilir.”

iii) Rüya Sonrası

Bu kanı aramaya çıkan padişahın adamları bu kanı aslanın büyüttüğü çocuktan temin ederler (Alptekin 2002: 82–83). Zalim padişah, çocuğun öldürülmesi için emir verse de, görülen rüya sonucunda padişah, haksızlığa uğrayan çocuğa, muhtaç bırakılmıştır. Rüyanın öğrettiği kör gözü iyileştirme yolunun çocukla kesişmesi, rüyanın masalda adaleti sağlaması işlevini gösterir.

1.6.7. Karışma Allah'ın İşine (Safranbolu Masalı)

Rüyalarda gösterilen iyileştirme yolları bazen rüya kahramanına bir ders niteliğindedir.

i) Rüya Öncesi

Adamın biri bok böceğini görünce “Allah bunu niçin yaratmış?” diye düşünür. Bu söz Allah'ın hoşuna gitmez. Bir süre sonra adam hastalanır. Ne yaptılarsa adamın derdine çare bulamazlar. Bu düşüncesinden dolayı rüyada kendisine bir ders vermek amaçlanır.

ii) Rüya

“Hastalığının çaresinin bok böceğini yemek olduğunu görür.”

iii) Rüya Sonrası

Adam, söylediklerine pişman olmuş. İyileşebilmek için de böceği yemek zorunda kalmış (Dağı 2008: 45). Masalda dinleyicilere bir öğüt verilmekte ve “Hikmetinden sual olmaz” deyişi hatırlatılmaktadır. Masalda, böceğin varlığını sorgulayan adama rüyasında hem yakalandığı hastalığın çaresi gösterilmekte hem de bu çareyle bir ders verilmektedir.

Rüyada rehberlik ederek sağaltmanın yer aldığı yedi masal incelendiğinde; rüyaların yer aldığı yedi masalın üçünde (%43) rüyayı padişahın oğlu, ikisinde (%29) ise padişah görür. Toplam beş masalda rüyayı üst tabakadan olanlar görmektedir. Bir (%14) masalda rüyayı saçları olmayan fakir bir kız, bir masalda ise Allah’ın işine karışan sıradan bir adam görmektedir.

Masallarda rüya aracılığıyla üç farklı sağaltma gerçekleşir. Yedi masalın beşinde (%72) mil çekilmiş veya oyulmuş gözleri sağaltmak için rehberlik edilir. Bir (%14) masalda kel bir kızın saçlarının çıkması için rehberlik edilir. Bir (%14) masalda ise rahatsızlığının ne olduğu belirtilmeyen bir adamın iyileşmesi için rehberlik edilir. Rüyada sağaltmanın en yaygın olanı kör gözü iyileştirmektir. Bu sağaltmanın yer aldığı beş masalın üçünde (%60) körlük insanların padişah ailesine mensup kişilerin birbirlerine ettiklerini zulümden kaynaklanır. Diğer dört masaldaki rahatsızlık doğuştan ya da sonradan yakalanılan rahatsızlıklardır.

Yedi masalın sadece ikisinde rüyada rehberlik edenlerin kimler olduğu bellidir. Bir masalda iki peri, bir masalda da derviş rehberlik eden karakterlerdir.

1.7. Konuşmayı Öğretmeye Rehberlik Eden Rüyalar

Afyonkarahisar’da anlatılan “Aslan” Ali adlı masalda, kahraman konuşmayı gördüğü rüyalar neticesinde öğrenir. Rüyada eğitim olarak da kabul edilebilecek rüyanın bu işlevinde, masal kahramanı rüyasında gördüğü yaşlı bir kadın tarafından eğitilerek konuşmayı öğrenir.

i) Rüya Öncesi

Ülkenin padişahı, kendisinden başka kimseyi yerine layık görmediğinden ülkesindeki tüm erkek çocukları tek tek öldürtür. Bir kadın, erkek çocuğunu ormanın kuytu bir yerine bırakır. Bir dişi aslan, çocuğu alıp büyütür. Çocuğun alt tarafı aslan, üst tarafı insan olur. Padişah durumu öğrenir ve onu hapse attırır. Oğlanın zor durumda olması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Oğlan bir gece rüyasında;

“İhtiyar bir kadın görür. Kadın, çocuğa konuşmayı öğretir.”

iii) Rüya Sonrası

Saraydan kaçan çocuk, ileride güçlenir ve padişah olur (Özçelik 2004: 356). Zor durumda olan çocuk, rüyada konuşmayı öğrenerek bu sayede saraydan kaçır ve ileride tahtın sahibi olur. Padişahın, kendisinden sonra kimsenin padişah olmaması için kurguladığı oyun, rüyanın çocuğa rehberlik etmesiyle bozulur.

Türk Masallarında rüyalarda rehberlik edilen rüyalara bakıldığında şu sonuçlara varılır;

Rehberlik eden rüyaların yer aldığı kırk yedi masalda en çok fakir olan adam, kadın veya çocuklar rüya görmektedir. Kırk yedi masalın on üçünde (%28)

fakir oldukları için sosyal tabakanın alt basamaklarında olan kişilere rehberlik edilecek mağduriyetleri giderilmeye çalışılmaktadır. On (%21) masalda rüyayı sıradan insanlar görür. Altı (%13) masalda rüyayı padişahların oğulları; beş (%11) masalda ise padişahlar görür. Masallarda güçleri her şeye yeten padişahlar, üstesinden gelemedikleri durumlarda rüyaların rehberliğine ihtiyaç hissederler. Padişah çocukları ise rüyalarında genellikle babalarına yardımcı olabilmek için rüya görürler. Üç (%7) masalda rüyayı kahramanın ablası ve dayısı görür. Büyüyle hayvana dönüştürülmüş çocukların, tekrar insana dönüşmelerinin yolunu ablaları rüyalarında görür. Üç (%6) masalda rüyayı öksüz kızlar görür. Yılan çocuğu doğurtmak veya yılan beyle evlendirilmek için gönderilen öksüz kızlar, yılanın kendilerini öldürmesinden rüyanın rehberliğiyle kurtulurlar. İkişer (%4) masalda rüyayı Keloğlan, Parmak Çocuk ve zengin adamlar, kadınlar görür. Bir (%2) masalda ise rüyayı bir onbaşı görür.

Kırk yedi masalın otuz yedisinde (%79) rüyayı erkekler; onunda (%21) kadınlar görmektedir. Rüyaları erkeklerin daha çok görmelerinin nedeni, bazı rüyalarla beraber çıkılması gereken yolculukların üstesinden erkeklerin daha rahat gelebilmesidir.

Rüyada rehberliğin olduğu kırk yedi masal arasında en çok rehberlik edenler sekiz (%27) masalda geçen Aksakallı ihtiyar ve yaşlı adamlardır. Üç (%10) masalda peri kızları rehberlik ederler. İkişer (%7) masalda yaşlı kadınlar, kahramanların anneleri, masaldaki kızlar rehberlik ederler. Birer (%3) masalda bir Arap, denizkızı, güvercin, Hızır, hoca, Kırklar ve melek masal kahramanına rehberlik ederler.

2. Gelecekte Haber Veren Rüyalar

Türk masallarındaki rüyaların en önemli işlevlerinden biri gelecekteki olayları bildirmeleridir. Bu rüyalarda kahramana ileride karşılaşacağı durumlar hakkında bilgi verilir. Bazı masallarda bu rüyalar olayların hareket noktasıdır. Masal kahramanı gördüğü rüyada haber verilen duruma göre masaldaki macerasına başlar. Bazı masallarda ise görülen rüyalar düğümlenen olayın çözülmesine yardımcı olur.

Motif Index'teki "M" maddesi "Geleceğin Tayini"dir. Bu başlıkta olduğu gibi, rüyada haber verilen olaylar mutlaka gerçekleşir. Kaderin tecellisi olarak da kabul edilebilecek bu olayların, gerçekleşmeden önce rüyalarda kahramanlara bildirilmesi, rüyaların değerini ve güvenilirliğini artırır. Bu güven neticesinde kahramanlar, rüyada haber verilenlerin gerçekleşeceğini kabul eder ve hemen harekete geçerler.

Masallarda geçen rüyaların hemen hemen tümü gelecekle ilgili verdikleri haberlerde yanılmazken bir masalda bunun tersi yaşanır. Bir padişahın elli tane karısı varmış ama hiç erkek çocuğu yokmuş. Bir gün rüyasında;

"Sakallı bir adam görmüş. Bu adam ona kırk dokuz tane erkek çocuğu olacağını, yalnız en genç karısı olan Firuze'nin çocuğunun olmayacağını söylemiş."

Rüyanın etkisinde kalan padişah, kırk dokuz karısına hediyeler göndermiş, Firuzeyi ise Suriye'ye sürgüne yollamış. Rüyanın aksine sadece Firuze'nin çocuğu olmuş (Yavuz 2002:291). Türk masallarında dervişlerin, aksakallı ihtiyarların, rüyada bildirdikleri ileride gerçekleşirken, bu masalda bunun tersi yaşanır. Rüyada bildirilenin tersi çıkar.

Gelecektekten haber veren rüyalar; belayı ve tehlikeyi haber veren rüyalar, Mutluluğu müjdeleyen rüyalar, yönetim ile ilgili kehanet içeren rüyalar olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

2.1. Bela ve Tehlikeyi Haber Veren Rüyalar

Türk masallarında rüyaların gelecektekten haber verdiği en önemli motif “Gençlikte mi ihtiyarlıkta mı?” motifidir. Rüyasında, kahramana başına bir bela geleceği bildirilir ve bunu gençlikte mi ihtiyarlıkta mı istediği sorulur. Seçim hakkı rüyayı görene bırakılır. Rüyaıy gören kişiler, genellikle genç veya orta yaşadrlar. Gençlikte gelecek belanın üstesinden gelebileceklerini düşünerek belanın gençlikte gelmesini tercih ederler. Böylelikle yaşlılıkta rahat etmeyi arzularlar. Belanın haber verildiği bu rüyalar mutlaka gerçekleşir. Bu belalardan bir süre sonra kahramanlar eski mutluluklarına kavuşurlar.

2.1.1. Gençlikte mi, Kocalıkta mı? (Bayburt Masalı)

Motifle ile ilgili anlatılan bir masalda Erzurum'un köylerinde çok zengin bir adamın olduğu söylenir.

i) Rüya Öncesi

İki oğlu bir karısı varmış. Rüyanın bir hazırlık aşaması yoktur.

ii) Rüya

Üç gece boyunca rüyasında bir ses işitir;

“Mehmet Ağa, sana üç bela gelecek; gençlikte mi ihtiyarlıkta mı?”

iii) Rüya Sonrası

Karısına danışır. Belanın gençlikte gelmesinin daha iyi olacağına karar verirler. Sabahleyin bütün sürüyü kurtlar yer, evleri yanar. Oradan ayrılmaya karar verirler. Karısını kaçırlar. Bir süre sonra bütün ailesi dağılsa da birbirini takip eden olaylar neticesinde tekrar birleşip mutlu olurlar (Sakaoğlu 2002: 343–364). Rüyaıy görmeden önce normal hayatlarına devam eden masal kahramanları, rüyanın uyarısıyla bir tercih yapmak zorunda kalırlar. Tehlikenin kesin olduğu bu uyarılarda tercih, belayı gençlikte karşılamaktan yana kullanılır. Doğru kararın verilmesiyle beraber masal kahramanları belalara göğüs gerip rüya öncesi hayatlarına geri dönerler.

Rüyaların gelecektekten haber verdiği “Gençlikte mi ihtiyarlıkta mı” motifi Kıbrıs (Sakaoğlu 1983: 47), Gaziantep (Köksel 1995: 78), İspir ve Pazaryolu (Ay-yıldız 2001: 48), Balıkesir (Kumartaşlıoğlu 2006: 85), Tarsus (Kara 2007: 34), yörelerinde anlatılan masalarda da yer alır.

2.1.2. Er mi Gelsin, Geç mi Gelsin? (Erzincan Masalı)

“Gençlikte mi ihtiyarlıkta mı?” motifi bazı masalarda belanın başkalarının başına geleceğini bildirir.

i) Rüya Öncesi

Erzincan yöresinde anlatılan masalda rüyayı gören, belanın kızının başına geleceğini öğrenir. Köyün ağasının bir kızı varmış. Rüyanın hazırlık aşaması yoktur.

ii) Rüya

Bu ağa rüyasında;

“Bir ses duyar. Gızının başına bir bela gelecek. Er mi gelsin geç mi gelsin?”

iii) Rüya Sonrası

Ağa bu rüyayı birkaç kez daha görür. Cevap vermek istemez. Kızını alır ve uzaklaşır. Başlarına birçok bela gelse de kızı nihayetinde padişahın genç oğluyla evlenir (Kara 1996: 65). “Gençlikte mi ihtiyarlıkta mı?” masalının farklı bir varyantı olarak kabul edilebilecek bu masalda, baba herhangi bir tercihte bulunmasa da rüyada haber verildiği gibi kızının başına birçok bela gelir.

2.1.3. Beylerbeyi (Erdemli Masalı)

Motifin yer aldığı bazı masallarda belanın ne olduğu da haber verilir.

i) Rüya Öncesi

Erdemli’de anlatılan masalda bir beylerbeyinden bahsedilir. Beylerbeyine bir ihtiyar rüyasında;

ii) Rüya

“Sana bir gün bir züğürtlük gelecek, demiş. İkinci gece aynı rüyayı görmüş ve ihtiyar adama rüyada; Bu iş sahiden böyle olacaksa avratla görüşeyim, demiş.”

Rüyasındaki ihtiyar adam belanın ne olduğunu bildirir. Rüya iki defa görülür. Rüyada ihtiyar adama eşiyle görüşeceğini söyler.

iii) Rüya Sonrası

Avrat da ne gelecekse gençlikte gelsin demiş (Bozlak 2007: 231). Masalın farklı olan bu varyantında belanın ne olduğu da haber verilir. Rüyada belanın ne olduğunu öğrenen aile önlemlerini alır.

2.1.4. Padişahın Rüyası (Besni Masalı)

Türk mitolojisinde kahramanların rüyalarında “evin ateşinin sönmesi”ni görmeleri karşılaştıkları bir felakete işaretir. Türk masallarında da evdeki ışık kaynağının sönmesi gelecek bir belaya işaretir.

i) Rüya Öncesi

Gaziantep yöresinde anlatılan masalda bir padişah varmış.

ii) Rüya

“Evinin lambasının alevinin söndüğünü görür.”

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyadan sonra serveti ve parası biter. Padişah, eşi ve çocuklarıyla dilenmeye başlar. Bir bezirgânbaşı padişahın güzel bir karısı olduğunu duyar. Karısını kaçıır. Çocuklarını da kaybeden padişah, bir dizi maceradan sonra tekrar eski gücüne kavuşur ve ailesini toplar (Köksel 1995: 76). Hayatın sona ermesi olarak da kabul edilen motifin olduğu bu rüyada, kahramanın başına birçok bela gelse de hepsini atlatarak rüya öncesi hayatına geri döner.

2.1.5. Padişahın Rüyası (Erdemli Masalı)

Tehlikenin lambanın alevinin sönmesiyle özdeşleştirildiği benzer masal Erdemli’de anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Tehlikenin haber verildiği rüyayı ülkenin padişahı görür. Padişah bir gece rüyasında;

ii) Rüya

"Evinin lambasının alevinin yükseldiğini ve daha sonra söndüğünü görür."

iii) Rüya Sonrası

Padişah bir müddet sonra ailesini kaybetse de daha sonra tekrar bir araya gelirler (Bozlak 2007: 210). Padişah için aynı zamanda hükümranlığın sona erebileceği anlamına da gelen bu rüyadan sonra padişah birçok sıkıntıyla karşılaşır. Sonunda rüya öncesi duruma geri dönülür ve ailesini toparlamayı başarır.

2.1.6. Rüya (Türkmen Masalı)

Rüyalarda haber verilen belaların bazıları esaretle ilgilidir. İki kardeşin bir periyle güreşinin anlatıldığı bir masaldır.

i) Rüya Öncesi

Bir şehzade ve kardeşi, bir periyle şehrin dışında güreşe tutuşurlar. Periyle güreşmeleri şehzadenin göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"O gece şehzade rüyasında peri kızına esir olduğunu görür."

iii) Rüya Sonrası

Sabahında rüya gerçekleşir ve güreşte periye yenilerek ona esir olur (Sümbüllü 2000: 55). Rüya, gelecekte haber verme işlevini yerine getirmiştir.

2.1.7. Kibirli Padişah (Bucak Masalı)

Belanın haber verildiği rüyalarda, bazen kişiye yaptığı kötülükler karşısında cezasını bu dünyada mı öbür dünyada mı çekmek istediği sorulur. Verilecek cezalar bu dünyada karşısına bela olarak çıkar.

i) Rüya Öncesi

Bucak'ta anlatılan masalda Kibirli bir padişah, karısı ve ikiz erkek çocuklarıyla beraber yaşarmış. Padişahın çok kibirli olması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Padişah bir rüya görür;

"Saraya bir büyücü gelmiş ve padişaha; "Çok günah işlemişsin, kim-seleri beğenmemişsin. Söyle bakalım, cezanı şimdi mi çekmek istersin yoksa öbür dünyada mı?" demiş. Padişah da bu dünyada çekmek isterim dedikten sonra uyanmış." (Dalğar 2010: 140)

iii) Rüya Sonrası

Başlarına birçok felaket gelmiş ve bunlardan ders çıkarılmış. Öteki dünyada çekilecek cezaların daha ağır olacağını düşünen padişah, cezasını bu dünyada çekmek ister. Padişahın rüyası hem cezanın haber verilmesi için bir araç, hem de ceza için bu dünyayı seçtiğini bildirmesi bakımından kendisi için bir talihtir.

2.1.8. Padişahın Rüyası (Gümüşhane Masalı)

Rüyaların bazıları masal kahramanları için farklı anlamlar içerir. Bir kahraman için tehlikeyi haber veren bir rüya, diğer kahraman için mutluluğun habercisi sayılabilir.

i) Rüya Öncesi

Padişahın, kendi kızının bir çobanın oğluyla evleneceğini görmesi kendisi için bir tehlike iken çoban için mutluluğun habercisidir. Köyün birinde bir çoban varmış.

ii) Rüya

Bu memleketin padişahı bir rüyasında;

“Çobanın oğlunun kendi kızını alacağını görmüş.”

iii) Rüya Sonrası

Padişah çocuğu para ile satın alıp ölmesi için bir dağa bıraksa da, bir keçinin emzirmesiyle kurtulur. Padişah yine rüyasında çocuğun ölmediğini, büyüdüğünü ve kızını alacağını görür. Padişah yeni planlar kursa da çocuk hepsinden kurtulur ve kızla evlenir (Sakaoğlu 2002: 336). Rüya da bildirilen gerçekleşir.

Masalın başka bir varyantı, Bingöl’de anlatılan *Ağanın Rüyası* (Alay 2005: 75) adlı masaldır. Masalda rüyayı bir ağa görmektedir.

2.1.9. Kısmetsiz İnsanı Devede Yılan Sokar (Kıbrıs Masalı)

Yılan ile anlatılmalarda, birçok önlemler alınmasına rağmen yılanın padişahların kızlarını sokması önemli bir motiftir.

i) Rüya Öncesi

Rüyada haber verilen tehlikelerin mutlaka gerçekleşeceğine örnek bir masalda, padişah bir rüyasında;

ii) Rüya

“Ne yaparsa yapsın kızını bir yılanın sokacağını görür.”

iii) Rüya Sonrası

Adam, kızının yanına bir sürü adam verir, sürekli deveyle seyahat ettirir ama yılan, kız devenin sırtındayken onu ısırır (Gökdemir 2008: 566). Bu üç masal örneğinde de rüya ve kader ilişkisi çerçevesinde, rüya yaşanılacak olan kaderi bildirir. Masaldaki padişahların ikisi ve ağa da rüyada kendilerine bildirilen tehlikelere karşı önlemler almaya çalışsalar da, kaderde olan gerçekleşir. Masalın başında bildirilen belalar padişahların başlarına gelir.

2.1.10. İki Hükümdarın Kavgası (Besni Masalı)

Rüyalar, bazı masallarda kötü niyetli kahramanlara da gelecek hakkında bilgi vererek onları uyaraabilirler.

i) Rüya Öncesi

Besni’de anlatılan masalda olay haramiyle ağa arasında yaşanır. Ali Ağa, karısı ve çocuklarıyla haramilere esir olur. Haramiler uyurken Ali Ağa’nın çocuğu kılıçla babasının ellerindeki ipi keser. Esirlerin kaçacak olması haraminin göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Harami başı o an rüyasında;

“Kendi adamlarından on tanesinin başının kesildiğini görür.”

iii) Rüya Sonrası

Uyanır ama Ali Ağa elleri bağlı numarası yapar. Harami tekrar uykuya dalınca Ali Ağa hepsini öldürür (Korkmaz 2005: 298). Harami, rüyasında uyarılsa da gördüğü rüyaya bir anlam veremez. Adamlarının öldüğünü gördüğü rüya çok kısa bir zaman sonra gerçekleşir.

2.1.11. En Küçük Çocuk (Kırgız Masalı)

Masal kahramanının tehlikede olduğu veya öldüğü, kahramanın yakınlarına rüya aracılığıyla bildirilebilir. Rühayı görenler kahramana yardım etmeye çalışırlar.

i) Rüya Öncesi

Bir masalda gözlerinden yaş yerine mercan akan kuşu bulabilmek için yola çıkan kardeşlerden büyük olanları, kuşu bulan küçük kardeşlerini ve sevdiği kızı öldürerek bir kuyuya atarlar. Küçük kardeşin haksızlığa uğrayarak öldürülmesi rüyanın hazırlık aşamasıdır. Çocuk ve sevgilisinin dostları bir kız, o gün rüyasında;

ii) Rüya

“Arkadaşlarının öldürülüp kuyunun dibine atıldıklarını görür.”

iii) Rüya Sonrası

Onları bulup tekrar diriltir (Karadavut 2006: 189–201). Rüya, masaldaki üçüncü şahsa bir tehlikenin varlığını bildirir. Rüyanın uyarısını dikkate alan kız, arkadaşlarını bulundukları zor durumdan kurtarır. Rüya, karşılaşılan tehlikeyi haber verdiği gibi ölü âşıkların tekrar diriltilmesinde ikinci derecede rol oynayarak işlev alanını genişletir.

2.1.12. Adsız (P.N. Boratav)

Masal kahramanları gördükleri rüyalarda gelecekteki olaylar hakkında bilgi sahibi olabilirler.

i) Rüya Öncesi

Bir padişahın hamile karısı ve üç oğlu varmış. Karısının hamile olması, padişahın göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Padişaha rüyasında biri;

“Senin doğacak çocuğun kız olursa başına türlü türlü belalar gelecek, memleketin mahvolacak. Eğer erkek olursa böyle bir tehlike yoktur, dikkat et.” demiş.

iii) Rüya Sonrası

Bir süre sonra bir kız çocuğu dünyaya gelmiş. Bu kız geceleri canavara dönüşüp her şeyi yiyormuş. Bu beladan halkı, küçük oğlan zekâsını kullanarak kurtarmış (Boratav 2001: 121–122). Masalda, padişahın kaderine karşı koyma arzusu öne çıkar. Gördüğü rüyada, doğacak çocuğun cinsiyetine bağlı olarak bazı tehlikelerle karşılaşılabilceği bildirilir. Rüya, çocuğun kız olması durumunda, padişahın önlemler alınması gerektiğini gösterir. Rüya gerçekleşir ve doğan kız aileye belalar getirir. Rüya gelecekte haber vermekle önlem alınması gerektiği uyarısını yaparak işlevini yerine getirir.

2.1.13. Zümrüdüanka Kuşu (Silifke Masalı)

Kahramanlara rüyalarında haber verilen tehlikelerin bazıları, onları doğru-
dan ilgilendirmese de tehlikeyi önleyerek bir iyilik yaptıklarından ödüllendirilirler.
Ödüller genellikle kahramanın ulaşmaya çalıştığı hedefte kendisine yardım şeklin-
dedir.

i) Rüya Öncesi

Keloğlan, sevdiği kızla bir çukurda esir kalır. Zor durumda olması göreceği
rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Keloğlan o gece rüyasında;

“Bir yılanın Anka kuşunun yavrularını yiyeceğini görür.”

iii) Rüya Sonrası

Keloğlan uyanır ve yılanı öldürür. Bunun üzerine Anka kuşu onu ve kızı esir
kaldıkları çukurdan çıkarır (Alptekin 2002: 292–297). Yapılan iyiliklerin karşılıksız
kalmayacağı temi üzerine kurulu masalda rüya, kahramana iyilik yapma fırsatı verir.
Kahraman, rüyasında bir yılanın kuşun yavrularını yediğini görüp kuşun yavrularını
kurtarır. Bu iyiliğinin karşılığında, kendi çabalarıyla çıkamayacakları çukurdan
Anka kuşunun yardımlarıyla çıkmış olurlar. Rüya, dolaylı yoldan kahramanın ve kı-
zın hayatının kurtulmasını sağlar.

2.1.14. At (Mustafa Gökçeoğlu)

Kahramanlar, kendi ölümlemlerini gördükleri rüyalar aracılığıyla öğrenip bu
beladan kurtulmaya çalışırlar. Rüyalar bu durumda kendilerine rehberlik ederler.

i) Rüya Öncesi

Bir padişahın oğlu çok güzel atlar görür. Bu atlardan birini satın almak ister
ama sahipleri satmaya yanaşmaz. Çocuk bir rüya görür.

ii) Rüya

“Bu atlara sahip olmazsa öleceği söylenir.”

iii) Rüya Sonrası

Durumu babasına anlatır. Durumu günden güne kötüleşmeye başlayınca ba-
bası atları bulmaya gider (Gökçeoğlu 2005: 389). Çocuğun hayatta kalmasının atlara
bağlı olduğu rüyada kendisine bildirilir. Rüyada haber verilen tehlikelerin gerçekte-
leşeceğine inanan çocuk babasını atları bulması için yollar.

Tehlikenin haber verildiği rüyalarda, tehlikenin varlığı sembol diliyle anla-
tılabilir. Tehlikeleri haber veren bu rüyaları genelde padişahlar görür ve bu rüyaları
anlamlandırabilmek için bir rüya yorumcusuna ihtiyaç duyarlar. Azerbaycan’da an-
latılan *Yuhubozan* adlı masalda padişah, gördüğü rüyayı unuttur ve vezirinden rüya-
nın ne olduğunu öğrenmesini ister. Vezir bir çobandan, çoban da yılanların padişah-
ından yardım ister. Yılanların padişahı, padişahın rüyasında gökten tilkikuyruğu
yağdığını gördüğünü ve bu rüyanın yan ülkedeki düşmanların tilki kılığına girip sal-
dıracağı anlamına geldiği söyler. Padişah önlemlerini alır ve çobanı ödüllendirir fa-
kat çoban bu ödülün yılanların padişahına bir şey vermez. Padişah başka bir gün
rüyasında gökten canavar kuyruğu yağdığını görür. Padişah çobandan, çoban da yı-
lanların padişahından ülkenin kötü adamların saldırısına uğrayacağını öğrenir. Ço-
ban yine ödül alır ama bu ödülün yılanlara bir şey vermez ve yılanın kuyruğunu keser.

Başka bir zaman padişah rüyasında gökten koyun kuyruğu yağdığını görür. Çoban bu sefer daha önce aldığı ödülleri de alarak yılanın yanına gider. Yılan rüyayı yorumlamak istemez ve çobana “Sen ilk rüyada beni kandırmaya çalışan bir tilkiydin, ikincisinde canavarlaşıp kuyruğumu kestin, şimdi de bütün hediyeleri getirerek koyuna döndün.” der (Caferzade 1990: 72–83). Masalda dinleyicilere didaktik bilgiler verilir. Aç gözlülüğün ve verilen sözü tutmamanın yarattığı durumlara işaret edilir. Rüya burada olayın başlangıç noktasıdır. Olaylar padişahın gördüğü rüyalar üzerine temellendirilir. Padişahın rüyalarının bu şekilde yorumlanması yılanın, açgözlü çobana bir ders vermek istemesindendir.

Belaların ve tehlikelerin haber verildiği rüyalarda, tehlikenin varlığı aynı olay örgüsüyle bildirilir. Genç veya orta yaşta oldukları varsayılan kişilere benzer cümle mantıklarıyla bir tehlikenin kendilerini beklediği ve bu tehlikeyi ne zaman istedikleri sorulur veya tehlikeye karşı hazırlıklı olmaları için uyarılarda bulunulur. Bütün masallarda aynı motiflerle ilerleyen süreçte rüya masal kahramanını uyarak önlemler almasını sağlar. Rüyanın erken haber vermesiyle belalara hazırlıklı olan kahraman, rüyada haber verilen belaların tümünü yaşar. Masalların sonunda kahraman rüyadan önceki hayatını yaşamaya devam eder. Masalların bazılarında rüyayla haber verilen tehlikeler aynı zamanda kadere karşı gelinemeyeceğini de gösterir. Rüya bu masallarda er geç olacak olanı haber verir. Masalların türlerine bakıldığı zaman, tehlikelerin haber verildiği rüyaların çoğu gerçekçi masallarda geçmektedir.

On dört masalda bela ve tehlikenin haber verildiği kişilerin statüsü şu şekildedir. On dört masalın altısında (%43) rüyayı padişahlar görmektedir. Padişahlara kızlarının çobanla evleneceği, kızlarını yılanın sokacağı veya tahtalarının tehlikede olduğu bildirilir. İkişer (%15) masalda rüyayı şehzadeler ve ağalar görür. Birer (%7) masalda rüyayı beylerbeyi, harami, Keloğlan, sıradan biri gibi kahramanlar görür.

Bela ve tehlikenin bildirildiği rüyayla bildirildiği on dört masalın yedisinde (%50) rüyanın hazırlık aşaması yoktur. Bu masallarda, olay rüyanın görülmesiyle başladığından rüyanın hazırlık aşaması yer almaz. Geri kalan yedi masalda rüyanın hazırlık aşaması her masalda farklılıklar gösterir.

On dört masalın onunda(%72) rüyada tehlikeyi bildiren belirsizdir. İki (%14) masalda belirsiz bir ses; bir (%7) masalda büyücü bela ve tehlikeyi haber verir.

2.2. Müjdeci Rüyalr

Gelecekte haber veren rüyaların bazıları kahramanlar için evlilik, aşk, çocuk sahibi olma, zenginlik gibi güzel haberleri müjdelerler.

2.2.1. Kara Attıg Han (Wilhelm Radloff)

Çalışmanın “Türk Mitolojisinde Rüya” bölümünde, rüyadaki gök cisimlerinin gücün ve hükümlerliliğın işareti olduğu örneklerle gösterildi. Türk masallarında da kişinin rüyasında Güneş, Ay ve yıldızları etrafında görmesi, gelecekte sahip olacağı maddi ve manevi güce işarettir. Mit ve masallar arasındaki bu motif benzerliğı mit ve masalların benzer özelliklere sahip olduğunu gösterir. Mitlerde gök cisimlerinin kahramanlarla ilişkilendirilmesi kahramanların kutsallığını artırırken, gök cisimleri masallarda kahramana bir müjde niteliğı taşırlar. Gök cisimlerini rüyasında gören masal kahramanına ileride gücün ve güzel kadınların müjdesi verilir.

Maddi durumun değişeceğini haber veren rüyalarda, rüyaların işaret ettiği durum gerçekleşeceğinden masal kahramanları rüyaya yatıp bilgi sahibi olmaya çalışırlar.

i) Rüya Öncesi

Bir baba, üç oğlunu bir dağın zirvesine göndererek rüya görmelerini ister. Büyük ve ortanca kardeşler rüyalarında, eskiye göre daha zenginleşeceklerini görürken küçük kardeş fakirleşeceklerini görür.

ii) Rüya

Küçük kardeşin rüyası şöyledir;

“Babasının ve annesinin zayıf iki deve, ağabeylerinin ise vahşi iki kurt olduklarını görür. Kendi sağında güneşi, solunda ise ayı görmüş. Alnında da sabahyıldızı parlıyormuş.” (Radloff 1999: 34)

Küçük çocuk rüyasında anne ve babasını kötü durumda görürken, ağabeylerinin güçlendiğini ve kendisinin sağında, solunda ve alnında gökyüzüne ait unsurların olduğunu görür.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada işaret edilenler gerçekleşir ve ailesi fakirleştikçe kendisi güçlenir. Bu rüyada, aile için kötü bir durum haber verilir ancak çocuğa güçleneceği müjdelenir. Anne ve babanın iki zayıf deve, ağabeylerinin ise vahşi iki kurt olarak görülmesi, iki kardeşin aileleri üzerindeki emellerini gösterir. Küçük kardeşin gördüğü bu rüya ileride güçleneceğinin ve mutlu olacağını işaretidir. Rüya, öncesinde babanın ilerisi hakkında rüyaya yatmalarını istedikleri çocukları, rüya sonrasında aralarında sadece küçük kardeşin mutlu olacağını öğrenirler.

2.2.2. İngiliz Kralı (Erzurum Masalı)

Bir müjde içeren rüyaların yer aldığı masallarda, masal kahramanına hocası “Hayır ola demedikleri sürece rüyanı kimseye anlatma!” dediği için, kahraman rüyasını çevresindekilere “Hayır Ola” demedikleri sürece anlatmaz.

Masallarda kahramanı harekete geçiren olay gördüğü rüyadır. Rüyanın içeriği masalın sonunda anlatılır. Evliliğin haber verildiği kahraman, masal boyunca, gördüğü rüyanın içeriğine göre hareket eder ve mutluluğa kavuşur. Masalın sonunda rüyası anlam kazanır. Masal kahramanına rüyasında bir müjde verilmiş olsa da, masal dinleyicisi merak edilen rüyanın içeriğini masalın sonuç kısmında öğrenir.

Masallarda Güneş, Ay ve yıldızlar gücün yanında güzel eşlere, önemli mevkilere ve paraya işaretler. Bu gök cisimlerinin yanı başında doğduğunu görenler ileride mutluluğa ve güce kavuşmaktadır. Masallarda geçen bu tür rüyalarda bir sembol dili kullanılmaktadır. Türk destanlarında gücü sembolize eden Güneş, Ay ve yıldızlar masallarda ise güzel kızları sembolize eder.

i) Rüya Öncesi

Erzurum’da anlatılan masalda padişahın bir çocuğu varmış. Çocuğa hocası “Hayır ola demezlerse rüyanı kimseye anlatma.” der. Çocuk gördüğü rüyayı annesine, babasına, hocasına anlatmadığı için ülkeden ayrılır. Başka bir padişahla tanışır ama ona da anlatmadığı için padişah onu zindana attırır. Zindandayken ülkeyi İngilizler işgal eder. İngilizlerin üstesinden zindandaki çocuğun zekâsıyla kurtulurlar.

Padişah çocuğu ödüllendirir ve onu iki güzel kızla evlendirir. Çocuk o zaman rüyasını söyler (Seyidoğlu 2006: 129–134).

ii) Rüya

“Rüyamda gördüm ki bir yanımda ay bir yanımda güneş duruyor.”

iii) Rüya Sonrası

Masalın başında görülen rüyanın içeriği masalın sonunda ortaya çıkar. Rüya verilen müjde masalın sonunda gerçekleşir.

2.2.3. Çocuğun Rüyası (Ermenek Masalı)

Masallarda Güneş, Ay ve yıldızlar aynı zamanda güzel eşlere, önemli mevkilere ve paraya işarettir. Bu gök cisimlerinin yanı başında doğduğunu görenler ileride mutluluğa ve güce kavuşur. Masallarda geçen bu tür rüyalarda bir sembol dili kullanılır. Türk destanlarında gücü sembolize eden Güneş, Ay ve yıldızlar masalarda ise güzel kızları sembolize eder.

i) Rüya Öncesi

Ermenek (Taşeli bölgesi)’de anlatılan masalda bir kadının zorluklarla büyüttüğü bir çocuğu vardır. Bu durum rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Çocuk rüyasında;

“Ay, yıldız ve güneşin koynuna girdiğini görür.”

iii) Rüya Sonrası

Birçok maceradan sonra bu üç gökyüzü cisminin üç güzel kız olduğu anlaşılır. Çocuk üçüyle de evlenir (Alptekin 2002: 256–261).

2.2.4. Rüya (Kadirli Masalı)

Hayırdır inşallah demedikleri için yakınlarla rüyanın anlatılmadığı masal örneği, Erzurum’da anlatılan masalın varyantı olarak Yukarıçukurova bölgesinde anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Masalda medrese de okuyan bir oğlandan bahsedilir.

ii) Rüya

Çocuk bir rüyasında;

“Ayın gelip bir kolunun altına, güneşin de diğer kolunun altına girdiğini görür.”

iii) Rüya Sonrası

Annesine, babasına ve hocasına bir rüya gördüğünü söylese de bunlar “Hayırdır İnşallah” demedikleri için rüyasını anlatmaz. Ülkeden uzaklaşır. Gittiği yeni ülkenin padişahını, zekâsını kullanarak İngiliz Kralının saldırılarından korur. İngiliz Kralı oğlanın zekâsına hayran kalıp güzel kızını ona verir. Kurtardığı ülkenin padişahı da ona kızını verir. Böylelikle düğünde iki gelin olmuş olur. Oğlan güneş ve ayın bu iki güzel kız olduğunu anlar (Şimşek 2001: 194–198). Bu tür rüyalarda başlangıçta kahramanlar rüyalarına bir anlam veremeseler de masalın sonunda gördükleri rüyaları hatırlar ve sembollerle ifade edilen müjdeyi anlamış olurlar. Benzer masallar Elazığ’da (Günay 1975: 493), Kayseri’de (Sever 1995: 221) Adıyaman’da (Doğan 2006: 219) anlatılır.

2.2.5. Masal (Azerbaycan)

Gök cisimleriyle ilgili sembollerin görüldüğü rüyalar ulu bir mevkiye ulaşacağına işaret edebilir. Hazreti Yusuf'un ayı ve yıldızları kendi etrafında görmesi bilinen önemli örneklerdendir.

i) Rüya Öncesi

Çocuk yaşta babasını kaybeden Ahmet, babasından kalan bütün serveti Kırk Haramilere kaptırır. Ahmet'in zor durumda olması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Bir gece rüyasında;

"Balık, ay ve yıldız görür."

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyayı yorumlatır. Rüyayı gören kişinin gelecekte ulu bir kişi olacağını öğrenir (Gülmez 2008: 49). Balık, birçok kültürde kismet olarak nitelendirilir. Ay ve yıldızlar birçok örnekte görüldüğü gibi gücü karşılar. Balık, Ay ve yıldızları aynı rüyada gören kahramana büyük müjdelere verilmiş olur.

2.2.6. Keloğlan (Kazak Masalı)

Görüldüğünde ileride saadete kavuşulacağına işaret eden rüyalar, bazen başkalarına mutluluk getirir.

i) Rüya Öncesi

Masalda, bu tür rüyaların iyiye işaret olduğunu anlayan Keloğlan, aklını kullanarak bu rüyaları sahiplerinden satın alır ve mutluluğa kavuşur.

ii) Rüya

Bir hanın oğlu rüyasında;

"Bir yanında ayın doğduğunu, öbür yanında çoban yıldızının çıktığını görmüş."

iii) Rüya Sonrası

Rüyayı Keloğlan bir sürü hayvan karşılığında satın alır. Keloğlan uzun mücadeleler sonrasında hem padişah olur hem de güzel bir kızla evlenir (Alptekin 2003: 196).

2.2.7. Keloğlan (Kazak Masalı)

Kazak Türkleri arasında anlatılan masalda Keloğlan aklını kullanarak iki güzel kadınla evlenir.

i) Rüya Öncesi

Keloğlan masalında zengin bir adamın cariyesi varmış. Rüyayı bir kadın görse de, rüyada görülenler Keloğlan'a müjde olur.

ii) Rüya

"Başından ay doğmuş, ayağından güneş çıkmış, kalbinin üzerinden ise yıldız doğmuş."

iii) Rüya Sonrası

Cariye bu rüyayı bir tosun karşılığında Keloğlan'a satmış. Birçok mücadelelerden sonra Keloğlan çok zeki ve güzel iki kızla evlenir. Bir çocuğu olur. Ay ve

güneş iki kadına, yıldız ise çocuğa işaretir (Alptekin 2003: 320). Rüyalarda görülen gök cisimlerinin mutluluğu müjdelediğini bilen Keloğlan her iki masalda da aklını kullanarak rüyaları satın alır. Rüyaları satın almakla rüyayla oluşacak kaderin de satın alınabildiği inancı rüyaların güvenirliliğini artırır.

2.2.8. Günnasir (Kıbrıs Masalı)

Evliliğin haber verildiği rüyaların bazılarını kadınlar görür. Bu rüyalar mutluluğa ve sonunda evliliğe işaretir.

i) Rüya Öncesi

Annesiyle beraber yaşayan fakir bir kız vardır. Kız durumundan şikâyetçidir. Kızın durumu rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Kadın bir rüya görür;

“Zümrüd-ü Anka kuşu gelir, kızı kaçıırır. Annesinden ayrıldı diye ağlamaya başlar. Kendisini bir sarayda bulur ve çok sevinir. Karmı çok acıkır, bir tepsi pilav görür. Pilavını yer fakat pilav yedikçe artmaktadır. Bu durumdan korkmaya başladığında uyanır.”

iii) Rüya Sonrası

Uyandığında bir prensle karşılaşır. Prense rüyasını anlatır. Prens de pilavın artmasından dolayı kızı sen benim bereketimsin der ve kızla evlenir (Gökdemir 2008: 529). Masalda kullanılan sembol dilini tabir eden prens, kızın kendi nasibi olduğunu kızın rüyasından anlar. Rüya, kızı evliliği müjdelemektedir.

2.2.9. Kırk Kardeş (Adıyaman Masalı)

Evlilik ile ilgili rüyaları bazen anne ve babalar görür. Bu rüyalarda çocuklarının evlenecekleri kişileri görürler.

i) Rüya Öncesi

Kırk erkek çocuğu olan bir karı koca varmış. Çocukların babası bunların kimlerle evleneceğini merak eder. Babanın merakı ve çocuklarını evlendirmek istemesi rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Çocukların babası bir gün rüyasında;

“Kırk kızı olan bir aileyi görmüş ve çocuklarının bu ailenin kızlarıyla evlenip kırk tane ev yaptıklarını görmüş.”

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın ardından çocuklarını kızları bulmaya yollar. Kızları bulan çocuklar bu kızlarla evlenir (Doğan 2006: 249–252). Rüya, masalda olayı başlatan ana unsurdur. Rüya çocuklarının kimlerle evleneceğini gören baba, çocuklarını kızları bulması için yollar. Masalda rüyanın içeriğine güven duyulduğundan çocuklar seyahate çıkar.

2.2.10. Keloğlan ile Hazal (Adıyaman Masalı)

Mutluluğu haber veren rüyaların bazıları galibiyet ile ilgilidir.

i) Rüya Öncesi

Keloğlan, bir macerasında bir Arap'la kavgaya tutuşmuş. Akşam olmasına rağmen birbirlerini yenememişler. Birbirlerini yenememeleri rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Hızır Keloğlan'ın rüyasına girmiş ve yarın Arap'ı yeneceğini müjdelemiş."

iii) Rüya Sonrası

Akşam, rüya gerçekleşmiş ve Keloğlan rakibini yenmiş (Doğan 2006: 243). Özellikle Türk destanlarında görülen bu motifte kahramana rüyasında, girdiği mücadeleden galibiyetle ayrılacağı müjdelendir.

2.2.11. Tektebey Mergen (Tatar Masalı)

Müjdecî rüyaların bazıları çocuk özleminin biteceği ile ilgilidir. Uzun süre çocukları olmayan kahramanlara, rüyalarında çocukları olacağını müjdelendir.

i) Rüya Öncesi

Tatar Türklerinde anlatılan bir masalda Kara Attıg Han'ın uzun süre çocuğu olmaz. Çocuksuzluk rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Kendisinin bir kız, Ak Han'ın ise bir oğul sahibi olacağını görür."
(Radloff 1999: 263)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada müjdelendiği gibi Kara Attıg Han ve Ak Han'ın çocukları olur.

2.2.12. Sırma Saç (Erzurum Masalı)

Türk masallarında çocuksuz olanlar genelde padişahlardır. Gördükleri rüyalarda kendilerine bir çocuk müjdesi verilir veya çocuk sahibi olmaları için rehberlik edilir.

i) Rüya Öncesi

Erzurum'da anlatılan masalda padişahın çocuksuz olduğu gördüğü rüyadan sonra anlaşılır. Rüya, masalın hareket noktasıdır.

ii) Rüya

"Parnağındaki yüzüğün denize düştüğünü görür. Bütün askerini sallar fakat yüzüğü çıkarttıramaz."

iii) Rüya Sonrası

Sabah uyanır, müneccimleri toplar, rüyasını anlatır fakat kimse rüyayı tabir edemez. Bir seyahatte zeki bir kadın, padişahın rüyasının kendisinin orada evleneceği bir kızıdan doğacak çocuğa işaret olduğunu, bu kızı burada bırakacağını ve bu çocuğun ileride kendisini bulacağını söyler (Seyidoğlu 2006: 199–200). Masalın sonunda rüyada belirtildiği gibi doğan çocuk yıllar sonra babasını bulur ve onun yerine geçer.

2.2.13. Tüccar (Wilhelm Radloff)

Masal kahramanları karşılaştıkları durumları ilk başta tuhaf karşılasalar da masalın ilerleyen bölümlerinde bu durum kendi lehlerine döner.

i) Rüya Öncesi

Masalda, rüyayla bildirilen evlilik başta tuhaf karşılanırsa da, bu evlilik ileride kazanılacak güce işarettir. Tüccarın biri üç oğluna evlenecekleri kızları rüyalarında görmelerini ister. Çocukların evlenecekleri kızları görmek için rüyaya yatmaları hazırlık aşamasını oluşturur.

ii) Rüya

"Büyük oğlan tüccar kızı, ortanca oğlan memur kızı, küçük oğlan ise bir kurbağayı görmüş."

Küçük çocuğun rüyası ağabeylerinin rüyası gibi bir müjde içermese de, masalın sonunda rüyasında gördüğü kurbağa güzel bir kıza dönüşür.

iii) Rüya Sonrası

Küçük oğlan bu duruma üzülse de bu kurbağa ileride zor durumların üstesinden gelmesinde kendisine yardımları olacak güzel bir kızdır (Radloff 1999: 8). Rüya belirtilen durum her ne kadar ilk başlarda tuhaf karşılanırsa da küçük çocuğa müjde niteliğindedir.

Türk masallarında müjdeli rüyaları görenler ile ilgili şu genel değerlendirmeler yapılabilir; on üç masalın dördünde (%31) rüyayı padişahın veya hanın oğlu görür. Çocuklara rüyalarında güzel kızlarla evlenecekleri veya padişah babalarının yerlerine geçeceklerinin müjdesi verilir. Padişah olacakları rüyada müjdelenen çocuklar, başta babaları olmak üzere birçok kişi tarafından engellenirler. Masalın sonunda rüyadaki müjde gerçekleşir ve çocuklar padişah olurlar. Üç (%23) masalda rüyayı padişahlar veya hanlar görür. Üç masalın ikisinde padişahlara rüyalarında çocukları olacağı müjdenir. Üç (%23) masalda rüyayı fakir erkek veya kız çocukları görür. Fakir çocuklara evleneceklerinin veya ileride padişah olacaklarının müjdesi verilir. Birer (%8) masalda rüyayı tüccar, Keloğlan ve zengin bir cariyeye görür. Tüccarın rüyasında kendisine evliliğin müjdesi verilir. Keloğlan rüyasında güreşte rakibini yeneceğinin müjdesini alır.

Bir müjde içeren on üç masalın yedisinde (%54) masal kahramanına mutlu bir evlilik yapacağının müjdesi verilir. Bu masallarda müjde gök cisimleriyle simgeleştirilerek verilir. İki (%15) masalda gök cisimlerini rüyasında gören kahramana, ileride padişah olacağının müjdesi verilir. Bir (%8) masalda ise kahramana hem evlenme hem de padişah olmanın müjdesi aynı rüyada verilir. İki (%15) masalda padişaha ve hana bir çocuklarının olacağı müjdesi verilir. Bir (%8) masalda ise Keloğlan'a güreşte galip geleceği müjdenir.

On üç masalın altısında (%30) geçen Ay, müjde için en çok kullanılan simgedir. Beşer (%25) masalda Güneş ve yıldızlar müjde için kullanılan simgelerdir. Göğe ait bu üç simge aynı masalda bir arada kullanılabilir. Göğe ait cisimler evliliği ve hükümranlılığı müjdelemektedir. Birer (%5) masalda balık, kurbağa, pilav ve yüzük müjdenin simgesi olarak kullanılırlar.

2.3. Yönetim ile İlgili Kehanet İçeren Rüyalar

Türk masallarında rüyaların bazıları yönetim ile ilgili kehanetler içerir. Bu rüyalar yöneticilerin değişeceğini veya çeşitli zorluklarla karşılaşacaklarını haber verirler. Rüya aynı zamanda yöneticilerin nitelikleri ile ilgili kehanetler içerir. Bu kehanetler beraberinde bir tehlikeyi de haber veriyorsa rüyayı görenler cezalandırılabilir.

2.3.1. Üç Altın Kıl (Pertev Naili Boratav)

Yönetim ile ilgili kehanet içeren rüyaları yönetimdekilerin dışında halktan birileri görebilir.

i) Rüya Öncesi

Halkının dertlerini öğrenebilmek için sık sık kıyafet değiştirerek dolaşan bir kral, bir evde bir yaşlı kadınla kızının konuşmalarına şahit olmuş. Kız gece gördüğü rüyayı annesine anlatır.

ii) Rüya

“Evleneceğini ve bir çocuğunun olacağını, o çocuğun da ileride kralın yerine geçeceğini görmüş.”

iii) Rüya Sonrası

Uzun mücadelelerden sonra rüya doğru çıkar ve çocuk kral olur (Boratav 2001: 25–29). Kral daha hayattayken onun yerine geçecek kişinin bir rüyada bildirilmesi ve işaret edilen kişinin rüyaya uygun olarak kral olması rüyaların güvenilirliğini artırır. Rüya, kız için bir müjde içerirken, krala kendisiyle ilgili tehlikeyi haber verir.

2.3.2. Dünya Güzeli (Pertev Naili Boratav)

Padişah çocuklarına, gördükleri rüyalarda babalarının ileride kendilerine muhtaç olacağı bir kehanetle haber verilir. Bu rüyaya kızan padişah çoğu zaman çocuklarını cezalandırmaya çalışır. Rüyalarda işaret edilen olaylar gerçekleşeceğinden, çocuklar bu cezalardan başkalarının yardımıyla kurtulurlar.

i) Rüya Öncesi

Masalda anlatıldığına göre bir padişah ve üç kızı varmış. Padişah, kızlarının istihareye yatmalarını ister. Görecekları kişilerle kızlarını evlendirecektir. Kızların istihareye yatmaları görecekları rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Büyük ve ortanca kız, rüyalarında vezirin çocuklarını görürler, onlarla evlendirilirler. Küçük kız ise rüyasında;

“Babasını büyük bir sarayın güzel bir odasında altın bir leğenin içinde kendi ellerine su dökerken görür.”

iii) Rüya Sonrası

Baba, kızının öldürülmesi için cellâda haber verse de, cellât kıza kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız bir devle evlenir ve bir oğlu olur. Baba ise padişahlığını kaybetmiştir. Dev, kıza daha önce görülmemiş bir karyola armağan eder. Herkes bu karyolayı görmeye gelir. Kızın babası da karyolayı merak eder ve kızının evine gitmesinin farkında olmadan kızın sarayına gider. Odaya girdiğinde kızın elleri kirlidir ve ellerini yıkamaktadır. Babası da kızın ellerine su dökmeye, kızının gördüğü rüya

aklına gelir (Boratav 2006: 58–65). Rüyada ileride yönetimin değişeceği anlatılır. Rüyanın gerçekleşebileceğini düşünen padişah, kızına kızıp öldürülmesi için emri verir. Kız cezadan kurtulur ve rüyada görülenler gerçekleşir.

2.3.3. Deli Gücük (Pertev Naili Boratav)

Padişahın kızları rüyalarında, ileride babalarının kendilerine muhtaç olacaklarını görürler. Kahramanın gördüğü rüya, masalın hareket noktasıdır. Rüyanın içeriği, barındırdığı kehanet de göz önünde bulundurularak masalın sonunda ortaya çıkar.

i) Rüya Öncesi

Bir padişahın kızı her sabah babasının elini öper ve gördüğü rüyayı anlatırmış.

ii) Rüya

Bir sabah padişah, kızının rüyasına hiddetlenmiş ve öldürülmesi için cellâtlara emir vermiş.

iii) Rüya Sonrası

Cellâtlar kıza kıyamamışlar. Kız başından geçen birçok maceradan sonra bir şehzadeyle evlenip mutlu ve mesut olmuş. Yıllar sonra babası zor durumda kalmış ve kızın ülkesine gelmiş. Kız babasını bulmuş ve ona sahip çıkmış. Meğerse kız;

“Rüyasında babasının tahttan indiğini, sefaletle düştüğünü ve onun sayesinde tekrar padişah olduğunu görmüş.” (Boratav 2006: 116–126)

Padişahlar, aile bireylerinin kendi hükümlerleriyle ilgili gördükleri rüyalarda, genellikle aile bireylerini cezalandırma yolunu seçerler. Padişahlar, rüyada haber verilen durumların mutlaka gerçekleşeceğinin farkındadırlar. Rüyada görülenler gerçekleşir ve padişah hükümlerlerini kaybederek kızlarına muhtaç olurlar.

2.3.4. Hüsnabad (Özbek Masalı)

Masallarda acımasız padişahlar kendi aileleri dâhil herkesin ölümü için emir verebilirler.

i) Rüya Öncesi

Bir padişah, kızını öldürülmesi için zindana attırır. Vezirin yardımıyla kurtulan kız, bir padişahın eline düşer ve çok eziyet çeker. Kızına çektiği eziyetler padişahın göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Kızın babası bir gün bir rüya görür;

“Gökyüzünden bir kartal gelip padişahı havaya kaldırmış ve uçarak gitmiş. “Bana kulluk eder misin, yoksa başını kesip atayım mı?” demiş. Padişah hazinelerinin hepsini vermeyi teklif etse de, kuş kızın kanının bedelini ister. Bir müddet sonra bir dağın ardından kız çıkıp gelir ve kuşu öldürür. Baba düşmek üzereyken kızı onu kurtarır.” (Baydemir 2004: 755)

Kızını öldürmek için zindana attırmasından dolayı rüyada kendisi uyarılır. Bir kehanet gösterilerek kızın kendisini kurtaracağı bildirilir.

iii) Rüya Sonrası

Adam uykusundan uyanır. Bir zaman sonra padişah sıkıntılara düşer ve bu sıkıntılardan onu kızı kurtarır. Padişah, kızının durumunu ve ölmediğini gördüğü rüyadan öğrenir. Kızına çok kötülük yapsa da rüyasında kızının onun hayatını kurtardığını görür. Rüya da işaret edilen yardım gerçek hayatta da yaşanır. Rüya da bildirilen kehanet gerçekleşir. Kızına muhtaç kalan padişah, kızının yardımlarıyla eski gücüne kavuşur.

2.3.5. Padişahın Evlendirdiği Keloğlan (Van Masalı)

Rüyaların bazıları, padişahın ve ondan sonra tahta çıkacak neslinin durumuyla ilgili kehanetler içerir.

i) Rüya Öncesi

Bir padişah gördüğü rüyada, kendisinden sonra tahta çıkacak neslinin yönetimi kötüye götüreceklerini öğrenir.

ii) Rüya

Padişah rüyasında;

“Üç tepsi görür. Bu tepsilerden biri altın, biri gümüş, biri de alüminyummuş.”

iii) Rüya Sonrası

Rüyayı Keloğlan tabir eder. Keloğlan, altın tepsinin padişahın kendisinin olduğunu, tahta çıkacak oğlanın gümüş tepsi olduğunu, torununun ise alüminyum tepsi olduğunu söyler. Tabiri beğenen padişah Keloğlan'ı kendi kızıyla evlendirir (Önay 1995: 442). Rüya'yı tabir eden Keloğlan, değerli madenleri değerlerine göre sıralar ve yönetimin gittikçe kötüleşeceği kehanetinde bulunur. Masalda rüya, yönetim ile ilgili kehanetleri bildirir. Oğuz Kağan destanında da Oğuz Kağan altın değerinden dolayı ülkenin yönetimini altın oku bulan çocuklarına devreder. Gümüşün değerinden dolayı üç gümüş oku bulan çocuklarından, kardeşlerine biat etmelerini ister.

Kehanetin bildirildiği rüyaların yer aldığı beş masalın ikisinde (%40) rüyayı padişah kızları görür. Bu rüyaların ortak teması, padişah babaların ileride zor duruma düşeceği ve kızlarına muhtaç olacaklarıdır. Padişahlar kızlarının gördükleri bu rüyalara kızsalar da, rüyada haber verilen kehanetin gerçekleşeceğine inandıklarından kehanetin önüne geçebilmek için kızlarını cezalandırma yoluna seçerler. İki (%40) masalda rüyayı padişahlar görür. Bu rüyaların ilkinde yine padişahın kızına muhtaç olacağı bildirilir. Diğer masalda ise padişah kendisinden sonra çocuklarının ve torunlarının iyi birer padişah olamayacaklarını öğrenir. Bir (%20) masalda ise sıradan bir kız gördüğü rüyada çocuğunun ileride padişah olacağını öğrenir.

Beş masalın ikisinde (%40) rüyanın bir hazırlık aşaması vardır. Kızların istihareye yatması ve padişahın kızına zulüm etmesi rüyaların hazırlık aşamasıdır.

Beş masalın ikisinde (%40) kehanet bir simgeyle özdeşleşir. Rüya da kızının eline altın bir leğenin içinde su dökmek; altın, gümüş ve alüminyumdan birer tepsi görmek kehanetin simgesi olarak kabul edilir.

Beş masalın dördünde (%80) kehanet, padişahın tahtını kaybedeceği ve bu dört masalın üçünde de aynı zamanda kızına muhtaç olacağıdır.

3. Uyarı Niteliğindeki Rüyarlar

Türk masallarında, kahramanların rüyalarında türlü nedenlerle uyarıldığı görülür. Masal kahramanları, rüyada gelen uyarıları dikkate alarak hareket ederler. Adaklarını ve verdikleri sözleri yerine getirmeyi unutanlar, eşleri tarafından aldatılanlar rüyalarında uyarılırlar.

3.1. Adağı ve Verilen Sözü Yerine Getirmeye Dair Uyarı

Dileklerinin gerçekleşmesi için bazı adaklarda bulunan masal kahramanları, dilekleri gerçekleşip adağı yerine getirmediklerinde rüyalarında uyarılırlar. Adakların yerine getirilmemesi durumunda kötü olaylar yaşanacağını bilen masal kahramanı, unuttuğu veya yerine getirmek istemediği adağı, rüyadan uyarıldıktan hemen sonra yerine getirir.

3.1.1. Adak (Kıbrıs Masalı)

Bu dilekler genelde çocuk sahibi olabilmek ile ilgilidir. Çocuğu olmayan kahramanlar, çocuk sahibi olabilmek için birçok adak adar, fakat bu adaklar genelde unutulur. Rüyada masal kahramanına bir uyarı yapılarak adağın yerine getirilmesi gerektiği hatırlatılır.

i) Rüya Öncesi

Çocuğu olmayan bir padişahın karısı, çocuğu olursa bir oluktan yağ, bir oluktan bal akıtacağına dair adakta bulunur. Bir oğlu dünyaya gelir ama adağı unuttur. Adağını unutması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Bir gece kadının rüyasında uyarılır;
“Çocuğın oldu, adağını yerine getir!”

iii) Rüya Sonrası

Kadın rüyasında uyarıldıktan sonra adağı yerine getirir (Sakaoğlu 1983: 59). Masalın bir varyantı Silifke’de anlatılır (Alptekin 2002: 453).

3.1.2. Şemsem Güzeli (Tarsus Masalı)

Tarsus’ta anlatılan masalda, padişah adağı yerine getirmeyince rüyasında uyarılır.

i) Rüya Öncesi

Çocuğu olmayan bir padişah “Eğer Allah bana bir evlat nasip ederse kırk gün kırk gece camideki olukların birinden şerbet, birinden yağ ile bal akıttıracağım.” demiş. Padişahın oğlu olmuş ama adağı unutmış. Adağı unutmış olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Padişaha bir gece rüyasında;
“Allah sana bir evlat verdi. Peki, sen adağını yerine getirdin mi?”
denilmiş.”

iii) Rüya Sonrası

Padişah hemen adağını yerine getirmiş (Kara 2007: 215). Bu rüyaların ortak noktası adağın hatırlatılmasıdır. Adak yerine getirilmediğinde kötü sonuçların doğacağı inancı, rüyalarındaki uyarılardan hemen sonra adağın yerine getirilmesini sağlar.

3.1.3. Söz

Masal kahramanları, verdikleri sözleri yerine getirmeyi unuttuklarında veya sözlerini çeşitli nedenlerle tutmak istemediklerinde rüyalarında sözlerini tutmaları için uyarılırlar.

i) Rüya Öncesi

Bir cadı, bir adama iki elma vererek bunları yediklerinde iki çocuklarının olacağını müjdelir. Elmaların karşılığında da doğacak çocuklardan birini yaşadığı şatoya bırakmasını ister. Adamın iki kızı olur ama bunların birini cadıya vermeye kıyamaz. Verdiği sözü yerine getirememesi rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Bunun üzerine her gece rüyasına giren cadı ona;

“Bana verdiğin sözü ne çabuk unuttun. Çocuklardan birisini hemen şatoya getirip bırak!” demiş.

iii) Rüya Sonrası

Adam çaresiz kalmış ve kızın birini bırakmış (Yavuz 2002: 281). Cadı, kendisine verilen sözün yerine getirilmesi için sürekli olarak masal kahramanının rüyasına girerek onu tehdit eder. Rüyadaki uyarıları dikkate alan adam kızın birini rüyada bildirildiği gibi şatoya bırakır.

3.1.4. Sihirli Bir Kız (Kazak Masalı)

Masal kahramanları, kendilerine yapılan iyilik karşısında verdikleri sözleri tutmayınca rüyalarında uyarılırlar.

i) Rüya Öncesi

Bir padişah kaybolmuş ve yaşlı bir adam padişaha yol göstermiş. Yaşlı adam aynı zamanda padişahın bir erkek çocuğu olacağını müjdelemiş. Doğacak çocuğu yol gösterdiği için istemiş. Padişah kabul etmiş. Çocuk on beş yaşına gelmiş ama padişah verdiği sözü unuttmuş. Verdiği sözü unutması padişahın göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Yaşlı adam padişahın rüyasına girmiş;

“Çocuğunu verme zamanı geldi.” demiş (Zhamakina 2009: 377).

iii) Rüya Sonrası

Padişah çaresiz bir şekilde çocuğunu verir. Bu rüyalar, söz veren kahramanı zor durumda bıraksa da, rüyadaki uyarılara uygun hareket eder. Uyarılardan sonra sözlerini yerine getirdikleri için masalın sonunda çocuklarına tekrar kavuşurlar.

3.1.5. Köle Çocuk (Özbek Masalı)

Âşıklar kendi aralarında verdikleri sözleri unuttuklarında, rüyaya girerek birbirlerini uyarırlar.

i) Rüya Öncesi

Köle oğlanın biriyle padişahın kızı birbirlerini sevmektedirler. Birbirlerinden ayrı düşerler. Köle oğlan kısa bir zaman sonra döneceğine dair söz verir. Çeşitli nedenlerle verdiği sözü unuttur. Verdiği sözü unutması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Gece kızı rüyasında görmüş;

"Kız, oğlana doğru; "En coşkulu günümüzde gelmeyeceğine dair haberler işittim. Sözüne sadık kalmadın." dedikten sonra kaybolmuş."
(Baydemir 2004: 780)

iii) Rüya Sonrası

Köle Oğlan, rüyanın ardından hemen geri döner.

3.1.6. Konuşan Kaval (Naki Tezel)

Seyahate çıkacak babanın, çocuklarının birer isteğini dinlemesi masallarda sıklıkla rastlanan motiflerdendir. Baba, iki kızının isteğini yerine getirir ama genellikle küçük kızının isteğini unuttur. Bunun üzerine rüyada uyarılır ve seyahatin sonlarında olsa bile geri dönüp isteği yerine getirmesi istenir. Yerine getirmezse bir felaketin onu beklediği bildirilir. Ablalarından kötülük gören küçük kız kardeşlerin bu isteklerinin gerçekleşmesi için baba rüyada uyarılır ve bir haksızlığın önüne geçilmeye çalışılır.

i) Rüya Öncesi

Seyahate çıkacak bir padişah kızlarına dönüşte kendisinden ne istediklerini sormuş. Büyük iki kız Hint kumaşı ve altın bilezik isterken küçük kız gümüş tas istemiş. Baba büyük kızların istediğini almış ama gümüş tası unutmuş. Gemiye binmiş. Küçük kızına verdiği sözü unuttuğu için rüyada uyarılır.

ii) Rüya

Dönerken gece rüyasında;

"Geminin büyük bir fırtınaya yakalandığını görmüş. Büyük bir balık denizden başını çıkararak padişaha seslenmiş;

— Padişah padişah! Büyük kızlarının istediklerini aldın da küçük kızına neden bir şey götürmüyorsun? Küçük kıza elin boş mu gideceksin? Gemiye çabuk döndür, yoksa batırırım." (Tezel 2009: 358)

Padişah, geminin fırtınaya yakalanmasından ve balığın uyarısından çok korkmuş ve uyanmış.

iii) Rüya Sonrası

Padişah uyanmış ve gemiyi geri çevirmiş. Rüyanın etkisiyle gümüş tası almaya geri gitmiş.

Masal bir varyantı Konya'da anlatılır. Bu masalda gemiyi çeviren padişah, küçük kızına gümüş tas ve bir sihirli kaval almış. Bu sihirli kaval küçük kıza babasının rüyasını anlatmış (Emiroğlu 1996: 353–354). Rüya aracılığıyla padişah uyarılır. Rüyanın uyarma işleviyle padişah bir eksikliği tamamlar ve görevini eksiksiz olarak yerine getirir. Rüyada uyarı, aynı zamanda küçük kız kardeşin hakkının korunmasında önemli bir payı vardır.

3.1.7. Şah İsmail ve Gülperi (Konya Masalı)

Türk masallarında, doğacak çocuğa onu müjdeleyen ad koyar. Çocuğu müjdeleyenler genelde Hızır olmak üzere din ulularıdır.

i) Rüya Öncesi

Bir karı kocanın zaman içinde bir erkek evladı olur. Çocuğu Hızır müjdelemiştir.

ii) Rüya

Çocuğun annesi daha önce çocuğu müjdelen Hızır'ı rüyasında görür. *"Hızır çocuğun adını kendisinin koyacağı konusunda aileyi uyarır."* (Emiroğlu 1996: 109).

iii) Rüya Sonrası

Aile, Hızır'ın rüyada uyarısıyla çocuklarına ad avermek üzere Hızır'ı beklemeye başlarlar. Hızır, çocuğa Şah İsmail adını verir.

Halk hikâyelerinin ve masalların ortak motiflerinden olan isim koyma motifinde, çocuğun ismini doğumuna vesile olanlar veya onu müjdeleyenler koymalıdır. Hızır, çocuğun doğumunu müjdelediğinden kadının rüyasına girerek ismi kendisinin koyacağını kadına hatırlatır.

3.1.8. Yazılan Yazı Bozulmaz (Kelkit Masalı)

Aile büyüklerinin vasiyetini yerine getirmeyen çocuklar rüyada uyarılırlar.

i) Rüya Öncesi

Evvel zaman içinde bir padişah varmış. Oğlunu çağırarak vasiyette bulunur. Filan kabristanın günde üç ekmek hakkı olduğunu söyler ve her gün üç ekmeği götürüp kabristanın deliğinden bırakmasını ister. Çocuk, babası öldükten sonra birkaç gün vasiyete uysa da, sonraları bu işi bırakır. Vasiyeti yerine getirmemesi göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Bir gece rüyasında bir adam buna der ki;

"Aman oğlum, sen bizim ekmeğimizi niye kestir. Baban bize kırk yıl ekmek getirdi, sen neden erkenden usandın?"

iii) Rüya Sonrası

Çocuk sabah kalkar kalkmaz ekmekleri götürür. Bunun üzerine delik büyür ve içerideki üç hocadan biri çocuğun kiminle evleneceğini söyler (Sakaoğlu 2002: 332). Çocuk babasının vasiyetini yerine getirmeyi bırakınca uyarılır. Çocuk uyarıyı dikkate alarak görevini yerine getirip bir iyiliğe vesile olur. Bu iyiliğinin karşısında çocuğun ileride kiminle evleneceği kendisine bildirilir.

3.2. Eşi Tarafından Aldatıldığına Dair Uyarı

Masal kahramanları gördükleri rüyalar aracılığıyla eşlerinin kendilerini aldatıklarını öğrenirler. Sembol dilinin kullanıldığı bu rüyaları, tabirciler yorar ve padişaha gerçekleri söylerler.

3.2.1. Ata Vasiyeti (Uygur Masalı)

Rüyayı bir padişah görür. Padişah, rüyada verilen mesajı önce anlamasa da, rüya yorumcusunun yardımıyla rüyanın eşinin onu aldattığına dair bir uyarı olduğunu öğrenir.

i) Rüya Öncesi

Padişah, gördüğü rüyanın yorumlanmasını ister. Rüyada padişahın hanımları birer sofralar olarak düşünülür ve kadının padişahı aldattığı kişi sofradaki yemeği kaçıran bir köpek olarak sembolize edilir.

ii) Rüya

Padişah rüyasında;

"Karşısına kırk leğen aş geldiğini görür. Kırk leğenin otuz dokuzu gümüş, biri altın leğendir. Altın leğendeki aş azdır. Altı leğendeki aştan yiyecekken bir köpek gelip aş götürür."

iii) Rüya Sonrası

Padişah rüyayı yorumlatmış. Rüyayı yorumlayan Bahtiyar, padişahın hanımlarını çağırtmış. Padişahın hanımları otuz dokuz gümüş, bir altın arabayla gelmişler. Altın arabanın içine giren Bahtiyar, padişahın bir karısını ve zenci bir adamı çıkarıp, karısının padişahı aldattığını göstermiş (Ardoğan 2009: 190). Rüyada kullanılan sembol dili padişaha bir uyarı niteliği taşır. Rüya uygunsuz durumun sonlandırılması için masal kahramanını uyarır. Masalın Azerbaycan'da anlatılan varyantında, padişah kötü bir rüya görür fakat rüyayı hatırlayamaz. Vezirinden yardım ister. Padişahın kırk hanımı vardır. Padişah rüyasında bu hanımlardan birinin onu yeraltında yaşayan kırk haramilerle aldattığını görmüştür (Gülmez 2008: 122). Rüyada, padişahın eşi tarafından aldatıldığına dair uyarı vardır. Birinci masalda olduğu gibi padişah bu uygunsuz durumdan rüya vasıtasıyla haberdar olur.

Masallarda uyarı niteliğindeki rüyalar; adağı, verilen sözü yerine getirmeye yönelik ve eşi tarafından aldatıldığına yönelik olmak üzere iki farklı başlık altında incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda bir uyarı içeren rüyaların geçtiği masalların rüya ile ilgili kesitleri bir arada verilmiştir.

Türk masallarında uyarı niteliğindeki rüyalarla ilgili olarak bazı değerlendirmeler yapılabilir. Uyarı niteliğindeki rüyaları en çok padişahlar görür. Dokuz masalın dördünde (%45) padişahlar çeşitli nedenlerle rüyalarında uyarılırlar. Padişahın oğlu ve karısı, şahın annesi, bir köle ve sıradan biri birer (%11) masalda rüyayı gören kahramanlardır. Rüyayı gören dokuz kişinin 7 (%77)'si saray çevresindendir. 2 (%23) saray dışından sıradan insanlardır.

Uyarı niteliğindeki rüyalar belirli olaylardan sonra görülürler. Bu rüyaların belirli hazırlık aşamaları vardır. Uyarı niteliğindeki rüyaların görülme nedeni ikişer (%22) masalda, adağı yerine getirmeme, verdiği sözü çeşitli nedenlerle tutmama ve verdiği sözü unutmadır. Padişah ve karısı çocukları olması durumunda adaklarda bulunurlar. Çocukları olduktan sonra adağı yerine getirmedikleri için rüyada uyarılırlar. Padişahlar, kendilerine çocuk sahibi olma konusunda yardım eden kişilere, doğumdan sonra çocukları vereceklerinin sözünü verseler de, doğumdan sonra çocuklarını vermek istemediklerinden rüyalarında uyarılırlar. Padişah, kızına verdiği sözü, âşık gençlerden biri de sevdiğine verdiği sözü unuttuğu için rüyada uyarılırlar. Bir çocuk babasının vasiyetine uymadığı için rüyada uyarılır.

Rüyalarındaki adaklar kırk gün boyunca oluklardan şerbet, yağ ve bal akıtmaktır.

Bir masalda padişah eşi tarafından aldatıldığı için rüyasında uyarılır. Rüya uyarıları yapanlar farklılık gösterir. Çocuk sahibi olmalarında yardımcı olanlar kahramanın rüyasına girerek çeşitli nedenlerle onları uyarır. Hızır, cadı ve yaşlı adam bu karakterlerdir. Bir masalda balık, bir masalda da kahramanın sevdiği kız, rüyaya girerek kahramanı uyarır.

4. Rüya Aşık Olma

Masal kahramanlarının birbirlerine âşık olmalarında rüyaların önemli bir rolü vardır. Masallarda rüyaların görülmesi için bir hazırlık aşaması yoktur. Görülen rüya sonrasında ortaya çıkan âşk, masalın hareket noktasını oluşturur. Masal, kahramanın sevgiliye kavuşma macerası üzerine kurulur. Rüya gördüğü kişiye âşık olan masal kahramanı, âşkın peşinden gider ve birçok maceraya atılır. Bu yolculukta birçok engelle karşılaşır. Bu engellerin üstesinden bazen tek başına gelirken, bazen de babası veya yakın akrabaları kahramana yardımcı olurlar. Masal kahramanı rüyadan sonra bazen hastalanıp yataklara düşer. Bu süreçte yine âşğın babası, çocuğunun âşık olduğu kişiyi bulmak için yolculuğa çıkar. Masalların tümünde rüyasında âşık olan kahraman, masalın sonunda sevdiğine kavuşur.

4.1. Allah'ın Belası (Elâzığ Masalı)

Kahramanlar, rüyalarında gördükleri kişilere âşık olduktan sonra hastalanır ve günden güne zayıflamaya başlarlar.

i) Rüya Öncesi

Elâzığ'da anlatılan masalda, Keloğlan'ın bir çocuğu olur. Bir türlü isim veremediklerinden ismini Allah'ın Belası koyarlar. Çocuk çok güçlü olur. Ülkesinin padişahının oğlu bir rüya görür.

ii) Rüya

“Bir mağarada bir kız görür.”

iii) Rüya Sonrası

Padişahın oğlu kıza âşık olur ve günden güne zayıflamaya başlar (Günay 1975: 117). Kızı bulmaya, güçlü olan Allah'ın belası gider.

4.2. Mayıl ile Âb-ı Güneş (Osmaniye Masalı)

Masalların bazılarında kahramanlar, babalarının âşık oldukları kızları rüyalarında görüp âşık olurlar.

i) Rüya Öncesi

Yukarıçukurova yöresinde anlatılan masalda rüyayı Mayıl adlı kahraman görür. Mayıl bir padişahın oğludur. Babasının yedi yıl çocuğu olmamıştır. Yaşlı bir adamın verdiği elmayı yedikten sonra ilk çocuğu olan Mayıl dünyaya gelmiştir.

ii) Rüya

“Rüyasında babasının da âşık olduğu kızı görür ve ona âşık olur.”

iii) Rüya Sonrası

Durumu öğrenen babası oğluna eziyet eder. Eziyetlerden yaşlı bir adamın yardımcılarıyla kurtulur ve yaşlı adamın verdiği kıza ait bir tarakla kıza kavuşur (Şimşek 2001: 238–244).

4.3. Peri Kızı (Konya Masalı)

Masallarda kahramanların babaları, çocuklarının rüyada âşık oldukları kişiye kavuşabilmeleri için ellerinden geleni yaparlar.

i) Rüya Öncesi

Konya’da anlatılan masalda rüyayı bir şehzade görür.

ii) Rüya

“Rüyasında çeşme başında kendisine yüzük veren bir kız görür ve ona âşık olur.”

iii) Rüya Sonrası

Şehzade uyanınca parmağındaki yüzüğü görür ve kızın bulunmasını ister. Padişah bir eğlence düzenler ve ülkedeki bütün kızları davet eder. Şehzade kızların arasında rüyada gördüğü kıızı görür (Emiroğlu 1996: 94).

4.4. Üç Turunçlar (Kıbrıs Masalı)

Masal kahramanları, rüyalarında âşık oldukları kişilere kavuşabilmek için ya seyahate çıkarlar ya da çevresindekilerin kıızı bulmalarını isterler.

i) Rüya Öncesi

Kıbrıs’ta anlatılan masalda aşk rüyasını padişahın oğlu görür.

ii) Rüya

“Bir gece rüyasında üç turunçları görür ve âşık olur.”

iii) Rüya Sonrası

Sabah kalkar ve babasına benim kısmetim bu üç turunçlardan biridir der ve onları aramaya gider (Özokutan 2005: 372).

4.5. Deliğanlı Ahmet (Sarayönü Masalı)

Konya Sarayönü’nde anlatılan masalda rüyayı bir kız görür.

i) Rüya Öncesi

Ülkelerin birinde bir baba ile üç kıızı yaşıyormuş. Kızların en küçüğü en güzelleriymiş.

ii) Rüya

“Küçük kız her gün rüyasında bir delikanlı görüyormuş.”

iii) Rüya Sonrası

Küçük kız bu oğlana âşık olmuş ve ona kavuşamadığı için de üzüntüsünden yataklara düşmüş (Yaldız 2006: 74). Kızın babası, delikanlının bir padişahın oğlu olduğunu öğrenmiş ve çocuğu bulmaya gitmiş.

4.6. Telli Kız (Balıkesir Masalı)

Masallarda rüyada görülen güzel kızlar; yürüdükçe ayağının altından çimen biten, güldükçe yanağında gül açılan, ağladıkça gözlerinden inciler veya altınlar döken şeklinde tasvir edilir. Erkek masal kahramanları, rüyalarında kızları bu şekilde görür ve âşık olurlar.

i) Rüya Öncesi

Balıkesir yöresinde anlatılan masalda rüyayı padişahın oğlu görür. Telli Kız'ın bahtı, padişahın oğlunun kendisini rüyada görmesiyle değişir.

ii) Rüya

Padişahın oğlu rüyasında;

“Yürüdükçe ayağının altında çimen biten, güldükçe yanağında gül açılan, saçlarından inciler dökülen, ağladıkça altınlar saçılan bir Telli Kız'ı görür ve âşık olur.” (Kumartaşlıoğlu 2006: 100)

iii) Rüya Sonrası

Padişahın oğlu rüyadan uyanır uyanmaz kızı buldurur ve nişanlanır. Telli Kız, padişahın oğluyla evleneceği sırada yengesinin hilesine uğrar. Masalın sonunda bütün engeller aşılar ve âşıklar birbirine kavuşur. Aynı tasvirler ve motifler Kıbrıs'ta anlatılan masallarda da yer alır (Gökdemir 2008: 545).

4.7. Tılsımlı Çocuk (Niğde Masalı)

Rüyada âşık olunan kızı bulabilmek için yola çıkan kahramanı, bazen ölümcül tehlikeler beklemektedir.

i) Rüya Öncesi

Rüyayı çok fakir bir delikanlı görür. Fakir genç üvey annesiyle yaşamaktadır.

ii) Rüya

“Rüyasında padişahın kızını görür ve âşık olur.”

iii) Rüya Sonrası

Fakir çocuk üvey annesinden kızı dünür gitmesini ister. Üvey anne, yolculuk boyunca çocuğun ölmesi için dolaplar çevirse de, çocuk hepsinin üstesinden gelir ve kızla evlenir (Bakırcı 2000: 68).

4.8. Keloğlan'ın Alı Gelini (Numan Kartal)

Türk masallarında Keloğlan, çok fakir olmasına rağmen birçok macerasında padişahın kızına âşık olur ve annesini kızı istemesi için zorlar.

i) Rüya Öncesi

Keloğlan evlilik çağına geldiğinden bir kız aramaktadır. Bir rüya görür.

ii) Rüya

“Yücelerden yüce bir dağ, adı Uludağ. Doruğunda kar, eteğinde bağ. Bağda bir saray, kenarında Akçay, Akçay'da bir kız var. Güzellerden güzel, gözleri Keloğlan'ı süzer. İyice gelirler gözgöze, gönül verirler birbirlerine, otururlar diz dize. Parmaklarında gümüş yüzük, Keloğlan'ın elinde al gelinlik, giydirir güzeline, yeşili bağlar al yüzüne. Tutuşurlar elele. Koyulurlar güvercinin ak kanadında yola. Dağlardan yel, ovalardan sel gibi akarlar. Yorulan güvercinle birlikte bir düzlüğe konarlar. Güvercin uçar gider, Keloğlan ile gelini kalır baş başa. Derken bir uçurum, alı gelini alır içine, eli Keloğlan'ın elinde. Keloğlan çeker, güzelin camı gider.”

iii) Rüya Sonrası

Rüyasında gördüğü padişahın kızına âşık olur ve annesini kızı istemesi için gönderir. Masalın sonunda Keloğlan ve kız evlenirler (Dursun 2008: 279).

Türk masallarındaki aşk rüyaları ile ilgili olarak şu genel değerlendirmeler yapılabilir. Bu aşk rüyalarını görenlerin statüleri önemli bilgiler içerir. Aşk rüyalarının olduğu sekiz masalda rüyaları en çok, beş (%62) masalla padişahların oğulları veya şehzadeler görür. İki (%25) masalda rüyayı fakir gençler; bir (%13) masalda ise sıradan biri görür.

Sekiz masalın yedisinde (%87) rüyayı erkekler; birinde (13) ise bir kız görür. Masallarda kavuşmalar zorlu mücadelelerin ardından yaşanır. Erkek kahramanlar bu zorlu mücadelelerle kızlara göre daha kolay baş edebilirler. Masallardaki toplumsal yapının erkeklere verdiği roller ve mücadele etme konusunda erkeğin fiziki üstünlüğünden dolayı aşk rüyalarını erkek kahramanlar daha çok görür. Erkekler rüyadan sonra âşık oldukları kızları bulmak için yolculuğa çıkarlar.

Masal kahramanlarının rüyada âşık oldukları kişilerin statüleri ise şu şekildedir; Sekiz masalın üçünde (%37) rüyada görülenler padişahın kızı veya oğludur. İki (%25) masalda rüyada görülen fakir gençlerdir. Birer (%12) masalda peri kızı, üç turunçlar ve sıradan biri rüyada görülen kahramanlardır.

Masallardaki önemli ayrıntılardan biri rüyanın hangi statüdeki kahramanları birbirine âşık ettiğidir. Sekiz masalda da rüya aracılığıyla birbirine âşık olanlar farklı statülerden kahramanlardır. Beş (%61) masalda üst tabakadaki kahramanlar (padişah ailesi) alt tabakadan fakir birine âşık edilirken, üç (%39) masalda alt tabakadan olan gençler üst tabakadan birine âşık edilir. Rüya aracılığıyla bütün statülerden insanlar birbirine âşık edilerek aradaki sınıf farklılıkları ortadan kaldırılır.

5. Hayvanların Gördüğü Rüyalar

Hayvanların kişileştirilerek anlatıldığı masalarda hayvanlara, insanlara ait vasıflar verilir. Rüya görme bu vasıflardandır. Hayvanlar tıpkı insanlar gibi rüya görür ve bu rüyanın içeriğine göre hareket ederler.

5.1. Kırk Oğlanla Kırk Kız (Afyonkarahisar Masalı)

Masalarda hayvanlar tıpkı insanlar gibi rüyada âşık olabilirler. Afyon'da anlatılan masalda, padişahın kızını rüyada görüp âşık olan bir ejderhadır. Ejderha masal kahramanının evleneceği kızı esir almıştır. Kızı bırakmanın karşılığında padişahın kızını ister. Masal kahramanı ile padişahın kızı bir plan yaparak kızı ejderhanın elinden kurtarırlar (Özçelik 2004: 407). Masalda ejderhanın gördüğü rüya ile âşık olması, masal kahramanının karşılaşacağı engellerden biridir. Masaldaki olay örgülerinden biri bu rüya sonucunda oluşur.

5.2. İyilik-Kötülük (Kazak Masalı)

İnsanların rüyaya yatıp gelecek hakkında bilgi sahibi olmalarının bir benzeri Kazak masalında hayvanlar için anlatılır. Bir tilki rüyaya yatarak tehlikenin varlığını öğrenir. İyilik ve kötülük iki yakın arkadaştır. Kötülük, İyilik'e ihanet edip ayrılmış. İyilik'in yolu bir tilki, aslan ve kurdun evine düşmüş. Gece saklanıp bunların konuşmalarını dinleyip sonucunda zengin olmuş. Bir zaman sonra Kötülük, İyilik'i görmüş ve nasıl bu kadar zenginleştiğini sormuş. İyilik, Kötülük'e bir iyilik yapıp üç hayvanın evini tarif etmiş ve yapacaklarını söylemiş. Kötülük, eve varınca söylenenlerin aksine hareket edip saklanmış. Tilki bir tehlike olduğunu fark edip "Ben yatıp

bir rüya göreyim.” demiş. Rüyadan uyanınca da “Kulübenin tepesine çıkalım, orada bir bela var gibi.” demiş (Alptekin 2003: 159–160). İstihare olarak da bilinen rüyaya yatma insanlara has bir davranışken, tilki tehlikeden haber alabilmek için rüyaya yatar ve tehlikenin varlığından haberdar olur.

5.3. Ayı ile Üç Kurdun Arkadaşlığı (Bingöl Masalı)

Türk masallarında hayvanlar da insanlar gibi kendi çıkarları için yalan yere rüya gördüklerini söyleyip kurnazlık ederler. Bir ayı ve üç kurt arkadaş olmuşlar. Avlanacak hayvanlar azalınca ayı, kurtlardan kurtulmak için kurtlara bir rüya gördüğünü söyler;

“Rüyasında, bir ak saçlı, aksakallı bir ihtiyarın kısmetlerinin azalmasının sebebinin kara kurt olduğunu, kara kurdun kara talih getirdiğini söylediğini anlatır.”

Buna inanan iki kurt, arkadaşları kara kurdu öldürürler (Alay 2005: 163).

Hayvanlarla ilgili anlatılan masalarda görülen bu rüya tiplerinde, rüyaların işlevlerinden hayvanlar da faydalanmaktadır.

6. Kurgusal Rüyalar

Anlatma esasına dayalı metinlerin tümünde rüyaların gerçekliğine inanılarak bir mesaj içerdikleri düşünülür. Mitolojilerde, destanlarda bu mesajlar bazı sembollerle verilir. Bu sembollerin anlaşılabilmesi için rüyadaki simgelerin kültür tarihindeki anlamına bakılmalıdır. Efsane, masal ve halk hikâyelerindeki rüyalar karmaşık değildir. Rüyadaki mesaj doğrudan verilir. Hangi tür olursa olsun rüyada verilen mesajların doğru olduğuna inanılır. Türk masallarının bazılarında, rüyanın bu gücünün farkında olan masal kahramanları kendi çıkarları için görmedikleri halde rüya gördüklerini söylerler.

6.1. Öksüz Kız (Adakale Masalı)

Bir kadın, üvey kızını evden gönderebilmek için yalan yere hastalanır. Kocasını her şeyi denese de karısı iyileşmez. Bir gün kocasına bir rüya gördüğünü söyler ve rüyayı anlatır;

“Bu gece, rüyamda bir derviş gördüm. Bana, iyi olmak istersen kocana söyle, kızımı alıp bir dağ başına götürsün, orada bıraksın. Bunu yapmadığınız takdirde ne yapsanız oştur.”

Koca, itiraz etmeden kızını evden uzaklaştırır (Kunos 1946: 16). Kocasının yalanına inanır ve kızını evinden uzaklaştırır.

6.2. Yaymacının Yetimi (Adakale Masalı)

Kör gözü iyileştirmenin yolunu öğrenen kahraman, bu sağaltmayı rüyada gördüğünü söyler ve karşılığında yüklü miktarda para kazanmayı arzular. Bir fakir çocuk, sarayın önünde ihtiyar bir adamla kızının konuşmalarından adamın kör olduğunu ve çaresinin sarayda yetişen bir bitki olduğunu öğrenir. Onlardan önce gidip o bitkiyi toplar. Daha sonra babayla kızını bularak bir rüya gördüğünü söyler;

“Bir derviş gördüm. Bana; Kalk oğlum, biraz gözotu topla, filan yerde benim bir ahabım var. Onun gözleri için bu çiçek lazım. Bununla gözleri iyi olursa seni o kadar zengin eder ki bu serveti rüyada bile göremezsın, dedi.”

Otu alıp gözleri iyileşen adam adama bir servet öder (Kunos 1946: 78).

6.3. İngiliz Kralı (Erzurum Masalı)

Başkalarının bilgi ve yeteneklerini kullanarak zor durumların üstesinden gelen masal kahramanları, bu yetenek ve bilgileri rüyada öğrendiklerini söyleyebilirler. Erzurum’da anlatılan bir masalda, İngiliz kralının, hükümdara cevaplaması için gönderdiği soruların tümünü, hükümdarın hapse attırdığı bir oğlan bilir. Padişahın kızı da cevapları rüyasında öğrendiğini iddia ederek babasına yardımcı olur (Seyidoğlu 2006: 129–130). Kızın yalanı sonunda ortaya çıkar.

6.4. Padişah ve Üç Hırsız (Niğde Masalı)

Niğde’de anlatılan masalda yalan rüya, gerçeklerin ortaya çıkması için uydurulur. Bir memlekette üç hırsız açmadık kasa bırakmazlar. Padişah da bu hırsızları yakalamak için kılık değiştirir. Hırsızları bulur, onlarla arkadaş olur. Sarayın sekiz torba hazinesinin dört torbasını çalarlar. Padişah, vezirlerini sınamak için görmediği halde, rüyasında hazinenin tümünün çalındığını söyler. Vezirler de hazineye gidip kalan dört torbayı çalınca padişah onları cezalandırır (Bakırcı 2000: 75).

Masallarda rüyanın inandırıcılığının farkında olan masal kahramanları, çeşitli nedenlerden dolayı, görmedikleri halde rüya gördüklerini söyleyerek çıkarlarını ön planda tutarlar. Adakale’de anlatılan masalda kahramanlar rüyalarında din ulularını gördüklerini söyleyerek, inandırıcılığı artırmaya çalışırlar.

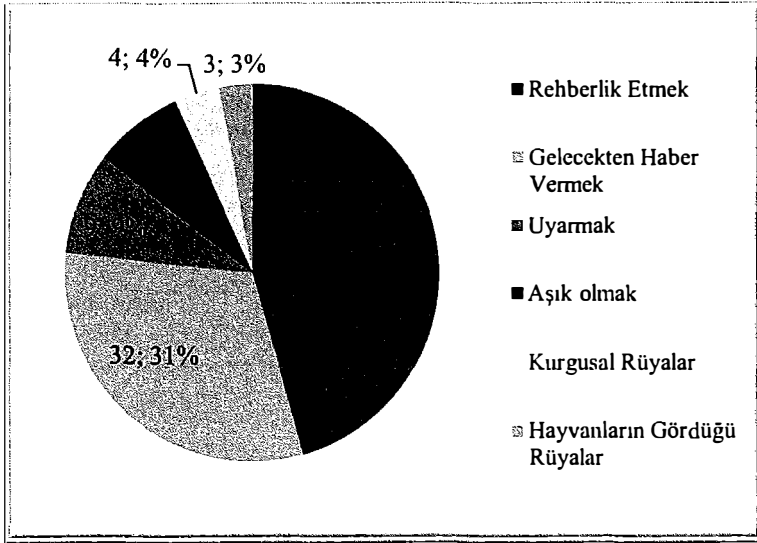
Türk masallarında rüyaların en belirgin işlevleri rehberlik etmek, gelecekte haber vermek, uyararak ve âşik etmektir. En önemli işlev kahramana rehberlik edilmesidir. Kahraman güç işlerin üstesinden gelme, çocuk sahibi olma, belirli hastalıkları sağaltma, kılık değiştirme, dönüşüm, zengin olma gibi durumlar için rüyaların yol göstermelerinden faydalanırlar. Gelecekte haber veren rüyaların bela ve tehlikeleri bildirmek, müjde vermek, yönetimle ilgili kehanetleri bildirmek gibi işlevleri vardır.

Türk masallarında rüyaları en çok fakir insanlar ve yöneticiler görür. Fakir insanlara maddi ve manevi nasiplerini kazanmaları için yol gösterilerek sosyal adalet sağlanmaya çalışılır. Zor durumda olma, fakir olma, adağı ve sözü yerine getirememe, çocuksuz olma, eziyete ve haksızlığa uğrama masallardaki rüyaların belli başlı hazırlık aşamalarıdır. Türk masallarında kahramanlar rüyada en çok yaşlı adamlar veya kadınları, dervişleri, peri kızlarını ve annelerini görürler. Ay, güneş, yıldız ve balık rüyada en çok görülen simgelerdir.

III. Türk Masallarındaki Rüyarlar Hakkında Değerlendirmeler

Türk masallarında, rüyaların en belirgin işlevi, kahramana rehberlik edilmesidir. Kompleks tabiatlı olan bu rüyalarda, olağanüstü anlayış ve olağan dışı güç gerektiren durumları çözebilmek için kahramana rehberlik edilerek problemin çözümü için gerekli çarelere ulaşmasında yol gösterilir (Günay 1999: 89). Kahraman, güç

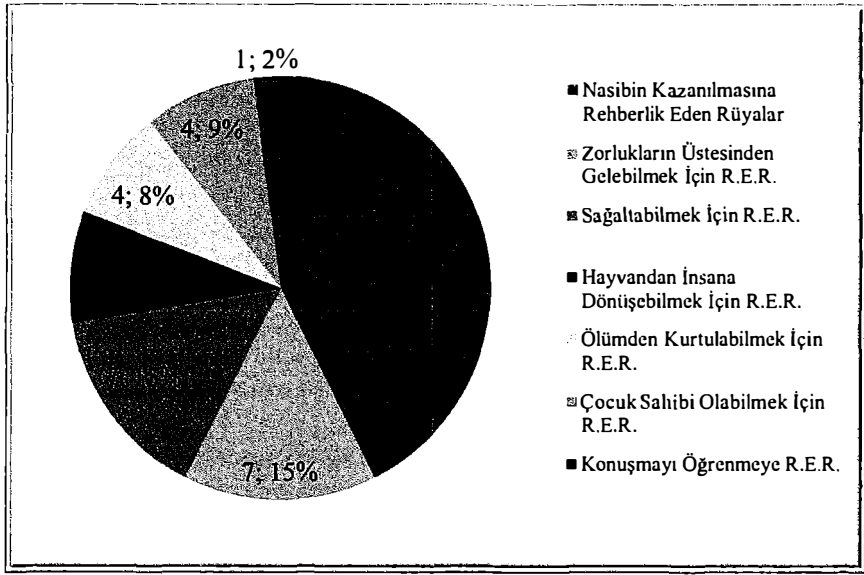
durumların üstesinden gelme, çocuk sahibi olma, belirli hastalıkları sağaltma, kılık değiştirme, dönüşüm, zenginleşme gibi durumlar için rüyaların yol göstermelerinden faydalanır. Masallarda kehanet bildiren rüyalar oldukça yer tutar. Masal kahramanı geleceği gördüğü rüyadan öğrenir ve rüyaya uygun davranır. Uyarı niteliğindeki rüyalar masallardaki önemli rüyalardandır. Aşağıdaki grafikte Türk masallarındaki rüyaların işlevleri oranlarıyla verilmiştir.

Grafik 11: Türk Masallarında Rüyaların İşlevleri

İncelenen Türk masallarında 103 rüya tespit edilmiştir. 47 (%45) masalda rüyanın işlevi masal kahramanına rehberlik etmektir. 32 (%31) rüyada, kahramana gelecek hakkında bilgi verilir. 9 (%9) rüyada, masal kahramanı rüyasında uyarılır. 8 (%8) masalda, rüyasında gördüğü kişiye âşık olur. Türk masallarındaki 3 (%3) rüyayı hayvanlar görmektedir. 4 (%4) masalda, görülen bir rüya olmasa da, masal kahramanları menfaatleri gereği rüya gördüklerini söylerler. Türk masallarındaki rüyaların bu işlevleri ayrı ayrı incelenmelidir.

Türk masallarında rüyaların en belirgin işlevi masal kahramanına rehberlik etmeleri ve yol göstermeleridir. Bu rehberlik yedi farklı nedenden dolayı gerçekleşir. Çalışmada Rehberlik Eden Rüyalar bölümünün alt başlığı olan bu nedenler ve geçtikleri masal sayıları aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Grafik 12: Türk Masallarında Rehberlik Eden Rüyalar

Rüyalarda rehberlik edilen 47 masalda, en çok masal kahramanının maddi ve manevi nasibini kazanması için yardım edilir. 20 (%43) masalda kahramana nasibine ulaşması için rehberlik edilir. 20 masalın on üçünde (%65) maddi nasibin, yedisinde (%35) manevi nasibin kazanılması için rehberlik edilir. Türk masallarında, geçimini sağlamakta zorlanan kişilere, rüyalarında maddi değeri olan unsurları nasıl elde edecekleri öğretilir. Bu insanların fakir olmaları, geçimlerini sağlamakta zorlanacak kadar yaşlı olmaları, haksızlığa uğradıklarından mağdur olmaları ve iyi birer insan olmaları ortak özellikleridir. 7 masalda kahramana rüyasında gördüğü ve nasibi olan kızlara nasıl ulaşacağı öğretilir. Masal kahramanları, rüyalardan sonra geçimlerini sağlayabilecek hale gelirler.

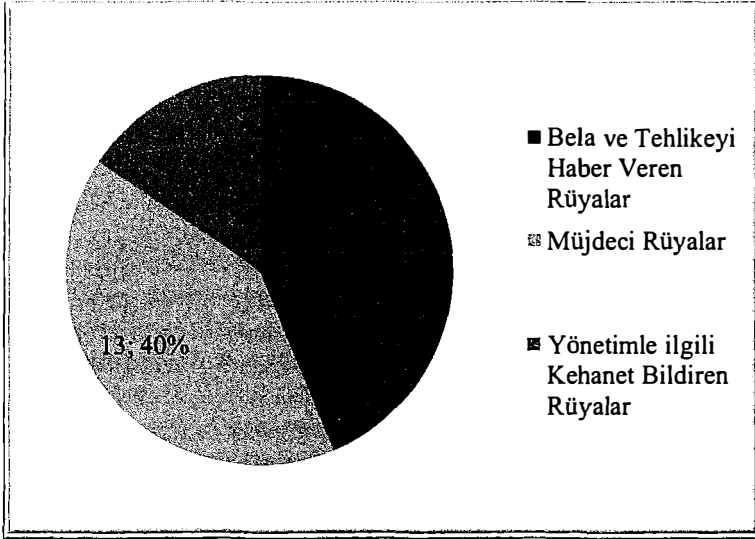
Masal kahramanının karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi için rehberlik edilir. Bu kahramanlar esir düşmüş, çocukları kaçırılmış, beddua almış ve sevgiliye kavuşma yolunda engellerle karşılaşmış kişilerdir. 7 (%15) masalda kahramanın karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi için rüyasında rehberlik edilir.

Uğradığı eziyetlerle gözlerini kaybeden, kel olduğu için üzülen veya hastalığına çare bulamayan masal kahramanlarına rüyalarında rehberlik edilerek sağaltılmaları sağlanır. Sağaltmanın olduğu 7 (%15) rüyanın amacı mağduriyeti gidermektir.

Büyükçe kuş veya geyiğe dönüştürülen çocukların, tekrar insana dönüşebilmeleri için 4 (%8) masalda kahramanların yakınlarına rehberlik edilir. Üvey anneleri tarafından bir yılını doğurtmaya veya yılını evlendirilmeye gönderilen fakir veya öksüz kızlara 4 (%8) masalda rehberlik edilerek, bu işlerden ölmeden kurtulmaları ve evlenerek mesut olmaları sağlanır. 4 (%9) masalda kahramanlara, çocuk sahibi olabilmeleri için rüyada yol gösterilir. 1 (%2) masalda ise kahramana rüyasında konuşma öğretilir.

Rehberlik eden rüyaların yer aldığı 47 masalda en çok fakir olan adam, kadın veya çocuklar rüya görür. Fakir oldukları için sosyal tabakanın alt sınıfında olan kişilere rehberlik edilerek mağduriyetleri giderilmeye çalışılır. Sıradan insanlar, öksüz kızlar, padişahlar, padişahların çocukları, masal kahramanının ablası, dayısı, Keleş, Parınak çocuk rüyaları gören diğer karakterlerdir. Bu kahramanlara rehberliği büyük oranda din uluları, peri kızları ve kendi ailelerinden diğer bireyler yapmaktadır.

Türk masallarındaki rüyaların en önemli işlevlerinden biri gelecekteki olayları bildirmeleridir. Bu rüyalarda kahramana ileride karşılaşacağı durumlar hakkında bilgi verilmektedir. Türk masallarında gelecekte haber veren rüyaların grafiği aşağıda verilmiştir.

Grafik 13: Türk Masallarında Gelecekte Haber Veren Rüyalar

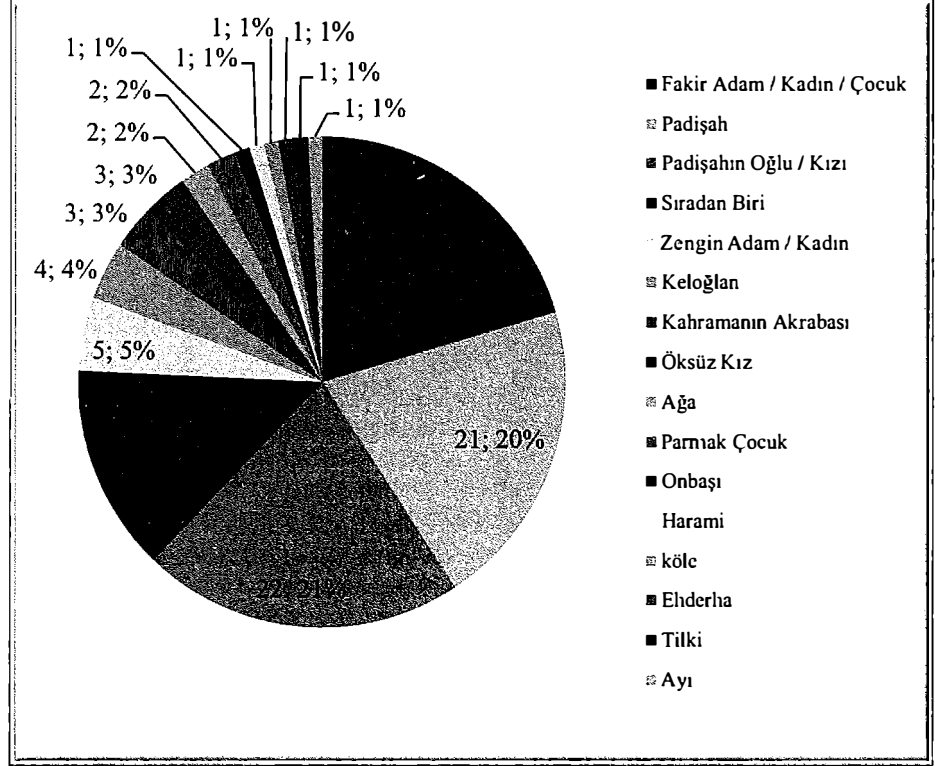
Türk masallarında gelecekte haber veren 32 rüya tespit edilmiştir. 14 (%44) rüyada, kahraman kendisini bekleyen bela ve tehlikelerden haberdar olur. Bu rüyalarda “Gençlikte mi ihtiyarlıkta mı?” motifi hâkimdir. Kahramana rüyasında, başına bir bela geleceği bildirilir ve bunu gençlikte mi ihtiyarlıkta mı istediği sorulur. Kahramanlar bu tehlikeleri ne zaman istediklerini dair cevaplarını yine rüyalarında verirler.

Masal kahramanlarına rüyalarında, evlilik, aşk, çocuk sahibi olma, zenginlik gibi konularda bir müjde verirler. Rüyalarda bildirilen müjdelerin tümü gerçekleşir. Masallarda bir müjdenin verildiği rüya sayısı 13 (%49)’tür.

Masallarda verdiği sözü ve adağı yerine getirmeyenler rüyalarında uyarılırlar. Çocuğu olmayan masal kahramanları, çocukları olduğunda çeşmelerden yağ ve bal akıtma adağında bulunurlar. Bazı masallarda ise doğacak çocuğu müjdesini veren din ulusuna vereceklerini söylerler. Bazı masallarda ise kahramanlar bazı durumlar için söz verirler ama bu sözleri unutur veya tutamazlar. Hem adağı hem de verdiği sözü yerine getiremeyen insanlar uyarı niteliğinde 9 rüya görürler. Bu rüyaların se-

kizinde (%89) kahramana daha önce verdiği sözü ve adağı yerine getirmesi için rüyasında uyarılır. Uyarıyı dikkate almazsa cezalandırılacağı bildirilir. Bir (%11) masalda ise kahramana eşi tarafından aldatıldığının bilgisi verilir.

Türk masallarında tespit edilen 103 rüyayı görenlerin grafiği aşağıda verilmiştir.

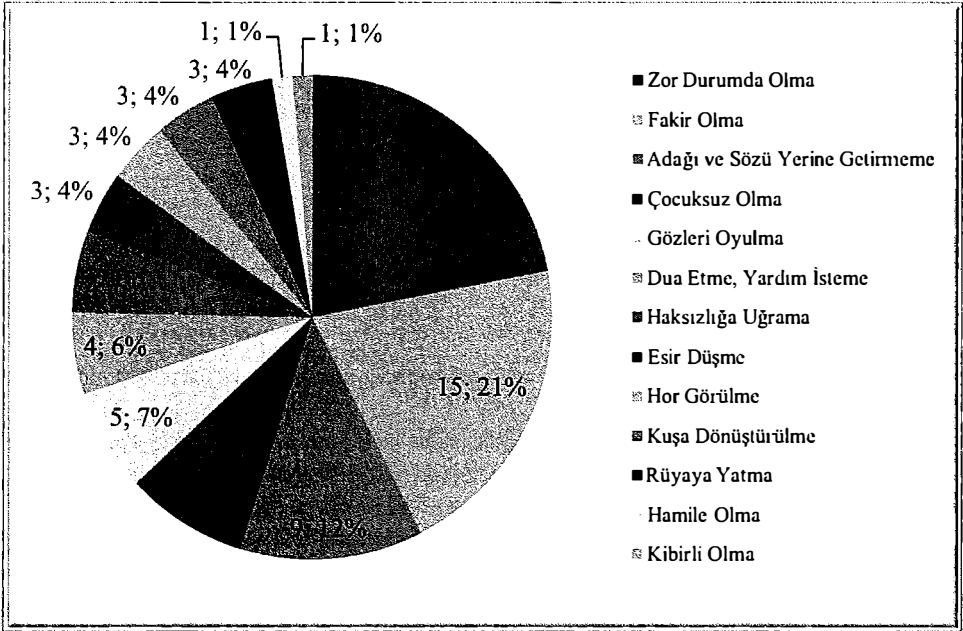

Grafik 14: Türk Masallarında Rüyaları Görenlerin Statüleri

Türk masallarında yer alan rüyaların yirmi birini (%20) fakir adam, kadın veya çocuk görür. Bu karakterlere, gördükleri rüyalarda nasiplerini kazanmaları veya mağduriyetlerinin giderilmesi için rehberlik edilir. Rüyalar sosyal statülerinin artırılması için bir araçtır. Yine 21 rüyayı padişahlar görmektedir. Statü bakımından en üst sınıfta olan padişahlar, birçok zorlukla karşılaşır. Tıpkı statü bakımından en altta olan fakirlerin rüyası gibi, padişahlar da, birçok zorluğun üstesinden rüyaların yardımıyla gelirler. Bazı rüyalarda, kendilerini bir tehlikenin beklediği bildirilir. Masallarda, fakirlerin ve padişahların gördüğü rüya sayısı eşittir. Masallarda, 22 (%21) rüyayı padişahın çocukları veya karısı görür. 14 (%14) masalda, rüyayı sıradan olarak kabul edilebilecek karakterler görürler. 5 (%5) masalda rüyayı zengin insanlar, tüccarlar görür. 3 (%3) rüyayı masal kahramanının yakınları görür. Yine 3 masalı, üvey annelerin zulmüne uğrayan öksüz kızlar görür. 2 (%2) rüyayı ağalar görürken, yine 2 rüyayı zor durumda olan parmak çocuklar görür. Onbaşı, harami ve köle birer masalda rüyayı gören karakterlerdir. Ejderha, tilki ve ayı rüyayı gören hayvanlardır.

Masallarda statü bakımından rüyaları görenleri iki gruba ayırırsak, padişah, padişah ailesi, ağa ve zengin insanlar üst tabakayı oluşturur. Bunların gördüğü masal sayısı 50 (%52)'dir. Masallarda fakir, sıradan insanlar, Keloğlan, öksüz kız, parmak çocuk, onbaşı, harami gibi karakterler alt tabakadan sayılır. Bu grubun gördüğü rüya sayısı 47 (%48)'dir. Birbirine çok yakın olan bu oranlar, rüyaların toplumun her kesimi tarafından görüldüğünü gösterir. Üst tabaka grubundaki insanların rüyaları ile alt tabaka grubundaki insanların rüyalarının işlevleri birbirinden farklıdır. Üst tabakadaki insanlar, kendi hayat koşullarıyla ve karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilmekle ilgili rüyaları görürlerken, alt tabakadaki insanlar fakirliğin ve mağduriyetin giderilmesiyle ilgili rüyaları daha çok görürler.

103 rüyanın tespit edildiği masallarda çok farklı hazırlık aşamaları vardır. Aşağıdaki grafikte, genel başlıklar altında toplanmış hazırlık aşamalarına yer verilmiştir.

Grafik 15: Türk Masallarında Rüyaların Hazırlık Aşamaları

Türk masallarındaki kahramanlar en çok zor durumdayken rüya görürler. Çocukları veya sevgilileri kaçırılan, servetlerini haramilere kaptıran, rakibini bir türlü yenemeyen, devletlerle mücadele eden, sevgiliyi bir türlü bulamayan, ailesini kaybeden masal kahramanları rüyalarında bu zorlukların üstesinden gelebilmenin yolunu öğrenirler.

Masalda, kahraman çok fakir olduğundan rüya görür. Fakirliğin sona ermesi, fakirliğinden dolayı uğradığı haksızlıkların ve hor görülmelerin bitmesi için masal kahramanının rüyasına girilerek kendisine rehberlik edilir. 15 (%21) rüyanın görülme nedeni kahramanın fakir olmasıdır.

9 (%12) masalda, kahramanlar adaklarını ve verdikleri sözleri yerine getirmeyi unuttunca rüyalarında uyarılırlar. Adaklar genellikle çocuksuzluk ile ilgilidir. Çocukları olmayan aileler çocukları olduğunda bir çeşmeden yağ, bir çeşmeden bal

veya caminin çeşmelerinden şerbet akıtmayı adarlar. Çocukları olduktan sonra bu adağı yerine getirmeyi unuttuklarından rüyalarında uyarılırlar. Kahramanların verdikleri sözlerin bazıları, çocukları olursa doğduktan sonra onu bir yere bırakma veya birine teslim etme yönündedir. Bu sözleri unuttukları için rüya görürler ve rüyalarında uyarılırlar. Kızlarına verdiği hediye getirme sözünü unutan babalar veya babalarının vasiyetini yerine getirmeyen çocuklar rüyalarında uyarılırlar.

Masallarda, çocukları olmayan ailelere rüyalarında çocuk sahibi olabilmeleri için rehberlik edilir. 6 (%8) rüyada bu rehberlikle doğan çocuk, masaldaki asıl kahramandır.

Eziyete uğrayarak gözlerine mil çekilmiş, gözleri oyulmuş masal kahramanlarına, rüyalarında gözlerini iyileştirmenin yolu öğretilir. Rüyadaki yol göstermeyle bir mağduriyet giderilmiş olur. Bu sağaltmalar 5 (%7) masalda yer alır.

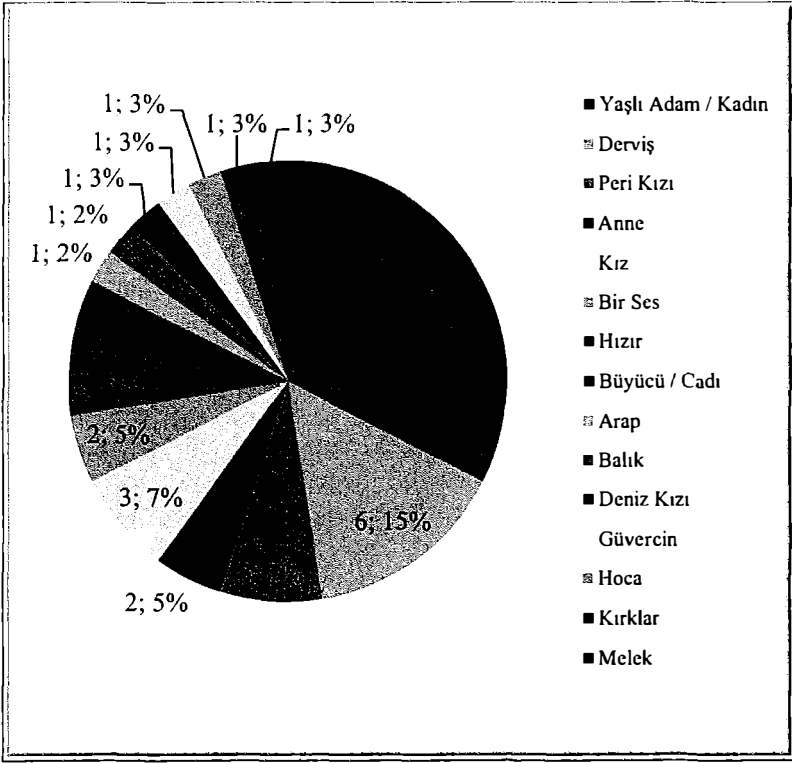
Zor durumda olan masal kahramanları, zorlukların üstesinden gelmek için dua ederler. Kahramanlar dua ettikleri, yardım istedikleri için rüya görürler. Rüyalarında dualarına cevap verilir ve zorlukları aşması için yardım edilir. Masallarda dua sonucunda görülen rüya sayısı 4 (%6)'tır.

Masal kahramanları, çeşitli şekillerde haksızlıklara uğradıklarında bazı rüyalar görürler. Bu rüyalarda kahramana yardım edilir. Bu haksızlıkların başında, üvey annelerin, öksüz olan üvey kızlarını yılan çocuğu doğurtmaya veya onunla evlendirmeye göndermeleri gelir. Haksızlığa uğramasından dolayı 4 (%6) kahramana rüyasında rehberlik edilir. Buna benzer bir durum 3 (%4) masalda üvey annelerinin zulmüne uğrayan çocuklarda yaşanır. Üvey annelerinin sihriyle kuşa dönüşen çocuklar, yakınlarının rüya görmesiyle tekrar insana dönüşmenin yolunu öğrenirler. Kahramanın hor görüldüğü ve kendisiyle alay edildiği benzer bir durum 3 (%4) masalda görülür. Kelliğiyle, fakirliğiyle alay edilen kahramanlara, rüyalarında rehberlik edilerek bu durumun önüne geçilir.

Masal kahramanları gelecek hakkında bilgi sahibi olabilmek, özellikle de evlenecekleri kişileri öğrenebilmek için rüyaya yattıklarından rüya görürler. Bu rüyaya yatmalarını genelde babaları ister. Rüyadan sonra evlenecekleri kişileri öğrenen kahramanlar kızları bulmak için yolculuğa çıkarlar. 3 (%4) masalda, kahramanlar bu şekilde rüyaya yatarlar.

Masal kahramanları çok kibirli olduklarında ders mahiyetinde rüya görebilirler. Bu örnek rüya bir masalda görülür. Bir masalda ise hamile bir kadın çocuğunun geleceği hakkında rüya görür.

Türler arasında kahramana rehberlik eden rüyalar en fazla masallarda görülür. Kahramanlara rüyalarında rehberlik edenlerin kimler olduğu çok önemlidir. Türk masallarında, rüyalarda rehberlik edenler aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Grafik 16: Türk Masallarında Rüyalardaki Karakterler

Türk masallarında rüyaya giren karakterler, masal kahramanına rehberlik etmek, gelecekte haber vermek ve tehlikelere karşı uyararak görevler üstlenirler. Türk masallarında, yaşlı adamlar ve kadınlar rüyalarda en çok görülen karakterlerdir. 13 (%32) masalın on birinde yaşlı adamlar, ikisinde ise yaşlı kadınlar masal kahramanının rüyasına girerek birçok konuda yardım ederler. 6 (%15) masalda, rüyaya dervişler girer. 2 (%5) rüyada Hızır, 1 (%3) bir hoca, 1 (%3) Kırklar kahramana rüyada yardım eden karakterlerdir. 13 rüyada görülen yaşlı adam ve kadınlar, 6 rüyada görülen dervişler, 2 rüyada görülen Hızır ve birer rüyada görülen kırklar ve hoca kutsal olarak kabul edilebilecek karakterlerdir. Kutsal karakterler toplam 23 masalda ve bütün masallar için % 58 oranla rüyalarda görülürler. 3 (%7) masalda peri kızları rüyalarda görülen karakterlerdir. Peri kızları, nasibin kazanılmasında masal kahramanına rehberlik ederler. 2 (%5) masalda öksüz kızların gerçek anneleri, kızlarının rüyalarına girerek, üvey annelerin zulmünden kızlarını korumaya çalışırlar. 3 (%7) masalda, erkek kahramanların sevgilileri, kahramanların rüyalarına girerek yol gösterirler. 2 (%5) masalda kahramanların rüyasında bir ses, onları bir tehlikenin beklediğini söyler. 2 (%5) masalda büyücü ve cadılar, kahramanların çocuk sahibi olmalarında yardımcı olurlar. 1 (%2) masalda da denizkızı çocuk sahibi olabilmesi için kahramanın rüyasına girer. 1 (%2) masalda rüyaya giren güvercin nasibin kazanılmasına aracılık ederken, yine bir masalda rüyaya giren balık, sözünü yerine getirmeyi unutan padişah bir babayı uyarır. 1 (%2) masalda melek, yine bir masalda Arap, rüyalara giren diğer karakterlerdir.

Anlatmaya bağı türler arasında, simgelerin olduğu rüyalar, tür sayısına göre oranlandığında en az masallarda yer alırlar. Masallarda, rüyaların içerdiği mesajlar doğrudan iletildiğinden simgeler diğer türlere göre çok daha azdır. Masallarda yer alan 103 rüyada sadece 28 simge yer alır.

Masallarda kahramanların rüyalarında en fazla göğ e ait simgeler yer alır. 6 (%21) masalda Ay, 5 (%18) masalda Güneş ve 5 (%18) masalda Yıldız rüyalarda görülen simgelerdir. Ay, Güneş ve Yıldızlar diğer türlerde olduğu gibi gelecekten haber verir. Göğ e ait bu üç simge, masal kahramanının ileride zenginleşeceğine ve güzel kadınlarla evleneceğine işaretler. Bu rüyalarda, genelde simgelerin ikisi beraber kullanılır. İkisi iki güzel kadını veya biri zenginliği biri de güzel kadını simgeleyecek şekilde kullanılırlar.

Balık, masal kahramanının geçimini sağlayabilmesi için rehberlik edilen rüyaların en önemli simgesidir. Kahramana bir balık alması söylenir. Bu balık sayesinde de zenginleşir. Balık 4 (%14) rüyadaki simgedir. 2 (%7) rüyada geçen sihirli tüy de yine nasibin kazanılmasında önemli simgedir. Tüyü yıkanma suyuna karıştırılan veya birbirine sürten kahramanlar, altınlara sahip olurlar. Maddi nasibin kazanılmasına 1 (%3) rüyada geçen elma da yardımcı olur.

Kara kurt, destanlarda olduğu gibi kötü habere işaret etmektedir. Bir masalda da kara kurt, bir tehlikenin habercisidir. Masaldaki bu rüyayı bir başka hayvan görür. Rüyadan sonra diğer hayvan arkadaşlarıyla bir araya gelip kara kurdu öldürürler.

1 (%3) rüyada geçen, yedikçe artan pilav, fakir kızın bir prensle evliliğine işaretler. 1 (%3) rüyada geçen yüzük, tehlikede olan babanın, çocuğu tarafından kurtarılacağına işaretler. 1 (%3) rüyada geçen kurbağa ise küçük kardeşin evleneceği kıza işaretler.

ALTINCI BÖLÜM TÜRK EFSANELERİNDE RÜYA

I. Efsane Kavramı

Efsane kelimesi dilimize Farsçadan geçmiştir. Hayalî hikâye, söylence gibi anlamları vardır. Efsane kelimesi Türk lehçelerinde farklı kelimelerle karşılaşılır. Azerbaycan Türkçesinde “*Âfsânâ*”; Başkurt Türkçesinde “*Legenda*”, “*Rivâyât*”; Kazak Türkçesinde “*Anız*”; Kırgız Türkçesinde “*Ulamış*”; Özbek Türkçesinde “*Âfsânâ*”; Tatar Türkçesinde “*Legenda*”, “*Rivâyât*”; Türkmen Türkçesinde “*Legenda*”, “*Rovâyât*”; Uygur Türkçesinde “*Äpsanâ*” kelimeleriyle karşılaşılır (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991: I, 202).

Efsane kelimesi için sözlüklerde, ansiklopedilerde ve bilim adamlarının eserlerinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Ferit Devellioğlu *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı eserinde efsaneyi “*asılsız hikâye, masal, boş söz, saçmasapan lâkırdı*” ve “*dillere düşmüş, meşhur olmuş hâdise*” şeklinde açıklar (Devellioğlu 1998: 206). *Türkçe Sözlükte*; “*Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence*” ve “*Gerçeğe dayanmayan, asılsız söz*” tanımları vardır (Türkçe Sözlük 2005: 603).

Bilim adamları, çalışmalarında efsanelerin özelliklerini ve diğer türlerden farklı özelliklerini vererek efsane kavramını açıklarlar. Şükrü Elçin efsane hakkında şu bilgileri verir; “*İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merâsimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça “Ustûre”, Farsça “Fesâne, efsâne”, Yunanca “Mitos, mit” kelimeleri ad olarak verilmiştir.*” (Elçin 2000: 314)

“*Efsanenin başlıca niteliği inanış konusudur. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Kısacası, efsane kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış kuralları biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür.*” şeklindeki bilgileri Per-tev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde verir (Boratav: 98–99). P. N. Boratav, *Türk Efsaneleri* adlı makalesinde efsanelerin özelliklerini açıklar. Efsanelerin en belirgin özelliği inanış konusu olmalarıdır. Anlatılanlar gerçeküstü olsa da, gerçekleştiği varsayılır. Konuşma dilinin olduğu efsaneler, aynı zamanda kısa anlatımlardır. Tarihî bir olay, gerçekte olduğu gibi değil de, inanıldığı ve hayal edildiği şekilde anlatılırsa efsane olur (Boratav 1974: 12).

Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* adlı eserinde, efsanenin bilim dilindeki karşılığının “*Mythos*” olduğunu ve teogoni, kozmogoni, antropogoni eskotoloji gibi türleri olduğunu belirtir. Ayrıca efsanelerin bilim öncesi bilim özelliği gösterip açıklayıcı olduklarını ve anlatıldıkları toplumlarda gerçek ve kutsal olarak kabul edildiklerini söyler (Örnek 1995: 190–191).

Saim Sakaoğlu, efsanenin tanımını yaparken Grimm Kardeşlerin tarifinin en iyi bilinen tarif olduğunu söyler. Bu tarife göre efsane; “*Gerçek veya hayalî mu-*

ayyen şahıs, hâdisе veya yer hakkında anlatılan bir hikâye"dir. Bu tarif bazı unsurları içerir; Efsane anlatıcının tarihî zaman kavramına uygundur ve tarihî bir olayla, belirli bir şahısla birleştirilebilir. Efsane, coğrafi alan kavramına uygundur ve hakiki bir hikâyedir (Sakaoğlu 2009: 19).

Saim Sakaoğlu bu bilgilerden hareketle şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılan, inandırıcılık vasfı olan, şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma özellikleri olan, belli bir şekli olmayan, kısa ve konuşma diline yer veren anlatmalara efsane denildiğini bildirir (Sakaoğlu 2009: 20).

Bilge Seyidoğlu, Erzurum efsaneleri üzerine yaptığı araştırmada, efsanelerin gerçek ve doğru olduğu inancı etrafında teşekkül ettiklerini, bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlattıklarından olağanüstü unsurlar içerdiklerini, mitlerin modernleşmiş şekilleri olduklarını belirtir (Seyidoğlu 1985: 1-2).

Türk efsanelerinin tasnifi konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Bu tasniflerin çoğu uluslararası efsane tasniflerine ve derlenen efsanelerin niteliğine, konusuna veya türüne göre yapılmıştır. Antwerp'de 1962'de toplanan International Society for Folk-Narrative Research (Uluslararası Halk Narratiflerini Araştırma Enstitüsü) efsaneleri; Yaratılış ve dünyanın sonu ile ilgili efsaneler, tarihî efsaneler, olağanüstü varlıklar ve güçler ile ilgili efsaneler ve dinî efsaneler olarak dörde ayırır (Seyidoğlu 1985: 2-3).

Pertev Naili Boratav, tasnifi alt başlıklarını değiştirme koşuluyla kabul eder (Boratav: 100). Başka bir eserinde efsaneleri; ünlü kişiler üzerine anlatılan efsaneler, etiyolojik efsaneler, hayalî hayvan efsaneleri, cinler ve hayvanların sahipleri ile ilgili efsaneler, büyücü ve falcılarla ilgili efsaneler, evliya menkıbeleri ve aşk efsaneleri olmak üzere yedi başlığa ayırır (Boratav 1974: 10-12).

Saim Sakaoğlu, *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu* adlı eserinde efsane tasnifini bu motif çerçevesinde yapmıştır. Bu tasnifteki her başlık taş kesilmenin bir nedenidir.

Bilge Seyidoğlu, Erzurum efsanelerini bir araya getirdiği eserinde efsaneleri; dinî binalarla ilgili efsaneler, evler ve insanların yaşadığı yerlerle ilgili efsaneler ve tabiat ve kırlarla ilgili efsaneler olarak üçe ayırır (Seyidoğlu 1985).

Muğla efsanelerini derleyerek, Türkiye'deki diğer efsanelerle benzer motiflerini ortaya koyan ve bir tahlil çalışması yapan Mehmet Naci Önal, eserinde efsaneler için yaratılış, oluşum ve dönüşüm efsaneleri, tarihî efsaneler, olağanüstü varlıklar ve olaylarla ilgili efsaneler, mistik efsaneler şeklinde bir tasnif yapar (Önal 2005).

II. Türk Efsanelerinde Rüyanın İşlevleri

Türk dünyasında şahıslar ve mekânlarla ilgili anlatılan efsanelerde rüyaların önemli işlevleri vardır. Şahıslarla ilgili rüyalar, daha çok din uluları hakkında anlatılan efsanelerde ve menkıbelerde görülür. Bu menkıbelerdeki rüyalar, kahramanının kerametinin bir örneği olarak kabul edilir. Menkıbelerde insanların, veli, eren, şeyh gibi din ulularının rüyalarında görmeleri ulvililiği ve onlara bağlılığı artırır. Rüyalar bu şahısların ulvililiğine hizmet eder. Veliler rüya aracılığıyla insanlarla iletişime geçerler. Bu iletişimi, bazen insanları ikaz etmenin bir yolu olarak kullanırlar. Bu ikazlarda iyilikten ve doğruluktan uzaklaşılması, kendi mekânlarına zarar verilme-

mesi emredilir. Din uluları, insanlara rüyalarında rehberlik ederek zorlukların üstesinden gelmelerinde yardım ederken kendilerine ve kendileri etrafında oluşan külte saygısızlık yapılmasını yasaklarlar. Din uluları ile birlikte hükümdarlar ve kumandanlar hakkında anlatılan efsaneler aynı başlık altında incelenecektir. Rüyaların bu şahsiyetler etrafındaki en önemli işlevleri, hükümdarlara galibiyet için müjdeci olmaları ve kumandanlara yol göstermeleridir.

Mekânlarla ilgili efsanelerde rüyalar, dinî mekânlarla ilgili anlatımlarda sıklıkla yer alırlar. Bu efsanelerde rüyalar, veli kültü çerçevesinde farklı işlevlere sahip olurlar. Bu rüyaların bazıları, velilerin mekânları olarak kabul edilen türbe, yata, ziyaret, mezar gibi yerlerin inşasında rol alırlar. Rüyaların bazıları da bu türbelerin sağalttığı ve nasiplendirdiği inancını yaymaktadır.

Rüyalar dağ, pınar, nehir, göl gibi coğrafi mekânların oluşumunda ve adlandırılmasında, yerleşim yerlerinin kurulmasında rol oynarlar.

1. Şahıslarla İlgili Rüyalar

Efsane genellikle belirli şahıs, yer ve zaman hakkında anlatılır (Sakaoğlu 2009: 21). Şahısların olağanüstü özelliklerini veya başlarından geçen olağanüstü olayları konu edinen efsaneler, yaygın bir üne sahip olan insanlar, halkın saygı duyduğu ölmüş veya yaşayan bir devlet adamı, büyük bir komutan, dindarlığıyla tanınan bir sofı, din uluları, bir meczup ve tanınmış bir falcı hakkında anlatılırlar (Boratav 1974: 14). Bu şahısların bazıları gerçekten yaşamışken bazıları hayal ürünüdür. Halkın benliğinde derin izler bırakan her şahsiyet, ölmeden efsanesinin oluştuğunu görür. Bu efsaneler, asırlar boyunca nesilden nesile geçerken sürekli büyür ve en sonunda o şahsın hakiki simasını tayin edebilmek güçleşir (Köprülü 1993: 28).

Halk inançlarında kuvvetli izler bırakan bu şahısların bazı olağanüstü özellikleri veya başlarından geçen olağanüstü olayların bazıları rüyalarla ilgilidir. Rüya, bu şahıslar için bir iletişim aracıdır. Bu rüyaları gelecekte haber vermek, yol göstermek, insanları ikaz etmek, veli kültünü tesis etmek gibi amaçlar için kullanılırlar.

1.1.Tarihî Şahsiyetler ile İlgili Rüyalar

Türk tarihinde hükümdarlar ve kumandanlar hakkında birçok efsane anlatılır. Bu efsaneler, hükümdar ve kumandanların etrafında bir kültün oluşmasında önemli roller üstlenirler. Bu amaca hizmet eden efsanelerde rüyalara bazı görevler düşer. Gerçek hayatta yaşadığı bilinen hükümdar ve kumandanlar hakkında anlatılan bu efsanelerde rüyaların temel işlevleri, gelecekte haber vermek ve galibiyet için rehberlik etmektir.

1.1.1. Hükümdarlara Gelecekte Haber Veren Rüyalar.

Hükümdarlarla ilgili anlatılan Türk efsanelerinde rüyaların en önemli işlevi, gelecekte haber vermeleridir. Özellikle İslamiyet'in etkisiyle rüyaların bu âlem ile başka bir âlem arasında bir köprü olduğu inancı, rüyalara bu işlevi yükler. Rüyalarda karşılaşılabilecek durumları haber verenlerin din uluları olması, rüyaların inandırıcılığını artırır. Bu rüyalar, hükümdarlara savaş sonuçları, taht mücadeleleri, esaretten kurtulma gibi durumlar için kehanet bildirir ve hükümdarları karşılaştıkları tehlikelere karşı uyarırlar. Bu rüyaların ışığında devlet adamları gelecekleri hakkında

bilgi sahibi olacaklarına inanmışlardır. Rüyalar genellikle olumlu sonuçları haber verir. Efsanelerde, mağlup olunacak bir mücadelenin rüya yoluyla haber verildiğine rastlanmaz. Türk destanlarında rüyaların işlevlerinden biri tehlikelerin bildirilmesi- dir. Bu ikazlar neticesinde destan kahramanları, önlemlerini alırlar. Bazen önlemler yetersiz kalır ve destan kahramanı rüyada bildirildiği gibi mağlup olup hayatını kay- bedebilir. Efsanelerde ise savaşa girecek hükümdarların (kahramanlar) gördükleri rüyalarda galibiyet vardır. Bu rüyalar hükümdarın ve askerinin manevi gücünü artırır. Rüyada görülen sefer veya savaşlar, hükümdar ve askerler için bir hedef halini alır. Rüyada hedefi gösterenin kutsal şahıs olması durumunda, bu hedef de kutsallaşır.

Hükümdarlar rüyalardan sefer ve savaşlar için güç alırlar. Rüyada galibiyet müjdesini din ulularının bildirmesi bu gücü artırır. Hükümdarın gördüğü zafer rüya- ları, askerlere de anlatılarak ihtiyaç hissedilen manevi destek sağlanır.

1.1.1.1. Melik Alâeddin Keykubat

Hükümdarların gördükleri rüyalar onlara gelecekte haber verirler. Gör- düğü rüyalarla ileride esaretten kurtulacağını ve hükümdar olacağını gören hüküm- darlardan biri, Selçuklu padişahlarından Melik Alâeddin Keykubat'tır.

i) Rüya Öncesi

Kardeşi İzzeddin Keykavus'la giriştiği taht mücadelesinden mağlup olarak ayrılan Keykubad, Malatya yakınlarındaki Minsar kalesine hapsedilir. Esaret altın- dayken İzzeddin Keykavus ölür. Zor durumda olması ve kardeşinin ölmesi göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır. Hapishanede bir gece müjdeli bir rüya görür.

ii) Rüya

Rüyayı hapishaneden kurtulduğu günün gecesinde görür. Rüyasında; *"Utangaç, edepli ve vakarlı bir ihtiyar kendisine yaklaşır. İhtiyar Keykubadın ayağındaki bağı çözer ve onu kucaklayarak, "Ömer Mu- hammed Sühreverdî'nin sevgisi seninledir." der. Daha sonra onu atını bindirir ve amacına ulaşacağını söyler."* (Koca 2009: 8-17).

iii) Rüya Sonrası

Melik, rüyada bildirildiği gibi sabahleyin esaretten kurtulur. Kendisini hapse attıran kardeşi ölmüştür. Rüyada hükümdar olacağı da müjdelendir. Melik, bu rüyada işaret edilen Sühreverdî'yi daha sonra tanıyacaktır. Sühreverdî, fütüvvet teş- kilatının manevi lideridir ve Keykubat tahta çıktıktan sonra halifenin temsilcisi ola- rak Konya'ya gelir. Konya'ya gelince, Keykubat Sühreverdî'nin rüyasında gördüğü kişi olduğunu anlar. Bağdat'taki halife, Sühreverdî'yi elçilik göreviyle Alâeddin Keykubat'a gönderir.

1.1.1.2. Melik Alâeddin Keykubat

Alâeddin Keykubat hükümdar olduktan sonra birçok başarı kazanır. Salta- natı boyunca inşa ettirdiği ve çoğu günümüze kadar erişen eserler, elde ettiği askeri başarıları onu Anadolu Selçuklu devletinin en önemli hükümdarı yapar. Hükümdar- lığı sırasında gördüğü bir rüya devletin geleceği hakkında kendisine bilgiler verir. Rüya göre zirveye çıkardığı devlet teşkilatı yavaş yavaş güç kaybetmeye başlaya- caktır.

i) Rüya Öncesi

Alâeddin, devletini en üst noktaya ulaştırdığı sırada bu rüyayı görür. Rüya Türk mitolojisinde kağanların gördükleri rüyalarla benzer özelliklere sahiptir. Rüyasını Baha Veled ve Sühreverdi'ye anlatır.

ii) Rüya

"Başımın altından, göğsümün ham gümüşten, göbeğimden aşağısının tamamıyla tunçtan, her iki kalçamın kurşun, iki ayağımın da kalaydan olduğunu gördüm." (Eflâkî 2006: 94)

Rüyada, vücudunun her yanının değerli madenlerden oluştuğunu görür. Madenlerin değeri, vücudun üstünden aşağıya doğru, orantılı olarak azalmaktadır.

iii) Rüya Sonrası

Rüyayı Baha Veled yorumlar. Alâeddin dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Alâeddin'in ölümünden sonra, oğlunun zamanı, kendi zamanına oranla gümüş derecesine; ondan sonra torunun zamanında tunç mertebesine düşecek, alçak ve haris insanlar başbuğ olacaklar. Saltanat üçüncü kuşağa geldiğinde her taraf karışacak, halk arasında dürüstlük, vefa ve şefkat kalmayacak. Dördüncü ve beşinci kuşakta ise Rum ülkesi tamamen harap olacak. Selçuklu hanedanı zevale uğrayacak. Moğol istilası bütün dünyayı harabeye çevirecek. Yeryüzünden bereket kalkacak ve biçare insanlar büyük kıyametin kopmasını mumla arayacaklar şeklinde yorumlar (Eflâkî 2006: 94–95). Alâeddin, kendi hükümdarlığından sonra başlayacak çöküşü ve Moğol istilasını gördüğü rüyayla vaktinden önce öğrenmiş olur.

1.1.1.3. Yıldırım Bayezit

Osmanlı devletinin dördüncü hükümdarı Yıldırım Bayezit, Anadolu ve Rumeli'deki sorunlarla ilgilenmiş ve devlet teşkilatını güçlendirmeye çalışmıştır. İstanbul'u kuşatan Yıldırım Bayezit, tarihte daha çok Timur ile giriştiği ve mağlup olduğu mücadeleden tanınır.

Osmanlı devletinin kuruluş ve yükselme dönemindeki hükümdarların çoğu, gördükleri rüyalarla kendilerine kutsal hedef gösterildiğine inanmışlardır. Bu rüyaların bir örneğini Yıldırım Bayezit görür. Rumeli savaşları esnasında görülen rüyada Bayezit'e Hz. Muhammet, fetih müjdesi verir. Bu rüyadan *Kızıldeli Velâyetnâmesi* 'nde bahsedilir.

i) Rüya Öncesi

Rumeli'nin fethi için uzun bir süre uğraşan Yıldırım Han, bir Cuma gecesi namaz kıldıktan sonra Allah'tan yardım diler. Cihat düşüncesiyle Rumeli'yi fethetmeye çalışan Yıldırım Bayezit'in kutsal olan Cuma gecesi namaz kılıp dua etmesi göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

O gece rüyasında Hz. Muhammet'i görür. Rüyada Hz. Muhammet şunları söyler;

"Yâ Yıldırım Han! Melul olma ki Hak Te'ala duanı müstecab eyledi. Hâlâ Horasan cânibinden ve benim nesl-i pâkimden Seyyid Ali maiyetinde sana kırk er geleceklerdir. Anların cümlesi kırvet ve kudret sahibi veliyullahdır ve Rumili'nin fethi anların yed-i himmetlerindendir."

Anlardan tegâfûl itmeyesin!" der. Yıldırım Han ise, bu erenlerin ne zaman geleceğini sorar. Peygamber de yakın zamanda geleceklerini söyleyerek erenlerin içinde yer alan Rüstem'e riayet etmesini öğütler." (Şahin 2010: 315)

Yıldırım Bayezit, rüyasında Hz. Muhammet'i görmüştür. Yardım için Seyyid Ali ile beraber kırk askerin geleceği haber verilir. Bu kırk askerin yardımıyla Rumeli'nin fethedileceğini müjdeler.

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bildirildiği gibi kısa zaman sonra çevre illerden Yıldırım'a asker yardımı gelir. Bu yardımların sayesinde Rumeli fethedilir. Bu rüyada Hz. Muhammet, Yıldırım'ın rüyasına girerek kendisine desteğini gösterir. Rüyada uzun zamanlı Rumeli'yi fethetmeye çalışan hükümdara, fetih için yol gösterilmiş ve yardım edilmiştir.

1.1.1.4. Timur

Yıldırım Bayezit'i Ankara savaşında mağlup ederek, Osmanlı devletinde Fetret devrinin başlamasına sebep olan Timur hakkında, Tatar Türklerinde birçok efsane anlatılır. Timur, Moğol soyundan olup kendi adıyla anılan imparatorluğu kurmuştur. Onun hakkında anlatılan efsanelerde bu başarı anlatılır. Efsanelerin bazıları Timur'un doğumuyla ilgilidir.

i) Rüya Öncesi

Timur hakkında anlatılan efsanelerin bazılarında milletlerarası ortak motiflere rastlanır. İleride doğacak bir çocuğun, padişahı öldürüp onun yerine geçeceği, bunu öğrenen padişahın da çocuğu öldürme çabaları birçok anlatıda görülen ortak bir motiftir. Bu kehanet, padişah veya ona yakın kişilerin rüyalarında belirir. Bu kehanet genellikle gerçekleşir ve doğan çocuk padişahı tahtından ederek öldürür. Bu motif, Timur ile ilgili anlatılan efsanelerde de görülür.

ii) Rüya

Ülkenin padişahı bir rüya görür. Rüyasında;

"Bir adam gelip onun başını keser."

iii) Rüya Sonrası

Padişah bütün rüya yorumcularını toplar. Rüya yorumcuları, Merfugan adlı kadının çocuğunun ileride kendisini öldüreceğini söylerler. Padişah çocuğun öldürülmesi emrini verir. Hamile olan Merfugan, huzura getirilir. Kadına türlü işkenceler yapıldıktan sonra öldü diye bırakılır. Kadın bir süre sonra kendine gelir ve bir gözü kör, bir kolu çolak, bir ayağı aksak bir çocuk doğurur. Çocuk bu durumda bile ölmediği için "Bu demir imiş!" diyerek Aksak Timur adını verirler. Aksak Timur, birçok mücadeleden sonra annesinin öcünü alır ve padişahı öldürüp tahta kendisi oturur (Atnur 2002: 591–593). Timur daha sonra güçlenerek Osmanlı'ya savaş açacak ve Yıldırım'ı mağlup edecektir.

1.1.1.5. Fatih Sultan Mehmet

İstanbul, tarih boyunca birçok medeniyetin hayalini süsleyen bir şehirdir. Coğrafi ve stratejik konumundan dolayı, İslam orduları başta olmak üzere, Osmanlı

toprakları arasında sıkışmaya başlamasıyla beraber Yıldırım Bayezit ve oğulları tarafından da birkaç kez kuşatılmıştır. Ataları tarafından fethedilemeyen İstanbul, tahta geçer geçmez Sultan Mehmet'in ilk hedefi olur. Rüyada kutsal hedef göstermenin en güzel örneği Sultan Mehmet'te yaşanır. Gördüğü bir rüya, hem ona ve askerine manevi güç hem de müjde verir.

i) Rüya Öncesi

Fatih Sultan Mehmet'in babası ve dedesi de İstanbul'u fethetmek için büyük hazırlıklar yapmışlarsa da fetih gerçekleşmemiştir. İstanbul'un hem Osmanlı topraklarının arasında kalmış olması hem de peygamberin İstanbul'u fethedecek komutana övgüleri, İstanbul'u açık bir hedef ve bir sevda haline getirir. Bu hedef ve sevda Fatih'in rüyalarına da yansır.

ii) Rüya

Fatih Sultan Mehmet Sarı Saltuk'u rüyasında görür;

"Ben Sarı Saltuk'um." der. İstanbul şehrinin anahtarlarını teslim eder. Yalnız bir dileği de vardır. Bu anahtarların Edirne'de saklanması ister." (Araz 1984: 31)

Fatih Sultan Mehmet'in fetih için yaptığı askeri hazırlıkların yanında gerekli olan manevi destek, Sarı Saltuk'un rüyasına girip İstanbul'un anahtarlarını vermesi ve peygamberin İstanbul'u fethedecek komutana övgüsüyle sağlanmış olur.

iii) Rüya Sonrası

Fatih Sultan Mehmet, gördüğü rüyanın etkisiyle fetih için hazırlıkları hızlandırır. Rüyada işaret edildiği gibi İstanbul'u fethedeceğini öğrenir.

1.1.1.6. Fatih Sultan Mehmet

İstanbul'un fethi kadar Fatih'in hedef olarak gördüğü bir diğer husus da Uzun Hasan'dır. Uzun Hasan, Akkoyunlu devletinin hükümdarıdır. Aynı zaman da Fatih Sultan Mehmet'in yıktığı Trabzon'daki Pontus Rum devletinin kralı Yuhannes'in damadıdır. Hem kayınpederinin mirasını istemesi hem de iki hükümdarın sınırlarının birbirine çok yaklaşması ikisinin arasındaki savaşı kaçınılmaz kılar.

i) Rüya Öncesi

Fatih Sultan Mehmet, Uzun Hasan'ı genişleme politikasının önünde bir engel olarak görmüştür. Bu nedenle Uzun Hasan'a karşı sefere çıkmaya karar verir. Fatih bu seferden zaferle döneceğini rüyasında görür.

ii) Rüya

Fatih, rüyasını çevresindekilere şöyle anlatır;

"Rüyamda, bayram mı desem, düğün mü desem bir kalabalık ortamında bulunurmuşum. Kalabalık arasından Uzun Hasan bir pehlivan kisbeti giyip meydana çıktı. Meydanın ortasına gelip durdu. "Var mı benimle güreşecek bir pehlivan, var mı kendisine güvenen?" diye bağırıp pehlivanlık taslamaya başladı. Hep bana bakıyor, lafını bana hitaben söylüyordu. Canım sıkıldı. Onun meydana, sırf benimle güreşmek için çıktığı anlaşılıyordu. Ben de, nasıl oldu bilmem, bir pehlivan kisbeti giydim ve meydana çıktım. Mertçe yanına gittim. Birbirimize hamle etmeye başladık. Bir ara Uzun Hasan beni dizlerimin üzerine

çökertti. Daha sonra kendimi toparladım, ayağa kalktım ve bana yaklaşıncı göğsüne doğru iki elimle öyle bir yumruk vurdum ki, yüreğinin bir parçası kopup yere düştü. ” (Bozgeyik: 120-121)

Rüyadan anlaşıldığına göre Fatih, önce savaşı kaybedecek gibi olsa da galip taraf kendisi olacaktır.

iii) Rüya Sonrası

Fatih Sultan Mehmet’in rüyasında Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan’la güreştiğini ve onu tuş ettiğini görmesi, uzun zamandır mücadele hâlinde olduğu Uzun Hasan’ı yeneceğine işarettir. Rüya müjdelendiği gibi Fatih, seferden galibiyetle döner.

1.1.1.7. II. Bayezit

Fatih Sultan Mehmet’in oğlu II. Bayezit, babası gibi birçok başarıya imza atmıştır. Hedefinde Karadeniz’i Türk gölüne çevirmek olan Bayezit, bunun için Boğdan’a iki büyük sefer gerçekleştirmiştir. Boğdan üzerine gerçekleştirdiği seferlerden birinde, Balkanlara Osmanlılardan önce giden, beylikler döneminde Balkanları fetheden Sarı Saltuk’un manevi yardımcıları alır.

i) Rüya Öncesi

Akkerman ve Kili Kalelerini savaşız alacağı rüyada müjdelendir. II. Bayezid’e müjdeyi veren, babası Fatih’e de İstanbul’un fethini müjdeleyen Sarı Saltuk’tur.

ii) Rüya

Rüyasında;

“Sarı Saltuk, makamını gösterir ve oraya türbe ister. Ayrıca Akkerman ve Kili Kalelerini savaşız alacağını, evladının da Mekke ve Medine’ye sahip olacağını müjdelir.” (Araz 1984: 33).

iii) Rüya Sonrası

Rüyada bildirildiği gibi Akkerman ve Kili kalelerini fetheden Bayezit, Sarı Saltuk’un istediği gibi türbesini yaptırır. Ayrıca rüyada oğlu Yavuz’un da Mısır seferiyle halifelige de sahip olacağı müjdelendir.

1.1.1.8. Yavuz Sultan Selim

Osmanlı Padişahları içerisinde gördüğü rüyalarla öne çıkanlardan biri Yavuz Sultan Selim’dir. Anlatılan efsanelere göre, Yavuz’un etrafındaki bazı kişilerin gördükleri rüyalarda Yavuz, diğer şehzade kardeşleri arasından sıyrılarak hükümdarlığa sahip olacaktır. Bu şahıslardan biri Şair Celâli’dir. Yavuz Sultan Selim şehzade iken Şair Celâli ile bir dost meclisinde kadehini kaldırarak “Halk arasında bizim için ne derler, saltanatı kime tahmin ederler?” diye sorar. Celâli de, Sultan Mustafa’yı askerini, Şehzade Bayezit’i babasının, annesinin ve Rüstem Paşa’nın istediklerini söyler. Bunun üzerine Yavuz Sultan: “ Sultan Mustafa’yı en kuvvetlisi istesin, Bayezit Han’ı ana ve babası talep etsin. Selim fakire de Mevlası rağbet etsin.” der. Celâli bu olaydan sonra bir rüya görür. Gördüğü rüyada tahta Selim çıkmıştır (Erkal 1999: 131-132).

i) Rüya Öncesi

Yavuz Sultan Selim 1516 yılında ordusuyla beraber Memluklar üzerine sefere çıkar. Ridaniye savaşıyla beraber Memluklar yıkılır ve Osmanlı, Mısır'ı topraklarına katar. Mısır seferinin en önemli sonucu halifeliğin Osmanlılara geçmesidir. Yavuz Sultan Selim'in en büyük başarısı olan Mısır'ın fethinden önce, veziri bir rüya görür. Rüya'yı şöyle anlatır;

ii) Rüya

"Kapıyı birileri hızlı hızlı çaldı. İleriye vardığımda kapının dışarısı görünecek kadar, fakat bir adam sığmayacak kadar açıldığını gördüm. Bahçe, ucu sarkıtılmış sarıklı, yüzleri nurani, elleri bayraklı ve silahlı şahıslarla dolu. Kapının dibinde, elleri sancaklı dört nurani kimse duruyordu. Kapıyı vuranın elinde Padişah'ın Aksancağı vardı. Bana "Bilir misiniz niye gelmişiz?" diye sordu. Ben de buyurun dedim. Dedi ki "Bu gördüğün kimseler Resulullah (s.a.v.)'ın ashabıdır. Hazret-i Resulullah, Selim Han'a selam etti ve buyurdu ki: Kalkıp gelsin ki Haremeyn hizmeti ona buyruldu. Gördüğün dört kişiden, bu Ebu Bekr-i Sıddık, bu Ömeri'l Faruk, bu Osman-ı Zî'n-Nureyn' dir. Seninle konuşan ben ise, Ali bin Ebi Talib'im. Var, Selim Han'a söyle." dedi." (Gök-yay 1982: 191-192).

Dört Halife, Hz. Muhammet'in selamını Yavuz'a iletmek için vezirin rüyasına girerler. Hz. Muhammet, Yavuz Sultan Selim'i Haremeyn'e çağırır.

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyadan sonra Mısır'ın fethi için Hz. Muhammet ve Dört Halifeden manevi destek aldığına inanan Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine çıkar. Bu seferdeki başarılarından sonra halifelik, Osmanlıların eline geçer.

1.1.1.9. I. Ahmet

I. Ahmet, Osmanlı tarihinde hanedan veraset sistemini değiştirerek, kardeş katli yasasını kaldırarak, yerine ailenin aklı başındaki en büyük üyesinin padişah olması sistemini getirmiştir. Saltanata geldiğinde Avusturya savaşı devam etmektedir. I. Ahmet, Avusturya savaşından galip gelebilmek için sefere çıkar. Sefer esnasında gördüğü güreş rüyası, Fatih Sultan Mehmet'in rüyasına benzemektedir.

i) Rüya Öncesi

I. Ahmet, Avusturya savaşında galip gelebilmek için Budin'e sefer çıkar. Gördüğü bir rüyada çıkacağı seferde alacağı galibiyet müjdelendir.

ii) Rüya

Sultan Ahmet, gördüğü rüyada;

"Nemse Kralı ile dövüşe tutuşur. Ahmed, arka üstü yere yatmıştır.

Nemse Kralı, üste çıkmıştır."

iii) Rüya Sonrası

Hünkârın etrafındaki kimse bu rüyayı yorumlayamayınca (ya da yorumlamaktan korkunca), rüyayı bir mektuba yazıp Bursa'dan yeni gelen Aziz Mahmut Hüdaî'ye yollarlar. Elçi mektubu uzatır, fakat Aziz Mahmut Hüdaî mektubu okumadan, rüyanın tabirinin yazılı olduğu yeni bir mektubu elçiyle sultana yollar. Hüdaî,

rüyanın tabiriyle ilgili olarak mektuba şunları yazmıştır: “*En kuvvetli dayanak topraktır. İnsanın da en kuvvetli uzvu sırtıdır. Sırtın toprakla birleşmesi güç üstüne güçtür. Bu İslam'ın kâfirlere galebesi demektir.*” (Araz 1984: 90)

Rüyanın gelecekte haber verip zaferi müjdelemesiyle, Sultan ve yanındakiler Avusturya savaşlarında başarı kazanacaklarına inanmışlardır. Avusturya karşısında başarı sağlanmış ve Zitvatorok antlaşması imzalanmıştır. Zitvatorok antlaşması başarı olarak görülse de, Osmanlı'nın Avusturya üzerindeki hâkimiyeti bitmiştir.

I. Ahmet hakkında bir rüyaya Veysî'nin *Hâb-nâme*'sinde yer verilir. Türk edebiyatında bazı şairler, eserlerini gördükleri rüyaların neticelerinde yazmaya başlarlar. Bunlardan biri de Veysî'nin yazmaya karar verdiği *Hâb-nâme* adlı eserdir. *Hâb-nâme*, rüya kitabı olarak bilinir (Devellioğlu 1998: 304). Genellikle herhangi bir olayı, düşünceyi veya kişiyi sanki rüyada görmüş gibi anlatılan eserlerdir. Gördüğü rüya, padişah I. Ahmet üzerine temellendirilmiştir. Veysî, rüyasında;

“İskender-i Zül-karneyn'i ve I. Ahmed'i sohbet ederken görür. Sultan Ahmed, Celâliyelerden şikâyet eder ve Osmanlı saltanatının kendi eline harap olarak geçmesinden yakınır. İskender de “Zamanımızda harap dediğimiz dünya hangi vakitte ma'mur ve âbâdan idi?” der. Birçok peygamber zamanında bile buna benzer sosyal bozuklukların olduğunu anlatır. Bu sırada İskender, Veysî'ye dönerek bunları yazmasını söyler.” (Eğri 2007: 97)

I. Ahmet döneminin en önemli siyasal olaylarında biri Celâli İsyanları'dır. Veysî, gördüğü bu rüyada İskender-i Zül-karneyn'i, I. Ahmet'i teselli ederken görür. İskender zamanında da bazı karışıklıklar yaşanmış ve sahip olduğu aynayla (âyine-i İskender) çoğunun üstesinden gelmiştir (Pala 2002: 58). I. Ahmet'e bu karışıklıkların biteceğinin müjdesi verilir.

1.1.1.10. IV. Murat

Rüyalar, padişahların çıkacakları seferlerde, katılacakları savaşlarda kendilerine yol gösterici olabilirler. Bu rüyalarındaki yol göstermeler aynı zamanda geleceğe ışık tutmaktadır. IV. Murat daha on bir yaşında tahta çıktıktan sonra ülkeyi uzun bir zaman annesi Kösem Sultan yönetir. Karışıklıktan faydalanan Safeviler Irak'ı işgal ederler. Kösem Sultan, IV. Murat yirmi bir yaşına kadar ülkeyi yönetir. IV. Murat ülke yönetimini alır almaz Bağdat seferine çıkar. Bağdat seferi esnasında rüyasında kendisine rehberlik edilerek, savaştan galip çıkması hedeflenir.

i) Rüya Öncesi

IV. Murat, Bağdat seferine Gaziantep üzerinden çıktığından bu yörenin halkı, Sultan hakkında birçok efsane anlatır. Anlatılan efsanelerin birinde Bağdat seferine hazırlıkları tamamlayamadığı için bir türlü çıkamayan Sultan Murat, bu duruma çok üzülür.

ii) Rüya

Bir rüya görür. Rüyada bir ses;

“Falan gün, falan saatte, falan yerde göreceğin Şahbender adlı simitçiyi kendine vezir al, der.”

Padişah, bunda bir hikmet olduğunu düşünerek, söylenen simitçiyi bulur ve

kendine vezir olarak alır. İlk toplantıda da bu simitçinin onayıyla sefere çıkılır. Ordu Antep'ten geçerek Nizip yakınında konaklar. Sultan, o gece bir rüya görür. Rüyasında aynı ses;

"Nizip'te Genç Osman adında bir yiğit var. Bunu yanına al, der."
(Güzelbey 1969: 20)

iii) Rüya Sonrası

Padişah uykudan uyanınca emir vererek Genç Osman'ı buldurmuş ve yanına almış. Şahbender ve Genç Osman, sefer boyunca büyük faydalar göstererek, Bağdat'ın fethini kolaylaştırırlar.

IV. Murat, (1623–1640) Osmanlı'nın duraklama dönemi padişahlarındandır. IV. Murat, tarih sahnesinde daha çok yönetim tarzıyla ön plana çıkmıştır. Duraklama döneminde Sultan Murat'ın çıkacağı Bağdat seferi, imparatorluğun genel durumu açısından önem kazanmıştır. Seferin güzergâhı üzerindeki birçok ilde Sultan Murat hakkında efsaneler anlatılır. Gaziantep'te anlatılan bu efsanede de Sultan Murat'ın çıkacağı seferde galip gelebilmesi için rüya aracılığıyla yol gösterilir. Rüya işaret edilen Genç Osman, IV. Murat'tan önce (1617–1623) tahta çıkan Sultan Genç Osman (II. Osman)'la karıştırılmamalıdır.

1.1.1.11. Maman Bey (Karakalpak Hükümdarı)

Hükümdarların ülkeyi bir arada tutabilme arzuları çoğu zaman rüyalarına da yansır. Özellikle Türk destanlarında hükümdarların gördüğü siyasi rüyalar bunlara örnektir. Karakalpak Türklerinin hükümdarı Maman Bey, Amuderya'nın batısında Kara Dağların Akdağ adlı kısmında yaşar. Maman Bey'in de rüyası, ülkeyi bir arada tutabilme arzusunu gösterir.

i) Rüya Öncesi

Ülke topraklarını genişletme, dirlik ve düzeni sağlayabilme arzusu Maman Bey'in rüyasına şöyle yansır;

ii) Rüya

"Kırk kırlangıcın yuva yaptığını, uyandığında da hepsinin evinden çıkıp gittiğini görür." (Fedakâr 2008: 418–420).

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyayı yorumlayabilen birini bulamadığından Kazakların ülkesine gelir. Sansızbay adlı bir Kazak, rüyasında göğsüne yuva yapmış kırlangıçların uyandığında uçup gitmesinin, onun bütün Karakalpakları bir araya toplayarak birlik oluşturma niyetini gösterdiğini, fakat bu niyetin gerçekleşmeyeceğini söyler.

Hükümdarlar gelecekleri ile ilgili rüyaları en çok sefere çıkmaya hazırlanmalarında veya seferdeyken görürler. On bir efsanenin yedisinde (%64) rüyanın hazırlık aşamasını bu seferler oluşturur. Hükümdarlar bu rüyalarda çıkacakları seferler hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu rüyalar hükümdarlara bir müjde niteliğindedir. Hükümdarlara galibiyetle dönecekleri müjdelenir. Bir (%9) efsanede hükümdar esir düştüğü için, bir efsanede ise ülkesinde yaşayanları bir araya getirme arzusunda olduğu için rüya görülür. İki (%18) efsanede ise rüyaların hazırlık aşaması yoktur.

Hükümdarlara gelecekleri hakkında bilgi verenler din ulularıdır. On bir efsanenin ikisinde (%18) Hz. Muhammet, ikisinde Sarı Saltuk, birinde (%9) ise bir ihtiyar hükümdarlara müjdeli haberler verirler. Bu müjdelere seferden galibiyetle dönmek ile ilgilidir. Hükümdar ve askerleri bu rüyalarla ihtiyaçları olan manevi desteği ve gücü elde etmiş olurlar. Din ulularının hedef göstermesi seferleri kutsal kılar. Altı (%55) efsanede geleceği bildirenler belli değildir.

Geleceği bildiren rüyalar hükümdara en çok çıkacağı seferden galibiyetle döneceğini müjdeler. On bir efsanenin altısında (%55) rüyanın bu işlevi vardır. Üç (%27) efsanede padişaha kendisinin ve devletin geleceği hakkında bilgi verilir. Birer (%9) efsanede hükümdara yardım ve kişiye hükümdarlığı müjdeleme rüyaların amacıdır.

On bir efsanenin sekizinde (%73) hükümdarların gelecekle ilgili rüyaları kendilerine müjdeli haberler verir. Sekiz efsanenin altısını (%63) seferden galibiyetle döneceğini müjdeleyen rüyalar oluşturur. Bu rüyalar, hükümdarın ve askerlerin moralini artırır. Rüyanın işaret etmesiyle sefere çıkılacak yerlerin fethi bir hedef hâline gelir ve fetihleri kolaylaşır. Bir efsanede rüya, hükümdara esaretten kurtulacağını, bir efsanede ise ülkesinin dirliğini sağlayacağı müjdenir. On bir efsanenin ikisinde (%18) hükümdarlara rüyalarında müjde yerine karşılaşacakları durumlar hakkında bilgi verilir. Bir efsanede tahtı kaybedeceği, bir efsanede ise kendisinden sonra ülkenin yavaş yavaş dağılacağı bildirilir.

1.1.2. Kumandanlara Yol Gösteren Rüyalar

Türk destanlarındaki rüyaların en önemli işlevlerinden biri kahramanlara rüyalarında rehberlik ederek, giriştikleri mücadelelerden galibiyetle ayrılmalarını sağlamaktır. Özellikle İslamiyet sonrasında cihat ve fetih düşüncesinin olduğu destanlarda yer alan bu rüyalar da yol gösterenler başta Hz. Muhammet olmak üzere diğer din ulularıdır. Türk destanlarında görülen bu rüya motifi, Türk efsanelerinde de yer alır. Efsanelerde rüyada rehberlik edilenler, destanlarda olduğu gibi mücadelelerini din uğruna yapan kumandanlardır. Türk efsanelerinde kumandanlara rüyalarında yol gösterilerek galip gelmeleri sağlanır. Rüyalar da verilen nasihatleri dinleyen ve stratejilerini rüyaya göre belirleyen kumandanlar, girdikleri savaşlardan galip ayrılırlar.

1.1.2.1 Halid bin Velid

Halid bin Velid, Hz. Muhammet zamanında yaşamış Arap bir kumandandır. Çalışmamıza aldığımız bu efsane, Diyarbakır'da anlatılmaktadır. Arap bir kumandanın hayatı etrafındaki efsane, Türk düşüncesiyle doğrulduğundan bu çalışmaya alınmıştır. Hz. Muhammet, Halid bin Velid'in rüyalarına girerek mücadelelerinde yardım eder.

i) Rüya Öncesi

Anlatılan efsaneye göre; Hicret'in on altıncı yılında Müslümanlar Diyarbakır'ı kuşatırlar. Kuşatma günlerce sürer. Ordunun başında Halid bin Velid vardır. Bir gün rüyasında Hz. Muhammet' i görür. Kumandanın zor durumda olması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Peygamber, rüyada kumandana şunları söyler;

“Kuvvetlerinden üç yüz kişiyi, birinin emrinde Silvan’a gönder. Silvan tekfur, sana şehri savaşmadan teslim edecek, çünkü Hristiyan olan bu tekfur, artık Müslüman oldu.” (Yavuz 1993: 136)

Rüyada Halid bin Velid’e yol gösterilir. Silvan tekfur din değiştirip Müslüman olduğu için şehri savaşmadan teslim edecektir.

iii) Rüya Sonrası

Halid bin Velid rüyadaki yol göstermeyle beraber şehri Silvan tekfurundan teslim alır.

1.1.2.2) Muasif Bey

Bingöl’de Ali Duymaz tarafından derlenen efsanede, Osmanlı-Rus savaşındaki kumandanlardan Muasif Bey’in gördüğü rüya ile büyük bir felaketin önüne geçtiği anlatılır. Kumandan Muasif Bey, yaklaşmakta olan tehlikelere karşı rüyasında uyarılır.

i) Rüya Öncesi

Osmanlı-Rus savaşı sırasında, Türk kumandanlarından Muasif Bey, ordu-suyla dinlendiği bir gün, düşman saldırısına hazırlıksız yakalanmak üzereyken rüyasında Hz. Muhammet’i görür.

ii) Rüya

“Beklemeden hemen kalk, yoksa Ruslar saldıracak der”

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyayı dikkate almayan Muasif Bey, aynı rüyayı üç defa görmüş. Rüya-nın etkisiyle erken davranıp bir felaketin önüne geçmiş (Duymaz 1989: 330).

1.2. Dinî Şahsiyetler ile İlgili Rüyalar

Türk kültüründe, din ulularının kerametleriyle ilgili birçok efsane ve menkıbe anlatılır. Bu efsane ve menkıbeler, din ulusunun etrafında oluşan kültün birer ögesidirler. Başta veli olmak üzere eren, hoca, pir, şeyh gibi din ulularının kerametlerinin bazıları rüyalarla ilgilidir. Din ulularının rüyalara girerek yol gösterdiklerine, yardım ettiklerine veya insanları uyardıklarına inanılır.

Arapça “velâ”, “veliye” kelimelerinden hareketle Türkçede “velî”, “veliyy” olarak kullanılan kelime sözlüklerde ermiş, eren (Devellioğlu 1998: 1146; T. Sözlük 2005: 2086) anlamlarında kullanılır. Evliyâ kelimesi ise kelimenin çoğulu olsa da, konuşma dilinde çoğu zaman tekil anlamda kullanılır.

Tasavvufta veli, Kuran’da geçtiği ayetlere dayandırılarak Allah’ı seven, dost edinen ve onun tarafından dost edinilen anlamlarında kullanılmıştır. Kavram zamanla genişleyerek, benliğini Allah’ta yok ederek üstün vasıflar kazanan ve bu vasıflarla olağanüstü işler yapabilen büyük insan anlamını kazanmıştır (Ocak 1992: 1).

Veli kültürünün Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Veli kültürü; Tanrı’ya yakın kabul edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda sağ veya ölü iken yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulmasıdır (Ocak

1992:6). Bu kültün kaynağı, Türk mitolojisindeki “Atalar Kültü”dür. Atalar kültünde, ölen atanın ruhunun, bir takım üstün güçlerle donanıp zor zamanlarında insanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyet’in kabulünden sonra atalar kültü, Türkler arasında veli kültünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış Ata tipi İslamiyet’le bağdaşmıştır. Tasavvufun veli konusundaki yaklaşımı, atalar kültünden veli kültüne geçişi kolaylaştırır. Veli kültüyle şamanların işlevleri arasında birçok benzerlik vardır. Örneğin; Şamanist Türkler, Şamanların ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurup onlara istediklerini yaptırdıklarına inanırlardı. Bu işlev evliyalarda dileği iletmede aracı olma görevine dönüşür (Artun 1998: 45-46).

Türk kültüründe derviş ve velilerin kanun koyma, adalet dağıtma, ekonomik faaliyetleri düzenleme, köylü ile beyler arasında ara bulucu olma, yoksulu koruma, sağaltma ve en önemlisi manevi hayata yön vermeleri gibi vazifeleri vardır. Durmuş ve oturmuş toplumlarda bu işler belli bir iş dağılımıyla devletin ve sosyal kurumların işidir (Başgöz 1998: 4).

Bir velinin kült konusu olup olmadığını anlamak için üç unsura ihtiyaç vardır. En önemli unsur veli adına yapılmış bir imaretin olup olmadığıdır. İkinci unsur veli adına yapılmış mezar ve türbe gibi imaretlerin bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olup olmadığıdır. Üçüncü unsur ise dua mahiyetinde olarak veli ile ilgili ve onun adı geçen bir takım sözlerin varlığıdır (Ocak 1992: 9).

Veli kelimesinin karşılığı olarak *Eren* kelimesi de kullanılır. Türk halk sufilik geleneği üç evliya ve sufi zümresinden bahseder. Birincisi, Orta Asya’da İslam’ın yayılmasına önayak olan ve Ahmet Yesevi ile başlayan Türkistan erenleri, ikincisi İran sufiligini yayan Horasan erenleri ve üçüncüsü ise Mevlânâ, Hacı Bektaş ve Yunus Emre tarafından temsil edilen Anadolu sufiligidir (Ocak 1996: 33).

Velilerin başından geçen olayların anlatılması halk dilinde menkıbe olarak bilinir. Menkıbe, efsanenin hususi bir dalıdır (Sakaoğlu 2009: 18). Arapça “nekabe” kökünden türeyen “menkabe”; “çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvaline ait hikâyeler” (Devellioğlu 1998: 615), “Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye” (Türkçe Sözlük 2005: 1369) anlamlarına gelir. “Övünülecek güzel iş, hareket ve davranış” anlamlarına da gelen kelimenin çoğulu “menâkıb” olarak kullanılır. Terim, çoğul şekliyle ve bu manasında IX. Yüzyıldan beri, Hz. Muhammet’in ashabının meziyet ve faziletleri için kullanılmıştır. Daha sonraları “süfilerin izhar ettikleri hârikulâde olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikâyeler manasında” kullanılır (Ocak 1992: 27).

1.2.1. Keramet Örneği Rüya

Veliliğin alametlerinden olan keramet; “*Kerem, bağış; ermişçesine yapılan iş, hareket; velilerin lüzumu anında gösterdikleri fevkalâde hal*” (Devellioğlu 1998: 508); “*Ermış kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı durum*” (Türkçe Sözlük 2005: 1139) anlamlarına gelir. Bu kerametlerden dolayı velilik, peygamberliğe benzer bir statü kazansa da mutasavvıflar aradaki farkları açıklığa kavuşturmak için çaba sarf etmişler ve peygamberliğin velilikten ayrı, aynı zamanda onunla kıyaslanamayacak derecede üstün bir makam olduğunu söylemişlerdir (Ocak

1992: 3).

Menkıbelerde dinî kimliği olan şahsiyetler, insanların rüyalarına girerek kerametlerini gösterirler. Rüyalar, dinî şahsiyetlerin kerametlerini gösterebilmeleri için bir araçtır. Bu rüyaların, İslamiyet'in rüyaları ele alırken tür olarak kabul ettiği "sade rüyalar"dan olduğuna ve Allah'tan geldiklerine inanılır. Keramet örneği rüyalar daha çok velilerin menkıbelerinde, velâyetnamelerinde veya etraflarında oluşan kültürlerde yer alır. Din uluları gördükleri rüyalar aracılığıyla gaipten haber alabilir, geleceği görebilir ve durumdan haberdar olabilirler.

1.2.1.1. Hacı Bektaş-ı Veli

Türk edebiyatında, anlatmaya dayalı türlerin tümünde, kahramanın doğumunu müjdeleyen rüyalar önemli yer tutar. Büyük oranda kahramanın anne ve babası tarafından görülen bu rüyalar, kahraman doğmadan önce kendisine kutsallık kazandırır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Vilâyetname*'sinde de Hacı Bektaş'ın doğumuyla ilgili annesi Hatem Sultan'ın gördüğü bir rüya yer alır.

i) Rüya Öncesi

Hatem Sultan, rüyayı gebelik müddeti bitince gece döşğinde yatarken görür.

ii) Rüya

"*Rüyasında, kolayca bir oğlan doğurduğunu görür.*"

iii) Rüya Sonrası

Hatem Sultan uyandığında gerçekten de doğum yaptığını görür (Gölpınarlı 1990: 4). Bu rüya Hacı Bektaş'ın doğmadan evvelki kerametlerindendir. Bir din ulusu doğuracak olan Hatem Sultan, doğumu zorlanmadan yapar.

1.2.1.2. Hacı Bektaş-ı Veli

Rüyalar, din ulularının insanlarla iletişime geçmelerinin en önemli yoludur. Hacı Bektaş da keramet göstererek insanlarla rüyalarında iletişime geçer. Hacı Bektaş, kerametiyle kendisini ziyaret etmek isteyenlerden haberdar olur.

i) Rüya Öncesi

Bununla ilgili olarak anlatılan bir menkıbede bir çırak, Hünkâr'ı ziyaret edip himmetini almak için bir yük elma ile yola düşer. Yolculuk esnasında uykusu bastırır, biraz uyur. Uyandığında elmalarının kaybolduğunu görür. Bu duruma çok üzülse de uykusu geldiğinden tekrar uyur. Elmaları kaybettiği için üzülmesi göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Rüyasında Hünkâr'ı görür. Rüyada;

"*Hünkâr; چراغım zahmet olmasın diye elmaları biz aldık. Hadi sen de kalk, ziyaretimize gel, der.*" (Gölpınarlı 1990: 53).

iii) Rüya Sonrası

Rüyadaki kerametle şaşırان çırak, hemen yola koyularak Hünkâr'ın dergâhına varır. Vardığında rüyada bildirildiği gibi elmalar kendisinden önce dergâha getirilmiştir.

1.2.1.3. Hacı Bektaş-ı Veli

Din ulularının ziyaret edeceği yerleri müritleri veya sevenleri rüyalarında görerek onlar gelmeden hazırlık yapmaya başlarlar. Hacı Bektaş'ın da seyahatlerini insanlar rüyalarında görerek hazırlık yaparlar.

i) Rüya Öncesi

Hacı Bektaş'ın Sulucakaraöyük iline geleceğini İdris adlı bir dervişin karısı rüyasında görür. İdris ve karısı rüyayı başta yanlış yorumlasalar da sonradan gerçeği öğrenirler.

ii) Rüya

Kadın, rüyasını şöyle anlatır;

“On dört gecelik dolunay, eteğimden koynuma girdi. Yakamdan çıkmak istedi, yakamı tuttum. Yenimden çıkmak istedi, yenimi tuttum. Bu sefer eteğimden çıkmak istedi, oturdum, yere kapandım, derken uyandım.” (Gölpınarlı 1990: 26)

iii) Rüya Sonrası

İdris, güneşi peygamber; ayı ise, eren olarak yorumlar ve karısının bir çocuk doğuracağına, onun da ileride eren olacağına inanır. Belli bir süre sonra Hacı Bektaş ile gelince kadın ona ekmek ile biraz yağ ikram eder. Hacı Bektaş da “Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin” şeklinde dua eder. Evdeki küpler bu duayla yağla dolunca rüyada işaret edilenin Hacı Bektaş olduğu anlaşılır (Gölpınarlı 1990: 26). Rüya Hacı Bektaş'ın kerametini gösteren bir araçtır. Hacı Bektaş, on dört gecelik dolunaya benzetilmiştir. Ziyarete gideceği rüyayla bildirilmiştir.

1.2.1.4. Hacı Bayram-ı Veli

Hacı Bayram-ı Veli Türk mutasavvıf ve şairidir. Ankara'da doğan Hacı Bayram-ı Veli, XIV ve XV. yüzyılda yaşamıştır. Bayramiye tarikatını kurarak burada birçok talebe yetiştirmiştir. En önemli talebesi, Fatih Sultan Mehmet'in hocası Ak Şemsettin'dir. Hacı Bayram-ı Veli hakkında başta Ankara olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde menkıbeler anlatılır. Bu menkıbelerin bazılarında rüya yoluyla insanlarla iletişime geçtiği anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Din uluları, rüyada birbirlerini görerek durumları hakkında bilgi sahibi olabilirler. Gördükleri rüyalara göre hareket ederek keramet gösterirler. Hacı Bayram-ı Veli, bir gün rüyasında Memlik Dede'yi görür.

ii) Rüya

“Rüyadan hareketle Memlik Dede'nin kendisini beklediğini keramet göstererek anlar.”

iii) Rüya Sonrası

Sabah uyandığında müritlerini yanına çağırarak, onlara “Memlik Dede, bizi görmek arzu etmiş. Gidelim, ziyaret edelim.” der. Hacı Bayram Veli, kümes hayvanlarını, binek hayvanlarına çevirmiş. O sırada bir inşaat işinde olan dede de ziyaretçilerin geldiğini anlayınca, o da inşaat malzemelerini ata çevirir ve gelenleri karşılamaya çıkar. Ziyaretten sonra Hacı Bayram, Memlik Dede'nin ne kadar ulu olduğunu cansız maddeleri canlandırmasından hareketle anlatır (Sakaoğlu 2009: 201–202). İki din ulusu rüyada birbirlerinden haber alarak keramet gösterirler.

Din ulularının kerametiyle ilgili dört menkıbenin üçü Hacı Bektaş; biri Hacı Bayram ile ilgilidir. İki din ulusu ya gördükleri rüyalarda ya da başkalarının rüyalarında keramet göstererek durumdan haberdar olurlar.

1.2.2. Velilerin Ulviliğini Gösteren Rüyalar

Rüyalar, velilerin yüceliğini, ulviliğini halka göstermek için birer araçtır. İnsanların, din ulularını rüyalarında görmeleri onlara bağlılığı artırır. Bu rüyalarda bazı kerametler yaşanır. Rüyalarındaki kerametlerin yanında, Hz. Muhammet'in ve Dört Halife'nin din ulularını öven sözleri, ulviliği artırır. Bu rüyalar insanların, velilerle ilgili yanlış düşüncelerini değiştirmeleri için bir ders niteliğindedir.

Velinin rüyada görülmesi ulviliğini artırır. Bazı şahısların veli olarak kabul edilmesi görülen bir rüyanın ardından gerçekleşir. Bu tür rüyalarda, rüyanın hemen ardından veli ve rüyayı gören kişi bir araya gelir. Veli, şahsın gördüğü rüyadan keramet sonucu haberdardır. Veli, rüyada görülenler üzerine çok kısa bir fikir beyan eder. Bu buluşmada rüyayı gören, ulviliğini gördüğü rüyayla öğrendiği Veli'ye sadakatini bildirir. Bu tür rüyalar uyarı niteliği taşırlar.

1.2.2.1. Baha Veled

Baha Veled, Mevlânâ'nın babasıdır. *Sultanü'l-Ulemâ* olarak anılır. Anadolu Selçuklu döneminde yaşayan Baha Veled, İslam âlimlerinin en büyüklerindendir. Baha Veled hakkında birçok menkıbe anlatılır. Bu menkıbeler Baha Veled etrafında oluşan kültü kuvvetlendirir. Bazı menkıbelerde Baha Veled'in rüyada görülmesine yer verilir. Baha Veled hakkında görülen rüyalar, kültürünün güçlenip genişlemesine yardımcı olur.

i) Rüya Öncesi

Rüyada herhangi bir durum için icazet almak veya tasavvuftaki mertebelere nail olmak gerçek hayattaki kadar geçerlidir. Velinin tasavvufi mertebelere ulaşabilmesi ve ulviliğinin pekiştirilmesi için aynı rüyayı birden fazla kişi görmelidir. Rüyanın ertesinde, rüyayı görenler bazı işaretlerden hareketle gördükleri rüyaları başkalarının da gördüklerini anlarlar. Bu durum hem velinin kerametidir hem de rüyanın sahilliğini artırır. Peygamber'in rüyada Baha Veled'i Sultanü'l-Ulemâ olarak ataması buna örnektir. Belh diyarında bulunan, Tanrı'dan korkan üç yüz müftü, bir Cuma gecesi Peygamber'i rüyada görürler.

ii) Rüya

"Bir sahranın içinde büyük bir çadır kurmuşlar ve içine de bir yaygı serip yastık koymuşlardı. Peygamber o yastığa yaslanmıştı. Bahâ Veled da onun sağ tarafında oturmuştu. Diğer müftü ve din bilginleri de uzaktan edeple diz çöküp oturmuşlardı. Peygamber bu din ulularına "Bugünden itibaren Bahâ Veled'e Sultanü'l-Ulemâ deyiniz ve hep öyle hitap ediniz!" diye buyurdu." (Eflâkî 2006: 69)

iii) Rüya Sonrası

Sabahleyin Belh'in bütün bilgin ve müftüleri sözbirliğiyle Baha Veled'in müridi ve kulu olurlar. Rüyayı aynı anda üç yüz kişinin görmesi ve hepsinin rüyada görülenleri kabul etmesi, rüyanın tasavvuf için ne kadar önemli olduğunu gösterir.

1.2.2.2. Baha Veled

Din ulularının yolculuklarında kendilerine yardım edilmesi için insanlar rüyalarında uyarılırlar. Rüya sonucunda Sultanü'l-Ulemâ olarak kabul edilen Baha Veled'e yolculuklarında yardım edilmesi için insanlar rüyalarında uyarılırlar.

i) Rüya Öncesi

Baha Veled ve yanındakiler çıkıp yola koyulduklarında, yollarının üzerinde bulunan ülke ve kalelerin bütün ahalisi onlar gelmeden önce Peygamber'i rüyalarında görürler. Baha Veled'in zorluklarla karşılaşmaması için uyarılar rüyaların hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Belhli Sultanü'l-ulemâ Bahâ Veled geliyor, onu can ve gönülden tam bir inançla karşılayın dedi.” (Eflâkî 2006: 74)

iii) Rüya Sonrası

Baha Veled, o konak ve ülkelere ulaşmadan oraların halkı onu bir günlük yoldan karşıladı, mükemmel şekilde ağırladı Türk destanlarında kahramanın yolculuğunda, din ulularının, halkın rüyasına girip karşılama emri vermeleri, burada Baha Veled'in yolculuğunda görülmektedir.

1.2.2.3. Mevlânâ Celaleddin Rumi

Mevlânâ, XIII. yüzyılda yaşamış, İslam ve tasavvuf dünyasında tanınmış mutasavvıf bir şairdir. Ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından kurulan Mevlevîliğin öncüsüdür. Düşünce ve fikirleri, kendi çağından bu yana evrenselliğini koruyarak kabul görmektedir. Mevlânâ ile ilgili olarak birçok menkıbe anlatılır. Bu menkıbelerin bazılarında rüya motifi önemli yer tutar. Kendi devrinde onun ulvilîğinin farkında olmayanlar, gördükleri rüyalarla uyarılırlar. Rüyadan sonra hatalarını anlayarak Mevlânâ'yı ziyaret ederler.

i) Rüya Öncesi

Şeyh Sadreddin, Mevlânâ zamanında yaşayan âlimlerdendir. Şeyh Sadreddin başlarda Mevlânâ'yı inkâr eder. Mevlânâ'yı inkâr etmesi göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır. Rüya kendisi için aynı zamanda uyarı niteliğindedir.

ii) Rüya

Sadreddin üç kez aynı rüyayı görür;

“Kendisinin Mevlânâ'nın mübarek ayağını ovduğunu görür.”
(Eflâkî 2006: 272)

iii) Rüya Sonrası

Uykudan uyanıp kölesinden bir kitap getirmesini ister. Köle kütüphaneye doğru giderken Mevlânâ'nın merdivenin ortasında oturduğunu görür. Şeyhine haber verir. Şeyh gelir ve Mevlânâ'yı kucaklar. Bunun üzerine “Canın sıkılmasın, bu böyledir. Bazen siz bizim ayağımızı bazen de biz sizin ayağınızı ovarız. Bizim aramızda birlik vardır. Yalancılık yoktur.” der ve hemen kaybolur. Şeyh Sadreddin'in, rüyasında Mevlânâ'nın ayaklarını ovması ve rüyadan hemen sonra Mevlânâ'nın yaşadığı yere gelmesi, Sadreddin'in büyük bir yanılğı içerisinde olduğunu gösterir. Rüyadan haberi olan Mevlânâ'nın Şeyh'i ziyaret ederek rüya ile ilgili Şeyh'i rahatlatması Mevlânâ'nın ulvilîğini artırır.

1.2.2.4. Mevlânâ Celaledin Rumi

Hız. Muhammet ve diğler din ulularının veli ile ilgili bir rüyada görölmeleri, velinin ulviliğini artırır. Hız. Muhammet, veliyi yanındaki bir yere oturarak ya da onu çeşitli şekillerde işaret ederek örnek alınmasını ister.

Hız. Muhammet, insanların rüyasına girerek Mevlânâ'yı över ve örnek alınmasını ister. Mevlânâ da keramet göstererek kendisiyle ilgili rüya görenleri ve rüyalarını bilir ve daha sonra rüya görenleri ziyaret eder. Şeyh Sadreddin, şeyhülislam olduktan sonra benzer bir rüya görür.

i) Rüyâ Öncesi

Şeyhülislam Sadreddin'in, Mevlânâ ile ilgili kuşkuı vardı. Mevlânâ'nın değerini anlayacağı rüyada, Peygamber'in Mevlânâ'yı övdüğünü görür.

ii) Rüyâ

“Peygamber onun hankâhına gelir, sofanın üst başında oturur. Bütün sahabeler ve veliler de onun sağında ve solunda dizilir. Ansızın Mevlânâ da orada görünür. Peygamber, Mevlânâ hakkında sonsuz iltifatlarda bulunarak Hız Ebubekir'e Mevlânâ'yla övündüğünü söyler ve Mevlânâ'ya sağ tarafında oturması için yer gösterir.” (Eflâkî 2006: 290).

iii) Rüyâ Sonrası

O gecenin sabahında Mevlânâ, Sadreddin'in hankâhına gider. Şeyh hemen onu karşılamaya çıkar ve kendi seccadesinde oturmasını önerir. Mevlânâ da peygamber'in rüyada işaret ettiğı yere oturur. Sonra “Mademki sultanımız burasını tayin etmişti, biz de onun emrine uyarız.” diye buyurur (Eflâkî 2006: 290). Mevlânâ, rüyadan sonra Sadreddin'i ziyaretinde, rüyanın içeriğine uygun hareket ederek ulviliğini Sadreddin'e gösterir. Rüyanın işlevi gerçekleşmiş olur.

1.2.2.5. Mevlânâ Celaledin Rumi

Mevlânâ, keramet göstererek kendisi hakkında veya diğler konularda başkalarının gördüğü rüyalardan haberdar olur. Şemseddin Mardinî, Şeyh Sadreddin gibi başlarda Mevlânâ'yı inkâr etmektedir. Mevlânâ, Şemseddin Mardinî'nin gördüğü rüyadan haberdardır.

i) Rüyâ Öncesi

Şemseddin Mardinî, rüyasında Hız. Muhammet'i görür. Rüyanın hazırlık aşaması, Mardinî'nin Mevlânâ'yı inkâr etmesidir. Rüyada Mevlânâ ile ilgili herhangi bir sahne olmasa da, Mevlânâ rüyadan sonra Mardinî'yi ziyaret eder ve rüyanın içeriğine uygun hareket eder.

ii) Rüyâ

“Peygamber bir medresede sofanın başköşesine oturmuştu. Bütün arkadaşları da oradaydı. Peygamber'in önüne bir tabak konulmuştu. O anda Mardinî ilerler ve tam bir edeple Peygamber'e selam verir. Peygamber bu selama karşılık verir. Mardinî, tabağı parça parça pişmiş etlerin konulduğunu görür. Peygamber, onu yanına çağırıp o etlerden bir parça verir. Ey Tanrı'nın elçisi! Etlerin en iyi ve lezzetlisi hangisi-

*dir? Diye sorar. Peygamber “Etlerin en iyisi, kemiğe yapışık olan-
dır.” diye buyurur.” (Eflâkî 2006: 206)*

iii) Rüya Sonrası

Mardinî, rüyadan uyanır uyanmaz medreseye gittiğinde, rüyasında peygamberin oturduğu yerde Mevlânâ’yı görünce çok şaşırır. Bu rüyayı Mevlânâ hazretlerine söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi diye geçirir aklından. Mardini, soruyu sormadan Mevlânâ da Peygamber gibi “Etlerin en iyisi, kemiğe yapışık olanıdır.” der (Eflâkî 2006: 206). Bu rüya Mevlânâ’nın ulviliğini artırır. Mevlânâ’nın rüyada Hz. Muhammet’in oturduğu yerde oturması, onu Peygamberin izinden giden veli olarak göstermektedir.

Velilerin ulviliğini, kerametlerini gösteren rüyaların sonrasında, rüyadaki olayla ilgili bir iz veya kanıtla rastlandığı da olabilir. Bu durum rüyanın inandırıcılığını ve velinin ulviliğini artırır. Velinin rüyada görülmesi dervişliğe kabulde bir aşama olarak kabul edilir. Bayburtlu bir derviş Mevlânâ’yı görme arzusundadır. Bu arzusu rüyalarına yansır.

i) Rüya Öncesi

Bayburtlu Ahi Emir Ahmet, Konya’ya gidip Mevlânâ’nın elini öpmek ister. Tanrı’nın yardımcı olması için de kırk defa Enam suresini okur. Mevlânâ’yı görme arzusu ve ettiği dualar Emir Ahmet’in göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

O gün sabaha karşı Mevlânâ’yı rüyasında görür;

“Mevlânâ, fereci giymiş ve başına duman renginde bir sarık armış olduğu halde Emir Ahmet’in evine girer. Ahmet koşarak yüzünü ayaklarına sürer. Yalvarıp yakarır. Mevlânâ yanındaki bir dosttan makas ister ve Emir Ahmet’in saçlarını keser. Daha sonra “Tanrı mübarek etsin!” dedikten sonra “Bu Mevlevî şeyhidir.” diye buyurur.” (Eflâkî 2006: 327)

Rüyada Mevlânâ kendisini görmek isteyen Emir Ahmet’in saçlarını keser. Saçların kesilmesi Mevlevî şeyhliğine kabulün bir aşaması olarak verilir.

iii) Rüya Sonrası

Sevinçle uyandığında kesilmiş saçlarını yastığının üzerinde bulur. Bu rüyada Mevlânâ’nın Ahmet’in saçlarını kesmesi ve Ahmet’in uyandığında saçlarını gerçekten de kesilmiş olarak bulması rüyanın inandırıcılığını artırır. Bu rüya aynı zamanda rüyada tarikata kabul edilmeye bir örnektir. Emir Ahmet, rüyadan sonra bir Mevlevî şeyhi olur.

1.2.2.6. Hacı Bayram-ı Veli

Ankara’da Bayramiye tarikatını kuran Hacı Bayramın en önemli müritlerinden biri, Fatih Sultan Mehmet’in hocası Akşemseddin’dir. Hacı Bayram, Fatih’in babası II. Murat’a İstanbul’un fethini müjdelemiştir. Akşemseddin, Ankara’ya Hacı Bayram’a bağlanmaya gelse de, ilk başlarda Hacı Bayram ile ilgili yanlışlığa düştüğünden Halep’e gider. Gördüğü rüya ile hem hatasını hem de Hacı Bayram’ın ulvi mertebesini anlar.

i) Rüya Öncesi

Akşemseddin, Hacı Bayram'a bağlanmak için Ankara'ya varır. Hacı Bayram denilince, aklına Arap diyarlarında gördüğü büyük üstatlar gibi biri gelmektedir. Yanına kırk selamla varılan, cübbesinin ucu bin saygıyla öpülen, naz ve niyaz içinde bir bilgin yerine Ankara'da karşısına âşık, hayran ve başı dumanlı bir derviş çıkınca çok şaşırır ve hayal kırıklığına uğrar. Ankara'dan ayrılıp Halep'e başka birine bağlanmaya gider. Hacı Bayram'ı beğenmemesi göreceği uyarı niteliğindeki rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

Halep'e geldiği gece rüyasında;

"Boynunda bir zincir görür. Bu zincirin bir ucu Ankara'da Hacı Bayram'ın elindedir." (Araz 1984: 156-157).

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra Akşemseddin hatasını anlar ve geri döner. Bu rüyayla Hacı Bayram'ın ulviligi pekiştirilir. Akşemseddin hatasını anlar ve geri döner.

1.2.2.7. Şeyh İsmail Fakirullah

Şeyh İsmail Fakirullah, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın hocasıdır. Babası İbrahim Hakkı'yı, dokuz yaşındayken İsmail Fakirullah'tan ders almak için Siirt'in Tillo ilçesine gönderir. Bir süre sonra Erzurum'a dönse de tekrar Tillo'ya döner ve ömrünü sonuna kadar orada kalır.

i) Rüya Öncesi

İbrahim Hakkı, Tillo'ya gelmeden evvel bir rüya görür. İbrahim Hakkı bu rüyayı babası onun eğitimi için bir medrese aradığında görür. Babasının bir medrese araması, İbrahim Hakkı'nın göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"Şeyhi Faikrullah hazretlerinin mekânının önünde saf saf dizilmiş yüzlerce insan görür. Sıranın başındaki kişi İbrahim Hakkı'yı kucağına alır ve yanındakine verir. Böylece kucaktan kucağa şeyhin kapısına kadar gelir. Kapıyı açıp şeyhin evine girer. Arkasından, kapıdaki seki ihtiyar devletli de içeri girer." (Araz 1984: 225)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan uyanan İbrahim Hakkı, rüyayı müşşidine anlatır. Müşşidi, rüyayı kimseye anlatmaması için onu uyarır. Daha sonra, aksakallı biri şeyhin hüccresinin önünde durur. İbrahim Hakkı, bu kişinin gece rüyasında gördüğü adamlardan biri olduğunu hatırlar. Şeyhinden, adamın dün gece aynı rüyayı gördüğü için ziyarete geldiğini öğrenir. İbrahim Hakkı, rüyada İsmail Fakirullah'tan eğitim alacağını öğrenir. Rüya İsmail Fakirullah'ın ulviligini artırır.

1.2.2.8. Maaz bin Cebel

İslamiyet'te din ve vatanları için ölenler şehit olarak kabul edilir. Cennette peygamberlerle komşu olacakları müjdesi verilir. Şehitler aynı zamanda din uluları olarak kabul edilir. Anadolu'da anlatılan birçok efsanede şehitler, rüya aracılığıyla insanlarla iletişime geçerler.

i) Rüya Öncesi

Diyarbakır'da anlatılan "Maaz nin Cebel" adlı efsanede, Hz. Muhammet şehidin annesinin rüyasına girer ve ondan haber verir. Maaz yiğit bir delikanlıdır. Nişanlı olduğundan annesi İslam ordularına katılmasını istemez. Komutanın, "Oğluna bir şey olmayacak, savaştan sonra, oğlunu sağ-salim teslim edeceğim" sözü üzerine Maaz'ı yollar. Maaz, 17 Mart'ta şehit olur. Oğlunu yitiren kadın çok üzülür. Bu üzüntüsü göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır. Bu yaşlı kadının rüyasına Hz. Muhammet girer.

ii) Rüya

"Ey Maaz'ın annesi, oğlum nişanlıyken şehit oldu, muradına eremeden öldü diye hiç üzülme. Sen ona düğün yapamadın ama şehit düştüğü yerde her yıl yüzlerce Müslüman, Maaz için düğün yapacak, eğlenecek, murat alacak böylece, Maaz da ahirette murat almış olacak demiş." (Yavuz 1993: 45).

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyadan sonra bu yörede her yıl 17 Mart'ta dört gün süren şenlikler yapılır. Bu şenliklere de "Murat Şenlikleri" denilir. Annenin gördüğü rüyada Hz. Muhammet'in oğlundan haber vermesi, şehitlerin mertebe olarak ne kadar önemli olduklarını, veli sayılabileceklerini gösterir. Rüyadan sonra şehit etrafında bir kült oluşur. Bu kült çerçevesinde her yıl şenlikler düzenlenir.

Velilerin ulvililiğinin işareti olan rüyaları görenler, uyandıklarında velinin rüyadan haberdar olduğunu velilerin onları ziyaretleriyle anırlar. Rüyalarda, Hz. Muhammet tarafından övülmeleri ve çeşitli kerametler göstererek kendileri hakkında yanlış düşüncelere sahip olanları uyarmaları velilerin ulvililiğini artırır. Rüyalarda velilere Hz. Muhammet'in verdiği mertebe gerçek hayatta verilmiş kadar kabul görür. Baha Veled'in insanlar tarafından âlimlerin sultanı olarak kabul edilmesi görülen rüyaya dayandırılır. Tarikata kabul merasimi veliler tarafından rüyaya girilerek yapılabilir. Emir Ahmet'in Mevlevi şeyhi olarak kabulü Mevlânâ'nın, rüyada saçlarını kesmesiyle gerçekleşir. Akşemseddin, Hacı Bayram hakkındaki yanlışlıktan dolayı rüyada uyanılır.

Dokuz menkıbenin üçünde (%34) rüyayı, veliyi inkâr eden devrin diğer âlimleri görür. Bu rüyalardan hemen sonra veli, rüyadan haberdar olduğunu göstermek için âlimleri ziyaret eder. Üç menkıbede ise rüyayı veliye bağlanacak olan müritler görür. Bu rüyaların amacı, müritlerine, mürşitlerinin mertebesini göstermektir. İki menkıbede (%22) rüyayı insanlar görür. Rüyaların amacı velinin ulvililiğini artırmaktır. Bir (%11) menkıbede rüyayı şehidin annesi görür.

Dokuz menkıbenin beşinde (%46) Hz. Muhammet, rüyaya girerek velileri veya şehidi över. Rüyalarda Hz. Muhammet'in yanında Hz. Ebubekir vardır. Hz. Muhammet, velilerden memnun olduğunu onları sağ yanına oturarak gösterir. Üç (%27) menkıbede rüyada Mevlânâ kendi ulvililiğini göstermek için rüyaya girer. Hacı Bektaş ve İsmail Fakirullah kendi müritlerinin rüyalarına girerek ulviliklerini gösterirler.

1.2.3. Din Ulularının İkazlarını İçeren Rüyalar

Veliler, etraflarında oluşan kült çerçevesinde, keramet göstererek insanları tehlikelere karşı uyarabilir veya kültlerine yapılan saygısızlıktan dolayı insanları cezalandırabilirler. Bunun en etkili yolu, insanların rüyalarına girip onları ikaz etmektir. Rüyaıy görenler genelde uyarıları dikkate alırlar. Uyarıları dikkate almayanlar, uyarısı yapılan tehlikeden veya velinin vereceğı cezadan zarar görebilirler. Bu ikazların rüya yoluyla bildirilmesi veli kültünün kutsiyetini artırır. Rüyadaki ikazı dikkate almayanlar rüyadan sonra tehlikelerle karşılaşırır.

Veliler, insanların rüyalarına girerek birçok konuda onları uyarırır. Bu uyarılar, rüyaların işlevlerini ve aynı zamanda temalarını oluşturur. Efsanelerdeki rüyalar ve bu rüyaların temaları anlatıldıkları şehirler esas alınarak alfabetik olarak verilmiştir.

1.2.3.1. Denizli Efsanesi

Efsane, Mustafa Osan tarafından derlenmiş ve *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler* adlı yüksek lisans tezinde yer almıştır. Efsanede, bir erenin insanları tehlikeden koruması anlatılmaktadır.

i) Rüya Öncesi

Denizli’de anlatıldığına göre, kendini Allah’a adanmış, namazında niyazında total bir adam varmış. Bu adam köye gelecek zararları önceden görüp haber verirmiş. Herkes başta dalga geçse de öngördükleri teker teker gerçekleşince durum değişmiş.

ii) Rüya

“İnsanların rüyalarına girerek onlara gelecek zararları haber verirmiş.” (Osan 2006: 98)

iii) Rüya Sonrası

Namaz kıldığı yerde vefat edince, oraya bir türbe yaptırılır. Efsanede insanları zarardan korumak için onları ikaz eden bir veliden bahsedilir. Velinin uyarılarını dikkate almayınca zarar gören köylüler, öldükten sonra kendisine bir türbe yaparak veli kültünü oluştururlar. Efsanenin teması zarardan korumaktır.

1.2.3.2. Diyarbakır Efsanesi

Efsanede, eşi tarafından ticaretine hile karıştırıldığı için uyarılan bir adamın başından geçenler anlatılır. Yaşlı bir sütçü ibadetinin kabul edilmediğı konusunda ikaz edilir. Rüyaıda ikaz eden bir veli yoktur. İkazı bir Arap yapar. Dürüst olmak efsanenin temasıdır.

i) Rüya Öncesi

Yaşlı sütçü biriktirdiğı parayla hacca gitmiş. Efsanenin sonunda ortaya çıkacak bilgiye göre karısı süte su katarak hile yapmıştır. Paranın hacca uygun olması göreceğı rüyanın hazırlığıdır. Hac dönüşü bir rüya görür.

ii) Rüya

“Elinde uzun sopasıyla kara bir Arap gelerek; Bu hacı, bu hacı, bu değil, diye belirlemeye başlar. Sıra sütçüye geldiğinde, Hacı değil, der.” (Yavuz 1993: 235)

iii) Rüya Sonrası

Buna üzülen sütçü karısıyla konuştuğundan sonra, karısının süte su kattığını öğrenir. Tekrar para biriktirip hacca gider. Yine aynı şeyler olur. Karısının yine hile yaptığını öğrenir. Üçüncü gidişinden sonra gördüğü rüyada haccının kabul olduğunu öğrenir (Yavuz 1993: 235). Efsanede adam ikaz edilerek karısının dürüst olmadığı bildirilir.

1.2.3.3. Elâzığ Efsanesi

Efsanede emri altındaki askere izin vermeyen bir subayın rüyasında ikaz edilmesi anlatılır. Askerler hakkında anlatılan efsanelerde zor durumda olan askere genellikle veliler, erenler yardım eder. Bu efsanenin bir örneği Elâzığ'da anlatılır. Efsanenin temisi askere yardımdır.

i) Rüya Öncesi

Asker Ahmet Baba efsanesinde, Ahmet Baba, bir imam efendinin mürididir. Bir gün subaydan izin ister. Subay izin vermez. Hem asker hem de imam efendinin müridi olan Ahmet Baba'ya subayın izin vermemesi göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

"Ahmet'e izin vermeyen subay gece korkulu rüyalar görür." (Görkem 1987: 80)

iii) Rüya Sonrası

Sabah olunca hemen izin verir. Asker, silahını ağaca asarak oradan ayrılır. Fakat onun silahını kimse oradan alamaz. Ahmet Baba, keramet göstererek silahını ağaca asar. Silahı ağaçtan kimse alamaz. Askere izin vermeyerek onu zor durumda bırakan komutan böylelikle rüyada ikaz edilir.

1.2.3.4. Elâzığ Efsanesi

Efsanede Deli Mustafa'yı döven imamın başına gelenler anlatılır. Anadolu'da, kimin veli olup olmadığı belli olmadığından bazı berduş ve deliler hakkında efsaneler anlatılır. Bu şahısların veli olduklarına inanılır. Bunları rahatsız edenler türlü şekillerde ikaz edilir. Elâzığ'da anlatılan efsanenin temisi, deliyi korumadır.

i) Rüya Öncesi

Deli Mustafa efsanesinde, Deli Mustafa çıplak vaziyette gezdiği için imam efendiden dayak yer. İmam, Deli Mustafa'ya kötülük ettiği için rüyada uyarılacaktır.

ii) Rüya

"Hz. Muhammet, geceleyin imam efendinin rüyasına girer ve onu ikaz eder." (Görkem 1987: 91)

iii) Rüya Sonrası

İmam, rüyadaki uyandan sonra bir daha Deli Mustafa'ya kötülük etmez.

1.2.3.5. Elâzığ Efsanesi

Efsanede yattığı yerde rahatsız edilen velinin, onu rahatsız eden kadının rüyasına girerek uyarması anlatılır. Elâzığ'ın Harput ilçesinde cesedi yedi yüz yıldır çürümeyen Arap Baba adında bir veli vardır. Arap Baba'nın, Türkiye'nin çeşitli yerlerinden birçok insanın ziyaret ettiği bir türbesi vardır. Arap Baba kültü etrafında

birçok efsane anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Harput'ta bir dönem kuraklık olur. Kadının biri rüyasında Arap Baba'yı görür. Kadın rüyasında, Arap Baba'nın kafasının kesilip bir kuru çaya atılmasıyla kuraklığın biteceğini görür. Kadın uyandığında rüyanın etkisinde kalır ve rüyasını gerçekleştirir.

ii) Rüya

"Kuraklık biter ama bu sefer Arap Baba onu rüyalarında tehdit etmeye başlar." (Sakaoğlu 2003b: 208)

iii) Rüya Sonrası

Kadın, Arap Baba'nın başını attığı yerden alır ve yerine koyar. Böylelikle yeni felaketlerin önüne geçer. Efsanede kutsalı rahatsız eden kadın rüyasında uyarılır.

1.2.3.6. Erzurum Efsanesi

Efsanede bir velinin insanları bir afetten nasıl kurtardığı anlatılır. Erzurum'da Şeyh Osman Efendi hakkında anlatılan efsanede, bir afet sırasında oluşabilecek can kayıplarını rüyada ikaz ederek engellediği anlatılır. Efsanenin teması afetten korumadır.

i) Rüya Öncesi

Şeyhin Zabit isminde bir müridi varmış. Zabit'i bir başka yere tayin ederler. Gittikleri yerde bir otele yerleşirler. Zabit'in karısı rüyasında şeyhi görür.

ii) Rüya

"Kalk, çocuklarınla bu otelden çık git." der.

iii) Rüya Sonrası

Aynı rüyayı üç kere görür. Onlar çıktıktan sonra otel yıkılır (Seyidoğlu 1985: 37). Şeyh, keramet göstererek sevdiği kişilerin bu afetten zarar görmelerini engellemek amacıyla rüyada onları ikaz etmiştir.

1.2.3.7. Muğla Efsanesi

Efsane M. Naci Önal tarafından Muğla'da derlenmiştir. Efsanede, bir erenin, türbedarını tehlikeye karşı uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Muğla'nın Fethiye ilçesinde anlatılan efsaneye göre, Ahmet Gazi türbesinin türbedarı Hayriye Gündüz, İzmir'e kızının yanına gitmiş. O gece evi soyulur.

ii) Rüya

Ahmet Gazi, kadının rüyasına girer ve evinin soyulduğunu haber verir." (Önal 2005: 49)

iii) Rüya Sonrası

Kadın evine döndüğünde, evinin soyulmuş olduğunu görür. Efsanenin teması zararı haber vermektir. Rüyada bu amaca hizmet edilerek kadına evinin soyulduğu haberi verilir. Ahmet Gazi, kendi türbesini temizleyen kadını korumaktadır.

1.2.3.8. Muğla Efsanesi

Efsanede, yattığı yerde askerlerden tarafından rahatsız edilen bir erenin, rüyaya girerek askerleri uyarması anlatılır. Efsanenin teması kutsala dokunma, kutsalı rahatsız etmedir.

i) Rüya Öncesi

Anlatılan efsanede mezarın başındaki gürültüyü duyan askerler Ahmet Gazi'nin mezarını açarlar. Ahmet Gazi'nin vücudu çürümemiştir. Bir subay, Ahmet Gazi'nin çürümeyen bedenine bir toplu iğne batırır. Kan çıkmayınca tekrar gömerler. Bu olaydan sonra gece askerler arasında düzen tutturulamamış. Ahmet Gazi, komutanın rüyasına girmiş. Ahmet Gazi'yi rahatsız etmeleri görecekleri rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

"Benim abdestimi bozdunuz der."

iii) Rüya Sonrası

Komutan yaşlılara danışmış. Onlar da çıkarıp yıkanmasını, abdest aldırılmasını ve kırk fakiri doyurmasını söylemişler. Subay denilenleri yapınca askerler düzen tutturmuş (Önal 2005: 328). Velinin rüyada ikaz etmesi sonucu bir yanıştan dönülür. Askerlerin rahatsız etmesiyle abdesti bozulan Ahmet Gazi'ye tekrar abdest aldırılır.

1.2.3.9. Muş Efsanesi

Efsanede, bir şeyhin vasiyetine uygun hareket etmeyen insanların ikaz edilmesi anlatılır. Din uluları mezarlarının ve türbelerinin nerede olması gerektiğini rüyada bildirebilirler. Bu isteği yerine getirmeyen insanlar rüyalarında uyarılırlar. Muş'ta anlatılan efsanenin temi din ulusunun vasiyetini yerine getirmedi.

i) Rüya Öncesi

Muş'ta Şeyh Yunus hakkındaki menkıbede, Torunları Şeyh Yunus'u Erzurum'a götürürlerken, Şeyhin yolda vefat ettiği anlatılır. Şeyh Yunus, ölmeden önce torunlarına Şeyh Abdurrahman Gazi'nin yanına gömülmek istediğini vasiyet etmiştir. Dönemin valisi, Şeyh Abdurrahman Gazi'nin yanına kimsenin gömülmesine izin vermez. Vali, şeyhin vasiyetini dikkate almadığı için rüyada uyarılır

ii) Rüya

"Şeyh Yunus, o gece valinin rüyasına girer." (Yalçınkaya 2008: 89)

iii) Rüya Sonrası

Ertesi gün vali, Şeyh Abdurrahman Gazi'nin yanına gömülmesine izin verir. Rüyada Şeyh Yunus, vasiyetine uygun hareket edilmediği için insanların rüyasına girerek ikaz eder.

Rüya yoluyla ikazların bildirildiği efsanelerin birbirinden farklı temaları vardır. Rüyalar, efsanelerin yapısını oluşturan bu temaların gerçekleşmesi için bir araçtır. Rüyadaki ikazlar, bu temlerin gerçekleştirilmesi yönündedir. Bir uyarı içeren rüyanın olduğu dokuz efsanede de amaç insanları uyarmaktır. Bu uyarıların nedenleri aynı zamanda efsanelerin temidir. Efsanelerde en çok insanları zararlardan korumak veya karşılaştıkları zararları haber vermek için uyarılar yapılır. Dokuz efsanenin üçünde (%34) rüyanın bu işlevi vardır. İki (%22) efsanede vali rahatsız edildiği için insanların rüyalarına girerek onları ikaz eder. Askere yardım emri, vasiyeti

yerine getirme, dürüst olma ve deliyi koruma yönündeki uyarılar birer efsanede rüyaların işlevlerini oluşturur. Halk, erenlerden zarar görmemek için uyarıları dikkate alır. Bu rüyalar çerçevesinde, veli kültü etrafındaki inançlar ve günlük yaşam biçimlendirilir.

Efsanelerin temleri ve rüyaların amaçları aynı zamanda rüyaların hazırlık aşamalarıdır. Rüyada insanları uyaran din uluları aşağıdaki grafikte oranlarıyla bir arada verilmiştir. Dokuz efsanenin beşinde (%56) rüyaya girip insanları ikaz edeler velilerdir. Hz. Muhammet, şeyh ve Arap birer efsanede rüyada ikaz eden kişilerdir. Bir efsanede ikaz eden belirsizdir.

1.2.4. Din Ulularının Rehberlikleriyle İlgili Rüyalar

Veliler, insanların rüyalarında çeşitli durumlar için keramet gösterip yol gösterirler. Rüyadan sonra insanlar rüyada bildirilenleri yerine getirmeye çalışırlar. Bir uyarı olarak da kabul edilebilecek bu rüyalarda, rehberlik edilerek, zorlukları aşabilmek, yanlışları düzeltebilmek, hastalığı sağaltabilmek, geçimi sağlayabilmek gibi durumlar için insanlara yardım edilir. Rüyada rehberlik edenlerin din uluları olmaları ve aynı rüyayı bazen birden fazla kişinin görmesi rüyaların gerçekliğini artırır.

1.2.4.1. Adana Efsanesi

Efsanede bir dedenin bir yanlışlığı düzeltmek için kadınları rüyasına girerek rehberlik etmesi anlatılır. İnsanlar uyarıyı dikkate alarak yanlışlığı düzeltirler.

i) Rüya Öncesi

Efsaneye göre, Demirtaş Dede ve bir ağa aynı türbeye gömülürler, ama halk yanlışlıkla ağanın mezarını ziyaret eder. Bunun üzerine Demirtaş Dede, köydeki bazı kadınların rüyalarına girer. Yanlış yeri ziyaret etmeleri kadınların göreceği rüyaların hazırlık aşamalarıdır.

ii) Rüya

“Bana diye geliyorsun başkasının mezarında dua ediyorsun. Benim mezarım bu, diyerek gerçek mezarı gösterir.” (Okuşluk 1998: 365)

iii) Rüya Sonrası

Demirtaş Dede’nin rehberliğiyle bir yanlışlık düzeltilir. Rüyadan sonra Demirtaş Dede’nin gerçek mezarının yeri belirlenir ve ziyaretler oraya yapılır.

1.2.4.2. Ağrı Efsanesi

Kırk Kınalı Kız efsanesinde hastalığına çare bulunamayan bir çocuğun, Hızır’ın yardımıyla kurtulması anlatılır. Veliler, insanlara hastalıkları sağaltmanın yolunu rüyada öğretebilirler. Bu rüya motifi Ağrı’nın Doğubayazıt ilçesinden derlenen efsanede de yer alır.

i) Rüya Öncesi

Efsanede anlatıldığına göre yöre beyinin çok güzel bir oğlu varmış. Bu oğlana Tanrı’nın verdiği bir dert musallat olmuş. Çare bulunamamış. Bu durum rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Dertli babası bir gece rüyasında;

“Aksakallı, ak yüzlü, bir veli görmüş. Ona; Oğluna kırk tane genç kızın kırk çift elinden toplanan çiğdemi on iki saat içinde kaynat ve içir demiş.” (Alpaslan 1977: 7969–7970)

iii) Rüya Sonrası

Etrafındakiler, rüyayı dinleyince o kişinin Hızır olduğunu söylerler. Efsanede sağaltma amacıyla söylenenler yapılmaya çalışılmış, ama başarılı olunamamış. Efsanede Hızır'ın rehberliğinin sonuç vermemesi, Hızır'ın anlatılardaki kimliğiyle bağdaşmayan bir durumdur.

1.2.4.3. Balıkesir Efsanesi

Garip Dede adlı efsanede, çeşitli kerametler gösteren ve mezarı köyün dışında bir tepede olan Garip Dede'nin yağmur için insanlara nasıl yardım ettiği anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Köylüler Garip Dede'yi yağmurun yağmadığı günlerde ziyaret ederler. Bu ziyaret öncesinde de genellikle köyden aynı anda birkaç kişinin rüyasına girer.

ii) Rüya

“Bana şu gün yağmur duası için gelin. Yağmur duasından hemen sonra yağmur yağacak der.” (Akyalçın 1998: 51)

iii) Rüya Sonrası

Burada edilen yağmur duasından sonra yağmur yağar. Rüya bildirilen günde yağmur duasına çıkan köylüler yağmura kavuşur. Velinin rüyada rehberlik etmesiyle köylüler yağmura kavuşur.

1.2.4.4. Bingöl Efsanesi

Efsanede Hızır'ın bir adamın evine misafir olması anlatılır. Efsanelerde rüya vasıtasıyla rehberlik edenlerin başında Hızır gelir. İnsanlar zor durumdayken, Hızır'ın yardıma yetiştiğine inanılır. Bu yardımların bazıları rüyada yapılır.

Hızır, bazı rüyalarda da kişilerin eğitimleriyle ilgili bilgi vererek yol gösterir. Örneğin; İbrahim el-Mâristânî adında bir sûfî, rüyasında Hızır'ı görmüş, ondan Allah'a nasıl yöneleceğini, emirlerinin mahiyetine nasıl uyacağını ve en iyi şekilde nasıl ibadette bulunacağını öğrenmiştir (Ocak 1999: 77).

i) Rüya Öncesi

Bingöl'de Hızır ile ilgili anlatılan bir efsanede, Hızır farklı bir şekilde anlatılır. Bu efsanede Hızır, uyarılarını dikkate almayanları cezalandırır. Adamın biri rüyasında Hızır'ı görür.

ii) Rüya

“Hızır, yarın ona misafir olacağını, bu yüzden evden ayrılmamasını söyler.” (Duymaz 1989: 325).

iii) Rüya Sonrası

Adam rüyanın etkisiyle hazırlıklara başlasa da akşam bir davete katılmak zorunda kalır. Hızır, geldiğinde evde kimseyi bulamayınca kızar ve atıyla evin içine girer. Hızır, rüyadaki uyarılarını dikkate almayan adamı cezalandırır.

1.2.4.5. Bingöl Efsanesi

Bingöl'de anlatılan Şeyh Ahmet ile Hatice efsanesinde, köylü tarafından cezalandırılan öksüz ve yetim Şeyh Ahmet'in rüyada Hz. Ali'yi görmesi, Hz. Ali'den geleceği hakkında bilgi sahibi olması ve bir geyik tarafından öldürülmesi anlatılır. Efsanede Hz. Ali, rüya aracılığıyla zor durumdaki Şeyh Ahmet'e rehberlik ederek geleceği hakkında bilgi verir.

i) Rüya Öncesi

Küçük yaşta anne ve babasını kaybedip yetim kalan Şeyh Ahmet, amcasının yanına sığınır. Amcası onu köyün çobanı yapınca kızar ve sürüyü bataklığa sürerek telef eder. Buna kızan köylüler, Şeyh Ahmet'i beline kadar bir çukura gömüp katıksız bırakırlar. Şeyh Ahmet'in zor durumda olması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Şeyh Ahmet, o gece rüyasında Hz. Ali'yi görür.

"Onun sırtını sıvazlayarak "Senin ölümün kulların elinden değil, kendini hayvanlardan koru!" (Duymaz 1989: 383)

iii) Rüya Sonrası

Şeyh Ahmet uyandığında kendini çukurdan kurtulmuş halde bulur. Efsane-nin sonunda Ahmet, bir geyiğin vurduğu tekmeyle uçurumdan aşağı yuvarlanır. Rü-yada Şeyh Ahmet'e çukurdan nasıl çıkacağı öğretilmemiştir. Ahmet'e ölümünün bu çukurdan kaynaklanmayacağı ve kendisini hayvanlardan koruması gerektiği bildirir. Bir uyarı olarak da kabul edilebilecek bu rüyadan sonra Şeyh Ahmet çukurdan kurtulur. Şeyh Ahmet rüyada bildirilen tehlikeye karşı önlemlerini almaz. Efsanenin ilerleyen bölümlerinde rüyada bildirildiği gibi bir geyiğin saldırısıyla hayatını kay-beder.

1.2.4.6. Mardin Efsanesi

Efsanede, Hicaz'a gitmek isteyen, fakat bir türlü gidemeyen bir adamın ve-lilerin rehberlik etmesiyle bu arzusunu gerçekleştirmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Yaşlı adam arkadaşlarıyla beraber Hicaz'a gitmek istemesine rağmen, hiç parası olmadığından bu arzusunu gerçekleştiremez.

ii) Rüya

"Yaşlı adam bir gün rüyasında Kasım Duman camisine gitmesi ge-rektiğini ve Cuma namazından son çıkan kişinin onu Hicaz'a göndere-ceğini görür." (Sancak 2008: 72).

iii) Rüya Sonrası

Yaşlı adam denileni yapar, ama camiden son çıkan bir çocuktur. Çocuğun kendisini Hicaz'a gönderemeyeceğine inanır. Bir hafta sonra aynı rüyayı görür. Tek-rar Cuma namazının bitmesini bekler. Bu sefer camiden çıkan bir askerdir. Askere de güvenmez. Bir hafta sonra aynı rüyayı tekrar görür. Namazın bitiminde en son bir dilenci görür. Bu dilencinin yanına gider; "Hicaz'a gitmeyi çok istiyorum. Arkadaş-larım gitti, ben gidemedim" diyerek derdini anlatmış. Bu dilenci, adamın omzuna dokununca, adam kendini Hicaz'da bulur. Rüyada yol gösterenin Kasım Duman ol-duğuna inanılır (Sancak 2008: 72). Rüyada Hicaz'a gitmek isteyen adama, Kasım Duman adlı veli, rüyasında rehberlik ederek yardım eder.

1.2.4.7. Yozgat Efsanesi

Seyit Dede adlı efsanede Seyit Dede'nin insanları iyileştirmek için sahip olduğu nesnelerden bahsedilir.

i) Rüya Öncesi

Efsanede hastaları iyileştirebilme özelliğini rüyada rehberlik edilerek kazandığı anlatılır. Seyit Dede, dağda namaz kılıp dua ettikten sonra uyur.

ii) Rüya

“Rüyasında kendisine üç nesne verileceği, bunlarla hastaları tedavi etmesi söylenir.” (Karadavut 1992: 261)

iii) Rüya Sonrası

Seyit Dede uyandığında yanında bir çüvel, bir süzek ve bir de tas bulur. Çüvelin bir parçası kırılmıştır. Lehim yaptırmak için Ermeni ustaya götürür. Usta çüveli eline alır almaz gayrimüslim olduğu için çolak olur. Herkes korkar ve onu şikâyet eder. Yanındaki eşyalar kendiliğinden köye dönmeye başlayınca korkuları da artarak onu rahat bırakırlar (Karadavut 1992: 261). Seyit Dede keramet göstererek insanların şikâyetinden kurtulur. Seyit Dede'ye rüyasında rehberlik ve yardım edilecek hastalıkları sağaltma kabiliyeti verilir.

1.2.4.8. Beyazid-i Bestami

Beyazid-i Bestami hakkında anlatılan menkıbede, Bestami'ye yol göstere-nin Allah olduğu anlatılır. Allah ile doğrudan konuştuğu ve Allah'ın onu bazı konu-larda eğittiği anlatılır. Bahsedilen rüyada Allah'a; “Ey âlemlerin Rabbi olan güzel Allah'ım! Sana yol nice olur?” şeklinde sorduğu, Allahın da “Vücudundan geç! Yo-lun budur.” Şeklinde cevap verdiği anlatılır (Araz 1984: 404). Bestamî rüyanın reh-berlik etmesiyle “Fenafillâh”a nasıl ulaşacağını öğrenir. Rüya aynı zamanda derviş-lik öğretisine nasıl sahip olunacağı hakkında bilgi verir.

1.2.4.9. Celâleddin Hüseyin

Hz. Muhammet, rüyada rehberlik ederek, insanların evlenmelerine yardımcı olabilir. Baha Veled'in babası Celâleddin Hüseyin de gördüğü bir rüyayla kiminle evlenmesi gerektiğini öğrenir.

i) Rüya Öncesi

Celâleddin Hüseyin, bekâr olduğu için çok üzülür. İnsanların en kötüsü bekârlardır sözünün anlamını düşünerek, kendi kendine her dakika dinin bütün hü-kümlerini ve Peygamber'in sünnetlerini yerine getirmeye çalıştım der. Bunun üze-rine o gece Peygamber'i rüyasında görür.

ii) Rüya

“Peygamber ona, Horasan padişahının kızıyla evlen der. Bu rüyayı hem padişah hem vezir hem de evleneceği kadın aynı anda görür.” (Eflâkî 2006: 68)

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın rehberlik etmesiyle evleneceği kişiyi öğrenir. Hz. Muhammet'in bu evliliği istemesi ve aynı rüyayı birçok kişinin görmesi rüyanın kutsallığını artırır. Padişah olan baba da aynı rüyayı gördüğünden evliliğe engel olmaz.

1.2.4.10. Rabia Adeviye Sultan

Rabia Adeviye Sultan, sekizinci yüzyılda Basra'da yaşamış bir kadın evli-yadır. Çok fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Bir veli, annesinin geçim sıkıntısından kurtulması için ona rüyada rehberlik eder.

i) Rüya Öncesi

Rabia Adeviye Sultan'ın ailesi çok fakirdir. Fakirlik, rüyanın hazırlık aşamasıdır. Doğduğu gün annesi bir rüya görür.

ii) Rüya

"O zamana kadar hiç görmediği, her güzelden daha güzel bir insan karşısına geçmiş. Bugün doğurduğu kızın ermişlerden olduğunu, dünyada onun kadar güzelinin olmadığını söylemiş. Daha sonra "Yarın kocan Basra beyine gitsin ve ona şu haberi selamımızla birlikte bildirsin ki her gece bize yüz salâvat okurdu, üç gecedir okumuyor, acaba sebebi nedir?" diye ekler." (Araz 1984: 112).

Aynı zat, o gece Basra Beyi'nin de rüyasına girmiş ve

"Yarın sana bir konuğumuz gelecek, onu dinle, gönlünü hoş et demiş!"

iii) Rüya Sonrası

Anne, denileni yapmış. Basra Beyi'nin yanına gitmiş. Basra beyi fakir olan aileye nafakalarına yıllarca yetecek altın verir (Araz 1984: 112). Rüya, Rabia Adeviye Sultan'ın ileride veli bir kişi olacağını müjdelemektedir. Ailesine durumlarını düzeltebilmeleri için rehberlik edilir. Aynı anda benzer bir rüyayı Basra Bey'i görür.

On efsanede, görülen rüyaların sekizinde bir hazırlık aşaması vardır. Sekiz efsanede rüyaların hazırlık aşamaları birbirinden farklıdır. Yanlış yeri ziyaret etmek, çocuğun hastalığına çare bulamamak, yağmur duasına çıkmak, çukura gömülmek, Hicaz'a gidememek, evlenmeyi istemek, fakir olmak rüyaların hazırlık aşamalarıdır.

On efsanede kahramana çeşitli durumlar için rehberlik edilir. On efsanenin ikisinde (%20) rüyadaki rehberlik hastalığı sağaltabilmek için yapılır. Din uluları insanların rüyasına girerek hastalığı nasıl iyileştireceklerini öğretirler. Birer (%10) efsanede efsane kahramanının evlenebilmesi, geçimini sağlayabilmesi, fenafillâha ulaşabilmesi, hayatını koruyabilmesi, misafiri ağırlayabilmesi, yanlışlığı düzeltmesi ve yolculuğa çıkabilmesi için din uluları kendisine rehberlik ederler.

Efsanelerde en çok veliler rüyada insanlara rehberlik etmektedir. Hızır da bir veli olarak kabul edildiğinde on efsanenin beşinde (%50) veliler rüyalarda insanlara rehberlik etmektedirler. Bestami efsanesinde Allah, Bestami ile konuşarak kendisine rehberlik eder. Birer (%10) efsanede Hz. Muhammet ve Hz. Ali rüyaya girerek rehberlik etmektedir. İki efsanede (%20) rehberliği kimin yaptığından bahsedilemez.

2. Mekânlarla ilgili Rüyalar

Mekânlarla ilgili rüyalar genellikle etrafında bir kült oluşan veli, şeyh gibi din ulularının defnedildiği türbe, yatır, mezar gibi yerlerle ilgilidir. Rüyalar, bu mekânlarda yatanların insanlarla iletişime geçmelerinin en önemli yoludur. Rüyalar

bu mekânların inşa edilmesinde, buralara bir saygı kültürünün oluşmasında, bazı inanışların yaygınlaşmasında çeşitli roller üstlenirler.

2.1. Dinî Mekânlarla İlgili Rüyalarda

Dinî mekânlar ile ilgili rüyalar; türbe, yatır, mezar gibi mekânlarda yatan din ulularının, insanları yönlendirmeleriyle ilgili rüyalar. Rüya, bu mekânların inşa edilmesinde, burada yatan din ulularının ikazlarının bildirilmesinde, mekânlar etrafında oluşan sağaltma ve nasiplendirme ile ilgili inanışların yaygınlaşmasında önemli işlevler üstlenir. Burada defnedilen veliler, ya türbeleri olmadığı için ya da türbelerinin durumlarından memnun olmadıkları için rüyaya girerek, kutsal kabul edilen bu yerlerin inşa edilmesi veya düzenlenmesi için insanları yönlendirirler. Kültürleri çerçevesinde oluşmuş mekânlara saygısızlık edenleri rüyalarına girerek ikaz ederler. Rüyadaki uyarıyı dikkate almayan insanlar bazen cezalandırılırlar. Din uluları türbelerini ziyaret edenlerin rüyalarına girerek hastalıklarını sağaltabilir ve geçimlerini sağlayabilmeleri için maddi yönden nasiplendirebilirler.

2.1.1. Türbe, Yatır ve Mezarlarla İlgili Rüya

Türbe; *“Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan mezar, mezar üzerine çatılmış çatı”* anlamına gelir (Develligolu 1998: 1115). Yatır ise *“Belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya”* anlamındadır (T. Sözlük 2005: 2146). Hayatını kaybetmiş din ulularının insanlar üzerindeki etkileri, defnedildikleri mekânlar çerçevesinde birer kült hâlini alarak devam eder. Hayattayken veliye gösterilen saygı, kendisinden dilenenler (şifa, maddi unsur, günahların affı vb.) öldükten sonra defnedildiği bu mekânlar ziyaret edilerek devam ettirilir. Bu durumda hayatta olmayan biriyle irtibata geçmenin en önemli yolu rüyalar. Rüya, velilerle irtibat işlevini yüklenerek veli kültürünün devamlılığını sağlarlar. Türbe, yatır ve mezarların bu dünya ile öteki dünya arasındaki bağı kurduklarına inanılır. Bu yüzden veliyi ziyaret etmenin, defnedildiği yere gelmek olduğuna inanılır.

2.1.1.1. Türbe, Yatır ve Mezarların İnşasıyla İlgili Rüya

Efsaneler, belirli yer, zaman veya olay hakkında anlatılırlar. Dinî mekânlar hakkında anlatılan efsaneler, mekânların ve buralarda defnedilenlerin kutsallığını artırır. Bu mekânlarla ilgili birçok rüya görülür. İslamiyet’in, ayet ve hadislerle rüyaların güvenilirliği hakkında oluşturduğu yapı; türbe, yatır ve ziyaretlerle ilgili görülen rüyalarda artarak zengin bir motif haline gelir. Bu rüya motifi birçok işleve sahiptir. Bu işlevlerin başında, türbe sahibinin keramet göstererek, rüyada türbesinin inşasını veya tadilatını istemesidir. Bazen veli bir türbe istemese de rüyayı görenler, rüyadan sonra görülen kerametlerin neticesinde oluşan saygı çerçevesinde türbe inşa ederler.

2.1.1.1.1. Seyit Gazi Türbesi

İslamiyet sonrasındaki cihat ve fetih düşüncesine dayalı Türk destan kahramanlarının çoğunun türbeleri, kahramanlar öldükten uzun bir zaman sonra inşa edi-

lir. Battal Gazi, Sarı Saltuk gibi kahramanların türbelerini hükümdar ailesi inşa ettirir. Bu mekânların inşasında hükümdar ailesinin gördüğü rüyaların önemi büyüktür.

i) Rüya Öncesi

Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin'in annesi bir rüya görür.

ii) Rüya

"Rüyasında Seyit Gazi'nin mezarının nerede olduğunu görür."

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra sultanın annesi oraya büyük bir türbe yaptırır (Gölpınarlı 1990: 70). Battal Gazi, sekizinci yüzyılda yaşamış, İslam ordularıyla başarıdan başarıya koşmuş veli bir komutandır. Arap olduğu bilinen Battal Gazi, Malatya doğumludur. Arap olmasına rağmen hayatı etrafında Türk düşüncesiyle oluşturulmuş destanlar mevcuttur. İslam âlemine büyük faydaları olan Battal'ın mezarının nerede olduğunu öğrenen Sultan Alâeddin'in annesi, rüyadan sonra bir türbe yaptırır.

2.1.1.1.2. Ahmet Yesevi Türbesi

Ahmet Yesevi, Türk tasavvufunun kurucusudur. XII. yüzyılda yaşamış Ahmet Yesevi, kendisinin kurduğu Yesevilikle birçok mürit yetiştirmiş ve bunları Orta Asya'nın değişik bölgelerine ve Anadolu'ya göndermiştir. Anadolu'ya gönderdiği erenlerine *Divân-ı Hikmet* adlı eserini vererek, düşüncelerinin Anadolu'da yayılmasını sağlamıştır. Ahmet Yesevi hakkında birçok menkıbe anlatılır. Bu menkıbelerin bazıları Kazakistan'ın Yesi bölgesinde bulunan Türbesi ile ilgilidir.

i) Rüya Öncesi

Timur, Hızır'la beraber Buhara'ya gitmeye niyet eder. Yolda Türkistan'a uğrar. Buhara'ya gidişi geciktirdiği için bir rüya görür.

ii) Rüya

"Ey yiğit! Çabuk Buhara'ya git, inşallah oradaki şahın ölümü senin elindedir. Senin başından çok şeyler geçse gerektir, bütün Buhara halkı zaten seni bekliyor." (Köprülü 1993: 41)

Timur'un rüyasına Ahmet Yesevi girer. Ahmet Yesevi, rüyada Timur'a rehberlik ederek Buhara'ya geri dönmesini ister. Rüyada aynı zamanda Timur'a galibiyet müjdesi verir.

iii) Rüya Sonrası

Timur, Ahmet Yesevi'nin rehberlik etmesiyle mücadeleden galip ayrılır. Bu müjdeli haberden sonra Timur, yardımcılarına emir vererek mezarın üzerine bir türbe yaptırır. Timur böylelikle Ahmet Yesevi'ye saygısını ifade etmiş olur.

2.1.1.1.3. Sarı Saltuk Türbesi

Sarı Saltuk, Osmanlı'dan önce Balkanlarda fetih hareketlerine katılmış, hayatı ve kahramanlıkları etrafında destan teşekkül eden bir halk kahramanı ve din ulusudur. Hacı Bektaş'ın müridi olarak kabul edilen Sarı Saltuk'un Anadolu ve Balkanlarda birçok türbesi vardır. En önemli türbesi Romanya'nın kuzeyindeki Dobruca bölgesindedir (Önal 2000). Buradaki türbe de, padişahların gördükleri rüya sonucu inşa ettirmeye karar verdikleri türbelere aittir.

i) Rüya Öncesi

II. Bayezit, Kili ve Akkirman seferleri sırasında Babadağ'a gelir. Halk, burada Saltuk adına bir türbenin bulunduğunu, ama sonradan çöplüğe dönüştürüldüğünü ve zamanla kaybolduğunu anlatır. Bayezit, gece çöplükte namaz kıldıktan sonra yarın ki savaş için istihareye yatar. Bayezit'in Sarı Saltuk'un çöplüğe dönüştürülen türbesinde istihareye yatması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

Sarışın sakallı, yeşil sarıklı, bir vaziyette Sarı Saltuk'u görür. Bayezit'e, hoş geldin, der. Kili ile Akkirman'ı savaşmadan alacağını söyler. Ardından da, beni bu çöplükten kurtar, der. " (Önal 2000: 34)

iii) Rüya Sonrası

Rüyayı başkalarının da gördüğünü öğrenen Bayezit, oraya bir türbe yaptırır. Hem Timur'un hem de Bayezit, kendilerine rüyada zafer müjdesi veren velilerin mezarlarını vefa borcunun göstergesi olarak türbe haline getirirler.

2.1.1.1.4. Sarı Saltuk Ziyaretgâhı

Sarı Saltuk'un on iki türbesi bulunmaktadır. Türk halkı, cihat ve fetih hareketlerinde büyük kahramanlıklar gösteren Sarı Saltuk'a saygılarından dolayı birçok türbe inşa ederler. Türbelerin yanı sıra Anadolu'da Sarı Saltuk'a ait ziyaretgâhlar vardır. Bu ziyaretgâhların biri de İstanbul'dadır. Bu ziyaretgâh ile ilgili anlatılan efsanede buranın inşasında bir velinin yol gösterdiği anlatılır.

i) Rüya Öncesi

İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e açılan uç iki noktasından biri olan Rumeli Feneri'ndeki fener binasının içerisinde Sarı Saltuk'a ait bir ziyaretgâh vardır. Fenerin yapılacağı sırada köyde yaşayan Mehmet adındaki bir kişi gece rüyasına bir veli girer. Fenerin yapılacak olması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

"İncir ağaçlarının olduğu yerde Sarı Saltuk'un mezarının bulunduğunu, fenerin bu mezar üzerine yapılmasının daha hayırlı olacağını söyler. " (Akalin 1998: 20).

iii) Rüya Sonrası

Yapılan kazı sonucunda işaret edilen yerde, gerçekten bir mezar bulunur ve mezarın olduğu yer ziyaretgâh şeklinde düzenlenerek üzerine fener inşa edilir. Rüyada yol göstermeyle Sarı Saltuk'un ziyaretgâhı yapılmış olur.

2.1.1.1.5. İsak Baba Türbesi

İsak Baba, Anadolu'dan Balkanlara gidip ilmî ve manevî irşatlarda bulunan din ulularındandır. Romanya'nın kuzeyindeki Dobruca bölgesinde aynı isimle bir türbesi vardır. Türbe ile ilgili anlatılan efsanede, bir rüya sonucunda inşa edildiği anlatılır. İsak Baba türbesinin inşasıyla ilgili rüyayı bir imamın karısı görür.

i) Rüya Öncesi

İstanbul'dan İsakça'ya gelen İmam Osman Zulbie'nin hanımı bir rüya görür.

ii) Rüya

"Omzunda peşkiri, elinde ibriği ile Tuna'ya doğru giden bir ihtiyar,

kadına "Selamünaleyküm" der. Sonra da "Beni tanıdın mı?" diye sorar. Kadın "yok" deyince: "Ben İsak Baba'yım" der." (Önal 2000: 37)

iii) Rüya Sonrası

Sabah olunca mezarın camiye yakın bir yerde olduğunu düşünerek, oraya bir türbe yaptırır. Kadın, İsak Baba'ya saygısını bu şekilde dile getirir.

2.1.1.1.6. Veli Yatırı

Balıkesir'deki Veli Yatırı hakkında anlatılan efsanede, bir velinin hayvanlardan dolayı rahatsızlığını insanlara bildirmesi anlatılır. Velilerin kendilerine bir türbe inşa edilmesini istemelerinin nedenlerinden biri, mezarlarının bulunduğu yerde hayvanların otlamalarından rahatsız olmalarıdır. Veli, bu rahatsızlığından dolayı rüyada hayvanların sahibini veya halkı ikaz eder. Rüyada türbenin inşasını isteyen veli bazen sadece insanları uyarır.

i) Rüya Öncesi

Balıkesir merkeze bağlı Gökköy'deki yatır, peygamber soyundan gelen ve girdiği mücadelede şehit olan bir veliye aittir. Yatırın, bir rüyadan sonra yapıldığı anlatılır. Hayvanlar yatırın etrafını kirlettiklerinden, yatırdaki veli insanların rüyalarına girerek onları uyarır. Rüya Balıkesir'de yaşayan ve bacanak olan, Recep küçük ile Mehmet Belkız görür.

ii) Rüya

*"Üç gece aynı anda rüyaların giren bu kişi, hayvanların mezarını pislettiğini, üzerinde gezindiğini ve bunun da hiç hoşuna gitmediğini bu yüzden yerini belli edecek sandukalı bir yer yapılmasını ister." (Ak-
yalçın 1998: 19).*

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan etkilenen iki bacanak hemen bir yatır yaparlar. Veli, rüyaya girerek insanlardan bir yatır istemiştir. Kutsalın rahatsız edilmemesi için velinin isteği yerine getirilir.

2.1.1.1.7. Şeyh Ahmet Ziyareti

Bingöl'de Şeyh Ahmet Ziyareti hakkında anlatılan efsanede, savaşta ordugâh kurmak için ziyaret yerini düzenleyen askerlerin rüyası anlatılır. Askerler, Anadolu'da anlatılan birçok efsanenin kahramanlarıdır. Bingöl'de anlatılan efsanede, Birinci Dünya Savaşındaki bir olayda askerlerin gördüğü rüya anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Ruslarla savaşan askerler ordugâh kurmak için konakladıkları yeri düzlemeye başlarlar. Düzledikleri yer bir ziyaret olduğundan, o gece birlik komutanı bir rüya görür.

ii) Rüya

"Aksakallı, nur yüzlü bir ihtiyar görür. İhtiyar, birlik komutanına: "Buraya dokunma, burası ziyaretir." der." (Duymaz 1989: 289).

Komutan rüyanın etkisinde kalmasına rağmen devam edilir. İkinci gece de aynı rüyayı görmesine rağmen yine dikkate almaz. Üçüncü gece rüyasına giren ihtiyar bu defa ona rüyada:

"Bir daha burayı düzlemeye çalışırsan, senin iki gözünü de kör ederim." der. (Duymaz 1989: 289)

Komutan rüyasında Şeyh Ahmet'i görmüştür. Şeyh Ahmet, rahatsız edilmek istemediğinden komutanı rüyasında uyarır. Komutan rüyaya aldırmaz etmeyince Şeyh Ahmet, komutanı gözlerini kör etmekle tehdit eder.

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra askerler ordugâh yerini aydınlatmak için yaktıkları meşaleleri bir tümseğin üzerine yerleştiremezler. Komutan rüyaları hatırlar ve buraya bir mezar yaptırır. O gece komutan rüyasında yine aynı ihtiyarı görür. İhtiyar, komutana onu affettiğini ve adının Şeyh Ahmet olduğunu söyler (Duymaz 1989: 289). Komutan gördüğü rüya üzerine oraya bir mezar yapar. Efsanede kutsalın rahatsız edilmemesi gerektiği teması vardır. Rahatsız edilen din ulusu rüyada uyarılarda bulunur. İsteği yerine getirildikten sonra yine rüya aracılığıyla insanlarla iletişime geçerek onları affettiğini söyler. Olağanüstülüğü yaşayan insanlar din ulularının rahatsız edilmemesi ve ziyaretçilerinin olması için imaret inşa ederler.

2.1.1.1.8. Şeyh Hasan Mezarı

Bingöl'de Şeyh Hasan mezarı hakkında efsanede, bir hazine avcısının rahatsız ettiği din ulusunun ikazları anlatılır. Anadolu'da, hazine aramak ve bulunan hazinenin sihrini ortadan kaldırmak hakkında birçok efsane anlatılır. Hazine aranan yer kutsal bir mekânsa, orada yatan din ulusu rahatsız edildiği için insanları rüyalarında uyarır.

i) Rüya Öncesi

Efsanede, mezarları kazarak altın arayan bir adam, Şeyh Hasan'ın mezarını kazmaya başlayınca Şeyh Hasan rahatsız olur. Adam yorularak uyuya kalır. Kutsalı rahatsız ettiği için rüyasında uyarılır ve kendisinden türbe istenir.

ii) Rüya

Bir ihtiyar zat; akşama doğru bulduğun mezarda yatan kişi benim. Benim adım Şeyh Hasan. Mezarımı açınca elimde silahım, belimde sarığım, cebimde birkaç altın lira bulacaksın. Bu parayla mezarımı yaptır, geri kalanı da hayırma kullan der." (Duymaz 1989: 313)

iii) Rüya Sonrası

Adam sabah kalkınca doğruca mezara gider. Mezarı açıp bakınca rüyasında gördüklerinin aynısını bulur. Hemen ölünün cebindeki paralarla bir mezar yaptırır. Şeyh Hasan, rüyada adamdan bir türbe yaptırmasını ister. Bunun maddi karşılığını da kendisi verecektir. Adam rüyada bildirilenlerin gerçek olduğunu görünce kutsala saygısızlık etmemek için paranın tümünü kendisine almaz. Şeyh Hasan'ın istediği gibi bir türbe yapar.

2.1.1.1.9. Şeyh Ömer Türbesi

Bingöl'de Şeyh Ömer türbesi hakkında efsanede askerlerin rüyasına girerek nerede gömülü olduğunu bildiren bir din ulusuna bir türbe yapıldığı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Şeyh Ömer efsanesinde anlatıldığına göre, Salhan'ın Onbir Evler köyüne televizyon aktarıcısı kurulurken, bir grup asker burada nöbet tutuyorlarmış. Şeyh Ömer, naaşı orada olduğu için askerlerin rüyasına girmiş.

ii) Rüya

Askerlerden biri rüyasında Şeyh Ömer'i görmüş. Rüyada;
"Şeyh Ömer askere: "Ey Allah'ın kulu! Ben sizin kurduğunuz aktarının 200 metre kible tarafında defnedilmiş durumdayım."der." (Duy-maz 1989: 297)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra asker mezarı bulup açar. Şeyh Ömer'in asker elbiseleriyle, belinde kılıcı başında fesiyle defnedildiğini görür. Ayrıca, çok uzun zaman önce ölmüş olmasına rağmen, yaralarından kan sızmaya devam etmektedir. Sağ ve sol yan-larında iki ışık yanmaktadır. Asker, mezarı tekrar örter ve köylülerin yardımıyla bir türbe yapar.

Şeyh Ömer, rüyada naaşının nerede olduğunu söyler. Rüyadan etkilenen as-ker, rüyada bildirilen yerde naaşı çürümemiş hâlde bulur. Bunun üzerine köylülerle beraber bir türbe yapar.

2.1.1.1.10. Zekeriya Dede Türbesi

Denizli'de Zekeriya Dede türbesi ile ilgili anlatılan efsaneyi Mustafa Osan derlemiş ve efsaneye *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler* adlı yüksek lisans tezinde yer vermiştir. Efsanede din ulusunun türbesinin inşası anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Denizli'de geçimini saban yaparak sağlayan Zekeriya Dede adında biri ölür.

ii) Rüya

"Zekeriya Dede bir adamın rüyasına girer." (Osan 2006: 104).

iii) Rüya Sonrası

Adam rüyadan etkilenerek bir türbe inşa eder.

2.1.1.1.11. Abdurrahman Gazi Türbesi

Efsanede Abdurrahman Gazi'ye türbe yapılması anlatılmaktadır. Din ulu-ları, rüyalara girerek kendilerine türbe yapmaları için insanları yönlendirirler. Erzu-rum'da anlatılan bir efsanede ise rüyaya giren veli, bir başkasına türbe yapılmasını ister.

i) Rüya Öncesi

Abdurrahman Gazi türbesiyle ilgili anlatılan efsanede, türbenin yapılacağı yerin yirmi metre güneyinde bir ziyaret olduğundan bahsedilir. Halktan birisi bir rüya görür.

ii) Rüya

"Beni bir daha ziyaret etmeyin. Abdurrahman ziyarete düşkündür, onu ziyaret edin." (Seyidoğlu 1985: 40)

Rüyadaki veli, kendisini ziyarete gelen insanların yakındaki Abdurrahman Gazi'nin türbesini ziyaret etmelerini ister.

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan etkilenen halk, türbesi olmadığı için rüyadan sonra Abdurrahman Gazi'ye türbe yapar.

2.1.1.1.12. Nurullah Baba Yatırı

Erzurum'da, Nurullah Baba yatırını ile ilgili efsanede Nurullah Baba yatırının inşası anlatılır. Anadolu'da bazı yatırlar insanların yaşadıkları evin bir odası şeklinde inşa edilmiştir. Bunların çoğu evin inşası veya tadilatı esnasında görülen bir rüya ile ilgilidir.

i) Rüya Öncesi

Erzurum'da Nurullah Baba adlı bir yatır bulunmaktadır. Bu yatır, Gölbaşındaki bir evin içerisinde. Evin ilk sahibi, bu evi yaptırmadan evvel bir gece Nurullah Baba'yı rüyasında görür. Evin yapılırken yatırın yerinin belirlenmesi gerektiği için rüya görür.

ii) Rüya

Rüyasında Nurullah Baba;

"Temel kazılırken ayağına takılacak olan yeri iyice kazın, orada kıyafetiyle yatan Nurullah Baba'dır der ve kaybolur." (Seyidoğlu 1985: 27).

iii) Rüya Sonrası

Ev yapılırken rüyada bildirildiği gibi Nurullah Baba'nın naaşı bulunur. Evin sahibi üzerini örter. Bunun üzerine hiç dokunulmadan o oda ona mezar olarak ayrılır. Rüyada bildirilenlerin gerçek olduğunu gören ev sahibi saygısını ifade etmek için evinin bir odasını yatıra çevirir. Böylelikle kutsalı rahatsız etmemiş olur.

2.1.1.1.13. Şehit Mezarı

Erzurum'da Şehit mezarı adlı mekânla ilgili anlatılan efsaneyi Bilge Seyidoğlu derlemiştir. Askerler ve askerler etrafında oluşan olaylar hakkında anlatılan efsanelere Anadolu'nun birçok bölgesinde rastlanır. Özellikle askerlerin karşılaştığı veliler ve rüyalarına giren şehitlerle ilgili anlatılan efsaneler zengin motifler içerir. Bazı türbelerin inşasında da askerlerin gördüğü rüyalar etkilidir.

i) Rüya Öncesi

Erzurum Hasankale'de bir şehit mezarı vardır. Rivayete göre bir savaşta düşmanın durumunu gözetleyen bir yüzbaşı, o anda uzaklarda bir ışığın yanıp sönmekte olduğunu görür. Uzun süre bu ışığı seyrettikten sonra uykuya dalar. Işığın etkisinde kalması göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

"Rüyasında ışığın kaynağından ölmüş birinin kendisi ile konuştuğunu görür. Ölü insan yüzbaşıya kendisinin Ruslar tarafından öldürüldüğünü ve mezarının yaptırılmasını istediğini söyler." (Seyidoğlu 1985: 30-31)

Yüzbaşıya rüyasında şehit olan ama mezarı olmayan bir askerin isteği bildirilir.

iii) Rüya Sonrası

Yüzbaşı uyandığında aynı ışığı görür. Oraya gider ve mezarı yaptırır. Rüyadan görülen ışığın, gerçek hayatta da görülmesi bu mezarın inşa edilmesini zorunlu kılar.

2.1.1.14. Kabir Baba Kabri

Gaziantep'te Kabir Baba kabri hakkındaki efsanede Kabir Baba, Ali adlı birinin rüyasına girerek onun kabrini yaptırmasını ister. Kabir Baba'nın kabri, bu rüya üzerine Ali adında biri tarafından yapılır (Görkem 1987: 88). Yapılan kabirden dolayı orada yatan din ulusuna da Kabir Baba adı verilmiştir.

2.1.1.1.15. Uryan Baba Mezarı

Elâzığ'ın Harput ilçesinde anlatılan efsanede, mezarının yerini insanların rüyasına girerek kendisinin bildirdiği anlatılır. Bu tür efsanelerde din ulusu kendisine bir türbe veya mezar yapılmasını istemese de, rüyayı gören kişi rüyada gösterilen ve işaret edilenlerin gerçek olduğunu görünce rüyaya girenlerin din ulusu olduklarını anlar ve duyulan saygıdan dolayı kutsalın etrafını düzenlemeye karar verir.

i) Rüya Öncesi

Rüyayı Hacı Ali isimli biri görür. Uryan Baba, rüyada Hacı Ali'den bir şey istenmez.

ii) Rüya

"Bir yolcu tarafından deveye bindirilir ve mezarının bulunduğu yere götürülür." (Görkem 1987: 88)

iii) Rüya Sonrası

Daha sonra Hacı Ali, oğluyla birlikte giderek, rüyada görmüş olduğu yeri kazar ve mezarı bulur. Rüyada gördüklerinden etkilenen Hacı Ali, gösterilen yerde bir mezar bulunca, saygısından dolayı orayı düzelterek düzgün bir mezar haline getirir.

2.1.1.1.16. Şeyh Hasan Basri Türbesi

Hatay'da bulunan Şeyh Hasan Basri türbesi hakkında anlatılan efsanedir. Bir ışık veya nurla işaret edilen yere bir türbenin yapılması ile ilgili anlatılan efsanelerden biridir. Efsanede ışığın olduğu yeri araştırmaya gelenlerden biri Ermeni olunca, din ulusu rüyada insanları uyarır.

i) Rüya Öncesi

Şeyh Hasan Basri türbesinin inşası ile ilgili anlatılan efsaneye göre, türbenin bulunduğu yer eskiden bir böğürtlen çalılığıdır. Köylü bir gün bu çalılıkta ışık ve nur görür. Araştırılması için bir grup insan gelir. Bu insanlardan biri Ermeni'dir. Grubun içinde bir Ermeni olması din ulusunu rahatsız eder.

ii) Rüya

Bir gece birinin rüyasına şeyh girer ve şöyle der;

"Ben, Şeyh Hasan Basri, kalkın, şu Ermeni'nin parasını verin ve gönderin. O adam benim gözüme gözükmesin!" (İnce 2009: 87).

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın etkisiyle Ermeni oradan gönderilir. Türlü uğraşlardan sonra Şeyh Hasan Basri'nin naaşına ulaşılır ve oraya türbe yaptırılır. Rüyadaki uyarıyı dikkate alan köylüler, ışığın olduğu yerde bir naaş görünce bunun bir veli olduğunu anlarlar. Bunun üzerine, türbe yapılır.

2.1.1.1.17. Gazi Abdurrahman Paşa Türbesi

Hatay'da Gazi Abdurrahman Paşa türbesi hakkında anlatılan efsanede, din uluların, belirli bir mezarları olmadığına insanların rüyasına girerek onları uyarmaları anlatılır. Hatay'ın Belen ilçesinde şehit edilip cesedi çalılıklara atılan veli, bir mezarı olmadığı için rüyaya girerek insanları rahatsız eder.

i) Rüya Öncesi

Belen'de bulunan Gazi Abdurrahman Paşa Türbesi hakkında anlatılan efsanede, Gazi'nin Suriye'den göç edip Belen'e yerleşen bir şeyh olduğu anlatılır. Bir Cuma günü cami çıkışında bir grup genç tarafından şehit edilip çalı içerisine atılır. Ancak ruhu köylüleri rahat bırakmaz.

ii) Rüya

"Her gece rüyalarına girerek kendisini defnetmezlerse köyü yakacağını söyler." (İnce 2009: 58).

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra halk çalılıkla bakınca şehidin naaşını bulur. Rüyadaki uyarılardan Abdurrahman Paşa'nın bir veli olduğunu anlaşılar ve kendisine bir türbe yapılır.

2.1.1.1.18. Bakmaca Dede Türbesi

Bursa'nın İnegöl ilçesinde bulunan Bakmaca Dede türbesi hakkında anlatılan efsanede, din ulularının, hayvanlar tarafından mezarlarında rahatsız edildiklerinde insanların rüyalarına girerek buna önlem almalarını istemeleri anlatılır.

i) Rüya Öncesi

İnegöl'de anlatılan Bakmaca Dede efsanesinde, Bakmaca Dede hayvanlardan rahatsız olduğunu ifade ettiği gibi kendi türbesinin nerede inşa edileceğini de söyler. Dede'nin yattığı merada bir çoban koyunlarını otlatır. Çoban, koyun otlatırken bir ağacın dibine uyur. Rüyasında;

ii) Rüya

"Bir adam gelerek "Ey çoban! Kalk, benim yattığım yerin etrafına taş diz. Diz ki hayvanlar otlarken beni çiğnemesin, rahatsız etmesin." (Kartal 1998: 169)

Rüyada denileni yapmayan çoban bu rüyayı bir kez daha görür. Rüyadaki adam hayvanlardan rahatsız olduğunu bildirerek mezarının etrafına taş dizilmesini ister.

iii) Rüya Sonrası

Çoban uyandığında mezar yerinin çizili olduğunu görür. Oraya hemen bir türbe inşa eder. Rüyadaki uyarıyı dikkate alan çoban, hayvanlarının kutsalı rahatsız etmelerini engellemiş olur.

2.1.1.1.19. Eren Türbesi

İstanbul'daki Eren türbesi hakkında anlatılan efsanede, yattığı yer uygun olmayan bir erenin rüyaya girerek insanları uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Erenin mezarı İstanbul'da bir çöplüktedir. Bu durumdan rahatsız olan Eren, rüyaya girerek padişahı uyarır.

ii) Rüya

“Padişaha, beni bu sıkıntıdan kurtar der.” (Önal 2005: 344)

iii) Rüya Sonrası

Padişah, etrafındakilere bu zatın nerede olduğunu sorsa da kimse bilemez. Ula’dan Hüsameddin Efendi’ye danışmaya karar verirler. Hüsameddin Efendi, Ula’dan mekânları aşarak yanındakilerle İstanbul’un çöplük atılan bir semtine gider. Oradan çıkan bir elle tokalaşırlar. Daha sonra padişah elini uzatır, ama el geri çekilir. Hüsameddin Efendi, padişahı oraya bir türbe yapmasını ister (Önal 2005:344).

Hüsameddin Efendi’nin isteğinden ve Eren’in rüyadaki uyarısından sonra halk bir araya gelerek Eren’e bir türbe yapar.

2.1.1.1.20. Emetullah Sultan Türbesi

Kıbrıs’ta Emetullah Sultan Türbesi hakkında anlatılan efsaneyi Mahmut İslamoğlu derler ve *Kıbrıs’ta Türk-İslâm Yatırları ve Bunlara İlişkin Efsaneler* adlı makalesinde yer verir. Yatır ve türbelerin rüya motifleriyle inşasında, aynı rüyayı birden fazla kişinin görmesi, rüyanın inandırıcılığı ve mekânın süratle inşası açısından önemlidir.

i) Rüya Öncesi

Türbede defnedilen veli, türbe yapılana kadar birden fazla kişinin rüyasına girerek isteğini belirtebilir. Kıbrıs’taki bazı türbelerin inşasında da bu yöndeki rüya motifi vardır. Emetullah Sultan yattığı makamı, birden fazla kişinin rüyasında bildirir. Emetullah Sultan rahatsız edildiği için insanların rüyasına girerek isteğini bildirir.

ii) Rüya

İlk olarak Havva adında bir kadının rüyasına girer.

“Beni rahatsız ediyorlar. Kazıp mezarımı meydana çıkarın ve üzerine bir türbe inşa eyleyin. Makamım filan ark yatağındadır.” (İslamoğlu 1994: 19–24)

iii) Rüya Sonrası

Havva rüyada söylenenleri yerine getirmeyince aynı rüyayı Cahit adında bir adam ve ardından Kübra adında bir kadın görür. Bu rüyaya Kübra uyar ve söylenen yeri kazdırıp türbe yaptırır.

Aynı rüyayı birden fazla kişi görür. Rüyayı gören ilk iki kişi rüyadaki uyarıyı dikkate almazlar. Kübra adlı kadın rüyada bildirilen yeri kazınca Emetullah Sultan’ın mezarını bulur ve oraya bir türbe yaptırır.

2.1.1.1.21 Saruhan Bey Türbesi

Manisa’da Saruhan Bey türbesi hakkında anlatılan efsanede, Saruhan Bey türbesinin çevre düzenlemesi anlatılır. Dinî mekânların inşasıyla ilgili rüyalarda, türbenin tadilatı geçirilmesi ve bakımının sürekli hâle gelmesi istenebilir.

i) Rüya Öncesi

Manisa’da anlatılan efsaneye göre, Saruhan Bey türbesi bakımsız durumdadır. Saruhan Bey bu durumdan rahatsız olur ve bir adamın rüyasına girer.

ii) Rüya

“Saruhan Bey, bütün heybetiyle, saçmış olduğu ışık ile önümde durdu ve bana yataktan kalkmamı emretti. Korkarak kalktım. Saruhan Bey’le birlikte türbenin bulunduğu yere gittik. Saruhan Bey, bu türbenin kendisine yakışmadığını söyleyip çevresinin yeşilliklerle, çiçeklerle süslenmesini istedi. Yeşilin temizlik, saflık, huzur anlamına geldiğini söyleyerek, buraya gelen insanların huzurlu bir şekilde dönmelerini benden istedi.” (Pehlivan 2009: 92).

Saruhan Bey, rüyada türbenin görüntüsünü beğenmediğini, kendisine yakışmadığını söyleyerek etrafın yeşillendirilmesini ister.

iii) Rüya Sonrası

Adam, rüyanın etkisiyle o günden beri türbeye çiçek ve ağaçlar dikip yeşillendirmektedir.

2.1.1.1.22. Hacı Zeynel Efendi Türbesi

Manisa’nın Turgutlu ilçesinde Hacı Zeynel Efendi Türbesi hakkında anlatılan efsanede, türbenin tadilatı sırasında gerekli olan parayı veren bir kadından bahsedilir. Türbenin tadilatıyla ilgili rüya motifi Turgutlu’da anlatılan bu efsanede de görülür.

i) Rüya Öncesi

Turgutlu’da Hacı Zeynel Efendi adında bir cami ve türbe vardır. Bu cami ve türbe tamir edilirken yeterli para bulunamaz. Bir gün Bursa’dan bir kadın gelir ve yüklü bir yardım yapar. Bursa’dan gelip, Turgutlu’daki bir türbeye yardım edilmesinin sebebi sorulur.

ii) Rüya

Kadın, bir gece Hacı Zeynel Dede’yi rüyasında görür.

“Dede, ona camide bir tamirat olduğunu ve uzun süredir yapmayı düşündüğü hayrı buraya yapması gerektiğini söyler.” (Akgül 1995: 26)

iii) Rüya Sonrası

Hacı Zeynel Dede, kadının rüyasına girerek hayrı kendi türbesine yapmasını ister. Rüyanın yol göstermesiyle Manisa’da yeterli miktarda toplanamayan para, Bursa’daki kadın sayesinde tamamlanır.

2.1.1.1.23. Hüseyin Hakkı Baba Türbesi

Manisa’nın Turgutlu ilçesinde Hüseyin Hakkı Baba türbesi hakkında anlatılan efsanede, Hüseyin Hakkı Baba’nın, türbesinin üzerinde bulunan hamamdan duyduğu rahatsızlık anlatılır. Veliler rüya aracılığıyla kendi türbeleriyle ilgili rahatsızlıklarını bildirip bunların düzeltilmesini isteyebilirler.

i) Rüya Öncesi

Turgutlu’da bulunan Hüseyin Hakkı Baba türbesiyle ilgili anlatılan efsanede, Hüseyin Hakkı Baba türbesinin üzerindeki hamamdan rahatsız olduğundan rüyaya girer.

ii) Rüya

Rüyayı Muhiddin Dede adlı biri görür.

“Türbesinin üstünde bulunan hamamdan başının altına su damladığını

söyler.” (Akgül 1995: 30)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan etkilenen Muhiddin Dede, rüyada bildirilenlerin gerçek olduğunu görünce hemen türbeyi onarır.

2.1.1.1.24. Kızlar Türbesi

Muğla'nın Dalaman ilçesinde bulunan Kızlar türbesi hakkında anlatılan efsanede, türbenin olağanüstü yapılışı anlatılır. Türk dünyasına ait bazı efsanelerde, kutsal mekânların yapımında bazı olağanüstü olayların olduğu anlatılır. Bu olağanüstülüklerin en önemlisi mekânların bir gecede, olağanüstü kişiler tarafından yapılmasıdır.

i) Rüya Öncesi

Dalaman'daki türbenin bir gecede olağanüstü şekilde yapıldığı anlatılır.

ii) Rüya

“Adamın biri rüyasında, türbenin bulunduğu yerde birinin yattığını görür.” (Önal 2005: 180)

iii) Rüya Sonrası

Adam sabah kalkar bakar ki türbe yok olmuş. Akşama kadar gerekli malzemeyi getirip türbeyi yapmaya karar verir. Ustalar tutulur. Ertesi gün geldiğinde türbenin yapıldığını görür. İlk gidenler türbede kanaviçe işleyen bir kız görürler. Ondan sonra adı kızlar Türbesi olarak kalır (Önal 2005: 180). Adamın rüyası efsanenin hareket noktasıdır. Adam türbe kaybolduğu için türbenin olduğu yere yeni bir türbe yapmak istese de, olağanüstü özelliklere sahip bir kızın, türbeyi yapıp içinde oturduğunu görür.

2.1.1.1.25. Hasan Dede Türbesi

Rize'de bulunan Hasan Dede türbesi hakkında anlatılan efsanede, Hasan Dede'nin ölmenden önce kendi türbesinin yapılmasını çocuklarına vasiyet etmesi ve öldükten sonra, vasiyeti unutan çocuklarını uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Efsane Ardeşen ilçesinde anlatılmaktadır. Hasan Dede hayattayken kendi mezarını yeğeni ile beraber kazar. Bir gün Hasan Dede çocuklarını çevresine toplayarak şöyle der: “Ben ölünce, beni bu mezara gömün. Dört sene sonra mezarımı açın. Eğer, cansız vücudum çürüyüp toprak olmuşsa, mezarı tekrar kapatırsınız. Ama vücudum çürümemişse o zaman türbemi yaparsınız.” Hasan Dede ölünce onu daha önceden açılan mezara gömerler. Aradan beş, altı sene geçer. Çocukları babalarının vasiyetini unuttur. Çocukların vasiyeti unutulması rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Bunun üzerine babaları rüyalarına girer. Bir din adamı da rüyasında Hasan Dede'nin mezarının açılması gerektiğinin işaretlerini alır.” (Işık 1998: 48).

iii) Rüya Sonrası

Mezar açılıp Dede'nin çürümemiş olduğu görülünce, adına bir türbe yaptırılır. Hasan Dede rüyayı, vasiyetini unutan çocuklarıyla iletişime geçmek için araç

olarak kullanır. Rüyadaki uyarıyı dikkate alan çocuklar ve din adamı olağanüstü bir şekilde cesedin çürümediğini görünce mezarın üzerine bir türbe yaptırırlar.

2.1.1.1.26. Geyikli Baba Türbesi

Sivas'ın Divriği ilçesinde bulunan Geyikli Baba türbesi hakkında anlatılan efsane geyiğin Türk kültüründeki önemine bir örnektir. Geyik, Türk folklorundaki en önemli hayvanlardandır. Mitolojilerden destan, hikâye, masal ve efsanelere kadar bütün türlerde geyik kutsal bir hayvan olarak kabul edilmiştir. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* adlı eserinin birinci cildinde geyiğin Türk kültüründeki yerini *Türk Mitolojisi*nde Geyik bölümünde örneklerle anlatır (Ögel 1989: 570-585).

i) Rüya Öncesi

Orhan Gazi zamanındaki “Geyikli Baba” adlı eren ve Abdal Musa ile Kaygusuz arasındaki “geyik donuna girme” hadisesi veliler için geyiğin önemini gösterir. Sivas Divriği’de Geyikli Baba adlı bir türbe vardır. Bir söylentiye göre bu zatın hizmetinde bir geyik vardır. Başka bir söylentide Geyikli Baba, bir ağanın rüyasına girer.

ii) Rüya

“Filan taşın altında mührüm, borazanım, kazanım ve kevgirim var. Onları çıkar; her Cuma akşamı mezarımın başında borazanımı öttür ve üzerime bir türbe yap.” (Özen 1993: 13-16).

iii) Rüya Sonrası

Ağa, rüyada bildirildiği gibi mezarı açınca bildirilenlerin gerçek olduğunu görür. Bundan etkilenerek türbeyi yaptırır.

2.1.1.1.27. Erenler Mekânı

Sivas'ın Doğanşar ilçesinde bulunan Erenler Mekânı hakkında anlatılan efsanede, bir türbe yapan Deli Mehmet anlatılır. Türk efsanelerinin bazılarında insanlar, velilerden aldıkları yardımların karşılığında onlara türbe inşa ettirirler. Doğanşar’da anlatılan efsanede de köydeki Deli Mehmet de bu şekilde bir yapar.

i) Rüya Öncesi

Deli Mehmet, bir gün atını kaybeder. Her tarafı karış karış arar, ama bulamaz. Kabrin yakınlarında dinlenir. Mezara yönelerek; “Herkes seni ziyaret ediyor, medet umuyor. Atımı bulsana!” der ve ardından uyur. Mezarın başındaki bu serzenişi, göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

“Biri; Kalk Mehmet atın burada, der. Uyanır kimseyi göremez. Tekrar uyur. Bu sefer ayağına birisi vurur ve kalk atın burada, kaybedersen bir daha bulamazsın, der.” (Kahraman 1977: 26)

iii) Rüya Sonrası

Uyandığında atının yanında olduğunu görür. Mezarda yatanın ulu bir kişi olduğunu anlar. Deli Mehmet, saygısından dolayı mezarın etrafını çevirir.

2.1.1.1.28. Pir Ali Baba Mezarı

Yozgat’ta bulunan Pir Ali Baba mezarı hakkında anlatılan efsanede, Ali Baba’nın olağanüstülükleri anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Ali Baba, öküzün yanına geyik koşarak tarla sürer. Bu olağanüstülüğe herkes şaşırır.

ii) Rüya

“Veli bir zat olan Ali Baba, ölümünden sonra mezarının inşasını rüyaya girerek ister.” (Karadavut 1992: 67)

iii) Rüya Sonrası

Bu rüyadan sonra veli bir zat olduğunu bilen insanlar bir mezar yaptırırlar.

Dinî mekânların yapımıyla ilgili rüyaların olduğu yirmi sekiz efsane tespit edilmiştir. Türbe, mezar gibi kutsal mekânların yapılması veya onarılması ile ilgili rüyaları en çok, on yedi efsane ve %57’lik oranla halktan biri veya birkaçı görür. Ahmet Yesevi, Sarı Saltuk gibi önemli kişilerin türbelerinin yapımında, padişah ve padişah annelerinin gördüğü rüyalar etkilidir. Yirmi sekiz efsane içinde bu rüyaların oranı dört efsane ile %14’tür. Üç (%11) efsanede rüyayı görevleri gereği bir yerleri düzelter komutan veya askerler görür. Ağa, çoban, deli ve imamın karısı ve velinin çocukları birer (%3) efsanede rüyayı gören kişilerdir. Yirmi sekiz efsanede de rüyayı gören kişiler, din ulularına duydukları saygıdan dolayı kutsal mekânları inşa etmekte veya onarmaktadır.

Türbe, mezar gibi mekânların yapımında rüyalar en çok din ulularının, insanlar veya hayvanlar tarafından rahatsız edilmesi sonucu görülür. Yirmi yedi efsanenin sekizinde (%29) rahatsız olan din uluları, insanların rüyasına girerek türbe veya yattıkları yerlerin korunaklı hale getirilmesini isterler. Bu rüyalarda istek açıkça dile getirilir. Üç (%11) efsanede insanlar kutsalın mezarının yanına yeni yapılar yaptıklarında, din uluları rüyaya girerek orada yattıklarını bildirmek için rüyaya girerler. İki (%7) efsanede din uluları mezarları belli olmadığından insanların rüyasına girerek mezar isterler. İki (%7) efsanede türbeler bakımsız olduğu için veliler rüyaya girerek insanları uyarırlar. Verilen vasiyetin unutulduğu bir (%4) efsanede, veli vasiyeti hatırlatmak için rüyaya girer. Bir efsanede kutsal bir ışık gören askerler, bu ışığın hikmetini ancak rüyada öğrenebilirler. Timur, sefere çıkmayı geciktirdiği için rüya görür. Bir efsanede ise rüyanın hazırlığı istihareye yatmaktır. Yedi (%26) efsanede ise rüyaların hazırlık durumu yoktur. Hangi amaçla görülmüş olursa olsun, bütün efsanelerde rüyanın amacı kutsal mekânların yapılmasını sağlamaktır.

Kutsal mekânların yapımı için rüyaya giren din ulularının, halka göre çeşitli dinî unvanları vardır. Veli olarak kabul edilebilecek din ulularına halk, aşağıdaki grafikte bir arada verildiği gibi çeşitli unvanlar verir. Bu unvanlar yapılan kutsal mekânlarda da görülür.

Yirmi altı efsanede rüyaya en çok girenler, yedi efsane ve %27’lik oranla velilerdir. Unvanı “Baba” olanlar ise altı (%23) efsanede rüyaya girerler. Dört (%15) efsanede şeyhler rüyaya girerler. Bu efsaneler “Şeyh” kavramının yaygın olarak kullanıldığı Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde anlatılır. Üç (%11) efsanede dede unvanlı din uluları rüyaya girer. Balkanlarda anlatılan iki (%8) efsanede rüyaya girenler erenlerdir. İki efsanede şehitler rüyaya girerek naaşlarının bulunmasını isterler. Mutasavvıf Ahmet Yesevi bir efsanede rüyaya girer. Bir efsanede de bir hacı rüyaya girer.

Kutsal mekânlar dört farklı nedenle yapılır. Yirini yedi efsanenin on beşinde (%52) din ulusu rüyaya girerek kendisine bir türbe yapılmasını veya türbesinin onarılmasını ister. Türbe istemelerinin en önemli nedenleri, insanların veya hayvanların onları rahatsız etmeleri ve mezar yerlerinin belirlenmesini istemeleridir. Dokuz (%31) efsanede, insanlar farklı nedenlerle rüyada gördükleri din ulularına duydukları saygının bir ifadesi olarak onlara kutsal mekân inşa ederler. Ahmet Yesevi ve Sarı Saltuk'un türbeleri bu amaçla yapılan türbelere iki önemli örnektir. Dört (%14) efsanede rüyasında din ulusunun naaşını gören insanlar rüyadan sonra naaşları rüyada bildirilen yerde görünce türbe yaptırmaya karar verirler. Kızlar Türbesi adlı efsanede, rüyada görülen türbe yok olunca yenisi yapılmak istenir. .

Rüyaların yol göstermesiyle inşa edilen kutsal mekânlar en çok Doğu Anadolu bölgesinde yer alır. Yirmi sekiz efsanenin altısı (%21) bu bölgede anlatılır. Ege bölgesinde beş (%18), İç Anadolu ve Marmara bölgelerinde dörder (%14), Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ikişer (%7), Karadeniz bölgesinde bir (%4) efsane anlatılır. Romanya'da iki (%7), Kazakistan'da bir (%4) ve Kıbrıs'ta bir (%4) efsane anlatılır.

Rüyaların gerçeğe işaret etmesi ve bunların doğru çıkması rüyaların insanların günlük yaşamlarında önemli bir yeri olduğunu gösterir. Rüyalara duyulan bu güvenden dolayı rüyalarla bulunan mezarların türbe oluşumunda önemli katkısı vardır. Bu rüyalar, Anadolu ve Rumeli'de neden bu kadar ermiş mezarının olduğunun da cevabıdır.

2.1.1.2. Türbe, Yatır, Mezarlarda Yatanların İkazlarıyla ilgili Rüya

Türbe, yatır veya mezarlarda yatan din uluları rüyaları insanları ikaz etmekte bir iletişim aracı olarak kullanırlar. Bu rüyaların olduğu efsanelerin ortak temı kutsalın rahatsız edilmemesi yani kutsala dokunulmaması gerektiğidir. Bu ikazlarla, veli kültüne saygısızlıklarından dolayı insanları uyarmak ve insanlara yol göstermek amaçlanır. Veli kültüne saygısızlıktan dolayı yapılan ikazlarda külte saygıyı artırmak, uyarıları dikkate almayanları cezalandırmak veya korkutmak amaçlanır. Saygısızlık devam ederse din ulusu maddi cezalar verebileceği gibi bu saygısızlığın sonucunda kişi hayatını da kaybedebilir. Din ulularının ikazlarını içeren rüyalar sonunda bir ceza olup olmamasına göre ikiye ayrılarak incelenmiştir.

2.1.1.2.1. Sonunda Ceza Olan İkazlar

Türbede yatan din uluları rüyalarındaki ikazları dikkate almayan insanlara maddi cezalar verir. Bu ikazlar genellikle veli kültüne yapılan saygısızlıklarla ilgilidir. Veli, ilk uyarıları dikkate alınmazsa ikinci uyarıdan sonra ceza verir. Veli bazen cezalandırdığı kişinin daha sonraki doğru davranışlarından dolayı onu affederek fiziksel rahatsızlığı ortadan kaldırır. Rüyadaki ikazın dikkate alınmaması sonucu verilen fiziksel cezalar, veli kültüne duyulan saygıyı korkuyla karışık bir duyguyla artırır. Din uluları, türbeleri yıkılmak istendiğinde, mezarlarının yeri değiştirildiğinde, türbenin çevresine ve eşyalarına zarar verildiğinde, türbelerindeki eşyalar menfaat için kullanıldığında, türbelerinde yanlış uygulamalar yapıldığında insanların rüyalarına girerek ikazlarda bulunurlar. Bu yöndeki ikazların olduğu efsaneler, uyarıların nedenlerine göre bir arada verilmiştir. Şehirlerin alfabetik listesi dikkate alınmamış-

tır. İlk olarak dinî mekânların yıkılmak isteyenlerin rüyada uyarılmasıyla ilgili efsaneler verilmiştir.

2.1.1.2.1.1. Hindi Baba Efsanesi

Anadolu efsanelerinde, dinî mekânlar yıkılmak istendiklerinde, insanların çeşitli şekillerde ikaz edildiklerine inanılır. Bu ikazların en etkili yolu rüyada bu işi üstlenenlerin uyarılmasıdır. Bu uyarıların dikkate alınması için rüyanın hemen ardından insanlara ceza verilir. Efsanede, din ulusunun, mezarını yıkmak isteyenleri uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Hindi Baba, Hindistan'dan dan gelmiş üç dervişten biridir. Hindi baba öldükten sonra mezarını yıkmak istemişler. Hindi Baba, bu yıkımı durdurmak için yetkilinin rüyasına girer.

ii) Rüya

"Hindi Baba, kendisini rahat bırakmalarını yoksa onları cezalandıracağını söylemiş." (Yavuz 1993: 276)

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın hemen ardından kazmayı vuran ilk işçi ölür. Bu ikazlardan sonra mezarı yıkmaktan vazgeçerler. Rüyanın hemen ardından bir işçinin ölmesi kutsala dokunulmaması gerektiğini gösterip rüyanın inandırıcılığını artırır.

2.1.1.2.2. Muğdat Efsanesi

Dinî mekânları yıkmak veya yerini değiştirmek isteyen insanların elleri ayakları din ulusunun verdiği cezayla tutularak felç olur. Şehitlerin mezarlarını yıkmak veya yerini değiştirmeye çalışmak, şehide saygısızlık olarak kabul edilir. Din uluları hatalarını anlayan insanları affedip iyileştirebilirler. Bu saygısızlığa ve ardından affedilmeye bir örnek, Mersin'deki Muğdat efsanesinde anlatılır. Efsanede, kesik başın, mezarını kaldırmak isteyen insanların ikaz edilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Bir kişi rüyasında Hz. Muhammet'i gördükten sonra girdiği bir savaşta başı kesilerek şehit olmuş. Kesik baş kilometrelerce yuvarlanarak Muğdat'a gelmiş. Buraya küçük bir mezar yaptırılmış. Zamanla yol geçmesi için, mezar kaldırılmak istenmiş. Fakat buraya kim kazma, balta vurduysa hemen eli ayağı tutulmuş. Bu duruma sinirlenip kendisi yıkmaya çalışan belediye başkanının da sonu aynı olmuş.

ii) Rüya

Bir müddet sonra başkan rüyasında bu ermiş kişiyi görmüş.

"Rüyada mezarın yerine bir türbe yaptırması durumunda iyileşeceği söylenmiş." (Alptekin 1987: 22).

iii) Rüya Sonrası

Ertesi gün oraya küçük bir türbe yaptırılmış ve başkan iyileşmiş. Şehidin mezarını kaldırmaya çalışarak onu rahatsız eden birçok insan cezalandırılmış. Rüyaya giren şehit, hatalarını düzeltmeleri için bir şans verir. Şehit mezarının türbeye dönüştürülmesiyle, felç olan insanlar iyileşir.

2.1.1.2.1.3. Şahidi Türbesi

Kutsal mekânların yıkılmak istenmesinin nedenleri; yenileme çalışmaları, yol yapım güzergâhında olmaları ve mekânların yerine okul gibi sosyal alanların yapılmak istenmesidir. Muğla'da Şahidi Türbesi hakkında anlatılan efsanede, türbesine dokunulmasını istemeyen din ulusunun, insanları ikaz etmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Muğla'nın Dokuzçam köyünde belediye başkanının biri, Şahidi adlı velinin türbesinin yakınındaki bir duvarı yıktırıp, yenisinin yapılmasını ister. Şahidi, türbesine dokunulmasını istemez.

ii) Rüya

"Yıkıtırma duvarı, der. Buna rağmen başkan yıkma emrini verir. Şahidi tekrar başkanının rüyasına girip bu duvarı yıkarsan ben de belediyeyi yakarım, der." (Önal 2005: 319)

iii) Rüya Sonrası

Belediyenin üst tarafı tutuşur. Buna rağmen başkan kararından vazgeçmez. Yıkmaya gidenlerin hiçbiri, ilk kazmayı vurmak istemez. En sonunda belediye çavuşu eline kazmayı alır. Tam kazmayı indireceği vakit eli yukarıda asılı kalır. Herkes, hatasını anlar ve duvarı yıkmaktan vazgeçilir. Şahidi, rüyada insanları uyarsa da dikkate alınmaz. Rüyadaki uyarıda olduğu gibi belediyenin üst tarafının tutuşması insanları kararından vazgeçirmez. Eline kazmayı alan belediye çavuşunun elinin yukarıda asılı kalması insanları kararını değiştirir.

2.1.1.2.1.4. Sül Efendi

Din uluları insanların rüyalarına girerek kendilerine ait olmasa da dini mekânlara zarar verilmesine engel olmaya çalışırlar. İlk başlarda uyarıyı dikkate almayan insanlar, din ulularının fiziki uyarılarıyla uyarıya uygun hareket ederler. Muğla'da Sül Efendi hakkında anlatılan efsanede, mezarlığa okul yaptırmak isteyen insanların, din ulusu tarafından ikaz edilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Muğla'nın Yerkesik beldesinde köylüler mezarlığa okul yaptırmak isterler. Mezarlığa okul yapılacak olması Sül Efendi'yi rahatsız eder. İnsanları uyarmak için rüyalarına girer.

ii) Rüya

"Sül Efendi muhtarın rüyasına girer ve "Yapmayın!" der." (Önal 2005: 320)

iii) Rüya Sonrası

Yerkesikliler muhtarın rüyasını dikkate almayıp okulu yaparlar. Okul çok kısa bir zaman sonra yıkılır. Tekrar yapılsa da bir kez daha yıkılır. Köylüler hatalarını anlarlar ve okulun inşaatını başka yere kaydırırlar. Sül Efendi'nin rüyadaki uyarısı ancak okul yıkıldıktan sonra dikkate alınır. Din ulusunun fiziki müdahalesiyle mezarlığa okul yapımından vazgeçilir.

2.1.1.2.1.5. Şemsi Ana Mezarı

Belediyeler, imar veya düzenleme işlerinde engel olduklarını düşündükleri türbe veya mezarları yıkmak isterler. Kültüne ait unsura dokunulmasından rahatsız olan din ulusu, insanları rüyalarında uyarır. Uyarıları dikkate alınmayınca da bazen

binaları yakarak ceza verir. Muğla'da Şemsi Ana mezarı hakkında anlatılan efsanede, uyarıları dikkate alınmayan din ulusunun belediyeyi yakması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Belediye imar çalışmaları çerçevesinde Şemsi Ana'nın mezarını kaldırmak ister. Şemsi Ana, mezarının kaldırılmak istenmesinden rahatsız olur. Rüyaya girerek insanları uyarır.

ii) Rüya

"Şemsi Ana, o gece Belediye Başkanı'nın rüyasına girer ve mezarı kaldırılırsa belediyeyi yakacağını söyler." (Önal 2005: 320)

iii) Rüya Sonrası

Başkan rüyadaki uyarıyı ciddiye almaz. Mezarın yerini değiştirir. Bir gün sonra belediye binası yanar. Söndürmek isteseler de, Muğla'nın bütün suları kesik olduğundan bina tamamen yanar. Şemsi Ana, rüyadaki uyarılarını kimse dikkate almayınca belediye binasını yakar.

2.1.1.6. Bir Mezarlık

Yol yapımı esnasında yol üzerindeki kutsal mekânların kaldırılamaması sık rastlanılan motiflerdendir. Din uluları rüyaya girerek yol yapımı güzergâhında olan mezar veya türbelerine dokunulmamasını isterler. Uyarıların dikkate alınması için de önceden maddi zarar verirler. Bu ikazlardan hem iş makineleri hem de insanlar zarar görür. En zengin motif, yıkım işinde iş makinelerinin hasar görmesidir. Genellikle dozerlerin, kepçelerin bıçakları, uçları kırılır; motorları bozulur.

i) Rüya Öncesi

Trabzon'da bir yol yapılırken bir mezarlığa denk gelinir. Dozerler yol üzerindeki bir mezarı yıkmak isteyince bıçak ikiye ayrılır. Gidip bıçağı yaptırıp gelirler, fakat bu uç da dayanmaz. Bu durum bir adamın rüyasına girer.

ii) Rüya

"Adam rüyasında buradan yol vurma, ocağın yıkılır, ağzın devrilir, şeklinde sözler işitir." (Çelik 1999: 145).

iii) Rüya Sonrası

Bu olaydan sonra yolun yönü değiştirilir. Rüya yapılan ikaz işe yarar ve bu dinî mekâna zarar verilmez. Rüya öncesinde iş makinelerinin sürekli zarar görmesi rüyadaki uyarının dikkate alınmasını sağlar.

2.1.1.2.1.7. Dede Dağı Yatırı

Veli kültü veliyle beraber türbesini de bütün unsurlarıyla kapsar. Veliye gösterilen saygı türbeye ve türbenin etrafına da gösterilir. Türbenin etrafındaki hayvanlara, ağaçlara, duvarlara, çatıdaki kiremitlere, içerideki herhangi bir eşyaya zarar vermek; etraftan ya da içinden herhangi bir şeyi (taş, kiremit, odun, kumaş, altın, tespih, ibrik vb.) alıp götürmek yasaktır. Bu yasaklara uymayanlar rüyada ikaz edilir. İkazlara kulak asmazlarsa cezalandırılır. Kayseri Yerköy'de Dede Dağı adlı yatır hakkında anlatılan efsanede, din ulusunun yatırının etrafındaki odunları götüren bir oduncuyu ikaz etmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Bir at arabacısı yatırın etrafından kış için odun kesmiş. Bir kısmını evine götürmüştü, bir kısmını da vakit geç olduğu için bir gün sonraya bırakmış. Yatırın

etrafındaki odunları kesip götürmesi yatırdaki dedeyi rahatsız eder. Bu rahatsızlık rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“İki jandarmanın kapıyı çaldığını ve kendisine seslendiklerini görür. Suçunun ne olduğunu sorunca, jandarmalar yerden bir ağaç kütüğü kaldırırlar. Bu kütükten kanlar damlamaktadır.” (Altınkaynak 1987: 27)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra adam, Dede tarafından cezalandırılır. Adamın eli ayağı çarpılır, ağzı eğrilir. Ağaçları geri götürüp yerine koyunca adam eski haline döner, ama bir gün sonra da ölür. Efsanede veli, mekânı etrafındaki ağaçları kendi vücudundan uzuvlar olarak görür. Kesildikleri anda kanarlar. Bu durumun yarattığı rahatsızlığı rüyada bildirmesine rağmen uyarıları göz ardı edenleri cezalandırmıştır.

2.1.1.2.1.8. Dedenin Tepesi

Yozgat'ta Dedenin Tepesi hakkında anlatılan efsane, Kayseri'de anlatılan efsaneyle benzer motiflere sahiptir. Efsanede, bir dedenin, mezarının etrafındaki ağaçları kesen adamı cezalandırması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Bir adam Dedenin Tepe'si olarak adlandırılan yerden odun kesmiş. Gece bir rüya görmüş. Rüyasında;

ii) Rüya

“Jandarmalar kapısını çalmış, yerden bir kütük kaldırmışlar. Bu kütükten kan damlıyormuş.” (Karadavut 1992: 270)

iii) Rüya Sonrası

Adam sabahleyin uyandığında elinin ayağının çarpılmış, ağzının eğilmiş olduğunu fark eder. Odunları yerine bıraktıktan sonra adam düzelir, ama bir iki gün sonra da ölür.

2.1.1.2.1.9. Dede Mezarı

Muğla'da anlatılan efsanede rüyanın işlevi uyarmak değildir. Kutsalı rahatsız eden bir adamın başına neler geldiği rüya aracılığıyla bildirilir. Rüyanın amacı insanlara, bundan ders alarak kutsalın rahatsız edilmemesi gerektiğini bildirmektir.

i) Rüya Öncesi

Mezarın etrafındaki ağaçlara zarar vermek mezardaki din ulusunu rahatsız eder. Bu rahatsızlığını rüyada bildirir ve insanları ikaz eder. Muğla Ortaca'da bir dedenin mezarının dibindeki çınar ağacı kesilir. Dede, bu durumdan çok rahatsız olduğu için birinin rüyasına girer.

ii) Rüya

“Kesilen çınar ağacından bin kumrunun sağa sola gittiğini, kumruların onun askerleri olduğunu söyler.” (Önal 2005: 309)

iii) Rüya Sonrası

Bu ikazlardan sonra çınar ağacını kesen kişi kalp hastası olur. Kuş donuna girmeye örnek bu efsanede Dede, mezarının tepesindeki çınar ağacının kesilmesiyle

ağaçtaki kumruların yuvasız kaldıkları için sağa sola dağıldıklarını söyler. Bu kumrular onun askerleri olduğu için ağacı keserek onu ve askerlerini rahatsız eden adam kalp hastası olur. Rüyada bir ikaz yoktur. Kutsalı rahatsız eden kişinin cezalandırılarak kalp hastası haline getirildiği rüyada birine bildirilir.

2.1.1.2.1.10. Garip Dede Yatırı

Türbenin ağaçlarından bir yaprağın bile dalından veya düştüğü yerden alınması yasaktır. Yanlışlıkla bile olsa bu hatayı yapanlar rüyalar vasıtasıyla ikaz edilirler. Balıkesir’de Garip Dede yatırı hakkında anlatılan efsanede, türbenin etrafındaki ağaçların yapraklarını yanlışlıkla evine götüren bir adamın ikaz edilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Garip Dede yatırı ile ilgili anlatılan efsanede, bir çoban koyunlarını otlatırken yatırın başında bulunan ve çaputlar bağlanan meşe ağaçlarının dallarına sopayla vurur, yere dökülen yaprak ve pelitlerden birkaç tanesi, onun haberi olmadan cekeatinin cebine girer. Kutsalı rahatsız edecek şekilde yaprak silmesi ve yaprakların birkaçının cebine girmesi göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

“Uzun, beyaz sakallı bir dede görmüş. Ona benim başımdaki meşelere neden vurdun, ne istedin onlardan? Cebindeki pelitleri de sabah hemen meşe ağacının dibine bırak, yoksa seni perişan ederim, demiş.” (Akyalçın 1998: 10).

iii) Rüya Sonrası

Adam hastalandıktan sonra rüyadaki ikazları dikkate alır ve cebindekileri yatırın olduğu yere geri bırakır. Adam, gördüğü rüyadan etkilenecek kutsalın rahatsız edilmemesi gerektiğini anlar.

2.1.1.2.1.11. Çoban Dede Türbesi

Yozgat’ta Çoban Dede türbesi hakkında anlatılan efsanede, adamın biri türbeden bazı eşyaları aldığı için rüyada önce ikaz edilir. İkazları dikkate almadığından da köyüyle beraber cezalandırılır. Bu tür efsanelerde kutsalı bir kişi rahatsız etse de, cezayı kendisiyle beraber bütün halk çeker.

i) Rüya Öncesi

Çoban Dede adı verilen türbede altın olduğuna inanan biri, mezarı açar. Mezarda bir ibrik ile zincir bulur. Bunları alıp götürmesi Çoban Dede’yi rahatsız eder. Kısa bir süre sonra kaymakam ile imam bir rüya görürler.

ii) Rüya

“Çoban Dede onlara; Testi ile zincirimi alan adama söyleyin testi getirsin. Yoksa köyün başına felaket açarım, der.” (Karadavut 1992: 264).

iii) Rüya Sonrası

Rüyada gördükleri bu ikazı adama iletseler de adam uyarılara kulak asmaz. Bir süre sonra köyü büyük bir sel alır. Bir zaman sonra testi ile zinciri alan adam ölür.

2.1.1.2.1.12. Ilıca Hasan Dede Yatırı

Din uluları, türbe veya mezarlarından taş veya kiremit alıp kendi evine götürenleri veya farklı amaçlarla kullananları rüyada ikaz ederler. Rüyada taşları geri bırakmaları için uyarılırlar. İkazı uymayanlar cezalandırılırlar.

i) Rüya Öncesi

Balıkesir'in Şamlı ilçesinde Ilıca Kaplıcasının bulunduğu yerde Ilıca Hasan Dede adında bir yatır vardır. Burada çalışan Dimitri adındaki bir işçi hamam inşaatı için yatırın yanındaki taşlardan bir iki parça çıkarır. Bu durum Hasan Dede'yi rahatsız eder.

ii) Rüya

"Aynı gece nur yüzlü, uzun boylu, aksakallı dede rüyasına girip taşları geri bırakmasını söyler." (Akyalçın 1998: 55)

iii) Rüya Sonrası

Büyük bir sıkıntı yaşayan Dimitri, taşları yerine koyup rahatlar. Dimitri rüyadaki uyarıyı dikkate alır. Kutsal mekânda yatan dede, kültü etrafında oluşan yapıyı rüyaya girerek korumaktadır.

2.1.1.2.1.13. Dedüğü Baba Ziyareti

Mezarlık veya türbelerden taşları alıp kendi inşaatlarında kullanan insanlar, rüyalarında din uluları tarafından uyarılırlar. Diyarbakır'da Dedüğü Baba ziyareti hakkında anlatılan efsanede, kutsal mekândan taş alan adamın, ikaz edilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Diyarbakır'da anlatılan Dedüğü Baba Ziyareti adlı efsanede, adamın biri mezarlıktan bir taş götürüp, bahçe duvarının yapımında kullanır. Alınan taş Dedüğü Baba'nın mezar taşı olduğu için, bu olaya çok kızar. O gece adamın rüyasına girer.

ii) Rüya

"Bir dede görmüş. Dede; Benim adım Dedüğü Baba, söktüğün taş da benim mezar taşım, hemen onu getir yerine koy, bu sırrı da kimseye söyleme, demiş." (Yavuz 1993: 62).

iii) Rüya Sonrası

Adam, rüyadaki uyarıdan etkilenerek taşı yerine koyar, ama kısa bir zaman sonra ölür. Din uluları, kendi mekânlarından alınan taşların, insanların kendiişlerinde kullanılmasına müsaade etmeyerek kendi kültlerini korurlar.

2.1.1.2.1.14 Şehit Türbesi

Mezarın etrafından bir taş alındığında orada yatan zat buna karşılık orada bir türbe yapılmasını rüyada isteyebilir. Hatay'da Şehit türbesi hakkında anlatılan efsanede, uyarıları dikkate almayan bir kadının akli dengesini kaybetmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Hatay Arsuz'da bulunan Şehit Türbesinin oluşumu ile ilgili efsaneye göre kadının biri mezardan bir taş alıp evine götürür. Mezarda yatan şehit bundan rahatsız olur. Kadının rüyasına girerek onu uyarır.

ii) Rüya

"Taşımı mezarımın üzerine tekrar koy ve benim çevremi yaptır."

(İnce 2009: 88)

iii) Rüya Sonrası

Kadın, rüyadaki bu uyarılara aldırmaz. Bu rüyayı tekrar görür ve ertesinde kadının akli dengesi bozulur. Şehit, kendi kültürüne dokunulmasına kızarak adını cezalandırır.

2.1.1.2.1.15. Demirtaş Dede Türbesi

İnsanların türbenin etrafında hayvanlarını başıboş bırakmaları veya otlatmaları türbede yatanları çok rahatsız eder. Türbe sahipleri insanların rüyalarına girerek hayvanlarına sahip olmaları için onları ikaz ederler. Bu uyarılara rağmen hayvanlarına sahip çıkmayanlar veya halkın tümü velinin gazabına uğrayabilir.

i) Rüya Öncesi

Adana'da anlatılan menkıbede hayvanlar Demirtaş Dede'nin Türbesine zarar verirler. Demirtaş Dede, bu durumdan rahatsız olduğu için insanları rüyalarında uyarır. Köyde ibadetlerine düşkün üç kadın aynı gece aynı rüyayı görürler.

ii) Rüya

"Demirtaş Dede sitem edip hayvanların mezarını çiğnediğinden yakınır ve köyün uzağa taşınmasını ister." (Okuşluk 1998: 366)

iii) Rüya Sonrası

Rüyayı aynı anda üç kadı görse de, bu rüyalarına pek aldırmaz. Bu rüya birkaç gece daha tekrarlandıktan sonra nedeni bilinmeyen bir yangın köyü bir gece içinde yerle bir eder. Canlılar zarar görmez. Bu olaydan sonra köyün yeri değişir. Demirtaş Dede, uyarılarını dikkate almayan bütün köylüleri cezalandırmıştır. Olaydan sonra rüyaya inanan insanlar köyün yerini değiştirir.

2.1.1.2.1.16. Beyce Sultan Türbesi

Denizli'de Beyce Sultan türbesi hakkında anlatılan efsanede, türbesinin etrafında otlayan koyunlardan rahatsız olan din ulusunun, insanları uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Niyazi adlı biri türbenin yakınlarında koyunlarını güder. Bir akşam uyuduğunda Beyce Sultan rüyasında görür.

ii) Rüya

"Beyce Sultan, koyunlarını türbeden uzak tutması için uyarır. Birkaç gün sonra Beyce Sultan bu sefer asker kıyafetiyle rüyaya girerek adamı ikaz eder." (Osan 2006: 105)

iii) Rüya Sonrası

Beyce Sultan, adamı rüyasında uyarsa da, bu uyarılara kulak asmayınca kısa zaman sonra ölür. Beyce Sultan, rüyadaki uyarılarıyla türbesine zarar verilmesini engellemeye çalışır.

2.1.1.2.1.17. Şehit Mezarı

Din uluları, bazen kendi kültürüne saygısızlık yapanların çocuklarını veya torunlarını cezalandırırlar. Artvin'de Şehit mezarı hakkında anlatılan efsanede, evleri bir şehit mezarı üzerine kurulmuş ailenin başına gelenler anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Artvin'in Cirirdüzü köyünde anlatılan efsanede, rüyanın görülme nedeni efsanenin sonunda anlaşılır. Züleyha Kara adlı kadın birkaç gece rüyasında yorganın, kendiliğinden geriye doğru katlandığını görür. Aynı şeyin uyandığında da tekrarlandığını fark eder. Bu olaya bir anlam veremez.

ii) Rüya

"Bir ses ona; üzerime ayaklarını uzatıyorsun, geriye çek, der." (Işık 1998: 127)

iii) Rüya Sonrası

Kadın bu olayı kimseye anlatmaz. Bu olaydan sonra dünyaya gelen ilk torunu sakatlanır. Hocaya danıştıklarında, hoca onlara evlerinin şehit mezarı üzerine inşa edildiği için, bu olayların başlarına geldiğini söyler. Kadın rüyadaki uyarıyı dik-kate almayınca torunu sakat doğar. Bir hocanın yol göstermesiyle rüyası anlam kazanır.

2.1.1.2.1.18. Aldan Dede Türbesi

Din uluları türbelerinde yanlış uygulamalarda bulunanları rüyalarına girerek uyarırlar. Isparta'da Aldan Dede türbesi hakkında anlatılan efsanede, türbesi etrafındaki yanlış uygulamaları sonlandırmak isteyen din ulusunun insanları uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Efsanede Aldan Dede, kendisini ziyaret edenlerin yanlış uygulamalarından rahatsız olur.

ii) Rüya

"Türbe bakıcısının rüyasına girerek bunların şirk olduğunu bildirek kimsenin ziyaretine gelmemesini ister." (Ölmez, Gökmen 2005: 77)

iii) Rüya Sonrası

Türbedar bunları ziyarete gelenlere söylese de kimse aldırış etmez. Bunun üzerine türbedar tekrar rüya görür. Dede de bu ikazları dinlemeyip gelen olursa kendisini felç edeceğini söyler ve birkaç hafta sonra da ikazların gereğini yerine getirmeyen türbedarı felç eder. Türbe bakıcısının görevini yapamadığını düşünen din ulusu, diğer insanlara da ders olması için onu felç eder.

On sekiz efsane kesitinin bir araya getirildiği tabloya göre rüyayı görenlerin statüleri aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Türbe, yatır ve mezarlarda yatan din ulularının ikazlarını içeren rüyaları en çok sıradan insanlar görür. Bu kesim on sekiz efsanenin yedisini (%39) kapsar. Üç (%17) efsanede belediye başkanları, bir (%6) efsanede ise muhtar rüyayı görür. Belediye başkanları ve muhtarlar görevleriyle ilgili çalışmalarında (inşa etme, düzenleme vb.) din ulularını mekânlarında rahatsız ettiklerinde rüyalarında uyarılırlar. İki (%11) efsanede çobanlar hayvanlarını otlatırken kutsalı rahatsız ettiklerinden rüyalarında uyarılırlar. İki efsanede yol ve inşaat düzenlemelerinde çalışan işçiler kutsalı rahatsız ettiklerinde rüyalarında uyarılırlar. Kaymakam ve imam türbenin mallarını çalan birini uyarmaları için rüyalarında görevlendirilirler. Bir efsanede türbe bakıcısı

insanlara yanlış uygulamaları bırakmaları gerektiğini söylemesi için rüyasında görevlendirilir.

Efsanelerde din uluları en çok mezarları yıkılmak istendiğinde rüyada insanları ikaz ederler. On sekiz efsanenin dördünde (%23) din uluları mezarlarını yıkmak isteyenleri uyarırlar. Bu ikazlarda insanlara kendisini rahatsız etmemelerini aksi takdirde onları cezalandıracağını, belediye binalarını yakacaklarını söylerler.

Üç (%17) efsanede insanlar kutsalın etrafındaki ağaçlara zarar verdiklerinde rüyalarında ikaz edilirler. Ağaçlarından elde ettikleri odunları, pelitleri geri getirmeleri aksi takdirde cezalandırılacakları bildirilir.

Üç (%18) efsanede din ulusu, türbe veya mezarının etrafından alınan taşların geri bırakılmasını ister. Mezarının etrafının tekrar yapılmasını ister. İki (%12) efsanede din uluları, hayvanların türbelerinin etrafında otlanmalarından rahatsız olduklarından çobanları uyarırlar. Çözüm bulunamazsa köyün yerinin değiştirilmesini ister. Köyün yer değiştirilmeyince de köyü yakar. Bir (%13) türbeyi yıkmak isteyen belediye başkanı uyarılarak çalışmaları durdurmazsa belediyenin yakılacağı uyarısında bulunulur. Başkan uyarıyı dikkate almayınca din ulusu belediyeyi yakar. Bir efsanede dedenin mezarından eşya alan kişi eşyaları bırakması için uyarılır. Uyarıları dikkate almayınca köyü sel alır, adam da ölür. Başka bir efsanede mezarlığa okul yaptırmak isteyen köylüler, rüyalarında ikaz edilmelerine rağmen okulu yapmaya devam edince din ulusu okulu yıkar. Bir efsanede şehit mezarı üzerine ev yapan aile, rüyalarında uyarılır. Kendisini ziyarete gelen insanların uygunsuz hareketlerinden şikâyetçi olan din ulusu, türbe bakıcısının rüyasına girerek bunu önlemesini ister. Türbe bakıcısı başarılı olamayınca da felç olur.

Aşağıdaki grafikte türbe, yatır ve mezar gibi kutsal yerlerde yatan ve insanların rüyalarında ikaz eden kişilere halkın verdiği unvanlar verilmiştir.

On beş efsanenin yedisinde (%47) rüyaya girerek insanları uyaranlar “Dede”lerdir. Bu dedelerin türbeleri, unvanlarıyla anılmaktadır. Dört (%27) efsanede veliler insanları ikaz eder. İki (%13) efsanede rüyaya “Baba” unvanlı din uluları, iki efsanede ise şehitler girer.

Türbe, yatır ve mezarlarda yatan din uluları, ikazları dikkate alınmadığında insanları cezalandırırlar. İnsanlara verilen cezalar aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Din ulularının verdiği cezalar bireysel ve toplumsal olarak ikiye ayrılabilir. Bireysel cezalar; dört (%21) efsanede ölüm, dört efsanede hastalık, iki (%11) efsanede eli ayağı tutulmak, iki efsanede felç olmak, bir (%5) efsanede akli dengesini kaybetmek şeklindedir. Bireysel cezalar toplamda on üç (%69) efsanede görülür. Toplumsal cezalar; üç (%16) efsanede yangın, birer (%5) efsanede binayı yıkmak, iş makinelerini yıkmak ve sel felaketidir. Toplumsal cezalar altı efsanede (%31) görülür. Din ulularının ikazları bir kişiye yönelik olsa da, toplumsal cezalar herkesi ilgilendirir. Bir kişinin hatasının cezasını bütün halk çeker. Bunun sebebi din ulusunun hatayı yapanla beraber, diğer insanların da rüyalarına girerek yapılan hatanın düzeltilmesini istemesidir. Başarılı olamayınca herkes cezalandırılır. Örneğin Çoban Dede efsanesinde, bir adam Çoban Dede’nin mezarından değerli şeyler alır. Eşyaları bırakması için din ulusu diğer insanların rüyasına girer ve haber gönderir. Rüyayı görenler adamı ikna edemeyince köyü sel alır.

Efsanelerde ceza bazen rüyadan önce gelir. İnsanlar başlarına gelen felaketin nedenini gördükleri rüyalarla öğrenirler. Rüyadaki ikazdan önce verilen ceza rüyanın inandırıcılığını artırır. Rüyadan sonra verilen cezalar genellikle rüyadaki uyarıyı dikkate almayan insanlar içindir. Hatalarında direten insanlar cezalandırılırlar.

2.1.1.2.2. Sonunda Ceza Olmayan İkazlar

Türbe, yatır ve mezarlarda yatan din ulularının rüyadaki ikazlarının önce-sinde veya sonrasında insanlara herhangi bir ceza verilmez. Bu ikazların nedeni, din ulusunun kültürüne yapılan saygısızlığı engellemektir.

2.1.1.2.2.1. Demirtaş Dede Türbesi

Din uluları kendi türbelerinin onarımı esnasında toplanan paralar helal olmadığı zaman bu onarımdan rahatsız olurlar. Veli kültürüne saygısızlık olarak kabul edilen bu onarımı durdurmak için insanlar rüyalarında uyarılırlar. Adana'da Demirtaş Dede türbesi hakkında anlatılan efsanede, türbesi haram parayla onarılacak din ulusunun, insanları uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Adana'da Demirtaş Dede'nin Türbesiyle ilgili anlatılan efsanede, köylüler üstü açık olan türbenin üstünü örtmek için aralarında para toplarlar.

ii) Rüya

"Köyde bazı kadınlar rüyalarında, velinin toplanan paralar arasında haram para olduğundan türbenin üstünü örtmelerinden rahatsız olduğunu görürler." (Okuşluk 1998: 366–367).

iii) Rüya Sonrası

Rüyadaki uyarı dikkate alınarak toplanan helal parayla türbenin onarımı tekrar yapılır. Ama üstünün kapanmasını istemeyen Dede, bir fırtına çıkararak türbenin üstünü tekrar açar.

2.1.1.2.2.2. Piriñ Çelebi Türbesi

Din uluları türbelerine zarar verenlerin rüyalarına girerek onları uyarırlar. Türbenin onarımlarında bile türbeye yanlışlıkla zarar verildiğinde, türbenin sahibi hemen rüyaya girerek hasarın giderilmesini ister. Antalya'da Piriñ Çelebi türbesi hakkında efsanede, türbeye yanlışlıkla zarar veren bir adamın uyarılması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Antalya'nın Bahtlı köyünde, Piriñ Çelebi ile ilgili efsanede, Piriñ Çelebi'nin inşa etmeye başladığı caminin kenarına kendisine bir türbe yaptırıldığı anlatılır. Türbenin kenarındaki ağaçlardan biri türbenin üzerini örtecek şekilde dallanıp budaklanır. Arıların yuva yapması sonucu çürüyen bir dalı kesmek isteyen bir köylü yanlışlıkla türbenin iki kiremidini kırar. İki kiremidin kırılması Piriñ Çelebi'yi çok rahatsız eder.

ii) Rüya

"O gece Piriñ Çelebi, köylünün rüyasına girerek kırdığı kiremitlerin yerine, yenilerini koymasını ister. Köylü denileni yapsa da kiremitleri helal parayla almadığından gece rüyada bir kez daha ikaz edilir." (Eren 1984a: 11).

iii) Rüya Sonrası

Pirinç Çelebi, köylüyü rüyasında uyarır. Bir keramet göstererek onarım için alınan kiremitlerin helal parayla alınmadığını anlar. Haram parayla alınan kiremitleri istemediği için tekrar köylünün rüyasına girerek onu uyarır. Köylü, bunun üzerine alın teriyle kazandığı paralarla iki kiremit alarak rahatlar.

2.1.1.2.2.3. Sarı Saltuk Türbesi

Veliler mezarlarının üzerinden geçilmesine, mezarlara türbelere yakın yerlerde uygunsuz hareket edilmesine, türbede veya türbeye yakın yerlerde uyulmasına kızıp insanları rüya yoluyla ikaz edebilirler. Bursa’da Sarı Saltuk Türbesi hakkında anlatılan efsanede, din ulusunun, türbesinde uyuyan kişiyi uyarması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

İznik’teki Sarı Saltuk Türbesi etrafında anlatılan efsanelerde Sarı Saltuk, bir yaz günü türbenin gölgesinde uyuyan bir kişinin rüyasına girer. Veli kültüne karşı saygısızlığı rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Yolumun üzerinde uyuma diyerek kızar.” (Akalin 1998: 19).

iii) Rüya Sonrası

Rüyanın uyarısıyla uyanarak oradan uzaklaşır.

2.1.1.2.2.4. Şenek’te Bir Ziyaret

Velinin türbesine saygısızlık yapanlar rüyalarında uyarılırlar. Erzincan’da anlatılan efsanede ziyaret yerlerine bir askerin yaptığı saygısızlık sonucu gördüğü rüyada bir kartalın onu boğmaya çalıştığı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Efsaneye göre Erzincan’ın Mutu köprüsüne yakın Şenek köyünde bir ziyaret vardır. Bir binbaşı ziyaretleri sevmediğinden orayı yakmaya başlar. Bir ağacın başına konan bir kartalı silahıyla vurmak istese de silah ateş almaz. Türbeye zarar vermesi göreceği rüyanın hazırlığıdır.

ii) Rüya

“Gece rüyasına sakallı bir adam girer. Bu adam bir kartaldır. Binbaşyı boğmaya çalışır. Binbaşı bu kartalın elinden kurtulamaz.” (Kara 1993: 21)

iii) Rüya Sonrası

Binbaşı uyandığında vurmak istediği kartalın o ihtiyar adam olduğunu anlar. İhtiyar adam ziyaretin sahibidir. Binbaşı yaptıklarından çok pişman olur ve ziyaretin olduğu yere yol ve çeşme yaptırıp bol bol ziyarete gider. Bir ders niteliğindeki rüyayla binbaşı, velinin manevi gücünün değerini anlar. Hatasını düzeltmek, pişmanlığını göstermek için türbenin etrafını düzenler ve sık sık ziyarete gider.

2.1.1.2.2.5. Baba Sultan Yatırı

Veli kültüne yapılan saygısızlıklardan dolayı rüyada yapılan ikazlarda veliler, insanları rüyalarında korkutup bu saygısızlığı sona erdirirler. Isparta’da Baba Sultan yatır hakkında anlatılan efsanede, konuşmaları din ulularını rahatsız eden bir adamın ikaz edilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Efsanede bir Rum, Veli ismindeki birine “Bu ölmüş kimselerden ne umarsınız, onlardan bir hayır gelmez.”diyerek saygısızlık yapar. Veli de “Biz onlara bir şey yapmayız, aslında onlardan bir şey de ummayız. Sadece onlara saygı duyar ve gelip geçtikçe ruhlarına birer Fatiha okuruz.”diye cevap verir.

ii) Rüya

“Rum oradan ayrıldığı gün rüyasında Baba Sultan’ı boğazına sarılmış durumda görür.” (Eren 1984a: 10)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan korkan adam, sabahleyin erkenden Veli’yi bulup Baba Sultan’a ne yapması gerektiğini sorar. Veli de türbesine yeşil bir örtü almasını söyler. Rum, gördüğü rüyayla bir yanlışlığı içerisinde olduğunu anlar. Hatasının farkına varır ve türbeye yeşil bir örtü alır.

2.1.1.2.2.6. Baba Ömer Türbesi

Adana’da Demirtaş Dede türbesi hakkında anlatılan efsanenin benzeri Mardin’de anlatılır. Mardin’de Baba Ömer türbesi hakkında anlatılan efsanede, din ulusu türbesinin üstünün açık olmasını ister. İyi niyet gösterip türbenin üzerini inşa ederek kapatmaya çalışan insanlar rüyada ikaz edilir.

i) Rüya Öncesi

Derik ilçesinde anlatılan efsanede, üzeri açık olan türbenin üstünü bir kişi örter. Türbesinin üstünün örtülmesi Baba Ömer’i rahatsız eder. Türbenin üstünü örten bu kişi rüyasında Baba Ömer’i görür.

ii) Rüya

“Baba Ömer, türbesinin üstünü açmasını ister.” (Sancak 2008: 77).

iii) Rüya Sonrası

Adam, rüyadaki uyarıyı dikkate alarak türbenin üstünü tekrar açar.

2.1.1.2.2.7. Şehit Mezarı

Anadolu’da türbelere olduğu gibi şehit mezarlarına da aynı saygı gösterilir. Şehit mezarına yapılan saygısızlıkların cezalandırılacağına inanılır. Bu yüzden şehidi mezarında rahatsız etmemek gerekir. Trabzon’da Şehit mezarı hakkında anlatılan efsanede, şehit mezarında hazine arayanların ikaz edilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Akçaabat-Karadağ’da anlatılan efsanede, şehit mezarı olarak bilinen yerin, aslında hazine yatağı olduğuna inanılır. Halk, bir gün bu mezarı açmaya karar verir. O sırada hava gayet güzeldir. Mezarı açmaya başladıkları anda, şiddetli bir yağmur başlar. Köylü neye uğradığını şaşırır. Şehidi rahatsız etmeleri görecekları rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Gece rüyalarında şehidi görürler. Şehit, onlara mezarı kapatırlarsa yağmurun dineceğini söyler.” (Işık 1998: 126)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada hem uyarılan hem de yol gösterilen halk rüyanın etkisinde kalarak hatasını anlar. Rüyadan sonra şehidin rahatsız edilmemesi gerektiğini öğrenirler. Mezarı kapattıklarında yağmur hemen diner.

2.1.1.2.2.8. Başı Kesik Şehit Türbesi

Türbesinin üstünün örtülmesini istemeyen bir veliyle ilgili efsane örneği Yozgat'ta da anlatılır

i) Rüya Öncesi

Efsanede, başı kesilen bir şehit, türbesinin üstünü örtmeye çalışan insanların rüyalarına girerek onları engeller.

ii) Rüya

“Türbenin üstünü örtmelerini istememesinin sebebini; Benim başım yok. Burada savaşırken başımı düşmanlar uçurdu. Göğsüme güneşin düşmesini istiyorum, şeklinde açıklar.” (Karadavut 1992: 267).

iii) Rüya Sonrası

Şehidin rüyadaki uyarılarını dikkate alarak, türbenin üstünü örtmekten vazgeçerler. Şehit, türbesinin üstünü neden açık istediğini rüyasında açıklar.

Din ulularının, rüyalarında ikaz ettiği kişiler aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Din uluları, sonunda ceza olmayan ikazlarını sekiz efsanenin altısında (%75) halktan sıradan birine yaparlar. Bir (%15) efsanede uyarı bir binbaşıya, bir efsanede ise bir Rum'a yapılır.

Sekiz efsanenin üçünde (%37) türbelerinin üstünün örtülmesinden rahatsız olan din uluları rüyaya girerek insanları ikaz ederler. İki (%25) efsanede, din uluları, türbelerine zarar veren insanların rüyalarına girerek onları uyarırlar. İki efsanede ise din uluları, türbesinde uyuyanları, kendileri hakkında yanlış içerisinde olanları rüyalarında ikaz ederler. Bir (%13) efsanede ise din ulusu mezarı açıldığı için insanları rüyalarında ikaz eder. Toplamda altı efsanede (%87) kutsalı rahatsız etmek rüyanın görülme nedenidir. Türbe ve mezarlarına dokunulmasıyla rahatsız olan din uluları insanları uyarırlar.

Sonunda bir ceza olmayan rüyalarda ikazlar, ikişer (%25) efsanede baba, şehit ve velilere aittir. Birer (%12) efsanede ise dede ve ihtiyar insanları ikaz ederler.

2.1.1.3. Türbe, Yatır, Mezarlarda Yatanların Sağaltmalarıyla İlgili Rü-yalar

Türbe, yatır ve mezarlarda yatan din uluları, keramet göstererek insanları iyileştirebilirler. Bu inanış gereği insanlar, bazı ritüelleri gerçekleştirerek din ulularından sağlığa yönelik taleplerde bulunurlar. Sağaltma amaçlı rüyaların iki işlevi vardır. Rüyalar insanların iyileşmesi için onlara yol gösterirler veya din uluları insanların iyileşeceklerini rüyalarda müjdelerler. Bu rüyaları görebilmek için bazı hazırlıkların yapılması gerekir. Türbeye adak adamak, ibadet etmek, türbeye hizmet etmek, türbede belirli bir zaman uyumak bu hazırlıklardandır. Hatay'da bulunan bazı Hızır Türbelerinde insanlar, bu hazırlıklardan sonra rüyada ameliyat edildiklerini söylemişlerdir (Çelepi 2009: 543).

2.1.1.3.1. Bardak Kıran Dede Yatırı

Sağlık talebine yönelik isteklerin en önemlisi çocuğu olmayanların bu yöndeki çocuk talebidir. Veliler, kendilerini ziyaret edenlerin rüyalarına girerek, uzun zamandır çektikleri çocuk özleminin sona ereceğini müjdeler veya nasıl çocuk sahibi

olunacağını anlatırlar. Dileği kabul olanlar da rüyada veliyi görürler. Balıkesir’de Bardak Kıran Dede yatırı hakkında anlatılan efsanede, din ulusunun, çocuğu olmayan bir kadına yol göstermesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Bardak Kıran Dedesi adıyla bilinen yatırda bulunan kişinin çok önceleri çıkan savaşlarda Türk askerlerine bardakla su dağıttığı söylenmektedir. Dedenin kültü etrafında yaygınlaşan inanışların başında insanları çocuk sahibi yapma vardır. Yıllar önce çocuğu olmayan bir kadın bu dedeyi rüyasında görür.

ii) Rüya

“Dede, kendisine bardakla su getirmesini ve yatırın üstüne dökmesini söyler.” (Akyalçın 1998: 78)

iii) Rüya Sonrası

Rüyada, kadının çocuk sahibi olması için kendisine yol gösterilir. Kadın, sabah iki rekât namaz kıldıktan sonra denileni yapar. Aradan çok kısa bir süre geçtikten sonra kadın hamile kalır. Din ulusu rüyada rehberlik ederek kadının çocuk sahibi olmasını sağlar. Dileği kabul olanların rüyalarında veliyi görmeleri sağaltmanın gerçekleştirildiğinin işaretidir. Kadının bir zaman sonra çocuk sahibi olması rüyanın güvenilirliğini ve yatırın kutsallığını artırır.

2.1.1.3.2. Dedegül Yatırı

Konya’da bulunan Dedegül yatırı hakkında anlatılan efsaneye göre Dede-gül, Anamas dağının tepesindeki yatırda yatar. Çevresini devamlı temiz tutar. Çocuksuz köylüler, çocuklarının olması için buraya adak adarlar. Dileği kabul olanlar rüyalarında Güldede’yi görürler (Emiroğlu 1993: 136). Efsanede çocuk sahibi olmak için rüyada bir sağaltma yapılmaz. Çocuk sahibi olacaklar din ulusunu rüyalarında görürler. Bu rüya kendilerine bir müjde niteliğindedir.

2.1.1.3.3. Kömüşlük Yatırı

Yozgat’ta çocuğu olmayan insanların ziyaret ettikleri yerlerin başında Kömüşlük adında bir yatır gelir. Yatırın oluşumu ile ilgili anlatılan efsanelerde bir kadının gördüğü rüyanın yatırım yapılmasında etkili olduğunu gösterir. Kadının rüyasına kendisine bir müjde niteliğindedir.

i) Rüya Öncesi

Çocuğu olmayan bir kadın burayı ziyaret eder. O gece bir rüya görür. Çocuksuzluk rüyanın hazırlık aşamasıdır.

ii) Rüya

“Bir veli; Senin bir oğlun olacak, bunun adını Kömüş koyacaksın. Sonra gelip Kömüşlük’te kurban keseceksin. Eğer bize inanmazsan, çocuğun sağ bacağında bir parmak izi olacak, ona bakıp bize inan, der.” (Karadavut 1992: 265).

iii) Rüya Sonrası

Kadın çocuğu doğurduğunda izi görür ve denilenleri yapar. Kadının bu rüyadan sonra çocuk sahibi olduğu için, ziyaret ettiği mekânı zamanla yatıra çevirir.

2.1.1.3.4. Hızır Makamı

Kör gözü iyileştirme Türk kültüründeki önemli motiflerdendir. Gözü iyileştirebilmek için çeşitli uygulamalar yapılır. Bu uygulamaların başında, zor şartlar altında temin edilmiş toprağın veya suyun kör göze sürülmesi gelir. Rüyalardaki sağaltmalarda olağanüstülükler daha fazladır. Kör olan kişi rüyadaki sağaltmayla iyileştiğini görür. Bazen rüyada kendisine verilen ilaç niteliğindeki unsuru, uyandığında yanında bulur. Bununla ilgili bir örnek efsane Hatay'da anlatılır. Gözünden ameliyat olmak üzere olan kadın bir rüya görür. Veli, ameliyattan önce kadının rüyasına girerek, iyileşeceğinin ve ameliyata ihtiyaç kalmadığının müjdesini verir. İyileşme için din ulusu kişiyi rüyasında sağaltır.

i) Rüya Öncesi

Hatay Arsuz'da gözleri kör olan bir kadın, riskli bir ameliyat geçirmek üzereyken Hızır makamını ziyaret eder ve burada bir gece yatar. Bir rüya görür.

ii) Rüya

"Rüyasında Hızır'ı görür. Hızır, kadına; Benim makamıma gelip, beni ziyaret ettin. Artık, senin ameliyatına gerek kalmadı. Sana bir damla gönderiyorum. Bunu sürdüğün zaman gözlerin açılır, der ve kaybolur." (İnce 2009: 90).

iii) Rüya Sonrası

Kadın uyandığında yanında damlaya görür. Damlayı sürünce gözleri iyileşir. Hızır'ın rüyada kadını sağaltmasıyla kadın uyandığında gözleri iyileşmiştir.

2.1.1.3.5. Karabıyık (Mehmet) Dede Türbesi

Hatay'ın Dörtiyol ilçesinde bulunan Karabıyık (Mehmet) Dede türbesinde hastalıkların sağaltıldığına inanılır. Eserdeki efsanede köpeğin korkutmasıyla hastalanan bir çocuğun sağaltılması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Bir gün türbeye köpeğin korkutmasıyla hastalanan altı yaşında bir çocuk getirilir. Gece, çocuğun annesinin rüyasına Karabıyık Dede girer.

ii) Rüya

"Karabıyık Dede, kadına çocuğunu iyileştireceğini söyler." (İnce 2009: 90)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra orada bulunanlar uyanır ve ezan sesi duyarlar. Çocuğun dedesi de çocuğun burmundan köpek yavrusu düştüğünü görür. Karabıyık Dede, rüyada bildirdiği gibi çocuğu iyileştirir.

2.1.1.3.6. Miskinler Dedesi

Bergama'da Miskinler Dedesi hakkında anlatılan efsanede, hasta bir kızın iyileştirilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Günün birinde kralın kızı hastalanır. Herkes kendisinden umudu keser. Hastalığına bir çare bulunamaz. Kralın kızı bir rüya görür.

ii) Rüya

"Rüyasında Güngörmelerdeki Miskinler Dedesi'nin suyu ile yıkanırsa iyileşeceği bildirilir." (Bayat 1993: 40)

iii) Rüya Sonrası

Kız, rüyadan sonra Miskinler Dedesi'nin suyuyla yıkanınca iyileşir. Kıza rüyasında yol gösterilerek iyileşmesi sağlanır.

2.1.1.3.7. Kızıl Deli Türbesi

Ameliyat öncesi, rüyada sağlatmanın olduğu bir efsane de Malatya'da anlatılır. Kızıl Deli türbesi hakkındaki efsanelerde, hastalıkları sağalttığı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Adamın biri, Ankara'ya kalp ameliyatı olmaya giderken, yolda bir rüya görür.

ii) Rüya

"Rüyasında Kızıl Deli'ye gittiğini görür. Kızıl deli adam;, Üzerime kurban al da ziyarete gel, der." (Şahin 1998: 522)

iii) Rüya Sonrası

Adam rüyadan sonra ameliyat olmaktan vazgeçer ve Kızıl Deli'yi ziyaret eder. Ziyaretten sonra sağlığına kavuşur.

Dişarbakır'da anlatılan bir efsanede İskender-i Zülkarneyn'in sağaltılmasıyla ilgili bir rüyadan bahsedilir. Efsaneye göre İskender-i Zülkarneyn, başında çıkan urlardan bir mağaradaki su sayesinde kurtulur. Bu suyun nerede olduğunu gördüğü bir rüya sonucu öğrenir. Rüyasında Lice'de bulunan Bırkleyn Mağaralarındaki suda yıkanırsa boynuz gibi urlarının kaybolacağı söylenmiş. Bu nasihate uyan İskender Lice'ye gelerek mağarayı bulmuş ve urlar kaybolmuş (Yavuz 1993: 384).

Sağaltma rüyalarını görenler tümü kadınlardır. Sağaltmalar büyük oranda çocuk talebine yönelik olduğundan rüyaları kadınlar görür. Dinî mekânlarda yatan din ulularının rüyada sağaltmalarıyla ilgili efsanelerin üçü (%543) çocuk sahibi olmaya yöneliktir. Üç efsanenin ikisinde rüyada çocuk sahibi olacağı müjdelirken bir efsanede ise nasıl çocuk sahibi olunacağını öğretir. İki (%29) efsanede hastalıkları sağaltılır. Rüyadaki sağaltmalar birer (%25) efsanede kör gözü iyileştirmeye, kalp hastasını iyileştirmeye ve yöneliktir. Bu iki efsanede ameliyat olmaya giden insanlar, gece gördükleri rüyalarda sağaltılacaklarını öğrenirler ve ameliyat olmaktan vazgeçerler. Kör gözü sağaltma efsanesinde rüyaya, Hatay bölgesinde birçok makamı olan Hızır girer. Olağanüstülük göstererek kadının gözünü iyileştirir.

Dört efsanenin üçünde (%50) unvanı Dede olan din uluları; iki (%33) efsanede veliler ve bir (%17) efsanede Hızır insanları sağaltır.

2.1.1.4. Türbe ve Yatırlarda Yatanların Nasiplendirmeleriyle ilgili Rüyalar

Türbe ve yatırlar, maddi durumu kötü olan insanların ziyaret edip dileklerde bulundukları yerlerdendir. Rüyalar, bu insanların maddi yönden nasiplendirilmesinde onlara yol gösterirler. Türbe ve yatırlarda yatan veliler, ziyaretçilerinden maddi durumu kötü olup, onlardan dilekte bulunanların rüyalarına girerek onları nasiplendirirler. Maddi yardımın alınabilmesi veya sürmesi için türbede yatanın uyarılarına dikkat etmek gerekir.

2.1.1.4.1. Sadaka Dede Yatırı (Balıkesir)

Balıkesir merkeze bağlı Pamukçu beldesinde Sadaka Dede adında bir yatırım vardır. Sadaka Dede'nin, maddi açıdan zor durumda olanlara yardım ettiğine inanılır.

i) Rüya Öncesi

Sadaka Dede yatırını ziyaret eden insanlar çeşitli dileklerde bulunurlar. Sadaka Dede, bu dileklerin bazılarını rüyaya girerek cevap verir. Mekânda yattığı söylenen Dede'yi, o günlerde paraya çok ihtiyacı yaşlı bir kadın rüyasında görür.

ii) Rüya

"Dede, yaşlı kadına; Sabah erkenden kalk, abdestini al ve Kabakçı Çeşmesi'ne gel, ama bunu kimseye söyleme, der." (Akyalçın 1998: 40)

Kadın söylenenleri yapar. Gerçekten de çeşmenin başında para bulur. Bu işi on kere tekrarlar ve her defasında para bulur. Son gidişin de biriyle karşılaşır ve ona nereye gittiğini, ne için gittiğini anlatır. Çeşmenin başına vardığında ise, para bulamaz. O gece aynı dede yine rüyasına girer.

"Eğer kimseye söylemeseydin bu iş böyle sürüp gidecekti, ama kısmetin buraya kadar, der ve kaybolur."

iii) Rüya Sonrası

Efsanede, bir rüya dizisi vardır. Kadına ilk rüyada maddi açıdan rahata ermesi için yol gösterilir. Bu maddi nasiplendirme, kimseye söylememe şartına bağlanır. Kadın, rüyada bildirildiği gibi paraya sahip olur. Fakat bunun devamlılığını sağlayacak şarta uymayınca ikinci rüyada kısmetinin bu kadar olduğu bildirilir.

2.1.1.4.2. Kubbe (Ahmet) Dede Türbesi

Hatay'ın Dörtöyl ilçesindeki Kubbe (Ahmet) Dede türbesini maddi sıkıntılarından dolayı insanlar sık sık ziyaret eder.

i) Rüya Öncesi

Kubbe Dede'yi sürekli ziyaret eden fakir bir kadının rüyasına Kubbe Dede girer.

ii) Rüya

"Şimdilik sana bu kadar para yeter, diyerek avuçlarının arasına bir avuç dolusu bozuk para bırakır." (İnce 2009: 103)

iii) Rüya Sonrası

Kadın uyanınca avuçlarında gerçekten de para olduğunu görür Kubbe Dede, kadının rüyasına girerek kadını maddi yönden nasiplendirir.

2.1.2. İbadethaneler ile İlgili Rüya

Anadolu'da semavi dinlere ait birçok ibadethane vardır. Türk efsanelerindeki rüya motifinin, ibadethanelerin bazılarının inşasında ve korunmasında önemli işlevleri vardır. Rüyaya giren din uluları ibadethanelerin yapımı veya korunması için insanların rüyalarına girerek uyarılarda bulunurlar. Anadolu'da anlatılan efsanelerde bu rüyalar kiliseler ve camilerle ilgilidir.

2.1.2.1. Sümela Manastırı

Trabzon'daki Sümela Manastırı, Anadolu'daki en önemli manastırlardan-
dır. Milattan sonra 375 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Yapıldıktan bin yıl
sonra manastıra dönüştürülür. Karadeniz Rumları arasında yapımıyla ilgili birçok
efsane anlatılır. Bu efsanelerin çoğunda rüya motifinin önemli bir yeri vardır.

i) Rüya Öncesi

Efsaneye göre, Hz. İsa'nın havarilerinden olan Lukas'ın bir tahta parçası
üzerine çizdiği Meryem Ana resmi, belli aşamalardan sonra melekler tarafından uçur-
ularak Maçka yakınlarına yerleştirilir. O günlerde Barnabas ve Sophronidus adlı iki
keşiş, rüyalarında Meryem Ana'yı görürler.

ii) Rüya

*"Meryem Ana, her ikisine ikonanın konulduğu yere kendisi adına bir
kilise yaptırmalarını söyler."* (Gedikoğlu 1998: 108)

iii) Rüya Sonrası

İki keşiş, rüyayı aynı anda görünce Meryem Ana'nın söylediklerini görev
kabul ederek Sümela Manastırı'nın temellerini atarlar. Manastır'ın Meryem Ana'nın
isteğiyle yapılması Manastır'ın kutsallığını artırır. Meryem Ana'nın isteğini rüyayla
bildirmesi rüyanın güvenilirliğini ve değerini artırır.

2.1.2.2. Kilise

Diyarbakır'da bulunan kilise hakkında bazı efsaneler anlatılır. Efsanede, ki-
lisenin duvarından iki taş alan adamın ikaz edilmesi anlatılır. Din ulularının türbe ve
yatırlarına zarar verildiğinde yapılan uyarılar, Hristiyanların ibadethanelerine zarar
verildiğinde de yapılır. Rüyaların, bu imaretlerin korunmasında önemli işlevleri var-
dır. Zarar verenler veya vermek isteyenler rüyalarda ikaz edilir.

i) Rüya Öncesi

Diyarbakır'ın Satı köyündeki bir kilise, köydekiler taşınınca, kullanılmaz
olur. Bir gün köylülerden biri, bu kilisenin duvarından iki taş söküp, evine getirir.
Türbe ve yatırlardan alınan nesnelerde olduğu gibi kiliseden taş alınması da din ulu-
larını rahatsız eder.

ii) Rüya

*"O gece rüyasına giren bir dede aldığı taşları yerine bırakmasını
söyler. Adam rüyadaki uyarıya rağmen taşları geri koymaz. İkinci gece
aynı dede, yine adamın rüyasına girerek gözlerini oymakla tehdit
eder."* (Yavuz 1993: 248).

iii) Rüya Sonrası

Rüyadaki uyarıdan korkan adam, uyanır uyanmaz aldığı taşları yerine bıra-
kır. Köylü bir kiliseden taş alsa da, uyarıda bulunan Müslüman bir din ulusudur.
Müslüman din uluları, diğer dinlere ait ibadethanelerin korunması için rüyaya girip
insanları ikaz ederler.

2.1.2.3. Cami

Din uluları ibadethanelerden izinsiz alınan şeyler için rüyayı girip insanları
ikaz ederler. Mardin'de anlatılan efsane, Diyarbakır'da kiliseyle ilgili anlatılan efsa-

neyle benzer özelliklere sahiptir. Bir köylünün caminin duvarından iki taş almasından rahatsız olan din ulularının, köylüyü ikaz etmeleri anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Mardin’de köylünün biri, köy camisinin duvarından bazı taşları söküp alır ve evine getirir. Caminin duvarından taşların sökülmesi din ulularını rahatsız eder.

ii) Rüya

“Köylü uyuduğunda o gece birisi ona söktüğü taşları hemen geri getirmesini söyler. Adam bu uyarıyı dikkate almayınca, bir gece sonra rüyasında taşları bırakmazsa gözlerinin oyulacağı tehdidini alır.” (Sancak 2008: 118)

iii) Rüya Sonrası

Adam rüyasında ikaz edilir. İlk uyarıyı dikkate almayınca bir rüya daha görür. Din ulusu bu rüyada gözlerini çıkarma tehdidinde bulunur. Son uyarıyı dikkate alarak taşları bırakır.

İbadethanelerin korunması için din uluları rüyaya girip insanları ikaz ederler. İlk uyarıları dikkate alınmayan din uluları tekrar rüyaya girip, uyarıyı dikkate almayanları gözlerini çıkarmakla tehdit ederler. İkinci uyarıyla beraber insanlar din ulularının manevi gücünü anlayarak yaptıkları hatadan vazgeçerler.

2.2. Coğrafi Mekânların Oluşumu ve Adlandırılması İle İlgili Rüya

Rüyalar, coğrafi mekânların oluşumunda veya adlandırılmalarında önemli roller alırlar. Coğrafi mekânlar hakkında anlatılan efsanelerde, şekil veya ses benzerliğinden hareketle, mekânların oluşumu veya adlandırılmaları bir olaya, mantıklı sebebe bağlanarak hikâyeye edilir. Rüya bu şekil veya ses benzerliğinden doğan hikâyelerin oluşumunda rol alırlar. Rüya dağlar, tepeler, mağaralar, nehirler, pınarlar, kaplıcalar gibi coğrafi mekânların oluşumunda, bulunmalarında, adlandırılmalarında yol gösterici veya ilham kaynağı olurlar. Coğrafi mekânların adlandırılmalarında, efsanede geçen olaylar ilham kaynağı olurlar. Çalışmaya olayların hareket noktasını, rüyaların oluşturduğu efsaneler alınmıştır.

2.2.1. Avcı Mehmet Tepesi

Artvin’de Kaçkar dağlarındaki Avcı Mehmet tepesi hakkında anlatılan efsanede, Avcı Mehmet’in cezalandırılarak taşa dönüşmesi anlatılır. Rüya, efsanedeki olayın hareket noktasını oluşturur.

i) Rüya Öncesi

Yörenin en iyi avcısı Ahmet, Kaçkar dağlarında perili dağ keçilerinin olduğunu öğrenir. Kaçkarlara keçileri avlamaya çıksa da eli boş döner. İki rekât namaz kıldıktan sonra uyuyakalır.

ii) Rüya

“Rüyasında bu keçileri nasıl avlayacağını, keçilerin sadece sabah ve akşam saatlerinde, gölün bulunduğu düzlüğe indiklerini öğrenir.” (Sakaoglu 2003a: 166).

iii) Rüya Sonrası

Ahmet, rüyadan sonra keçileri avlamaya gider. Keçileri bulunca ateş eder. Bunun üzerine keçilerin koruyucusu Ahmet’in taşa dönüşmesi için dua eder. Beddua

tutar. Bu yüzden tepeye Avcı Mehmet tepesi adı verilir. Rüya, efsanenin hareket noktasının oluşturulmasında ve dolayısıyla tepenin adlandırılmasında rol alır.

2.2.2. Çermik Kaplıcaları

Diyarbakır'daki Çermik kaplıcaları, şifalı sularıyla bölgedeki önemli merkezlerdendir. Kaplıcalar hakkında birçok efsane anlatılır. Efsanede, Akkoyunlu hükümdarının hasta olan kızının iyileşmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Akkoyunlu hükümdarlarından birinin pek çok oğlu olmasına karşılık hiç kızı yoktur. Rüyasına giren bir dervişin içirdiği suyun yardımıyla bir kızı olur. Kız, bir beddua alır ve hastalanır. Bunun üzerine hükümdar bir rüya görür.

ii) Rüya

“Bir beddua sonucu hastalanan kız yine rüyada dervişin gösterdiği suda yıkanınca iyileşir.” (Sakaoğlu 2009: 182)

iii) Rüya Sonrası

O günden sonra Çermik kaplıcaları hastalıklarına çare arayanların uğrak yeri olur. Rüyadaki bir dervişin su içirmesiyle çocuk sahibi olan hükümdar, çocuğu hastalanınca dervişin kendisine su içirdiği pınarda kızını yıkar. Kız iyileşince kaplıcanın suyunun şifalı olduğuna inanılmaya başlanır.

2.2.3. Osman Pınarı

Diyarbakır'da bulunan Osman Pınarı'nın sularının şifalı olduğuna inanılır. Efsanede şifalı bir suyun rüyanın yol göstermesiyle bulunduğu anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Sıtmalı bir adam, ateşler içinde yanarken bir rüya görür.

ii) Rüya

“Rüyasında Osman Pınarı'nda yıkanırsa, iyileşeceği söylenir.” (Yavuz 1993: 384)

iii) Rüya Sonrası

Adam uyanır uyanmaz, hemen bu pınara koşarak yıkanır ve iyileşir. Bu olaydan sonra, bütün sıtmaya yakalananlar, suyu biraz kekremsi olan bu pınarda yıkanmaya başlar. Rüyanın yol göstermesiyle iyileşen adamdan sonra, halk Osman Pınarı'nın sıtmaya iyi geldiğine inanmaya başlar.

2.2.4. Karınca Kayası

Elazığ'da anlatılan efsanede, bir kayaya ad verilmesinin hikâyesi anlatılır.

i) Rüya

Bir adam, Fırat nehrinin ortasındaki bir kayanın üzerinde yaşayan karıncalara üzülür ve yiyecek götürür. Bu adam, rüyasında bir ihtiyar vasıtasıyla uyarılır.

ii) Rüya

“İhtiyar, karıncaların rızkını Allah'ın verdiğini, bu konudaki endişelerinin yersiz olduğunu söyler.” (Görkem 1987: 123-124)

iii) Rüya Sonrası

Adamın rüyasından sonra Fırat nehrinin ortasındaki kayaya Karınca kayası

adı verilir.

2.2.5. Göcük Suyu

Muğla Yatağan'da Göcük Suyu adlı pınarın sürekli aktığına inanılır. Bununla ilgili anlatılan efsanede, Göcük suyunun sürekli akmasının hikâyesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Kervanın biri develerle gitmektedir. Bir gün kervan Göcük denen yerde durur. Kervancı bir ağacın dibinde yatıp uyur. Rüyasında;

ii) Rüya

"Aksakallı birini görür. Adamın yattığı yerde hiç durmadan akan bir su kaynağı vardır. Aksakallı adam; Bir kara deveyi keser kanını suya akıtırsan bu su hayat boyu hiç kesilmeyecek, der." (Önal 2005: 188–189)

iii) Rüya Sonrası

Kervancı uykusundan uyanır ve yola çıkar. Adam deveyi kesmez, ama bir süre sonra deve çatlar. Devenin çatladığı yer çatlak kalır. Göcük'ten hiç durmadan su akmaya başlar. Efsanede bir din ulusunun yol göstermesiyle bir pınarın suyunun devamlı akacağı söylenir. Adam, rüyada bildirildiği gibi deveyi kesmese de, bir zaman sonra deve çatlar. Çatlayan yerden su çıkmaya başladığı için halk oraya "Göcük Suyu" demeye başlar.

2.2.6. Hendek'in Suyu

Halk arasında Hendek'in suyunun lanetli olduğu anlatılır. Bununla ilgili efsanelerden biri, Köroğlu'yla bağlantılı kurularak anlatılır. Efsanede, Köroğlu ve arkadaşı Ayvaz'ın rüyalarında sahip oldukları kötü düşünceler anlatılır ve bu rüyalar içtikleri suya bağlanır.

i) Rüya Öncesi

Köroğlu ile yaveri Ayvaz bir akşam Hendek'e gelirler. İkisi de rüya görür.

ii) Rüya

"Köroğlu gördüğü rüyada aklından Ayvaz'ı öldürmeyi geçirir. "Emek benim, yiğitlik benim, bu Ayvaz bana ne yapıyor? Gölgede yaşayan bir zavallıdır." şeklinde düşünür. Aynı anda Ayvaz da rüyasında neden Köroğlu'nun peşinden gittiğini sorgular." (Türkbay 1997: 32)

iii) Rüya Sonrası

Sabah olduğunda akşamki olayları birbirlerine anlatırlar. Bunun üzerine "Buraların suyu lanetli, adamın niyetini bozuyor. Suyu da çamuru da işe yaramaz" diyerek Hendek'ten ayrılırlar. Suyu içen Köroğlu ve Ayvaz dostluklarını sorgulamaya başlarlar. Bunun sebebini içtikleri suda ararlar ve suyunun lanetli olduğunu düşünürler.

2.2.7. Sütöluk

Sivas Şarkışla'da Sütöluk adı verilen bir pınar vardır. Sütöluk hakkında efsanede, suyu beyaz olan Sütöluk pınarının ortaya çıkışı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Şehit olan bir adam, karısının rüyasına girerek geride bıraktığı iki çocuğuyla geçimlerini sağlayabilmeleri için yol gösterir.

ii) Rüya

Kadın rüyada kocasını görür.

“Ali Osman adındaki eşi, başı gemsiz kır bir ata biner. Başında yemyeşil bir sarık, ayağında al al çizmeler vardır. Attan inip çocuklarının yanaklarını okşar, onların gözlerinden öper. Karısına dönerek şunları söyler; Bunlar şehit evladıdır. Allah nasiplerini gönderdi. Yarın fiilanca dağa git. Orda bir çift geyik yavrularına süt verecek. Sen de iç, der.” (Özen 1993: 16).

iii) Rüya Sonrası

Kadın denilen yeri bulur. Gelen geyikleri sağmaya başlar. Süt çok fazla geldiğinden fazla sütü bir pınarın üzerine koyar. Oranın suyu süte benzemeye başlar. Bu pınara Sütölük denilmeye başlanmış. Suyun renginin süte benzemesinden hareketle kurgulanan efsanede, rüyanın yol gösterici rolü vardır.

2.2.8. Şehitler Tepesi (Trabzon)

Trabzon’daki Şehitler Tepesi hakkında ile ilgili efsanede, bir yüzbaşının yetmiş askeriyle şehit olması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Birinci Dünya savaşı sırasında bir yüzbaşı, yetmiş askeriyle beraber, cep hede savaşmaktadır. Bir gün bir rüya görür.

ii) Rüya

“Rüyasında askerleriyle beraber şehit olacağım görür.” (Işık 1998: 58)

iii) Rüya Sonrası

Ertesi gün, arkadaşlarına rüyasını anlatır. Birkaç gün sonra da yüzbaşı ve onun birlikte zafere koşan yetmiş asker şehit olur. Şehit düştükleri yer onlara duyulan saygıdan dolayı ziyaret yerine çevrilir ve Şehitler tepesi adı verilir.

2.2.9. Deveci Dağı

Taş kesilme efsaneleri, Türk efsaneleri içinde önemli bir yere sahiptir. Yozgat’taki Deveci Dağı hakkında taş kesilmeye örnek bir efsane anlatılırEfsanedeki rüyanın hazırlık aşaması yoktur.

ii) Rüya

“Bir bey üç gece üst üste korkulu bir rüya görür.” (Karadavut 1992: 65)

iii) Rüya Sonrası

Bey, bu rüyayı bir daha görmezse, en iyi devesini kurban edeceğini söyler. Adağı yerine getirmedeği için develeri, çobanı ve kendisi taş kesilir. Oraya bu yüzden Deveci Dağı denilmeye başlanmış. Dağda insana benzeyen taşların olması, insanların rüyayı da katarak bir efsane kurgulamasını sağlamıştır.

2.2.10. Belek Taşı

Belek Taşı efsanesi Azerbaycan’da anlatılmaktadır. Efsanede, çocuksuz bir kadının taşın canlanmasıyla çocuk sahibi olması ve taşı bulduğu yere Belek Taşı adının verilmesi anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Amca çocukları olan Nise ve Sadık'ın, uzun zamandır evli olmalarına rağmen çocukları yoktur. Kaynanası ve Sadık bu durumdan şikâyetçi olurlar. Nise gece bir rüya görür.

ii) Rüya

"Nise, bir dağda, bir kayanın başında kundaklı bir çocuğun bırakılmış olduğunu görür. Nurani yüzlü bir adam; O çocuk senindir, git emzir, der." (Ergun 1997: 399)

Kadın uykudan uyanır uyanmaz, rüyada gördüğü kayayı bulur. Kayanın üzerinde çocuk kundağına benzeyen bir taş bulur. Taşı saklar ve her gün gizlice seyreder. Bir müddet sonra nurani yüzlü adam tekrar rüyasına girer.

"Bu taşın onun çocuğu olduğunu ve saklamaması gerektiğini söyler." (Ergun 1997: 399)

iii) Rüya Sonrası

Nise uykudan uyandığında çocuk kundağına benzeyen taşın bir bebeğe dönüştüğünü görür. Azerbaycan halkı da bu olaydan sonra taşı bulduğu Belek Taşı adını verirler.

Coğrafi mekânların oluşumu veya adlandırılmasıyla ilgili rüyalar on efsanede yer alır. On efsanenin dördünde (%40) rüyaları sıradan insanlar görür. İki (%20) efsanede rüyaları bey veya hükümdar gibi yöneticiler görür. Kervan sahibi, Köroğlu ile Ayvaz, bir şehidin karısı ve bir yüzbaşı birer (%10) efsanede rüyaları görenlerdir. On efsanenin dokuzunda (%90) rüyanın hazırlık aşaması vardır. İki efsanede rüyaların hazırlığı kişilerin hasta olmalarıdır. Geri kalan yedi efsanedeki rüyaların her birinin farklı hazırlık aşaması vardır.

On efsanenin beşinde (%50) rüyalara girenler belirsizdir. Efsanelerde bunlarla ilgili bilgi yoktur. İki (%20) efsanede rüyaya ihtiyarlar girer. Birer (%10) efsanede ise derviş, nurani yüzlü biri ve kadının şehit olmuş kocası rüyaya girip coğrafi mekânların oluşumunda veya adlandırılmasında rol alırlar.

On efsanenin dördünde (%40) rüyaların işleviyle pınarlar oluşmakta veya adları konulmaktadır. Üç (%30) efsanede dağlar veya tepelerin adları rüyalarda görüldükten sonra konulur. Birer (%10) efsanede kaplıca, kaya ve taş rüyadan sonra adlandırılan yerlerdir.

On efsanenin sekizinde (%80) rüyadan sonra coğrafi mekânların adları konulurken iki efsanede rüyadan sonra coğrafi mekânlar oluşur. Bu iki mekân pınarlardır. Sürekli akan ve süt gibi akan iki nehrin rüyadan sonra oluştuğuna inanılır.

2.3. Yapıların İnşası ile İlgili Rüyarlar

Türk kültüründe yapıların inşası ile ilgili birçok efsane anlatılır. Bu yapıların inşasında bazı olağanüstülükler yaşanır. İnşada yaşanan olağanüstülükler, yapılara kutsallık katar ve etrafında oluşan inanış dairesini güçlendirir. Bu olağanüstülüklerin başında rüyalar gelir. Bazı efsanelerde ev, köprü, kule, kuyu gibi yapılar görülen rüyaların içeriğine göre inşa edilir. Bu rüyaların içeriği insanlara bir müjde vermek, bir tehlike hakkında uyarılar yapmak veya insanlara rehberlik etmektir. İnsanlar rü-

yadaki müjdeden sonra minnettarlıklarını dile getirmek, tehlikeleri haber veren rüyalarından sonra tehlikelere hazırlık yapmak, rehberlik eden rüyalarından sonra ise adaklarını yerine getirmek için bu yapıları inşa ederler. Yapıların inşasıyla ilgili rüyaların olduğu Türk efsaneleri şunlardır;

2.3.1. Sütölçe Kuyusu

Sütölçe kuyusu, Balıkesir ili sınırları içerisinde. Sütölçe kuyusu hakkında birçok efsane anlatılır. Bu efsanelerin tümü, kuyudaki suyun renginin beyaz olmasından hareketle oluşmuştur. Efsanede, bir çobanın kuyuyu yapma hikâyesi anlatılır. Efsanede, rüyanın önemli işlevi vardır.

i) Rüya Öncesi

Bir çoban, akşamdan sabaha kadar evinin karşısında bir ateşin yandığını görür. İki gün sonra rüyasında bir dede görür.

ii) Rüya

“ Dede, ateşin olduğu yerde ölüp gömüldüğünü söyler. ” (Akyalçın 1998: 56)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra, her yıl koyunları geçirdikleri hastalıklardan ölen çoban, bu yıl koyunları ölmezse ateşin çıktığı yere bir ev yaptırma adağında bulunur. O yıl koyunların hiçbirisi ölmediği gibi sütleri de iki katına çıkar. Çoban adağını yerine getirir ve ateşin çıktığı yere bir bina yaptırıp bir de kuyu kazdırır. Kuyudan çıkan su süt kadar beyazdır. Adamın koyunları buradan içtikçe sütleri artar. Daha sonra bu suyu yeni doğum yapan fakat sütü yetersiz insanlar içer.

Çoban gördüğü rüyanın etkisiyle bir adakta bulunur. İsteğinin olmasıyla beraber kutsal dedenin gömülü olduğu yere bir bina yaptırıp bahçesine kuyu açtırır. Bu davranışından dolayı dede de onu ödüllendirir ve sudan içen koyunların sütü artar.

2.3.2. Hacet Kuyusu (Bahtiyar)

Hacet kuyusu, İzmir'in Bergama ilçesindedir. Hacetli olanlar, bahtının açılmasını isteyenler asırlardır. Hacet kuyusunu ziyaret ettiklerinden kuyuya Bahtiyar adı verilir. Hacet kuyusu hakkındaki efsanelerde kuyunun bir rüyadan sonra yapıldığı anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Çiftçinin oğlu, bir kayanın dibinde uyur ve bir rüya görür.

ii) Rüya

“Rüyasında, önünde açılan kuyudan bir kızın çıktığını görür. Ona, bu güzel kızın nasibi olduğu söylenir. ” (Bayatlı 1993: 31)

iii) Rüya Sonrası

Çocuk, rüyayı babasına anlatır. Babası oraya bir kuyu kazdırır. Oradan soğuk su çıkar. Çocuk, bir gün kuyunun dibinden güzel bir kızın geldiğini görür. Kız bir zaman sonra gözden kaybolursa da, üç gün sonra bir kervanla geri gelir. Bu olaydan sonra bu kuyunun tılsımlı olduğuna inanılır ve dileği olanlar buraya gelir. Rüya, çocuğa nasibinin kuyudan çıkan kız olduğu söylendiğinden Hacet kuyusu inşa edilir.

2.3.3. Kız Kulesi

Kız Kulesi hakkında Konya'daki efsanede, kulenin bir rüyadaki ikazlardan sonra inşa edildiği anlatılır. Rüyadaki ikazı dikkate anlalar tehlikeden korunmak için kuleyi yaptırırlar.

i) Rüya Öncesi

Bir sultanın kızı, köşklerin çevrelediği bir bahçede halayıkları ile yaşar. Sultan bir gece bir rüya görür.

ii) Rüya

"Sultan, rüyasında kızının yılan sokmasından öleceğini görür." (Emiroğlu 1993: 74)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra, sultan bir kule yaptırarak çevresine küng döşer, kuleye günlük süt akıtır. Kız bir gün hastalanır. Herkes, sultanın kızına geçmiş olsun dilekleriyle beraber hediyeler getirir. Sepet içinde getirilen üzüm arasından çıkan küçük bir yılan kızı sokar ve öldürür. Efsanede rüyanın bir tehlikeyi haber vermesiyle bir kule inşa edilir. Fakat alı yazısı gerçekleşir ve kız yılanın sokmasıyla hayatını kaybeder.

2.3.4. Oltuluların Konağı

Erzurum'da "Kale dibinde Oltuluların evi" hakkında bazı efsaneler anlatılır. Efsanede, gördüğü rüya ile nasiplendirilen adamın, rüyadan sonra bir konak yapması anlatılır.

i) Rüya Öncesi

Efsanede, anlatıldığına göre, bina yapılmadan önce orada fakir bir adam oturmaktadır. Bir gece bir rüya görür.

ii) Rüya

"Rüyasında kendisine hazine bulacağı söylenir." (Seyidoğlu 1985: 118)

iii) Rüya Sonrası

Adam bodrumu kazsa da, bir şey bulamaz. Yolda giderken gaipten "iki kazma daha vuramadın mı?" diye sesler duyar. Geri dönüp biraz daha kazdıktan sonra içi altınlarla dolu bir kazan bulur. Adam bu altınlarla Oltuluların Konağı denilen evi yapar. Konak, rüyanın yol göstermesiyle sahip olunan altınlarla yapılır.

2.3.5. Süt Köprüsü

Süt Köprüsü, Kosova'nın Türk beldesi Vıçitırın'da yer alır. Süt Köprüsü ile ilgili bazı efsaneler anlatılır. Saim Sakaoğlu'nun *101 Türk Efsanesi* adlı eserinde yer alan efsanede köprüye bu adın verilmesinin nedeni görülen bir rüyadır.

i) Rüya Öncesi

Bölgede yaşayan evli üç erkek kardeş, geçit vermeyen nehrin üzerine bir köprü yapmaya karar verirler. Köprü için bir kurban sunulması gerekir. Kardeşlerin eşlerinden ilk gelenin kurban edilmesine karar verilir. Büyük kardeşler bu durumu eşlerine söylese de küçük kardeş bu durumu eşine söyleyemez. Küçük kardeşin eşi o gece bir rüya görür.

ii) Rüya

"Kadın, rüyasında kurban olacağını görür." (Sakaoğlu 2003a: 122)

iii) Rüya Sonrası

Kadın, sabah rüyasını kocasına anlatır. Kurban edileceğini anlar ve gömüldüğünde çocuğu emebilsin diye sağ memesinin dışarıda kalmasını ister. Rüyadan sonra, kadın kurban edilir ve söylediği gibi gömülür. Adam, her Pazar günü çocuğunu emzirmeye götürür. Bu sebeple köprünün adı Süt Köprüsü'dür.

Beş efsanenin dördünde (%80) rüyaları sıradan insanlar, birinde (%20) bir Sultan görür. Bir çoban, çiftçinin oğlu, fakir bir adam ve üç kardeşin küçüğü sıradan olan kişilerdir. Beş efsanenin sadece birinde, rüyaya bir dede girer. Beş efsanenin ikisinde (%20) kuyular, birer (%20) efsanede ise konak, köprü ve kule inşa edilir.

2.4. Yerleşim Yerlerinin Kurulmasıyla İlgili Rüyalar

Rüyalar şehirlerin kurulmasında ve adlandırılmasında yol gösterici olurlar. Rüyalarda verilen nasihatlere uyanlar bu sayede şehirleri kurarlar.

2.4.1. Burdur

Burdur şehri ile ilgili anlatılan efsaneye göre Burdur şehri, rüyada verilen nasihate uyulması neticesinde kurulur. Selçuklular, Anadolu'ya geldikleri zaman, Sultan'a rüyasında, atına binip gitmesi söylenir. Sultan atına biner, dörtlüyle yol alır. Birden bir ses işitir. "Burada dur!" Durduğı yere Burdur adı verilir (Sakaoğlu 2003a: 174-175).

2.4.2. İskenderun

İskenderun için anlatılan efsanede, İskender'e rüyasında atına binip atının başının hizasında gitmesi ve orada şehir kurması söylenir. İskender bu rüya üzerine atıyla geldiğı yerde şehir yaptırır. Şehrin adı İskenderun olur (Önder 1969: 16-17).

İskenderun ve Burdur şehirlerinin kurulmasına rüyalar kaynaklık eder. Rüyaların hazırlık aşamaları yoktur. Rüya sonuçlarına bakıldığında ise iki şehrin kurulmasındaki ses benzerlikleri göze çarpar. İskender'in rüyasıyla kurulan şehre, İskender isminden hareketle İskenderun adı verilir. Burdur şehrinde de rüyada "Burada dur!" emrini alan sultanın, rüyadaki emrin fonetiğinden hareketle oraya Burdur adını verir.

2.4.3. Taşkesen Köyü

Taşkesen köyü, Erzurum'un Karayazı ilçesine bağlıdır. Köye bu adın verilmesiyle ilgili efsaneler anlatılır. Bu efsanelerin birinde rüyanın ikaz etme işlevi vardır.

i) Rüya Öncesi

Köyün çobanı, koyunları ağıla getirince bir ejderha çıkıp koyunları yemeye başlar. Her gün tekrarlanan bu olaydan sonra koyunlar iyice azalır. Bir gece ninenin biri bir Pir Dede görür.

ii) Rüya

"Pir Dede nineye: Kızım başınızda bir musibet var. O musibetten kurtulabilmeniz için Tanrı'ya kurban kesip dua edeceksiniz. Sizi o musibetten kurtaracaktır, der." (Seyidoğlu 1985: 188)

iii) Rüya Sonrası

Rüyadan sonra herkes kurbanları hazırlar. Ejderha gelince kadının biri, bir

biti tırmakları arasında ezerek, “Aha kurban kestim.”der. Bu hareket Tanrı’nın zoruna gider. Tanrı oradaki her şeyi taş eder. Ondan sonra oraya Taşkesen denilir. Efsanede rüyadaki ikazı dikkate almayan ve Tanrı’yı rahatsız edecek şeyler yapan insanların cezalandırılarak taş dönuşmesi anlatılır.

III. Türk Efsanelerindeki Rüyalar Hakkında Değerlendirmeler

Türk efsanelerinde rüyalar, şahıslar ve mekânlar hakkında anlatılan efsanelerde yer alırlar. Şahıslarla ilgili rüyalar, tarihî şahsiyetler ve din uluları hakkında anlatılan efsanelerde görülürler. Din uluları hakkındaki rüyalar, menkıbevi hayatın gereği olarak görülürler. Bu rüyalar, din ulularının ulviligini artırır. Rüyalar, genelde hayatta olmayan din ulularının, insanlarla iletişime geçmelerindeki en önemli araçtır.

Bu iletişimin birçok nedeni vardır. Bu nedenler aynı zamanda rüyaların işlevleridir.

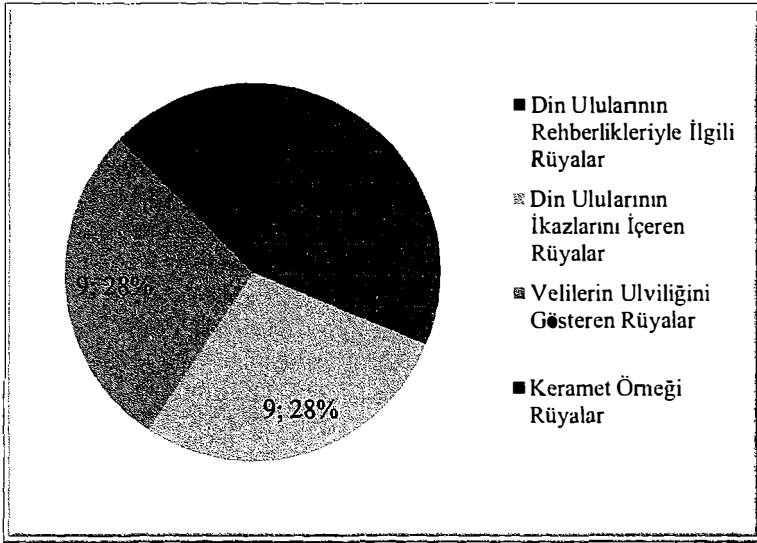
Mekânlarla ilgili rüyalara bakıldığında, tamamına yakını, yine din ulularının türbe, yatır ve mezarları etrafında anlatılan efsanelerde geçerler. Rüyalar, bu mekânlara bağı olarak oluşun Veli kültünün, insanlarla iletişime geçme yoludur. Bu iletişimin kurulma nedenleri rüyaların işlevleridir. Bazı efsanelerde rüyalar, dağ, pınar, nehir, göl gibi coğrafi mekânların oluşumunda ve adlandırılmasında, yerleşim yerlerinin kurulmasında rol oynarlar.

Efsanelerde geçen rüyaların tamamına yakınının din ulularıyla ilgili şahıs ve mekân efsanelerinde görülmesi, efsanelerin en belirgin özelliğı olan inanç unsurunun gereğidir. Efsaneler kutsal kabul edilirler ve bir inanç unsurunu barındırırlar. İslamiyet’in, ayet ve Hz. Muhammet’in hadisleriyle, rüyaların gerçekliğine dair tesis ettiğı inancın, efsanelerde ayrıntılarıyla yer alması efsanedeki kutsallığın ve inancın gereğidir.

Türk efsanelerinde 129 rüya tespit edilmiştir. Efsanelerde tespit edilen 129 rüyanın 84 (%65)’ü mekânlarla ilgili, 45 (%35)’i şahıslarla ilgilidir. Şahıslarla ilgili tespit edilen 45 rüyanın 32 (%71)’si dinî şahsiyetler, 13 (%29) tarihî şahsiyetler ile ilgilidir.

Şahıslarla ilgili 45 rüyanın 13’ü tarihî şahsiyetler ile ilgilidir. 13 rüyanın, 11 (%85)’i hükümdarlara gelecekleri hakkında bilgiler verir. Bu rüyalar, hükümdarlara savaş sonuçları, taht mücadeleleri, esaretten kurtulma gibi durumlarda kehanet bildirir ve hükümdarları karşılaştacakları tehlikelere karşı uyarırlar. Gelecekte haber veren rüyaların çoğu galibiyet ile ilgilidir. Hükümdarlara girişecekleri mücadelelerden galip ayrılacaklarının müjdesi verilir. Sefer veya savaşta galip gelineceğini din ulularının rüyada müjdelemesi, sefer veya savaş kutsallaştırır, hükümdar ve askerlerinin manevi gücünü artırır. 2 (15) rüyada ise kumandanlara galip gelmeleri için yol gösterilir. Rüyalarda görülen din uluları Hz. Muhammet, Sarı Saltuk ve bir ihtiyardır.

Şahıslarla ilgili 45 rüyanın 32’si dinî şahsiyetler ile ilgilidir. Bu rüyaların işlevleri aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 17: Dinî Şahıslarla İlgili Rüyaların İşlevleri

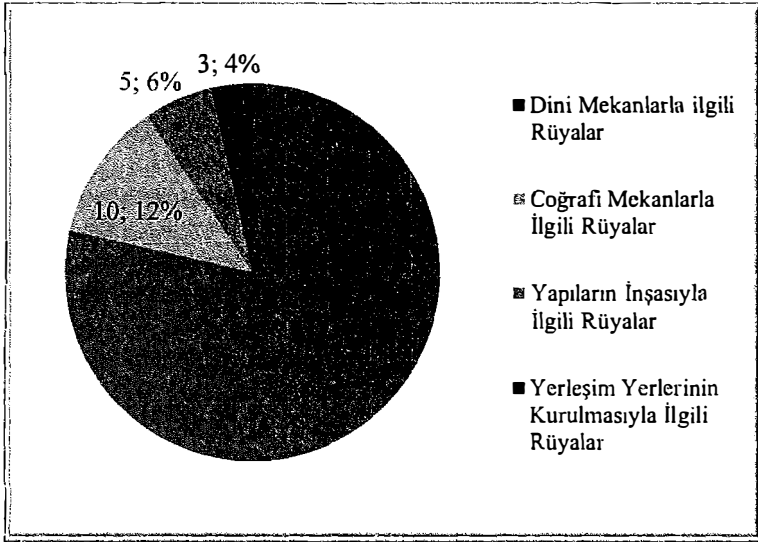
Dinî şahsiyetlerle ilgili 32 rüyanın 10 (%31)'unda, din uluları rüyayı görenlere, zorlukları aşabilmeleri, yanlışları düzeltebilmeleri, hastalıkları sağaltabilmeleri ve geçimlerini sağlayabilmeleri için rehberlik edilir. Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hızır, Veli rehberlik eden din ulularıdır.

Efsanelerde din uluları insanları ikaz ederler. İkazların nedenleri insanları tehlikelere karşı korumak, veli kültüne saygısızlığı engellemek, askerlere yardım edilmesini sağlamak, vasiyeti yerine getirtmek, dürüst olmak ve meczubu korumaktır. Din ulularının insanları 9 (%28) rüyada ikaz ederler. Hz. Muhammet, veliler, şeyhler ikaz eden din ulularıdır.

9 (%28) rüya, velilerin ulviliğini gösterir. İnsanlar, gördükleri rüyalarla velilerin ulviliklerine şahit olurlar. Rüya öncesinde veliye karşı farklı tutumlar içerisinde olan insanlar, rüyalarında başta Hz. Muhammet olmak üzere, diğer peygamberle ve Dört halife gibi din ulularının veliyi övdüklerini ve yanlarında oturttuklarını görürler. Veli, insanların bu rüyayı gördüklerinden haberdardır. Rüyanın sabahında, veli, rüyayı göreni ziyaret eder ve ulviliğinin derecesini gösterir.

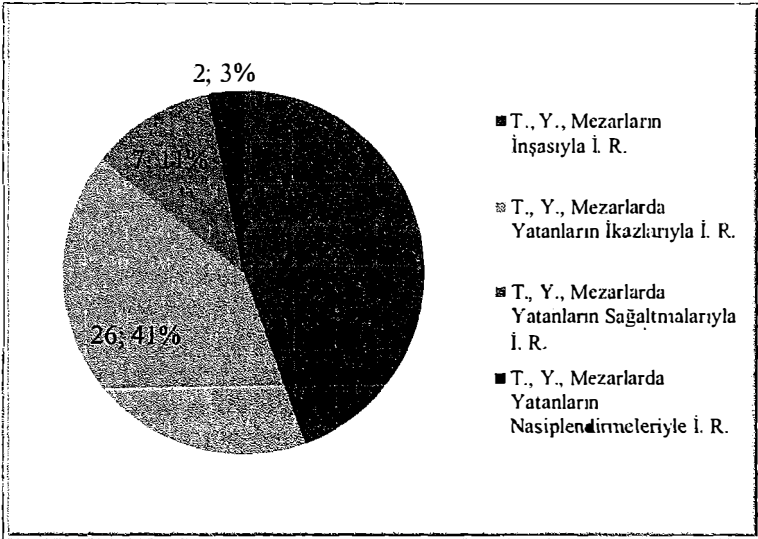
4 (%13) rüya, din ulularının kerametini gösterir. Bu rüyalarda, din uluları insanların rüyalarına girerek keramet gösterirler.

Türk efsanelerinde tespit edilen 129 rüyanın 84 (%65)'ü mekânlarla ilgilidir. Bu mekânların dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 18: Türk Efsanelerinde Mekânlarla İlgili Rüyaların Dağılımı

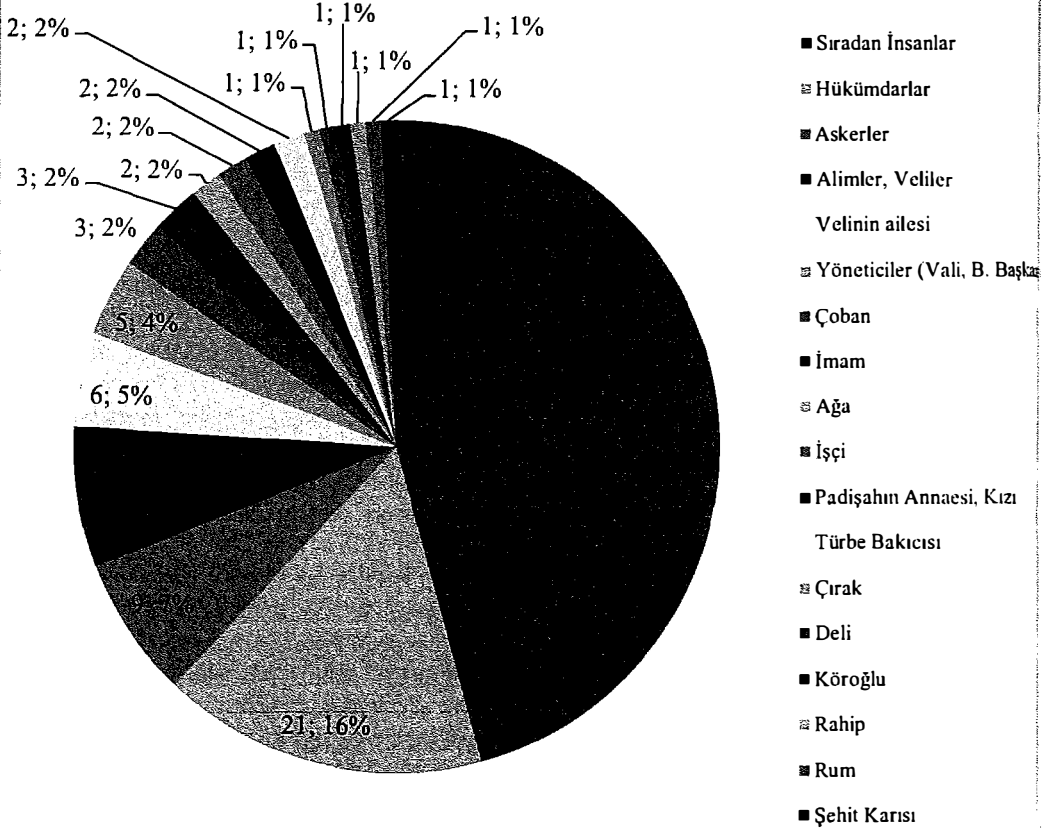
Türk efsanelerinde, mekânlarla ilgili 84 rüyanın 66 (%78)'sı dinî mekânlar, 10 (%12)'u coğrafi mekânlar, 5 (%6)'i yapılar ve 3 (%4)'ü yerleşim yerleriyle ilgilidir. Dini mekânlar ile ilgili 66 rüyanın 63 (%95)'ü türbe, yatır ve mezarlarla, 3 (%5)'ü ise ibadethaneler ile ilgilidir. Türbe, yatır ve mezarlarla ilgili rüyaların işlevleri aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 19: Türbe, Yatır ve Mezarlarla İlgili Rüyaların İşlevleri

Türbe, yatır ve mezarlarla ilgili 63 rüyanın 28 (%45)'i bu mekânların inşa-

Türk efsanelerinde geçen 129 rüyayı görenler aşağıdaki grafikte verilmiştir.

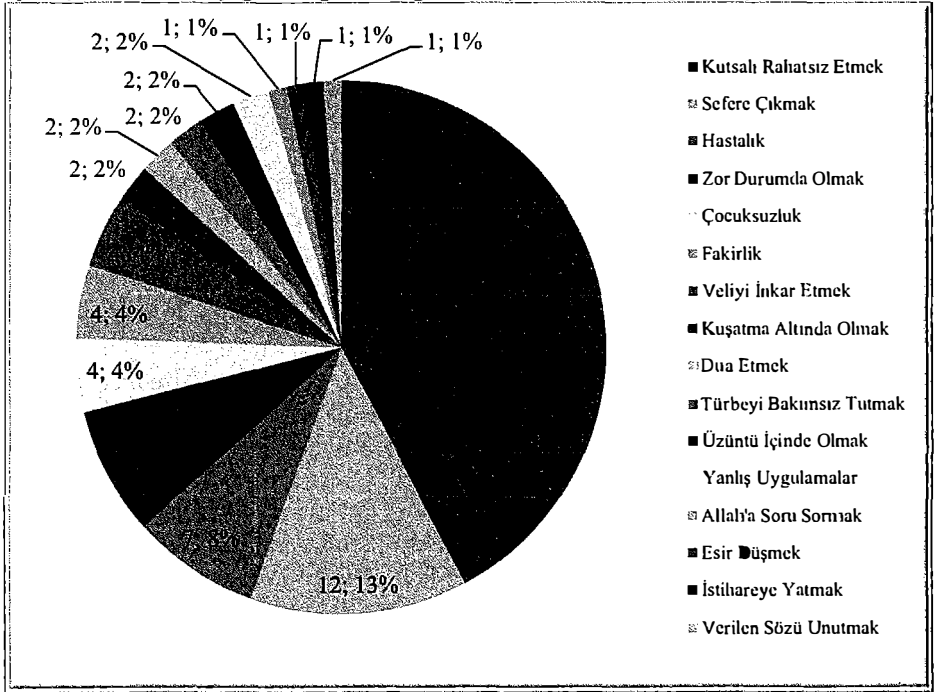

Grafik 20: Türk Efsanelerinde Rüyaları Görenler

Türk efsaneleri arasında tespit edilen 129 rüyanın 59 (%46)'unu sıradan insanlar görür. 21 (%16) rüyayı, hükümdarlar veya padişahlar görür. Bu rüyalar, hükümdarlara gelecekte haber veren rüyalar. 9 (%7) rüyayı, görevleri esnasında kutsalı rahatsız eden askerler görür. Yine 9 rüyayı, döneminin âlim ve velileri hakkında yanlış içerisinden olan diğer âlim ve veliler görür. 6 (%5) rüyayı velinin annesi, karısı veya çocukları görür. 5 (%4) rüyayı, yapı çalışmaları sırasında veli kültüne zarar veren vali, kaymakam, belediye başkanı, muhtar gibi yöneticiler görür. Üçer (%2) efsanede rüyaları çobanlar ve imamlar görür. Ağalar, işçiler ve padişahın ailesi ikişer (%2) efsanede rüyaları gören karakterlerdir. Bir efsanede, türbeyi ziyaret edenlerin uygulamalarından rahatsız olan din ulusu, türbe bakıcısının rüyasına giderek insanları uyarmasını ister. Çırak, deli, Rum, Köroğlu, şehit karısı ve rahip birer efsanede rüya gören diğer karakterlerdir.

Türk efsanelerinde görülen rüyaların birbirinden farklı birçok hazırlık aşı-

ması vardır. Tümüü grafiğe dökmek mümkün değildir. Bölüm içerisinde ayrıntılarıyla işlenmiştir. Aşağıdaki grafikte genel başlıklar verilmeye çalışılmıştır.

Grafik 21: Türk Efsanelerinde Rüyaların Hazırlık Aşamaları

Türk efsanelerinde görülen rüyaların en önemli hazırlık aşaması kutsalın rahatsız edilmesidir. Din uluları, 38 (%42) efsanede türbelerini yıkmak isteyenleri, üstünü örtmeye çalışanları, türbelerinin eşyalarını, taşlarını, odunlarını kendi evine götürenleri, çevresindeki ağaçlara zarar verenleri, türbenin etrafında hayvan otlatanları, uygunsuz hareket edenleri rüyaya girerek ikaz ederler.

Tarihî şahıslarla ilgili efsanelerde, seferde veya savaşta olan veya etrafları kuşatılan tarihî şahıslar rüya görürler. Bu rüyaların bazıları galibiyet veya fetih müjdesi verirken bazılarında ise insanlara zor durumların üstesinden gelebilmeleri için rehberlik edilir. 12 (%13) efsanedeki rüyanın hazırlık aşaması, bu şekilde seferde veya savaşta olmak, 2 (%2) efsanede ise kuşatma altında olmaktır.

Efsanelerde, hasta olan veya bir engeli olan insanların dinî mekânlarda yatanların sağaltmalarıyla rahata erdikleri anlatılır. Bu sağaltmalar, rüya aracılığıyla gerçekleşir. Sağaltmalar insanlar, türbe, yatır ve mezarları ziyaret ettikten sonra gerçekleşir. Bu şekilde 7 (%8) rüyanın hazırlık aşaması, insanların hasta veya engelli olmalarıdır. Bu rüyalarda hastalıklarının çaresi öğretilir.

Çocuksuzluk bütün türlerde en çok işlenen konulardandır. 4 (%4) efsanede de insanlar çocukları olmadığı için rüya görürler. Bu rüyalarda çocuk sahibi olmaları için kendilerine rehberlik edilir. İnsanlar rüyada bildirilenleri yapınca çocuk sahibi olurlar.

Din ulularıyla ilgili anlatılan menkıbelerde, din ulularını inkâr edenlerin

veya onlar hakkında yanlış düşüncelere kapılanların rüyalarında uyarıldıkları anlatılır. Rüyaadaki uyarıyı genelde Hz. Muhammet yapar. Bu rüyayı görenler sıradan insanlar olabilecekleri gibi, devrin âlimleri de olabilirler. İncelenen 4 (%) menkıbede buna örnek rüyalar yer alır.

Efsanelerde dua edenlerin dualarına cevap yine rüyalarında verilir. 2 (%2) efsanede insanların çeşitli nedenlerle dua etmeleri görecekları rüyaların hazırlık aşamalarıdır.

Dinî mekânları bakımsız bırakanlar veya mekânlara yakışmayacak davranışlarda bulunanlar rüyalarında uyarılırlar. Birer efsanede, bunlara dikkat etmeyenlerin rüyalarında uyarıldıkları anlatılır. Rüyaadan sonra uyarıları dikkate almayanlar cezalandırılırlar.

Beyazid-i Bestami, Allah'a bir soru sorduğu için rüya görür. Allah, soruya Bestami'nin rüyasında sesiyle cevap verir.

Türk efsanelerindeki rüyaların işlevlerinin gerçekleşmesi, rüyada görülen karakterlerle yakından ilgilidir. Türk efsanelerinde tespit edilen rüyalar incelendiğinde, rüyada görülen karakterlerin tümü din ulularıdır. Bunun nedeni efsanelerde bir inancın olmasıdır. Özellikle mekânlar ile ilgili efsanelere bakıldığında, anlatılan efsanelerin büyük çoğunluğu dinî mekânlardır. Dinî mekânlarda yatan din uluları daha önce belirtilen çeşitli nedenlerle insanların rüyalarına girerler. Türk efsanelerinde tespit edilen 129 rüyanın 32 (%30)'sinde rüyaya girenler veli ve erenlerdir. 19 (%18) efsanede, rüyada görülenler dedelerdir. Özellikle hayatları etrafında bir kült oluşan dedeler, insanların rüyalarına girerek, türbe, yatır ve mezarlarıyla ilgili konularda insanları uyarılırlar. Aynı işlevlerle 10 (%9) rüyada babalar, 7 (%7) rüyada şehitler rüyadaki din ulularıdır. Şehitler, yattıkları yerlerden memnun olmadıklarından veya mezarlarının yerleri belli olmadığından rüyaya girerler. Bazı efsanelerde, mezarı açılan şehidin çürümemiş bedenine iğne batırılınca kan aktığı anlatılır. Bu efsanelerde, şehit onu rahatsız edenlerin rüyalarına girerek onları uyarır.

11 (%10) efsanede rüyaya Hz. Muhammet girer. Bu efsanelerin tümü menkıbe olarak kabul edilmelidir. Hz. Muhammet, gelecekte haber veren, din ulularının ulvilğini gösteren, kumandanlara yol gösteren rüyalarda görülür. Özellikle, din ulularının ulvilğini gösteren rüyalarda Hz. Muhammet, rüyalara girerek din ulusunu över. Bu rüyalarda Hz. Muhammet'in yanında halifelerden Hz. Ebubekir ile Hz. Ali de vardır. Örneğin, devrin âlimleri rüyalarında Hz. Muhammet'in, Mevlânâ'yı sağ tarafına oturttuğunu görürler.

5 (%5) efsanede rüyada görülen din uluları, şeyhlerdir. Şeyh unvanı, 'daha çok Arap kültüründe kullanılır. Bu unvanın kullanıldığı efsaneler, büyük çoğunlukla Anadolu'nun Arap coğrafyasına yakın bölgelerinde görülür, Akdeniz'de Hatay bölgesi ve Güneydoğu Anadolu ile Doğu Anadolu bölgelerinde, din ulularını belirtmek için kullanılan şeyh unvanı, bu bölgelerde anlatılan efsanelere de yansır. Yine 5 efsanede, Hızır insanların rüyalarına girerek onlara rehberlik eder.

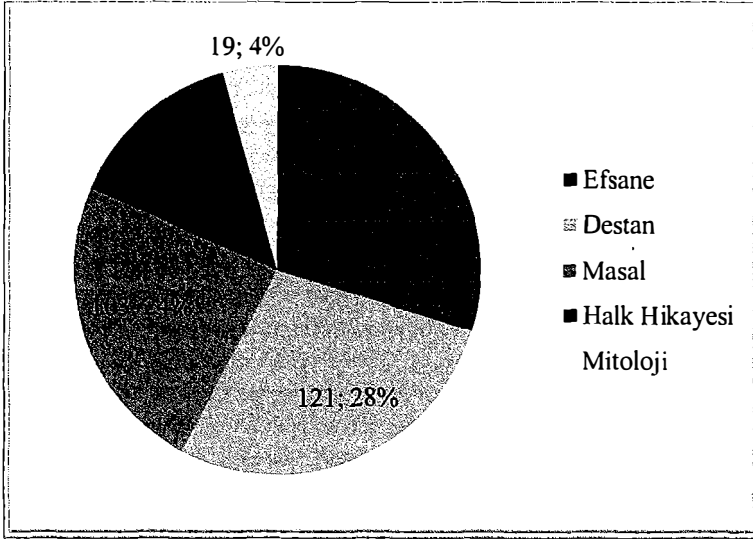
3 (%3) efsanede Hacı Bektaş, yine 3 efsanede Mevlânâ keramet göstererek rüyalara girerler. 2 (%2) efsanede Sarı Saltuk, türbesinin yapımlıyla ilgili olan rüyalarda görülür. 1(%1) efsanede. Allah'ın sesi rüyada duyulur. Beyazid-i Bestami ile ilgili anlatılan menkıbede, Beyazid-i Bestami, rüyasında Allah'a bir soru sorar ve Allah, bu soruya seslenerek cevap verir. 1 (%1) efsanede Hz. Meryem rüyaya girer.

Sümela Manastırı'nın yapımıyla ilgili efsanede, Hz. Meryem'in rüyaya girerek manastırın yapılmasını istediği anlatılır. Birer (%1) efsanede. Arap, Hacı ve Derviş rüyaya giren diğer din ulularıdır.

YEDİNCİ BÖLÜM GENEL DEĞERLENDİRME

Türler Arası Rüya Karşılaştırma ve Değerlendirmeleri

Mitoloji, destan, halk hikâyesi, masal ve efsanelerde geçen rüyalar, rüyaların işlevleri, rüyaları gören, rüyalara hazırlık, rüyalardaki karakterler ve rüyalardaki simgeler olmak üzere ayrı ayrı incelendi. Bundan sonra her tür için elde edilen veriler bir araya getirilerek değerlendirmeler yapılacaktır. İlk olarak türlerde tespit edilen rüya sayıları aşağıdaki grafikte verilecektir.

Grafik 22: Türlerde Tespit Edilen Rüyaların Dağılımı

Türk kültürüne ait mitoloji, destan, halk hikâyesi, masal ve efsanelerde toplam 433 rüya tespit edilmiştir. Rüyalar en fazla efsanelerde yer alırlar. 433 rüyanın 129 (%30)'u efsanelerde yer alır. Efsaneler belirli yer, şahıs ve olay hakkında anlatılırlar. Kutsal kabul edilirler ve bir inanç dairesine bağlıdırlar. Efsanelerde yer, şahıs ve olayların oluşum, dönüşüm ve adlandırılmaları anlatılır. Efsaneler insanların, hayal güçlerini kullanarak açıklama, haklı sebebe bağlama, anlaşılır kılma çabasının ürünleridir. Türk efsanelerinde tespit edilen rüyalar, şahıslar ve mekânlarla ilgilidir. Efsanelere bakıldığında inanç dairesi ön plana çıkar. İslamiyet'in rüyaya verdiği önem, halkın hayal gücüyle yoğrularak efsanelere yansır. Efsanelerde tespit edilen 129 rüyanın 84 (%65)'ü mekânlarla ilgilidir. 84 rüyanın 66 (%78)'si ise türbe, yatır, mezar ve ibadethaneler ile ilgilidir. Dinî mekânların inşası, onarımı ve korunması hakkında anlatılan 66 efsanenin ortak noktası, bu eylemlerin bir rüyadan sonra gerçekleşmesidir. Rüyada görülen din ulusunun isteği veya uyarıları, görülen rüyadan sonra duyulan saygı, bu mekânların inşa, onarım ve korunmasında en önemli etkenidir. Efsanelerdeki inanç burada ön plana çıkar. Din ulularına duyulan saygı ve İslamiyet'in rüyaların gerçekliğine dair yaklaşımı, inanç dairesini besler. Rüyaları görenler, rüyaların gerçekliğine dair bir kuşku duymazlar. Rüya girenlerin hepsi

başta Hz. Muhammet olmak üzere din ulularıdır. Rüyaya girenlerin kutsallığı rüyaya duyulan güveni artırır. Rüyanın hemen ardından, rüyanın içeriğine, barındırdığı mesajı göre hareket edilir. Rüya dikkate alınmadığında, din ulularının insanları cezalandırmaları da, rüyaların gerçekleri bildirdiğine dair inancı artırır. Rüyalara duyulan bu güven şahıslarla ilgili anlatılan efsanelerde de görülür. Tarihî şahsiyetler, rüyaların yol göstermelerine veya gelecekte verdikleri haberlere sonsuz güven duymuşlardır. Rüya yoluyla ulviligi veya mertebesi gösterilen şahıslara duyulan saygı, rüyadan sonra artar.

433 rüyanın 121 (%28)'i destanlarda yer alır. Destanlar, kahramanlığın yer aldığı anlatılardır. Kahramanın mücadelesi büyük oranda halkı içindir. Halkı için mücadele eden bu kahramanlar, milletin üst tabakasından, yönetici sınıfından kişilerdir. Dünyaya gelişlerinden ölümlerine kadar her aşamada halklarının desteklerini alarak kahramanlık yaparlar. Rüyaların, destanlarda birçok işlevi vardır. Bu işlevler destanların konu edindiği döneme, toplumsal şartlara ve inanç dairesine göre değişir. Türk destanları, kahramanların özellikleri, inançları ve mücadelelerinin sebebi göz önünde bulundurularak, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası gibi iki büyük başlığa ayrılabilir. Bu ayırmada hareket noktası İslamiyet'tir. İslamiyet'in, var olan yaşamı, kendi kurallarına göre tekrar düzenlemesi, destanların bu şekilde ayırımını zorunlu kılar.

İslamiyet, yaşamın her alanını düzenlerken, en çok manevi hayata etki eder. Rüyalar, İslamiyet'in, algısını değiştirdiği alanlardandır. İslamiyet öncesi ve sonrası destanlarda yer alan rüyalar, İslamiyet'in tekrar düzenleme felsefesinden etkilenmişlerdir. İslamiyet öncesi ve sonrasındaki destanlarda yer alan rüyaların işlevleri ve yapıları farklıdır. Hatta sadece rüyaların işlev ve yapılarından hareket ederek, destanların bu ayırımı yapılabilir.

İki döneme ait destanlara bakıldığında, rüyaların işlevlerinden yapılarına göre bazı farklılıklar olduğu görülecektir. İslamiyet öncesi destanlarda, kahramanın en önemli görevi halkını korumak ve topraklarını genişletmektir. Kahramanların bu görevleri, rüyalarına da yansır. Rüyalarında topraklarını genişletme ülküsünü sık sık görürler. İslamiyet sonrası destanlarda ise kahramanın görevi cihat ve fetihtir. Kâfirlere karşı mücadele edip, İslamiyet'in hâkim olduğu coğrafya genişletilmelidir. İslamiyet sonrası destanlarda, kahramanların rüyaları bu ülkeye hizmet eder.

İki dönem arasında rüyada görülen kutsal karakterler arasında farklılaşmalar olur. İslamiyet öncesi destanlarındaki rüyalarda kutsal ruhlar, akıl danışılanlar ve simgeler ağırlıktayken, İslamiyet sonrasında Hz. Muhammet, Dört Halife, kahramanın yine kendisi gibi dinî kimliği olan selefi, Hızır, pir gibi din uluları rüyalara giren karakterlerdir.

Rüyaların tabir edilmesi daha çok İslamiyet sonrası destanlarda yer alır. Hem rüyanın anlatılması hem de yorumlanması toy eşliğinde yapılır. İslamiyet sonrası destanlarda ise rüyadaki mesaj çok açıktır. Bir yorumcuya ihtiyaç hissedilmez.

433 rüyanın 103 (%24)'ü, masallarda tespit edilmiştir. Rüyanın Türk masallarındaki işlevi, rüya yoluyla insanlara yol gösterilmesidir. Yol göstermeler, insanların sosyal tabakalarına göre değişir. Daha önce belirtildiği gibi, Türk masallarında üst tabaka ile alt tabaka insanların gördüğü rüya sayısı birbirine çok yakındır. Alt tabakadaki insanlara rüyalarında yol gösterilmesinin en önemli nedeni, fakir olmaları, haksızlığa uğramaları ve zulüm görmeleridir. Rüya aracılığıyla, bu insanların

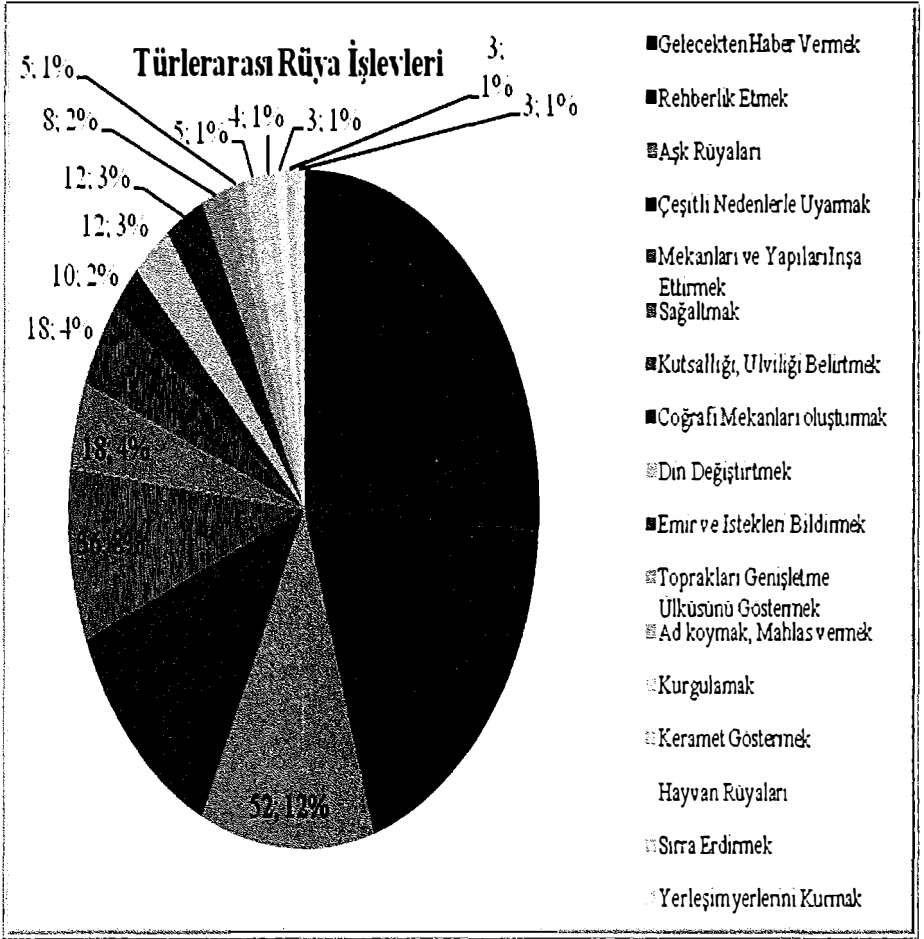
mağduriyetleri giderilir. Üst tabaka insanların ihtiyaç hissettikleri yol göstermeler farklıdır. Rüyaer çocuksuyluk, sevgiliye arama, gelecekten haber verme gibi işlevlere sahiptirler. Alt tabakanın rüya yoluyla mağduriyetleri giderilirken, üst tabakanın da zorluklarla karşılaşabilecekleri ve bunların da çözümünün rüya olduğu algısı yaratılır. Bu bağlamda rüyalar sosyal adaleti sağlarlar.

Masallar, olağanüstülüklerin çok olduğu anlatmalardır. Bu olağanüstülükler rüya görenlerde ve rüyada görülenlerde belirir. Rüya gören hayvanlar, rüyada yol gösteren hayvanlar, masallardaki olağanüstülüklerdendir. Masallardaki rüyalar hem çok kısa hem de alegorik bir anlatıma sahiptirler.

433 rüyanın 61 (%14)'i halk hikâyelerinden tespit edilmiştir. Halk hikâyelerinde “Düş Motifi Zinciri”ne uygun rüyalar ağırlıktadır. Destanlardan sonra gelen tür olarak kabul edilen hikâyelerde rüyalar, destanların aksine aşkın anlatıldığı hikâyelerde yer alırlar. Rüyaların tümü, âşıkların hayatları etrafında görülür. İslami rüya algısının, bir şekilde yansıdığı hikâyelerde rüyaların amacı, kelimenin iki anlamıyla da kahramanı âşık etmektir.

433 rüyanın 19 (%4) ise mitolojilerde yer alır. En az rüyanın olduğu mitolojiler İslamiyet önce dönem olduklarından rüyalara yüklenen anlamlar farklıdır. Rüyaların iki âlem arasında bağ kurdukları kabul edilir ve atalar kültü çerçevesinde ataların, rüya yoluyla iletişime geçtiğine inanılır. Sadece hükümdar ve ailesinin rüya görmesi, destanlarda da olan bir özellikti. Bu durum, mitolojilerin devamının destanlar olduğunu gösterir. Mitolojilerdeki rüyalar Türk kültürü açısından simgelerle dolu olduklarından, anlaşılmaları için rüya yorumcularına ihtiyaç hissedilir.

Çalışmada türlere ait rüya sayısı ve bazı bilgiler verildikten sonra, incelenen beş türün ortak rüya işlevlerinin, yapılarının incelenmesidir. İlk olarak bütün türlere ait rüya işlevleri bir araya getirilmelidir. Aşağıdaki grafik ortak rüya işlevlerini vermektedir.

Grafik 23: Türlerarası Rüya İşlevleri

Türlerde yer alan 433 rüya içinde, rüyaların en önemli işlevi gelecekte haber vermektir. 114 (%26) rüyada bu işleve rastlanır. Destanlarda 64, masallarda 32, efsanelerde 11 ve hikâyelerde 7 rüyanın işlevi gelecekte haber vermektir. Gelecekte haber veren rüyalar iki gruba ayrılmalıdır. İlk gruptaki rüyalar bir müjdenin verildiği rüyalar. Bu rüyaları daha çok yönetici sınıfındaki insanlar görürler. Rüyalarında topraklarını genişleteceklerini, çok güçleneceklerini öğrenirler. Müjde niteliğindeki rüyalarda en çok çocuk müjdesi verilir. Bütün türlerde, uzun bir süre çocuksuz olan ailelere veya doğacak çocuğun hükümdar olacağı ailelere çocuk sahibi olacaklarının müjdesi verilir. Çocuksuzluk en çok saray ve çevresindeki yönetici sınıfın sorunudur. Doğacak çocuk, türdeki olayın asıl kahramanı olacaktır. Savaşta galip gelme veya fetih haberi önemli müjdelerdendir. Türlerdeki kahramanlar veya yakınları esir düştüklerinde gördükleri rüyalarda verilen müjdeyle kurtulacaklarını anlarlar.

Gelecekte haber veren rüyaların ikinci grubunda, karşılaşılabilecek bela ve tehlikeler bildirilir. Mitolojilerde bu türden rüyalara rastlanmaz. Destanlarda ise bu

rüyaları, kahramanın karşısındaki güçler ve kahramanın yakınları görür. Rüyalarında, kahramanla girişecekleri mücadeleden mağlubiyetle ayrılacaklarını öğrenen karşı güçler, rüyaya aldırış etmeden mücadeleye devam ederler. Bu rüyaları daha çok eşleri veya kızları görür. Eşler ve kızlar, rüyalarındaki belirtilerden hareketle mücadeleyi engellemeye çalışsalar da başaramazlar. Destanda kahramanın kendisi, annesi veya eşi gördükleri rüyalarla bir tehlikenin olduğunu anlarlar. Kahramanlar, uyarıları dikkate alarak hazırlıklarını yaparlar. Bazı rüyalar ise tehlike gerçekleşikten sonra görülür. Örneğin kahraman esir düştükten sonra eşi, rüyasında kocasının esir düştüğünü görür.

Anlatmaya bağlı eserlerde görülen rüyaların en temel ikinci işlevi, kahramanlara rehberlik etmektir. Masallarda 47, destanlarda 17, efsanelerde 12 ve hikâyelerde 8 rüyanın işlevi rehberlik etmektir. Mitolojilerde rüyanın bu işlevine rastlanmaz. Karşılaşılan zorlukların üstesinden gelebilmek, düşmanları mağlup edebilmek, esaretten kurtulabilmek, olağanüstü özelliklere sahip olabilmek, tehlikelerin üstesinden gelebilmek, çocuk sahibi olabilmek, sevgiliye kavuşabilmek, nasibi kazanabilmek, sağaltabilmek, hayvandan insana dönüşebilmek, hayatta kalabilmek için kahramanlara rüyalarında yol gösterilir. Rüyalarda en çok zor durumda olan insanlara, karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilmeleri için yol gösterilir. Kahramanlar kendilerini bekleyen tehlikelerin hem varlığını hem de nasıl kurtulacaklarını gördükleri rüyalarda öğrenirler.

Savaşta veya seferde olan destan kahramanlarına rüyalarında rehberlik edilerek galip gelmeleri sağlanır. Bu rüyalar en çok cihat ve fetih felsefesinin olduğu rüyalarda görülürler. Rüyalarındaki rehberliklerle düşmanlar, özellikle de kâfirler mağlup olurlar.

Çocuk sahibi olamayan ailelere rüyalarında rehberlik edilmesi, mitoloji hariç bütün türlerde yer alan önemli bir motiftir. Çocuk sahibi olabilmek için yapılan rehberliklerin merkezinde elma vardır. Rüyanın yol göstermesiyle doğan çocuklar, ileride olayların etrafında döneceği kahramanlardır. Bu kahramana rüyasındaki yardımlar hayatı boyunca devam edecektir.

Nasibin kazanılabilmesi için rüyada yol göstermek önemli bir motiftir. Masal ve efsanelerdeki bu motifte, fakir olan kahramanlara yol gösterilir. Destan, hikâye ve masallarda sevgiliye ulaşmak için seyahate çıkan kahramana, rüyasında rehberlik edilerek sevgiliyi bulmasına yardım edilir.

Masallarda üvey annelerinin zulmüne uğrayıp hayvana dönüşen veya ölmesi için yılan çocuğu doğurtmaya giden çocukların mağduriyetleri, rüyalarında kendilerine yardım edilmesiyle engellenir.

Rüyasında yol gösterilenlere bakıldığında en çok ülkesi ve dini için mücadele edenlere ve çeşitli nedenlerle mağdur olanlara rehberlik edilir. Kahramanların galip gelmesi ve mağduriyetlerin giderilmesi amaçlanır. Bu amaçla rüyaya en çok din uluları girer. Hz. Muhammet, Hz. Ali veya Battal Gazi gibi destan kahramanları en çok yol gösteren kişilerdir. Bunların dışında, Hızır, pirlar, veliler en çok yol gösterenlerdir.

Aşk rüyaları, destan, hikâye ve masallarda görülen önemli rüyalarındandır. Toplam 52 (%12) rüya aşkla ilgilidir. Hikâyelerde 33, destanlarda 11, masallarda 8 rüyanın işlevi, kahramanları tek taraflı veya birbirine âşık etmektir. Mitoloji ve efsanelerde rüyaların bu işlevine rastlanmaz.

51 (%12) rüyanın işlevi insanları uyarmaktır. Efsanelerde 27, destanlarda 8, masallarda 9 ve hikâyelerde 7 rüyanın işlevi bu yöndedir. Kutsalı rahatsız edenler, verdikleri sözleri tutmayanlar, adaklarını yerine getirmeyenler, âşıkları ayırmaya çalışanlar, vasiyete uymayanlar rüyalarında uyarılırlar. Mitolojilerde rüyaların bu işlevine rastlanmaz.

Türk efsanelerinde yer alan 36 (%8) rüyanın işlevi mekânların ve çeşitli yapıların inşasıyla ilgilidir. Sadece efsanelerde yer alan rüyanın bu işlevinde, din uluları rüyaya girerek türbe, yatır, mezar, ibadethane, pınar, kuyu, köprü, ev inşasını isterler. İnsanlar rüyadaki isteği dikkate alarak bu yapıları inşa ederler. Bazı efsanelerde ise din ulusunu rüyasında gören insanlar çok etkilendiklerinden ve duydukları saygıdan din ulusuna, türbe, yatır veya mezar gibi bir yapı inşa ederler.

Efsane, destan veya masallarda hasta veya engelli olan kahramanlar rüyalarında sağaltılırlar. Destanlarda sağaltmayı Hz. Muhammet yapar. Sağalttığı kişiler ise din uğruna mücadele eden kahramanlar veya onların anneleridir. 18 (%4) rüyanın işlevi sağaltmaktır. Efsanelerde ve masallarda yedişer, destanlarda 4 rüyanın işlevi hastalıkları sağaltmaktır. Savaş sırasındaki yaralanmalar, kör göz, kellik, kalp rahatsızlığı, felç sağaltılan rahatsızlıklardır. Mitoloji ve hikâyelerde rüyanın bu işlevine rastlanmaz.

18 (%4) rüyanın işlevi hükümdarın veya din ulularının kutsallığını ve ulvilğini belirtmektir. Mitolojilerde yer alan 9 rüyada hükümdarların, efsanelerde yer alan 9 rüyada ise din ulularının kutsallığı ve ulvilği belirtilir. Mitolojilerdeki bu rüyalarda kültür tarihi açısından önemli bazı simgeler yer alır. Rüyadan sonra halkın gözünde yöneticinin kutsallığı artar.

Sonrasında din değiştirilen rüyaların olduğu destanlarda, Hz. Muhammet, rüyaya girerek insanların din değiştirmelerini ister. Din değiştirmeler, Hristiyanlıktan Müslümanlığa doğru olur. Musevilikten geçiş yoktur. Din değiştirenlerin bazıları Hristiyan din adamlarıdır. Yine bu motife yakın olarak 12 rüyada, Hz. Muhammet ve diğer din uluları rüyaya girerek bazı emirler verir ve isteklerde bulunurlar. Bu motif de sadece Türk destanlarında yar alır. 12 (%3) rüyanın işlevi, sonucunda din değiştirilmesidir.

Coğrafi yerlerle ilgili efsanelerde, bazı yerlerin oluşumunda rüyanın rolünden bahsedilir. Sadece efsanelerde yer alan bu rüyalar, dağlar, tepeler, mağaralar, nehirler, pınarlar, kaplıcalar gibi coğrafi mekânların oluşumunda, bulunmalarında, adlandırılmalarında yol gösterici veya ilham kaynağı olurlar. Bu şekilde oluşan veya adlandırılan 10 (%2) mekân tespit edilmiştir.

Sadece mitoloji ve destanlarda yer alan 8 (%2) rüyanın işlevi, hükümdarın topraklarını genişletme ülküsünü göstermesidir. Mitolojide 8, destanlarda 1 rüyada yer alan bu işlevde, hükümdar çeşitli simgelerin olduğu rüyayı yorumlattıktan sonra topraklarının genişleyeceğini öğrenir. Destandaki örnekte rüyayı Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türük görür.

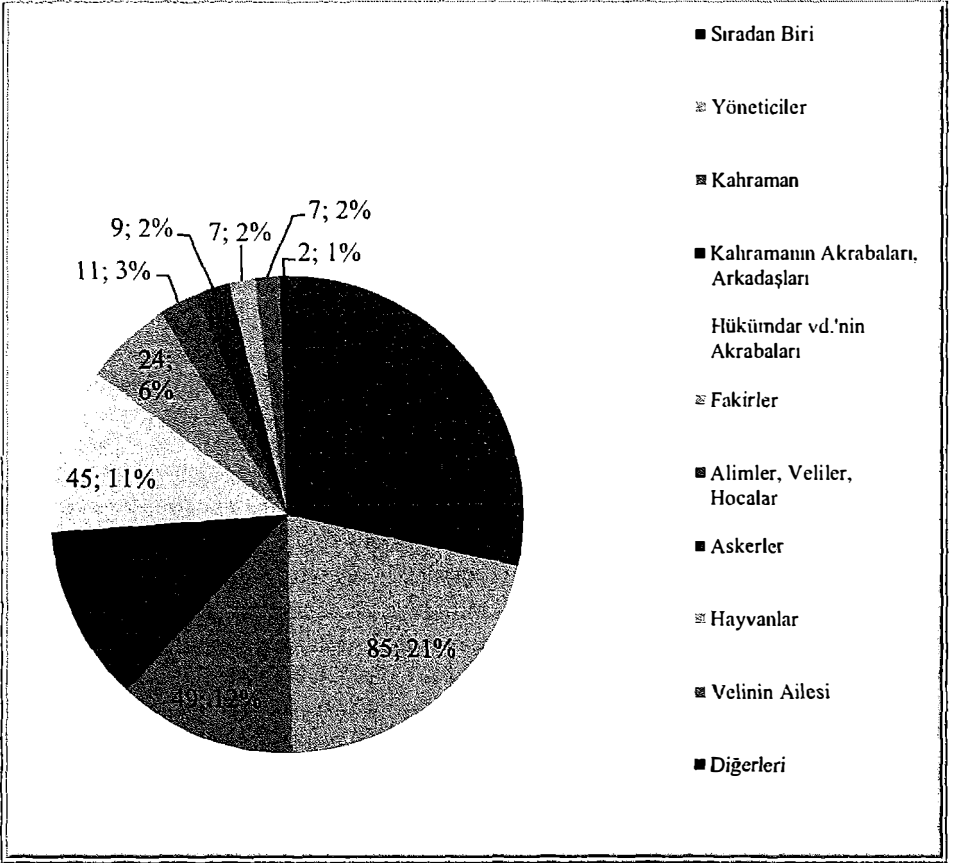
Halk hikâyelerinin bazılarında, kahramanların adının konması veya mahlas almalarında gördükleri rüyalar etkilidir. Halk hikâyelerinde bu işlevin olduğu 5 (%1) rüya tespit edilmiştir.

Din ulularıyla ilgili 4 (%1) menkıbede rüyanın işlevi, din ulularının keramet göstermesidir. Bu rüyalar, sadece efsanelerde görülür. Din ulusu rüyaya girerek ulvilğini gösterir.

Masaldaki 3 (%1) rüyayı hayvanlar görür. Bu rüyalarda, hayvanlar bir tehlikenin varlığından haberdar olurlar. Bir masalda, tilki, gerçeği öğrenebilmek için rüyaya yatar.

Efsanelerdeki 3 rüyanın işlevi **Rüya Sonrasında** şehir ve köylerin kurulmasıdır. Mitolojilerde geçen 3 rüyanın işlevi ise şaman adayının eğitimi tamamlayarak şaman olmasını sağlayan rüyalaradır.

Yukarıda verilen işlevler, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu işlevler, türlerde görülen rüyaların fonksiyonlarını göstermektedir. En az işlevler kadar önemli bir konuda, rüyaları kimlerin gördüğüdür. Aşağıdaki grafikte rüyaları görenler oranlarıyla verilmiştir.

Grafik 24: Türk Kültüründe Rüyaları Görenler

Türk kültüründe yer alan rüyalara bakıldığında, rüyaları en fazla sıradan olarak kabul edilenler görür. 433 rüya içerisinde sıradan olanların oranı 114 (%26)'tır. Sıradan olarak kabul edilen insanların en önemli ortak noktaları, sosyal sınıfın alt tabakasında olmalarıdır. Sıradan olarak kabul edilen insanlar en çok efsanelerde rüya görürler. Efsanede 59 rüyayı, destanda 21 rüyayı, hikâyede 17 rüyayı, masalda 17 rüyayı sıradan insanlar görür. Efsanelerde mekânların inşası, din ulularının ikazları ile ilgili rüyaları sıradan insanlar görür. Destanlarda sıradan insanlar, kahramana yardım edilmesi gerektiğiyle ilgili rüyalar görürler.

85 (%20) rüyayı, hükümdar, padişah, han, şah, ağa; vali ve kaymakam gibi yöneticiler görür. Bu grubun gördüğü rüyaların dağılımı efsane ve masalda 26, destanda 13, hikâyede 12 ve mitolojide 8 rüyadır. 48 (%11) rüyayı ise bu kahramanların ailesi, akrabaları ve arkadaşları görür. Bu rüyalarda destan ve hikâyelerde yer alırlar. Kahramanın akrabaları gördükleri rüyalarla kahraman hakkında bilgi sahibi olurlar. Özellikle kahramanlar zor durumda kaldıklarında, akraba ve arkadaşları gördükleri rüyalarla durumdan haberdar olup yardım ederler. Bu iki gruptakiler üst sınıfı oluşturur. Gördükleri rüyalar çeşitlilik gösterir. Güçleneceklerini gördükleri rüyaların yanında başlarına bir belanın geleceğini öğrendikleri rüyalar da görürler. Bazı rüyalar, kendilerine bir ders mahiyetindedir.

Türlerde kahramanların gördüğü rüya sayısı 49 (%11)'dur. Kahramanlar, halkları ve dinleri için savaşan kişilerdir. Kahramanların gördükleri rüyaların tümü destanlarda yer alırlar. Destan kahramanları gördükleri rüyalarda gelecek ve kendilerini bekleyen tehlikeler hakkında bilgi sahibi olurlar. Zor durumda kaldıklarında din uluları rüyalarına girerek onlara yol gösterir. İslamiyet sonrası destanlarda, kahramanların gördükleri rüyalar onları korumaya yöneliktir. Bu kahramanların özellikleri, destanın dönemine göre değişir. Oğuz Kağan ile Battal Gazi'nin özellikleri birbirinden farklıdır.

45 (%10) rüyayı hükümdar, şah ve padişahların aileleri görür. Bu kesimin kızları rüyalarında, babalarının giriştiği mücadelelerden mağlup ayrılacaklarını görürler. Babalarını uyarsalar da, durum değişmez. Kızlar, bazı rüyalarında babalarının ileride kendilerine hizmet ettiklerini görürler. Bu rüya üzerine de genellikle cezalandırılırlar. Bir kehanet içeren bu rüyalar da genelde gerçekleşir. Erkek çocuklarının gördükleri rüyalar, genelde babalarının sıkıntılarıyla ilgilidir.

24 (%6) rüyayı fakir olan insanlar görür. Daha çok masalda olan bu rüyalarda fakir olan insanların maddi ve manevi açıdan nasiplendirilmeleri ve mağduriyetlerinin giderilmesi amaçlanır. Sosyal sınıfın alt tabakasında olan bu insanların, rüya görmelerinin bir nedeni de haksızlığa uğramalarıdır. Rüyalar, bu haksızlığın önünü geçerek bu insanla korunur.

Menkıbelerde bazı rüyaları âlimler, veliler, hocalar görür. Rüyaıyı gören âlimler, veliler devirlerindeki din ulularının ulviliğini bu rüyalarda öğrenirler. Bu grubun rüyasına genellikle Hz. Muhammet ve Dört Halife girer.

Askerlerin gördüğü rüyaların tümü efsanelerde görülür. Kutsalın mezarı üzerinde dinlenen, mezarı açan, etrafını düzenleyen askerler, kutsalı rahatsız ettiklerinden rüyalarında uyarılırlar.

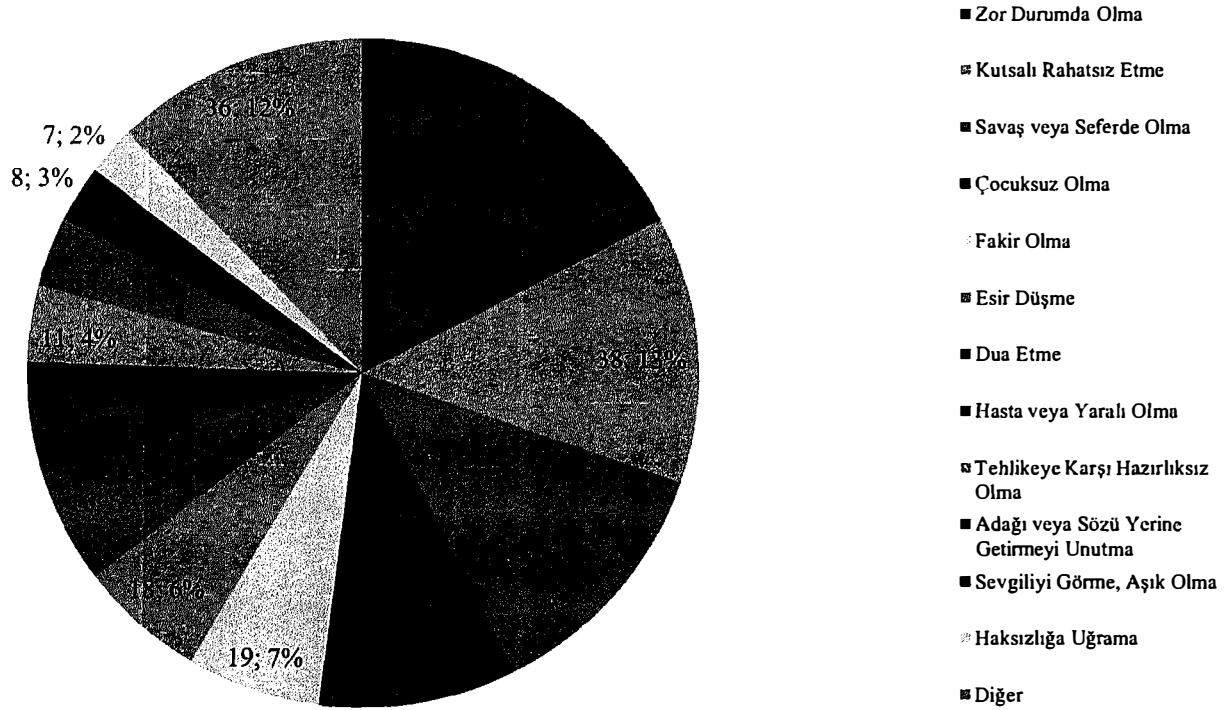
Türlerde hayvanların gördüğü rüya sayısı 7 (%2)'dir. Bu rüyaların üçü masalarda yer alır. Ayı, tilki ve ejderha masalarda rüyayı gören hayvanlardır. Masalda, tilki rüyaya istihareye yatarak gelecek hakkında bilgi sahibi olmaya çalışır. Geri kalan 4 rüya ise destanlarda yer alır. Bu rüyaların birini bir avcıyla amansız mücadeleye giren Sur Eçki adlı bir keçi görür. Rüya avcının yaklaşmakta olduğunu görür. 3 rüyayı ise atlar görür. İki destanda atlar, gördükleri rüyalarla sahiplerinin tehlikede olduğunu öğrenirler. Bir rüyada ise çiftlikten kaçan bir at, gördüğü rüyayla sahibinin onu bulmak üzere olduğunu öğrenir.

7 (%2) rüyayı velilerin anneleri görür. Anneler gördükleri rüyalarla çocuklarının geleceği hakkında bilgi sahibi olurlar. 5 (%1) rüyayı zenginler görür. Masal ve efsanelerde yer alan bu rüyalarda uyarı nitelikli rüyalar yer alır. Örneğin zengin bir adam bir tehlikenin kendisini beklediğini görür. Zengin bir kadın da, rüyasında bir türbenin maddi yardıma ihtiyacı olduğunu görür.

4 (%1) rüyayı çobanlar görür. Rüyaların biri Salur Kazan'ın evinin yağmalanması hikâyesinde, çobanın gördüğü ve bir tehlikeyi haber veren rüyadır. Bir rüya ise efsanede yer alır. Hayvanları kutsalı rahatsız eden Çoban, rüyasında uyarılır. Bir rüya hikâyede yer alır. Bir çobanın bade içerek kızı âşık olması anlatılır. Bir rüya da masalda geçen ve çobanın nasiplendirildiği örnektir.

Diğerleri başlığında 5 rüyayı zenginler, 4 rüyayı keloğlan, 3 rüyayı düşmanların kızları, 3 rüyayı imamlar, 3 rüyayı öksüz kız, 3 rüyayı şaman aday, 2 rüyayı parmak çocuk, 2 rüyayı türbe bakıcıları görünüştür. Harami, Kırk kızı köle, rahip, rum gibi karakterler birer rüya görmüştür.

Rüyaların, türlerarası hazırlık aşamalarına bakıldığında, mitolojilerde geçen rüyaların hazırlık aşamaları yoktur. Aşağıdaki grafikte rüyaların hazırlık aşamaları oranlarıyla verilmiştir.

Grafik 25: Türlerarası Rüyaların Hazırlık Aşamaları

Mitoloji, destan, hikâye, masal ve efsanede tespit edilen 433 rüyanın 292'sinde rüyanın hazırlık aşaması vardır. 141 rüyanın hazırlık aşaması yoktur. Mitolojilerde rüyaların hazırlık aşamaları genelde belli değildir. Hazırlık aşaması olmayan rüyalar, türlerdeki olayların hareket noktasıdır. Olay, başta görülen rüyanın içeriğine göre şekillenir. Rüya, türün en başında görüldüğünden hazırlık aşamaları yoktur.

Rüyaların hazırlık aşamalarıyla ilgili grafiğe bakıldığında, rüyaların hazırlık durumları, yardıma ihtiyaç duyma teması etrafında yoğunlaşır. Zor durumda olma, savaş veya seferde olma, çocuksuz olma, fakir olma, esir düşme, hasta veya yaralı olma, haksızlığa uğrama, hor görülme, kuşa dönüştürülme, ihanete uğrama yardım gerektiren durumlardır. Bu bakımdan yardıma ihtiyaç hissedenlere, rüyalarında yardım edilir. 292 rüyanın 183 (%62)'ünde rüyanın hazırlık aşaması genel olarak yardıma ihtiyaç duymadır.

Türk kültürüne ait ürünlerde, kahramanların rüya görmelerinin en önemli nedeni zor durumda olmalarıdır. Rüyaların bu hazırlık aşamaları en çok destanlarda ve masallarda görülür. Dağılıma bakılacak olursa, hazırlık aşaması "Zor Durumda Olma" olan 51 rüyanın 18'i destanlarda, 16'sı masallarda, 10'u hikâyelerde ve 7'si efsanelerde görülür. Doğumundan itibaren din ulularının koruması altında olan kahramanlar, rüyalarındaki yol göstermelerle karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelirler. Kahramanların karşılaştıkları zorlukların başında karşılaşılan engelleri aşamama, sevgiliyi bulamama, düşmanların saldırıları karşısında çaresiz kalma, sevgiliye kavuşamama ve kaçırılan çocuklarını bulamama gelir. Benzer durumlarla beraber 292 rüyanın 51 (%17) kahraman zor durumda olduğu için rüya görür. Bu rüyaların tümünden sonra, rüyadaki yol göstermeleri dikkate alan kahramanlar, hedeflerine ulaşırlar.

Türk efsanelerinde, insanların rüya görmelerinin en önemli nedeni çeşitli şekillerde kutsalı rahatsız etmeleridir. Din ulularının yattığı, türbe, yatır, mezar gibi mekânları yıkmaya çalışan, yerlerini değiştirmeye çalışan, üstlerini örtmeye çalışan, mekânların eşyalarına zarar veren veya şahsi işlerinde kullanmak için götüren, mekânların çevresinde hayvan otlatan, uyuyan, mekânlarda uygunsuz davranan insanlar, kutsalı yattığı yerde rahatsız ettiklerinden rüya görürler. Rüyadan sonra mekân sahibi din ulusunun uyarılarını dikkate almayanlar cezalandırılır. Uyarıyı dikkate alanların dinî mekânlara duydukları saygı artar. Hazırlık aşaması olan 292 rüyanın 38 (%13)'inde hazırlık aşaması kutsalı yukarıda sayılan şekillerde rahatsız etmektir. Bu rüyaları tümü, bir inancın olduğu efsanelerde görülürler.

Savaşta veya seferde olan kahramanlara, giriştikleri bu mücadelelerden galip olarak ayrılabilmeleri için, rüyalarında yardım edilir. 36 rüyanın 22'si destanlarda, 14'ü efsanelerde görülür. Mitoloji, hikâye ve masallarda, rüyaların bu hazırlık aşamaları yer almaz. Rüyanın bu hazırlık aşaması İslamiyet sonrası Türk destanlarında daha çok görülür. Bu destanlar, cihat ve fetih düşüncesinin olduğu destanlarda yer alırlar. Savaşta veya seferde olan Müseyyeb Gazi, Eba Müslim, Battal Gazi, Danişment Gazi, Sarı Saltuk gördükleri rüyalarla Hz. Muhammet'in ve diğer din ulularının yardımlarını alırlar. Efsanelerde ise tarihi şahsiyetlerin gördükleri rüyaların hazırlık aşamaları, savaşta veya seferde olmalarıdır. Rüyalardan sonra, rüyada bildirilenler gerçekleşir ve yol göstermelere riayet eden kahramanlar mücadelelerden galip ayrılırlar. Savaşta veya seferde olma 36 (%12) rüyanın hazırlık aşamasıdır.

Çocuksuzluk birçok türde ortak olan en önemli motiflerdendir. Çocukları olmayan kahramanlar ve aileleri, rüyaların müjdelmesiyle çocuk sahibi olacaklarını öğrenirler veya rüyaların yol göstermesiyle çocuk sahibi olabilmeyi yolunu öğrenirler. Rüyanın rehberliğiyle doğacak çocuk, ileride kahraman olacak kişidir. Rüya yoluyla müjdelmesi veya rüya yoluyla doğumunun gerçekleşmesi, kahramanın bütün hayatı etrafında yaşanacak olağanüstülüklerin ilkidir. Çocukluğun, hazırlık aşaması olduğu rüya sayısı 28 (%10)'dır. 11 hikâyede, 7 destanda, 6 masalda ve 4 efsanede rüyanın hazırlık aşaması çocukluktur. Çocukluluk motifi en çok hikâyelerde görülür. Olağanüstü şekilde doğan çocuk, aşk hikâyesinin kahramanı olacaktır. Görülen 28 rüyanın tümünde, rüyadan sonra insanlar çocuk sahibi olurlar.

Fakir olma masallarda ve efsanelerde görülen rüyaların önemli hazırlık aşamalarındandır. Sıradan, fakir insanların kahraman olduğu türler, masallar, efsaneler ve az da olsa hikâyelerdir. Mitolojiler ve destanlar yönetici sınıfının, üst sınıfın hayatını ve kahramanlıklarını anlatır. Bu yüzden fakirliğin hazırlık aşaması olduğu türler masallar ve efsanelerdir. Mitoloji, destan ve hikâyelerde rüyaların bu hazırlık aşaması yer almaz. Fakir olan masal kahramanı, gördüğü rüyalarla maddi ve manevi yönden nasiplendirilir ve zorlukların üstesinden gelmesi sağlanır. 292 rüyanın 19 (%7)'unun hazırlık aşaması belirtildiği gibi fakir olmaktır. Bu rüyaların 15'i masallarda, 4'ü efsanelerde görülür.

Giriştiği mücadelelerde esir düşen kahramanlar, gördükleri rüyalarla esaretten kurtulacaklarının müjdesini alırlar veya esaretten kurtulmanın yolunu öğrenirler. Rüyaların bu türdeki hazırlık aşamaları, en çok İslamiyet sonrası Türk destanlarında yer alır. Kâfirlerin elinde esir düşen Gaziler veya arkadaşları gördükleri rüyalarla esaretten kurtulacaklarını veya nasıl kurtulabileceklerini görürler. Hikâyelerde de sevgiliyi bulmaya giden kahraman, seyahatinde esir düşünce rüya görür. Esir düşme toplam 18 (%6) rüyanın hazırlık aşamasıdır. Bu rüyaların 12'si destanlarda, 3'ü masallarda, 2'si hikâyelerde ve biri efsanelerde görülür. Bu rüyalardan sonra, rüyada bildirildiği gibi kahramanlar esaretten kurtulurlar.

Bütün türlerde, kahramanların ettikleri dualara rüyalarında cevap verilir. Kahramanların ettikleri dualar, görecekleri rüyaların hazırlık aşamalarıdır. En çok hikâyede yer alan bu motifte, âşıklar saz şairi olabilmek ve çektikleri eziyetlerin bitmesi için dua ederler. Bu dualardan sonra kahramanlar rüya görürler. Masallarda ve efsanelerde de kahramanlar benzer sebeplerden ettikleri dualara, rüyalarında cevap alırlar. Rüyadan sonra, kahramanın duasındaki dileği gerçekleşir. 292 rüyanın 16 (%5)'sında rüyanın hazırlık aşaması bu şekillerde edilen dualardır. Bu hazırlık aşaması 7 hikâyede, 4 masalda, 3 destanda ve 2 efsanede yer alır.

Giriştiği mücadelelerde yaralanan, uğradığı zulümle gözlerine mil çekilen, doğuştan kör veya kel olan, farklı hastalıkları olan kahramanların bu durumları, görecekleri rüyaların hazırlık aşamalarıdır. Rüyalardan sonra, bütün hastalıklar ve yaralar din uluları tarafından sağaltılır. En çok kör göz sağaltılır. 16 (%5) rüyanın hazırlık aşaması, ifade edildiği gibi hasta veya yaralı olmadır. 16 rüyanın 7'si efsanelerde, 5'i masallarda ve 4'ü destanlarda yer alır. Mitoloji ve hikâyelerde, rüyaların bu hazırlık aşamaları yer almaz.

Türk destanlarında, yaklaşan tehlikeye karşı hazırlıksız olan kahraman, gördüğü rüyayla uyarılır. Tehlikenin farkında olmaması göreceği rüyanın hazırlık aşamasıdır. Sadece destanlarda yer alan rüyaların bu hazırlık aşamasıyla, kahramanlar

düşman saldırısını haber alırlar. 11 (%4) destanda görülen bu motifle, rüyadan sonra kahramanlar gerekli tedbirleri alırlar.

İnsanların, adaklarını veya verdikleri sözleri yerine getirmeyi unutmaları, görecekleri rüyaların hazırlık aşamalarıdır. Sadece masallarda yer alan rüyaların bu hazırlık aşamalarında adaklar, genelde çocuk sahibi olmakla ilgilidir. Çocuk sahibi olduğunda çeşmelerden yağ ve bal akıtma adağında bulunan veya çocuklarından birini yaşlı adama vermeyi kabul eden insanlar bu adaklarını unutunca rüyalarında uyarılırlar. Kızlarına verdiği sözü unutan babalar veya babasının vasiyetini unutan çocuklar da rüyalarında uyarılırlar. 10 (%3) masaldaki bu rüyalardan sonra, kahramanlar adaklarını ve verdikleri sözleri hatırlar ve yerine getirmeye çalışırlar.

Sevgiliyi gören ve ona âşık olan kahramanlar, aynı gece bir rüya görürler. Aşkları, görecekleri rüyaların hazırlık aşamasıdır. 4'ü destanda, 4'ü hikâyede olan rüyanın bu hazırlık aşamasıyla görülen rüyadan sonra kahraman sevgiliyi bulmak için seyahate çıkar.

Türk masallarında, üvey annelerinin haksızlıklarına uğrayan çocuklar, gördükleri rüyalarla koruma altına alınırlar. Özellikle yılan çocuk motifinde, yılan çocuk kendisini doğurtmaya veya kendisiyle evlenmeye gelen herkesi öldürür. Üvey anneler, üvey kızlarından kurtulabilmek için, onları yılan çocukları doğurtmaya veya yılan çocukla evlendirmeye gönderirler. Kızlar, rüyalarında öz annelerini görürler. Öz anneleri, kızların bu beladan kurtulmaları için onlara yol gösterirler. Kızlar, rüyadan sonra denileni yapınca, ölümden kurtulur ve yakışıklı birer oğlana dönen yılanlarla evlenip mesut olurlar. Rüya, haksızlığa uğrayan kişilerin koruma altına alınmaları için birer araçtır. Rüya aracılığıyla, haksızlığa uğrayan kişilerin talihleri döner. Haksızlığa uğramanın rüyanın hazırlık aşaması olduğu rüyalar hikâyelerde de yer alır. Babasının eziyetlerine, arkadaşlarının kötü davranışlarına maruz kalan kahraman, rüyasında sanatçı kimliğe kavuşur. Böylelikle haksızlığa uğrayan hikâye kahramanının, rüya aracılığıyla talihi değişir. 4'ü masalda, 3'ü de hikâyede olmak üzere 7 (%2) rüyanın hazırlık aşaması, haksızlığa uğramadır. Masallarda yer alan 3 (%1) rüyanın hazırlık aşaması da, yine üvey annelerin zulmüyle çocukların kuşa veya ge-yiğe dönüştürülmüş olmasıdır. Çocukların ablaları gördüğü rüyalarla kardeşlerini kurtarmanın yolunu öğrenirler.

Benzer özellikler hor görülen insanların anlatıldığı masallarda da yer alırlar. Kellikleri veya diğer özellikleri yüzünden kahramanların hor görülmeleri, görecekleri rüyaların hazırlık aşmalarıdır. Bu durum 3 (%1) masalda yaşanır.

Diğer başlığı altında 36 rüyanın hazırlık aşaması incelenmiştir. Bu hazırlık aşamaları şu şekillerde aktarılabilir; Halk hikâyelerinde, anne ve babasına saygısızlık yapmayan, dürüst olan, ibadetlerine dikkat eden kahramanlar, gördükleri rüyalarla ödüllendirilirler. Gördükleri rüyalarla sanatçı kimliğe sahip olurlar ve bir kıza âşık olurlar. 4 (%1) rüyanın hazırlık aşaması, bu durumdaki âşıkların ödüllendirilmesidir.

Masal ve efsanelerde, gelecek hakkında bilgi sahibi olmak isteyen kahramanların rüyalara yatması, hazırlık aşamalarını oluşturur. Rüyadan sonra, rüyada bildirilen kehanete uygun olarak önlemlerini alırlar. Rüya yatmanın masallarda olan bir örneğinde, rüyaya yatan bir tilkidir. 3'ü masallarda, biri efsanelerde olmak üzere 4 (%1) rüyanın hazırlık aşaması rüyaya yatmadır.

Menkıbelerde, velinin ulvilğini inkâr eden veya veliler hakkında yanlış içerisinde olanlar gördükleri rüyalarla uyarılırlar. Özellikle Mevlânâ hakkında yanlış içerisinde olanlar, rüyalarında Hz. Muhammet'in Mevlânâ'yı övdüğünü ve sağ tarafına oturttuğunu görünce hatalarını anlarlar. Rüyadan hemen sonra, insanların rüya gördüklerinden haberdar olan Mevlânâ, rüya görenleri ziyaret ederler. 4 (%1) rüyanın hazırlık aşaması, veliyi inkâr etmektir.

İslamiyet sonrasında, cihat ve fetih düşüncesine dayalı Türk destanlarında, kahramanlar, görevlerini devredecekleri haleflerini gördükleri rüyalarda öğrenirler. Görevlerini haleflerine devredecek olmaları, görecekları rüyaların hazırlık aşamasıdır. Bu rüyalar aynı zamanda gelecek kahramanı müjdeleme niteliğindedirler. 3 (%1) rüyanın hazırlık aşaması, görevi devretmedir.

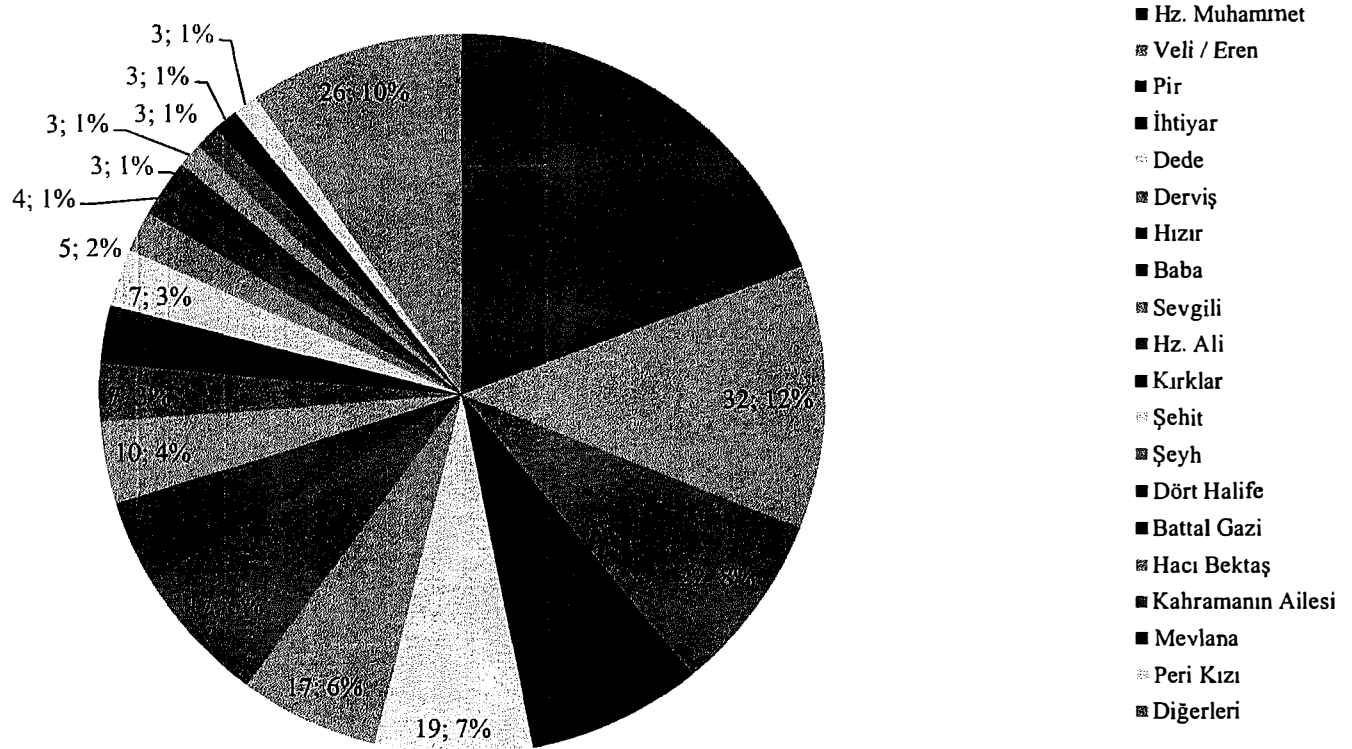
Türk destanlarında, kahramanların ihanete uğramaları, görecekları rüyaların hazırlık aşamasıdır. Destan kahramanları, rüyalarında tehlikenin varlığını öğrendikten sonra, önlemlerini alırlar. Destanlarda, kahramanların ihanete uğramaları 2 (%1) rüyanın hazırlık aşamasıdır.

Mekânlarla ilgili anlatılan efsanelerde, dinî mekânın temizliğini yapmayanlar gördükleri rüyalarla uyarılırlar. Rüyadan sonra, uyarıyı dikkate alarak mekânların bakımını yaparlar. 2 (%1) efsanede, dinî mekânların bakımsız bırakılmaları, görülecek rüyaların hazırlık aşamasıdır.

Efsane ve masallarda kibirli olma, görülecek rüyaların hazırlık aşamasıdır. Hikâyede kibrinden kimseyi beğenmeyen âşık, gördüğü rüya ile bir kıza âşık olur. Masalda da kibirli olan adam rüyasında uyarılır. Kibirli olma, biri hikâyede biri masalda 2(%1) rüyanın hazırlık aşamasıdır.

Beyazid-i Bestami, Allah'a sorduğu sorunun cevabını, rüyasında Allah'tan alır. Allah'a soru sorması, göreceği rüyanın hazırlığıdır. Türbe içerisinde yanlış uygulamalarda bulunan insanlar, rüyalarında uyarılırlar. 1 (%1) rüyanın hazırlık aşaması bu şekilde, türbede uygunsuz hareket etmektir. 1 (%1) rüyanın hazırlık aşaması, sevgiliyi kardeş zannetmektir. Bir halk hikâyesinde kahraman, beraber büyüdüğü kızı kardeşi zannettiği için rüya görür. Rüyada, kızın, kardeşi olmadığını öğrenince kıza âşık olur. Bir rüyanın hazırlık aşaması ise Kuran okurken uyuyakalmaktır. Halk hikâyesinde Kuran okurken uyuya kalan kahraman, gördüğü rüyayla sanatçı kimliğe sahip olur ve bir kıza âşık olur.

Türk kültürüne ait rüyalarda, rüyaların işlevlerinin yerine gelmesi, rüyalarda görülen karakterlere bağlıdır. Rüyalarda görülen karakterler aşağıdaki grafikte oranlarıyla verilmiştir.

Grafik 26: Türlerarasında Rüya da Görülen Karakterler

Türk kültüründe anlatmaya bağlı türlerde tespit edilen 433 rüyanın 271’inde rüyada bazı karakterler görülür. Rüyalarda görülen karakterler, rüyanın işlevinin gerçekleşmesi için bazı roller üstlenirler. Örneğin, zor durumda olan kahramana rüyada yol göstermeyi bu karakterler üstlenir.

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında İslamiyet’in rüyalar üzerindeki etkisi görülür. Rüyadaki karakterlerin çoğu din ulularıdır. Din ulularının bazıları bilinen kişilerken, bazılarının sadece dinî unvanları yer alır. İki grup halinde incelenecek olursa; Hz. Muhammet, Hızır, Hz. Ali, Dört Halife, Battal Gazi, Hacı Bektaş, Mevlânâ, Allah, Sarı Saltuk, Abdülvehhab Gazi, Fatımatu’z-Zehra, Hz. Âdem, Hz. Hasan ve Hüseyin, Meryem Ana rüyadaki bilinen karakterlerdir. Bilinen karakterler 271 rüyanın 99’unda görülürler. İslamiyet öncesi oldukları için mitolojilerde ve dinî konulara yer vermedikleri için masallarda bu karakterlere rastlanmaz. İkinci gruptaki veli, pir, ihtiyar, dede, derviş, baba, kırklar, şehit, şeyh, Gavsul Gıyas, hocalar sadece dinî unvanlarıyla rüyalarda yer alırlar. Dinî unvanlarıyla yer alanlar toplam 144 rüyada görülürler. İki grup toplanacak olursa 271 rüyanın 143’ünde rüyada görülen karakterler din ulularıdır. Rakamın bu kadar yüksek olması, İslamiyet’in anlatmaya bağlı türlerin asli unsurlarından olduğunu gösterir. Geri kalan 28 rüyada ise sevgili, kahramanın ailesi, peri kızı, Arap, büyücü, hayvanlar, denizkızı, gök ruhu, Oğuz Kağan, şaman atası rüyada görülen karakterlerdir.

Rüyada en fazla Hz. Muhammet görülür. Destanlarda 40, efsanelerde 11 ve hikâyelerde 1 rüyada görülür. İslamiyet sonrası cihat ve fetih düşüncesinin olduğu destanlarda Hz. Muhammet, kahramanın doğumunu müjdelemek, zor durumda kalan kahramana yol göstermek, sağaltmak, din değiştirmek ve kahramanları birbirleriyle evlendirmek için 52 (%19) rüyaya girer. Hemra ile Hurlıka hikâyesinde, âşıkları rüyalarında evlendiren Hz. Muhammet’in yanında Hz. Âdem de vardır. Yine peygamberlerden Hz. İsa’nın görüldüğü bir rüyada, Hz. İsa, destan kahramanının silaha sahip olabilmesi için insanların rüyasına girer. Hz. İsa’nın annesi Meryem Ana, Sümela manastırının yapıyla ilgili olarak azizlerin rüyasına girer.

Şahıslar ve mekânlar hakkında anlatılan efsanelerde, özellikle din uluları ve dinî mekânlarla ilgili rüyalara veliler/erenler girer. Türbe, yatır ve mezarların inşasında, onarımında, korunmasında velilerin girdiği rüyaların önemi büyüktür. Veliler tespit edilen 32 (%12) rüyanın karakterleridir. Rüyadan sonra, velilerin söyledikleri dikkate alınır.

Halk hikâyelerinde, aşk rüyalarının en önemli karakterleri pirlerdir. Pirlerin rüyaya girmesi ve bade içmesiyle kahramanlar sanatçı kimliği kazanırlar ve âşık olurlar. Farsça olan Pir kelimesinin kullanımı, halk hikâyelerinin daha çok Fars kültürüne yakın bölgelerde anlatıldığını gösterir. Hikâyelerdeki 17 ve destanlardaki 5 rüyanın karakteri pirlerdir (%8).

İhtiyarlar hikâye, masal, efsane ve mitolojilerdeki rüyalarda görülen karakterlerdir. Rüyalarda, yol göstermek, akıl vermek, gelecek hakkında bilgi vermek, nasiplendirmek gibi işlevler üstlenirler. 21 (%8) rüyadaki karakter ihtiyar adamlar ve kadınlardır. Aynı işleve sahip olan dedeler 19 (%7), dervişler (%6) ve babalar 10(%4) rüyanın karakterleridir.

Hızır, mitoloji dışındaki bütün türlerde yer alan rüyalarda görülürler. En çok halk hikâyelerinde görülürler. Hızır, hikâyede 9, efsanede 5, masalda 2 ve destanda 1 rüyada görülür. Kahramanların doğumlarında ailelere yardım eder ve zor durumda

olan kahramana yol gösterir. Çok uzak mesafeler, Hızır'ın yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar alınır. 17 (%6) rüyada görülen karakter Hızır'dır.

Hız. Ali ve Dört Halife, genelde Hız. Muhammet'in görüldüğü rüyalarda, yanında yer alırlar. Hız. Ali, 5 destanda rüyaya girerek, kahramana yardım eder. Hız. Ali ve Dört Halife 11 rüyanın karakterleridir. Hız. Ali'nin çocukları Hasan ve Hüseyin ise destanda rüyaya girerek Kerbela'nın öcünün alınacağını müjdelirler.

Mezarlarında rahatsız edilen şehitler 7 rüyanın karakterleridir. Şehitler, rüyaya girerek insanları, rahatsız edilmemeleri için uyarırlar. Rüyaı dikkate alan insanlar, şehitler için bir yatır veya mezar yaptırırlar.

Battal Gazi, 3 (%1) rüyada haleflerine müjde verir ve yol gösterir. Hacı Bektaş ve Mevlânâ'nın görüldüğü üçer rüya, devrin insanları tarafından ulviliklerinin ve değerlerinin anlaşılmasını sağlar. Sarı Saltuk ise efsanelerde insanların rüyasına girerek müjde verir ve yol gösterir. Rüyadan sonra Sarı Saltuk'a türbe yapılır. Abdülvehhab Gazi, Melik Gazi'nin rüyasına girerek, Allah'ın, yağmurla bir kavmi yok edeceğini söyler.

Diğerleri başlığında 26 karakter yer almaktadır. Bunların açıklamaları şu şekildedir; Allah Beyazid-i Bestami ile ilgili rüyada, tanrı ise doğacak hükümdarın müjdelendiği rüyada görülür.

Bir rüyada Hız. Muhammet'in kızı Fatımatu'z-Zehra, insanlara esaretten kurtulacaklarının müjdesini verir. Rüyadan sonra, kırk kız esaretten kurtulur. 7 (%3) rüyada Kırklar, 5 (%2) rüyada Şeyhler, 2 (%1) rüyada Gavsul Gıyas ve yine 2 rüyada hocalar görülen diğer dinî karakterlerdir.

Türk destanlarında ve masallarında kahramanlar. Bazı rüyalarında sevgiliyi görürler. Bu rüyaların bazıları aşk ile ilgiliyken, bazıları ise sevgilinın tehlikeyi haber vermesiyle ilgilidir.

Masallarda dinî konulara yer verilmediğinden, Türk masallarındaki rüyalarda bir iki örnek dışında dinî karakterler görülmez. Bunun yerine masal dünyasına uygun karakterler rüyalarda görülürler. Peri kızları, denizkızları, büyücüler, melekler, hayvanlardan balıklar ve güvercinler rüyalarda görülen fantastik karakterlerdir. Toplamda 10 (%4) rüyada görülürler.

İslamiyet sonrası Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan, annesinin rüyasına girerek, Müslüman olmadığı için sütünü emmediğini söyler. Bunun üzerine annesi, Müslüman olur. Türk mitolojisinde yer alan bir rüyada, gök ruhu hükümdarın rüyasında görülür. Gök ruhu, hükümdarın güçleneceğine işarettir. Yine Türk mitolojisinde, şaman aday eğitiminin bir parçası olan rüyasında, atasını görür.

Türk kültüründeki rüyalarda bazı simgeler kullanılır. Bu simgeler rüyanın içeriği ve işleviyle yakından ilgilidir. Mitoloji, destan, hikâye, masal ve efsanelerdeki rüyalarda geçen simgeler günümüze yaklaştıkça azalır. Simgeler en çok mitoloji ve destanlarda yer alırlar. İslamiyet sonrası, fetih ve cihat düşüncesinin olduğu destanlarda simgeler, İslamiyet öncesi döneme ait destanlardakine göre daha azdır. Masallarda azalan simgelere efsanelerde çok az rastlanır. Mitolojik dönemde simgelerle rüyaların dili oluşturulmaktadır. Bu dilin anlaşılabilmesi için tabir edilmesi gerekir.

Bir kültürde rüyayı değerli kılan, rüya yorumlarının o toplumdaki simgele-
rin anlamlandırmasıyla birlikte yapılmasıdır. Kültürün *ontogenetik* bir kuramını
oluşturmakla eşdeğer sayılan bu girişimler, kolektif yaşantılardan bizleri haberdar
etmektedir. Rüyayı değerli kılan içerdiği sembolizm, rüya deneyiminin sosyal içeriği
ve geleneksel yorum sisteminin birlikte çalışmasıdır (İkiz 2000: 107). Bu sembol
dili, birçok kültürde, özel bilgi ve sezgi kaynağı olarak, kozmolojik, dinî ve sihirli
konular hakkında, başka yollarla edinilemeyen, bir tür haber veya hikmet olarak de-
ğerlendirilen rüyaların anlaşılmasını sağlar.

Bir çağın genel görünümü açısından, rüyaların gerçek mi, yoksa kurmaca
mı olduğu önemsizdir. Rüyalarda, dokusunda yalnızca gerçeklerin değil, örf ve âdetle-
rin, anılar ve geleneksel bilgeliğin de birbirine düğümlendiği büyük bir halıyı oluş-
turur. Sabırlı bir okuyucunun yapması gereken şey, bunların anlamını sabırla çöz-
mektir (Schimmel 2005: 16).

Rüyalarda en çok hayvanlar simge olarak kullanılır. Hayvan sembolleri,
geçtikleri anlatı türüne göre farklı durumları ifade etmek için kullanılırlar. Mitoloji-
lerde geçen hayvanların tümü, hükümdarın geleceği hakkında bilgi verirler. Mitolo-
jilerde rüyada görülen inek, öküz ve koç doğumu müjdelenen çocuğun erkek olaca-
ğına ve ileride güçleneceğine işaretler. Mitolojide rüyada görülen tavşan, hüküm-
darın on iki hayvanlı takvimin tavşan yılında doğacağına işaretler. Tavşan yılı, bolluğun
bereketin olacağı yıl olarak bilinir. Göktürklerle ilgili bir mitolojik metinde, hüküm-
dar doğmadan önce annesi rüyasında boynuzlu bir balık görür. Boynuzlu balık, ile-
ride doğacak çocuğa işaretler. Mitolojilerde kuşlar simge olarak kullanılan diğer hay-
vanlardır. Bir metinde bir kadın rüyasında gökten inen ve ağaçkakanına benzeyen bir
kuşun karnına girdiğini görür. Ağaçkakanın ongun olarak kabul edildiği kültürde, bu
rüya ileride doğacak hükümdara işaretler. Mitolojilerde hayvanlar 7 rüyada simge
olarak kullanılırlar.

Türk destanlarında rüyada görülen hayvanlar, çoğunlukla tehlikelerin bildi-
rildiği rüyalarda yer alırlar. Rüyada atın ayaklarını kırık görme, keçi avlama, şahinin
ölümü, talih kuşunun uçuşu, fareler, çıyanlar, kuduz kurtlar, kara köpekler, kuz-
gunlar, tekeler tehlikeyi bildirmek için kullanılan simgelerdir. Bunun yanında ej-
derha, Simurg ve Anka kuşları da rüyalarda görülen simgelerdir. Uygur destanında
geçen Simurg ve Anka kuşları, iki sevgiliye işaret etmektedir. Destanlardaki rüya-
larda hayvanlar, 17 defa simge olarak kullanılırlar.

Türk masallarındaki rüyalarda hayvanlardan en çok balıklar simge olarak
kullanılırlar. Rüyalarda görülen balıklar maddi nasibe işaretler. Genellikle kahra-
mana balık alması veya tutması söylenir. Rüya uygun hareket eden masal kahra-
manları, balık sayesinde zenginleşirler. Masallardaki rüyalarda görülen bir diğer
hayvan kurbağadır. Kurbağayı, bir padişahın en küçük oğlu, rüyasında evleneceği
kız olarak görür. Rüyadan bildirilen gerçekleşir, ama rüyada görülen çirkin kurbağa
aslında çok güzel bir kızdır. Masallarda kara kurt, kara talih olarak nitelendirilir.
Masalda rüyayı bir ayı görür. Rüyasında gördüğü kara kurdun kara talih getireceğini
söyler. Rüyadan sonra bulunan kurt öldürülür. Masallardaki rüyalarda, hayvanlar
dört defa simge olarak kullanılırlar.

Güneş, Ay, yıldızlar, Yada taşı, rüyalarda görülen göğe ait unsurlardır. Göğe
ait unsurlar mitoloji destan ve masallarda görülürler. Bu simgeler mitoloji destan ve
masallarda farklı anlamlar içerirler. Mitolojilerdeki rüyalarda Güneş, Ay ve yıldızlar

güce ve hükümranlığa işarettir. Bu rüyayı hükümdarlar veya hükümdarların anne ve babaları görür. Mitolojilerde Güneş 3 rüyada, Ay 3 rüyada, yıldızlar 2 rüyada ve Yada taşı 1 rüyada görülür. Mitolojilerdeki yada taşı, gökten, Tanrının Türklere armağanıdır. Ülkesinde bulundurana güç verir. Uygur hükümdarı, rüyasında bir ihtiyarın kendisine yada taşını verdiğini görür ve hemen ardından sefere çıkarak Bala-sagun şehrini kurar.

Destanlarda güneş, kahramanı yüceltmek için bir simge olarak kullanılır. Kahramanın yüzüne güneşin doğması ileride güçleneceğine işarettir. Destanlardaki 4 rüyada bu motif yer alır.

Masallarda da Güneş, Ay ve yıldızlar rüyalarda bir simge olarak kullanılırlar. Bu simgeler masallarda güce ve güzel kızlara işarettir. Masal kahramanın rüyasında sağında güneşi solunda ayı görmesi aynı anda iki kızla evleneceğine işarettir. Masallarda Güneş 5, Ay 6 ve yıldızlar 5 rüyada simge olarak kullanılırlar.

Türk kültürüne ait rüyalarda en fazla kullanılan simgelerden biri badedir. Bade sadece halk hikâyelerindeki rüyalarda yer alan bir simgedir. Âşığın, rüyasında bir din ulusunun veya sevgilinin elinden içtiği bade onu bir güzele âşık ederken, aynı zamanda kendisine sanatçı kimlik kazandırır. 23 rüyada simge olarak kullanılan badeye, 11 rüyada “Bade”, 3 rüyada “Kudret cemi”, ikişer rüyada “Âşk şarabı” ve “Âşk dolusu”, birer rüyada “Ab-ı hayat”, “Su”, “Hakikat badesi” ve “Şerbet” adlandırılmaları yapılır. Bir hikâyede âşığa bir sıvı çeşidi olarak kabul edilebilecek bade yerine bir meyve olan “Nar” sunulur. Hikâyelerin tümünde bade rüyanın en önemli motifidir.

Hikâyelerde âşığa sunulan “bade” sanatçı kimliğe sahip olmanın ilk şartıdır. Motifin olağanüstülük merkezinde “bade” vardır. Âşığa rüyada sunulan bade, rüyanın sanatçı kimliğe sahip olmak ve âşık olmak işlevlerini yerine getirebilmesi için sunulan ve olağanüstülüğü mantığa uygun hâle getiren maddi bir unsurdur.

Bitkiler rüyalarda simge olarak kullanılırlar. En çok, ağaçlar simge olarak kullanılırlar. Mitolojideki 5 rüyada geçen ağaç, hükümdarın karnından çıkarak her tarafı kaplamaktadır. Bu rüya, hükümdarlara topraklarını genişleteceklerinin müjdesini verir. Destanlardaki rüyalarda görülen çınar ağacı da benzer işleve sahiptir. Destanlardaki rüyalarda en çok kavak ağacı simge olarak kullanılır. Kavak ağacının kökten sallanması bir tehlikeyi haber verir.

Elma, destan, halk hikâyesi ve masallarda rüyada görülen simgelerdendir. Genellikle çocuğu olmayan ailelerde, çocuğun müjdelendiği rüyaları karı ve koca görür. Türk halk anlatılarında muradı simgeleyen ve çocuksuz olan çiftlere din ulularının verdiği elma, genellikle eşler tarafından yenir ve belli bir süre sonra çocuk dünyaya gelir. Bazı anlatılarda elmanın nasıl yenileceği rüyada anlatılır. Özellikle hikâye ve masallarda elmanın bu özelliği yer alır. Battal Gazi destanında, Battal Gazi’nin rüyasında yediği elma, değişik dilleri konuşabilme yeteneğine sahip olmasını sağlar. Elma, hikâyelerde 4, masallarda 2, destanlarda 2 rüyada simge olarak görülür. Bitkiler 17(%12) rüyada simge olarak görülürler.

Türk kültüründe rüyalarda görülen nesnelerle ilgili simgelerin birbirinden farklı işlevleri vardır. Kutadgu Bilig’de Odgurmış rüyasında bir merdivenden çıktığını görür. Ögdülmiş, bu rüyanın yükselmenin işareti olduğunu söyler.

Türklerde altın hükümdarlık simgesi olarak kabul edilir. Birçok anlatıda güçlü ve hükümranlılığı ifade eder. Altun Yaruk’ta, Uygurlardan bir kişinin gördüğü

rüyada Altın bir davul gördüğü anlatılır. Altın davul, Burkanların kutsallığının işareti olarak kullanılmıştır. Altın Oğuz Kağan destanında, Uluğ Türk'ün rüyasında da geçer. Uluğ Türk, rüyasında altın bir yay ve üç gümüş ok gördüğünü söyler. Oğuz Kağan, topraklarını oğulları arasında paylaştırırken altın yayı bulan üç kardeşi, altının Türk kültüründeki özelliklerinden dolayı hükümdar olarak seçer. Bu paylaşımdan sonra sürekli ileriye doğru hareket eden Oğuz'un oğullarının gerçekleştirecekleri ideal ve gelecek fikri cihanın ele geçirilmesidir

Halk hikâyelerinde, kahramanın gördüğü rüyada kendisine içirilen bade, bazen altın veya gümüş taslarda sunulur. Kahraman uyandığında tası yanı başında bulur. Bu motif iki hikâyede yer alır. Altın ve gümüş masallarda örülen rüyalarda da simge olarak kullanılır. Bir hükümdar rüyasında altın, gümüş ve bakır görür. Bu rüya kendi çağının altın çağ, ondan sonra ise giderek kötüye gidileceğini ve gümüş ve bakır döneminin yaşanacağı anlamına gelir.

Demir ege, destanda bir erkek çocuğun dünyaya geleceği anlamına gelir. Kılıç ve şiş destanlarda tehlikeyi bildiren nesnelerdir. Silahını ele almak veya kılıcını bilemek, şişlere et dizmek tehlikenin habercisidir.

Hz. Süleyman'ın yüzüğü masaldaki bir rüyada görülür. Yüzüğün içindeki fotoğrafı gören kahraman, kıza âşık olur. Bir masaldaki rüyada görülen pılav, bereketin sembolü olarak kullanılmıştır. Mitoloji, destan, hikâye ve masallardaki bu simgeler 11 (%8) rüyada geçer.

Doğal afetler destanlarda 9 (%7) defa ve genellikle tehlikeyi bildirmek için kullanılmıştır. Rüyada görülen denizin çalkalanması, seller, yıldırımlar, gök gürlemeleri, devrilen dağlar, fırtınalar, kara bulutlar ve yangın tehlikelerin habercisidirler. Bu simgeleri rüyalarında görenler, kara kaygılı rüya gördüklerini bildirirler. Rüyadan sonra önlemlerini alırlar.

Rüyalarda görülen kan, kara saç, kanlı baş, vücut unsurlarının kan içinde olması, saçların dağınık olması destanlarda altı (%11) defa ve aynı şekilde tehlikeyi haber vermektedir.

Ateş, 5 (%4) rüyada farklı işlevleriyle görülür. Mitolojide, rüyasında ateşe işeyen hükümdar, ateşin kıvılcımlarının etrafa yayıldığını görür. Rüyasını yorumlayan ihtiyar, etrafa sıçrayan kıvılcımların, topraklarının genişleyeceğinin işareti olduğunu söyler. Türk destanlarında ateşin önemi büyüktür. Rüyada ateşe şiş üzerinde et koymak, ateşin insanlara sıçraması, evin sönmüş ateşi, büyük yangın ateşleri tehlikenin habercisidir.

Türk mitolojisinde rüyadaki evin ocağı, hayatın devamlılığına işarettir. Ocağın ateşinin sönmesi bir tehlikenin habercisidir.

Masallarda yer alan ağızdan kuş çıkması, ruhun bedeni terk etmesine işarettir. Yine masallardaki tahttan düşmek, tacını düşürmek, tepesinden altınlar dökülmek bir tehlikenin habercisidir.

SONUÇ

Rüyalar, tarih boyunca, bütün medeniyetlerde özel bir yere ve anlama sahip olmuşlardır. Her medeniyet, kendi kültür ve inanışlarıyla örtüşen bir rüya algısı yaratmıştır. Türkler de takip edilebilen tarihten bu yana, rüyalara büyük önem vermişlerdir. Sahip oldukları inanışlar, sosyal hayatlarını düzenleyen kabuller ve mensup oldukları dinler her dönem, bazı özellikleri sabit kalmakla birlikte, yarattıkları rüya algısını farklılaştırmıştır.

Milletlerin yarattığı eserler, kendi kültürlerinin tanınmasını sağlayan en önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu eserlerin başında halk edebiyatının ürünleri gelir. Milletler, yaşamlarına dair her şeyi, yarattıkları bu ürünlerle nesilden nesile aktarırlar. Bu ürünler incelendiğinde, kültürün bütün katmanları hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Rüyanın kültür tarihindeki önemini ve dönemler arasındaki farklılıklarını ortaya koyabilmek, takip edilebilen kültür tarihi hakkında bilgiler aktaran edebî ürünlerin incelenmesiyle mümkündür. Örneğin, Türklerin ilk dönemlerdeki rüya anlayışını tespit edebilmek, ancak bazı ritüellerin ve tarihin ilk dönemleri hakkında bilgi veren mitolojilerin incelenmesiyle mümkündür. Günümüze yaklaştıkça, destanlar, halk hikâyeleri, masallar ve efsaneler döneme ait rüya algısının tespit edilebilmesi için kaynaklık ederler. Bu yüzden Türklerin rüyaya bakışını anlayabilmek için kültür tarihine kaynaklık eden halk edebiyatı ürünlerine bakmak gerekir.

Daha önce belirtildiği gibi, Türk kültüründe, rüyaların bireyler tarafından yaratılmak yerine, kültürel yapı içerisinde bireylere verildiği kabul edilir. “Rüya sahibi olmak yerine, “Rüya görmek” tabirinin kullanılması bunun işaretidir. “Görülen rüyalar” ait oldukları mitoloji, destan, hikâye, masal ve efsanelerin tarihî zamanları ve özelliklerine göre şekillenir. Mitolojiler, insanların kendilerine ait sorulara, yine kendilerinin verdikleri ilk cevaplardır. Mitolojiler, yönetici sınıfını konu edinirler. Bunlar tanrılar olabileceği gibi, hükümdarlar da olabilir. Mitolojilerdeki rüyalar, bu üst sınıfın gördüğü rüyalar. Bu yüzden mitolojilerdeki rüyaların en önemli işlevleri, yöneticilere gelecekleri hakkında bilgi vermek ve güçleneceklerini müjdelemektir. Mitolojik dönemin özellikleri, rüyalara olduğu gibi yansır. Mitolojik simgeleri rüyasında gören hükümdarın kutsallığı ve hem kendi halkına hem de düşmanlarına karşı üstünlüğü artar. Bu simgelerin varlığı rüyaların tabirciler, kâhinler tarafından yorumlanmasını gerektirir. Rüyaların iki âlem arasında bağ kurdukları kabul edilir ve atalar kültü çerçevesinde ataların, rüya yoluyla iletişime geçtiğine inanılır.

Destanlar, mitolojilerden sonraki ürünlerdir. Bir kahramanlığı konu edinirler. Kahramanlar, mitolojilerde olduğu gibi yönetici sınıfından kişilerdir. Kahramanların mücadelesi halkları içindir. Destanlardaki rüyalar, kahramanlar ve yakın akrabaları tarafından görülürler ve birçok işleve sahiptirler. Bu işlevler, destanların konu edindiği döneme, toplumsal şartlara ve inanç dairesine göre değişir. Türk destanları, İslamiyet’in etkisiyle iki döneme ayrılabilir. Türk destanlarındaki rüyaların işlevleri de, İslamiyet’in kabulüyle değişir. İslamiyet öncesi destanlarda rüyalar, ülkesi için savaşan kahramana ve onun ailesine hizmet eder. Kahramanın doğumu, tehlikelerden korunması, zor durumların üstesinden gelebilmesi, gelecek hakkında bilgi sahibi olması, aşık olup evlenmesi rüyaların yardımıyla gerçekleşir. Bu destanlardaki rüyalarda, mitolojiye yakın olduklarından kültür tarihine ait önemli simgeler yer alır. Rüyalar hazırlanan toylarda yorumlanır.

İslamiyet sonrası destanlarda ise kahramanın görevi cihat ve fetihtir. Kâfir-
lere karşı mücadele edip, İslamiyet'in hâkim olduğu coğrafyanın genişletilmesi he-
deflenir. Rüyalar bu amaca hizmet ederler. Bu destanlardaki rüyaların, tehlikeleri
bildirmek, fetihleri müjdelemek, rehberlik etmek, din değiştirmek gibi işlevleri var-
dır. İslamiyet sonrası destanlardaki rüyalar, tabirle yorumlanmazlar. Başta Hz. Mu-
hammet olmak üzere rüyaya giren din uluları, mesajlarını çok açık iletirler.

Hikâyeler, destanlardan sonra gelen türler olsalar da, daha çok aşkı konu
edinirler. Hikâyelerdeki rüyalar, aşkın başlamasına ve âşıkların önündeki engellerin
kaldırılıp kavuşmalarına hizmet eder. Benzer yapılar gösteren bu rüyalar, bir gele-
neğin oluşup devam etmesini sağlarlar.

Masallar mitolojilere benzer bazı özelliklere sahip olsalar da, masallardaki
rüyalar, mitoloji, destan ve hikâyelerdekilerden farklı işlevlere sahiptirler. Masallar-
daki ana tema sosyal adaletin sağlanmasıdır. Alt tabakada olan ve çeşitli nedenlerle
haksızlığa uğrayan insanlara rüyalarda yardım edilerek mağduriyetleri giderilir. Üst
yani yönetici sınıfındaki insanların rüyaları ise karşılaştıkları zor durumların üste-
sinden gelebilmeleri için kendilerine yol göstermektedir. Masallar, olağanüstü-
lüklerin çok olduğu anlatılardır. Bu olağanüstülükler rüyaların her aşamasında da
yer alırlar.

Efsaneler kutsallığın ve bir inancın olduğu anlatılardır. Şahıs, yer, olay ve
zaman hakkında anlatılırlar. Rüyalar, yer ve şahıslarla ilgili anlatılan efsanelerde yer
alırlar. Mekânlarla ilgili efsanelerde yer alan rüyaların ana teması kutsalın rahatsız
edilmemesidir. Türbe, yatır ve mezar gibi kutsal mekânların sahipleri, onları bir şe-
kilde rahatsız eden insanların rüyalarına girerek onları uyarırlar. Din uluları bu rü-
yalarda en çok görülen karakterlerdir. Bir inancın olması ve din ulularının rüyalara
girmesi rüyalara duyulan güveni artırır. Rüyalar, kutsal mekânların yapımı, korun-
ması ve etraflarında sağaltma, nasiplendirme gibi inanışların yaygınlaşmasında rol
alırlar.

Şahıslarla ilgili efsanelerde yer alan rüyalar, tarihî şahıslar, veliler ve âlimler
ile ilgilidir. Tarihî şahısların rüyaları daha çok girişecekleri mücadelelerin sonuçla-
rıyla ilgilidir. Veli ve âlimlerle ilgili menkıbelerde geçen rüyalar, velilerin keramet-
lerini ve ulviliklerini gözler önüne serer. Rüya yoluyla ulviligi veya mertebesi gös-
terilen şahıslara duyulan saygı, rüyadan sonra artar.

Bütün türlerde, rüyaların en temel işlevi gelecekten haber vermektir. Bu ha-
berlerin bazıları müjde niteliğindeyken bazıları bela ve tehlikeleri haber vermekte-
dir. Verilen müjdeler, çocuk sahibi olmak, tutsaklıktan kurtulmak, fetihler ve savaş
galibiyetleri ile ilgilidir. Bela ve tehlikeler ise doğal afetler, savaş mağlubiyetleri,
ihanetler, bir tehlikenin varlığı gibi durumlarla ilgilidir.

Kahramanlara rüyalarında rehberlik etmek türlerde rastlanan en önemli iş-
levlerdendir. Düşmanları mağlup edebilmek, esaretten kurtulabilmek, olağanüstü
özelliklere sahip olabilmek, tehlikelerin üstesinden gelebilmek, çocuk sahibi olabil-
mek, nasibi kazanabilmek, zorlukların üstesinden gelebilmek, sağaltabilmek, hay-
vandan insana dönüşebilmek için kahramanlara rüyalarında yol gösterilir. Rüyaların
bir diğer önemli işlevi kahramanların birbirlerine rüyalarında âşık olmalarıdır. Bu
rüyalar ortak bir yapı içerirler.

İnsanların rüyalarında uyarılmaları rüyaların önemli işlevlerindendir. Kutsal rahatsız edenler, verdikleri sözleri tutmayanlar, adaklarını yerine getirmeyenler, âşıkları ayırmaya çalışanlar, vasiyete uymayanlar rüyalarında uyanırlar.

Rüyaları en çok yöneticiler, yöneticilerin akrabaları ve sıradan insanlar görürler. Mitoloji ve destanlarda rüyaları yönetici sınıfı görür. Masal ve efsanelerde ise sıradan insanlar daha çok rüya görürler. İnsanlar bu rüyaları genelde zor durumda oldukları, kutsal rahatsız ettikleri, savaş veya seferde oldukları, esir düştükleri veya çocuksuz oldukları için görürler. Rüyalara en çok Hz. Muhammet, veliler, pirler, ihtiyaçlar, dervişler ve Hızır girer.

Rüyaların uluslararası ortak işlevleri olsa da her rüya algısı olduğu topluma özgüdür. Her milletin kendine özgü rüya tipleri vardır. Bu rüya tipleri milletin kültürü ve kimliği ile yakından ilgilidir. İncelenen türlerde tespit edilen rüya tiplerine bakıldığında Türklerin kendilerine has, kendi kültür ve kimliklerinden beslenen bir rüya algısı ve rüya tipleri vardır. Bu rüya algısının oluşumunda tarih içerisinde sahip oldukları inanışlar, sosyal hayatlarını düzenleyen kabuller ve mensup oldukları dinler etkilidir. Birbirinden farklı dönemlere ait rüyaların işlevleri, Türklerin sosyal hayatlarını düzenleyen öğelere göre şekillenir. Bu şekillenmelerde genetik unsurlar değişmez. Örneğin Türkler, kendi yöneticilerinin Tanrının yarlığı ile görevde olduklarına inanırlar. Yöneticilerle ilgili farklı dönemlere ve türlere ait rüyalarda bu genetik unsurlar yer alır. Yöneticiler ve etraflarındaki halk gördükleri rüyalar ve bu rüyalarındaki kültüre ait millî simgelerle yönetici ailenin kutsallığına şahit olurlar.

Türk kültüründeki rüyalarda yine Türk kimliğine has bazı simgeler yer alır. Yada taşı, altın, Güneş, Ay, yıldızlar, bade, tavşan, balık, ağaç, elma, evin ocağı gibi simgeler yüklendikleri sembol diliyle, Türklerin gerçek hayattaki değerlerinin rüya algılarına da yansımaları sağlar.

Sonuç olarak Türk halk kültüründe, anlatmaya dayalı türlerde yer alan rüyaların tümünün kolektif rüya bilinciyle oluşturulmuş rüyalar olduğu söylenebilir. Hangi türde olursa olsun, rüyayı kim görürse görsün, rüya bireysel özelliklerden çok toplumsal özellikler gösterir. Bu rüyaların analiz edilebilmesi için Türk kültürünün toplumsal bilincinin yakından tanınması gerekir. Türk mitoloji, destan, hikâye, masal ve efsanelerinde yer alan rüyaların üstlendikleri işlevler, kullandıkları sembol dili, amaçları ancak Türk kültürünün yakından tanınmasıyla anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

- AARNE, Antti, Stith THOMPSON, (1964), *The Types of The Folktale, A Classification and Bibliography Antti AARNE'S*, Translated and Enlarged by Stith Thompson, Second Revision, Helsinki.
- ACAR, İsmail Hakkı, (1974), "Zara ve Çevresiyle İlgili Efsaneler", *Sivas Folkloru*, Sayı 22, s.5-6.
- AÇA, Mehmet, (2000), "Türk Destancılık Gelenegine Bütüncül Yaklaşabilme ve Alp Kavramı Üzerine Bazı Yaklaşım Denemeleri", *Milli Folklor*, Sayı 48, s.7-18.
- _____, (2002), *Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Gelenegi*, Kömen Yay., Konya.
- _____, (2003), "Türk Kahramanlık Destanlarının Öksüz-Yetim Kahramanları", *Milli Folklor*, Sayı 58, s67-75, Ankara.
- AÇA, Mustafa, (2003), *Oğuznamecilik Gelenegi ve Andalip Oğuznamesi*, IQ Kültür-Sanat Yay., İstanbul.
- ADASAL, Rasim, (1965), *Medikal Psikoloji*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yay., Ankara.
- ADİGÜZEL, Sedat, (1997), *Akbuzat, Zayatülek, ile Hıvhlıv ve Akhak Kola Destanları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- ADİLOĞLU, Adilhan, (2007), "Biyöner ve Kococaş Destanı Arasındaki Benzerlikler", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall, s51-83.
- ADLER, Alfred, (1994), *İnsan Tabiatını Tanıma*, (çev. Ayda Yörükân) İş Bankası Yay., İstanbul.
- _____, (2003), *Yaşamın Anlam ve Amacı*, (çev. Kâmurân Şipal), Say Yay., İstanbul
- _____, (2006), *Sosyal Roller ve Kişilik*, İş Bankası Yay., İstanbul.
- ADORNO, Theodor Wiesengrund, (2011), *Rüya Kayıtları*, (çev. Şeyda Öztürk), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- AKALIN, Şükrü Halûk, (1987), *Ebü'l-Hayr-ı Rûmî- Saltuk-Nâme I*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (1998), "Sarı Saltuk'un Türbe ve Makamları Üzerine", *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ervak Yay., Ankara.
- AKAR, Ali, (1997), *Mirkâtü'l-cihâd, Dil İncelemesi, Metin-Dizin*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- _____, (2005), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yay., İstanbul.
- AKAR, Özlem, (2006), *Türk Masallarında Kadın Figürü Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi., Ankara.
- AKBAŞ, S. Burhaneddin, (1994), *Bünyan ve Yöresi Halk Edebiyatı Folklor ve Et-nograftyası*, Kayseri.
- AKBIYIK, Yaşar, (1997), "Türk Devlet Geleneginde Rüya Motifi", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Seksiyon Bildirileri Genel Konular*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara. s.1-15.

- AKGÜL, Hüseyin, (1995), *Turgutlu Evliyâ ve Menkıbeleri*, Şafak Basım Yayın, Manisa.
- AKGÜN, Yılmaz, (2000), *Trabzon Masalları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- AKOT, Bülent, (2005), *Rüya Tecrübesinin Psikolojik ve Dini Temelleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- AKSOY, Halil, (2000), *Dilden Gönülden Senirkent'ten Derlemeler*, İzmir.
- AKYALÇIN, Necmi, (1998), *Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir.
- ALANGU, Tahir, (2009), *Keloğlan Masalları*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ALAY, Okan, (2005), *Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- ALBAYRAK, Nurettin (1983), *Folklorunuz ve Erzincan*, Erzincan.
- ALPASLAN, İsmet, (1977), "Kırk Kınalı Kız Efsanesi", *Türk Folklor Araştırmaları*, C.XVII, No:333, s.7969-7970.
- ALPTEKİN, Ali Berat, (1987), "Mersin Efsaneleri", *İçel Kültürü*, Sayı 1, s.21-23.
- _____, (1991), *Hayvan Masalları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (1999), *Kırmanşah Hikâyesi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2002), *Taşeli Masalları*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2003), *Kazak Masallarından Seçmeler*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2010), "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği", *Millî Folklor*, Sayı 86, s5-19.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, (1987), "Yerköy'de Bir Yatır: Dede Dağı", *Erciyes Dergisi*, C.X, s 22-32, Kayseri.
- _____, (1993), *Halk Hikâyeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- ANABRITANNICA, (1986), C.XVIII.
- ANADOL, Cemal, (1997), *Koçyiğit Köroğlu*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- APAYDIN, Halil, (1997), "Rüya ve Fonksiyonu", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, s.263-282, Samsun.
- ARAT, R. Rahmet- W. Bang, (1936), *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul.
- _____, (1991), *Kutadgu Bilig*, TTK Basımevi, Ankara.
- ARAZ, Nezihe, (1984), *Anadolu Evliyalrı*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- ARDOĞAN, Arzu, (2009), *Uygur Halk Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ARGUNŞAH, Mustafa, (2002), *Kirdeci Ali-Kesikbaş Destanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- ARIKOĞLU, Ekrem, Buyan BORBANAY, (2007), *Tuva Destanları*, TDK Yay., Ankara.
- ARKAN, Atilla, (2006), *İbn Rüşt Psikolojisi*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ARTUN, Erman, (1998), "Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü", *1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalrı Kongresi Bildirileri*, Ervak Yay., s.43-51, Ankara.

- ARSLAN, Ahmet Ali, (1998), *Kuzey-Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- ARSLAN, Mustafa, (2005), "Türk Destanlarında Evren Tasarımı", *Fikret Türkmen Armağanı*, s.65-75, İzmir.
- _____, (2008), *DenizliYöresinden Derlenmiş Masallar, İnceleme-Metinler*, Zirve Yay., Denizli.
- ARVAS, Abdulsalam, (2009), *Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- ASANO, Ryoko, (2010), *Türkmen Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ASLAN, Ensar, (1992), *Çıldırlı Âşık Şenlik, Hayatı-Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri*, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Diyarbakır.
- ASLAN, Kadir, (1995a), "Dörtöl Efsaneleri II", *Güneyde Kültür*, Sayı 78, s.17-20.
- _____, (1995b), "Dörtöl Efsaneleri III", *Güneyde Kültür*, Sayı 79, s.9-11.
- ATALAY, Besim, (1941), *Divânü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, C.III, Türk Dil Kurumu Yay., Alâeddin Kırıl Basımevi, Ankara.
- ATNUR, Gülhan, (1996), *Ural Batır Destanı Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- _____, (2002), *Başkurt ve Tatar Efsaneleri Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- ATSIZ, Nihal, (1992), *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, MEB Yay., İstanbul.
- AYDIN, Hasan, (2007), "İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları" *Öndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, s.165- 177.
- AYDOĞAN, Emine, (2006), *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar*, (Yayımlanmamış Master Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- AYDOĞDU, Betül, (2006), "Şan Kızı Destanı Hakkında Bir Değerlendirme", *Türk-lük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, s. 257-268.
- AYDOĞMUŞ, Tahir, (1973), *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecdî-i Sarîh Tercemesi*, C.XII, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- AYVERDİ, İlhan, (2005), *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- AYYILDIZ, Ferit, (2001), *İspir ve Pazaryolu Yöresi Masalları (Metin ve İncelemeler)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- BAKIRCI, Nedim, (2000), *Niğde Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Niğde.
- _____, (2004), *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- BALİ, Muhan, (1973), *Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi, Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Ankara.
- _____, (1982), *Halk Edebiyatında Nesir*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum.
- BANARLI, Nihat Sami, (2001), *Resimli Türk Edebiyatı*, MEB Yay., İstanbul.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, (2007), *Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri*, Selis Kitaplar, İstanbul.

- BARKAN, Ömer Lütfi, (1974), "Osmanlı İmparatorluğunda Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, C.II, s. 279-304, Ankara.
- BAŞGÖZ, İlhan, (1967), "Dream Motif in Turkish Folk Stories and Shamanistic Initiation", *Asian Folklore Studies*, C36-1, s. 1-18, Tokyo.
- _____, (1973), "Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C.V, Sayı 2, s 71-86, Ankara.
- _____, (1998), "Türk toplumunda Dervişin Sosyal Fonksiyonu", *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliaları Kongresi Bildirileri*, Ervak Yay., s.1-8, Ankara.
- BAYAT, Fuzuli, (2003a), *Korkut Ata*, Karam Yay., Ankara.
- _____, (2003b), *Köroğlu*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2005), *Mitolojiye Giriş*, Ötüken Yay, Çorum.
- _____, (2007), *Türk Mitolojik Sistemi I*, Ötüken Yay, İstanbul.
- _____, (2009), *Köroğlu Destanı*, Ötüken Yay.,İstanbul.
- BAYATLI, Osman, (1993), *Bergama'da Efsaneler Âdetler*, (hızl. Yavuz Özmakas), Bergama Bel. KY:14, Bergama.
- BAYDEMİR, Hüseyin, (2004), *Özbek Halk Masalları, İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- BAYKARA, Tuncer, (1995), *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, İrfan Kültür ve Eğitim Derneği Yay., İzmir.
- BETHARDS, Betty, (2006), *Rüya Kitabı-Kendinizi Anlamak için Semboller*, Akaşa Yay., İstanbul.
- BEYSANOĞLU, Şevket, (1995), *Diyarbakır Folklorunda Gelenekler, Görenekler, Âdet ve İnanmalar*, Ankara.
- BİLKAN, Ali Fuat, (2001), *Masal Estetiği*, Timaş Yay., İstanbul.
- BİRDOĞAN, Nejat, (1996), *Köroğlu Bir Toplumsal Direnişin Destanı*, Kaynak Yay., İstanbul.
- BOLAY, S. Hayri, (1986), *Aristo Metafiziği ile Gazzali Metafiziğinin Karşılaştırılması*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- BONNEFOY, Yves, (2000), *Mitolojiler Sözlüğü*, Dost Yay., Ankara.
- BORATAV, Pertev Naili, (1974), "Türk Efsaneleri", *Folklor Doğru*, Sayı 35, s. 12-19.
- _____, (1982), *Folklor ve Edebiyat I*, Adam Yay., İstanbul.
- _____, (1984), *Köroğlu Destanı*, Adam Yay.,İstanbul.
- _____, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- _____, (1998), *Zaman Zaman İçinde*, Adam Yay.,İstanbul.
- _____, (2001), *Masallar I- Uçar Leyli*, (hızl. Muhsine Helimoğlu Yavuz), Tarih Vakfı Yay, İstanbul.
- _____, (2002), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Kültür Bakanlığı Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- _____, (2003), *Yüz soruda Türk Folkloru*, K Kitaplığı, İstanbul.
- _____, (2006), *Az Gittik Uz Gittik*, İmge Kitabevi, Ankara.
- BOZGEYİK, Burhan, *Meşhurların Rüyaları*, Tuğra Neşriyat, İstanbul.
- BOZLAK, Ümmü Gülsüm, (2007), *Erdemli Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.

- BRENNER, Charles, (1998), *Psikanaliz-Temel Kavramlar*, (çev. Işık Savaşır-Yusuf Savaşır), HYB Yay., Ankara.
- BUDAK, Selçuk, (2000), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- BULKELEY, Kelly, (2008), *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüya*lar, (Çev. Dilek Cenkçiler), Odtü Yay., Ankara.
- BÜYÜK LAROUSSE, (1992), C.XIX, Milliyet Yay., İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- CAFERZADE, Azize, (1990), *Anamın Masalları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- CAMPBELL, Joseph, (2010), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, (çev. Sabri Gürses), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- CANAN, İbrahim, (2004), *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, C.III, Akçağ Yayınları, Ankara.
- CAYCE, Edgar, (2003), *Rüyaların Dili*, (çev. Acar Doğançün), Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- CAYNAKOVA, Aynek, (2004), *Canlı Mirza(Abdıbalık Çorobayev Varyantı)*, (Yayına hzl. Mehmet Aça), TDK Yay., Ankara.
- CEMİLOĞLU, Mustafa, (2001), “Âşık Mevlüt İhsani ve Hikâyeciliği”, *Millî Folklor*, Sayı: 51, s.80-93.
- CEVİZCİ, Ahmet, (1999), *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul.
- CİHAN, Avşar, (1990), *Kırşehir ve İlçeleri*, Ankara.
- COŞAN, Esad, (1996), *Makâlât, Hacı Bektaş Velî*, (Sadeleştiren Hüseyin Özbay), KB Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.
- CREWS, Frederick, Kelly BULKELEY, (2008), “Kuşkucu Biriyle Diyalog”, *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüya*lar, (Editör Kelly Bulkeley), (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, s.352-369, Ankara.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, (1977), *Türk Destan Kahramanları*, And Yay., İstanbul.
- ÇANKI, Mustafa Namık, (1955), *Büyük Felsefe Lugatı*, C.II, Devlet Matbaası, İstanbul.
- ÇELEBİ, Fatma, (2007), *Kırgız Destanları V, Eşimkul Menen Zuura*, Anlatan, Cümagül Naruzbayev, TDK Yay., Ankara.
- ÇELEBİ, İlyas, (2008), “Rüya”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur, (2009), “Hatay’da Hızır İnanışları”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3 Spring, s533-549.
- _____, (2010), “Dânişmend-nâme’de Rüya
- ların İşlevleri”
- Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
- , Volume 5/1 Winter, s263-280.
- ÇELİK, Ali, (1999), *Trabzon-Şalpaazarı Çepni Kültürü*, Trabzon.
- ÇELİK, İsa, (1990), “Murat Dede Menkıbesi”, *İçel Kültürü*, Sayı 10, s.36
- ÇETİN, İsmet, (1997), *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

- ÇINAR, Ali Abbas, (1993), *Türklerde At ve Atçılık, Kültür Balanlığı* Yay., Ankara.
- _____, (1996), *Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler*, Muğla Üni. Matbaası, Muğla.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2000), *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2003a), *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2003b), *Memorattar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara.
- ÇOLAK, Faruk, (1994), *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukâyeseli Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- ÇORUH, Hakkı Şinasi, (1968), *Rüya Dünyamız: Rüya Nedir? Rüya Tabiri Nasıl Yapılır ve Büyük Rüyalar*, Kitapçılık LTD Şirketi Yay., İstanbul.
- ÇORUHLU, Yaşar, (2006), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yay., İstanbul.
- ÇUDÖYAKOV, A.İ., (2007), *Şor Destanı İncelemeleri*, (çev. Caştengin Turgunbayer), TDK Yay., Ankara.
- DAĞI, Satiye, (2008), *Safranbolu Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- DALĞAR, Esra, (2010), *Bucak Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- DEE, Nerys, (1997), *Rüyaları Anlamak*, (çev. Nilüfer Kavalalı), İlhan Yay., İstanbul.
- DEMİR, Necati, (2002), *Dânişmend-Nâme*, Turkish Sources XLVII, Harvard University.
- _____, (2004), *Dânişmend-Nâme*, Akçağ Yay, Ankara.
- _____, Mehmet Dursun ERDEM, (2006), *Battal-Nâme*, Hece Yay., Ankara.
- _____, (2007), *Müseyyeb Gazi Destanı*, Hece Yay., Ankara.
- _____, (2007a), *Saltık-Nâme*, Destan Yay., Ankara.
- _____, (2007b), *Hazret-i Ali Cenklere*, Destan Yay., Ankara.
- _____, vd., (2007), *Ebâ Müslim-Nâme*, I-II, Destan yay., Ankara.
- DEMİRBAŞ, Seher, (2006), *Sütçüler Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- DEMİREL, Hamide, (1995), *Türk Destanlarında Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları*, Ötüken Yay., İstanbul.
- DEMİRTAŞ, Ercan, (2009), *Âşık Erol Ergani'nin Hayatı, Sanatı, Şiirleri ve Hikâyeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- DENİZ, Rasim, (1992), *Kayseri Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- DENİZ, Sebahat, (1995), *Bozkırdan Bağımsızlığa Manas*, (Yayına hzl. Emine Gürsoy-Naskali), TDK Yay., Ankara.
- DERMAN, Gül, (1988), *Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- DERMAN, Sabahattin, (2009), *Mesnevilerde Şehzâdelerin Resmi Görüp Âşık Olma Motifi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- DİLÇİN, Dehri, (2002), *Çankırı Masalları*, Okuyan Adam Yay., Ankara.
- DİLEK, İbrahim, (2007), *Altay Masalları*, Alp Yayınevi, Ankara.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, (1994), *Oğuz'dan Selçuklu'ya*, Eren Yay., İstanbul.

- _____, (2005), *Orta-Asya Türk İmparatorluğu*, İmge Kitabevi Yay., İstanbul.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, (1978), “Battal Gazi Destanı’nın Fetihnâme ve Gazavatnâmeler Arasındaki Yeri”, *Bildiriler*, s.23, Eskişehir.
- DOĞAN, Abdullah, (2006), *Adıyaman Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- DOĞAN, D. Mehmet, (1996), *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay., İstanbul.
- DOĞRAMACIOĞLU, Hüseyin, (2002), *Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- DURBİLMEZ, Bayram, (1993), *Karslı Aşık Murat Çobanoğlu Hayatı-Sanâtı ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- DURKHEIM, Emile, (2005), *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, (çev. Fuat Aydın), Ataç Yay., İstanbul.
- DURSUN, Aysun, (2008), *Keloğlan Masallarının Tespiti ve Tasnifi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Muğla.
- DURUSOY, Ali, (1993), *İbn Sina Felsefesinde İnsan ve Âlemdaki Yeri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul.
- DUYMAZ, Ali, (1989), *Bingöl Efsaneleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- _____, (1996), *Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme-Metinler)*, Millî Folklor Yay., Aydın.
- _____, (2001), *Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- EBERHARD, Wolfram, Pertev Naili Boratav, (1953), *Typen Türkischer Volksmärchen*, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden.
- EFLÂKÎ, Ahmed, (2006), *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), Kabalcı Yay., İstanbul.
- EĞRİ, Saadettin, (2007), “Âli Bey’den Sultanlara Nasihat ve Hükümdarlarda Olması Gereken Özellikler”, *Uludağ Üniversitesi FEF Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 8, Sayı 12, 2007/1, s.95-109, Bursa.
- EKİCİ, Metin, (1995), *Dede korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, AKDITYK Yay., Ankara.
- EKİCİ, Metin, (2004), *Türk Dünyasında Köroğlu*, Akçağ Yay., Ankara.
- ELÇİN, Şükrü, (2000a), *Kerem İle Aslı Hikâyesi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2000b), *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara.
- ELİADE, Mircea, (1999), *Şamanizm*, İmge Yay., Ankara.
- _____, (2003), *Dinler Tarihine Giriş*, Kabalcı Yay., İstanbul.
- _____, (.....), *Mitlerin Özellikleri*, İstanbul.
- EMİROĞLU, Seyit, (1993), *Konya Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- _____, (1996), *Meram İlçesi (Konya) Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- EMMEZ, Can Berivan, (2008), *Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

- ERCİLASUN, Ahmet Bican, (Komisyon Bşk.) (1992), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (2007), *Makaleler, Dil-Destan-Tarih-Edebiyat*, (hızl. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yay., Ankara.
- ERDOĞAN, İsmail, (2003), “İslâm Filozoflarının Rüyanın Mahiyeti Hakkındaki Görüşleri”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, C. 1, Sayı 16, s.62-71 Ankara.
- EREN, Naci, (1984a), “Yatırlar-I”, *Türk Folkloru*, Sayı 64, s.11-13.
- _____, (1984b), “Yatırlar-II”, *Türk Folkloru*, Sayı 65, s.7-9.
- ERGİN, Muharrem, (1988), *Oğuz Kağan Destanı, Tercüme-Metin-Sözlük*, Hülbe, Ankara.
- _____, (2001), *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- ERGUN, Metin, Gaynislâm İBRAHİMOV, (1996), *Başkurt Halk Destanı Ural Batır*, Türksoy Yay, Ankara.
- ERGUN, Metin, (1998), *Alıp Manaş*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (2006), *Şor Kahramanlık Destanları*, Akçağ Yay., Ankara.
- ERGUN, Metin, Mehmet AÇA, (2004), *Tıva Kahramanlık Destanları I*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2005), *Tıva Kahramanlık Destanları II*, Akçağ Yay., Ankara.
- ERGUN, Pervin, (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- ERHAT, Azra, (1989), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi.
- ERKAL, Abdülkadir, (1999), “Mir-i Âlem Mesnevisinin Şairi Calâli Hakkında”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, s. 131-137.
- ERMETİN, Günnur Yücekal, (2009), *Mevlevilikte Şamanizm İzleri*, Töre Yay., İstanbul.
- ERSOYLU, Halil, (1996), *Kız Destanı*, TDK Yay., Ankara.
- ES, Selçuk, (1969), “Konya Efsaneleri”, *Folklor*, Sayı 4, s. 16-19.
- ESİN, Emel, (2001), *Türk Kosmolojisine Giriş*, Kabalcı Yay., İstanbul.
- EVGİNER, Nilüfer, (2010), *Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- FARABİ, (1989), *El- Medinetü'l Fazıla*, (çev. Nafiz Danışman), MEB Yay., İstanbul.
- Fazlı Yoldaş oğlu, (2000), *Alpamış Destanı*, (akt. Aysu Şimşek-Canpolat Aynur Öz), Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- FEDEKAR, Dönmez Pınar, (2008), *Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- FINKEL, Caroline, (2007), *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, (çev. Zülal Kılıç), Timaş Yay., İstanbul.
- FORDHAM, Frieda, (1996), *Jung Psikolojisi*, (Türkçesi: Aslan Yalçınar), Say Yay., İstanbul.
- FREUD, Sigmund, (1978), *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*, (çev. Ali Seden), Altın Kitaplar Yay., İstanbul.
- _____, Sigmund, (1993), *Psikanalize Giriş- Genel Nevroz Öğretisi*, (çev. Günsel Koptagel-İlal), Star Yaprak Yay., İstanbul.

- _____, (1998a), *Hız Musa ve Tektanrıcılık*, (Türkçesi: Kamuran Şipal), Cem Yay., İstanbul.
- _____, (1998b), *Kitle Psikolojisi*, (Türkçesi: Kamuran Şipal), Cem Yay., İstanbul.
- _____, (1999a), *Uygarlık Din ve Toplum*, (Türkçesi: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara.
- _____, (1999b), *Psikanalize Giriş Dersleri*, (Türkçesi: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara.
- _____, (2000), *Yaşamım ve Psikanaliz*, (Türkçesi: Kamuran Şipal), Say Yay., İstanbul.
- _____, (2010), *Psikanaliz Üzerine*, (çev. A. Avni Öneş), Say Yay., İstanbul.
- _____, (2011), *Rüyaların Yorumu*, I-II, (çev: İhsan Kırımlı), Alter Yay., Ankara.
- FRYE, Northrop, (1990), *Anatomy of Criticism*, Princeton University Pres, Usa.
- FROMM, Erich, (1990), *Rüyalar, Masallar, Mitoslar (Sembol Dilinin Çözümlemesi)*, (çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Öktem), Arıtan Yay., İstanbul.
- _____, (1996), *Hayatı Sevmek*, (çev. Ali Köse), Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- GEDİKOĞLU, Haydar, (1998), *Trabzon Efsaneleri ve Halk Hikâyeleri*, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon.
- GELEKÇİ, Seyfettin, (2007), *Âşık Mürsel Sinan (Hayatı-Sanâtı-Eserleri)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- GEZGİN, İsmail, (2007), *Masalların Şifresi*, Sel Yay., İstanbul.
- GIBBONS, Herbert Adams, (1998), *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (çev. Bülent An), 21.Yüzyıl Yay., Ankara.
- GÖDE, Halil Altay, (2002), *İsparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- _____, (2010), *Yalvaç Masalları*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- GÖKÇEOĞLU, Mustafa, (2005), *Toplu Masallar I, He Babam De Babam*, Gökçeoğlu Yay., Lefkoşa.
- GÖKÇESU, Tamer, (2003), “Rüyaların Anlamı”, *Focus Dergisi*, Sayı 100, s.28-34.
- GÖKDEMİR, Gönül, (2008), *Kıbrıs Türk Kültüründe Masal Geleneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- GÖKYAY, O. Şaik, (1982), “Rüyalar Üzerine”, *II. Milletlerarası TFK Bildirileri*, C.IV, Gelenek-Görenek ve İnançlar, s. 184–208, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1990), *Vilâyetnâme*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- GÖMEÇ, Saadettin, (2006), *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yay., Ankara.
- GÖRKEM, İsmail, (1987), *Elâzığ Efsaneleri Üzerine Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ.
- _____, (2000), *Halk Hikâyeleri Araştırmaları-Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Akçağ Yay., Ankara.
- GROUSSET, Rene, (1999), *Bozkır İmparatorluğu- Attila, Cengiz Han, Timur*, (çev. Reşat Uzman), Ötügen Yay., İstanbul.
- GÜLMEZ, Gülcen, (2008), *Güney Azerbaycan Erdebil Bölgesindeki Türk Halk Masalları (Metin-İnceleme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- GÜLTEKİN, Mustafa, (2004), *Lâtif Şah Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

- GÜNAY, Umay, (1975), *Elâzığ Masalları (İnceleme)*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniv., Yay., Erzurum.
- _____, (1984), “Âşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili” *Mehmet Kaplan’a Armağan*, s.155–156, İstanbul.
- _____, (1999), *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yay., Ankara.
- GÜNAY, Ünver, Harun GÜNGÖR, (2003), *Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yay., İstanbul.
- GÜNEŞ, Hasan, (2006), *Grimm Masallarının Çocuklar Üzerindeki Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- GÜNEY, E. Cem, (1990), *Masallar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- GÜRER, Dilaver, (2008), “Hz. Yûsuf’un Gördüğü Rüyanın Fusûsu’l-Hikem’deki Yorumu”, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l Arabî Özel Sayısı-1)*, Sayı 21, s.39–56.
- GÜVEN, M. Yusuf, Osman Fatih BELBAĞI, (2006), *Rüya: Hakikat Penceresi mi? Hayal Perdesi mi?*, Gül Yurdu Yay., İstanbul.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit, (1969), “Dördüncü Murat’ın Bağdat Seferiyle İlgili Birkaç Efsane”, *Folklor*, Sayı 6, s.20–22.
- HAFİZ HULUSİ EFENDİ, (2005), *Tasavvufi Derecelere Göre Rüya Tabirleri*, (Sadeleştiren Rahmi Serin), Pamuk Yayıncılık, İstanbul.
- HAKSAL, Ali Haydar, (2011), *Rüya İçinde Rüya*, Eşik Yay., İstanbul.
- HALİD EL-ANBERİ, (2003), *Kur’an ve Sünnet Işığında Rüya Hakikati ve Tabiri*, (çev. Beşir Eryarsoy), Guraba Yay., İstanbul.
- HAMILTON, James Russel, (1998), *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- HAMMER, Joseph von (1996), *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, (hzl. Mümin Çevik-Erol Kılıç), Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- HASSAN, Ümit, (1986), *Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler*, V Yay., Ankara.
- HAŞİM, Ehet, (1989), *Uygur Halk Masalları*, (hzl. A. B. Ercilasun, A. Ş. Turan), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- HAYRİ, Salih, Necat BİRİNCİ, (1988), *Kırım Zafernâmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- HERMANSEN, Marcia, (2008), “İslamiyet’te Rüya ve Rüya Görme”, *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüya*, (Editör: Kelly Bulkeley), (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, s.73-92, Ankara.
- HOPKINS, Ferial Ghazoul, (1976), “The Nature and Function of the Dream Motif in Turkish Folk Literature” , *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt II / Halk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay, s133-144, Ankara.
- HÖKELEKLİ, Hayati, (2003), *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara.
- IBRAYEV, Şakir, (1998), *Destanın Yapısı*, (akt. Ali Abbas Çınar), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- İŞANKUL, Cabbar, (2006), “Epik Eserlerdeki Rüya Motifinin Yapısal Tahlili” *Mitten Meddaha Türk Halk Alatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, GÜ THBMER Yay., Ankara.

- İŞİK, Murat, (2010), *Nogay Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İŞİK, Neşe, (1998), *Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon.
- İBN HALDUN, (1989), *Mukaddime II*, (çev. Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- İBN KESİR, (1985), *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. (çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner), C.X, Çağrı Yay., İstanbul.
- İBRAHİM HAKKI, (2003), *Marifetnâme, C.III*, (hızl. Yusuf Karaca), Berikan Yay., Ankara.
- İKİZ, Tevfika, (2000), "İslam'da Rüya Yorumları Üzerine Düşünceler", *Psikanaliz Yazıları*, Bağlam Yay., s. 107-115, İstanbul.
- İMAM GAZALİ, (1975), *İhyâ u Ulûmi'd-Din*, C.IV, (Tercüme Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yay., İstanbul.
- İMAM NABLUSİ, *Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, (çev. A. Sami Yavuz), Sağlam Yayınevi, İstanbul.
- İMAMOĞLU, Abdulvahit, (2004), *Psiko-Sosyal Açından Rüya ve İstihare*, Değişim Yay., Sakarya.
- İNAN, Abdülkadir, (1976), *Eski Türk Dini Tarihi*, MEB Basımevi, İstanbul.
- _____, (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yay., Ankara.
- _____, (1992), *Manas Destanı*, MEB Yay., Ankara.
- İNAYET, Alimcan, (1992), *Hurilika-Hemrecan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- _____, (1995), *Uygur Halk Hikâyeleri Üzerinde İncelemeler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- _____, (2004), *Uygur Halk Destanları*, TDK Yay., Ankara.
- _____, (2005), "Seyit Noçi Destanı ve Seyit Tipi Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, CV, Sayı 2, s.219-228, İzmir.
- İNCE, Gül, (2009), *Hatay'da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri ile İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ, (1950), C.V, MEB Yay., İstanbul.
- İSLAMOĞLU, Mahmut, (1994), "Kıbrıs'ta Türk-İslâm Yatırları ve Bunlara İlişkin Efsaneler", *Erciyes Dergisi*, C.XVII, s.19-24.
- JENSEN, Wilhelm, Sigmund FREUD, (2003), *Sanrı ve Düş "Gradya"*, Payel Yay., İstanbul.
- JUNG, Carl Gustav, (1997), *Din ve Psikoloji*, (çev. Cengiz Şişman), İnsan Yay., İstanbul.
- _____, (2009), *Anılar, Düşler, Düşünceler*, (çev. İris Kantemir), Can Sanat Yay., İstanbul.
- KAHRAMAN, Fikri, (1977), "Doğanşar'da Ziyaret Yerleri", *Erciyes Dergisi*, C.XX, s.26.
- KAHYAOĞLU, İsmail, (1982), "Seyrânî'den Menkıbeler", *Erciyes Dergisi*, C.V, s.18-20, Kayseri.

- KAMPHOEVENNER, Elsa Sophia von, (2004), *Türk Masalları*, C.I, Çev. Aylin Gergin, Gendaş Kültür Yay., İstanbul.
- KAPLAN, Essin, (2010), *Anadolu Türk Halk Masallarında Kılık Değiştirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet, (1991), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3, Tip Tahlilleri*, Dergah Yay., İstanbul.
- _____, (1997), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, Dergah Yay., İstanbul.
- KARA, Öznur, (2007), *Tarsus Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- KARA, Ruhi, (1979), “Erzincan Efsanelerinden Örnekler”, *Erzincan Mengüceli Dergisi*, Sayı 2, s.8-9.
- _____, (1993), *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, ERYAKSAN Yay., Ankara.
- _____, (1996), *Erzincan Masalları (Metinler ve İncelemeler)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- KARADAĞ, Metin, (1984), *Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- KARDAĞ, H.Şükran Çatık, (2006), *Uygur Halk Edebiyatında Boz Yiğit Destanı (Metin-İnceleme-Dizin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne.
- KARADAVUT, Zekeriya, (1992), *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- _____, (1996), *Köroğlu'nun Zuhuru Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Konya.
- _____, (2006), *Kırgız Masalları*, Kömen Yay., Konya.
- KARADEMİRLİDAĞ, Yasemin, (2006), *Seyitbek Destanı'ndaki Epik Unsurlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- KARADENİZ, Alper, (2006), *Âşık Şeref Taşlıova'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Kars.
- KARAGÖZ, Erkan, (2009), *Türk Destanlarında Su Altı Dünyası*, (Yayımlanmamış Master Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- KARAMAN, Fikret, (2006), “Rüya”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara.
- KARAMAN, Kasım, (2004), “Rüya Kaynaklı Bireysel Tecrübelerin Toplumsallaşması –Bayat Köyü Dede Örneği”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, s.143-162.
- KARTAL, Numan, (1998), *İnegöl Folkloru*, İnegöl.
- KARŞILAŞTIRMALI TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ, (1991), I,II, Kom. Bşk. A.B. Ercilasun, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara
- KASIMOĞLU, Handan, (2010), *Van Yöresine Ait Türk Halk Masalları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- KAYA, A. Benek, (2004), *Has Bahçenin Gülleri- Sivas Masalları*, Kitabevi, İstanbul.
- KAYA, Ceval, (1994), *Altun Yaruk*, TDK Yay., Ankara.

- KAYA, Doğan, (1987), *Mahmut ile Nigar Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- _____, (1991), *Sivasta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- _____, (1993), *Mahmut ile Nigar Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, KB Yay., Ankara.
- _____, Sabri KOZ, (2000), *Halk Hikâyeleri I*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- KAYA, İ. Güven, (2006), *Divan Edebiyatı ve Toplum*, Donkişot Yay, İstanbul.
- KAYA, Mustafa, (1994), *Geçmişten Günümüze Ürgüp*, Ankara.
- KAYAOĞLU, Celal, (1967), *Bitlisi Tanıyalım*, Ankara.
- KAZANCI, Necati, (1973), “Efsaneler ve Efsanelerin Yöresel Motifleri Üzerine” *Halk Bilimi*, Sayı 2, s. 3–5.
- KİTABI-I MUKADDES (1972), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- KOCA, Salim, (2009), “Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddin Keykubad’ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 25, s. 1–37.
- KOCABİYYİK, Ergun, (2004), “Bir Rüya’yı Düşlemek-Osman’ın Rüyasına Simgesel Bir Yaklaşım”, *Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi*, Eylül 2004, s.3–6.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, (1970), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara.
- KORKMAZ, Yalçın, (2005), *Besni Masallarının Sözlü Kompozisyon Teorisine Göre İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- KÖKSAL, Hasan, (1984), *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara.
- _____, (2003), *Battal Gazi Destanı*, Akçağ Yay, Ankara.
- KÖKSEL, Behiye, (1995), *Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- KÖKTÜRK, Milay, (1997), “Farabi’de Psikoloji” *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, s.55- 72, Denizli.
- KÖKTÜRK, Şahin, (1996), *Azerbaycan ve Türkiye’den Derlenmiş Masalları Karşılaştırma Denemesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- KÖPRÜLÜ, Cemal, (1971), “Hikâye”, *Türk Ansiklopedisi*, C.XIX, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1943), “Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları”, *TTK Belleten Dergisi*, C. VII, Ankara.
- _____, (1993), *Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar*, DİB Yay., Ankara.
- _____, (2003), *Türk Edebiyat Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2004), *İslam Medeniyeti Tarihi*, W.Barthold, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2005), *Türk Tarih-i Dinisi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2006), *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Akçağ yay., Ankara.
- KÖSE, Ali, (2000), *Freud ve Din*, İz Yay., İstanbul.
- KÖSE, Nerin, (1993), *Seyfülmülük Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.

- _____, (1997), *Araştırmalar II*, Milli Folklor Yayınları, Ankara.
- _____, (2002), *Kococaş Destanı*, Milli Folklor Yay, İzmir.
- _____, (2004), *Ak Möör Destanı*, İzmir.
- _____, (2005), *Kurmanbek Destanı*, İzmir.
- KÖSOĞLU, Nevzat, (1991), *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yay., İstanbul.
- KUMARTAŞLIOĞLU, Satı, (2006), *Balıkesir Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- KUNOS, Ignac, (1946), *Adakele Türk Masalları*, (çev. Necmi Seren, Ahmet Halit) Kitabevi, İstanbul.
- _____, (1978), *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul.
- _____, (1991), *Türk Masalları*, CII, (Türkçesi Gani Yener), Engin Yay., İstanbul.
- KURTOĞLU, Mehmet, (2008), *Urfa Efsaneleri*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., İstanbul.
- KUR'AN-I KERİM MEALİ, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Okyanus Yay. Kayseri.
- KUŞEYRÎ, Abdülkerim b. Hevazin, (1978), *Kuşeyrî Risalesi: Tasavvuf İlmine Dair*, Tercüme Eden Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul.
- KUTLUSOY, Nazan, (2006), *Buruklu Âşık Kul Mustafa, Hayatı-Şiirleri-Atışmaları-Halk Hikâyeciliği-Derleme-İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.
- LABERGE, Stephen, Howard RHEINGOLD, (2011), *Lucid Dreaming-Bilinçli Rüyalar Dünyasını Keşfetmek*, (çev. Rüya Koray), Koridor Yay., İstanbul.
- LAKOFF, George, (2008), "Metafor Rüyaları Nasıl Yapılandırır: Rüya Analizine Kavramsal Metafor Teorisinin Uygulanması", *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüyalar*, (Editör: Kelly Bulkeley), (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, s.259-278, Ankara.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, (1998), *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, TTK Yay., Ankara.
- LOHMANN, Roger Ivar, (2008), "Papua Yeni Gine Asabanoları Arasında Dinsel Kültür Etkileşiminde Rüyaların Rolü" *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüyalar*, (Editör: Kelly Bulkeley), (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, s.110-133, Ankara.
- MACDONALD, D.B., (1998), "Hikâye", *İslam Ansiklopedisi*, C.V, MEB, İstanbul.
- MAHİROĞULLARI, Adnan, (1994), *Dünden Bugüne Zara*, Sivas.
- MAKAS, Zeynelabidin, (1982), *Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- MALAKÇI, Ayşenur, (2009), *Kelâm İlmi Açısından Rüyanın Bilgi Değeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- MEHMET, Abdulhakim, (2006), *Uygur Halk Destanları (İcra Merkezli ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- MEYDAN LAROUSSE (1969), *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul.
- Mikail Baştı ibn Şams Tebir, *Şan Kızı Destanı*, (çev. Avidan Aydın), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul.

- MORAN, Adli, (1961), *İlkel Efsaneler*, Varlık Yay., İstanbul.
- MOLLAİBRAHİMOĞLU, Çiğdem, (2008), *Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- MUTLU, H. Kahraman, (1999), *Ersayın Destanı, gramer-çeviri-sözlük*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- NASKALİ, Emine Gürsoy, (1995), *Wilhelm Radloff- Manas Destanı: Kırgız Türkçesi: Metin-Türkiye Türkçesi*, Türksoy Yay., Ankara.
- _____, (1999), *Altay Destanı Maaday Kara*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- NOEGEL, Scott, (2008), “Mezopotamya ve Eski Ahit’te Rüyalar”, *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüyalar*, (Editör: Kelly Bulkeley), (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, s.45-72, Ankara.
- NUTKU, Özdemir, (1997), *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar, (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Yay., İstanbul.
- _____, (1989), *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.
- _____, (1992), *Kültür Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, TTK Yay., Ankara.
- _____, (1996), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yay., İstanbul.
- _____, (1999), *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: 17, Ankara.
- _____, (2002), *Sarı Saltık*, TTK Yay., Ankara.
- _____, (2003), *Zındıklar ve Mülhidler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- _____, (2005), *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- OKUŞLUK, Refiye, (1998), “Adana Halk Kültüründe Demirtaş DedeKültü ve Etrafında Oluşan Efsaneler”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ervak Yay., Ankara.
- OSAN, Mustafa, (2006), *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli.
- ÖCAL, Ahmet, (1999), *Karakuyu Köyü (Boğazlıyan-Yozgat) Çevresi Masallari (Metinler ve İncelemeler)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1988), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul.
- _____, (1989), *Türk Mitolojisi*, C.I, TTK Yay., Ankara.
- _____, (1991), *Türk Kültür Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara.
- _____, (1995), *Türk Mitolojisi*, C.II, TTK Yay., Ankara.
- ÖLÇER, Evrim, (2003), *Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- ÖLMEZ, Filiz Nurhan, GÖKMEN, Şirin, (2005), “İsparta İl Merkezinde Bulunan Türbeler”, *Bilgi/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 35, s71-103.
- ÖNAL, Mehmet Naci, (1998), *Dobruca Türkleri*, Türk Ocağı Yay., Trabzon.
- _____, (2000), “Romanya Dobruca’sında Yedi Türbe”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Yıl 1998, s31-48, Ankara.

- _____, (2001), “Hoca Ahmet Yesevî Tesirindeki Muğla Erenleri”, *Türk Dünyası Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, s. 167-183, Muğla.
- _____, (2003a), “Unutulmuş Bir Gelenek: Küfür Akşamı Törenleri”, *Millî Folklor*, Sayı 60, s. 128-134.
- _____, (2003b), “Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla’daki Yansımaları”, *Bilig*, Sayı 25, s. 99-124.
- _____, (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yay., Muğla.
- _____, (2006), “Masallardaki Engeller Üzerine Bir Araştırma”, *Mitten Meddaha Halk Anlatıları Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniversitesi THBMER Yay., s. 183-197, Ankara.
- _____, (2007a), “Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü”, *Journal of Turkish Studies*, Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II, (hzl. Yücel Dağlı-Yosges Dades-Selim S. Kuru), C.31/II, s. 145-158.
- _____, (2007b), “Muğla Manilerinde Günlük Yaşam”, *IV. Uluslar arası Türk Medeniyetinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri*, “Maniler”, s. 369-388.
- _____, (2009), “Kutsalın Türk Kültüründeki İzleri: Tanrısal Simgecilik”, *Millî Folklor*, Sayı: 84, s.57-72.
- _____, (2010), “Halk Anlatımlarında Kahramanın Kimliğini Gizlemesi”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/1, s. 1271-1285.
- _____, (2011), *Muğla Masalları*, Muğla Üniversitesi Yay., Muğla.
- ÖNAY, Yılmaz, (1995), *Van Masalları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- ÖNCÜL, Kürşat, (2009), *Türk Halk Edebiyatı Ürünlerinde Başkaldırı Kavramı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ÖNDER, Ali Rıza, (1969), *Anadolu Efsaneleri*, TKAE Yay., Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, (1971), *Anadolu Foklorunda Ölüm*, AÜ Basımevi, Ankara.
- _____, (1995), *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ÖZAY, Yeliz, (2007), *Metinlerarası İlişkilerde Türk Halk Hikâyeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ÖZBAYDAR, Sabri, (1971), *Rüyaların Fonksiyonu*, Baha Matbaası, İstanbul.
- ÖZCAN, Tarık, (1996), “Oğuz Kağan Destanı’nın Halk Anlatılarının Epik Kuralları Bakımından İncelenmesi”, *Millî Folklor*, Sayı 31, Sayfa 95–98
- ÖZÇELİK, Mehmet, (2004a), *Afyonkarahisar Masalları, Araştırma-Metin-İnceleme*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- _____, (2004b), *Âşık Deli Hazım*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- ÖZEN, Kutlu, (1993), “Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsaneler”, *Erciyes Dergisi*, C.XVI, s13–16.
- ÖZKAN, Fatma, (1997), *Altın Arıç*, Bilig Yay., Ankara.
- ÖZKAN, Haldun, (2009), “Gümüşhane’de Osmanlı Dönemi Türbeleri”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.XVI, Sayı 41, s145-171.
- ÖZKAN, İsa, (1989a), *Yusuף Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (1989b), *Abdurrahman Han Destanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

- _____, (1995), “Türkmenistan’dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Sayfa 263-314.
- _____, (1997), “Koroğlu Destanında Kahraman ve Atının Doğuşu ile İlgili Motiflerin Tahlili”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 1997/II Sayfa, 223-233.
- ÖZOKUTAN, Türkân, (2005), *Kıbrıs Türk Masalları (Derleme-İnceleme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Ali, (2000), *Çağlar İçinde Türk Destanları*, Alioğlu Yay., İstanbul.
- ÖZTÜRK, İsa, (2006), *Kerem ile Aslı*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, (1985), *Türkçede Roman*, İletişim Yay., İstanbul.
- RADLOFF, Wilhelm, (1999), *Türklerin Kökleri- Dilleri ve Halk Edebiyatı*, EKAV Yay., Ankara.
- RAMAZANOĞLU, Muzaffer, (1993), *Gilgamesh Destanı*, MEB Yay., İstanbul.
- RAYMAN, Hayrettin, (1991), *Aşık Sümmâni, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Şiirleri ve Şiirlerinin Tahlili*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- REICHL, Karl, (2002), *Türk Boylarının Destanları*, (çev. Metin Ekici), TDK Yay., Ankara.
- ROUX, Jean Paul, (1998), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), İşaret Yay., İstanbul.
- _____, (2001), *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Kabalcı Yay., İstanbul.
- _____, (2005), *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, (çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan), Kabalcı Yay., İstanbul.
- PALA, İskender, (2002), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yay., İstanbul.
- PARMAN, Susan, (2001), *Rüya ve Kültür, Batı Entelektüel Geleneginin Antropolojik İncelemesi*, (çev. Kemal Başçı), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- PEHLİVAN, Gürol, (2009), “Dinî Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar”, *Millî Folklor*, Sayı 83, s88-96.
- PENOT, Bernard (2000), *Rüya Uğraşı, Psikanaliz Yazıları*, (çev. M. Levent Kayaalp), Bağlam Yay., Ankara.
- PİRSULTANLI, Sendik Paşa, (2008), *Azerbaycan Efsane ve Rivayetlerinin Edebiyat Anıtlarımızla Karşılaştırmalı Tetkiki*, (çev. Azad Ağaoğlu), Bakü.
- POYRAZOĞLU, O. Nuri, (2007), *Gavurdağlı Masallar*, Ürün Yay., Ankara.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, (1995), *Türkçe Sözlük*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- SAÇKESEN, Ahmet, (2003), *İzmir’de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI TECRÎD-İ SARÎH TERCEMESİ VE ŞERHİ (1973), Müellifi Zeynü’l-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Lâtîfî’z-Zebîdî, Mütercim ve Şârihi Kâmil Miras, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ, Ebu’l-Hüseyin Muslimu’bnu’l Haccâc el-Kuşeyri en-Niysâbüri, Mütercim Mehmed Sofuoğlu, C.VIII, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim, (1983), *Kıbrıs Türk Masalları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, Metin ERGUN, (1991), *Türkmen Halk Masalları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (1992), “Battal-Nâme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s.67-74, Ankara.

- _____, Ali DUYMAZ, (1996), *Hurşit İle Mahmihri Hikâyesi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, Ali Berat Alptekin, vd., (1997), *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- _____, Ali Berat Alptekin, vd., (1999), *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- _____, (2002), *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2003a), *101 Türk Efsanesi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2003b), *101 Anadolu Efsanesi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (2009), *Efsane Araştırmaları*, Kömen Yay., Konya.
- SALT, Alparslan, Cem ÇOBANLI, *Ansiklopedi-Parapsikoloji, Mistisizm, okültizm, Ezoterizm, Teozofi, Spiritüalizm*, Dharma Yay., İstanbul.
- SAMBUR, Bilal, (2005), *Bireyselleşme Yolu*, Elis Yay., Ankara.
- SANCAK, Nuriye, (2008), *Mardin Efsaneleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- SARIÇİÇEK, Fevzi, (1997), *Arapgir Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- SARIYÜCE, Hasan Latif, (1993), *Anadolu Masalları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara.
- SARP, Hüseyin Hâtemî, (1955), *Psikoloji*, Güven Basımevi, İstanbul.
- SCHIMMEL, Annemarie, (2001), *İslâm'ın Mistik Boyutları*, (çev Ergun Kocabıyık), Kabcacı Yay., İstanbul.
- _____, (2005), *Halifenin Rüyalari*, (çev. Tuba Erkmen), Kabcacı Yay., İstanbul.
- SEPETÇİOĞLU, M. Necati (1990), *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, İstanbul, Akran Yayıncılık
- SEVER, Mustafa, (1995), *Erciyes Yöresi Masallarında Tipler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- SEZEN, Lütfi, (1991), *Halk Edebiyatında Hamzanâmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- SEYİDOĞLU, Bilge, (1985), *Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (1986), "Masal", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, CVI, Dergah Yay., İstanbul.
- _____, (1995), *Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Metinler ve Tahliller*, Kayseri.
- _____, (2006), *Erzurum Masalları*, Dergah Yay., İstanbul.
- STONE, Michael H., (2000), "Sınır Durumlarının Tedavisinde Bilinç Dışının Keşfi ve Rüyalari", *Psikanaliz Yazıları*, (çev. Tevfika İkiz), Bağlam Yay., Ankara.
- SİLAHDAROĞLU, Fikri, (1996), *Kutadgu Bilig*, KB Yay., Ankara.
- SULTİ, Rüstem, *Edigey*, Türksoy Yay.
- STEVENS, Anthony, (1999), *Jung*, (çev. Ayda Çayır), Kaknüs Yay., İstanbul.

- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya, (2000), *Türkmen Halk Masalları Üzerine Motif İncelemesi (Büyülü Masallar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- SÜMER, Faruk, (1992), *Oğuzlar Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanlar*, TDAV, İstanbul.
- SZPAKOWSKA, Kasia, (2008), “Aynanın İçinden: Eski Mısır’da Rüya”, *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüya*, (Editör: Kelly Bulkeley), (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, s.30-45, Ankara.
- ŞAHİN, Halil İbrahim, (2009), *Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- _____, (2010), “Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesindeki Olağanüstülüklerle ilgili Bazı Motifler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 53, s.315–331.
- ŞAHİN, Hüseyin, (1998), “Bir Anadolu Ereni: Kızıl Deli (Malatya’da Kızıl Deli adı çerçevesinde Oluşan Kültürel Değerler”, *1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, ERVAK Yay., s.520-529, Ankara.
- ŞEMSEDDİN Sâmi, (1996), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., Gündoğdu Matbaası, İstanbul.
- ŞENOCAK, Ebru, (2000), *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- _____, (2005), *İbn Sînâ Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- ŞENESEN, Refiye OKUŞLUK, (2009), *Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği*, Altın Koza Yay., Adana.
- ŞİMŞEK, Esmâ, (1987), *Arzu ile Kamber Hikâyesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- _____, (1989), “Çukurova Efsanelerinden Örnekler”, *İçel Kültürü*, Sayı 8, s.8–12.
- _____, (1996), “Hatay Bölgesi Efsanelerine Genel Bir Bakış”, *İçel Kültürü*, Sayı 43, s. 9–11.
- _____, (1998), “Hal Mahmut Hikâyesi (Kadirli Varyantı)”, *Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara, s. 291-300.
- _____, (2001), *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, CII, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- TANER, Nuri, (1995), *Yalova Folkloru*, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1992), *Seçmeler*, (hızl. Enis Batur), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- TANYU, Hikmet, (1968), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, AÜ Yay., Ankara.
- TAŞ, Fahri, (1979), “Kazankaya Efsanesi”, Sayı 5, s.10–11.
- TAVKUL, Ufuk, (2004), *Karaçay-Malkar Destanları*, TDK Yay., Ankara.
- TEMİR, Ahmet, (1986), *Moğolların Gizli Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara.
- TEZEL, Naki, (2009), *Türk Masalları*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- TEZKİRE-İ SAFÂ-YÎ, (2005), *(Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr)*, *İnceleme-Metin-İndeks*, (hızl. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- THOMPSON, Stith (1955), *Motif Index of Folk-Literature*, C.I, Indiana University Pres, Bloomington&Indianapolis.

- TİMURTAŞ, Faruk K, (1999), *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- TOGAN, Zeki Velidi, (1981), *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- _____, (1982), *Oğuz Destanı*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- TOKDEMİR, Hayrettin, (1993), *Artvin Yöresi Folkloru*, Ankara.
- TRAM-SEMEN, Sofi, (2008), *Nart Boyu Türkleri Hun-Karaçaylılarının Mitolojisi*, Kaynak Yay., İstanbul.
- TUĞLACI, Pars, (1974), *Okyanus-20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, C.III, Pars Yay., İstanbul.
- TULU, Sultan, (2005), *Horasandan Masallar ve Halk Hikâyeleri*, Ürün Yay., Ankara.
- TUNÇ, Talha, (2008), *Manisa Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- TUNÇ, Zekiye, (2007), *Şamanizm Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- TURAN, Osman, (1998), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- _____, (2004), *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*, Ötüken Yay., İstanbul.
- TÜLÜCE, Ozan, (2005), *Çukurovalı Âşık Mustafa Kösedan Derlenen Türkölü Hikâyeleri (İnceleme-Metinler)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, (1966), C. XII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ, (1977), C.IV-VII, Dergah Yayınları, İstanbul.
- TÜRKBAY, Nilgün, (1997), *Hendek Efsaneleri*, (Yüksek Lisans Semineri), Elazığ.
- TÜRKÇE SÖZLÜK, (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKER, Ferah, (2005), *Kırgız Destanı "Kız Darıyka" Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- TÜRKMEN, Fikret, (1995), *Âşık Garip Hikâyesi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____, (1998), *Tahir İle Zühre, İnceleme-Metin*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- _____, (2004), "Tatar Destanı Çora Batır'ın Buryatlar Arasındaki Varyantları Üzerine", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 18, s. 103-109.
- _____, M. Mete Taşlıova ,vd.,(2008), *Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri*, TDK Yay., Ankara.
- _____, Mustafa CEMİLOĞLU, (2009a), *Âşık Mevlüt İhsanî'den Derlenen Halk Hikâyeleri*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- _____, Mustafa CEMİLOĞLU, (2009b), *Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri*, Türk Dili Kurumu Yay., Ankara.
- TÜRKKAN, Candan, (1976), *Mitoloji*, Ankara.
- ULU, Emin, (1987), *100. Yılda Almus*, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman, (1991), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul.
- _____, (2008), "Rüya", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.
- URAZ, Murat , (1994), *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yay., İstanbul.

- UYGUR, Ceyhun Vedat, (2007), *Karakalpak Destanları, Kırk Kız Destanı*, TDK Yay., Ankara.
- UYSAL, Ahmet Edip, (1993), *Yaşayan Türk Halk Hikâyelerinden Seçmeler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- VELİYEV, Kâmil, (1989), *Destan Poetikası*, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul.
- VOLTAİRE, (1977), *Felsefe Sözlüğü*, (çev. Lütfi Ay), İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- WERNER, Helmut, (2005), *Ezoterik Sözlük*, (çev. Bülent Atatanır vd.), Omega Yay., İstanbul.
- YALÇINKAYA, Fatoş, (2008), *Muş'ta Yatırlar ve Yatırlarla ilgili Anlatılan Menkıbeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- YALDIZ, Hatice Tuba, (2006), *Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi (Sarayönü Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- YALTKAYA, Şerefeddin, (1942), "Tarihte Renk", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII 1940-42 Cüz I, Aynı Basım, İstanbul.
- YAVUZ, Mehmet Şakir, (2006), *Muş Masalları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- YAVUZ, Muhsine HELİMOĞLU, (1993), *Diyarbakır Efsaneleri, Derleme-Araştırma-İnceleme*, Doruk Yay., Ankara.
- _____, (1994), *Masallar-Cigaramın Üstünde Bir Topal Karınca*, Doruk Yay., Ankara.
- _____, (2002), *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- YAYIN, Nerin, (2008), *Kırgız Epik Terimler Sözlüğü I*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir.
- _____, (2011), *Türk Mitoloji Bağlamında Atatürk ile İlgili Anlatmalar*, Üniversiteler Ofset, İzmir.
- _____, (2012), *Gök Tanrı İnancı Bağlamında Türk Mitolojik Değerlerinde Cinsiyet*, Üniversiteler Ofset, İzmir.
- YAYLA, Kasım, (2002), *Kütüb-i Sitte'den 1001 Hadis*, Merve Basım, İstanbul.
- YAZAR, Sevtap (2008), *Azerbaycan Kaçak Hikâyeleri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1985), C. IV, VI, IX, Ötüken Yay., İstanbul.
- YILBIR, Serkan, (2006), *Türk Destanlarında İnanç ve İnanışlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- YILDIRIM, Dursun, (1998), *Türk Bitiği*, Akçağ Yay., Ankara.
- YILDIZ, Naciye, (1995), *Manas Destanı (W.Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*, TDK Yay., Ankara.
- _____, (2001), *Hemra ve Hurlıka Hikâyesinin Üç Eş-Metni Üzerinde Bir Değerlendirme*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- YILMAZ, Gülşen İnci, (2006), *İslamiyet Öncesi Türk Destanlarının Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- YILMAZ, Mehmet, (1994), *Kırgız Halk Masalları (Motif Index ve Tercüme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- YILMAZ, Timur, (2011), *Âşıklardan Halk Hikâyeleri I-II*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.
- YOUNG, Serinity, (2008), “Budist Rüya Geleneği”, *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüyalar*, (Editör: Kelly Bulkeley), (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, s.9-30, Ankara.
- YOURCENAR, Marguerite, (2008), *Rüya ve Kader*, (çev. Roza Hakmen), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- YUSUPOV, Keneş, (1995), *Manas Destanı*, (akt. Fikret Türkmen, Alimcan İnayet), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- YÜCE, Kemal, (1987), *Saltuk-nâme’de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (1992), “Saltuk-nâme’nin Türk Kültür Tarihi Bakımından Önemi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s.61–66.
- YÜCESOY, Sevda, (2001), *Uykudaki Bilgelik-Rüyalar*, Ruh ve Madde Yay., İstanbul.
- YÜKSEL, Hasan Avni, (1996), *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, MEB Yay., İstanbul.
- YÜKSELER, Kayhan, (1999), *Nartlar- Asetin Halk Destanları*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ZALOĞLU, Pınar, (2011), *Orta Asya ve Güney Sibiry Türklerinin Kahramanlık Destanlarında Yardımcı Tipler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- ZHAMAKİNA, Alfiya, (2009), *Kazak Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Ziya Gökalp, (1974), *Altın Işık (Halk Masalları)*, Baha Matbaası, İstanbul.
- _____, (1976), *Şakî İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler*, (hızl. Şevket Beysanoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul.

Şahıs ve Yer Adları Dizini

A

Abdiülgani en-Nablusi, 41
 Abdurrahman Han, 101, 102, 424
 Abdülvehhâb Gazi, 113, 152
 Adakale, 240, 241, 294, 295
 Adana, 207, 331, 357, 360, 362, 410, 422,
 423, 427
 Adıyaman, 264, 277, 279, 415
 Adler, 15, 20, 21, 22
 Afganistan, 197, 207
 Afrika, 25
 Afyonkarahisar, 267, 293, 423, 424
 Ağrı, 331
 Ahmet Yesevi, 318, 337, 349, 350
 Akkerman, 312
 Alâeddin Keykubat, 308
 Aldülvahhab Gazi, 169
 Ali Berat Alptekin, 173, 237, 426
 Ali Duymaz, 317
 Almambet, 81, 97, 98, 114, 115, 128, 129,
 166
 Alpamış, 78, 90, 96, 154, 160, 161, 162,
 416
 Altay, 46, 50, 51, 60, 66, 78, 81, 82, 92,
 138, 251, 414, 417, 423
 Amasya, 103, 152
 Amuderya, 315
 Anadolu, 51, 59, 62, 66, 85, 94, 95, 103,
 104, 133, 139, 140, 176, 184, 306, 308,
 309, 318, 320, 321, 325, 328, 337, 338,

339, 340, 342, 349, 350, 351, 362, 367,
 368, 376, 383, 410, 411, 418, 420, 421,
 423, 424, 426, 427
 Ankara, 310, 320, 324, 325, 366, 409, 410,
 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418,
 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426,
 427, 428, 429, 430
 Antalya, 360
 Antep, 107, 315
 Ardeşen, 347
 Aristo, 6, 13, 17, 412
 Aristoteles, 13
 Arslan Bey, 61, 122
 Arsuz, 356, 365
 Artvin, 357, 358, 369, 419, 428
 Asur, 23, 24
 Âşık Bayram Denizoğlu, 215
 Âşık Mevlüt İhsanî, 428
 Âşık Mustafa Köse, 207
 Âşık Paşaoğlu, 56, 411
 Âşık Şeref Taşlıova, 420
 Âşık Şevki Halıcı, 428
 Azam Dağı, 134
 Azerbaycan, 45, 77, 82, 85, 184, 214, 219,
 237, 274, 278, 289, 305, 372, 373, 417,
 421, 425, 429
 Aziz Mahmut Hüdâî, 313
 Azra Erhat, 45

B

Babadağ, 338

Babil, 24, 26, 30

Babinger, 57

Bağdat, 113, 186, 187, 201, 308, 314, 315,
418

Baha Veled, 309, 321, 322, 326, 334

Bahaeddin Ögel, 45, 85, 348

Balasagun, 54, 403

Balikesir, 269, 291, 292, 332, 339, 355,
356, 364, 367, 374, 410, 422, 427, 430

Balkanlar, 57, 59

Barnabas, 368

Basra, 48, 335

Battal Gazi, 87, 94, 95, 96, 97, 102, 103,
104, 105, 133, 134, 135, 136, 139, 140,
142, 144, 145, 147, 148, 150, 151, 152,
153, 156, 166, 169, 337, 389, 392, 395,
400, 401, 403, 415, 421

Bayburt, 183, 237, 269, 426

Behçet Mahir, 210, 211, 223, 426

Bekmirza, 121, 122, 128

Belen, 344

Bergama, 365, 374, 412

Besni, 270, 272, 421

Beyazid-i Bestami, 334, 383, 398, 401

Bilge Kağan, 49

Bilge Seyidoğlu, 45, 306, 342

Bingöl, 241, 272, 294, 317, 332, 333, 339,
340, 410, 415

Bökü Han, 49, 53, 54, 58, 60, 79

Buda, 25

Buhara, 337

Buhari, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 43, 80

Burdur, 376, 380

Bursa, 313, 344, 346, 361, 415

C

Cabir el-Mağribi, 41

Cafer es-Sadık, 41

Cakıp Han, 81, 88, 99, 115

Cengiz Han, 52, 53, 417

Cuzcânî, 62

Ç

Çağrı Bey, 61

Çermik kaplıcaları, 370

Çiçero, 13

Çin, 51, 54, 71, 190, 206, 207

Çora Batır, 89, 90, 96, 123, 128, 428

Çorum, 103, 113, 137, 412

D

Dalaman, 347

Daldisli Artemidor, 13

Danişment Gazi, 86, 95, 103, 134, 137,
141, 148, 156, 395

Darwin, 17

Dede Korkut, 58, 65, 111, 128, 162, 224,
411, 416, 425

Dei Seçen, 52, 53, 60

Denizli, 327, 341, 357, 421, 423

Deryanos Kilisesi, 134, 141, 147

Descartes, 14

Deveci Dağı, 372

Divriği, 348, 424

Diýarbakır, 316, 326, 327, 356, 366, 368,
370, 411, 412, 429

Dobruca, 337, 338, 423

Doğanşar, 348, 419

Doğu Türkistan, 126, 160

Dokuzçam, 352

Dotan Batır, 119, 120, 128, 158

Dört Yol, 365, 367, 411

Dukak Subaşı, 59

E

Eba Müslim, 94, 96, 99, 100, 101, 112, 113,

142, 143, 144, 146, 156, 395

Ebû İshak İbrahim el-Kirmani, 41

Ebülgazi Bahadır Han, 84

Edibali, 56, 57

Edigey, 106, 108, 109, 426

Edirne, 104, 311, 420

Edward B. Taylor, 23

Efesli Artemidoros, 26

Efrumiyye, 103, 147, 152, 153, 156

Elazığ, 252, 277, 290, 370, 410, 425, 427,

428

El-Beyanuni, 42

Er Sayın, 119, 128, 130

Erciş, 195

Erdemli, 270, 412

Er-Kosay, 120, 128

Ermenek, 277

Ertuğrul Gazi, 55, 56, 57, 60, 104

Erzincan, 194, 257, 269, 361, 410, 420

Erzurum, 140, 162, 194, 195, 207, 256,

264, 269, 276, 277, 280, 295, 306, 325,

329, 330, 342, 375, 376, 409, 411, 412,

418, 420, 422, 423, 426, 427, 429

F

F. Köprülü, 56, 59

Farabi, 8, 421

Fatımatü'z Zehra, 169

Fatımatü'z- Zehra, 105

Fatih Sultan Mehmet, 310, 311, 312, 313,
320, 324

Fazıl Yoldaşoğlu, 160

Fenike, 23

Ferial Ghazoul Hopkins, 2

Ferit Devellioğlu, 305

Fikret Türkmen, 88, 91

Firavun, 19, 26, 28, 29, 30, 32

Freud, 8, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
23, 26, 421

Friedrich Nietzsche, 14

Fromm, 12, 13, 14, 15, 17, 22, 23, 46

G

Gazi Abdurrahman Paşa, 344

Gaziantep, 269, 270, 314, 315, 343, 415,
417, 421

Geser Han, 66, 70

Göçük Suyu, 371

Gümüşhane, 237, 271, 424, 426

H

H. A. Gibbons, 55

H. Berger, 7

H. Bergson, 6

Hacı Bayram-ı Veli, 320, 324

Hacı Bektaş, 318, 319, 320, 321, 326, 337,
383, 400, 401, 413, 427

Halid bin Velid, 316, 317

Harput, 328, 329, 343

Hartley, 7

Hasankale, 342

Hatay, 343, 344, 356, 363, 365, 366, 367,
383, 413, 419, 427

Hâverân, 145, 156

Hazar Denizi, 106

Hızır, 79, 80, 86, 93, 95, 135, 138, 139, 141,
142, 154, 166, 169, 174, 176, 177, 182,
188, 194, 195, 197, 198, 203, 206, 211,
213, 214, 215, 216, 217, 220, 221, 223,
228, 233, 239, 251, 253, 255, 256, 261,
268, 280, 288, 290, 302, 331, 332, 335,
337, 363, 365, 366, 378, 383, 386, 389,
400, 407, 413, 423

Hicaz, 333, 335

Hindistan, 25, 62, 175, 187, 188, 209, 226,
351

Hipokrat, 6

Homer, 12

Horasan, 62, 82, 220, 309, 318, 334

Hoten, 101

Hüseyin Gazi, 94, 95, 103

Hz. Âdem, 207, 208, 233, 400

Hz. Ali, 94, 99, 100, 105, 112, 133, 134,
135, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146,
148, 149, 155, 159, 166, 169, 174, 176,
185, 203, 207, 208, 213, 215, 226, 233,
333, 335, 378, 383, 389, 400, 401, 423

Hz. Ayşe, 39, 42

Hz. Danyal, 26

Hz. Ebubekir, 39, 326, 383

Hz. Hamza, 39, 135, 141, 146, 148

Hz. Hasan, 80, 99, 100, 142, 143, 144, 145,
169, 400

Hz. Hatice, 105

Hz. Hüseyin, 99, 102, 144, 169

Hz. İbrahim, 31, 33

Hz. İsa, 30, 31, 142, 166, 169, 400

Hz. İsmail, 31, 33

Hz. Muhammet, 8, 10, 12, 15, 26, 31, 32,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
56, 79, 80, 86, 87, 94, 97, 100, 102, 103,
104, 105, 112, 113, 133, 134, 137, 139,
140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157,
161, 162, 163, 166, 167, 169, 174, 177,
179, 186, 188, 190, 191, 196, 197, 198,
207, 208, 233, 309, 310, 313, 316, 317,
318, 321, 323, 324, 326, 328, 331, 334,
335, 351, 377, 378, 383, 386, 389, 390,
392, 395, 398, 400, 401, 406, 407

Hz. Musa, 10, 12, 30, 35, 417

Hz. Ömer, 207, 208

Hz. Süleyman, 209, 234, 404

Hz. Yakup, 26, 41

Hz. Yusuf, 10, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32,
41, 227

I

I. Ahmet, 313, 314

II. Bayezit, 312, 338

Immanuel Kant, 14

Irak, 85, 314

Isparta, 358, 361, 414, 417, 423, 424, 428

IV. Murat, 314, 315

I

İbn Haldun, 11

İbn Kesir, 40

İbn Rüşd, 10

İbn Sina, 9, 40, 415

İbn Sirin, 41

İbrahim Hakkı, 11, 12, 325

İdrîs-i Bitlîsî, 57

İlhan Başgöz, 176, 229

İl-Terîş Kağan, 49

İmam Gazali, 9

İnegöl, 344, 420

İran, 25, 173, 175, 196, 199, 200, 318

İsfahan, 105

İskenderun, 376, 380

İsmail Görkem, 207, 343

İstanbul, 38, 57, 103, 162, 200, 221, 242,
309, 310, 311, 312, 324, 338, 344, 345,
409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416,
417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424,
425, 426, 427, 428, 429, 430

İzzeddin Keykavus, 308

J

Josef Breuer, 16

Joseph von Hammer, 56

Jung, 15, 21, 22, 23, 416, 426

K

Kaçuli, 52, 60

Kadirli, 277, 427

Kalde, 23

Kamerşah, 159, 160

Kangıvay Mergen, 126, 127, 128

Karadeniz, 312, 338, 350, 368, 419, 423

Karayazı, 376

Karınca Kayası, 370

Kaşgar, 126

Kayseri, 194, 226, 241, 242, 277, 353, 354,
409, 410, 414, 415, 419, 422, 426, 428

Kelkit, 288

Kerbela, 99, 102, 166, 169, 401

Kıbrıs, 39, 248, 253, 254, 269, 272, 279,
285, 291, 292, 345, 350, 417, 419, 425

Kız Kulesi, 375

Kili, 312, 338

Kococaş, 117, 118, 128, 129, 130, 409, 422

Konya, 57, 192, 287, 288, 291, 308, 324,
364, 375, 409, 411, 412, 414, 415, 416,
417, 420, 421, 426, 429

Kosova, 375

Köğüdey Mergen, 138

Köroğlu, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 101, 107,
110, 113, 114, 120, 121, 124, 125, 128,
130, 133, 137, 138, 139, 140, 158, 159,
162, 169, 173, 371, 373, 381, 410, 412,
415, 420, 425

Köse Mihal, 154

Kunos, 241, 254, 255, 262, 294, 295

Kurmanbek, 116, 117, 128, 130, 422

Kuşeyri, 9, 425

Kuteybe ibn Müslim, 48

L

Lokman, 56

Lucretius, 13

Lukas, 368

M

Maine de Bran, 6

Mal Hatun, 57

Malatya, 308, 337, 366, 427

Mâlik Eşter, 134, 156

Maman Bey, 315

Manas, 77, 81, 86, 87, 88, 89, 96, 97, 98,

99, 102, 107, 108, 110, 114, 115, 119,

128, 129, 130, 166, 414, 419, 423, 429

Mançu, 160

Manisa, 262, 345, 346, 410, 428

Mardin, 333, 362, 368, 369, 426

Markus Tullius Çiçero, 13

Maveraünnehir, 62

Mehmet Naci Önal, 237, 306

Mekke, 87, 89, 152, 312

Mersin, 351, 410

Mervan, 94

Meryem Ana, 368, 400

Mete Taşlıova, 428

Mevlana, 11, 318, 321, 322, 323, 324, 326,

383, 398, 400, 401

Mevlânâ, 322, 323, 324, 398

Mısır, 23, 24, 28, 85, 181, 188, 189, 207,

223, 227, 312, 313, 427

Michel Juvet, 7

Mihailoğlu Ali Bey, 155

Mircea Eliade, 45, 71

Muasıf Bey, 317

Muğla, 51, 237, 306, 329, 347, 352, 353,

354, 371, 414, 415, 424

Muhyiddin ibnu'l Arabi, 10

Mustafa Gökceoğlu, 274

Muş, 194, 242, 264, 330, 429

Müseyyeb Gazi, 94, 96, 97, 99, 100, 102,

109, 143, 144, 145, 146, 169, 395, 414

N

N. S. Banarlı, 57

Naki Tezel, 287

Niğde, 243, 260, 292, 295, 411

Niksar, 103

Nişabur, 61

Numan Kartal, 292, 344

O

Oğuz Kağan, 48, 58, 83, 84, 85, 125, 148,

149, 155, 167, 169, 284, 390, 392, 400,

401, 404, 410, 416, 424

Ordu Balık, 49

Orta Asya, 50, 60, 78, 318, 337, 425, 430

Osman Bey, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 84,

104, 155

Osman Pınarı, 370

Osmaniye, 290

Ö

Ömer Lütü Barkan, 57

P

P.N. Boratav, 238

Pao, 63, 64, 70

Pertev Naili Boratav, 77, 173, 273, 282,
283, 305, 306, 415

Platon, 6, 13, 45

R

Rabia Adeviye Sultan, 335

Reşidüddin, 59, 61

Rize, 347, 419

Romanya, 350, 423

Rumeli, 95, 155, 309, 310, 338, 350

S

S. Freud, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22

S.Thompson, 239

Saadettin Gömeç, 64

Safranbolu, 266, 414

Saim Sakaoğlu, 237, 305, 306, 375

Salur Kazan, 111, 112, 127, 128, 130, 224,
225, 393

Sarayönü, 291, 429

Sarı Saltuk, 87, 95, 96, 103, 104, 135, 139,
311, 312, 316, 337, 338, 349, 350, 361,
377, 383, 395, 400, 401, 409

Saruhan Bey, 345, 346

Sedat Veyis Örnek, 305

Selçuk Bey, 59, 60, 61

Semetey, 80, 81, 89, 96, 115, 116, 128,
129, 130

Sevük Tigin, 62, 63, 70

Seyit Noçi, 126, 128, 419

Silifke, 273, 285

Sivas, 103, 180, 194, 200, 221, 260, 348,
371, 409, 415, 420, 421, 422, 424

Sokrates, 13

Stith Thompson, 409

Sultan Mahmut, 62

Suriye, 85, 268, 344

Süzî Çelebi, 155

Sümela Manastırı, 368, 384

Sümmâni, 207, 210

Ş

Şahidi, 351, 352

Şair Celâli, 312

Şam, 102, 109, 145, 146

Şarkışla, 371

Şeyh Edebalı, 84

Şeyh Edibali, 47, 75

Şeyh Hasan Basri, 343

Şeyh İsmail Fakirullah, 325

Şeyh Sadreddin, 322, 323

Şükrü Elçin, 173, 237, 305

T

Tantavi, 40

Tarsus, 269, 285, 420

Taşeli, 237, 244, 265, 266, 277, 410

Taşkesen köyü, 376

Tebriz, 190, 225

Thomas Hobbes, 14

Tibet, 25

Tiflis, 184, 185, 194

Timuçin, 64, 65, 70

Timur, 52, 106, 197, 215, 220, 221, 309,

310, 337, 338, 349, 417, 430

Timur Yılmaz, 215

Toğurmuş, 85, 86

Tokat, 103, 141

Tonyukuk, 64

Trabzon, 311, 353, 362, 368, 372, 410, 413,

417, 419, 423

Tuğrul Bey, 61

Turgutlu, 346, 410

Turhal, 153

Türkistan, 82, 318, 337

Türkmenistan, 162, 425, 427

U

Ula, 345

Uluğ Türük, 47, 75, 83, 84, 85, 167, 390,

404

Umay Günay, 176, 229

Umman, 48, 243

Uygur, 5, 45, 49, 51, 68, 77, 78, 82, 90,

101, 110, 123, 125, 126, 158, 159, 160,

173, 206, 209, 217, 237, 263, 288, 305,

402, 403, 410, 413, 418, 419, 420, 422

V

Van, 194, 245, 246, 284, 410, 411, 414,

420, 424, 429

Verbitskiy, 63

Veysi, 314

Viçitırın, 375

Voltaire, 5

Şahıs, 5

W

W. Eberhard, 238

Wilhelm Radloff, 275, 281, 423

Y

Yakut, 50, 51, 82, 127

Yavmit, 124, 125

Yavuz Sultan Selim, 312, 313

Yerkesik, 352

Yerköy, 353, 410

Yesügey, 52, 53

Yezit, 109, 110, 144

Yıldırım Bayezit, 309, 310, 311

Ying-t'ien, 66, 70

Yozgat, 256, 265, 334, 348, 354, 355, 363,

364, 372, 420, 423

Yunan, 12, 23, 26, 104

Yunanistan, 26, 175

Yunus Emre, 318

Yusuf Has Hacib, 68

Z

Ziya Gökalp, 259, 430

Zile, 153

Tarih boyunca birçok ilmi disipline konu olan rüyalar, insanların simgeleştirebilme yetilerinin belirginleştiği bir alan olarak, kültürle iç içedirler. Milletlerin kültürel belleklerinin yansıması olan bu rüyalar, kültürel semboller sistemiyle ilişkilendirildiklerinde milletlerin ortak rüya algısını oluştururlar. Toplumlar, oluşan kolektif rüya algısıyla, belirli bir düzende rüya görür ve bu rüyalarda her zaman bulmak istediklerini görürler.

Bu kitapta, Türk kültür coğrafyasına ait Mitoloji, Destan, Halk Hikâyesi, Masal ve Efsanelerdeki rüyalardan hareketle Türk Halk Kültüründeki Rüyaların kültürel bellekteki yeri, işlevleri ve oluşan kolektif rüya algısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için sayısı binlerle ifade edilebilecek halk anlatısı metni incelenmiş, tespit edilen binlerce rüya değerlendirilmiş, sadece kültür örneği sayılan 433 rüya metni çalışmaya dâhil edilerek işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Bu incelemeler neticesinde, Türklerin rüyaları kültürel yapı içerisinde kendilerine verilen bir armağan olarak kabul ettikleri ve bu armağanın gelecekte haber verdiğine, tehlikeleri bildirdiğine, genişlemeye meşruiyet kazandırdığına, çeşitli müjdelere içerdiğine, hastalıkları sağalttığına, âşık ettiğine, rehberlik edip yol gösterdiğine, yasak ve emirleri bildirdiğine inandıkları ortaya çıkmıştır.

Bu titiz çalışma, Türklerin rüya algılarının tespiti ve bu algının kültürel bellekteki süreklilikle dönemler arasında evirilerek benzer işlevlerle tekrar yenilenmesini gözler önüne sermesi açısından son derece önemlidir.

ISBN:978-605-5184-89-6

9 786055 184896

45 00 ₺

